SCRIERI * Traduceri * 12
de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE

„RUGAȚI-VĂ NEÎNCETAT."

FILOCALIA

SFINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVÂRȘIRII

3

Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă

FILOCALIA

Volumul 3

FILOCALIA

sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși

Volumul 3

Traducere din grecește, introduceri și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE
D A N I E L,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BUCUREȘTI - 2009

© 2009
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
ISBN 978-973-616-124-7

PREFAȚĂ

Răspunsurile către Talasie sunt mai mult decât o scriere esențială a Sfântului Maxim Mărturisitorul (580-662) care a îmbogățit teologia ascetică ortodoxă. Scopul imediat al alcătuirii acestor *Răspunsuri* către egumenul Talasie a fost acela de a da la iveală modul zămislirii și manifestării patimilor, care au îmbolnăvit firea omenească după căderе, pentru a arăta apoi și modul vindecării de ele prin nevoințe sau osteneli duhovnicești și prin cultivarea virtuților ca daruri ale harului sfințitor și îndumnezeitor.

Astfel, tâlcuirea duhovnicească a unor locuri mai învăluite din Vechiul și din Noul Testament îi oferă Sfântului Maxim prilejul expunerii învățăturii sale despre patimile tiranice care au robit natura umană după coruperea ei prin păcatul primilor oameni. Căderea în neascultare de Dumnezeu a protopărinților a fost pricinuită, după cum ne arată Sfântul Maxim, de o cădere petrecută mai întâi în planul cunoașterii lor: *„Deci primul om, neducându-și mișcarea lucrării puterilor naturale spre scop, s-a îmbolnăvit de necunoștinta cauzei sale...”* (p.33), adică a Creatorului. De acum, omul înclinând mereu spre cunoașterea prin simțire a lucrurilor lumii materiale, raționalitatea dată firii sale prin actul creației a fost adumbrită de apariția unor porniri iraționale de neînfrânt în aceasta. Astfel, căzând între simțuri, mintea a încetat să se mai afle într-o legătură vie cu Logosul sau Cuvântul dumnezeiesc, Care îi susținea până atunci stăpânirea asupra lor. În același timp și rațiunile duhovnicești ale făpturilor i s-au ascuns, legătura omului cu creația văzută degenerând într-o relație dominată de necunoașterea spirituală, de patimi egoiste și porniri posesive.

Așa cum ne învață Sfântul Maxim, iubirea de sine a omului a devenit, prin acceptarea ispitei diavolului (cf. Fac. 3, 6), iubire trupească (pătimașă) de sine (φιλαυτία). Aceasta a făcut ca grija lui principală să fie, de-atunci, aceea de a discerne între ceea ce este plăcut și ceea ce este dureros, pentru a alege fără abatere doar plăcerea simțurilor, considerată ca fiind binele vrednic de dorit. Așa a ajuns omul să cultive, de fapt, principiul propriei sale morți, considerându-l, din înșelare, plenitudine a ființării lui. În jurul iubirii pătimașe de sine – (φιλαυτία, ne spune Sfântul Maxim, *„se învârtește, ca un fel de cunoștință amestecată, toată experiența plăcerii și a durerii, din pricina cărora s-a introdus în viața oamenilor tot nămolul relelor...”* (p.38).

Însă din acest determinism înrobitor al păcatului – fiindcă și iubirea plăcerii, și refuzul durerii nasc deopotrivă patimile – firea

omenească a putut fi eliberată numai prin iconomia Întrupării Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, *„ținta fericită (scopul) pentru care s-au întemeiat toate”* (p. 373). *Prin* Hristos Domnul și *în* El, firea umană a biruit definitiv atât puterea ispitei plăcerii, cât și pe cea a fricii de durere. Astfel a fost dobândită pentru om putința nepătimirii, adică a libertății desăvârșite față de păcat și față de patimile egoiste – boli sufletești prin care el este subjugat și împins spre moarte de duhurile viclene.

Prin Întruparea Domnului, spune Sfântul Maxim, veacurile pregătirii tainei celei din veac ascunse (cf. Rom. 16, 25) s-au încheiat, dar cele în cursul cărora *„ne va arăta Dumnezeu bogăția covârșitoare a bunătății Lui, lucrând în cei vrednici îndumnezeirea”* (p. 101), n-au ajuns încă la sfârșit. Când se vor împlini și acestea, El se va uni cu toți, *„după har, cu cei vrednici”* și *„în afară de har, cu cei nevrednici”* (p.362). Celor dintâi li se va dărui astfel o bucurie negrăită și nesfârșită, în timp ce pentru ceilalți rămânerea în afara harului și a legăturii iubirii va fi trăită ca un chin nemăsurat și veșnic, pentru că s-au închis iubirii Lui pe care au refuzat-o.

Cartea aceasta – *Răspunsuri către Talasie,* a jucat un rol special în apariția *Filocaliei române.* Densitatea învățăturilor ei teologice, ca și rigurozitatea stilului Sfântului Maxim Mărturisitorul, l-au convins pe vrednicul de pomenire Părinte Profesor Dumitru Stăniloae să facă din traducerea ei în românește o probă impusă sieși înainte de a hotărî inițierea traducerii tuturor textelor filocalice. Numai după reușita acestei versiuni, a început Părintele Dumitru Stăniloae truda tălmăcirii și tâlcuirii celorlalte volume din *Filocalie.*

Binecuvântăm acum publicarea acestei cărți a Sfântului Maxim Mărturisitorul într-o nouă ediție și o oferim credincioșilor dornici de adevăr mântuitor și de creștere în sfințenie.

† DANIEL,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cuvântul înainte la prima ediție

Volumul de față cuprinde una dintre cele două opere mai mari ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, intitulată *Despre diferite locuri grele din Sfânta Scriptură,* scrisă pe la anul 631-633 și adresată egumenului Talasie, din care pricină îi spunem, pe scurt, *Răspunsuri către Talasie.*

Motivul care ne-a îndemnat să dăm în *Filocalia* această operă este următorul: în *Filocalia greacă* se cuprinde din opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, pe lângă *Capetele despre dragoste, Tâlcuirea la Tatăl nostru* și *Capetele gnostice,* încă o scriere: *Diferite capete teologice, iconomice și despre virtute și păcat*[1], în cinci sute de capete.

Dar întrucât prin cercetările lui W. Soppa[2] și M. Th. Disdier[3] s-a stabilit că din aceste cinci sute de capete 422 sunt extrase literale sau aproape literale din *Răspunsuri către Talasie* și din scoliile ce-o însoțesc, ne-am gândit că e preferabil să dăm această scriere în întregime, pentru a înțelege mai bine cugetarea Sfântului.

La aceasta ne-am simțit îndemnați cu atât mai mult, cu cât în urma acestor constatări sunt puternice motive să se creadă că nu Sfântul Maxim însuși a alcătuit *Cele cinci sute de capete,* compilându-le din operele sale, ci lucrarea aceasta a întreprins-o un autor de mai târziu, poate chiar pe la începutul veacului al XII-lea. Părerea aceasta se întemeiază pe faptul că Scoliile la *Răspunsurile către Talasie,* care au furnizat nu mai puțin de 221 de capete din cele cinci sute, e probabil să nu fie ale Sfântului Maxim, ci ale cuiva care a trăit după el. Este drept că în „Cuvântul înainte" al Scoliilor – care e de-o obscuritate pe care Sfântul

---

[1] Migne, P. G. 90, 1177A-1392C, κεφάλαια θεολογικά τε και οικονομικά και περί αρετής και κακίας. În *Filocalia greacă* ele formează un corp cu *Capetele gnostice,* alcătuind la un loc 700 de capete, dintre care *Capetele gnostice* sunt date ca suta întâi și a doua, iar acestea ca suta a treia până la a șaptea *(Filocalia,* ed. a II-a, pp. 232-256, 256-316). Dar titlul celor 200 de capete prime e deosebit de al celor 500 din urmă, de unde se vede că sunt două opere adunate la un loc. Titlurile coincid cu cele din P. G.

[2] *Die diversa Capita unter den Schriften des heiligen Maximus Confessor in deutscher und quellenkritischer Beleuchtung,* Dresda, 1922, p. 135.

[3] „Une oeuvre douteuse de Saint Maxime le Confesseur: Les cinq Centuries Théologiques", în *Echos d'Orient,* 34, 1931, pp. 160-178.

Maxim n-a egalat-o, poate, niciodată[4] – autorul lor își afirmă identitatea cu autorul *Răspunsurilor către Talasie*[5]*.* Dar uitând de aceasta, adeseori prezintă în diferite scolii ideile din *Răspunsuri* cu cuvântul „zice" („zice Sfântul Maxim", adică), arătându-l deci pe autorul *Răspunsurilor* ca deosebit de sine. Autorul scoliilor laudă uneori limpezimea, adâncimea, eleganța explicărilor din *Răspunsuri,* ceea ce n-ar fi putut face Sfântul Maxim însuși. De multe ori scoliile se reduc la două, trei cuvinte, care nu aduc nicio contribuție la înțelegerea ideilor din *Răspunsuri.* Prin aceasta ele se vădesc ca simple notări pe care și le-a făcut un cititor atent, dar nu ca explicări reale, cum ar fi trebuit să fie dacă însuși Sfântul Maxim s-ar fi gândit apoi să facă prin ele mai de înțeles anumite pasaje din scrierea sa[6].

Afară de aceste motive, scoase din textul scoliilor, mai sunt și unele indicii externe care ne întăresc presupunerea că ele sunt de mai târziu. Patriarhul Fotie cunoștea *Răspunsurile către Talasie,* cum arată descrierea ce le-o face[7], dar se pare că nu cunoștea scoliile. Deci e probabil ca acestea să fi fost alcătuite după 857, când a scris Fotie.

Apoi patru dintre scolii îl mustră pe Nil cel Tânăr[8], personaj care trebuie identificat cu discipolul lui Ioan Italul (de pe la 1040) și despre care spune Ana Comnena că a fost condamnat la Constantinopol de un sinod pe timpul împăratului Alexie Comnenul (10811-118), pentru că susținea teza monofizită că omenitatea lui Hristos a fost îndumnezeită prin fire (φύσει θεαθήναι το πρόσλημμα), neînțelegând nimic din uniunea ipostatică[9]. Deci sau aceste patru scolii sunt adăugate ulterior, lucru care s-ar cere dovedit printr-o cercetare a manuscriselor, sau scoliile în întregimea lor sunt scrise abia pe la sfârșitul veacului al XI-lea. În acest caz nici cele *Cinci sute de capete* nu sunt scrise înainte de acest timp. Iar cum aceste *Cinci sute de capete* sunt atestate de manuscrise din veacul al XIII-lea, compilarea lor trebuie să se fi

---

[4] M. Th. Disdier, *op. cit.,* p. 164.

[5] Vezi P. G. 90, 265; *Filocalia română,* vol. III, p. 44.

[6] M. Th. Disdier, „Une oeuvre douteuse...", p. 165.

[7] *Bibliotheca,* cod. 192; P. G. 103, 637A-645C.

[8] Scolia [1] la Răspunsul 42 (P. G. 90, 409); Scolia [9] la Răspunsul 53 (P. G. 90, 508); Scolia [1] la Răspunsul 62 (P. G. 90, 661); Scolia [14] la Răspunsul 64 (P. G. 90, 729).

[9] *Alexiada,* Cartea a X-a; P. G. 131, 697-700. În acest sens trebuie corectată traducerea Scoliei [1] la Răspunsul 62, unde am redat φυσιθεσιται cu „cei ce socotesc că firile stau de sine". Cred că termenul grecesc ar fi trebuit să fie φυσιθεοται, și înseamnă „cei ce susțin îndumnezeirea prin fire".

făcut în cursul veacului al XII-lea, probabil pe la începutul lui[10].

Dar ar putea întreba cineva: Dacă scoliile provin de la un alt autor și dintr-un timp atât de târziu, de ce le-am tradus și pe ele în acest volum? Pentru că dacă nu toate, cel puțin o bună parte dintre ele aduc deslușiri însemnate ale ideilor din *Răspunsuri* sau întregiri prețioase (de pildă scoliile 20 și 21 la Răspunsul 65).

*

În ce privește conținutul scrierii *Răspunsuri către Talasie,* el este atât de bogat, încât cu greu poate fi rezumat. Opera aceasta s-ar cere mai degrabă lărgită prin tâlcuiri, decât comprimată într-un rezumat. Rezumarea este cu atât mai grea, cu cât această scriere nu desfășoară în formă sistematică conținutul ei de idei, ci-l prezintă împrăștiat și cu reveniri, din prilejul tâlcuirii unor pasaje obscure din Sfânta Scriptură, în a căror înșirare iarăși nu se poate constata vreo ordine oarecare.

O altă greutate în calea unei rezumări este caracterul scrisului Sfântului Maxim. Chiar un Fotie s-a plâns că stilul Sfântului Maxim este încărcat, greoi și obscur, ocolind exprimarea directă și iubind metaforele.[11] Dar cercetătorii mai noi au constatat că dacă scrisul lui pare greoi, aceasta se datorește nu unei îngrămădiri de cuvinte fără rost, ci tocmai extraordinarei bogății de nuanțe a cugetării sale, căreia îi corespunde o tot atât de mare bogăție de cuvinte. Tixéront a putut spune: „Maxim este un mistic care totodată e și un metafizician și un ascet, care din contactul cu filosofia aristotelică a câștigat o stringență și o precizie a cugetării care în zadar ar fi căutată la Areopagitul”[12].

Gândirea larg cuprinzătoare, adâncă și armonică a Sfântului Maxim și-a găsit o prezentare vrednică de ea în cartea de-o extraordinară densitate, temeinicie și pătrundere a lui Hans Urs von Balthasar, intitulată *Liturghia cosmică*[13].

În teologia ortodoxă, acest uriaș al cugetării creștine – poate cel mai mare dintre toți – nu și-a găsit încă o prezentare demnă de el. Gândul de-a încerca o asemenea întreprindere stârnește un sentiment aproape paralizant. Este sentimentul pe care îl trezește un masiv alpin la gândul de a-l îmbrățișa. În orice caz, întreprinderea de a-l prezenta pe Sfântul Maxim reclamă un timp îndelungat pentru a fi dusă la un sfârșit cât de cât mulțumitor. Altfel, tot ce-ai spune despre el ți se pare o impietate, o prezentare a muntelui prin câteva fărâmituri de piatră zgâriate din el sau

---

[10] M. Th. Disdier, „Une oeuvre douteuse...”, p. 166.

[11] P. G. 90, 268.

[12] *Précis de Patrologie, 1954,* p. 395.

[13] *Die Kosmische Liturgie,* Freiburg im Breisgau, 1941.

printr-un desen stângaci, care deformează și coboară maiestatea covârșitoare a lui. Așa este, desigur, și ceea ce se va spune mai jos despre cugetarea acestui Sfânt, desfășurată în *Răspunsurile către Talasie.*

*

Unghiul din care vede și explică Sfântul Maxim totul este Logosul divin. El dă sens vieții omenești și El umple de sensuri (de rațiuni) toate lucrurile lumii, în legătură cu care se trăiește într-un fel sau altul această viață. Normal, omul prin logosul din sine trebuie să fie împletit cu Logosul divin și cu rațiunile lucrurilor. Dar prin căderea în păcat, s-au ascuns deodată cu Logosul divin atât rațiunea personală, cât și rațiunile din lume. Omul a căzut în zona îngustă a simțirii, prin care rămâne doar la suprafața sensibilă a lucrurilor. Prin aceasta a devenit irațional[14].

Simțirea are întâi înțelesul de percepție a simțurilor, de lucrare de cunoaștere prin simțuri, fără nicio calificație morală sau imorală. Ca atare ea e lăsată de Dumnezeu, pentru ca prin ea mintea, sesizând rațiunile din lucrurile sensibile, să urce spre cunoașterea lui Dumnezeu[15].

Dar la ea se asociază foarte ușor o plăcere sau o durere, întrucât unele aspecte materiale ale lucrurilor sunt favorabile trupului, altele defavorabile. Simțirea ca plăcere sau durere prilejuită de lucruri e simțirea cea condamnabilă, întrucât îl leagă pe om de suprafața materială a lucrurilor, făcându-l să uite de sensurile lor mai înalte și, peste tot, de ordinea spirituală. Plăcerea și durerea aceasta legată de simțuri n-a avut-o omul la început, dar a avut în el o oarecare capacitate de-a se bucura cu mintea de cele înrudite cu ea, de cele spirituale. Dar omul a coborât această capacitate de pe planul spiritual pe cel trupesc, unind-o cu simțirea. S-a produs, prin voia omului sau prin neatenția și lipsa unei voiri statornice, un transfer al capacității de plăcere de pe planul spiritual pe cel biologic. Astfel, omul și-a mutat plăcerea prin mijlocirea simțurilor spre cele sensibile[16]. Această lipire a omului de cele sensibile, fiind o cădere de la legătura cu ordinea spirituală, e și o cădere de la firea sa, o cădere într-o existență paranaturală (de la κατά φύσιν la παρά φύσιν)[17]. Căderea nu constă numai în faptul că omul lucrează acum exclusiv cu simțurile, ci ea are un caracter total și înseamnă o pervertire a modului natural de-a lucra, deși pervertirea înseamnă totodată o

---

[14] Introducere, p. 33; P. G. 90, 253.
[15] Introducere, p. 25; P. G. 90, 253.
[16] Răspunsul 61; P. G. 90, 628.
[17] *Loc. cit.*

exagerare a lucrării prin simțuri și o ridicare a acestei lucrări la rolul de conducătoare. Caracterul total și pervertit al căderii se arată în faptul că simțurile nu lucrează nici acum singure, ci mintea (sau cugetarea) se pune în slujba lor, născocind moduri de plăcere din contactul lor cu suprafața materială a lucrurilor. În starea de curăție, cugetarea încă era prezentă în simțire, dar nu ca să slujească simțirii în vederea plăcerii, ci ca să desprindă din aspectele sesizate prin ea rațiunile lucrurilor. În starea de curăție, mintea era în simțire, dar și deasupra ei, conducând simțirea din simțirea însăși. Acum e „coborâtă" cu totul în simțire, sau sub ea, fiind condusă de aceasta. Într-un anumit fel, omul căzut, deși a devenit irațional, totuși n-a concediat cu totul rațiunea, ci aceasta a căzut și ea cu el, părăsindu-și scaunul ei de judecător drept și imparțial și făurind argumente în favoarea patimilor. Astfel, omul e mai jos decât animalul, pe care l-a „întrecut în iraționalitate, mutând rațiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii"[18].

Dar pervertirea aceasta a cugetării în starea de cădere implică și o pervertire a simțurilor. Căci simțurile care nu mai sunt călăuzite de rațiune acționează contrar firii și spre răul ei, prin exagerarea pătimașă a lucrării lor, abuzând de funcția lor[19].

Lipirea de latura văzută a lumii prin simțire și căutarea plăcerii ce o poate aceasta oferi trupului, precum și fuga de durerea ce poate proveni din ea dau naștere tuturor patimilor, ca tot atâția clești prin care ne ține suprafața sensibilă a lumii prinși de ea. Mai bine zis, seva care hrănește sau se mișcă în toate patimile este iubirea trupească de sine (φιλαυτία), pe care caută omul să și-o satisfacă în legătură cu suprafața materială a lumii[20].

Un mare rol dețin în concepția Sfântului Maxim plăcerea și durerea. Căutarea plăcerii naște un șir de patimi, fuga de durere alt șir[21]. Dar între plăcere și durere este și o cauzalitate reciprocă necontenită. Ele se succed ca într-un cerc vicios. Căutând plăcerea, omul va avea în mod sigur, după gustarea ei, durerea. Iar fugind de durere, caută scăpare în brațele plăcerii, ca să dea dincolo de ea de o durere și mai mare. Nu poate rupe nimeni acest cerc de fier al plăcerii și al durerii, ca să rămână numai cu plăcerea. Cine caută plăcerea dă de durere, cine fuge de durere dă, prin plăcere, tot de durere[22]. Dar de aici nu rezultă un fatalism. Această înlănțuire poate fi biruită. Și nu treptat, printr-o

---

[18] Introducere, p. 33; P. G. 90, 253.
[19] Răspunsul 65; P. G. 90, 749.
[20] Introducere, p. 35; P. G. 90, 256C.
[21] *Loc. cit.*
[22] *Ibidem,* p. 34; P. G. 90, 253.

îmblânzire în cursul multor reîncarnări, ci printr-o sărire în afară de cercul plăcerii și al durerii. E necesar să stai neclintit și la ispita plăcerii, și la amenințarea durerii, ca un ac de balanță imobilizat. Aceasta e starea de nepătimire, starea omului nepătimaș[23].

Ea nu e însă o nesimțire de cadavru, în sensul apatiei budiste. Pentru a înțelege acest lucru trebuie să vedem însă de unde au apărut plăcerea și durerea trupească.

Plăcerea și durerea trupească s-au putut naște prin faptul că omul, ca făptură mărginită, a fost dotat de Dumnezeu, cum arătam mai sus, cu capacitatea de-a se bucura de ceea ce-l întregește pe planul esențial sau spiritual al ființei sale, adică de Dumnezeu, și de a se îndurera de împuținarea vieții sale spirituale prin depărtarea ei de izvorul adevăratei sale existențe. Numai lui Dumnezeu nu-I e dat de-a alterna bucuria cu durerea sau măcar de-a încerca o bucurie nouă printr-un plus de viață ce I-ar veni din afară, odată ce e nesfârșit. Dar omul, având și o latură trupească, capacitatea de bucurie sau de întristare ce-o are în totalitatea ființei sale s-a obișnuit să se actualizeze ca plăcere pentru ceea ce-i sporește viața trupească – părându-i-se că aceasta e o sporire a ființei sale integrale – și ca neplăcere pentru ceea ce-i restrânge prosperitatea trupească, confundând iarăși trupul cu totalitatea ființei sale. Iar cele ce-i sporesc sau îi împuținează viața trupească sunt lucrurile sensibile. Astfel, prin cădere, binele și răul pentru om s-au limitat la ceea ce-i bine și rău pentru trup, adică la lumea sensibilă; aceasta-i cunoștința, sau falsa cunoștință la care a ajuns prin cădere, cunoștința pe care i-a dat-o lumea ca pom al cunoștinței unui astfel de bine și astfel de rău. Astfel, omul n-a mai socotit că binele stă în planul spiritual și n-a mai socotit nici răul ca lipsă a bunurilor spirituale[24].

Că plăcerea și durerea n-au apărut din nimic, ci sunt o întoarcere spre cele materiale a unei energii prin care omul e menit să caute cele spirituale și să evite pierderea lor, se arată și din faptul că atât pentru căutarea și bucuria de cele bune, cât și pentru ferirea și întristarea de cele rele, sufletul omenesc are câte o facultate: a poftei și a mâniei. Aceste facultăți nu s-au născut prin orientarea omului spre cele sensibile, ci prin aceasta numai s-au pervertit și ele, ca și rațiunea, ca și simțirea, întorcându-se spre ceea ce nu trebuie, sau revărsându-și întreaga energie în simțire.

---

[23] „Deci cel ce nu dorește plăcerea trupească și nu se teme deloc de durere a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea și cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorât toate patimile ce cresc prin ea și prin ele” (Introducere, p. 39; P. G. 90, 260-261).

[24] „Introducere, p. 37; P. G. 90, 257; Răspunsul 43; P. G. 90, 412-413; Întrebarea 21; P. G. 90, 312.

Așa se explică și apariția afectelor conforme cu firea, după căderea în păcat a omului. Aceste afecte sunt pofta de mâncare și plăcerea de ea, frica de durere și de moarte, un fel de manifestări ale instinctelor de conservare trupească. Până sunt ținute în frâul rațiunii, limitându-se la ceea ce e necesar existenței trupului, aceste afecte sunt ireproșabile. Dar când sunt satisfăcute cu exagerare, ele devin patimi păcătoase[25]. De aceea ele nu trebuie suprimate cât trăim pe pământ. Dar la viața viitoare nu se mai mută cu noi. Propriu-zis, la viața viitoare, când vom fi „minți pure", nu se mai poate vorbi nici de poftă, nici de mânie, căci ele nu mai au mișcarea reflexă pe care o au în viața de aici, odată ce numai Dumnezeu lucrează atunci în om. Dar tot rămân într-o oarecare formă, și anume cea dintâi ca „dorința ce se desfată de cele dumnezeiești", iar cea de-a doua ca „vigoarea nesfârșită a dorului ce se bucură de ele"[26].

Dar dacă-i așa, ieșirea din cercul de fier al plăcerii și al durerii trupești nu înseamnă o încremenire în nesimțire, ci ridicarea la o altă plăcere și la o altă vigoare, de ordin spiritual, care, departe de-a slăbi firea, îi dau adevărata întărire.

Dar acum să vedem cum a devenit cu putință ca omul să sară din cercul plăcerii și al durerii trupești sau să se elibereze de patimi?

Putința aceasta i-au dat-o coborârea și lupta Logosului în trup. După ce omul căzuse din legătura și vederea clară a Logosului prin rațiunea din sine și prin rațiunile din lume în mocirla întunecoasă a laturii văzute a lumii, în care orbecăia purtat de simțirea lipsită de vederea rațiunii, tot Logosul a întreprins să-l scape, coborându-Se Însuși pe câmpul de luptă în care zăcea omul învins. Lupta ce-o întreprinde Logosul acum și pe care ajutați de El trebuie să o întreprindem și noi ia un caracter ascetic. Trebuie să se dea o luptă în firea omenească însăși pentru a se răsturna dominația simțirii asupra rațiunii și cugetării, pentru a se lua vălul simțirii de pe cugetare[27], ca aceasta să poată vedea razele Logosului în lume și pentru a-L intui și dincolo de lume. Mai bine zis, însăși simțirea trebuie eliberată de plăcere și durere, care-i injectează pornirea neînfrânată spre cele sensibile; trebuie făcută unealtă neutră de cunoaștere în mâna cugetării. În alți

---

[25] [25] Răspunsul 1; P. G. 90, 269.

[26] [26] Răspunsul 55; P. G. 548D-549B.

[27] [27] Cugetarea sau mintea e fața omului, e adevărata manifestare a lui ca ființă spirituală. Cu această față descoperită trebuie să oglindească slava Logosului din sine și din lume ca un alt Moise (Introducere, p. 39-40; P. G. 90, 261).

termeni, mintea trebuie retrasă „cu totul din simțire prin duh”[28], precum trebuie retrase pofta și mânia cu plăcerea și durerea lor, și îndreptate spre cele spirituale. Aceasta e totuna cu eliberarea firii omenești de patimi sau de atracția plăcerii și de frica durerii, prin înfrângerea iubirii trupești de sine.

Și precum omul slăbănogit de păcat, omul căzut din legătura cu Logosul, e totodată un om robit de latura materială a lumii, lupta de eliberare ce trebuie pornită în firea omenească trebuie să fie totodată o luptă de descleștare din această latură materială a lumii. În contact cu lumea cade omul, într-o atitudine față de ea trebuie să se și ridice. Prin lumea redusă numai la latura materială cade, prin lumea redescoperită în adâncurile ei spirituale se ridică spre Dumnezeu. Lupta aceasta de întărire și de restabilire a firii omenești trebuie s-o pornească Logosul întâi în omenitatea ce Și-a luat-o ca pârgă a întregii firi omenești, apoi în fiecare subiect omenesc, în colaborare cu el. Aceasta pentru că numai cu puterea dumnezeiască ea putea fi dusă la bun sfârșit. El a luat, așadar, din aluatul firii omenești expuse asalturilor celui-rău, care o ispitește cu plăcerea și o înfricoșează cu durerea, atrăgând-o prin acestea în toate patimile. Crezând că nu e decât om, căpeteniile și stăpâniile acestei lumi s-au apropiat și de El, dar El le-a înfrânt, întrucât firea Lui întărită de puterea dumnezeiască a stat neclintită la ispita prin plăcere și la amenințarea cu durerea[29]. Logosul n-a avut în firea omenească ce-a luat-o patimile condamnabile, dar a avut afectele conforme cu firea, care la ceilalți oameni, îndată ce vine ispita prin plăcere, se prefac în păcate. Deci având aceste afecte, a arătat că firea omenească poate sta tare în fața plăcerii și a durerii, fără a fi lipsită de afectele ei naturale.

El a procurat astfel, prin firea Lui întărită, imunizată împotriva patimilor, un aluat care a rămas în solidaritate cu toată frământătura firii omenești.

Fiecare om, dacă stă prin credință în legătură cu Hristos, poate câștiga această tărie, această imunitate. Aceasta o poate mai ales prin faptul că Hristos Însuși e în el, ajutându-l la lupta de întărire a firii, de eliberare de patimi, adică de restabilire a rațiunii și a minții ca organe de unire cu Dumnezeu.

Nu stăruim asupra metodei amănunțite sau asupra tuturor etapelor pe care trebuie să le parcurgă omul pe drumul pe care trebuie să suie de la trăirea prin simțirea oarbă și pătimașă, înecată în mocirla materială a lumii, până la trăirea în lumina lui

---

[28][28] Introducere, p. 25; P. G. 90, 261.

[29][29] Răspunsul 21 ș.u.; P. G. 90, 312.

Dumnezeu, arătată în mintea sa și în rațiunile lumii. Notăm numai fazele de căpetenie. Prima fază este aceea a curățării de patimi și a dobândirii virtuților. Această fază nu suprimă simțirea, dar o face să redevină pură lucrare de cunoaștere, liberă de plăcere și durere. Așa e posibilă virtutea, prin care omul nu rupe legăturile cu lumea, ci se eliberează de robia în care ea îl ține prin plăcerile și utilitățile materiale ce i le oferă. Omul folosește lumea acum în cadrul strict al necesităților naturale și pentru refacerea prin dragoste a legăturilor cu semenii, adică a refacerii unității firii omenești. Este o primă biruință a spiritului în om[30]. Ea s-a realizat „prin duh" sau „în duh", adică puterea Duhului Sfânt trecând prin adâncul spiritual al omului întărește rațiunea și curăță lucrarea simțurilor[31].

Prin virtute omul e ridicat de la starea contrară firii la cea după fire. Omul virtuos e omul ce viețuiește în acord cu firea sa, omul cu firea restabilită, adică cu firea întărită, dat fiind că virtutea e tărie spirituală ca deprindere neclintită în bine. Dar întrucât ființa virtuții ca tărie o avem de la Hristos (care e ființa virtuții), primul efect al harului lui Hristos este restabilirea firii. Viața conformă cu firea nu e o viață din puterile exclusive ale naturii umane, ci e o viață așa cum e cerută de sensul, de „rațiunea" firii, așa cum e necesară pentru ca firea să existe în normalitatea ei[32]. În faza aceasta un mare rol are rațiunea ca factor ce diriguiește simțirea, ca factor de judecată obiectivă[33].

De pe treapta aceasta, care e o primă ridicare a omului din temnița simțirii oarbe spre Logosul dumnezeiesc prin rațiune, omul se înalță pe treapta a doua, care este aceea a vederii rațiunilor divine în lume. Acum, Rațiunea divină nu mai lucrează numai ascunsă sub virtuți, ci se arată prin străveziul naturii și al Scripturii. Legătura omului cu Logosul divin devine mai vădită și deci și mai puternică. Vederea aceasta se numește contemplație

---

[30] „Căci acolo unde simțurile sunt cârmuite de rațiune..., trupul e lipsit de toată plăcerea după fire, neavând simțurile slobode și dezlegate de lanțurile rațiunii ca să slujească plăcerilor" (Răspunsul 58; F. G. 90, 597).

[31] „Duhul Sfânt... mișcă rațiunea naturală... în toți aceia care au moștenit prin credință numele cu adevărat dumnezeiesc și îndumnezeitor al lui Hristos" (Răspunsul 15; P. G. 90, 297).

[32] *„Cărări* sunt chipurile virtuților conforme cu legea naturală și rațiunile cunoștinței din legea duhovnicească, pe care le dezvăluie prezența lui Dumnezeu-Cuvântul și care readuc firea la ea însăși și la cauza ei, prin virtute și cunoștință" (Răspunsul 39; P. G. 90, 393 A).

[33] „Desăvârșit este cel ce a învins plăcerea și durerea trupului prin rațiune" (Răspunsul 58; P. G. 90, 601).

naturală nu pentru că s-ar face exclusiv cu ajutorul puterilor naturale de cunoaștere, ci pentru că, pe de o parte, se îndreaptă spre natură, pe de alta, pentru că ea presupune o natură umană restabilită. Cunoașterea aceasta nu e atât o cunoaștere prin raționamentul deductiv, cât o înțelegere simplă, reprezentând o nouă ridicare a omului de la rațiunea discursivă, care e proprie mai mult fazei virtuoase, la cunoașterea simplă, intuitivă a minții[34].

În sfârșit, de pe această treaptă supremă a activității ființei sale, omul e ridicat deasupra sa însuși, umplându-se exclusiv de lucrarea dumnezeiască necreată, devenind adică dumnezeu după har. Aceasta are loc după ce încetează toată lucrarea creată a naturii sale, chiar și înțelegerea simplă a minții, într-o moarte mistică sau într-un sabat deplin, dat fiind că mintea nu se mai mișcă spre lucrurile create, mărginite, ci s-a întâlnit cu Dumnezeu Cel infinit, în fața Căruia trebuie să renunțe la orice încercare de a-L cuprinde. Atunci mintea nu mai cunoaște pe Dumnezeu în mod pozitiv, ci într-un chip apofatic, prin tăcerea cea mai presus de grai și prin neștiința mai presus de orice înțelegere. Prin asceză, omul s-a curățat de tot ce este rău în mișcările lui trupești și cugetătoare, ca pe urmă să se golească de orice conținut creat al sufletului, ca să se poată umple numai de Dumnezeu[35]. Acum omul s-a ridicat la o viață mai presus de fire[36]. Energiile dumnezeiești vor spori în noi la nesfârșit, îndumnezeirea noastră va progresa în veșnicie. „Așadar, aici găsindu-ne în stare de activitate, vom ajunge odată la sfârșitul veacurilor, luând sfârșit puterea și lucrarea noastră prin care activăm, iar în veacurile ce vor veni, pătimind prefacerea îndumnezeirii prin har, nu vom fi în activitate, ci în pasivitate, și de aceea nu vom ajunge niciodată la sfârșitul îndumnezeirii noastre. Căci „pătimirea" de atunci va fi mai presus de fire și nu va fi nicio rațiune care să hotărnicească îndumnezeirea la nesfârșit a celor ce o pătimesc"[37].

Pe tot acest urcuș am fost susținuți de forța invizibilă a Logosului întrupat. El ne-a fost cale, impuls și țintă atractivă. În faza virtuților și a cunoașterii rațiunilor din lume Se făcuse om cu

---

[34] Răspunsul 59; P. G. 90, 616; Răspunsul 60; P. G. 90, 624.

[35] „Iar sâmbăta este desăvârșita nelucrare a patimilor și încetarea totală a mișcării minții în jurul celor create și trecerea desăvârșită la Dumnezeu, în care cel ce a ajuns prin virtute și cunoaștere, nu mai trebuie să-și amintească de patimi..., nici să mai adune rațiunile firii..., strigând pe Dumnezeu numai prin tăcerea desăvârșită și reprezentându-L numai prin neștiința totală prin depășire" (v. Răspunsul 65; P. G. 90, 756).

[36] Răspunsul 59; P. G. 90, 609; Răspunsul 53; P. G. 90, 504.

[37] Răspunsul 22; P. G. 90, 320.

noi, ajutându-ne să dobândim chipul neștirbit al firii umane, dat fiind că virtuțile sunt chipurile omenești ale bunurilor dumnezeiești sau fața omenească a Dumnezeirii. În faza îndumnezeirii, fără a înceta să aibă și fire omenească, ne arată prin străveziul ei dumnezeirea Sa, făcând și firea noastră omenească mediu străveziu al energiilor dumnezeiești[38]. Hristos omul care Se îndumnezeiește, umplând omenitatea Sa numai de conținutul energiilor divine, transmite prin comuniunea ce-o are ca om cu toată firea omenească și omenității noastre conținutul energiilor divine. Din Hristos ca om îndumnezeit se revarsă în omul care a crescut în El prin credință, virtute și contemplație conținutul îndumnezeitor al energiilor necreate.

Căzuți prin păcatul strămoșesc de la Logosul divin până la iraționalitatea simțirii, care nu sesizează decât suprafața materială a lumii, ne ridicăm prin Logosul venit aproape de noi ca om, pornind de la credința ce ne-o dă la Botez, ca manifestare a prezenței Lui acoperite, prin rațională virtuților și contemplarea sensurilor spirituale ale lumii, ca început de licărire a prezenței Lui, până la vederea Lui descoperită și până la unirea cu El. Tot urcușul în El l-am făcut în contact cu lumea creată. Ajunși sus, lumea nu dispare total, ci o vedem și aici în El. Căci urcușul n-a fost altceva decât o subțiere continuă a ființei celui ce a urcat și a lumii, pentru ca Logosul să se vadă tot mai deplin prin ele, ca la urmă să nu mai fie decât o lume aeriană, scăldată în lumina soarelui Hristos. Este ceea ce a exprimat Hans Urs von Balthasar prin cuvintele: „Nu trebuie uitat nici aceea că deodată cu apariția arhetipului dumnezeiesc va apărea și lumea în forma ei desăvârșită, înveșnicită”[39].

Dar nesfârșita bogăție de contraste, de contrapuncte, de sinteze și de armonii ce se naște din dialectica vie între subiectul omenesc, Logos și lume de-a lungul acestui urcuș rămâne o comoară îngropată în paginile Sfântului Maxim Mărturisitorul până se va găsi cineva s-o dezgroape în toată frumusețea ei, pentru lumea de azi.

---

[38] Bunurile de peste fire „au ca chipuri și trăsături prevestitoare diferitele moduri ale virtuților și rațiunile celor ce pot fi cunoscute prin fire. Prin acestea Dumnezeu Se face neîncetat om în cei vrednici. Fericit este deci cel ce L-a prefăcut în sine, prin înțelepciune, pe Dumnezeu om. Căci după ce a împlinit înfăptuirea acestei taine, pătimește prefacerea sa în dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de-a se săvârși pururea” (Răspunsul 22; P. G. 90, 321 B).

[39] *Die „gnostischen Centurien” des Maximus Confessor,* p. 45. Vezi și *Capete gnostice,* II, 15.

Preotul profesor DUMITRU STĂNILOAE

SMERITUL MONAH MAXIM, CĂTRE PREACUVIOSUL PRESBITER ȘI EGUMEN TALASIE

Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură[1]

Preacuviosului rob al lui Dumnezeu,
Domnului Talasie, presbiterul și egumenul,
Maxim, smeritul monah: Bucurie!

După ce ți-ai desfăcut, om al lui Dumnezeu, sufletul în chip rațional de afecțiunea față de trup și mintea ți-ai tras-o cu totul din simțire prin duh, trupul[2] ți l-ai făcut maică preacinstită a virtuților, iar simțirea ți-ai arătat-o izvor nesecat de cunoștință dumnezeiască, punând însoțirea sufletului cu trupul numai în slujba celor bune, iar simțirea folosind-o ca organ prin care să cunoști măreția celor văzute. Căci trupul tău primește, prin faptele cele morale, frumusețea sufletului, căreia îi dă o formă văzută prin virtuți și o arată celor de afară, ca să avem viața ta ca o icoană a virtuții pusă în văzul tuturor spre imitare[1]. Iar simțirea ta sculptează simbolic în figurile celor văzute rațiunile celor inteligibile și prin ele urcă mintea spre simplitatea vederilor inteligibile, desfăcută de varietatea și compoziția celor văzute, ca să avem cunoștința ta, drum nerătăcitor al adevărului, spre a trece prin el spre cele inteligibile[2]. De aceea, după ce-ai lepădat cu totul împătimirea care leagă de simțire și de trup, străbătând întins cu mintea în chip priceput oceanul nesfârșit al cuvintelor Duhului (al Scripturii), cercetezi cu duhul cele ale Duhului. Dar primind de la Acesta descoperirea tainelor ascunse, smerenia te-a făcut totuși să alcătuiești o listă cu multe locuri obscure din Sfânta

---

[1] Περί διαφόρων απόρων της θείας γραφής. În latinește: *Quaestiones ad Thalassium,* P. G. 90, 243-786. În românește îi vom zice prescurtat: *Răspunsuri către Talasie.*

[2] „Trupul”, în grecește, e de genul feminin.

[1][1] [Scolie] Trupul, zice, redă prin moravurile văzute dispoziția virtuoasă a sufletului, fiind un organ unit cu sufletul spre manifestarea lui.

[2][2] Simțirea trimite, zice, minții imaginea (reprezentarea) celor văzute, spre înțelegerea rațiunilor din lucruri, ca un organ ce servește minții să treacă spre cele inteligibile.

Scriptură, pe care ne-ai trimis-o cerând și de la mine, cel lipsit de orice virtute și cunoștință, un răspuns scris cu privire la înțelesul lor mai înalt.

Primind eu această listă și citind-o, mi s-au oprit în loc și mintea, și auzul, și cugetarea. Drept aceea, te-am rugat să-mi îngădui să refuz acest lucru. Ți-am spus că aceste locuri de abia pot fi înțelese de cei care au înaintat mult în contemplație și au ajuns la capătul celei mai înalte și mai neapropiate cunoștințe, nu însă de mine, care mă târăsc pe pământ și, asemenea șarpelui cel blestemat odinioară, nu am altă hrană afară de pământul patimilor, înnoroiat ca un vierme de putreziciunea plăcerilor. Făcând deci aceasta mult și de multe ori, când am văzut că nu primești această rugăminte a mea, temându-mă să nu sufere ceva iubirea care ne unește și ne face să avem un singur suflet, chiar de purtăm două trupuri, putând să-ți pară refuzul meu un semn de neascultare, am cutezat, împotriva voii mele, cele mai presus de puterea mea. Am socotit că e mai bine să fiu acuzat de îndrăzneală și să fiu luat în râs de cei ce voiesc, decât să sufere iubirea vreo clătinare și vreo micșorare. Căci după Dumnezeu nimic nu e mai de preț ca ea în ochii celor ce au minte. Mai bine zis, nimic nu e mai plăcut lui Dumnezeu ca ea. Căci ea adună la un loc pe cei dezbinați și poate crea în cei mulți sau în toți o identitate netulburată a voirii[3].

Deci iartă-mi mai întâi tu, cinstite Părinte, această întreprindere și roagă și pe alții să-mi ierte îndrăzneala. Câștigă-mi milostivirea lui Dumnezeu prin rugăciunile tale și fă-L să-mi stea într-ajutor în cele ce voi spune, mai bine zis să-mi dea răspuns drept la fiecare întrebare. „Căci toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de la El este” (Iac. 1, 17), ca de la izvorul și Părintele tuturor cunoștințelor și puterilor luminătoare, pe care le dăruiește pe măsura celor vrednici. Fiindcă numai încrezându-mă în tine am primit să împlinesc porunca ta, așteptând bunăvoința lui Dumnezeu ca plată a ascultării.

Deci așezând fiecare întrebare în frunte, în ordinea și rânduiala în care le-ați scris, voi da după ea un răspuns scurt și precis, pe cât voi fi în stare și pe cât voi primi de la Dumnezeu harul și puterea înțelegerii și grăirii evlavioase. Căci nu vreau să încarc auzul cititorilor cu mulțime de cuvinte. Nu vreau, mai ales, că știu că aceste cuvinte vor răsuna la auzul vostru, care aveți o cunoștință adevărată și o vedere apriată a celor dumnezeiești și care ați trecut dincolo de tulburarea patimilor și ați lăsat în urmă

---

[3][3] Propriu iubirii este, zice, să arate în cei ce o au o singură aplecare a voinței.

toată afecțiunea firii, făcându-vă rațiunea conducătoare și judecătoare atotdreaptă în toate cele ce trebuie făcute[4], iar mintea introducând-o pe scara unei neînțelegeri superioare în sânul cel mai dinăuntru al tăcerii dumnezeiești, acolo unde nu se percepe decât o fericire dumnezeiască în chip neștiut, o fericire a cărei mărire nu o poate face cunoscută decât experiența ce o au despre ea cei învredniciți. Tocmai de aceea unii ca aceștia nu au trebuință decât de-o scurtă indicație în asemenea chestiuni, care arată cu anticipație frumusețea atotstrălucitoare a vederilor tainice cuprinse în cuvintele dumnezeiești și a măreților înțelesuri duhovnicești din ele. De altfel nu știu dacă îmi este îngăduit să vă spun chiar și numai atât vouă, celor ce ați devenit, după cuvântul Domnului, sarea pământului și lumina lumii, pentru bogăția virtuții și marea revărsare de cunoștință, curățând și din alții puroiul patimilor prin modurile virtuților și străbătând neștiința, care e o orbire a sufletului, cu lumina cunoștinței.

Dar vă rog pe voi cei atotsfinți și pe toți care veți citi această scriere să nu socotiți cele spuse de mine drept normă a explicării duhovnicești a acestor texte. Căci sunt cu mult mai prejos de înțelegerea cuvintelor dumnezeiești și am eu însumi lipsă de învățătura altora, ca să le înțeleg. Ci, dacă puteți presupune sau afla ceva de la voi înșivă sau de la alții, socotiți mai degrabă aceea ca adevărat și credeți că aveți o înțelegere mai înaltă și mai adevărată. Iar aceasta se cunoaște prin aceea că dă certitudine inimii acelora care se doresc după pătrunderea duhovnicească a lucrurilor tainice.

Căci Cuvântul dumnezeiesc se aseamănă cu apa. El se arată, ca în niște plante și răsaduri și ca și în diferite viețuitoare, în cei ce se adapă din același Cuvânt, pe măsura lor, atât în formă de fapte, cât și de cunoaștere, răsărind ca un fruct prin virtuți, după calitatea virtuții și cunoașterii fiecăruia, și trecând de la unii la alții. [5]Căci El nu poate fi circumscris și nu suferă să stea închis înăuntrul unei singure minți, dată fiind infinitatea Lui naturală.

Deci mai întâi ne-ai poruncit să grăim despre patimile ce ne supără. Și anume câte și care sunt, din ce început pornesc și la ce sfârșit ajung trecând prin faza de mijloc ce le este proprie; din ce putere a sufletului sau mădular al trupului răsărind fiecare dă minții în chip nevăzut forma (μορφοί) sa, iar trupul îl face ca pe o vopsea ce colorează prin cugetările păcatului întreg nefericitul de

[4][4] Mintea străbătând dincolo de ființa lucrurilor, devine neînțelegătoare (ανόητος), intrând în contact cu Dumnezeu, Care e mai presus de toată ființa, cunoștința și înțelegerea.

[5][5] Cuvântul lui Dumnezeu își împarte darurile felurindu-le în cei ce-l primesc, după dispoziția sufletelor.

suflet; care este înțelesul numelui fiecăreia și lucrarea ei, roadele și înfățișările, precum și vicleșugurile puse la cale prin ele de dracii necurați, însoțirile și disimulările lor nevăzute; cum scot aceia în chip ascuns pe unele la vedere prin altele și cum prin unele atrag în chip amăgitor spre altele; care sunt subțirimile (nuanțele), micimile, mărimile și umflările lor uriașe; cum cedează, se retrag, încetează, stăruie, năvălesc mai repede sau mai domol; care sunt justificările lor în fața sufletului, ca în fața unui tribunal, și hotărârile ce se dau de către cugetare; înfrângerile și biruințele văzute și starea lăuntrică ce-o însoțește pe fiecare; care e pricina pentru care li se îngăduie dracilor să tulbure sufletul cu multe patimi, și aceasta fie prin ei înșiși, fie prin alții (altele)[6]; prin ce gând ne aduc în fața minții fără de vreme materiile proprii, prin care pornesc în chip ascuns războiul amarnic împotriva noastră – care ne preocupăm de cele ce nu sunt de față de parcă ar fi prezente -, întinzându-ne spre materii, sau fugind de ele, și anume primul lucru pătimindu-l de dragul plăcerii, al doilea din pricina durerii[7]; despre modul prezenței lor în noi și despre nălucirile complicate și variate ce le stârnesc în visele din vremea somnului; apoi dacă sunt închiși în vreo parte a sufletului sau a trupului, sau sunt în tot sufletul și în tot trupul; și dacă, aflându-se înăuntru, înduplecă sufletul prin patimile sufletești să îmbrățișeze pe cele din afară prin mijlocirea trupului și îl amăgesc să se predea cu totul simțirii, părăsind cele ce-i sunt proprii după fire; sau, aflându-se afară, printr-o atingere din afară a trupului modelează sufletul cel nevăzut după chipul celor materiale (προς τα υλικά σχηματιζουσιν), sădind în el o formă compusă și dându-i înfățișarea materiei primită prin imaginație; și dacă este vreo rânduială și vreo ordine în lucrarea lor, cu viclenie plănuită, ca mai întâi să încerce sufletul prin unele patimi și apoi să-l războiască prin altele; și care (draci) premerg, care urmează la rând, sau care cu care se însoțesc, dacă nu cumva tulbură sufletul în mod amestecat, fără nicio ordine, la întâmplare, prin orice patimi; apoi dacă e lăsat sufletul să pătimească unele ca acestea de la ei în afară de Providență, sau potrivit Providenței; și care este rațiunea pentru care Providența părăsește în orice patimă sufletul; care este apoi modul nimicirii fiecăreia dintre patimile înșirate și prin care fapte, cuvinte sau gânduri se eliberează sufletul de ele și se curăță de întinăciunea conștiinței; ce virtute va opune fiecărei patimi ca să o biruiască, fugărind pe dracul cel viclean și tăind

[6] Dracii poartă războaiele nevăzute cu mintea noastră ca și când ar fi prezente materiile.

[7] Pentru plăcere iubim patimile, și pentru durere, fugim de virtuți.

deodată cu el total însăși mișcarea patimii; cum va putea apoi, după izbăvirea de patimi, să-și scruteze sufletul bine ale sale; și cu ajutorul căror rațiuni și moduri ajungând prin rațiunea cea după fire la relații nepătimașe între simțiri și lucrurile sensibile, va modela simțirile ca să stea în slujba virtuților, precum prin patimi le modelase mai înainte să stea în slujba păcatului[8]; și cum va înfăptui această bună întoarcere ca să se folosească de cele prin care greșea înainte spre nașterea și susținerea virtuților; cum apoi, izbăvindu-se și de aceste relații[9], va culege cu pricepere, prin contemplarea naturală în duh, rațiunile celor create, desfăcute de simbolurile sensibile din ele; și cum după aceste rațiuni, luând contact cu cele inteligibile, prin mintea devenită curată de cugetarea aplecată spre cele supuse simțirilor, va primi înțelegerile cele simple și va dobândi cunoștința simplă, care leagă toate întreolaltă potrivit cu rațiunea originară a înțelepciunii; în sfârșit, cum după aceasta sufletul, odată trecut dincolo de toate cele ce sunt și de înțelesurile lor firești și desfăcut de toată puterea în chip curat, chiar și de puterea proprie de-a cugeta, va pătimi unirea cea mai presus de înțelegere cu Dumnezeu Însuși, iar în această stare, primind de la El în chip negrăit învățătura adevărului adevărat, ca pe o sămânță, nu se va mai abate spre păcat[10], nemaifiind loc pentru diavol ca să-l atragă spre răutate prin amăgire, datorită necunoașterii Celui ce e bun prin fire și înfrumusețează toate cele ce se pot împărtăși de El.

Fiindcă ați poruncit să lămuresc în scris rațiunile, modurile și pricinile tuturor acestora, rog să mai așteptați puțin cuvântul privitor la ele. De va ajuta Dumnezeu, voi cerceta cu un prilej mai potrivit și mai cu stăruință acestea în alte scrieri, dacă voi simți peste tot în minte vreo astfel de putere de pătrundere, încât să pot cuteza să străbat un ocean atât de mare și de adânc. Căci nu mă rușinez să spun că încă nu cunosc uneltirile și vicleșugurile anevoie de descurcat ale dracilor necurați, dat fiind că praful materiei îmi întunecă încă ochii sufletului și nu mă lasă să privesc (să contemplu) în chip curat firea celor create și să deosebesc din grămada celor ce există pe cele ce par să existe**[11]**, înșelând doar

---

[8]**[8]** Precum rațiunea, stăpânind asupra patimilor, face simțirile organ al virtuții, așa și patimile, stăpânind asupra rațiunii, modelează simțirile spre păcat.

[9]**[9]** Adică al celor sensibile.

[10]**[10]** Sufletul unindu-se prin deprindere cu Dumnezeu, după izbăvirea de afecțiunea (relația) naturală față de lucruri, primește fermitatea nemișcată în bine.

[11]**[11]** Existente numește ființele lucrurilor. Iar existente părute, curgerile și scurgerile care schimbă calitatea și cantitatea unui lucru și

simțirea cea lipsită de rațiune. Fiindcă numai cei foarte contemplativi și înalți la cugetare pot cerceta cu adevărat unele ca acestea și pot grăi despre ele, adică numai cei ce prin multă experiență au dobândit puterea de-a cunoaște cele bune și cele care nu sunt bune, ba, ceea ce e mai înalt și mai de cinste ca toate, au primit de la Dumnezeu harul și puterea de-a înțelege bine, și de-a spune limpede cele înțelese.

Dar ca să nu rămână cu totul neluminată învățătura despre acestea în lucrarea de față, voi spune puține lucruri despre nașterea patimilor, atât cât e de lipsă ca voi și bărbații duhovnicești asemenea vouă să vadă sfârșitul din început. Apoi voi trece la tâlcuirea capetelor ce urmează.

Definiția răului

Răul nici nu era, nici nu va fi ceva ce subzistă prin firea proprie. Căci nu are în niciun fel ființă, sau fire, sau ipostas, sau putere, sau lucrare în cele ce sunt. Nu e nici calitate, nici cantitate, nici relație, nici loc, nici timp, nici poziție, nici acțiune (ποίησις), nici mișcare, nici aptitudine, nici patimă (pasivitate, afect) contemplată în chip natural în vreo existență și în niciuna dintre acestea toate nu subzistă prin vreo înrudire naturală. Nu e nici început (principiu), nici mijloc, nici sfârșit. Ci, ca să-l cuprind într-o definiție, voi spune că răul este abaterea (έλλειψις) lucrării puterilor (facultăților) sădite în fire de la scopul lor și altceva nimic. Sau iarăși, răul este mișcarea nesocotită (αλόγιστος) a puterilor naturale spre altceva decât spre scopul lor, în urma unei judecăți greșite. Iar scop (τέλος) numesc cauza celor ce sunt, după care se doresc în chip firesc toate, chiar dacă Vicleanul, acoperindu-și de cele mai multe ori pizma sub chipul bunăvoinței și înduplecând cu viclenie pe om să-și miște dorința spre altceva dintre cele ce sunt, și nu spre cauză, a sădit în el necunoștința cauzei.

Deci primul om, neducându-și mișcarea lucrării puterilor naturale spre scop, s-a îmbolnăvit de necunoștința cauzei sale, socotind, prin sfatul șarpelui, că acela este Dumnezeu, pe care cuvântul poruncii dumnezeiești îi poruncise să-l aibă ca pe un dușman de moarte. Făcându-se astfel călcător de poruncă și necunoscând pe Dumnezeu[12], și-a amestecat cu încăpățânare în

---

dau naștere amăgirii simțirii ce duce la păcat.

[12][12] Omul fiind la mijloc între Dumnezeu și materie, prin faptul că nu s-a mișcat spre Dumnezeu ca spre cauza și scopul zidirii sale, ci spre materie, a ignorat pe Dumnezeu, făcându-și mintea pământească prin povârnirea spre materie.

toată simțirea toată puterea cugetătoare și așa a îmbrățișat cunoștința compusă și pierzătoare, producătoare de patimă, a celor sensibile[13]. Și așa „alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor” (Ps. 48, 12), lucrând, căutând și voind aceleași ca și ele în tot chipul; ba le-a și întrecut în irațională, mutând rațiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii.

Deci cu cât se îngrijea omul mai mult de cunoștința celor văzute numai prin simțire, cu atât își strângea în jurul său mai tare neștiința de Dumnezeu. Și cu cât își strângea mai mult legăturile neștiinței, cu atât se lipea mai mult de experiența gustării prin simțire a bunurilor materiale cunoscute. Dar cu cât se umplea mai mult de această experiență, cu atât se aprindea mai mult patima iubirii trupești de sine, care se năștea din ea. Și cu cât se îngrijea mai mult de patima iubirii trupești de sine, cu atât născocea mai multe moduri de producere a plăcerii, care este și fiica, și ținta iubirii trupești de sine. Și fiindcă orice răutate piere împreună cu modalitățile care o produc, omul aflând prin experiența însăși că orice plăcere are ca urmașă în chip sigur durerea, își avea toată pornirea spre plăcere și toată fuga dinspre durere. Pentru cea dintâi lupta cu toată puterea, pe cea de-a doua o combătea cu toată sârguința, închipuindu-și un lucru cu neputință, și anume că printr-o astfel de dibăcie va putea să le despartă pe acestea una de alta, și iubirea trupească de sine va avea unită cu ea numai plăcerea, rămânând neîncercată de durere. Sub puterea patimii el nu știa, precum se vede, că plăcerea nu poate fi niciodată fără de durere. Căci în plăcere e amestecat chinul durerii, chiar dacă pare ascuns celor ce o gustă, prin faptul că domină patima plăcerii. Pentru că ceea ce domină iese totdeauna deasupra, acoperind simțirea a ceea ce stă alături.

Așa s-a strecurat marea și nenumărata mulțime a patimilor stricăcioase în viața oamenilor. Așa a devenit viața noastră plină de suspine, cinstind pricinile care o pierd și născocind și cultivând prilejurile coruperii sale, datorită neștiinței. Așa s-a tăiat firea cea unică în nenumărate părticele, și noi cei ce suntem de aceeași fire ne mâncăm unii pe alții ca reptilele și fiarele. Căci căutând plăcerea din pricina iubirii trupești de noi înșine și străduindu-ne să fugim de durere din aceeași pricină, născocim surse neînchipuite de patimi făcătoare de stricăciune. Astfel, când ne îngrijim prin plăcere de iubirea trupească de noi înșine (φιλαυτία), naștem lăcomia pântecelui, mândria, slava deșartă, îngâmfarea,

[13] Cunoștință compusă a numit experiența celor sensibile prin simțire, care cuprinde în sine prin fire plăcerea pentru ceea ce ia naștere și durerea pentru ceea ce se strică.

iubirea de arginți, zgârcenia, tirania, fanfaronada, aroganța, nechibzuința, nebunia, părerea de sine, înfumurarea, disprețul, injuria, necurăția, ușurătatea, risipa, neînfrânarea, frivolitatea, umblarea cu capul prin nori, moleșeala, pornirea de-a maltrata, de-a lua în râs, vorbirea prea multă, vorbirea la nevreme, vorbirea urâtă și toate câte mai sunt de felul acesta. Iar când ascuțim mai mult prin durere modul iubirii trupești de noi înșine, naștem mânia, pizma, ura, dușmănia, ținerea de minte a răului, calomnia, bârfirea, intriga, întristarea, deznădejdea, defăimarea Providenței, lâncezeala, neglijența, descurajarea, deprimarea, puținătatea de suflet, plânsul la nevreme, tânguirea, jalea, sfărâmarea totală, ciuda, gelozia și toate câte țin de o dispoziție care a fost lipsită de prilejurile plăcerii. În sfârșit, când din alte pricini se amestecă în plăcere durerea, dând perversitatea (căci așa numesc unii întâlnirea părților contrare ale răutății), naștem fățărnicia, ironia, viclenia, prefăcătoria, lingușirea, dorința de a plăcea oamenilor și toate câte sunt născociri ale acestui viclean amestec. Căci a le număra acum și a le spune pe toate, cu înfățișările, modurile, cauzele și vremurile lor, nu e cu putință. Cercetarea fiecăreia dintre ele o vom face, dacă Dumnezeu ne va hărăzi putere, în viitor.

Altă definiție a răului

Deci răul stă, cum am spus mai înainte, în necunoașterea cauzei celei bune a lucrurilor. Aceasta orbind mintea omenească, dar deschizând larg simțirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoștința de Dumnezeu și l-a umplut de cunoștința pătimașă a lucrurilor ce cad sub simțuri. Împărtășindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare, și aflând prin experiență că împărtășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu, legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a iubit cu toată puterea. Și așa, prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sârguința zidirii în locul Ziditorului. Căci nu poate sluji cineva zidirii dacă nu cultivă trupul, precum nu poate sluji lui Dumnezeu dacă nu-și curăță sufletul prin virtuți. Deci prin grija de trup omul săvârșind slujirea cea stricăcioasă, și umplându-se împotriva sa de iubirea trupească de sine, avea în sine într-o lucrare neîncetată plăcerea și durerea. Căci mâncând mereu din pomul neascultării, încerca în simțire părerea (cunoștinței) binelui

și răului[3], amestecate în el.

Și poate că, de fapt, dacă ar zice cineva că pomul cunoștinței binelui și răului este zidirea cea văzută, nu s-ar abate de la adevăr. Căci împărtășirea de ea produce în chip natural plăcerea și durerea.

Sau iarăși, poate că zidirea celor văzute s-a numit pom al cunoștinței binelui și răului fiindcă are și rațiuni duhovnicești care nutresc mintea, dar și o putere naturală care pe de o parte desfată simțirea, pe de alta pervertește mintea[14]. Deci contemplată duhovnicește ea oferă cunoștința binelui, iar luată trupește, oferă cunoștința răului. Căci celor ce se împărtășesc de ea trupește li se face dascăl în ale patimilor, făcându-i să uite de cele dumnezeiești. De aceea i-a interzis-o poate Dumnezeu omului, amânând pentru o vreme împărtășirea de ea, ca mai întâi, precum era drept, cunoscându-și omul cauza sa prin comuniunea cu ea în har și prefăcând, prin această comuniune, nemurirea dată lui după har în nepătimire și neschimbabilitate, ca unul ce-a devenit deja dumnezeu prin îndumnezeire, să privească fără să se vatăme și cu totul slobod cu Dumnezeu făpturile lui Dumnezeu și să primească cunoștința lor ca Dumnezeu, iar nu ca om, având după har în chip înțelept aceeași cunoștință a lucrurilor ca Dumnezeu, datorită prefacerii minții și simțirii prin îndumnezeire[4].

Așa trebuie înțeles aici pomul acela, după o tâlcuire pe care o pot primi toți. Căci înțelesul mai tainic și mai înalt e rezervat pentru cei cu o cugetare mistică, noi trebuind să-l cinstim prin tăcere. Eu am amintit aici de pomul neascultării doar în trecere,

---

[3] Binele, pentru simțirea trupească, e plăcerea, iar răul e durerea. Acest „bine” și „rău” e produs de lumea văzută, care deci e pomul unui fals bine și rău.

[14] Zidirea celor văzute cuprinde, zice, atât rațiuni duhovnicești pentru minte, cât și o putere naturală pentru simțire. Înțelesurile lor sunt ca un pom în mijlocul inimii, care e Paradisul în sens tropic.

[4] Deci îndumnezeirea nu exclude cunoașterea făpturilor. Dar atunci omul le cunoaște fără patimă, ca Dumnezeu și în Dumnezeu, nu cu patimă, adică cu uitarea lui Dumnezeu. Toate își au vremea lor, ca să se cunoască și să se săvârșească cum se cuvine, trebuind să aștepte creșterea omului la înălțimea lor. Pomul cunoștinței binelui și răului (sau lumea), ca sădit tot de Dumnezeu, nu era ceva rău în sine. Dar omul nu era crescut la starea în care îl putea privi în mod just și neprimejdios. Deci interzicerea atingerii de el era o amânare, nu o oprire veșnică. Aceeași idee o dezvoltă Sfântul Grigorie Palama în *Capetele naturale, teologice* etc., *Filocalia greacă,* vol. II, ed. a II-a, p. 319. Răul nu se identifică cu ipostasul vreunei realități, ci e un mod greșit de comportare față de realități, care vine și dintr-o intrare a omului în relație cu un lucru înainte de a fi crescut la capacitatea unei relații juste.

vrând să arăt că necunoașterea lui Dumnezeu a îndumnezeit zidirea, al cărei cult vine din iubirea de trup (φιλαυτία) a neamului omenesc. Căci în jurul acesteia se învârtește, ca un fel de cunoștință amestecată, toată experiența plăcerii și a durerii, din pricina cărora s-a introdus în viața oamenilor tot nămolul relelor ce dăinuie în chip felurit și pestriț și-n atâtea forme câte nu le poate spune cuvântul. Pentru că fiecare dintre cei ce participă la firea omenească are în sine, într-o anumită cantitate și calitate, vie și lucrătoare, iubirea față de partea lui văzută, adică față de trup, care îl silește ca pe un rob, prin pofta de plăcere și frica de durere, să născocească multe forme ale patimilor, după cum se nimeresc timpurile și lucrurile și după cum îl îndeamnă modul lui de a fi; întrucât experiența îl învață că e cu neputință să ajungă să aibă necontenit plăcerea ca tovarăș de viață și să rămână cu totul neatins de durere și că nu va putea să ajungă la capătul acestui scop. Căci firea întreagă a trupurilor fiind coruptă și pe cale de împrăștiere, prin oricâte moduri ar încerca să o susțină pe aceasta, întărește și mai mult stricăciunea din ea. De aceea omul, temându-se, fără să vrea, necontenit de soarta a ceea ce iubește, cultivă fără voie și pe nesimțite, prin ceea ce iubește, ceea ce nu iubește, atârnând de cele ce nu pot dăinui. În felul acesta își preschimbă dispoziția sufletului deodată cu cele ce se împrăștie, ca pe una ce se rostogolește împreună cu cele ce curg, și nu înțelege că se pierde din pricina totalei orbiri a sufletului față de adevăr.

Iar izbăvirea de toate aceste rele și calea scurtă spre mântuire este dragostea adevărată, cea din cunoștință, a lui Dumnezeu și izgonirea din suflet a dragostei față de trup și de lumea aceasta. Prin aceasta, lepădând pofta de plăcere și frica de durere, ne eliberăm de reaua iubire trupească de noi înșine (φιλαυτία), înălțați fiind la cunoștința Ziditorului. În felul acesta primind în locul iubirii celei rele de noi înșine pe cea bună și spirituală, despărțită cu totul de grija de trup, nu vom înceta să slujim lui Dumnezeu prin această iubire bună de noi înșine (νοερά, καλή, αγαθή φιλαυτία), căutând pururea să ne susținem sufletul prin Dumnezeu. Căci aceasta este adevărata slujire și prin ea grijim cum trebuie și în chip plăcut lui Dumnezeu de sufletul nostru, prin virtuți.

Deci cel ce nu dorește plăcerea trupească și nu se teme deloc de durere a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea și cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorât toate patimile ce cresc prin ea și prin ele, împreună cu neștiința, sursa cea mai de la început a tuturor relelor. Și așa s-a făcut întreg slujitor al binelui ce persistă permanent și e mereu la fel, rămânând

împreună cu el cu totul nemișcat[5]. Așa oglindește cu fața descoperită slava lui Dumnezeu (2 Cor. 3, 18), ca unul care privește în lumina ce strălucește în sine slava dumnezeiască și neapropiată[6].

Deci odată ce ne-a fost arătată de Cuvântul calea cea dreaptă și ușoară a celor ce se mântuiesc, să făgăduim cu toată puterea plăcerea și durerea vieții de aici și să învățăm cu mult îndemn și pe cei supuși nouă să facă aceasta. Căci făcând aceasta, ne-am izbăvit și am izbăvit și pe alții cu desăvârșire de toată născocirea patimilor și de toată răutatea dracilor. Să îmbrățișăm numai iubirea, și nimeni nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, nici necaz, nici strâmtorare, nici foamete, nici primejdie, nici sabie, nici toate câte le-a înșirat Apostolul în acel loc (Rom. 8, 35). Căci prin cunoștința cu lucrul rămânând în noi dragostea nemișcată, vom primi de la El o bucurie și o susținere veșnică și negrăită a sufletului. Și împărtășindu-ne de aceasta, vom avea față de lume neștiința cea mântuitoare[7], nemaiprivind, ca mai înainte, fără gând neprihănit, cu fața descoperită a simțirii, suprafața celor sensibile ca pe o slavă, ci oglindind mai degrabă cu fața descoperită a cugetării (minții), după înlăturarea oricărui văl sensibil, slava lui Dumnezeu cea arătată în virtuți și în cunoștința duhovnicească[8], prin care primim unirea cea după har. Căci precum ignorând pe Dumnezeu, am îndumnezeit zidirea, pe care am cunoscut-o prin simțire, gustând din ea, pentru faptul că prin ea ni se susținea trupul, tot așa, primind cunoștința trăită a lui Dumnezeu, cea accesibilă înțelegerii, vom ignora experiența întregii simțiri, pentru faptul că El ne susține sufletul ca să existe

---

[5] Tot în acest sens înțelege și Sfântul Grigorie de Nyssa fixarea și neschimbabilitatea omului în viața cea după Dumnezeu, fără să se excludă putința înaintării în Dumnezeu.

[6] Fără a avea cineva lumina dumnezeiască (binele, dragostea, pe Dumnezeu) în sine, nu poate să o vadă nici în afară de sine, așa cum ochiul care nu e străbătut de lumina fizică nu o poate vedea nici în afară.

[7] În afară de neștiința mai presus de cunoaștere a lui Dumnezeu, mai este o neștiință mântuitoare. Este cea care nu mai bagă de seamă putința laturii pătimașe a lucrurilor. Pentru aceasta lumea a devenit iremediabil un transparent al slavei dumnezeiești, după ce s-a sfărtecat „slava” ei, sau suprafața opacă, construită de privirea ei exclusiv prin simțire.

[8] Fața descoperită a simțirii este privirea neîmpiedicată de considerentele spirituale și nerușinată a simțirii exclusive, care vede numai aspectul sensibil al lumii, numai vălurile materiale. Descoperirea feței simțirii e în același timp completa acoperire a minții. Și cu cât se acoperă fața simțirii sau se leapădă, cu atât apare fața descoperită a minții și se înlătură vălurile lumii.

și ca să fie fericit[15].

[15] Ignoră cineva experiența plăcerii și a durerii din simțire când își leagă mintea de Dumnezeu, după ce a devenit liber de afecțiunea trupească.

Cuvânt înainte la scoliile așezate în urma răspunsurilor

Podoaba naturală a celor raționali este rațiunea. Podoaba rațiunii este înțelegerea, pe care o manifestă prin rațiune cei raționali. Podoaba înțelegerii este deprinderea și aptitudinea pe care le manifestă prin virtutea străbătută de rațiune cei raționali. Podoaba acestei deprinderi este contemplația fără greșeală, prin care se dobândește cunoștința adevărată. Iar sfârșitul acesteia este înțelepciunea, care e împlinirea cea mai adevărată a înțelegerii. Căci ea e rațiunea care s-a desăvârșit după fire, sau mintea curată, care prin unirea cu cauza sa a intrat într-o relație mai presus de înțelegere, datorită căreia, odihnindu-se de mișcarea și de relația naturală și de multe feluri cu cele de după cauză, stăruie numai în ea în chip neînțeles. Ajunsă aici, mintea se bucură de odihna cea negrăită a tăcerii preafericite și mai presus de înțelegere, pe care nu poate să o descopere niciun cuvânt și nicio înțelegere, ci numai experiența prin participare a celor ce s-au învrednicit de posesia și gustarea ei mai presus de înțelegere. Iar semnul acesteia, ușor de cunoscut și vădit tuturor, este nesimțirea și distanța totală a dispoziției sufletului față de veacul acesta.

Deci nimic nu este mai propriu după fire celor raționali ca rațiunea, nici mai potrivit pentru cei iubitori de Dumnezeu ca să-și arate credința lor cea dreaptă decât studierea și înțelegerea ei. Logosul acesta de care am vorbit nu e cuvântul împodobit luxos într-o rostire meșteșugită spre plăcerea auzului, cu care se pot deprinde și oamenii perverși, ci rațiunea pe care o are firea, ascunsă în chip ființial înăuntrul ei, fără nicio învățătură, pentru cercetarea lucrurilor și pentru expunerea adevărului în cuvinte[9]. Pe aceasta și Duhul Sfânt al lui Dumnezeu obișnuiește să și-o asocieze modelată prin virtuți și s-o facă statuie dumnezeiască a frumuseții celei după asemănare, nelipsindu-i nimic după har din însușirile ce revin Dumnezeirii în chip natural. Căci este un organ ce adună cu pricepere toată descoperirea bunătății lui Dumnezeu ce strălucește inteligibil în făpturi. Și sesizând astfel măreția lucrurilor, îi înalță spre cauza făcătoare a lor pe cei ce și-au făcut străbătută cu totul de El întreaga pornire a dorinței aflătoare în ei după fire, nemaifiind reținuți de nimic din cele de după cauză.

Pe aceasta cultivând-o noi cei robiți de toate cele potrivnice

[9] Termenul grecesc *logos* are înțelesul de „rațiune” și de „cuvânt”. Rațiunea e cuvântul interior. De acesta e vorba în tot acest *Cuvânt înainte*.

firii, ne vom dovedi făptuitorii tuturor virtuților dumnezeiești, adică vom lepăda prin tot binele urâciunea pământească din suflet, spre a primi frumusețea duhovnicească. Căci unde domnește rațiunea, încetează domnia simțirii, în care e amestecată puterea păcatului care, amăgind sufletul cu mila pentru trupul înrudit după ipostas, îl atrage la sine prin plăcere. Pentru că lucrul ei natural fiind grija pătimașă și voluptuoasă de trup, abate sufletul de la viața cea după fire și-l înduplecă să se facă făcătorul păcatului lipsit de ipostas (suport propriu). Căci răutatea este o faptă a sufletului înțelegător, și anume uitarea bunătăților celor după fire, care se naște din afecțiunea pătimașă față de trup și lume. Pe aceasta o nimicește rațiunea prin strategia ei, scrutând cu știință duhovnicească originea și firea lumii și a trupului și împingând sufletul spre țara înrudită a celor inteligibile, împotriva căreia legea păcatului nu are nicio putere. Căci nu mai are simțirea pe care să treacă ca pe o punte spre minte, întrucât sufletul nu mai are nicio legătură afectuoasă cu ea, căci a părăsit-o împreună cu vederile sensibile, a căror relație și fire mintea, lăsându-le în urmă, nu le mai simte.

Știind-o aceasta, precum am spus, am socotit că trebuie să dau cuvântului de față al acestei scrieri, ca un oarecare alt ajutor, scoliile așezate la urma răspunsurilor, spre a întregi și înfrumusețea înțelesul ei și a face cititorilor mai dulce hrana ideilor din ea și, în general, mai sigură înțelegerea întregii cugetări cuprinse în scriere. Căci recitind după publicare întreaga lucrare, am aflat că unele locuri au lipsă de lămurire, altele de adaosuri și precizări și, iarăși, altele de o concluzie la textul publicat. Drept aceea, am alcătuit această scriere de scolii, dând fiecărui loc lămurirea cuvenită. De aceea rog pe toți cititorii, sau și pe cei ce o vor copia, să citească și să adauge și scolia corespunzătoare la nota fiecărui loc, ca să fie în tot chipul cuvântul cu desăvârșire neciuntit de nicio greșeală.

*

Fiindcă te-a îmbunat Dumnezeu să-mi poruncești să scriu și să-ți trimit acele dintre locurile obscure pe care le aveam însemnate, le-am așezat întâi pe cele ce mi s-au părut mai necesare.

Întrebarea 1

Afectele (patimile) sunt rele prin ele însele sau din pricina unei întrebuințări greșite? Vorbesc de plăcere și întristare, de dorință și frică și de cele ce decurg din acestea.

Răspuns

Afectele acestea, ca și celelalte, nu au fost create la început împreună cu firea oamenilor. Căci altfel ar intra în definiția firii. Spun, învățând de la marele Grigorie al Nyssei, că ele odrăslesc în fire după ce au pătruns în partea cea mai puțin rațională a ei, din pricina căderii din starea de desăvârșire. Prin ele, în loc de chipul dumnezeiesc și fericit, îndată după călcarea poruncii s-a făcut în om străvezie și vădită asemănarea cu dobitoacele necuvântătoare. Căci trebuia, după ce s-a acoperit demnitatea rațiunii, ca firea oamenilor să fie chinuită pe dreptate de trăsăturile iraționalității (dobitociei) la care a fost atrasă prin voia ei, Dumnezeu rânduind preaînțelept ca omul în felul acesta să vină la cunoștința măreției sale de ființă rațională.

Cu toate acestea, și afectele devin bune în cei ce se străduiesc, și anume atunci când, desfăcându-le cu înțelepciune de lucrurile trupești, le folosesc spre câștigarea bunurilor cerești. De pildă: pofta o pot preface în mișcarea unui dor spiritual după cele dumnezeiești[1]; plăcerea, în bucuria curată pentru conlucrarea de bunăvoie a minții cu darurile dumnezeiești; frica, în grija de a ocoli osânda viitoare de pe urma păcatelor; iar întristarea, în pocăința care aduce îndreptarea pe urma păcatului din timpul de aici. Și scurt vorbind, asemenea medicilor înțelepți, care vindecă prin trupul veninos al viperei o mușcătură înveninată sau care se va învenina, să ne folosim și noi de aceste afecte spre înlăturarea răutății celei de față sau a celei ce va să fie și spre dobândirea și păzirea virtuții și a cunoștinței. Precum am spus deci, acestea devin bune prin întrebuințare în cei ce își robesc orice cuget spre ascultarea lui Hristos[10].

[1] Cum și când devin bune aceste afecte.

[10] Afectele sunt considerate de Sfântul Maxim ca trăsături iraționale pătrunse în firea omului după căderea în păcat și apropiindu-l de animalitate, întrucât și animalele reacționează irațional prin aceste afecte la ceea ce văd. Prin ele trupul e pus repede în mișcare spre tot ce apare omului vrednic de râvnit, precum repede se contrage din fața celor primejdioase. În starea primordială, omul își călăuzea viața cu totul rațional. Trupul nu scăpa prin mișcări anarhice și dezordonate de sub conducerea rațiunii și a voinței. Acum, chiar în starea de renaștere, aceste afecte nu mai pot fi scoase din fire. Dar ele se pot folosi spre un scop bun. Gândurile curate și raționale n-ar putea mișca ușor trupul nostru, ajuns sub puterea acestor factori iraționali, dar foarte dinamici, spre țintele fixate de ele. De aceea caută să câștige pentru aceste ținte afectele, ca prin impulsul lor să miște ușor trupul spre ele. Se știe că ideea teoretică nu prea are efect în ce privește transformarea omului, până ce nu câștigă simțirea lui în favoarea ei. Calea de la idee spre hotărârea bună duce prin sentiment. Aceasta e poate ceea ce numește

Iar dacă Scriptura vorbește de vreun afect de acesta la Dumnezeu sau la sfinți[2], o face, în ce privește pe Dumnezeu, pentru înțelegerea noastră, exprimând prin afectele noastre faptele mântuitoare și binefăcătoare ale Providenței; iar în ce privește pe sfinți, întrucât nu se pot exprima raporturile lor spirituale cu Dumnezeu și dispozițiile lor prin grai omenesc, fără afectele cunoscute firii[3].

Întrebarea 2

Dacă toate speciile din care se alcătuiește lumea le-a făcut Dumnezeu în șase zile, ce mai lucrează pe urmă Tatăl? Căci zice Domnul: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez” (Ioan 5, *17). Nu cumva e vorba de conservarea speciilor odată făcute?*

Răspuns

Dumnezeu, isprăvind de creat rațiunile prime și esențele universale ale lucrurilor, lucrează totuși până azi, nu numai susținând acestea în existență, ci și aducând în actualitate, desfășurând și constituind părțile date virtual în esențe[1]; apoi, asimilând prin Providență cele particulare cu esențele universale, până ce, folosindu-se de rațiunea mai generală a ființei raționale sau de mișcarea celor particulare spre fericire, va uni pornirile spontane ale tuturor. În felul acesta le va face pe toate să se miște armonic și identic întreolaltă și cu întregul, nemaiavând cele particulare o voie deosebită de-a celor generale, ci una și aceeași rațiune văzându-se în toate neîmpărțită de modurile de a fi ale

---

Vâșeslavțev „sublimarea afectelor”, în care atribuie un mare rol imaginației *(Etica preobrajenago erosa).* Aceasta este și calea pe care devine credința o putere transformatoare a omului. Ea convertește afectele spre alte ținte, spre Dumnezeu. O credință care nu dă astfel de roade, întinzându-se asupra întregului om, e ceva de neconceput, și e de mirat cum ea poate fi susținută de protestanți. Dumnezeu e lipsit de afecte. De asemenea îngerii, care sunt minți pure (νόες). Aceasta va fi și partea noastră în viața viitoare. Căci spune Sfântul Maxim: „Afectele care conservă firea în viața de aici nu se pot muta împreună cu noi la viața nemuritoare și veșnică” (Răsp. 55).

[2][2] Scriptura zugrăvește diferitele raporturi ale Providenței cu noi prin afectele cunoscute de noi.

[3][3] Scriptura înseamnă prin aceste nume calitatea raportului sfinților cu Dumnezeu.

[1][1] În materie, adică în ființa generală a lucrurilor, există potențial exemplarele singulare, care provin unul câte unul din materie și a căror apariție o lucrează Dumnezeu.

acelora cărora li se atribuie la fel[2]. Prin aceasta se va arăta în plină lucrare harul care îndumnezeiește toate. E lucrarea despre care Însuși Dumnezeu și Cuvântul, Care S-a făcut om pentru ea, zice: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez” (Ioan 5, 17). Cel dintâi adică binevoiește, al doilea lucrează El Însuși, iar Duhul Sfânt întregește ființial bunăvoința Tatălui cu privire la toate și lucrarea Fiului, ca să fie prin toate și în toate unul Dumnezeu în Treime, potrivit cu fiecare dintre cei învredniciți după har; și să fie văzut în toate, așa cum există, în chip natural, sufletul în întreg

[2][2] Asimilarea celor singulare cu cele universale este unirea tuturor oamenilor, printr-o singură mișcare a voii, cu rațiunea firii. Această unire o duce la înfăptuire Dumnezeu prin Providență, ca precum în toți există o singură fire, tot așa să se formeze și o singură aplecare a voii, unindu-se toți cu Dumnezeu și întreolaltă prin Duhul.

trupul și în fiecare mădular al lui, fără micșorare[11]

Întrebarea 3

Cine este acela de care spune Evanghelia că poartă în cetate urciorul cu apă și pe care întâlnindu-l învățăceii trimiși de Hristos primesc porunca să-i urmeze? (Marcu 14, 13). *Cine este apoi stăpânul casei? Și de ce nu i se spune numele de către evangheliști? Ce este, în sfârșit, foișorul cel mare și pardosit, în*

[11] Maurice Blondel (în *L'Action,* vol. II, Paris, Alcan, 1936) spune în altă formă același lucru: „tot ține de tot, Universul este în continuă naștere, fixitatea relativă a ființelor comportă o desfășurare ale cărei faze multiple nu pot fi, fără urmări rele, izolate unele de altele" (p. 326). Lucrarea de care vorbește aici Sfântul Maxim este acțiunea universală, unitară, care, după Blondel, e dincolo de faptele fenomenale, având sursa în cauza primă. Ca și Sfântul Maxim în acest răspuns, Blondel vede și el o „dependență universală" și „perspectivele cosmice" din lume, spre deosebire „de ipotezele care stabilizează lucrurile în cicluri închise în interiorul cărora toate ar sta juxtapuse în compartimente separate" (p. 327). Dacă creația este un act exclusiv al lui Dumnezeu, desfășurarea Universului creat, prin lucrarea Providenței divine, angajează și cooperarea făpturilor, care, conlucrând cu cauza primă, se cauzează și se înrâuresc reciproc.

În special atragem atenția că Sfântul Maxim admite: *a)* „o rațiune mai generală a ființei raționale", de unde urmează că sunt și rațiuni mai particulare, și *b)* „o voie deosebită a celor particulare", de unde urmează că există și o voie mai generală. Ideea o găsim dezvoltată iarăși la Blondel *(L'Action,* vol. II). După acesta, orice tendință din noi își are o rațiune, de aici aparenta ei de justețe. Această rațiune particulară atrăgând voința de partea ei, aceasta devine voința unei părți din noi în loc de-a fi voința întregului din noi. Deci fapta normală nu are să suprime tendințele variate din noi, ci să le subordoneze întregului sau să le armonizeze. Rațiunea mai generală e ca un vârf de piramidă față de rațiunile particulare. Pe măsură ce ne ridicăm spre rațiuni tot mai generale în cunoașterea și activitatea noastră, devenim mai virtuoși și ne apropiem de Rațiunea supremă cea mai generală. Rațiunea cea mai generală a ființei noastre caută să se subordoneze unei rațiuni generale mai înalte, care îmbrățișează mai multe ființe și lucruri, iar Rațiunea cea mai generală este Logosul divin. Dar lucrând în conformitate cu rațiunea mai generală din ființa noastră, satisfacem totodată adevăratele interese și aspirații spre fericire ale părților din noi. Căci satisfăcând tendințele anarhice, destrămăm întregul organic și îl aruncăm într-o existență chinuită.

De notat este că, după Sfântul Maxim, această lucrare conformă cu rațiunea mai generală, sau unirea voii cu această rațiune a firii, se întâlnește cu lucrarea harului în noi (vezi și *Tâlcuirea la Tatăl nostru).* Spre har și spre îndumnezeire ne ridicăm prin ridicarea spre starea

care se săvârșește înfricoșata taină a Cinei dumnezeiești? (Luca *22,* 12).

Răspuns

Scriptura trece sub tăcere numele omului la care a trimis Mântuitorul pe cei doi învățăcei pentru pregătirea Paștilor, ca și numele cetății în care au fost trimiși. După primul gând care-mi vine, socotesc că prin „cetate" este arătată lumea aceasta sensibilă, iar „omul" este firea generală a oamenilor. La aceasta sunt trimiși, ca învățăcei ai lui Dumnezeu și ai Cuvântului și ca înainte-mergători și pregătitori ai ospățului tainic pe care îl va avea Dumnezeu împreună cu firea oamenilor, primul Testament și cel Nou. Cel dintâi curăță firea omenească de toată întinăciunea prin filosofia practică (înțelepciunea lucrătoare), celălalt ridică mintea prin cunoaștere sau prin călăuzirea tainică a contemplației, de la cele trupești spre vederile înrudite cu ea ale celor spirituale[12]. Iar probă despre aceasta este faptul că ucenicii trimiși sunt Petru și Ioan. Căci Petru este simbolul faptei, iar Ioan al contemplației.

Astfel e foarte potrivit ca cel dintâi care-i întâlnește pe aceștia să fie purtătorul unui urcior cu apă, însemnând prin el pe toți cei ce poartă, prin filosofia practică, pe umerii virtuților, închis în mădularele pământești mortificate ale trupului, ca într-un urcior, harul Duhului, care-i curăță pe ei prin credință de întinăciune. După acesta, al doilea care-i întâlnește este stăpânul casei, care le arată foișorul pardosit. Acesta înfățișează prin el pe toți cei ce pardosesc prin contemplație înălțimea cugetării lor curate și măreațe, ca pe un foișor, cu cugetări și dogme însușite prin cunoaștere (în chip gnostic), spre primirea după cuviință a marelui Cuvânt. Iar casa este deprinderea întru cucernicie, spre care înaintează mintea practică cultivând virtutea. Asupra ei (asupra deprinderii întru cucernicie) stăpânește, ca una ce e stăpână prin fire, mintea[13] luminată de lumina dumnezeiască a cunoașterii tainice, care s-a învrednicit, împreună cu mintea practică, de împreună-ospătarea cea mai presus de fire cu Cuvântul și Mântuitorul.

---

normală a firii, spre activitatea conformă cu rațiunea tot mai generală a ei. Există o armonie între rațiune și har.

[12] Aici urcușul duhovnicesc este împărțit în două trepte: *a)* făptuirea și *b)* contemplația. Celei dintâi îi corespunde Vechiul Testament, celei de-a doua, Noul Testament. Simbolul primei trepte este Petru, al celei de-a doua Ioan. Celei dintâi îi mai corespunde omul cu urciorul, celei de-a doua stăpânul casei, sau mintea practică și mintea contemplativă.

[13] „Mintea" în grecește e de genul masculin (νους). Deci e „stăpân".

Se vorbește în Scriptură și de un om, și de doi, dacă unul este purtătorul urciorului, și altul este stăpânul casei. De unul se vorbește poate, cum am spus, din pricina unei singure firi, iar de doi, din pricină că această fire este împărțită între cei activi și între cei contemplativi. Pe aceștia iarăși amestecându-i Cuvântul prin Duhul (Matei 26, 18), îi numește și-i face unul.

Iar dacă cineva ar vrea să aplice cele spuse la fiecare om, nu ar ieși din adevăr. Căci „cetatea" este sufletul fiecăruia, la care sunt trimise mereu, ca învățăcei ai Cuvântului și ai lui Dumnezeu, îndemnurile virtuții și rațiunile (cuvintele) cunoașterii. Cel ce poartă ulciorul cu apă este modul de viețuire și cugetul care susține, în chip nesovăitor, pe umerii înfrânării, neevaporat, harul credinței dat la Botez. Iar casa este dispoziția și deprinderea virtuoasă, zidită din multe și felurite virtuți și cugetări tari și bărbătești, ca din niște pietre. Foișorul este cugetarea largă și întinsă, și capacitatea de cunoaștere împodobită cu vederile dumnezeiești ale dogmelor tainice și negrăite. Iar stăpânul este mintea lărgită de strălucirea deprinderii întru virtute, de înălțimea, de frumusețea și de mărimea cunoștinței. La această minte venind Cuvântul cu ucenicii Săi, adică cu primele înțelesuri duhovnicești ale firii și ale timpului[1], Se împărtășește pe Sine.

În sfârșit, Paștile sunt trecerea Cuvântului spre mintea omenească, prin care dăruiește tuturor celor vrednici plenitudinea bunurilor Sale, însuși Cuvântul lui Dumnezeu venind tainic la ei.

Întrebarea 4

Cum a poruncit Domnul ucenicilor să nu aibă două cămăși (Matei 10, 10; Luca 9, 3), *El Însuși având cinci, după Evanghelistul Ioan* (Ioan 19, 23), *precum se vede de la cei ce le-au împărțit; și care sunt aceste haine?*

Răspuns

Mântuitorul n-a avut cinci cămăși, ci una singură și

[1][1] În care se arată ca fiind ascuns. Căci din cele ce sunt cunoaștem pe Făcătorul celor ce sunt ca fiind propriu-zis rațiunile celor ce s-au făcut. Iar timpul și firea sunt cele sub care se află cele de sub timp și fire și tot ce e creat, cugetat și simțit. Cu acestea vine Dumnezeu și Cuvântul la cei vrednici. Căci din cele ce sunt împrejurul Lui se cunoaște El și prin ele Se dă întreg, conformându-Se cu puterea de primire a fiecăruia. Iar prin înțelesurile duhovnicești ale timpului și firii indică rațiunile lor, desprinse din materie și formă, sau din trup și lume, pentru a cunoaște prin ele pe Cel ce S-a făcut acestea pentru noi.

învelitoarea de deasupra. Dintre acestea, cea de dedesubt e numită hitonion, iar învelitoarea din afară imation (togă sau *pallium).*

Dar prin termenii istorisirii Evanghelistul Ioan a redat în chip tainic un înțeles ascuns, desprins printr-o cunoaștere contemplativă. Căci El a urmărit să conducă mintea noastră prin cele istorisite spre adevărurile cele spirituale. Cămașa Mântuitorului, țesută de sus în jos ca un întreg, pe care n-au rupt-o cei ce L-au răstignit, deși li s-a îngăduit să-L dezbrace de ea, este conexiunea și împletitura neîmpărțită a virtuților întreolaltă; sau cugetarea noastră, potrivită și adecvată Cuvântului (rațiunii); sau harul omului nou, al celui după asemănarea lui Hristos, țesut de sus prin Duhul Sfânt. Iar învelitoarea din afară este lumea sensibilă, împărțită în patru stihii, pe care o rup, ca pe haina lui Iisus, în patru bucăți, cei ce răstignesc în noi în chip spiritual pe Domnul.

Deci dracii sfâșie creația văzută a celor patru stihii, făcându-ne să o privim prin simțuri în chip pătimaș și să ignorăm rațiunile divine din ea. Dar altceva este cu cămașa virtuților, căci pe aceasta chiar dacă o smulg din noi, în urma lenevirii noastre spre cele bune, nu pot totuși să ne convingă că virtutea este viciu. Să nu facem deci cele cinci haine ale lui Iisus prilej de lăcomie, ci să cunoaștem care este intenția Scripturii și cum e răstignit și dezbrăcat Domnul în noi, care ne lenevim spre cele bune, tocmai din pricina acestei trândăvii în lucrarea virtuților; de asemenea, cum împart dracii, ca pe o haină, creația Lui, ca să ne facă să slujim patimilor. Să devenim paznici de încredere ai bunurilor hărăzite nouă de Dumnezeu, și creația să o privim cum se cuvine, numai spre slava Lui[14]. În sfârșit, să păstrăm nerăpită cămașa Cuvântului (rațiunii) cunoștinței, adică virtuțile, prin silința spre faptele bune.

Iar de vreți să înțelegeți prin cămașa cea țesută de sus, pe lângă cele spuse, lumea ființelor netrupești și spirituale, iar prin învelitoarea de din afară, pe care a împărțit-o Scriptura în patru părți, ca în patru elemente, firea cea trupească, nu veți greși față de adevăr. Dintre acestea, trupul l-au risipit prin stricare, luând putere asupra noastră din călcarea poruncii. Dar sufletul nu l-au

[14] Când ne lenevim în lucrarea poruncilor, e răstignit Hristos în noi, dar mai înainte Îl dezbracă de cămașa cea unitară a virtuților. Pentru ochii celor în care a fost răstignit Hristos, lumea nu mai e contemplată ca un veșmânt unitar ce îmbracă sistemul solidar al rațiunilor divine și deci, în ultima analiză, Rațiunea supremă din care iradiază acelea, ci ca o alăturare de materie menită să satisfacă poftele.

sfâșiat, având înrudire cu cele de sus[15].

Întrebarea 5

Ce este pământul blestemat de Dumnezeu în faptele lui Adam, după înțelesul mai ascuns[16]*; și ce înseamnă a se hrăni omul din el întru necazuri? Ce înseamnă apoi a-i aduce acela omului spini și mărăcini, iar omul a mânca iarba câmpului? Ce înseamnă, în sfârșit, a mânca omul pâinea întru sudoarea feței lui? Căci niciodată nu s-a văzut vreun om să mănânce nici pământ, nici iarbă, nici cei ce mănâncă pâinea nu o mănâncă în sudoarea feței lor, cum se spune în acea istorisire* (Fac. 3, 17 ș.u.).

Răspuns

Pământul blestemat în faptele lui Adam este trupul lui Adam, necontenit blestemat prin faptele lui, adică prin patimile minții lipite de pământ, la nerodirea virtuților, care sunt fapte ale lui Dumnezeu[17]. Din trupul său se hrănește omul cu durere și cu întristare multă, bucurându-se doar de puțina dulceață ce i-o dă el. Din trup îi răsar omului, pe deasupra plăcerii stricăcioase, grijile și gândurile, ca niște spini, și marile ispite și primejdii, ca niște mărăcini. Iar acestea îl împung din toate părțile prin rațiune, prin poftă și prin mânie (iuțime), încât de abia poate să-și îngrijească și să-și mănânce, adică să-și întrețină sănătatea și bunăstarea

---

[15] Sufletul e cămașa ce nu poate fi împărțită. Trupul e veșmântul desfăcut în elementele componente (patru la număr, după credința celor vechi) prin moartea de pe urma păcatului.

[16] În grecește se zice κατά αναγωγήν. Dl. prof. Dr. Iustin Moisescu *(Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom,* Cernăuți, 1942, p. 98-102) traduce: sens anagogic, pe care îl consideră unul dintre cele patru sensuri în care se poate interpreta Sfânta Scriptură: literal, anagogic, alegoric și tipic. Despre acest sens anagogic zice că nu-l suprimă pe cel literal, ci-l întregește prin adăugirea unei idei mai înalte. Aceasta îl deosebește de cel alegoric. Interpretarea anagogică este, de pildă, aceea care, fără să suprime adevărul despre cele două veșminte ale Mântuitorului, vede în ele un înțeles mai înalt. Interpretarea alegorică este aceea care, considerând, de exemplu, că regele Ișboșet n-a putut avea ca paznică la ușă o femeie (2 Regi 4, 1), vede în acest episod numai nenorocirea ce vine asupra minții când e păzită de simțire. (Vezi *Cuvântul ascetic* al lui Nil, cap 10, *Fil. rom.,* vol. I, E.I.B.M.O., 2008, p. 197; P. G. 79, 740). Cele mai multe interpretări ale Sfântului Maxim sunt anagogice și foarte puține alegorice.

[17] Patimile sunt „faptele omului”, în sensul că nu se nasc din puterea lui Dumnezeu. Virtuțile sunt faptele lui Dumnezeu, pentru că se nasc din puterea lui Dumnezeu.

trupului, ca pe o iarbă ce se veștejește. Dar și aceasta printr-o lungă repetare de dureri, „în sudoarea feței”, adică întru osteneala și robotirea simțurilor, care se silesc să exploreze pline de curiozitate lucrurile sensibile. Iar strădania de a-și susține viața de aici fie prin vreun meșteșug, fie prin altă metodă iscusită, îi este omului ca o pâine.

Sau poate și mai bine, pământul este inima lui Adam[18], care a fost blestemată, pentru călcarea poruncii, cu pierderea bunurilor cerești. Acest pământ (inima) și-l mănâncă omul întru necazuri multe prin înțelepciunea lucrătoare (filosofia practică), curățându-l de blestemul conștiinței pentru faptele de necinste.

[1]Totodată el curăță cu rațiunea gândurile cu privire la nașterea trupurilor ce răsar din inimă ca niște spini, precum și gândurile încruntate cu privire la purtarea de grijă și la judecata sufletelor, care de asemenea răsar din inimă ca niște mărăcini, în vreme ce contemplația duhovnicească și-o seceră întocmai ca pe o iarbă naturală. Și astfel, ca printr-o sudoare a feței mănâncă prin osteneala cercetătoare a cugetării, când ajunge la înțelegere, pâinea nestricăcioasă a cunoașterii lui Dumnezeu, care e singura pâine a vieții și singura care susține întru nestricăciune făptura celor ce o mănâncă.

Așadar, pământul mâncat, în înțeles bun, este inima curățată prin fapte; iar iarba este știința lucrurilor provenită din contemplația naturală[19]. În sfârșit pâinea este cunoștința tainică și adevărată a lucrurilor dumnezeiești[20].

Întrebarea 6

Dacă, după Sfântul Ioan, „cel ce se naște din Dumnezeu nu face păcat, că sămânța Lui rămâne în el și nu poate păcătui” (1 Ioan 3, 9), *iar cel născut din apă și din Duh s-a născut din Dumnezeu, cum noi, cei născuți din Dumnezeu prin Botez, putem*

---

[18] În grecește și pământul, și trupul, și inima (γη, σαρξ, καρδία) sunt de genul feminin, deci se poate spune despre pământ că e și trup, și inimă.

[1][1] Faptele lui Adam sunt patimile de necinste (Rom. 1, 26). Căci virtuțile le lucrează singur Dumnezeu în cei ce voiesc. De la cei ce voiesc ia numai intenția, folosind-o ca pe o unealtă spre scoaterea la iveală a virtuților.

[19] Contemplația naturală e o contemplație ajutată de har. Se numește naturală, pentru că vede pe Dumnezeu (rațiunile divine) prin natură.

[20] Iarăși cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: mâncarea pământului (curățarea trupului prin virtuți), mâncarea ierbii (contemplarea naturii), mâncarea pâinii (vederea lui Dumnezeu).

păcătui?

Răspuns

Chipul naşterii noastre din Dumnezeu este îndoit: unul dă celor născuţi întreg harul înfierii, ca să-l aibă prezent ca potenţă; celălalt le dă să aibă întreg harul în lucrare, ca să preschimbe şi să modeleze aplecarea voii celui născut din Dumnezeu, încât să tindă liber spre Cel ce l-a născut[1]. Chipul dintâi are prin credinţă numai harul prezent ca potenţă[2]; celălalt sădeşte pe lângă credinţă şi asemănarea atotdumnezeiască cu Cel cunoscut, asemănare ce lucrează însoţită de cunoaştere în cel ce cunoaşte[3]. Cei în care se află primul chip al naşterii, neavând încă aplecarea voii[21] deplin desfăcută de pornirile trupeşti, şi de aceea nefiind străbătută în întregime de Duhul, ca să se împărtăşească în mod actual de tainele cunoscute în chip dumnezeiesc, nu e exclus să încline spre păcat dacă voiesc. Căci nu naşte Duhul o aplecare a voii fără voie, ci pe una voită o modelează până la îndumnezeire. Iar cel ce a cunoscut-o pe aceasta prin experienţă nu poate să mai cadă de la ceea ce a cunoscut odată cu adevărat şi propriu prin trăire, spre altceva. Precum nici ochiul care a văzut odată soarele nu poate să se mai înşele cu luna sau cu altele dintre stelele de pe cer. Altfel este însă cu cei care s-au împărtăşit de al doilea chip al naşterii. Duhul Sfânt cucerind întreaga aplecare a voinţei acestora, le-a mutat-o cu totul de pe pământ la cer, iar prin cunoaşterea

[1] Răspunsul este foarte potrivit şi pentru cei ce întreabă dacă Adam a fost creat muritor sau nemuritor.

[2] Credinţa nelucrătoare are, zice, harul înfierii în potenţă, ca una ce nu e pusă în mişcare de cei ce o au, prin împlinirea poruncilor.

[3] Sunt arătate două chipuri ale naşterii. Primul e cel după fiinţă, ca să zicem aşa, care e al omului întreg. Prin acesta se sădeşte în suflet desăvârşirea înfierii în potenţă. Al doilea e cel după buna plăcere şi după hotărârea voinţei. Prin acesta Duhul Sfânt, preluând opţiunea şi hotărârea voinţei, o modelează până la îndumnezeire, unind-o întreagă cu Dumnezeu. Primul chip al naşterii lasă putinţa ca cei născuţi să încline spre păcat, dacă nu voiesc să traducă în faptă potenţa înfierii sădită în ei, fiind împătimiţi de cele trupeşti. Căci hotărârea voinţei este aceea care întrebuinţează un lucru. Potenţa înfierii e ca o unealtă care rămâne nefolosită dacă voinţa nu se hotărăşte să o întrebuinţeze. După chipul acesta al naşterii e cu putinţă, aşadar, ca cei născuţi să păcătuiască. După al doilea însă este cu neputinţă, odată ce înclinarea voinţei şi hotărârea sunt îndumnezeite. Acest chip al naşterii îl are, aşadar, Apostolul în vedere când zice că „cel născut din Dumnezeu nu face păcat”.

21 În tot acest capitol Sfântul Maxim foloseşte termenul γνώμη sau προαίρεσις (nu θέλησις), care e o voinţă ce s-a decis într-un fel, nu voinţa ca posibilitate abstractă.

adevărată și trăită le-a transformat mintea, străbătând-o cu razele fericite ale lui Dumnezeu și Tatăl, încât să fie socotită ca un alt dumnezeu, ce pătimește prin har stări ce i-au devenit o deprindere, ceea ce Dumnezeu nu pătimește, ci este după ființă. Dar prin aceasta aplecarea voinței s-a făcut slobodă de păcat, câștigând prin deprindere aptitudinea virtuții și a cunoștinței, ei nemaiputând să tăgăduiască ceea ce au cunoscut prin experiență cu lucrul. Prin urmare, deși avem Duhul înfierii, care este sămânța ce-i face pe cei născuți după asemănarea cu Cel ce seamănă, totuși nu-I predăm Lui plăcerea voii noastre curățată de înclinarea și afecțiunea față de orice alt lucru; aceasta e pricina pentru care și după ce ne-am născut din apă și din Duh, păcătuim cu voia. Dar dacă ne pregătim voința să primească prin cunoștință (γνωστικώς) și lucrarea apei și a Duhului, atunci apa cea tainică săvârșește prin fapte curățarea conștiinței, iar Duhul cel de viață făcător produce în noi desăvârșirea neschimbabilității în bine prin cunoștința din experiență. Rămâne așadar în seama fiecăruia dintre noi, care putem încă să păcătuim, să vrem să ne predăm deplin cu înclinarea voii noastre Duhului[22].

[22] Tema aceasta este tratată după Marcu Ascetul *(Despre Botez,* P. G. 65, 985-1028; *Fil. rom.,* vol. 1). Dacă conexăm Răspunsul acesta cu Răspunsul 15, în care se arată că în sens mai larg în orice om se află potențial un dar natural al Duhului Sfânt, pe care omul e chemat să-l dezvolte prin silirile proprii, toată problema e pusă într-o lumină universală de considerațiile ce le face Blondel în legătură cu întrebarea cum poate Dumnezeu, Care e izvorul întregii puteri și al întregii activități, să cedeze din această putere și activitate și făpturilor Sale, fără ca acestea să fie niște automate, dar în același timp fără ca El să înceteze de a fi izvorul și stăpânul activității lor libere? „Cum poate Dumnezeu să ne acorde puterea și lumina Sa și să ne-o facă proprie nouă, fără ca să înceteze de-a fi a Sa, în așa fel ca El să vrea și să facă libere acte cărora le rămâne totuși stăpân, izvor și judecător? Și aceasta fără a suprima liberul arbitru și justa responsabilitate a agentului uman? O primă condiție pare necesară pentru ca această manevră să fie posibilă și să reușească. Ea constă în preparațiile subconștiente și în claritățile parțiale sau la început echivoce din care se nasc opțiunile de făcut și deciziunile de luat pentru agenții imperfecți, ale căror contingență și limitări implică o putință de greșeală și o infirmitate relativă. Dumnezeu nu comunică deodată evidența Sa constrângătoare și lucrarea Sa imediată, căci aceasta ar fi nu numai o imposibilitate metafizică, ci ar fi totodată ruinătoare pentru planul bunătății Sale, care tinde să suscite la lucru ființe adevărate și active, și nu comparși, figuranți. Astfel, pentru ca să existe cauze care să fie secunde și totodată inițiatoare, trebuie ca acțiunea lor să-și ia rădăcinile din stări obscure și să se dezvolte de-a curmezișul penumbrei unei ascensiuni către o ordine intelectuală și morală care să lase loc lucrării reflecției, apelurilor conștiinței, alegerii raționale și voluntare”. „Dacă

Întrebarea 7

*Ce înseamnă: „Spre aceasta și morților s-a binevestit, ca să fie judecați cu trupul după om și să vieze după Dumnezeu cu duhul” (*1 Petru 4, 6)? *Cum sunt judecați morții cu trupul?*

Răspuns

E obiceiul Scripturii să schimbe timpurile și să le înlocuiască între ele, în așa fel ca viitorul să-l înfățișeze ca trecut, și trecutul ca viitor, iar prin prezent să exprime vremea dinainte sau de după el. Lucrul acesta este limpede pentru cei deprinși cu ea.

Spun unii, așadar, că Scriptura numește „morți” aici pe oamenii care s-au săvârșit înainte de venirea lui Hristos, ca de pildă pe cei din vremea potopului, pe cei din timpul ridicării turnului, pe cei din Sodoma, pe cei din Egipt și pe ceilalți care în diferite timpuri și chipuri au primit osânda cea de multe feluri și năpăstuirile judecății lui Dumnezeu. Aceștia nu din pricină că n-au

---

Dumnezeu Se dă spiritelor ascunzându-Se sub învelișul mărețiilor fizice sau obscurităților inconștientului, e pentru a Se face căutat, e pentru a Se face găsit de aceia pe care îi stimulează de dinafară, prin neliniște și dorință, prin încercări și certitudini, prin toată această pedagogie a naturii și a sufletului: avansuri și retrageri care compun starea noastră de debitori față de Creatorul care vizează să ne facă să câștigăm ceea ce ne-a pus la început la dispoziție, pentru ca această achiziție să ne permită să transformăm acest lucru într-un dar”. „Fără îndoială, poate părea straniu ca acțiunea divină să se voaleze, să se limiteze, așa-zicând, și să suspende strălucirea și puterea ei, ca să se ofere sub trăsăturile unor adevăruri parțiale, ale unor bunuri ocazionale și particulare, în fața cărora conștiința noastră și liberul nostru arbitru au să aducă judecăți și să ia hotărâri. Dar oare nu este acesta singurul și adevăratul mijloc pentru spiritul finit și imperfect de-a pune ceva de la sine, de-a primi lumina și bunătatea în loc de-a le refuza, de-a uza de ceea ce numim „le prêt divin”, pentru a-l întoarce fructificat și pentru a-l primi ca dar?” (op. *cit.,* p. 200-202). „Aspirația noastră spirituală nu se naște printr-un fel de generație spontanee. Ea are rădăcini în jos, în toată mișcarea universală și a vieții, care este deja un avans divin, făcut cu scopul de-a pregăti apariția spiritelor; ea are rădăcini sus, în infuzia transcendenței divine, care luminează spiritul și se dă pentru a se face căutată de-a lungul insuficiențelor înseși ale ordinii imanente și contingente” (p. 420).

Putem spune că ceea ce în omul natural este aspirația spre cele înalte, aceea este credința în omul botezat. Un dar inițial, care mână ca un stimulent, ca un germene dinamic pe om în sus, spre dezvoltarea darului din el, spre transformarea lui dintr-un obiect al unei cunoașteri nedezvoltate într-un obiect al unei cunoașteri tot mai explicite, spre creșterea lui în Dumnezeu sau a lui Dumnezeu în el. Încercările au și ele un rol în acest suiș.

cunoscut pe Dumnezeu și-au primit osânda, ci din pricina relelor ce și le-au făcut unii altora. Lor li s-a binevestit, spune, marea știre a mântuirii, după ce au fost judecați odată cu trupul după om, adică după ce au primit osânda pentru relele ce și le-au făcut unii altora în viața din trup, „ca să trăiască după Dumnezeu cu duhul”, adică cu sufletul. În acest scop au primit, chiar în iad fiind, predica cunoștinței de Dumnezeu, dat fiind că Mântuitorul S-a pogorât la iad ca să mântuiască și pe morții care au crezut. Așadar, ca să înțelegem locul, îi vom da forma următoare: „și morților s-a binevestit, care au fost odată judecați cu trupul după om, ca să trăiască cu duhul după Dumnezeu”.

Sau, iarăși, poate numește „morți” în înțeles tainic pe cei ce poartă în trup moartea lui Hristos, cărora li s-a dăruit cu adevărat dumnezeiasca Evanghelie prin fapte, dacă Evanghelia sădește renunțarea la viața trupească și mărturisirea celei duhovnicești. Aceștia sunt cei ce mor neîncetat după om, adică în ce privește viața omenească cu trupul din veacul acesta, și trăiesc numai cu duhul după Dumnezeu, asemenea dumnezeiescului Apostol și a celor ca el. Sunt cei ce nu mai trăiesc viața lor proprie, ci au pe Hristos trăind în ei numai după suflet (cf. Gal. 2, 20). Astfel, cei ce s-au făcut pe ei morți față de veacul acesta pentru Dumnezeu, sunt judecați cu trupul, având de suportat strâmtorări, ponegriri, necazuri și prigoane multe și răbdând cu bucurie nenumărate feluri de încercări.

Întrebarea 8

Sfântul Ioan zice: „Dumnezeu este lumină” (1 Ioan 1,5), *dar după aceea adaugă: „dacă umblăm în lumină, precum El Însuși este în lumină”* (1 Ioan 1, 7). Î*n ce înțeles spune despre Același aici că „este lumină”, aici că „este în lumină”, ca ceva în altceva?*

Răspuns

Dumnezeu, Care este cu adevărat lumină după ființă, Se face cu adevărat lumină în cei ce umblă în El prin virtuți[23]. Precum lumina prin participare, cu alte cuvinte orice sfânt, ajunge prin iubirea de Dumnezeu de se află în lumina cea după ființă, tot așa Lumina cea după ființă primește pentru iubirea de oameni să Se afle în lumina cea după participare. Dacă, așadar, ne aflăm prin virtute și cunoștință în Dumnezeu, adică în lumină, și Dumnezeu, aflându-Se ca lumină în noi, Se află în lumină. Căci Dumnezeu care e lumină prin fire Se află în noi care suntem lumină prin imitare,

[23] La capătul virtuților Dumnezeu ni Se face evident ca lumină.

precum se află modelul în chipul care-i făcut după el.

Sau, mai bine zis, Dumnezeu și Tatăl este lumină în lumină, întrucât Se află în Fiul și în Duhul Sfânt, nefiind altă, și altă, și altă lumină, ci una și aceeași după ființă, luminând întreit după modul subzistentei personale.

Întrebarea 9

În ce înțeles zice iarăși Sfântul Ioan: „Fraților, acum suntem fii ai lui Dumnezeu și nu s-a arătat încă ce vom fi” (1 Ioan 3, 2)? *Și ce vrea să spună Sfântul Pavel prin cuvintele: „Iar nouă ne-a descoperit Dumnezeu prin Duhul, căci Duhul toate le cercetează, până și adâncurile lui Dumnezeu”* (1 Cor. 2, 10)? *Ce trebuie, în sfârșit, să înțelegem prin „ce vom fi”?*

Răspuns

Sfântul Evanghelist Ioan spune că nu cunoaște chipul îndumnezeirii viitoare a celor ce au devenit aici fii ai lui Dumnezeu prin virtuțile din credință, deoarece nu s-a arătat încă ipostasul văzut și de sine-stătător al bunurilor viitoare. „Căci (aici) umblăm prin credință, nu prin vedere” (2 Cor. 5, 7). Iar Sfântul Pavel spune că a primit prin descoperire un semn dumnezeiesc spre care trebuie să alerge dacă vrea să dobândească bunurile viitoare, nu că ar cunoaște însuși chipul îndumnezeirii în temeiul acelui semn dumnezeiesc. De aceea zice limpede, tâlcuindu-se pe sine: „Spre semn alerg, spre cununa chemării de sus” (Filip. 3, 14). Aceasta o face vrând să cunoască prin pătimire modul împlinirii în fapt a semnului dumnezeiesc, făcut lui cunoscut aici prin descoperire, adică al puterii îndumnezeitoare a celor învredniciți. Deci Apostolii mărturisesc la fel, văzând același cuget în învățăturile care par opuse, ca unii ce sunt mișcați de unul și același Duh. Cel dintâi își mărturisește neștiința cu privire la chipul îndumnezeirii viitoare după har; al doilea vestește în chip măreț știrea despre semnul ce i-a fost descoperit. Că aceasta este socotința Sfântului Apostol ne-o mărturisește el însuși prin toate dumnezeiești sale cuvinte, spunând odată că toată știința și prorocia vor înceta (1 Cor. 13, 8), altă dată că vede cele viitoare ca prin oglindă și ghicitură, dar va veni vremea când se va bucura de darul mare și mai presus de înțelegere al vederii celor nădăjduite față către față; și, iarăși, mărturisește că din parte cunoaște și din parte proorocește și, în sfârșit, strigă cu tărie că va trebui să cunoască precum însuși este cunoscut (1 Cor. 13, 12), întrucât nu cunoaște încă cele ce va avea

să le cunoască. Scurt vorbind, cuvântul Apostolului că atunci „când va veni ceea ce-i desăvârșit, va înceta ceea ce este frântură” (1 Cor. 13, 10), socotesc că are același înțeles cu ceea ce spune Teologul: „nu s-a arătat încă ce vom fi”.

Întrebarea 10

Dacă „cel ce se teme nu este desăvârșit în iubire”, cum „nu le lipsește nimic celor ce se tem de El” (1 Ioan 4, 18; Ps. 33, 9)? *Iar dacă nu le lipsește nimic, sunt desăvârșiți. Dar atunci cum nu e desăvârșit cel ce se teme?*

Răspuns

Ordinea cea bună a Sfintei Scripturi, care urmează rânduielii mântuitoare a Duhului, deosebind treptele celor ce înaintează de la învălmășeala din afară a patimilor spre unitatea divină, pe cei începători, care se află la porțile curții dumnezeiești a virtuților, i-a numit temători; pe cei ce au dobândit o deprindere măsurată a rațiunilor și a chipurilor virtuții i-a numit înaintați; iar pe cei care au ajuns prin cunoaștere la vârful însuși al adevărului, care se face întrevăzut prin virtuți, îi numește desăvârșiți.

Așadar, nici cel ce se teme de Domnul, odată ce s-a întors cu totul de la petrecerea veche în stricăciunea patimilor și și-a închinat, din pricina temerii, inima poruncilor dumnezeiești, nu e lipsit de vreunul din bunurile care se cuvin începătorilor, chiar dacă n-a dobândit încă deprinderea nestrămutată a virtuților și nu s-a făcut părtaș de înțelepciunea ce grăiește din cei înțelepți (1 Cor. 2, 6). Dar nici înaintatul nu e lipsit de vreunul dintre bunurile ce aparțin treptei sale, chiar dacă nu a dobândit încă cunoștința lucrurilor dumnezeiești care covârșește și pe cei desăvârșiți.

Și, iarăși, putem socoti ca temători pe cei ce se îndeletnicesc bărbătește cu înțelepciunea lucrătoare (filosofia practică) și nu și-au slobozit încă sufletul de frica și de gândul viitoarelor judecăți dumnezeiești. Acestora, pe de o parte, nu le lipsește nimic, cum zice fericitul David, odată ce luptă pentru adevăr împotriva puterii dușmane. Totuși, pe de altă parte, sunt lipsiți de vederile tainice de care se împărtășește mintea celor desăvârșiți. Iar cei ce s-au învrednicit în chip tainic de cunoașterea contemplativă a lui Dumnezeu (teologia contemplativă) și și-au făcut mintea curată de orice închipuire materială și toată și au făcut-o chip al frumuseții dumnezeiești prin imitarea aceleia, să socotim că sunt cei iubitori.

Nu le lipsește, așadar, după fericitul David, nimic temătorilor, întrucât sunt temători, chiar dacă nu are temătorul plinătatea și

desăvârșirea unirii nemijlocite cu Cuvântul, așa cum o au cei ce-L iubesc pe Domnul. Căci fiecare se bucură de desăvârșire „în rândul cetei sale” (1 Cor. 15, 23), după locul ce i-a fost rânduit, măcar că unul este mai sus decât altul, după calitatea și mărimea vârstei duhovnicești.

Dar odată ce știm că temerea este îndoită, după cuvintele: „Temeți-vă mai mult de cel ce poate să piardă și trupul, și sufletul în gheena” (Matei 10, 28), și „Frica de Domnul este curată, rămâne în veacul veacului” (Ps. 18, 10), și „Mare și înfricoșat este peste toți cei ce stau în jurul Lui” (Ps. 88, 8), trebuie să ne punem întrebarea cum desființează iubirea temerea dacă aceasta ține în veacul veacului și cum mai rămâne Dumnezeu înfricoșat în veacurile nesfârșite peste toți cei din jurul Lui? Desigur, pentru că, după cum am spus, temerea fiind îndoită, una este curată, și alta necurată. Astfel, temerea ce se naște din așteptarea pedepsei pentru greșeli având drept pricină a nașterii sale păcatul, întrucât nu e curată, nu va rămâne pentru totdeauna, ci va dispărea împreună cu păcatul, prin pocăință. Dar temerea curată, care stăruie întruna, chiar fără amintirea păcatelor, nu va înceta niciodată, fiindcă este ființială. Ea ține oarecum de raportul lui Dumnezeu cu făptura, ca Unul ce-Și face vădită tuturor mărirea Sa naturală care e mai presus de toată împărăția și puterea. Cel ce nu se teme, așadar, de Dumnezeu ca judecător, dar Îl venerează pentru slava covârșitoare a puterii Sale nemărginite, cu drept cuvânt nu are nicio lipsă, fiind desăvârșit în iubire, ca unul ce iubește pe Dumnezeu cu sfiala și cu evlavia care se cuvin. Acesta este cel ce a dobândit temerea care rămâne în veacul veacului și nu va avea nicio lipsă niciodată.

Deci sunt de acord între ei prorocul și evanghelistul, întrucât cel dintâi zice că nu sunt lipsiți de nimic aceia care se tem de Domnul cu temere curată, iar cel de al doilea, că acela care se teme de El ca judecător, din pricina conștiinței sale întinate, nu este desăvârșit în iubire. În acest înțeles este Dumnezeu înfricoșat și pentru toți cei ce stau în jurul Lui, ca Unul ce face să se amestece cu temere iubirea celor ce-L iubesc pe El și ajung în preajma Lui. Căci iubirea care e despărțită de temere se schimbă de cele mai multe ori în dispreț, nefiind înfrânată de temere îndrăzneala care se naște în chip firesc din ea. Ce înseamnă, în sfârșit, „în jurul Lui”, vom înțelege din cele ce urmează.

Cel înconjurat are pe cei ce-l înconjoară și înainte, și îndărăt, și de-a dreapta, și de-a stânga. Deoarece, prin urmare, și Domnul are pe cei ce-L înconjoară, vom înțelege prin cei dinapoi pe aceia care umblă fără greșeală pe urmele Domnului Dumnezeu prin împlinirea poruncilor, adică prin virtutea cu fapta; prin cei din

stânga, pe aceia care au dobândit contemplația naturală în duh, împreună cu înțelegerea cucernică a judecăților. Căci zice despre înțelepciune Cartea Pildelor: „Iar în stânga ei bogăție și slavă” (Pilde 3, 16). Prin cei din dreapta vom înțelege pe aceia care au primit cunoștința imaterială a celor inteligibile, liberă de închipuirile sensibile. Căci „în dreapta ei, zice, anii vieții” *(ibid.)* În sfârșit, prin cei dinainte, pe aceia care s-au învrednicit, pentru căldura iubirii covârșitoare a minții față de frumusețea dumnezeiască, de bucuria vederii față către față. Iar dacă există și vreun alt înțeles mai mare și mai înalt al acestora, desigur că îl puteți singuri cuprinde atât voi, cât și dumnezeiești bărbați asemenea vouă[24].

SCOLIE

Temerea, zice, este de două feluri: una curată și una necurată, deoarece și oamenii sunt unii păcătoși, iar alții drepți. Drepții păzesc în ei, prin curăția și neprihănirea conștiinței, temerea de Dumnezeu cea dintâi, cinstindu-L pentru măreția covârșitoare a puterii Lui nesfârșite; iar păcătoșii așteaptă de la El, prin temerea a doua, pedepsele pentru greșeli. Temerea curată rămâne pururea și niciodată nu se șterge, după cuvântul: „Frica Domnului curată, rămâne în veacul veacului”. Iar temerea necurată se stinge și trece, dispărând prin pocăință. Drept aceea, Apostolul spunând de cel ce se teme că nu e desăvârșit în iubire, are în vedere temerea care nu e curată, iar Prorocul spunând că nu sunt lipsiți de nimic cei ce se tem de Domnul, are în vedere temerea curată.

Întrebarea 11

Care a fost starea dintâi a îngerilor pe care n-au păzit-o, și care a fost locuința pe care au părăsit-o? Ce sunt apoi lanțurile veșnice și ce este întunericul sub care sunt ținuți? În sfârșit, ce vor păți la judecata zilei celei mari? (Iuda, 6)

Răspuns

Înțelesul exact al acestora e rezervat numai celor cu

[24] În acest *Răspuns*, urcușul duhovnicesc este împărțit o dată în trei trepte (începători, înaintați, desăvârșiți), altă dată în două trepte (activi, contemplativi), și la urmă în patru trepte (împlinirea poruncilor, contemplarea naturii, contemplarea celor inteligibile, vederea lui Dumnezeu).

înțelegere apostolică[25], celor care au primit nemijlocit de la Cuvântul cunoștința nemincinoasă despre făpturi și despre cârmuirea cea bună și dreaptă a lor prin Providență, ca unii ce n-au lăsat niciun perete de piedică între mintea lor și Cuvântul. În ce mă privește pe mine, care mă aflu jos de tot și am multe stavile care împiedică trecerea Cuvântului spre mine, socotesc că starea dintâi a îngerilor, pe care n-au păzit-o, este poate rațiunea după care au fost creați, sau puterea naturală dată lor spre îndumnezeirea cea după har, sau, iarăși, poate treapta stării lor după demnitatea harului. Iar locuința este sau cerul, sau înțelepciunea pe temeiul deprinderii cu bunurile mai presus de înțelegere, în care au fost destinați să petreacă, dat fiind că Scriptura obișnuiește să numească înțelepciunea și „casă” (Pilde 9, 1). Dar mai poate fi și supravegherea cu care își păzeau bunurile naturale și câștigate ale îndumnezeirii preacurate, pe care au părăsit-o prin răzvrătire (tiranie). Lanțurile veșnice sunt nemișcarea totală și continuă a voii lor spre bine, din care pricină niciodată nu vor avea parte de iertarea lui Dumnezeu[26]; sau puterea care îi împiedică, potrivit Providenței lui Dumnezeu și pentru mântuirea noastră, în turbarea lor împotriva noastră, neîngăduindu-le să-și ducă la capăt meșteșugirile răutății lor împotriva noastră. Iar întunericul este ignorarea totală și deplină a harului dumnezeiesc, ignoranță de care fiind străbătuți cu totul prin buna plăcere a voii lor, nu se pot bucura de primirea fericită și prea strălucită a luminii celei atotcurate, cheltuindu-și toată puterea cugetării dată lor după fire în preocuparea cu nimicul. În sfârșit, ce vor păți în ziua înfricoșată a judecății, numai Dreptul Judecător o știe, Care va da fiecăruia răsplata cea dreaptă după vrednicie și va împărți după măsura răutății felul osândei, hotărând cu dreptate soarta cuvenită fiecăruia pentru veacurile nesfârșite, potrivit cu judecățile Lui cele bune.

Întrebarea 12

Ce este cămașa mânjită de pe trup (Iuda, 23)?

Răspuns

[25] Cei cu înțelegere apostolică sunt cei de pe treapta cea mai înaltă, a contemplativului. Mai jos de ei sunt învățăceii. Iar și mai jos, credincioșii simpli.

[26] În acest sens, nici păcătoșii, în iad, nu se mai pot îndrepta.

Cămașa mânjită este viața întinată de multele greșeli ale patimilor trupului. Căci fiecare om se străvede ca printr-o haină din purtarea lui în viață, fie că e drept, fie nedrept. Cel dintâi are viața virtuoasă ca o cămașă curată; celălalt își face viața mânjită prin faptele rele. Sau poate și mai bine, cămașă mânjită de pe trup este deprinderea și dispoziția conștiinței care dă sufletului o anumită formă prin amintirile lăsate de imboldurile și faptele rele pornite din trup. Această deprindere văzând-o sufletul ca pe o cămașă mereu în jurul său, se umple de putoarea patimilor. Căci precum din virtuțile țesute întreolaltă ne face Duhul o cămașă frumoasă și cinstită a nestricăciunii, la fel din patimile țesute întreolaltă ne face trupul o cămașă necurată și mânjită, care arată prin ea sufletul, după ce i-a dat o altă formă și un alt chip decât cel dumnezeiesc.

Întrebarea 13

Ce înseamnă: „Cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la întemeierea lumii din făpturi fiind înțelese se văd, adică veșnica Lui putere și dumnezeire (Rom. 1, 20)? *Care sunt cele nevăzute ale lui Dumnezeu și care este veșnica Lui putere și dumnezeire?*

Răspuns

E vorba de rațiunile lucrurilor, întocmite dinainte de veacuri în Dumnezeu, precum Însuși a știut, rațiuni pe care sfinții bărbați au obiceiul să le numească și „bune voiri”[27]. Acestea, fiind nevăzute, se văd prin înțelegere din făpturi. Căci toate făpturile lui Dumnezeu, contemplate de noi prin fire, cu ajutorul cuvenitei științe și cunoștințe, ne vestesc în chip ascuns rațiunile după care s-au făcut și ne descoperă prin ele scopul așezat de Dumnezeu în fiecare făptură. În acest înțeles și: „Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria” (Ps. 18, 1). Iar veșnica putere și dumnezeire este Providența care ține lucrurile laolaltă și lucrarea de îndumnezeire a celor susținute de Providență.

Sau poate cele nevăzute ale lui Dumnezeu nu sunt altceva decât veșnica Lui putere și dumnezeire, care au ca vestitori plini de lumină mărețiile minunate ale celor create. Căci precum privind la cele ce sunt credem în Dumnezeu cel ce este cu adevărat, la fel,

[27] În *Ambigua* (P. G. 91, 1085), Sfântul Maxim spune despre Dionisie Areopagitul și despre ucenicii lui Panten din Alexandria că numesc aceste rațiuni „voiri dumnezeiești”.

din deosebirea ființială în genuri a celor ce sunt, cunoaștem Înțelepciunea subzistentă a Lui, pe care o are după ființă și care susține lucrurile. Și iarăși, din mișcarea ființială a făpturilor, potrivit genului lor, cunoaștem viața subzistentă a Lui, pe care o are după ființă și care împlinește cele ce sunt[28]. Din contemplarea înțeleaptă a creației, desprindem rațiunea care ne luminează cu privire la Sfânta Treime, adică la Tatăl, la Fiul și la Duhul Sfânt[1]. Căci veșnica putere a lui Dumnezeu este Cuvântul cel de o ființă cu El, iar veșnica dumnezeire este Duhul Sfânt. Osândiți sunt, așadar, cei ce n-au cunoscut din contemplarea lucrurilor cauza lor și cele proprii cauzei după fire, adică puterea și dumnezeirea. Căci însăși zidirea își strigă prin făpturile din ea și își vestește celor ce pot să audă cu mintea cauza sa, preamărind-o în chip întreit, descoperind adică pe Dumnezeu și Tatăl și puterea Lui negrăită și dumnezeirea, sau pe Fiul Său cel Unul-Născut și pe Duhul cel Sfânt. Acestea sunt cele nevăzute ale lui Dumnezeu, văzute prin înțelegere de la întemeierea lumii.

Întrebarea 14

Ce înseamnă: „Și s-au închinat și au slujit făpturii, în locul Făcătorului” (Rom. 1, 25)? *Ce este închinarea (σέβας) și ce este slujirea (λατρεία)?*

Răspuns

Închinarea este cinstirea cu credință a lui Dumnezeu, iar slujirea este servirea prin fapte. Această închinare, adică credința, mutând-o oamenii spre făptură, au cinstit-o pe ea în loc să cinstească pe Făcătorul, crezând dracilor, cărora le-au și slujit, servindu-le prin faptele lor rele. Noi însă, cinstind pe Dumnezeu prin credința în El, să ne silim să-I aducem și slujire curată, iar aceasta este viața desăvârșită prin virtuți[29].

---

[28] Aici existența făpturilor este considerată ca chip al Tatălui, minunata lor organizare ca o unitate în varietate, ca chip al înțelepciunii ipostatice, adică al Fiului, iar mișcarea sau viața lor, ca chip al Duhului Sfânt. În cele trei aspecte ale lumii se oglindesc și lucrează cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi.

[1][1] Din lucruri, zice, cunoaștem cauza lucrurilor, și din deosebirea lucrurilor desprindem înțelepciunea ipostatică a Celui ce este. Iar din mișcarea naturală a lucrurilor aflăm viața ipostatică a Celui ce este, adică puterea de viață făcătoare a lucrurilor, sau pe Duhul Sfânt.

[29] Viața virtuoasă este o treaptă mai înaltă față de credință. Credința simplă e treapta întâi, viața virtuoasă a doua, contemplarea a treia.

Întrebarea 15

Ce înseamnă: „Duhul Tău cel fără stricăciune este întru toate. De aceea pedepsești cu măsură pe cei ce cad” (Înțel. 12, 1-2)? *Dacă e vorba de Duhul Sfânt, cum „nu va intra înțelepciunea în inima cea nesocotită, nici va locui în trupul supus păcatelor”* (Înțel. 1, 4)? *Am notat aceasta fiindcă s-a spus simplu: „în toate”.*

Răspuns

Duhul Sfânt nu e absent din nicio făptură și mai ales din cele ce s-au învrednicit de rațiune. El o susține în existență pe fiecare, întrucât Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu Se află, prin puterea providențiatoare, în toate. Și El mișcă rațiunea naturală din fiecare[30], iar prin aceasta aduce la cunoștința faptelor săvârșite greșit, împotriva rânduielii firii, pe cel în stare să simtă, adică pe cel ce are voința dispusă spre primirea gândurilor drepte ale firii[31]. Căci se întâmplă să aflăm și dintre barbari și nomazi mulți care duc o viață de fapte bune și resping legile sălbatice care stăpâneau odată în ei. Astfel se poate spune în chip general că în toți este Duhul Sfânt.

Într-un chip deosebit însă și în alt înțeles se afla în toți aceia care trăiau sub Lege. În ei susținea Legea și le vestea tainele viitoare, trezind în ei conștiința călcării poruncilor și știința despre desăvârșirea viitoare în Hristos. De aceea aflăm și dintre aceștia mulți care, părăsind slujirea veche și închisă în umbre, s-au mutat cu bucurie spre cea nouă și tainică.

Dar pe lângă modurile amintite de mai sus, Se mai află în alt chip în toți aceia care au moștenit prin credință numele cu

---

[30] Aici, ca și în Răspunsul 13, se arată legătura strânsă și în același timp deosebirea dintre Dumnezeu-Cuvântul și Duhul Sfânt. E același raport ca între „rațiunea naturală” din om și „puterea care o mișcă”. „Rațiunea naturală” se poate întuneca prin patimi, poate luneca din judecata ei obiectivă. Duhul, prin energia Sa, o poate mișca, o poate activa, și prin aceasta trezește conștiința când o faptă săvârșită n-a fost în conformitate cu ea. Lumea oglindește chiar în starea ei naturală atât pe Dumnezeu-Cuvântul, cât și pe Duhul Sfânt, în aspectul ei rațional și dinamic, strâns unite.

[31] Dar conștiința e înăbușită când voința se află într-o dispoziție contrară firii. Despre conformitatea sau neconformitatea dispoziției voinței cu rațiunea firii, a se vedea *Tâlcuirea la Tatăl nostru, Fil. rom.,* vol. II, E.I.B.M.O., 2008, p. 333.

adevărat dumnezeiesc și îndumnezeitor al lui Hristos. În aceștia Se află nu numai ca Cel ce-i susține și le mișcă, prin Providență, rațiunea naturală, apoi ca Cel ce le descoperă călcarea poruncilor și păzirea lor și le vestește desăvârșirea viitoare cea întru Hristos, ci și ca Cel ce zidește în ei înfierea cea după har, dăruită prin credință. Dar ca dătător de înțelepciune e numai în aceia care și-au curățat sufletul și trupul prin deprinderea în împlinirea întocmai a poruncilor. Întru aceștia petrece ca întru ai Săi, prin cunoștința simplă și nematerială ce le-o împărtășește, întipărind în mintea lor preacuratele și negrăitele înțelesuri, care îi ridică la îndumnezeire[32].

Așadar, în chipul cel mai general Se află în toți, întrucât îi susține și îi providențiază pe toți și mișcă germenii naturali din toți; într-un chip deosebit Se află în cei de sub Lege, întrucât le face cunoscută călcarea poruncilor și le limpezește făgăduința prevestită a lui Hristos; în sfârșit, pe lângă chipurile amintite, Se mai află în alt chip în toți cei ce urmează lui Hristos, ca făcător al înfierii. Ca dătător de înțelepciune însă nu este în niciunul dintre cei amintiți înainte în chip general, ci numai în cei chibzuiți, care s-au făcut vrednici de sălășluirea Lui îndumnezeitoare printr-o viață după voia lui Dumnezeu. Căci tot cel ce nu împlinește voia lui Dumnezeu, chiar dacă e credincios, are inima sa nesocotită drept laborator de gânduri rele, iar trupul supus păcatelor, ca unul ce-i stăpânit pururea de murdăriile patimilor.

Întrebarea 16

Ce înseamnă: „vițelul turnat” și de ce i se spune „viței”, la singular, ca îndată după aceea să se spună la plural: „aceștia sunt dumnezeii tăi, Israele”? Și ce înseamnă că l-au sfărâmat și l-au risipit sub apă? Ce sunt apoi cerceii și celelalte podoabe (Ieș. 32, 4; 32, 20; 32, 2)?

Răspuns

Mintea ieșită, asemenea lui Israel, din Egiptul păcatului, având în sine închipuirea care a ieșit împreună cu ea din rătăcirea

[32] Înfierea cea după har, dăruită prin credință, o au toți credincioșii. E prima treaptă a vieții în Hristos. Dar la înțelepciune, la cunoașterea simplă, unitară și mai presus de înțelegere, se ajunge numai după curățarea de patimi și dobândirea virtuților. E treapta cea mai înaltă a urcușului duhovnicesc.

păcatului, ca pe niște întipăriri lăsate de răutate în cugetare[33], îndată ce e părăsită puțin, din negrija ei, de discernământul rațiunii, ca odinioară Israel de Moise, dă ființă, ca unui vițel, deprinderii nesocotite (irațională), care e maica tuturor patimilor. Adunând anume ca pe niște cercei rațiunile cu privire la Dumnezeu, desprinse în chip natural din înțelegerea cucernică a lucrurilor, și ca pe niște salbe, opiniile cuvenite despre lucruri care s-au născut în ea din contemplarea naturală, și ca pe niște brățări, lucrările naturale ale virtuților, le topește în cuptor, adică în fierberea aprinsă a mâniei și a dispoziției pătimașe a poftei. Apoi, folosind închipuirea și forma păcatului rămasă de mai înainte în cugetare, care prin lucrarea ei este pururea împrăștiată și împrăștie împreună cu sine și mintea ocupată de ea, care desparte, cu alte cuvinte, mintea de identitatea unitară cu adevărul ei și o risipește în multe și nestatornice păreri și închipuiri cu privire la lucruri ce nu există, dă ființă deprinderii celei nesocotite. Pe această deprindere o sfărâmă și o risipește sub apă venirea lui Dumnezeu-Cuvântul, subțiind prin finețea contemplației grosimea cugetării îndreptate, din pricina patimilor, spre suprafața celor sensibile. Tot această venire a Cuvântului face să se aleagă puterile (facultățile) naturale din confuzia și schimbarea întreolaltă în care le-a aruncat patima, readucându-le iarăși la principiul propriu al rațiunii lor. Căci aceasta îmi pare că se înțelege prin „a risipi sub apă”. Tâlcuirea noastră a prezentat în aceste cuvinte pe scurt tot înțelesul celor istorisite în locul de mai sus. Ca să devină însă locul mai limpede, să privim, dacă se poate, fiecare parte a lui într-un chip mai determinat.

„Vițelul turnat” este deci amestecarea și confuzia puterilor naturale întreolaltă, sau, mai bine zis, împreunarea lor pătimașă și nesocotită, care dă naștere lucrării nesocotite a patimilor contrare firii. Iar vițelul este unul, pentru că una este deprinderea răutății cea împrăștiată în multe chipuri ale păcatului. Și este „vițel” pentru robustețea și rezistența la lucru, pentru caracterul ei grosolan și pentru ușurința de a digera și născoci, întrucât își rumegă afecțiunea păcătoasă față de patimi. Iar „turnat” este deoarece deprinderea patimilor și făptuirea lor se modelează după chipul nălucirii păcătoase rămasă de mai înainte în cugetare.

[33] Închipuirea (φαντασία) aceasta e imaginația, care e înrâurită în lucrarea ei de întipăririle ce și le-au lăsat în ea vechile păcate. Imaginația, la omul cu o experiență în urma lui, nu mai e o putere neutră, ci totdeauna e influențată, e determinată în închipuirile ce și le plăsmuiește, de faptele ce le-a săvârșit și de imaginile ce le-a avut, chiar dacă acestea nu se mai mișcă în conștiință, ci s-au scufundat în subconștient.

Pluralul „aceștia sunt dumnezeii tăi” e folosit din pricină că păcatul este prin fire împrăștiat și nestatornic, atotfelurit și împărțit. Căci dacă binele prin fire unește și susține la un loc cele dezbinate, răul dezbină și corupe cele unite. În sfârșit, cerceii sunt rațiunile cu privire la Dumnezeu, care răsar în chip firesc în minte din înțelegerea cucernică a lucrurilor; iar salbele sunt opiniile drepte despre lucruri în temeiul contemplației, precum brățările sunt lucrarea virtuților cu fapta.

Sau iarăși: cerceii sunt rațiunea înnăscută, căci urechea este simbolul rațiunii. Salba este facultatea mâniei, căci grumazul este chipul înălțării și al tiraniei. Brățările sunt pofta arătată prin fapta dornică de plăcere. Toate acestea, după înțelesul dat fiecăreia, aprinzându-le mintea în focul patimilor, dau naștere deprinderii nesocotite și nebunești a neștiinței, care e maica tuturor păcatelor. Pe aceasta o subțiază mintea atunci când, scrutând prin cugetare grosimea patimii îndreptate prin simțire spre suprafața lucrurilor, desface amestecarea pătimașă a elementelor care o constituie, readucând pe fiecare la propriul său principiu. În felul acesta risipește sub apă, adică aduce sub cunoștința adevărului, elementele separate și slobozite din reaua împletire și amestecare întreolaltă.

Ca să aduc o pildă, orice patimă e o împletire dintr-un lucru supus simțurilor, dintr-o simțire (lucrare a simțului: percepție) și dintr-o putere (facultate) naturală, cum este mânia, sau pofta, sau rațiunea, abătute de la ceea ce e potrivit cu firea. Dacă, așadar, mintea vede ținta acestei amestecări a lucrului sensibil, a simțirii și puterii naturale, și văzând poate să readucă, prin separare, pe fiecare dintre ele la rațiunea sa firească și să contemple lucrul sensibil în sine fără să provoace afecțiunea simțirii față de el, iar simțirea slobodă de robia acelui lucru sensibil și, să zicem, pofta sau alta dintre puterile naturale, fără dispoziția pătimașă față de acea simțire sau lucru sensibil, cum, de pildă, o anumită mișcare a patimii face să devină o privire, a subțiat grosimea vițelului, adică alcătuirea oricărei patimi, și a împrăștiat-o sub apa cunoștinței, făcând să dispară cu totul chiar și simpla închipuire a patimilor, prin restabilirea lucrurilor care o alcătuiesc în rostul lor cel firesc[34]. Fie, deci, ca și noi, subțiind vițelul turnat, să-l facem să

[34] Ideea e luată de la Evagrie („Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor”, *Fil. rom., vol.* 1, E.I.B.M.O., 2008, pag. 74). Evagrie desface patima iubirii de bani în: *a)* aurul însuși, *b)* sensul lui, *c)* mintea care l-a primit și *d)* plăcerea vrăjmașă care leagă mintea de el. La Sfântul Maxim împărțirea e mai psihologică: *a)* obiect, *b)* percepție și *c)* o facultate naturală abătută de la lucrarea ei firească, care exprimă punctele (c) și (d) ale lui Evagrie. Prin (c) Sfântul Maxim ne dă și o explicare a ceea ce e

piară din suflet, ca sufletul să păstreze neștirbit numai chipul dumnezeiesc, neîntinat de nimic din cele din afară. Iar adaosul: „și cu apa aceea a adăpat pe fii lui Israel” (Ieș. 32, 20), arată învățătura curățitoare de patimi pe care o dau ucenicilor cei ce îi învață pe ei.

Întrebarea 17

Dacă Dumnezeu a trimis pe Moise în Egipt, de ce căuta îngerul lui Dumnezeu să ucidă pe cel trimis de Dumnezeu? Căci desigur l-ar fi ucis dacă nu s-ar fi grăbit femeia sa să taie pruncul împrejur, oprind prin aceasta pornirea îngerului. Și dacă era necesară tăierea împrejur a copilului, de ce nu i-a poruncit Dumnezeu cu blândețe să facă aceasta înainte de a-l fi trimis? În sfârșit, dacă era o greșeală, de ce nu l-a sfătuit îngerul cel bun cu blândețe pe cel trimis de Dumnezeu la o astfel de slujbă (Ieș. 4, 24)?

Răspuns

Cel ce cercetează cu frica lui Dumnezeu înțelesul locurilor grele ale Scripturii și nu ridică acoperământul literei de pe duh decât pentru slava lui Dumnezeu, „va afla toate înaintea sa” (Pilde 8, 9), după cuvântul Înțelepciunii, negăsindu-se nimic care să împiedice înaintarea fără greș a înțelegerii spre cele dumnezeiești. Vom lăsa deci istoria, care din punct de vedere trupesc s-a împlinit încă de pe vremea lui Moise, și vom înțelege cu ochii minții sensul ei duhovnicesc, care se înfăptuiește neîncetat și, din ce se înfăptuiește mai mult, e tot mai viu.

Pustiul din care e trimis Moise în Egipt spre a scoate din el pe fiii lui Israel este sau firea omenească, sau lumea aceasta, sau deprinderea lipsită de patimi. În una dintre acestea aflându-se mintea după ce a dobândit cunoștința lucrurilor prin contemplație, primește în adâncul inimii de la Dumnezeu îndemnul ascuns și tainic să scoată din Egipt, adică din trup și din simțire, ca pe niște israeliteni, înțelesurile dumnezeiești ale lucrurilor, ca să nu se mai ostenească acestea prostește în frământarea lutului, adică a patimilor trupului. Încredințată cu această slujbă dumnezeiască, mintea pornește, împreună cu înțelepciunea, care este unită cu ea

---

patima în sine, ceea ce Evagrie nu face, mulțumindu-se să o indice prin „plăcerea vrăjmașă”.

prin cunoștință, întocmai ca o soție[35], și cu chipul purtărilor alese, sau cu gândul de bun neam, născut din ea, pe calea virtuților. Calea aceasta nu îngăduie nicio oprire celor ce merg pe ea, ci aceștia trebuie să înainteze necontenit și întins spre țința sufletului, adică spre cununa chemării de sus. Căci oprirea pe calea virtuții este începutul păcatului, deoarece mintea se ocupă atunci pătimaș cu vreunul dintre lucrurile materiale, care stau pe amândouă părțile drumului, și face chipul și gândul cel curat și tăiat împrejur al purtării evlavioase netăiat împrejur și întinat. Când deci se oprește, vede îndată prin cunoștință, rațiunea[36] mustrătoare, ca pe un înger, amenințând-o cu moartea și mărturisind că pricina amenințării este oprirea pe calea virtuții, oprire care face gândul netăiat împrejur. Înțelepciunea, soția minții, o împacă, tăind cu o piatră (cu rațiunea credinței), ca și Sefora, nălucirea materială ivită în gândul-copil și usucă toată amintirea vieții după simțuri. Căci zice: „Și s-a oprit sângele tăierii împrejur a copilului”, adică a încetat viața pătimașă și nălucirea și mișcarea ei, după ce gândul întinat a fost curățat de către înțelepciunea credinței. După această curățare încetează, întocmai ca un înger, și rațiunea de-a mai lovi prin conștiință mintea care

---

[35] În grecește mintea e de genul masculin (νους), iar înțelepciunea, de genul feminin (σοφία), deci e potrivit să fie înțelese ca soț și soție.

[36] În grecește, rațiunea e de genul masculin (λόγος). Ea e rațiunea din noi, care e un vestitor (un înger) al voii lui Dumnezeu. Rațiunea lunecă din poziția ei obiectivă când omul se predă păcatului, făurindu-i argumente pentru faptele păcătoase. Dar la început, când apare ispita, rațiunea încă își împlinește rolul ei de-a arăta caracterul mincinos al faptei spre care vrea să atragă ispita pe om. Acest moment e descris aici. Oprirea din înaintarea în virtute încă nu e o cădere în păcat, dar e o clipă de ezitare, de care e foarte aproape primejdia căderii. În virtute trebuie să se meargă tot înainte. Orice ezitare e primejdioasă. O prelungire a ei duce sigur la păcat. Dar nu numai în această clipă de ezitare vestește rațiunea adevărul ce trebuie făptuit, ci și după ce a căzut omul în păcat și rațiunea a lunecat la rolul de făuritoare de argumente în slujba păcatului, în mod ascuns ea mai continuă cu o parte a ei să vestească adevărul. E un fel de dedublare a rațiunii. La suprafață ea susține gălăgios minciuna păcatului, dar în ascuns ea protestează, mai mult sau mai puțin perceptibil, împotriva minciunii. Rațiunea are în amândouă aceste cazuri forma conștiinței. Căci e fapt că are un element rațional în ea conștiința. Nici conștiința nu trebuie concepută ca o mișcare oarbă, nici rațiunea ca o funcțiune pur teoretică. Conștiința e rațională și rațiunea e putere morală, e însăși mișcarea de protest a firii noastre raționale împotriva iraționalității și minciunii păcatului. Dar mișcarea de protest a rațiunii e trezită și de Duhul Sfânt, cum am văzut în Răspunsul 15. Iar din Răspunsul de față rezultă că și îngerii propriu-zis mișcă rațiunea noastră.

păcătuiește și de a-i mai osândi orice gând care se mișcă altfel de cum trebuie. Căci calea virtuților e într-adevăr plină de mulți sfinți îngeri care fac lucrătoare fiecare virtute după felul ei, adică de multe rațiuni și moduri de lucrare[37], ca și de îngeri nevăzuți care ne ajută la cele bune și mișcă în noi aceste rațiuni[38].

Cuvântul Sfintei Scripturi înfățișează în chip minunat totdeauna înțelesurile spirituale înaintea întâmplărilor istorisite, celor care au dobândit vederea sănătoasă a sufletului și nu bârfesc pe Dumnezeu sau pe sfinții Lui îngeri. Căci Moise, când a fost trimis de Dumnezeu, n-a avut, după înțelesul spiritual al Scripturii, vreun fiu sau vreun gând netăiat împrejur. Căci altfel i-ar fi poruncit Dumnezeu mai întâi să-l taie împrejur și apoi l-ar fi trimis. Nici n-a arătat îngerul cruzime vestindu-i lui Moise că ar putea muri din pricina greșelii de a se fi oprit din drumul virtuților, căci de fapt oprirea pe drumul virtuților i-ar fi putut aduce lui Moise moartea. Privind adică mai atent la această istorie, veți afla limpede că nu la începutul, nici la mijlocul, nici la sfârșitul drumului, ci „la un popas" l-a întâmpinat îngerul și l-a amenințat cu moartea pentru greșeala săvârșită în cuget din nebăgare de seamă. Deci, dacă nu s-ar fi oprit din drum și n-ar fi întrerupt călătoria, n-ar fi fost mustrat, primind prin înger amenințarea pentru netăierea împrejur a copilului. Să rugăm și noi pe Dumnezeu, dacă suntem pe calea poruncilor, ca la orice călcare să nu înceteze a ne trimite, ca pe un înger, rațiunea care să ne amenințe în conștiință cu moartea din pricina greșelii, ca, trezindu-ne la simțire, să învățăm să tăiem prin înțelepciunea înnăscută, ca pe o netăiere împrejur, necurăția patimilor, care s-a lipit de noi pe drumul vieții, din negrijă[39].

---

[37] Fiecare poruncă sau virtute își are rațiunea ei, ca rază a Logosului divin. Dar rațiunea aceasta e luată la cunoștință de rațiunea cea una din noi, care primește astfel diferite forme. De fiecare dată rațiunea din noi se armonizează cu rațiunea dintr-o poruncă și pledează pentru ea. Astfel sunt multe rațiuni, și totuși una.

[38] Rațiunea din noi e mișcată cu adevărat de un înger, ca să revină la judecata ei dreaptă după ce a căzut în păcat. Sau rațiunea fiecărui lucru e impusă rațiunii noastre, când aceasta s-a despărțit de aceea prin păcat, de un înger. Și atunci, de fapt, prin mișcările cele juste ale rațiunii sau ale conștiinței noastre, se manifestă bunăvoința unui înger față de noi.

[39] În general, după Sfântul Maxim, viața în virtute e concepută dinamic. Virtutea pretinde o mișcare continuă a firii în sus. Dimpotrivă, păcatul e oprire și apoi rostogolire în jos. Virtutea cere un efort continuu, chiar dacă am vrea numai să o menținem la același grad. Dar nimeni nu se poate menține la același grad de virtute, ci sau sporește în ea, sau cade. Simpla încetare din înaintare înseamnă, ca slăbire a efortului propriu vieții virtuoase, cădere. Un al doilea lucru ce trebuie remarcat e

Întrebarea 18

Dacă „făcătorii legii se vor îndrepta” (Rom. *2,* 13), *după Apostol, cum spune iarăși: „câți vă îndreptați din lege, ați căzut din har”* (Gal. 5, 4)?

Răspuns

Nu simplu făcătorii legii se vor îndrepta, ci aceia care împlinesc legea duhovnicească, înțeleasă duhovnicește, așadar aceia care împlinesc legea duhovnicească după omul dinăuntru, în duh. Numai aceștia se vor îndrepta, pentru că numai aceștia nu cad din har, întrucât Cuvântul străbate până în adâncul sufletului lor, datorită faptului că sufletul e curat. Cei ce slujesc însă legii trupește, după partea din afară a ei, cad cu siguranță din harul dumnezeiesc, pentru că nu cunosc desăvârșirea legii duhovnicești, care curăță mintea prin har de toată întinăciunea, precum nu cunosc nici ținta (sfârșitul) legii, care este Hristos.

Întrebarea 19

Ce înseamnă: „Câți au greșit fără să aibă legea, fără lege vor și pieri; iar câți au păcătuit cu legea în față, după lege se vor judeca” (Rom. 2, 12)? *Și cum zice iarăși tot acela: „Când va judeca Dumnezeu cele ascunse ale oamenilor după Evanghelia mea, prin Iisus Hristos”* (Rom. 2, 16)? *Dacă se vor judeca după lege, cum se vor judeca prin Iisus Hristos?*

Răspuns

Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, ca Ziditor al tuturor, a făcut și legea naturală. Iar ca Providențiator și Dătător al legii, a dat desigur atât legea scrisă în litere, cât și legea duhului, adică a harului. „Căci sfârșitul legii”, adică al legii scrise, înțeleasă duhovnicește, „este Hristos” (Rom. 10, 4). Dacă deci în Hristos, ca Ziditor, ca Providențiator și Dătător de lege și ca Răscumpărător, se adună și legea naturală, și cea scrisă, și cea a harului, se adeverește cuvântul dumnezeiescului Apostol, că Dumnezeu va judeca cele ascunse ale oamenilor după Evanghelia Lui, adică după ceea ce li se binevestește. Dar aceasta nu înseamnă altceva decât că le va judeca prin Iisus Hristos, Cuvântul Său cel Unul-

---

pe de o parte că viața virtuoasă e singura viață conformă cu firea, „cum trebuie”, pe de alta că ea nu e posibilă fără ajutorul îngerilor. Deci o separație netă între natură și har nu e deloc posibilă.

Născut după ființă, întrucât prin El Se află sălășluit în toți, și pe unii îi mustră, pe alții îi laudă după merit, iar celor ce au viețuit după fire, după lege și după har, le dăruiește prin Cuvântul cel negrăit și Unul-Născut, Care există după ființă împreună cu El, cele de care sunt vrednici. Căci Cuvântul dumnezeiesc este Făcătorul a toată firea, a toată legea, treapta și rânduiala, și Judecătorul celor ce viețuiesc după fire, după lege, după treapta lor și după rânduială. Pentru că fără Cuvântul care o promulgă, nu este lege. Fie deci că e judecat cineva după lege, prin Hristos va fi judecat; fie fără lege, iarăși va fi judecat prin El. Căci Cuvântul ca Ziditor este începutul, mijlocul și sfârșitul tuturor celor ce sunt, se cugetă și se numesc[40].

Întrebarea 20

Ce înseamnă smochinul din Evanghelie, care e blestemat să se usuce, fără niciun motiv întemeiat în aparență (Matei 21, 19; Marcu 11, 20)? *Și ce înseamnă acea neînfrânată foame, care cere înainte de vreme roadă? Ce rost are, în sfârșit, blestemul unui lucru fără simțire?*

Răspuns

Dumnezeu Cuvântul, Care toate le chivernisește cu înțelepciune în vederea mântuirii oamenilor, a povățuit mai înainte firea prin lege, întrucât aceasta încuviința o slujire mai trupească a lui Dumnezeu. Căci nu putea firea să primească atunci Adevărul gol, fără acoperămintele tipurilor, din pricina neștiinței și a înstrăinării ce s-a născut în ea față de originalul lucrurilor dumnezeiești. Pe urmă a venit la noi în chip descoperit El Însuși, făcându-Se om prin îmbrăcarea trupului străbătut de suflet mintal și rațional, și a strămutat firea la slujirea imaterială prin cunoștința în duh. Arătându-Se deci Adevărul în viață, Dumnezeu Cuvântul n-a mai voit să aibă stăpânire umbra, al cărei chip era smochinul. De aceea zice: „Venind iarăși din Betania la Ierusalim”, adică după ce-Și dăruise lumii prezența ascunsă în chipul și umbra legii, a venit încă o dată la firea omenească, prin trup. Așa trebuie înțeles cuvântul: „venind iarăși, a văzut un smochin în cale,

[40] Dumnezeu Cuvântul e, ca început, Făcătorul tuturor, ca mijloc, rânduiala după care și puterea prin care se mișcă și se dezvoltă toate, și ca sfârșit, ținta spre care tind și la care ajung toate prin împlinirea a toată legea și rânduiala. Din El, în El și spre El sunt toate. Cuvântul cel sălășluit în toți ca Rațiunea cea mare (Logos) grăiește tuturor prin rațiunea lor, chiar și celor ce se află în starea naturală.

neavând decât frunze”. Adică a văzut slujirea trupească a legii, cea în umbre și chipuri, susținută de o predanie nestătătoare și vremelnică, așezată, așa-zicând, „în cale”, constând numai din chipuri și rânduieli trecătoare. Și văzând-o pe aceasta Cuvântul împodobită pompos și strălucitor de învelișurile din afară ale formelor trupești ale legii, ca un smochin de frunzele sale, și neaflând roadă, adică roada dreptății care să hrănească Cuvântul, a blestemat-o. Mai bine zis, a rânduit să nu mai acopere adevărul, înăbușindu-l cu chipurile legii. Iar ceea ce a urmat s-a arătat în fapt, uscându-se cu totul frumusețea legalistă ce-și avea ființa numai în chipuri, și prin aceasta stingându-se fala iudeilor în legătură cu ea. Căci nu era lucru îndreptățit, nici potrivit ca, după ce s-a arătat pe față Adevărul roadelor dreptății, să mai fie atrași în chip amăgitor de frunze cei ce trec prin această viață ca pe un drum, încât să lase roada cea bună a Cuvântului. De aceea zice: „nu era vremea smochinelor”, adică timpul în care a stăpânit peste firea omenească legea nu era vremea roadelor dreptății, ci vremea în care se preînchipuiau roadele dreptății. Era vremea care prevestea harul dumnezeiesc și negrăit ce avea să vină în viitor ca să-i mântuiască pe toți, har la care neajungând poporul cel vechi s-a pierdut prin necredință. Căci „Israel, zice dumnezeiescul Apostol, urmărind legea dreptății – adică pe cea în umbre și chipuri -, n-a ajuns la legea care dă îndreptare” (Rom. 9, 31), adică la cea desăvârșită în duh după Hristos.

Sau alt înțeles: Deoarece mulțimea preoților și a cărturarilor, a legiuitorilor și a fariseilor, care pătimea de slava deșartă prin păzirea pentru văzul lumii a unor moravuri plăsmuite, zice-se în duh de evlavie, dând aparența că împlinește dreptatea, hrănea trufia părerii de sine, Cuvântul declară această părere de sine a celor pomeniți smochin neroditor, împodobit numai cu frunze. Și această părere de sine, Doritorul mântuirii tuturor oamenilor, Care flămânzește după îndumnezeirea lor, o usucă blestemând-o, întrucât este neroditoare. Iar aceasta o face pentru ca oamenii, în loc să dea aparența că sunt drepți, să caute mai bine să fie drepți cu adevărat, dezbrăcând cămașa moralității fățarnice și îmbrăcând fără prefăcătorie pe cea virtuoasă, cum vrea Cuvântul dumnezeiesc, ca în felul acesta să petreacă viața în evlavie, arătând mai bine lui Dumnezeu dragostea sufletului lor, decât oamenilor fățarnica înfățișare din afară a purtării morale.

Iar dacă suntem și vreunii dintre creștini astfel, prefăcându-ne evlavioși în purtările noastre, fără ca să fim drepți cu adevărat, să așteptăm Cuvântul ca pe un iubitor de oameni, ca Acesta, flămânzind după mântuirea noastră, să ne usuce părerea de sine a sufletului, care e sămânța păcatului, ca să nu mai aducă drept

roadă dorința de a plăcea oamenilor. Aceasta este tâlcuirea locului după puțina mea putere. Tâlcuirea dată arată pe Domnul flămânzind spre binele nostru, blestemând smochinul cu folos și uscându-l la vreme, ca pe unul ce împiedică Adevărul, fie că se înțelege prin el predania veche a legii formelor materiale, fie părerea de sine a fariseilor care se mândreau cu păzirea moravurilor.

Întrebarea 21

Ce înseamnă: „Dezbrăcând Căpeteniile și Stăpâniile...” și celelalte (Col. 2, 15)? *Și cum era îmbrăcat cu ele, odată ce a fost fără de păcat?*

Răspuns

Cuvântul dumnezeiesc, Cel ce în tot chipul asemenea nouă, afară de păcat, a îmbrăcat fără schimbare firea noastră și prin aceasta S-a făcut om deplin, l-a arătat în Sine pe primul Adam prin trăsăturile facerii și ale nașterii[1] [41]. Omul primind existența de la

[1][1] Facere (γένεσιν) numește prima plăsmuire a omului de către Dumnezeu, iar naștere (γέννησίν), succesiunea unora din alții, care a venit pe urmă, din pricina greșelii.

[41] τοις κατά γένεσίν τε καί γέννησίν τρόποις. Facerea (γένεσις) arată proveniența directă de la Dumnezeu printr-un act de creare. Nașterea (γέννησις) arată proveniența prin împreunarea dintre bărbat și femeie. Iisus a luat unele dintre trăsăturile nașterii, dar nu pe toate, în special nu pe cele păcătoase. De aceea nu le-a pierdut nici pe toate cele ale facerii. Astfel în El s-au arătat din nou într-o persoană vie atât unele dintre trăsăturile lui Adam dinainte de păcat, cât și unele dintre cele de după păcat. Din Adam cel dinainte de păcat a luat lipsa de păcat și nestricăciunea primite prin creație; din Adam cel de după păcat a luat trăsătura pătimitoare venită prin naștere, însă nu și patimile cele contra firii, care ar fi anulat nepăcătoșenia și nestricăciunea.

După părerea Sfântului Maxim, ca și a altor Părinți, oamenii nu erau destinați să se înmulțească prin „naștere”, ci pe altă cale. „Facerea” mai înseamnă aici și trăsăturile pe care le are sau le-a avut firea oamenilor prin creație, iar „naștere”, cele pe care le are din modul acesta de-a veni la existență. Acestea sunt trăsăturile de pe urma păcatului, care au înăbușit unele dintre trăsăturile originare. În loc de „trăsătură” se poate zice și „mod” (τρόπος), cum e în grecește.

Dumnezeu și începând să existe chiar prin actul facerii, era liber de stricăciune și păcat, căci acestea n-au fost create deodată cu el. Când însă a păcătuit călcând porunca, a primit osânda nașterii, care se susține prin pătimire și păcat, păcatul avându-și sursa în trăsătura pătimitoare[42] ivită din pricina lui, ca într-o lege a firii. În temeiul acestei legi niciun om nu este fără de păcat, fiind supus fiecare prin fire legii nașterii, care s-a introdus după facere, din pricina păcatului.

Fiindcă, așadar, din pricina neascultării a intrat păcatul, iar din pricina păcatului a intrat în firea oamenilor trăsătura pătimitoare (pasională) prin naștere și fiindcă neîncetat, cu această trăsătură pătimitoare a nașterii prin păcat, se împrospăta prima călcare, nu era nădejde de slobozire, firea fiind încătușată prin aprobarea voinței ei într-o legătură rea. Căci cu cât se silea firea să se conserve prin naștere, cu atât se strângea mai mult cu lanțul legii păcatului, având în sine prima greșeală lucrând prin trăsătura pătimitoare. Pentru că firea având chiar în trăsătura sa pătimitoare sursa de creștere a păcatului, din pricina strâmtorării naturale, purta, datorită păcatului general cuprins în trăsătura pătimitoare, prin patimile contra firii, lucrările tuturor Puterilor și Stăpâniilor ascunse în patimile cele după fire (afecte).

Prin aceste lucrări toată puterea vicleană contribuia, folosindu-se de trăsătura pătimitoare a firii, la stricăciunea patimilor împotriva firii, împingând voința spre ele prin patimile cele după fire (afecte).

Făcându-Se, așadar, pentru iubirea Sa de oameni, Fiul cel Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu om deplin, spre a scoate firea oamenilor din această strâmtorare, din prima alcătuire a lui Adam, pe care a avut-o din facere, a luat nepăcătoșenia și nestricăcăciunea, iar din nașterea introdusă după aceea în fire, din pricina păcatului, a luat numai trăsătura pătimitoare, însă fără de păcat. Puterile rele își aveau, cum am spus, din pricina păcatului, lucrările lor ascunse în trăsătura pătimitoare primită de la Adam, ca într-o lege necesară a firii. Văzând ele în Mântuitorul trăsătura

---

[42] Trăsătura pătimitoare sunt afectele (τα πάθη) intrate, conform Răspunsului 1, în fire după păcat. Ele nu sunt păcătoase, dar ușurează nașterea păcatului. De pildă, pofta de mâncare e un afect nepăcătos. Dar exagerarea sau devierea ei e păcat. Ele au devenit ca un fel de lege a firii, adică însoțesc în mod necesar firea noastră în existența ei pământească. Nu țin însă de însăși ideea eternă a firii și deci nu-i vor aparține în existența cerească. De aici rezultă caracterul natural al căsătoriei în raport cu existența pământească a firii și caracterul natural al fecioriei în raport cu existența eternă la care e chemată firea. Căsătoria e naturală, dar se potrivește numai unei faze trecătoare a firii.

pătimitoare a firii celei din Adam, datorită trupului pe care-l avea, și închipuindu-și că și Domnul a primit legea firii din necesitate, ca orice om obișnuit, și nu mișcat de hotărârea voii Sale, și-au aruncat și asupra Lui momeala (προσέβαλον), nădăjduind că-L vor convinge și pe El ca prin patima cea după fire (prin afectul natural) să-Și nălucească patima cea împotriva firii și să săvârșească ceva pe placul lor. Domnul îngăduindu-le prima încercare (πείρα) a ispitirilor (πειρασμών), prin plăcere[2], le-a făcut să se prindă în propriile lor viclenii și prin aceasta le-a dezbrăcat, alungându-le din fire, întrucât a rămas inaccesibil și neatins de ele. Astfel a câștigat biruința, desigur nu pentru El, ci pentru noi, pentru care S-a făcut om, punând în folosul nostru tot câștigul. Căci nu avea pentru Sine lipsă de încercare (πείρα) Cel ce era Dumnezeu și Stăpân, și slobod prin fire de toată patima, ci a primit încercarea pentru ca, atrăgând la Sine puterea cea rea prin primirea ispitelor noastre, să o biruiască prin momeala morții[43] pe aceea care se aștepta să-L biruie pe El ca pe Adam la început.

Astfel, de la prima încercare a dezbrăcat Căpeteniile și Stăpâniile care au întreprins să-L momească (să-L atace), alungându-le departe de fire și tămăduind latura de plăcere a trăsăturii pătimitoare. Prin aceasta a desființat în El Însuși zapisul lui Adam, prin care se învoise de bunăvoie cu patimile plăcerii și prin care, avându-și voia povârnită spre plăcere, vestea chiar tăcând stăpânirea vicleanului asupra lui, prin faptele ce le săvârșea, neputându-se elibera din lanțul plăcerii, de frica morții[44].

După ce, așadar, prin biruința asupra primei încercări (πείρα), prin plăcere, a zădărnicit planul Puterilor, Căpeteniilor și Stăpâniilor celor rele, Domnul le-a îngăduit să-și pună în lucru și a doua momeală (al doilea atac = προσβολή), adică să vină și cu încercarea ce le mai rămăsese, cu ispita prin durere. În felul acesta, deșertându-și acelea deplin în El veninul stricăcios al

---

[2] A binevoit să-Și însușească ispita (πείραν) noastră, cea prin plăcere, spre a-l atrage pe ispititorul, întrucât era, și ca om, prin fire lipsit de patima din plăcere. Căci ca om era prin fire supus patimilor (afectelor, suferinței) cu trupul, pentru putința Lui de a muri, dar prin aplecarea voii nu era pătimaș, ca Unul ce era fără de păcat.

43 De unde înainte Satana era cel care momea pe orice om prin plăcere și prin făgăduința unei false vieți, dorind cu lăcomie moartea celor momiți, acum Iisus îl momește cu părerea că va putea fi răpus El de moarte. Moartea lui Iisus s-a făcut momeală Satanei.

44 Zapisul acesta era un contract mereu confirmat de voia lui Adam, prin care, mânat de pofta plăcerii din trăsătura pătimitoare, accepta robia Satanei, Iisus refuză să mai primească plăcerea oferită de Satana și deci abrogă contractul cu acela.

răutății lor, l-a ars ca printr-un foc, nimicindu-l cu totul din fire. Așa a dezbrăcat, în vremea morții pe cruce, Căpeteniile și Stăpâniile, întrucât a rămas neînfrânt de dureri. Mai bine zis, S-a arătat înfricoșat împotriva morții, a scos din fire latura de durere a trăsăturii pătimitoare, de care fugind omul cu voia, din pricina lașității, ca unul ce era tiranizat pururea fără să vrea de frica morții, stăruia în robia plăcerii, numai și numai pentru a trăi.

După ce a dezbrăcat Domnul, așadar, Căpeteniile și Stăpâniile la prima încercare a ispitelor în pustiu (κατά την πρώτην των πειρασμών πείραν), tămăduind latura de plăcere a trăsăturii pătimitoare a întregii firi, le-a dezbrăcat din nou în vremea morții, eliminând, de asemenea, latura de durere din trăsătura pătimitoare a firii. Astfel a luat asupra Sa, ca un vinovat, isprava noastră, din iubirea de oameni, mai bine zis ne-a scris în socoteala noastră, ca un bun, gloria isprăvilor Sale. Căci, asemenea nouă luând, fără de păcat, trăsătura pătimitoare a firii, prin care obișnuiește să lucreze ale sale toată Puterea rea și stricăcioasă, le-a dezbrăcat în timpul morții pe acelea, întrucât au venit și asupra Lui, pentru iscodire. Și așa a biruit asupra lor și le-a țintuit pe cruce în vremea ieșirii sufletului, ca pe unele ce n-au aflat nimic propriu firii în trăsătura pătimitoare a Lui[3], pe când ele se așteptau să dea de ceva omenesc, datorită trăsăturii pătimitoare pe care o avea prin fire din pricina trupului. Deci pe drept cuvânt a slobozit prin trupul Său cel sfânt luat din noi, ca printr-o începătură, toată firea oamenilor de răutatea amestecată în ea prin trăsătura pătimitoare, supunând prin însăși trăsătura pătimitoare a firii Puterea vicleană care se afla tocmai în ea (adică în trăsătura pătimitoare), împărățind asupra firii.

Există desigur un înțeles și mai mistic, și mai înalt al acestui cuvânt. Dar deoarece, precum știți, nu trebuie date în scris înțelesurile mai ascunse ale dumnezeieștilor dogme, să ne mulțumim cu cele spuse până aici, care pot molcomi cugetarea iscoditoare. Iar dacă Dumnezeu îmi va ajuta să mă învrednicesc și de fața voastră, vom înfățișa și înțelesul cel apostolic, cu toată grija[45].

---

[3] A numit „propriu firii" alunecarea cu voia spre păcat după greșeala lui Adam, din pricina slăbiciunii, pe care Domnul nu o avea în chip firesc nici după trup, fiind și cu trupul după ființă nepăcătos.

[45] Răspunsul acesta este o minunată pagină de hristologie și antropologie. Noțiunea principală cu care operează în acest *Răspuns* Sfântul Maxim este aceea de „trăsătură pătimitoare" (το παθητον), pe care a câștigat-o firea omenească în urma greșelii lui Adam. Trăsătura aceasta pătimitoare, introdusă prin păcat, se deosebește de pasivitatea pe care o are în general firea omenească chiar prin creație, care

Întrebarea 22

Dacă Dumnezeu va arăta bogăția Lui în veacurile viitoare (Ef. 1, 17-18), *cum „a ajuns ia noi sfârșitul veacurilor”* (1 Cor. 10, 11)?

Răspuns

Cel ce a dat ființă întregii zidiri văzute și nevăzute numai cu puterea voinței Lui, a avut înainte de toți vecii, deci înainte și de

---

înseamnă în general însușirea care o face să suporte pasiv și mișcări lăuntrice sau influențe străine, în opoziție cu atitudinile voite, active, ale firii. În acest sens, pasivă este firea chiar prin crearea sau prin definiția ei. Chiar mișcarea este o pasivitate, întrucât firea poate decide cum să se miște, dar de mișcat trebuie să se miște. Dar trăsătura pătimitoare specială apărută după păcat cuprinde trei elemente: capacitatea de suferință, patimile potrivite cu firea (afectele) și patimile contrare firii. În acest *Răspuns* e vorba numai de cele trei din urmă. Noi, folosind în traducere cuvântul patimă (πάθος) al Sfântului Maxim, am adăugat în paranteză, când s-a simțit lipsa de o precizare specială, la patima în sens de suferință, cuvântul pătimire sau suferință, la patima după fire cuvântul afect, iar la patima contra firii n-am adăugat nimic. Afectul natural este, de pildă, foamea sau frica de moarte. Patima contra naturii e foamea devenită apetit pervers, sau frica de moarte transformată în deznădejdea care duce la orice abdicare morală pentru scăparea de moarte. Sfântul Maxim nu înțelege prin cuvântul πάθος numai patima rea, în sensul obișnuit, întâlnit la ceilalți sfinți din *Filocalie,* ca păcat devenit deprindere ce ne robește, ci în ea el pune pe lângă acest înțeles și înțelesul afectului după fire. În trăsătura pătimitoare (το παθητον) intrată în fire după păcat se cuprind, de asemenea, acestei trei înțelesuri. Dar patimile contrare firii sunt numai ca o virtualitate la început. Întâi ea înseamnă numai patimile conforme cu firea și capacitatea de suferință. În mod necesar firea se manifestă în asemenea afecte. Dar necesitatea manifestată în aceste afecte duce ușor la exagerarea lor în patimi contrare firii. Păcatul se cuprinde, în general, în această trăsătură pătimitoare și în ea își are sursa de creștere. Deși păcătoase sunt propriu-zis numai patimile contrare firii, în omul obișnuit însă afectele naturale se dezvoltă atât de repede, atât de automat și de sigur în afecte contra firii, încât se poate spune că, în general, toată trăsătura pătimitoare este atinsă de păcat, sau înclină spre păcat. Sfântul Maxim spune că „atunci când afectele naturale sunt satisfăcute peste trebuință, sunt calea pe care vine diavolul în suflet, iar când sunt satisfăcute potrivit cu trebuința sunt calea pe care acela e nevoit să se întoarcă în țara lui” (Răspunsul 49, Scolia 15). De aceea spune Sfântul Maxim că „puterile răului își ascund lucrările în sânul afectelor naturale, pentru ca, biciuindu-le pe acestea, să le facă a se transforma din pricina necesităților firii în afecte contrare firii”.

O altă împărțire a trăsăturii pătimitoare, prezentată apriat de Sfântul Maxim, este aceea în afecte de plăcere și afecte de durere. Se înțelege că

facerea lumii, un plan preabun și negrăit în legătură cu ea. Iar acesta a fost ca să Se împreune El Însuși, fără schimbare, cu firea oamenilor, prin unirea adevărată într-un ipostas și să unească cu Sine în chip neschimbat firea omenească[1]46. Aceasta pentru ca El să devină om, precum numai El a știut, iar pe om să-l facă dumnezeu prin unire cu Sine. În acest scop a împărțit veacurile cu înțelepciune, rânduindu-le pe unele pentru lucrarea prin care S-a făcut pe Sine om, iar pe altele pentru lucrarea prin care face pe

---

sub raport moral amândouă aceste feluri pot fi conforme cu natura sau contra naturii.

Iisus a luat și El trăsătura pătimitoare a firii omenești de după căderea lui Adam, dar fiind fără de păcat, El nu avea din această trăsătură decât capacitatea de suferință și afectele naturale, de plăcere și durere. Cu alte cuvinte, aceste afecte erau înfrânate de voia Lui, încât niciodată nu se dezvoltau sau nu se transformau în afecte contrare firii. Puterile rele au crezut însă că, punând și în Iisus în mișcare aceste afecte, le vor face să devină afecte contrare firii, afecte păcătoase, ducând și pe Iisus la păcat.

Ele au încercat să facă o dată lucrul acesta cu afectele de plăcere. Iisus avea plăcere pentru o bucată de pâine, în stare de flămânzire, dar Satana n-a putut împinge această plăcere până la căutarea cu orice preț a bucății de pâine. Deci a înfrânt mișcarea Satanei pe acest plan, întrucât s-a dovedit mai slab decât puterea Lui. Sfântul Maxim spune că Iisus prin aceasta a scos cu totul din fire latura de plăcere a trăsăturii pătimitoare, adică afectele plăcerii. Afectul e ceea ce stăpânește. Dar înfrângând ispita Satanei, a făcut ceva mai mult decât să nu lase afectul natural să se transforme în afect contrar naturii. El a pus afectul în general sub voia Sa. Dar un afect stăpânit nu mai e un afect propriu-zis. Deci plăcerea în El nu mai e o plăcere silnică mai presus de voie, ci o mișcare totdeauna în acord cu voia.

A doua oară a încercat Satana să împingă pe Iisus în păcat prin afectul durerii, cu ocazia răstignirii. Dar și de astă dată Iisus a înfrânt puterea celui-rău, și prin aceasta nu numai că a oprit frica naturală de durere să se dezvolte în frică contrară firii, ci în general a eliminat frica de durere din fire, punând-o sub stăpânirea voii. Astfel a eliminat în general trăsătura pătimitoare din fire, sau i-a scos colții, acul prin care Satana își injecta otrava în firea omenească. Afectele de durere erau primejdioase, întrucât voința, în dorul de a scăpa de ele și în general de groaza morții, se arunca în latura opusă, atrasă de plăcere. Iar plăcerea era primejdioasă prin această atracție puternică ce-o exercita asupra voii, până la robie. Iisus a ridicat prin Sine în general firea omenească deasupra plăcerii și a durerii, deasupra trăsăturii pătimitoare. Iar acest efect din firea Lui omenească se prelungește în general în firea tuturor oamenilor care intră în comuniune cu El.

Să nu confundăm cu afectul durerii capacitatea de suferință, sau de simțire a durerii. Aceasta rămâne în firea omenească și după ce omul biruie afectele de plăcere și de durere. Dar prin suferință omul e mereu

om dumnezeu[2]. Sfârșitul veacurilor mai dinainte hotărâte pentru lucrarea prin care S-a făcut pe Sine om a ajuns la noi, sfatul lui Dumnezeu cu privire la întrupare aflându-și împlinirea prin înfăptuirea lui. La aceasta gândindu-se dumnezeiescul Apostol și văzând că sfatul cu privire la veacurile hotărâte de Dumnezeu ca să Se facă om s-a împlinit prin însăși întruparea lui Dumnezeu-Cuvântul, spune că „la noi a ajuns sfârșitul veacurilor”. Așadar, nu e vorba pur și simplu de toate veacurile gândite de noi, ci de cele rânduite pentru înfăptuirea tainei întrupării, care au ajuns la capătul lor prin hotărârea lui Dumnezeu.

Odată ce veacurile rânduite de mai înainte pentru lucrarea prin care Dumnezeu avea să Se facă om au luat sfârșit la noi, Dumnezeu împlinind cu adevărat întruparea Sa desăvârșită, trebuie să așteptăm de aici înainte celelalte veacuri ce vor veni, care sunt rânduite pentru lucrarea îndumnezeirii tainice și negrăite a oamenilor. În cursul lor ne va arăta Dumnezeu bogăția covârșitoare a bunătății Lui, lucrând desăvârșit în cei vrednici îndumnezeirea. Căci dacă a ajuns la capătul lucrării tainice a înomenirii, făcându-Se în tot chipul asemenea nouă, afară de păcat, și coborându-Se până la cele mai de jos părți ale pământului, unde-l prăbușise pe om tirania păcatului, desigur că va ajunge și la capătul lucrării tainice de îndumnezeire a omului, făcând pe om în tot chipul asemenea Lui, afară de identificarea în ființă cu El, și ridicându-l mai presus de toate cerurile, unde mărimea firească a harului îl cheamă, din pricina nesfârșitei bunătăți, pe omul care zace jos[3]. Acest lucru a vrut să ni-l facă

---

mai presus de afectul durerii, dacă afectul e ceva care stăpânește, nu ceva care e stăpânit.

[1][1] Unirea Cuvântului cu trupul într-un ipostas a descoperit ținta negrăită a sfatului dumnezeiesc. Căci neamestecând ființa prin unirea cu trupul, dar înfățișând un singur ipostas și după întruparea Cuvântului, a arătat că ținta acelui sfat a fost ca trupul să rămână după ființă trup, dar să devină, după ipostas, dumnezeiesc.

[46] εγκραθηναι (să se amestece). Sfinții Părinți folosesc termenul de amestec, iar nu pe cel de contopire între firea omenească și cea dumnezeiască. Amestecul e unirea strânsă care păstrează identitatea fiecăreia, contopirea le schimbă.

[2][2] Dintre veacuri, zice, unele au dezvăluit lucrarea întrupării. Sfârșitul acestora a ajuns la noi. Altele fac arătată lucrarea de îndumnezeire. Bogăția slavei acestora încă nu ni s-a descoperit.

[3][3] Întruparea lui Dumnezeu, zice, ne este chezășie sigură a nădejdii de îndumnezeire a firii oamenilor. Atât de deplin îl va face pe om dumnezeu, cât de deplin S-a făcut Dumnezeu om. Căci e vădit că Cel ce S-a făcut om fără de păcat, va îndumnezei firea fără preschimbarea ei în Dumnezeu; și atât îl va ridica pe om din pricina Sa, cât S-a coborât El din

cunoscut în chip tainic marele Apostol când a spus că în veacurile ce vor veni se va arăta în noi „bogăția covârșitoare a bunătății lui Dumnezeu”.

Să împărțim deci și noi cu gândul veacurile și să le rânduim pe unele pentru taina întrupării, iar pe altele pentru harul îndumnezeirii omului. Făcând așa, vom afla că cele dintâi au ajuns la sfârșitul lor, iar celelalte încă n-au ajuns. Scurt vorbind, unele dintre veacuri sunt pentru coborârea lui Dumnezeu la oameni, iar altele pentru urcarea oamenilor la Dumnezeu. Înțelegând astfel lucrurile, nu vom învinovăți de neclaritate Sfânta Scriptură, socotindu-l pe dumnezeiescul Apostol că suferă de contrazicere în una și aceeași chestiune.

Sau și mai bine: Dacă Domnul nostru Iisus Hristos este începutul, mijlocul și sfârșitul tuturor veacurilor, trecute, prezente și viitoare, pe drept cuvânt putem zice că a ajuns la noi, în virtualitatea credinței, sfârșitul veacurilor destinate îndumnezeirii celor vrednici, care actual se va face arătat după har în viitor[4][47].

Sau iarăși: Dat fiind că alta este rațiunea activității, și alta rațiunea pătimirii (pasivității), dumnezeiescul Apostol, deosebind veacurile trecute de cele viitoare, a deosebit prin aceste cuvinte în chip tainic și înțelept rațiunea activității de cea a pătimirii. Astfel, veacurile vieții în trup, în care trăim acum – căci Scriptura cunoaște și veacuri temporale[48], după cuvântul: „Și a ostenit în veac și va trăi până la sfârșit” (Ps. 48, 9) -, sunt veacurile stării active, iar cele viitoare, care urmează după cele de aici, sunt

---

pricina omului.

[4][4] Alt înțeles, prin care arată că în Hristos se cuprind în chip concentrat și neseparat începutul, mijlocul și sfârșitul veacurilor. El a ajuns la noi prin întrupare, ca un sfârșit al veacurilor, având prin ființă plenitudinea bunătății dumnezeiești, de care ne-a făcut în Sine însuși părtași după har, așezând în noi nădejdea ca întărire a credinței.

47 Sfârșitul veacurilor destinate îndumnezeirii a ajuns la capăt ca virtualitate în credință (δυνάμει της πίστεως), dacă în credință se cuprinde virtual starea de ultimă desăvârșire la care vom ajunge prin puterea lui Hristos, care este în ea deocamdată ca început, având să se dezvolte și să ne ducă la starea de mijloc și la cea desăvârșită. Căci în început se cuprinde virtual și sfârșitul, îndumnezeirea noastră, sau identificarea cu Hristos după har, ascunsă ca putere în credință, se va arăta ca realitate văzută (κατ είδος) și actualizată, în viitor.

48 Sunt și veacuri temporale, dar sunt și veacuri mai presus de timp, în care nu mai lucrăm, ci pătimim îndumnezeirea la nesfârșit. În acest sens se spune: „acum și pururea și în vecii vecilor”. Dar Dumnezeu este mai presus și de veacurile netemporale. Veacurile netemporale sunt proprii făpturilor ce se îndumnezeiesc, sunt cicluri ale îndumnezeirii nesfârșite.

veacurile duhului, ale prefacerii în starea pătimitoare[5][49]. Așadar, aici găsindu-ne în stare de activitate, vom ajunge odată la sfârșitul veacurilor, luând sfârșit puterea și lucrarea noastră prin care activăm, iar în veacurile ce vor veni, pătimind prefacerea îndumnezeirii prin har, nu vom fi în activitate, ci în pasivitate, și de aceea nu vom ajunge niciodată la sfârșitul îndumnezeirii noastre[6]. Căci „pătimirea" de atunci va fi mai presus de fire și nu va fi nicio rațiune care să hotărnicească îndumnezeirea la nesfârșit a celor ce o pătimesc. Așadar, lucrăm câtă vreme avem în activitate puterea lucrătoare a virtuților, care e rațională prin fire, și puterea cugetătoare, capabilă, fără restrângere, de toată cunoștința, fiind în stare să străbată întreg universul celor ce sunt și se cunosc și să-și facă proprii retroactiv toate veacurile care au fost. Și vom pătimi după ce vom fi trecut cu totul dincolo de rațiunile celor create din nimic și vom fi ajuns în chip neînțeles la Cauza lucrurilor. Atunci vom lăsa să se odihnească, deodată cu cele mărginite prin fire, și puterile noastre, dobândind ceea ce nu poate dobândi nicidecum puterea cea după fire, deoarece firea nu are puterea de a cuprinde ceea ce este mai presus de fire. Căci nimic din ceea ce este făcut nu este prin fire făcător de îndumnezeire, odată ce nici nu poate cuprinde pe Dumnezeu[50]. Pentru că numai

---

[5][5] Alt înțeles. Rațiunea activității este puterea naturală spre împlinirea virtuților, iar rațiunea pătimirii este sau harul celor mai presus de fire sau năvala celor contrare firii. Precum nu avem putere naturală pentru ceea ce e mai presus de noi, la fel nu avem prin fire putere peste ceea ce nu este. Pătimim, așadar, îndumnezeirea prin har ca una ce e mai presus de fire, dar nu o facem. Căci nu avem prin fire o putere capabilă să realizeze îndumnezeirea. Și pătimim, iarăși, păcatul ca un accident contrar firii, acceptat însă cu voia noastră[49]. Căci nu avem putere naturală spre aducerea în existență a răului. Deci câtă vreme ne aflăm în viața de aici, lucrăm la împlinirea virtuților, având spre lucrarea aceasta putere prin fire. Iar în viitor vom pătimi îndumnezeirea, primind în dar harul spre pătimirea ei.

[49] Păcatul devenit patimă ne duce fără voie. Nebunia, ultimul grad al păcatului, al alterării firii, nu mai lasă nicio urmă de inițiativă voluntară în om, ci omul e într-o completă pasivitate. De aceea în iad omul nu mai poate face nimic pentru mântuirea sa. Omul în această stare nu se mai poate nici pocăi.

[6][6] După această viață, zice, vom înceta de a mai lucra virtuțile, dar nu vom înceta să pătimim îndumnezeirea după har, ca o răsplată pentru ele. Căci pătimirea cea mai presus de fire e fără hotar, de aceea e și plină de forță efectivă; cea contra firii e însă fără consistență, de aceea e slabă ca forță.

[50] Rațiunea este o putere practică prin care judecăm ce e bine de făcut și ce nu. Cugetarea (funcție a minții) cunoaște rațiunile definite ale

harului dumnezeiesc îi este propriu să hărăzească ființelor create îndumnezeirea pe măsura lor și numai el strălumină firea cu lumina cea mai presus de fire și o ridică deasupra hotarelor ei prin covârșirea slavei[7] [51].

Așadar, pe drept cuvânt a ajuns la noi sfârșitul veacurilor, măcar că n-am primit încă, prin harul lui Hristos, darul bunurilor de peste fire. Căci ele au ca chipuri și trăsături prevestitoare diferitele moduri ale virtuților și rațiunile celor ce pot fi cunoscute prin fire[52]. Prin acestea Dumnezeu Se face neîncetat om în cei vrednici[8]. Fericit este deci cel ce L-a prefăcut în sine prin înțelepciune pe Dumnezeu om. Căci după ce a împlinit înfăptuirea acestei taine, pătimește prefacerea sa în dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de a se săvârși pururea[53]. Pentru că Cel ce

---

lucrurilor create. Dar după ce am terminat cu cunoașterea acestora, pe Dumnezeu nu-L mai putem cunoaște prin vreo putere naturală a noastră, căci Cel infinit nu poate fi cuprins de puterile noastre intelectuale finite. Atunci ne va dărui Dumnezeu o putere infinită dumnezeiască, ca organ prin care să cuprindem pe Cel infinit. Dumnezeu Însuși Se va cunoaște prin noi pe Sine. Vom pătimi cunoașterea Lui, nu va fi produsul nostru. Acea putere ne va și îndumnezei.

[7] [7] Cârmuind mânia și pofta, rațiunea lucrează virtuțile. Iar mintea, luând seama la rațiunile lucrurilor, dobândește cunoștința cea fără greșeală a lor. Când deci rațiunea, după alungarea celor contrare, află ceea ce este vrednic de iubit prin fire, iar mintea, după trecerea peste cele ce pot fi cunoscute, sesizează Cauza lucrurilor, cea mai presus de știință și cunoștință, atunci se ivește pătimirea îndumnezeirii prin har. Această pătimire desface rațiunea de la îndeletnicirea cu discernământul natural, deoarece acolo nu mai este nimic de discriminat, și oprește mintea de la cugetarea cea după fire, deoarece acolo nu mai este nimic de cunoscut. Ea face pe cel învrednicit de participarea dumnezeiască dumnezeu, prin identitatea pe care o dobândește prin odihnă (καταποιούν τη κατά την στάσιν ταυτότητι θεόν)[51].

[51] Participând la Dumnezeu, mintea nu mai trece de la un lucru la altul, nici dorința. Acel om rămâne pentru veci într-o neschimbare totală. Dar nu e o neschimbare moartă, ci o trăire (o pătimire) intensă a lui Dumnezeu în sine. EI e dumnezeu nu numai pentru că are în sine lucrările dumnezeiești, ci și pentru că e neschimbabil ca Dumnezeu.

[52] Se cunosc prin fire nu în sensul că se cunosc exclusiv prin puterile naturale, ci în sensul că încă sunt active puterile naturale ale făpturii, pe când în starea de îndumnezeire nu va mai lucra decât harul.

[8] [8] Felurile virtuții și rațiunile lucrurilor sunt, zice, chipurile bunurilor dumnezeiești. Diferitele feluri de virtuți sunt ca un fel de trup al lui Dumnezeu, iar rațiunile cunoștinței în duh ca un fel de suflet. Prin aceasta îndumnezeiește El pe cei vrednici, dându-le pecetea consistentă a virtuții și hărăzindu-le substanța statornică a cunoștinței adevărate.

[53] În modurile virtuților și în cunoașterea rațiunilor divine din natură,

lucrează aceasta în cei vrednici, fiind nehotărnicit după ființă, are și puterea care lucrează aceasta nehotărnicită, ba întrece chiar orice nehotărnicie[54]. Ea nu se isprăvește nicicând deodată cu cele făcute de ea, cum ni se întâmplă nouă. Mai degrabă menține împreună cu ea pe cei ce și-au primit existența de la ea, întrucât nu pot să existe fără ea. De aceea i-a și spus bogăție a bunătății, deoarece nu încetează niciodată afecțiunea atotluminată a bunătății dumnezeiești față de noi, prin care lucrează prefacerea noastră în vederea îndumnezeirii[9].

Întrebarea 23

Dacă David a împărățit numai peste Israel cel după trup, iar Israel cel după trup a respins Împărăția lui Hristos, din care pricină aceasta a și trecut la neamuri (Fapte 13, 46), *cum mai este adevărat cuvântul Arhanghelului: „Și îi va da Dumnezeu tronul părintelui Său David și va împărăți peste casa lui Iacob în veci”* (Luca 1, 32-33)?

Răspuns

Această nedumerire își are o dezlegare limpede și vădită. Căci dacă „nu toți cei din Israel sunt și israeliți și nu toți sunt fiii lui Avraam, pentru faptul că sunt sămânța lui Avraam, ci Dumnezeu îi va socoti ca sămânță pe fiii făgăduinței” (Rom. 9, 6-8); dacă, pe de altă parte, chiar de-ar fi „numărul fiilor lui Israel ca stelele cerului și ca nisipul mării, numai rămășița se va mântui” (Rom. 9, 27), e clar că prin Israel se înțelege poporul credincios, care vede pe Dumnezeu prin faptele dreptății și prin cunoștința

când e activă puterea naturală a făpturii, Dumnezeu e Cel ce susține această putere a creaturii în activitate. Deci Dumnezeu lucrează oarecum ca om, după modul făpturii. Dar după ce s-a terminat acest fel de lucrare, atingându-se treapta culminantă a ei, se preface lucrarea creată a făpturii în lucrare necreată dumnezeiască. Dacă înainte S-a făcut Dumnezeu subiect de lucrare creată în om (sau om), acum devine omul subiect de lucrare dumnezeiască (sau dumnezeu). Înainte era acoperit Dumnezeu de către om, acum este acoperit omul de către Dumnezeu. Iar creșterea lucrării dumnezeiești în om, sau îndumnezeirea omului, va dura la nesfârșit.

[54] Lucrarea dumnezeiască, prin care va lucra omul, nu are hotar. Omul va spori mereu în ea, fără să ajungă vreodată la capătul ei. Va spori pe măsura lărgirii sale ca subiect capabil de ea, fără să ajungă niciodată exact ca Dumnezeu, ca să o aibă toată, întrucât nu se poate identifica cu Dumnezeu după ființă, ca să fie izvorul ei.

[9] Bogăția bunătății a tâlcuit-o ca afecțiunea bunătății lui Dumnezeu față de noi.

cea adevărată din credință, fie că după trup e din sămânța lui Israel, fie că e din sămânța neamurilor. Pentru că cel ce poartă în el clară și neștirbită pecetea credinței lui Avraam, a lui Isaac și a lui Iacob nu e străin de chemarea și de harul adevăratului Israel.

Dar și fericitul David însuși a împărățit peste cei credincioși din Israel. Din această pricină, îndată ce și-a stins Israel lumina credinței, s-a desfăcut și de împărăția lui David (3 Regi 12, 28)[1]. Prin urmare, este vorba de tronul duhovnicesc al lui David și de împărăția spirituală a sufletelor raționale, de casa credincioasă a lui Iacob și de poporul sfânt și mare, despre care a făgăduit Dumnezeu în chip profetic că se va naște din Moise, luând locul lui Israel cel trupesc, care amărăște necontenit pe Dumnezeu, despre acel popor căruia Israel cel trupesc îi servește numai ca chip. Aceasta a arătat-o Dumnezeu zicând: „Lasă-Mă și voi nimici poporul acesta dintr-odată și te voi face pe tine neam mai mare și mai temut decât acesta” (Deut. 9, 14). Deci nu e vorba de casa necredincioasă a lui Iacob, care supără neîncetat pe Dumnezeu, de neamul păcătos și de sămânța vicleană, de fiii nelegiuiți, de căpeteniile Sodomei și de poporul Gomorei, de cei ce s-au întors cu întoarcere vicleană și au părăsit pe Domnul, de cei ce au mâniat pe Sfântul lui Israel și pe Dumnezeu nu L-au cunoscut și nu L-au înțeles, de cei ce au fost răniți de rana fără de leac a necredinței, care nu poate fi vindecată de nicio metodă de tămăduire rațională, care să-i lecuiască de necredința sufletului. Nu e vorba de cei despre care zice: „Vai ție, neam păcătos, sămânță vicleană, fii ai fărădelegii, (care) ați părăsit pe Domnul și ați mâniat pe Sfântul lui Israel. Cum vă mai puteți răni, sporindu-vă fărădelegea? Nu mai este loc unde să se pună vreo cataplasmă, nu mai ajută nici untdelemnul, nici legăturile” (Is. 1, 4-6). Nu e vorba de cei ce șchioapătă de amândouă picioarele (3 Regi 18, 21), de cei ce s-au întors de la adevăr și au fost scoși din moștenirea dumnezeiască, asemenea lui Cain și Ismail, Esau și Rubim, Er și Onan, Manase, Eliaf și Amnon, toți primii născuți ai Patriarhilor și Prorocilor, care au fost lepădați și respinși. De aceea zice: „Fiul Meu întâi născut, Israel” (Ieș. 4, 22), dar nu unul născut[2]. Căci se aștepta primirea spre înfiere a unui popor evlavios și cucernic, zidit pe placul lui Dumnezeu și adus la înfierea cea după har, prin lepădarea

[1] Pe timpul lui Ieroboam s-a desfăcut Israel de casa lui David, căzând de la credința în Dumnezeu.

[2] Înșirarea primilor născuți lepădați de la începutul veacurilor, cărora li se aseamănă și poporul lui Israel. Putem admite că despre el s-a spus mai pe ocolite: „Fiul Meu cel întâi născut, Israel”, arătându-se că în calitate de prim-născut va fi lepădat, ca să fie chemat prin credință poporul înfiat după el, ales dintre toți pământenii.

poporului celui dintâi născut și necredincios al lui Israel. Pentru că acesta s-a ridicat, din pizmă, împotriva lui Abel cel spiritual (Fac. 4, 8), pe care l-a ucis ca și Cain; și-a bătut joc de viața îndumnezeită a lui Isaac cel spiritual, ca și Ismail (Fac. 21, 9); s-a înfuriat asupra lui Iacob cel spiritual ca Esau (Fac. 27, 41); a vărsat pe pământul rătăcirii și al patimilor sămânța credinței și a dreptății ei, asemenea lui Er și Onan, și a respins Biserica lui Dumnezeu, ca aceia pe Tamara (Fac. 38, 9); și-a făcut uitate virtuțile ca Manase (4 Regi 21, 1); s-a mâniat din pricina mândriei pe David cel spiritual, care a primit împărăția, și de aceea l-a disprețuit ca Eliaf (1 Regi 17, 28; 1 Regi 16, 6, 7); și, în sfârșit, s-a făcut începătorul unei fărădelegi străine ca Amnon (2 Regi 13, 10)[3]. Nu e vorba de acești fii înstrăinați, care s-au abătut șchiopătând de la cărările lor (Ps. 17, 49), care răsuflă numai furie și moarte (Fapte 9, 1), de acești fii trupești care sunt cu adevărat numai trupuri și sunt cu totul străini de har, „al căror Dumnezeu e pântecele și a căror slavă e în rușinea lor” (Filip. 3, 19), a căror amintire de oameni necredincioși a pierit cu sunet (Ps. 9, 6). Ci, precum am spus, e vorba de Israel cel credincios și duhovnicesc, de acel Israel care vede pe Dumnezeu prin credință și care a fost adunat de Dumnezeu din toate neamurile prin alegerea harului (Rom. 11,5), ca să-Și alcătuiască un popor și un neam sfânt și o preoție împărătească (1 Petru 2, 9). Pe acesta a făgăduit Dumnezeu, vorbind prin înger către Fecioară, să-l dea Mântuitorului care Se va naște și Dumnezeului tuturor ca să împărățească peste el. Această făgăduință și-a primit adeverirea prin însuși felul cum s-au petrecut lucrurile. Căci Domnul a împlinit făgăduințele făcute părinților, binecuvântând și înfiind toate neamurile în Avraam cel spiritual și făcând pe Avraam părinte în duh al tuturor neamurilor prin credință, iar El așezându-Se pe tronul duhovnicesc al lui David și împărățind peste casa credincioasă a lui Iacob în veci, Împărăția Lui neavând sfârșit.

Întrebarea 24

Ce înseamnă cuvântul din Fapte (12, 10) *despre Petru: „Trecând prima strajă și a doua, a venit la poarta cea de fier”?*

Răspuns

Mintea cea credincioasă și lucrătoare[55] fiind, asemenea

[3] Frații pizmuiți de cei întâi născuți închipuie pe Domnul și poporul cel nou prin credință.

[55] E prima treaptă a urcușului duhovnicesc, respectiv prima

Sfântului Petru, prinsă de Irod, adică de legea de piele (căci Irod se tâlcuiește: „cel de piele”), sau de cugetul trupesc, e închisă în dosul a două străji și a unei porți de fier, adică e războită de lucrarea patimilor și de învoirea gândului cu ele. Pe acestea trecându-le mintea ca pe niște străji, sau carcere, ajutată de rațiunea filosofiei lucrătoare (ca de un înger)[56], ajunge la poarta cea de fier, care duce în cetate, adică la împletitura strânsă și tare și greu de biruit dintre simțuri și lucrurile sensibile. Pe aceasta deschizând-o rațiunea contemplației naturale în duh, dă drumul minții să plece fără teamă spre lumea înrudită a celor inteligibile, slobozită de furia lui Irod[1][57].

Întrebarea 25

Ce înseamnă: „Vreau să știți că Hristos este capul a tot bărbatul, iar capul femeii este bărbatul, și capul lui Hristos, Dumnezeu. Orice bărbat care se roagă sau proorocește având ceva pe cap face de rușine capul său și orice femeie care se roagă sau proorocește cu capul dezvelit face de rușine capul ei; căci e totuna

---

constătătoare din două părți. Căci urcușul începe de la credința simplă, ajunge la lucrarea virtuților (πρακτικός), apoi la contemplarea rațiunilor din natură și, în sfârșit, la vederea lui Dumnezeu.

[56] „Rațiunea”, fiind în grecește de genul masculin (λόγος), poate fi socotită ușor ca simbolizată prin înger. Pe de altă parte, rațiunea oricărui lucru și a oricărei activități, fiind socotită de Sfântul Maxim ca o rază vestitoare a Rațiunii (Logosului) supreme, e potrivită asemănarea ei cu un înger, care și el e vestitor al lui Dumnezeu.

[1][1] Străji numește deprinderea și săvârșirea păcatului. Căci însușirea caracteristică a deprinderii este învoirea cu păcatul. Sub robia acestora luptă cel-rău ca să țină pe sfinți. Iar poarta cea de fier este relația naturală a simțurilor cu cele sensibile, din care rațiunea cunoștinței active scapă, ca un înger, pe cel cu adevărat credincios.

[57] Filosofia lucrătoare e strădania de purificare, care e prima treaptă a urcușului duhovnicesc, presupunând pornirea de la credință. Cu ajutorul acesteia (sau al rațiunii = îngerului ei) mintea scapă din primele două închisori, din păcatul cu fapta și din deprinderea cu păcatul. Apoi ajunge în fața lumii, care deși nu-i mai este îndemn la păcat, totuși încă nu-i este străvezie, ci e un zid opac, o poartă de fier în fața lumii spirituale, omul neștiind s-o vadă decât cu simțirea. Această poartă o deschide sau o face transparentă contemplația naturală în duh (respectiv rațiunea = îngerul ei). E de observat că Sfântul Maxim nu numește prima treaptă înțelepciune (σοφία) lucrătoare, ci iubire de înțelepciune (φιλοσοφία). Înțelepciunea se dobândește pe treapta cea mai înaltă. În faza strădaniei pentru virtuți omul încă nu posedă înțelepciunea (nu e înțelept), ci numai iubirea de înțelepciune (e numai filosof).

ca și cum ar fi rasă” (1 Cor. 11, 3-5)? *Și ce înseamnă: „Pentru aceea femeia trebuie să aibă pe cap un semn de supunere din pricina îngerilor” (*1 Cor. 11, 10)?

Răspuns

Trebuie să se știe că spunând dumnezeiescul Apostol: „Hristos este capul a tot bărbatul”, a afirmat că Hristos este capul bărbatului credincios, care împlinește poruncile dumnezeiești și contemplă dogmele evlaviei. Cu toată forma sa generală, cuvântul nu cuprinde și pe bărbații necredincioși. Căci cum ar putea fi Hristos cap al celor ce nu cred? Prin urmare, după unul dintre înțelesurile mai înalte ale acestui loc, spunem că bărbatul este mintea activă[58], care are drept cap rațiunea (cuvântul) credinței[1]. Spre aceasta privind ca spre Hristos, mintea își întocmește propria viață, zidind-o cu harurile poruncilor prin fapte. În felul acesta nu necinstește capul său, adică credința[2], punând asupra lui vreun oarecare acoperământ pământesc din afară. Ceea ce înseamnă că nu pune mai presus de credință nimic din cele vremelnice și pieritoare. Femeie a acestei minți spunem că este însăși deprinderea făptuirii, care e acoperită cu părul bogat al multelor și feluritelor cugetări și chipuri de viață practică; sau, mai bine zis, deprinderea aceasta are însăși mintea, în calitatea de cap al ei, acoperită cu podoaba deasă a acestor cugetări și chipuri. Iar Hristos zicem că e credința ipostaziată[3][59], al cărei cap este în chip vădit Dumnezeu, spre Care duce rațiunea credinței, arătând celui ce-și înaltă cugetarea de la cele de jos pe Dumnezeu, în Care se și află după fire[60].

---

[58] Mintea (în grecește de genul masculin), în strădania pentru virtuți, se conduce la început de credință, nu de evidență.

[1][1] Bărbat este și acela care se îndeletnicește cu filosofia activă (lucrătoare, practică).

[2][2] A numit cap pe Hristos, ca ipostas al bunurilor viitoare. Căci credința, după dumnezeiescul Apostol, „este ipostasul celor viitoare și dovada lucrurilor nevăzute” (Evr. 11, 1), prin ceea ce este arătat El Însuși. Pentru că „în El sunt ascunse toate comorile cunoștinței și ale înțelepciunii” (Col. 2, 3).

[3][3] Credința cea ipostaziată este credința efectivă și lucrătoare, prin care Cuvântul lui Dumnezeu Se arată în cei activi întrupat în porunci[59]. Iar prin acestea Cuvântul îi duce pe cei activi spre Tatăl, în Care Se află El după fire.

[59] Credința care dă forță poruncilor sau virtuților este Însuși Hristos sau puterea ce emană din El pe măsura acestei stări a omului.

[60] Până aici, prin bărbatul ce are de cap pe Hristos și prin femeia ce are de cap bărbatul, s-a indicat prima treaptă a urcușului duhovnicesc,

Și, iarăși, putem spune că bărbatul este mintea care cultivă contemplația naturală în duh, având drept cap Rațiunea (Logosul) creatoare a tuturor, ce se arată celui ce crede din ordinea frumoasă a celor văzute[4]. Pe aceasta nu o necinstește mintea, întrucât nu o acoperă și nu o pune dedesubtul vreunuia dintre lucrurile văzute și nu ridică, peste tot, ceva mai presus de ea.

Femeia acestei minți este simțirea (lucrarea de percepție a simțurilor), care este tovarășa ei de viață și prin care pătrunde în natura lucrurilor sensibile și adună rațiunile mai divine din ea[5]. Mintea nu îngăduie acestei consoarte să se descopere în lucrarea ei de vălurile rațiunii și să se facă slujitoarea nesocotinței (iraționalității) și a păcatului, ca în felul acesta, respingând rațiunile mai divine ca pe niște acoperăminte, să primească drept cap, în locul minții, patima nesocotinței[61]. Iar cap al lui Hristos, adică al Rațiunii (Logosului) creatoare, care se dezvăluie din lucruri, analog cu ele, prin contemplația lor naturală, străbătută de credință, este Mintea cea negrăită, care o naște pe aceea după ființă[6]. Spre Mintea aceea duce Rațiunea (Cuvântul) prin sine mintea ce urcă prin contemplația cucernică a lucrurilor, împărtășindu-i treptat din vederile spirituale ale celor

---

cea activă.

[4] Bărbatul este și mintea ce se exercită cu evlavie în contemplația naturii, având drept cap Rațiunea lui Dumnezeu, pe Care o contemplă cugetarea prin credință, ca pricină creatoare a celor văzute.

[5] Dacă cineva vrea să vadă în chip just creația (căci omul are puterea naturală să vadă bine și să deosebească binele de rău), va fi călăuzit spre pomul vieții, care este Dumnezeu, Făcătorul a tot pomul, „în care sunt ascunse comorile cunoștinței și ale înțelepciunii”. Iar dacă, întrebuințând greșit puterea naturală (abuzând de ea), va vrea să vadă creația în chip rău, se va depărta de viață și va mânca din pomul care ascunde în sine deosebirea binelui de rău, supunând simțirii și socotinței neraționale mintea și rațiunea. Deci unul ca acela va socoti plăcerea ca bine, pentru că ajută la conservarea trupului, iar durerea și ostenelile trupului ca rău, pentru că nu ajută la acea conservare; și va socoti făptura drept Dumnezeu, procurându-și din ea prilejurile plăcerii trupești.

61 Aici, prin bărbatul descoperit și femeia acoperită se indică treapta a doua a urcușului duhovnicesc, contemplarea naturii. Această contemplare, deși se numește naturală după obiectul ei, se face în duh, deci în har. E o lucrare a rațiunii ajutată de har. Numai o astfel de lucrare a rațiunii cunoaște just natura.

[6] Întrucât deodată cu Rațiunea, Care e Făcătoarea tuturor, e cugetată și Mintea, la Care Se raportează Rațiunea ca la cauza Sa, a numit pe Tatăl cap al lui Hristos, în calitatea Lui de Minte care naște prin fire Rațiunea.

dumnezeiești, pe măsura cunoașterii celor văzute[7].

Și, iarăși, bărbatul este mintea ajunsă înăuntrul cunoașterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice)[8], având drept cap neacoperit pe Hristos, adică Rațiunea credinței înțeleasă în chip necunoscut, sau mai bine zis cunoscută în chip neînțeles[9], prin inițierile tainice, indemonstrabile. Mintea, ajunsă prin exercițiu la golul (στέρησίν) îndumnezeitor, vrednic de laudă, care o depășește total și distinct atât pe ea, cât și toate cele ce există, nu pune peste acea Rațiune nimic din cele ce sunt[10], nici simțire, nici rațiune, nici minte, nici înțelegere, nici cunoștință, nici ceva cunoscut, nici ceva cugetat, nici ceva grăit, nici ceva simțit, nici ceva ce simte. Femeia acestei minți este cugetarea curățată de toată imaginația sensibilă[11], având drept cap mintea acoperită bogat cu iluminările (επιβολαίς) fără de început și mai presus de înțelegere ale dogmelor negrăite și necunoscute. Iar cap al lui Hristos, adică al Rațiunii negate tainic prin depășire, este Mintea ridicată în chip absolut și infinit peste toate și în tot chipul[12]. Pe Aceasta Hristos, Cel înțeles spiritual ca Rațiunea Minții prin fire, o face cunoscută celor vrednici. Pentru că zice: „Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut

---

[7][7] Din ființa celor văzute și din mișcarea și din varietatea lor, cunoaștem Monada sfântă, cea în Trei ipostasuri.

[8][8] Bărbat e și cel ce e inițiat în teologia mistică.

[9][9] La cuvântul: în chip neînțeles, trebuie să se adauge: prin depășire, căci este mai presus de înțelegere Cel ce este crezut, adică Dumnezeu.

[10][10] Cel ce a primit în chip neștiut, prin negarea în sens de depășire a celor create, însăși vederea nemijlocită a Rațiunii celei mai presus de orice rațiune, are drept cap Rațiunea cea atotunică, peste Care și cu Care și după Care nu există altă rațiune prin fire. Ea are ca născătoare prin fire unica Minte, spre Care călăuzind, ca spre capul Ei, mintea ce-I urmează, prin Duhul cel de-o ființă cu Ea, îi dă viață.

[11][11] Femeia minții active zice că este deprinderea, ca născătoare a chipurilor virtuții; a celei naturale, simțirea (percepția prin simțuri) înnobilată prin rațiunile Duhului, ca născătoare a imaginilor nepătimașe ale lucrurilor; iar a celei teologice, cugetarea curată, capabilă să pătimească în chip unitar lumina cea unică în trei străluciri.

[12][12] Hristos zice că este Rațiunea cea mai presus de ființă și întrupată în chip supraființial, odată ce nici întruparea Lui nu a cuprins-o mintea prin rațiunea naturală. Iar capul acesteia este Mintea cea necauzată prin fire, cugetată împreună cu Rațiunea, a Cărei cauză este. Căci cel care a văzut prin credință Rațiunea, a văzut tainic deodată cu Rațiunea și Mintea care naște în chip netemporal Rațiunea, aflându-Se în Rațiune după ființă. Iar unii spun că prin Hristos se indică aici omenitatea lui Hristos, ca una ce e cap al totului, adică al întregii firi. Și cap al acestei omenități este dumnezeirea lui Hristos. Dând aceștia părților numele întregului, aduc o tâlcuire justă.

pe Tatăl” (Ioan 14, 9). Și într-adevăr înțelegerea Rațiunii devine cunoștință a Minții care a născut-o pe Aceea, întrucât Rațiunea arată Mintea subzistând în Sine după ființă. Spre acea Minte ridică Rațiunea mintea ce se dorește după identificarea cu Dumnezeu prin har[13], după ce aceasta și-a eliberat înțelegerea de mulțimea lucrurilor deosebite calitativ și cantitativ și s-a adunat într-o unitate deiformă, prin identitatea și simplitatea mișcării neîncetate și cunoscătoare în jurul lui Dumnezeu[62].

Deci toată mintea activă (lucrătoare, practică), „rugându-se și prorocind”, cu alte cuvinte căutând să afle rațiunile virtuților (căci așa trebuie înțeles cuvântul „rugându-se”), sau descoperind chipurile lor prin fapte (căci așa trebuie înțeles cuvântul „prorocind”), trebuie să privească numai la rațiunea goală a credinței, neabătându-și cugetarea, gândul sau lucrarea la nimic altceva și deci neacoperindu-și capul sau punând altceva peste el. Și orice femeie, adică orice deprindere a minții active, „rugându-se sau prorocind”, adică mișcându-și în chip ascuns dispoziția ei internă sau înfățișând virtutea în chipurile purtării din afară, dacă face aceasta fără discernământ rațional, necinstește capul ei. Căci ea cultivă atunci binele urmând unei pofte, odată ce este lipsită de rațiunea care o împodobește ca un acoperământ. De asemenea, toată mintea care se exercită în contemplația naturală, dacă se roagă sau proorocește având ceva pe cap, cu alte cuvinte caută să cunoască rațiunile lucrurilor sau le împărtășește altora cu vreo pornire spre altceva, fără un scop evlavios, necinstește capul său, ca una ce pune mai presus de cunoștința dreaptă și cucernică vreun lucru dintre cele trecătoare. Și orice femeie, adică orice percepție orientată în chip natural spre lucrurile sensibile, dacă nu are rațiunile spirituale ale acelora ca acoperitoare, necinstește capul ei, ocupându-se cu contemplarea celor văzute din patimă, pentru afecțiunea naturală față de ele. Și, iarăși, toată mintea îndrăgostită de teologia mistică, dacă se roagă sau proorocește având ceva pe cap, adică dacă pătrunde la vederile tainice în chip

---

[13] Identitatea minții desăvârșite cu Dumnezeu după har înseamnă mișcarea simplă și neîmpărțită a minții în jurul Celui ce este prin fire unul și același. Această mișcare nu primește înțelesuri care se deosebesc după cantitatea substanței sau după calitatea puterii, ci numai o bucurie negrăită, plină de o simțire mai presus de înțelegere.

62 Aici se descrie a treia treaptă a urcușului. Rațiunea credinței de pe această treaptă nu mai e credința ca normă neevidentă din prima treaptă, ci e Însuși Logosul cunoscut direct, dar mai presus de înțelegere, după depășirea tuturor, și în acest sens socotit mai degrabă obiect al credinței. Aici se arată că apofatismul nu înseamnă o necunoaștere totală, ci paralel cu el au loc iluminări tainice.

neștiut sau învață și inițiază pe alții în teologie având vreo formă a înțelegerii în vreme ce cunoaște sau face cunoscut în chip mistic Cuvântul cel mai presus de înțelegere, rușinează capul său, punând pe Cel simplu și mai presus de orice înțelegere sub ceva dintre cele ce sunt sau se cunosc[14][63]. Mintea trebuie să fie atunci golită de toată ideea și de toată cunoștința, ca să vadă fără ochi pe Dumnezeu-Cuvântul cel adevărat, știind limpede că în privința lui Dumnezeu sunt mai adevărate negațiile prin depășire, care vestesc realitatea pozitivă divină prin negarea totală a celor ce sunt[15] [64]. Și orice femeie, adică orice cugetare a unei astfel de minți, rugându-se sau prorocind cu capul descoperit, adică emancipată de sub stăpânirea minții, care e adumbrită de multe vederi tainice, necinstește capul ei, lepădând cunoștința dumnezeiască și tainică ce acoperă mintea ca pe un cap.

Deci tot bărbatul, adică toată mintea activă, sau naturală, sau teologică[65], când se roagă sau prorocește, adică primește

---

[14] [14] Rugăciunea celui activ (practic) constă, zice, în cererea virtuților, iar prorocia în comunicarea adevărată a rațiunilor din ele. Rugăciunea celui ce se îndeletnicește cu contemplarea naturii constă, zice, în cererea cunoștinței științifice a lucrurilor, iar prorocia în comunicarea acesteia altora, printr-o învățătură adevărată. În sfârșit, rugăciunea celui ce se îndeletnicește cu teologia este, zice, tăcerea tainică, în timpul căreia mintea se face, prin negarea lucrurilor în sens de depășire, vrednică de unirea cea mai presus de înțelegere și cunoștință[63]; iar prorocia acestuia este inițierea tainică a altora în acestea. Căci rugăciunea înfăptuiește unirea celui ce se roagă cu Dumnezeu, iar prorocia pentru Dumnezeu îndeamnă pe cel ce prorocește să comunice oamenilor bunurile date lui.

[63] Rugăciunea însoțind pe om pe toate treptele urcușului duhovnicesc, până la unirea cu Dumnezeu, se deosebește cu fiecare stare a omului. Rugăciunea ca tăcere tainică este rugăciunea curată.

[15] [15] Când afirmăm pe Dumnezeu din lucruri, Îl cugetăm deodată cu ele, dar ca pe Cauza făcătoare. Când însă negăm cu totul pe Dumnezeu pornind de la lucruri, nu-L cugetăm împreună cu ele nici în calitate de cauză, întrucât, la drept vorbind, nu are cu lucrurile nicio relație în temeiul căreia ar trebui să cugetăm împreună ideile celor care sunt în relație[64]. Așadar, teologul adevărat face din neștiința prin depășire o poziție de cunoaștere adevărată; el cunoaște adică însușirea lui Dumnezeu de a fi cu totul neînțeles.

[64] Sfântul Maxim spune adeseori că Dumnezeu este în afară de relație, în sensul că nu e legat în chip necesar de lucruri, pentru ca atunci când Îl cugetăm să cugetăm că lucrurile derivă în mod necesar din El. Dumnezeu se poate cugeta fără lucruri.

[65] Mintea practică e mintea preocupată de virtuți, mintea naturală e cea care contemplă natura, iar mintea teologică e cea care contemplă pe Dumnezeu. Ele sunt așezate pe trei trepte. Nu poate dobândi cineva mintea teologică dacă n-a trecut prin cea practică și naturală.

învățătura sau învață pe alții, să aibă descoperit capul său, adică pe Hristos; cea activă, neprețuind nimic mai mult decât credința și virtutea; cea naturală, nepunând nicio altă rațiune mai presus de Rațiunea primă; iar cea teologică, neconturând nicidecum în schemele și înțelesurile câștigate din lucruri pe Cel mai presus de înțelegere și de cunoștință. Și toată femeia, adică toată deprinderea minții active, sau percepția celei naturale, sau cugetarea înțeleaptă a celei teologice, să-și acopere capul: deprinderea activă, având așezat asupra ei discernământul rațiunii cu care să deosebească cele ce trebuie și cele ce nu trebuie făcute; percepția, puterea rațiunii, cu care să judece cu știință cele văzute; iar cugetarea, cunoștința cu totul indemonstrabilă a celor mai presus de înțelegere. Căci toată deprinderea, percepția și cugetarea neacoperite în modul arătat nu se deosebesc de cea rasă, adică de cea care n-are nicio rațiune a virtuții, sau a evlaviei, sau a cunoștinței tainice și a iubirii dumnezeiești.

Deci orice astfel de femeie trebuie să aibă, pe bună dreptate, totdeauna stăpânirea rațiunii sau supravegherea rațională asupra capului. Aceasta în primul rând pentru îngeri, care văd mișcările arătate și nearătate ale noastre și scriu tot gândul și toată fapta spre lauda sau spre osânda noastră în ziua înfricoșată a dării la iveală. Apoi pentru cugetările conștiinței, înțelese și ele în mod figurat ca îngeri[66] care ne mustră pentru cele ce le-am săvârșit, sau ne apără acum și în Ziua Judecății. În sfârșit, și pentru îngerii răi, care pândesc deprinderea, percepția și cugetarea noastră ca, îndată ce le văd dezvelite de discernământul, de evlavia și de cunoștința rațională și mintală, să dea năvală, făcând să se nască cele potrivnice acestora: lipsa de discernământ, de evlavie și neștiința, prin care dracii cei răi lucrează păcatul, rătăcirea și necredința.

Iar cap al lui Hristos a fost numit Dumnezeu, Care ca Minte este prin fire principiul Rațiunii.

Întrebarea 26

Dacă regele Babilonului înseamnă alegoric „diavolul”, cum se înțelege cuvântul trimis de Dumnezeu prin profetul Ieremia către regii neamurilor și către regii lui Iuda, prin care îi amenință cu „închisori și lanțuri, foamete și moarte, sabie și robie, de nu-i vor sluji lui, iar celor ce-i vor sluji de bunăvoie le va fi cu îngăduință pe

[66] „Cugetările” în grecește sunt de genul masculin (λογισμοί), ca și „îngerii”.

pământul lor” (Ier. 27, 8)? *Și de ce îl numește „sluga Sa”, zicând: „Am dat tot pământul lui Nabucodonosor, regele Babilonului, sluga Mea, și fiarele câmpului le-am dat să-i slujească lui”* (Ier. 27, 6). Ce *este deci slujirea adusă diavolului și ce sunt fiarele? Ce sunt apoi cele șase feluri de amenințări și cine sunt regii neamurilor și regii lui Iuda?*

Răspuns

Diavolul este și dușman, și răzbunător al lui Dumnezeu. Este dușman când din ură față de El își dă aparența unei iubiri pierzătoare față de noi, oamenii, îndemnându-ne prin patimile de bunăvoie ale plăcerii să alegem în locul bunurilor veșnice lucrurile vremelnice. Prin acestea furându-ne apoi toată dorirea sufletului, ne desface cu totul de la dragostea de Dumnezeu, făcându-ne dușmani cu voia ai Făcătorului.

Iar răzbunător este când, dezvelindu-și toată ura sa față de noi, care i-am ajuns datornici din pricina păcatului, cere pedepsirea noastră[1]. Căci nimic nu desfată mai tare pe diavol ca omul pedepsit. Îngăduindu-i-se aceasta și scornind una după alta suferințele pătimirilor fără de voie, se năpustește ca un vifor fără milă asupra celor peste care a dobândit, din îngăduința lui Dumnezeu, putere, neurmărind să împlinească o poruncă divină, ci dorind să-și sature patima urii sale împotriva noastră. El vrea ca sub marea povară a necazurilor dureroase, sufletul sfârșit de slăbiciune să-și taie de la sine puterea nădejdii în Dumnezeu, făcând din întâmplările dureroase care vin peste el nu pricini pentru reculegerea minții, ci pricini de necredință.

Dumnezeu, bun fiind și vrând să smulgă din noi cu totul sămânța păcatului, adică plăcerea, care desface mintea de la iubirea de Dumnezeu, îngăduie diavolului să aducă asupra noastră chinuri și pedepse. Prin aceasta El usucă veninul plăcerii de mai înainte cu chinurile sufletului[2] și în același timp vrea să sădească ura și desăvârșita scârbire față de cele prezente, care dezmiardă numai simțurile, ca față de unele ce nu ne aduc nimic altceva decât pedepse prin folosirea lor. El vrea, mai departe, să facă din puterea pedepsitoare și din ura de oameni a aceluia o pricină a readucerii forțate la virtute a celor ce au alunecat de bunăvoie din

[1][1] Explică în ce chip diavolul este dușman și răzbunător al lui Dumnezeu.

[2][2] Osteneala și necazul curăță sufletul întinat de murdăria plăcerii și smulge cu totul afecțiunea lui față de lucrurile materiale, descoperindu-i paguba ce o are din iubirea față de ele. Pentru aceasta Dumnezeu îngăduie diavolului, după o judecată dreaptă, să supere pe oameni cu tot felul de necazuri.

ea.

Deci diavolul e numit „sluga lui Dumnezeu” ca cel ce, cu îngăduirea lui Dumnezeu, pedepsește pe păcătoși, rămânând totuși apostat și tâlhar viclean, ca unul ce are aplecarea voinței foarte înrudită cu a celor ce s-au depărtat de Dumnezeu prin plăcere. Căci e drept să fie chinuiți de diavol cei ce au îmbrățișat cu voluptate planurile lui viclene prin păcatele de bunăvoie. Astfel, diavolul este atât semănătorul plăcerii, cât și aducătorul durerii prin pătimirile fără de voie.

Când deci locuitorii Iudeei și ai Ierusalimului, adică cei ce au dobândit deprinderea faptelor sau știința contemplației, le folosesc pe acestea pentru slava cea de la oameni, umbrind chipurile virtuților prin împlinirea lor numai la arătare și mulțumindu-se să grăiască numai cuvintele înțelepciunii și ale cunoștinței, fără să facă faptele dreptății, iar pe deasupra mândrindu-se față de alții pentru virtutea și știința lor, pe drept cuvânt sunt predați ostenelilor și necazurilor, ca prin pătimirea lor să învețe smerenia uitată de ei din pricina părerii deșarte ce și-o fac despre ei înșiși. Știind acest lucru, și minunatul Apostol a predat Satanei pe nelegiuitul din Corint spre pierderea trupului, ca duhul să i se mântuiască în ziua Domnului Iisus (1 Cor. 5, 5). De aceea e predat și regele Iudeei, și al Ierusalimului, regelui asirienilor, arătându-se prin aceasta că mintea contemplativă și cunoscătoare (gnostică) e predată diavolului spre pedepsire, ca acela să aducă asupra ei chinuri și necazuri după dreptate, iar ea să învețe, suferind, să filosofeze mai degrabă despre răbdarea în necazuri, decât să se mândrească cu deșertăciune pentru lucruri care nu există cu adevărat.

Deci tot cel ce rabdă de bunăvoie și cu mulțumire grelele necazuri ale încercărilor fără voie, conștient de relele pe care le-a săvârșit, nu este scos din deprinderea și harul virtuții și al cunoștinței, ca locuitorii de odinioară din Iudeea și Ierusalim. Aceasta pentru că suportă de bunăvoie jugul regelui Babilonului și, ca unul ce își achită o datorie, primește chinurile aduse asupra lui. Rămânând în ele, plătește regelui Babilonului muncile silnice prin partea pătimitoare a firii, învoindu-se la ele prin dreapta judecată, ca unul ce i le datorează aceluia din pricina păcatelor de mai înainte; iar lui Dumnezeu Îi aduce prin închinare adevărată, adică prin dispoziția smerită a sufletului, îndreptarea greșelilor.

Dar cel ce nu primește cu mulțumire necazurile și încercările fără voie aduse asupra lui cu îngăduirea lui Dumnezeu în vederea îndreptării și nu se pocăiește lepădând înalta părere de sine care-i vine din închipuirea că e drept, ci se împotrivește hotărârilor dumnezeiești întemeiate pe judecățile Lui cele drepte, asemenea

locuitorilor de odinioară din Iudeea, și nu primește de bunăvoie jugul regelui Babilonului, este predat, la porunca dumnezeiască, regelui Babilonului, ca să fie dus în robie, aruncat în închisori și lanțuri, să sufere foamete și sabie, fiind scos de tot din pământul lui, adică din părută deprindere a virtuții și a cunoștinței. Prin ducerea în robie, e osândit la înstrăinarea de cele dumnezeiești; prin aruncarea în închisori, e osândit la închipuirile mincinoase despre lucruri; prin punerea în lanțuri, la încetarea totală a oricărei fapte bune; prin foamete, la lipsirea de învățăturile dumnezeiești; prin moarte, la învârtoșarea și nesimțirea totală față de cele bune; prin sabie, la cugetări pătimașe și desfrânate, care sting amintirea lui Dumnezeu[3].

Toate acestea și mai multe decât acestea le suferă cel scos din deprinderea virtuții și a cunoștinței, ca din pământul său, pentru faptul că nu vrea, din pricina mândriei și a închipuirii deșarte, să plătească datoriile pentru greșeli, primind cu bunăvoință necazurile, nevoile și strâmtorările. În această privință să ne fie pildă dumnezeiescul Apostol (2 Cor. 12, 10), care totuși, pentru dreptatea lui, era slobod de orice datorie față de acestea. Căci știa marele Apostol că umilirea cea din afară a trupului prin munci este păzitoarea comorilor dumnezeiești din suflet. Și de aceea răbda cu bucurie atât pentru el, cât și pentru cei cărora avea să le fie pildă de virtute și de credință, ca, chiar dacă vor suferi pe dreptate, după pilda corinteanului pedepsit, să aibă ca mângâiere și ca pildă de răbdare pe cel ce suferă fără să fie vinovat.

Iar regii neamurilor din acest loc al Scripturii cred că sunt oamenii care stau în frunte prin diferitele patimi de ocară. Ei încă sunt supuși după dreptate pedepsei pentru păcatele lor și de aceea predați regelui Babilonului, ca putere pedepsitoare ce se bucură de chinuirea firii. Astfel, regele Egiptului este mintea desfrânată și iubitoare de plăceri; moabiteanul este mintea dezmierdată și pângărită; amaniteanul este mintea dedată zgârceniei; sirianul este mintea superstițioasă și dialectică (certăreață), căci s-a spus că singur sirianul a stat împotriva lui Solomon (3 Regi 11, 25), adică împotriva păcii și a înțelepciunii[4]; regele din Tir este mintea

---

[3] Cel ce suferă fiindcă a nesocotit harul lui Dumnezeu, dacă recunoaște rațiunea Providenței dumnezeiești care vrea să-l vindece, primește cu mulțumire și cu bucurie necazul și își îndreaptă greșeala pentru care este certat. Cel ce se arată însă nesimțitor față de această doctorie ce i se dă, pe drept cuvânt este scos din har și predat confuziei patimilor, dându-i-se drumul să vină la păcatul cu fapta, spre care era purtat de dorința lăuntrică.

[4] Solomon avea pacea prin înțelesul numelui, iar înțelepciunea, prin

iubitoare de lume și de viață; iar dintre ceilalți regi, fiecare simbolizează ceea ce își poate da seama omul înțelept (gnostic) căutând singur înțelesul lor prin tălmăcirea numelor lor sau a locurilor unde se amintesc, sau luând aminte la chipul în care viețuiesc, sau la îndeletnicirile lor, sau la vrăjmășia lor specială față de Israel. Căci nu totdeauna și toți trebuie tâlcuiți după același înțeles, ci după trebuința cerută de împrejurări și după înțelesul profeției.

Pentru că și Scriptura înțelege odată prin Faraon pe diavolul, altă dată legea firii. Primul înțeles i-l dă când vrea să prăpădească pe Israel; al doilea, când îi slujește după orânduire de sus Iosif, care întruchipează profetic pe Dumnezeu-Cuvântul ce slujește de bunăvoie firii și patimilor noastre, afară numai de păcat. De asemenea și regele Tirului este înțeles odată ca diavolul, iar altă dată ca legea naturală. Primul înțeles i se dă când luptă împotriva lui Israel prin Sisera (Jud. 4, 2), al doilea când se împrietenește cu David și ajută lui Solomon la zidirea templului dumnezeiesc (2 Regi 5, 11). Și multe alte înțelesuri se dau fiecăruia dintre regii înșirați de Sfânta Scriptură, după sensul ce-l are prorocia.

Iar fiarele pe care le predă Dumnezeu regelui Babilonului sunt dracii, dintre care fiecare lucrează, după destoinicia lui înnăscută, la aducerea uneia sau alteia dintre ispite. Căci fiecare este semănătorul altei răutăți și fiecare este mai viclean decât altul și mai iscusit spre un anumit fel de răutate. Dar nici dracii înșiși nu pot sluji în nicio privință diavolului, începătorul a toată răutatea, fără îngăduirea lui Dumnezeu. Trebuie ca Însuși Dumnezeu să îngăduie, precum singur știe în grija Lui de lume și în iubirea Sa de oameni, diavolului să aducă, prin slujitorii lui, diferite pedepse asupra noastră pentru păcatele săvârșite. Aceasta se arată limpede în istoria lui Iov, unde se spune că diavolul n-a putut să se apropie de Iov fără îngăduirea lui Dumnezeu (Iov 1, 13).

Dar și Nabucodonosor însuși, regele Babilonului, e înțeles de multe ori ca legea naturală. Aceasta o arată în scrisoarea adresată locuitorilor din Ierusalim aceia care, neputând să împlinească legea duhovnicească, au fost mutați în pământul Babilonului, adică în deprinderea confuziei pământești. Ei le cer acestora să se roage pentru viața lui Nabucodonosor, regele Babilonului, și pentru viața lui Belșațar, fiul lui, adică pentru legea naturală și pentru deprinderea ei cu fapta[5], sub care au căzut odinioară, „ca să fie zilele lor ca zilele cerului” (Bar. 1, 11). Prin aceste cuvinte ei cer

---

darul lui Dumnezeu, ca rod al rugăciunii.

[5][5] Nabucodonosor înseamnă aici legea naturală, iar Belșațar, fiul lui, deprinderea cu legea naturală.

celor ce au rămas în starea nepătimașă a virtuții și în adevărul cunoștinței să se roage ca să fie gândurile legii naturale și ale deprinderii ei cu fapta, sub care au ajuns părăsind legea duhului, ca gândurile dumnezeiești ale legii duhovnicești, numind gândurile „zile”, iar legea duhovnicească „cer”. Ei se rugau adică lui Dumnezeu ca să nu se depărteze legea naturală și ostenicioasă sub care au ajuns, de legea duhovnicească[6].

Cu acestea consună și cuvântul pe care marele Daniel i l-a spus în chip tainic lui Nabucodonosor, ca amenințare dumnezeiască, când i-a tălmăcit vedenia din vis: „Și te vor izgoni dintre oameni și va fi locuința ta cu fiarele sălbatice; și te vor hrăni cu iarbă ca pe un bou și vei dormi sub roua cerului; și șapte ani vor trece peste tine până când vei cunoaște că Cel Preaînalt stăpânește peste împărăția oamenilor și o dă cui voiește. Și pentru că a spus: Lăsați colțul rădăcinilor arborelui în pământ, împărăția ta îți va rămâne și din ea vei cunoaște împărăția cea cerească” (Dan. 4, 22-23).

Prin izgonire poate că înțelege scoaterea din Rai în lumea aceasta, pentru călcarea poruncii, și căderea de la petrecerea cu sfinții îngeri, adică de la vederile spirituale, sub puterea legii naturale, întemeiată pe simțire. Iar locuirea cu fiarele sălbatice înseamnă petrecerea cu patimile și cu dracii care le lucrează. Iarba cu care l-au hrănit (îngerii, zic unele codice, sau oamenii, zic altele, nu fiarele cu care avea locuința, căci acelea nu hrănesc, ci sfâșie) înseamnă cunoașterea naturală prin simțire a lucrurilor și lucrarea ostenitoare a virtuții; pe acestea le procură, ca pe o iarbă, oamenilor îngerii.

Iar „vei dormi sub roua cerului” înseamnă a avea, prin Providența dumnezeiască, puterea care se află în acestea. „Roua cerului” indică Providența, care hărăzește omului în veacul acesta, pe lângă toate cele înșirate, conservarea în existență; sau legea firii, care rămâne cu desăvârșire nestricată; sau poate cunoașterea în parte a celor inteligibile, pe care ne-o mijlocesc lucrurile văzute, prin harul lui Dumnezeu, și care ține pe om aici în nădejdea celor viitoare.

Cuvintele „șapte ani vor trece peste tine” indică întinderea crugului înșeptit al vremii în veacul acesta. Sub acest crug a căzut firea, deoarece n-a păzit deprinderea și lucrarea proprie, dar după sfârșitul lui, la învierea așteptată, se va reîntoarce iarăși la sine,

[6] E vădit din rugăciune că Nabucodonosor și Belșațar înseamnă aici legea naturală și deprinderea născută din ea, iar nu diavolul. Căci nimeni nu spune că se face rugăciune pentru diavolul. O rugăciune pe care n-a condamnat-o cuvântul prorocesc nu trebuie să credem că s-a adus lui Dumnezeu pentru diavolul.

prin lepădarea însușirilor dobitocești (irațională), primind din nou mărirea de la început a împărăției, după ce a cunoscut, prin iconomia Providenței, din acest veac, stăpânirea adevăratei împărății[7]. Căci prin cuvintele: „lăsați colțul rădăcinilor pomului în pământ”, se arată că nu se smulge deplin, din pricina greșelii de la început, sămânța și puterile bunătății[67]. Datorită acestora reluându-și firea iarăși creșterea, revine prin înviere la mărirea și frumusețea firească de mai înainte.

Dar lucrul cel mai bun este să ascultăm de legea poruncilor și să învățăm a ne stinge cugetul trupesc prin ostenelile de bunăvoie. Și nu e numai un lucru bun acesta, ci și foarte înțelept și cuviincios pentru cei ce și-au făcut rațiunea înnăscută stăpână peste patimi. Iar de nu facem lucrul acesta, să-l facem pe al doilea, să ne lăsăm certați fără voie și să primim cu mulțumirea cuvenită voia Celui ce ne ceartă pe noi, ca pe un fel de jug al regelui din Babilon, spre pedeapsa păcatelor pe care le-am făcut. Și atunci regele spiritual al Babilonului nu ne va muta mintea din pământul nostru, adică din credința, din nădejdea și din deprinderea virtuții. Deci în acest înțeles, arătat mai înainte, este numit diavolul „sluga lui Dumnezeu” și în acest înțeles se dau pe mâna lui regii popoarelor, regele din Iuda și fiarele câmpului.

Întrebarea 27

Odată ce Domnul a poruncit limpede după Înviere să fie învățate toate neamurile (Matei 28, 19), de ce a mai avut Petru lipsă de descoperire în cazul lui Corneliu (Fapte 10, 11)? *Și de ce Apostolii din Ierusalim, auzind de cele cu privire la Corneliu, se deosebeau de Petru* (Fapte 11, 1 ș.u.)?

Răspuns

A avut foarte mare lipsă Sfântul Petru, fruntașul Apostolilor, de o descoperire cu privire la neamuri. Căci nu știa că nu este nicio deosebire între tăierea împrejur și netăierea împrejur în privința credinței. Nu știa, adică, limpede că Domnul a spus să fie învățate neamurile fără să mai fie obligate la slujirea din afară a

[7] Firea se va reîntoarce la sine însăși, recăpătând lipsa de păcat și nestricăciunea. Căci păcătoșii, adică pricinile păcatului, vor pieri și toți vor fi fără de păcat, și prin aceasta fără stricăciune; pentru că acestea se nasc una pe alta. Și toți vor cunoaște Împărăția cea adevărată, unii prin iluminare, alții prin osândă. Dar nu toți se vor bucura de bunuri, și cei ce se vor bucura nu se vor bucura la fel.

67 Prin căderea în păcat chipul dumnezeiesc în om nu dispare cu totul.

Legii, până ce nu i-a arătat prin descoperire taina sfatului Său ascuns. Abia aceasta l-a convins, prin simbolul pânzăturii, că harul Duhului Sfânt se dă și neamurilor, ca și lui, numai prin credință, și deci în Hristos nu este deosebire între iudeu și elin. Dar nici Apostolii din Ierusalim n-au știut de aceasta. De aceea s-au deosebit de el până ce au aflat și ei bogăția cea ascunsă a milostivirii dumnezeiești cu privire la toți oamenii. Căci harul propovăduirii aducea o viață dumnezeiască și o slujire nouă, deosebită de cea a Legii, și o învățătură a sufletului care îl face să se elibereze de bunăvoie și din proprie hotărâre de trup, precum și o naștere mai dumnezeiască, din alt izvor[1]. Dar tocmai din această pricină cei încredințați cu slujba propovăduirii aveau lipsă la tot cuvântul de învățătura Celui ce i-a trimis. Ba, dacă nu par cuiva mai scrupulos decât trebuie, fiecare cuvânt al poruncii dumnezeiești avea trebuință de o învățătură și de o descoperire care să-i hotărască modul în care trebuie împlinit[2]. Căci nu se află nicidecum cineva care să cunoască modul de aplicare al vreunui cuvânt fără descoperirea celui ce a grăit acest cuvânt[3]. Știind-o aceasta și vestitul Petru, după ce a primit de la Domnul porunca propovăduirii între neamuri, nu a pornit la lucru, ci a așteptat să fie învățat modul de aplicare al poruncii de către Cel ce a dat porunca.

Dar poate că pe lângă acestea mai erau și alte lucruri pe care trebuia să le învețe Petru prin pânzătura coborâtă din cer și prin diferitele animale cuprinse în ea. Mai bine zis, poate că erau lucruri pe care trebuia să le învețe tot neamul omenesc sau orice om care, asemenea lui Petru, străbătând la ultima înălțime a credinței, învață limpede să-și stingă cu totul orice simțire, întrucât până ce privește prin ea cele văzute cunoaște zidirea ca una ce se strică prin sine, neputând să fie ferită de stricăciune și

---

[1][1] Taina noului Testament este anunțată ca schimbare a vieții, ca slujire îngerească, ca înstrăinare de bunăvoie a sufletului de trup și ca început al prefacerii dumnezeiești în duh.

[2][2] Altceva, zice, este rațiunea (cuvântul) poruncii, și altceva modul în care trebuie să se împlinească porunca. Primind deci marele Petru poruncă despre evanghelizarea neamurilor, a aflat modul de executare a poruncii, pe care nu-l cunoștea, prin pânzătură, învățând că chemarea neamurilor trebuie să se facă fără tăierea împrejur, precum și fără celelalte rânduieli mai trupești ale Legii. Căci Scriptura nu cunoaște decât tăierea împrejur cea duhovnicească, adică tăierea afecțiunii pătimașe a sufletului față de trup.

[3][3] Orice cuvânt al poruncii dumnezeiești are lipsă de învățătură cu privire la modul cum trebuie împlinit, lucru pe care dumnezeiescul Apostol îl numește „destoinicie” (2 Cor. 2, 16; 3, 5).

confuzie. Deci prin pânzătură și prin dobitoacele de pe ea, Dumnezeu i-a descoperit lui Petru drept mâncare duhovnicească lumea văzută, înțeleasă prin cea nevăzută, pe temeiul rațiunilor ei, sau pe cea nevăzută arătată prin chipurile lucrurilor sensibile. De aceea îi zice: „Ridică-te, Petre, jertfește și mănâncă” (Fapte 10, 13). De unde i se poruncește să se ridice? De unde altundeva, dacă nu din deprinderea și din lanțurile simțirii (percepției prin simțuri) și dintr-o prejudecată coborâtă despre lucruri, sau din părută dreptate a Legii, ca, eliberat de nălucirile simțurilor, să poată vedea numai cu mintea rațiunile lucrurilor sensibile, dezbrăcate de figuri, și așa să cunoască tipurile celor inteligibile și să învețe că nimic din cele făcute de Dumnezeu nu e necurat. Căci cel care contemplă creația văzută în rațiunile ei, ca pe o înfățișare a celei inteligibile, sau tipurile celor inteligibile din podoaba lucrurilor văzute, ca pe o pânzătură ce coboară de sus, nu va mai crede nimic necurat din lucrurile văzute, nemaiobservând în rațiunile lor nimic care să trezească scârbă[4]. Pentru că stricăciunea se află în latura sensibilă, ca și războiul făpturilor întreolaltă. Între rațiuni însă nu este învrăjbire.

Pânzătura ținută de cele patru capete este deci lumea sensibilă, ținută și ea de cele patru elemente[68]. Iar târâtoarele, dobitoacele și păsările sunt diferitele rațiuni ale făpturilor, care pentru simțire sunt necurate, dar pentru minte sunt curate și bune de mâncat, subțiind viața spirituală. În sfârșit, glasul ce se repetă de trei ori este filosofia activă (practică), naturală și teologică[69]. Căci cel ce vrea să urmeze cu adevărat lui Dumnezeu trebuie nu o dată, ci de două și de trei ori să se ridice și să jertfească creația văzută și să o mănânce prin cunoaștere (în chip gnostic). Astfel, cel ce s-a ridicat din alipirea pătimașă la cele văzute a jertfit mișcarea acestora și a izbutit să mănânce virtutea activă[70]. Cel ce s-a ridicat de la părerea mincinoasă despre lucruri a jertfit formele cele văzute și, mâncând rațiunile nevăzute, a dobândit contemplația naturală cea în duh. Iar cel ce s-a ridicat din rătăcirea politeistă a jertfit însăși ființa lucrurilor și, mâncând prin credință cauza lor, s-

[4] Cel ce nu rămâne de dragul simțirii la figurile lucrurilor văzute, ci caută cu mintea rațiunile lor, ca tipuri ale realităților inteligibile sau contemplă rațiunile făpturilor sensibile, învață că nimic din cele văzute nu este necurat. Căci toate sunt bune foarte prin fire (Fac. 1, 31).

68 Pământ, aer, apă, foc.

69 Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc.

70 Nu-l mai tulbură mișcările ce le provoacă în om lucrurile văzute și și-a însușit virtutea cu fapta.

a umplut de puterea cunoașterii teologice (a lui Dumnezeu)[5] [71].

Deci toată mintea contemplativă, având sabia Duhului, care este Cuvântul (Rațiunea) lui Dumnezeu, după ce a omorât în sine mișcarea creației văzute, a dobândit virtutea, iar după ce a tăiat de la sine nălucirea formelor sensibile, a aflat adevărul în rațiunile lucrurilor, aceasta constituind contemplația naturală; în sfârșit, după ce s-a ridicat deasupra ființei lucrurilor, primește iluminarea nemărginitei monade dumnezeiești, aceasta constituind taina teologiei adevărate.

Sau poate i-a poruncit Dumnezeu prealăudatului Petru, fruntașul Apostolilor, ca, ridicându-se din puterea mărginită a firii la puterea dumnezeiască cea după har, să jertfească cu ajutorul lui Dumnezeu, prin sabia cuvântului, patimile răutății din oameni și să le facă după aceea o mâncare bună și bineplăcută Cuvântului, spre mistuire duhovnicească, prin lepădarea vieții pătimașe și dobitocești de mai înainte. Căci se spune că sângele care curge din orice animal înjunghiat este simbolul vieții. Iar deosebirea animalelor arătate în pânzătură înseamnă poate felurimea patimilor din oameni. Târâtoarele înfățișează pe cei a căror poftă se târâie în lucrurile pământești; fiarele, pe cei care își aprind cu furie toată mânia spre a se nimici întreolaltă; iar păsările, pe cei ce-și împing toată puterea rațională spre sudalma mândriei și spre îngâmfarea ce se naște din ea, ca și pe cei ce grăiesc nedreptate față de cele înalte și ridică spre cer gura lor. Acestea jertfindu-le, ca un împreună-lucrător al lui Dumnezeu, marele Petru, prin cuvântul Duhului, pe cei dintâi i-a făcut poftitori ai celor cerești, pe ceilalți blânzi și iubitori de oameni și cu îngăduință întreolaltă, iar pe cei din urmă iubitori de Dumnezeu și smeriți la cuget.

Să vedem acum ce vrea să arate prin înțelesul numelui ei și Ioppe, în care preasfântul Petru, marea talpă a Bisericii, a avut

---

[5] [5] Cel ce nu se schimbă deodată cu mișcarea lucrurilor ce cad sub simțuri se îndeletnicește cu faptele nepătate ale virtuților. Iar cel ce nu-și lasă mintea modelată de figurile lor a dobândit cunoștința cea adevărată despre lucruri. În sfârșit, cel ce a străbătut cu înțelegerea dincolo și de însăși ființa lucrurilor a ajuns, ca cel mai bun teolog, în chip neștiut, în preajma monadei. Prin urmare, cel care a jertfit de trei ori în sine creația lucrurilor văzute s-a făcut vrednic de treapta celor desăvârșiți[71].

[71] Sunt iarăși cele trei trepte ale urcușului. Fiecare reprezintă o nouă desprindere de lucrurile ce cad sub simțuri (o nouă jertfire a lor). Cel de pe treapta virtuții nu se mai schimbă cu mișcarea lor, adică nu se încântă de faptul că le dobândește sau le pierde, de producerea și de dispariția lor. Cel de pe treapta contemplației naturale și-a detașat cugetarea de robia înfățișărilor lor sensibile. Iar cel ce cunoaște tainic pe Dumnezeu a uitat chiar și de rațiunile inteligibile ale lucrurilor, adică de ființa lor.

această vedenie? Numele de Ioppe se tălmăcește „post de observație”, însemnând paza ce se cuvine să o acordăm faptelor[6]. Căci cetatea, aflându-se la țărmul mării, ar fi fost luată de multele valuri dacă nu și-ar fi avut așezarea pe înălțime. Din această pricină socotesc că prin ea este indicat acela care-și zidește virtutea, ca pe o cetate, pe înălțimea cunoștinței și care nu e totuși departe de ispitele fără de voie, întrucât nu s-a scuturat încă cu totul de legătura (afecțiunea) față de lucrurile sensibile, ci o are aproape, ca pe o mare, și de aceea are lipsă de un post de observație, ca nu cumva dracii necurați, folosindu-se pe furiș de ispitele fără de voie, să înlesnească pătrunderea patimilor celor de bunăvoie. Dar Ioppe, aparținând seminției lui Isahar, iar acesta tâlcuindu-se ca „plată” sau „osteneală”, ea mai poate să însemne și deprinderea în supravegherea faptelor, pe care le păzește de năvălirile nevăzute ale duhurilor răutății. Marelui Apostol i s-a poruncit, prin urmare, să-și ridice mintea de la aceasta[72] și să și-o mute spre cunoștința celor înalte.

Așadar, cel ce se află pe înălțimea de unde supraveghează filosofia activă, putem spune că se află în Ioppe; iar cel ce locuiește în Sionul din Ierusalim, adică în locul de unde se vede pacea (căci așa se tâlcuiește Ierusalim), se află departe de orice afecțiune față de cele sensibile, precum geografic e departe marea de locul pe care e așezat Sionul. Acesta, aflându-se pe înălțimea cunoștinței, privește numai spre vederile inteligibile ale existențelor, depărtând cu mintea formele văzute ale lucrurilor. Ca urmare, el primește în modul cel mai clar cu putință arătările lucrurilor dumnezeiești, care îi dau o formă mai dumnezeiască minții sale. Cel ce locuiește, așadar, în Ioppe este omul faptelor (πρακτικός), care supraveghează cursele vrăjmașilor, iar cel ce locuiește în Sion este omul cunoștinței (γνωστικός), care contemplă cu mintea numai frumusețea lucrurilor dumnezeiești[73].

Iar dacă pânzătura este răpită iarăși la cer, prin aceasta avem să înțelegem că după ce a arătat marelui Petru rațiunile duhovnicești ale lucrurilor sensibile, care există la un loc cu cele inteligibile, iarăși le trage la Sine, arătându-ne în felul acesta că nimic din acelea ale căror rațiuni se află la El nu este necurat. De

---

[6] Ioppe este, zice, deprinderea întru virtute, care păzește să nu se apropie vreo vătămare de la lucrurile sensibile învecinate. Iar Sionul este deprinderea întru cunoștință, care vede cum se primesc darurile înțelegerii.

[72] Apostolul Petru, și tot cel ce a dobândit deprinderea în virtute, să nu rămână aici, ci să se înalțe la treapta superioară a cunoștinței.

[73] Locuitorul din Ioppe e cel de pe treapta virtuților, iar cel din Ierusalim, cel de pe treapta contemplației.

aceea, înțelegând marele Apostol sensul celor văzute de el, a învățat că nu trebuie să socotească pe niciun om necurat și că la Dumnezeu nu este căutare la față, în temeiul căreia ar face vreo împărțire nedreaptă a făpturilor. Din această pricină, nemaiîntârziind, a împlinit porunca dumnezeiască, jertfind spre viața duhovnicească pe cei ce-și taie de bunăvoie inima împrejur prin cuvântul harului și își leapădă toată necurăția necredinței, a răutății și a neștiinței, ca pe un prepuț, fără să-și taie de la trup nimic din cele ce le are acesta prin fire, dat fiind că acestea nu și-au luat ființa din aplecarea pătimașă a voii, ci își au originea în creația dumnezeiască. Căci nimic din cele proprii firii nu este necurat, având pe Dumnezeu drept cauză a lor.

Întrebarea 28

Către cine a spus Dumnezeu: „Veniți să Ne pogorâm și să amestecăm limbile lor” (Fac. 11, 7)?

Răspuns

Sfânta Scriptură închipuie pe Dumnezeu după dispoziția aflătoare în cei cărora le poartă de grijă[1]. Astfel, e numit și leu, și urs, și pardos, și panteră, și om, și bou, și oaie, și soare, și stea, și foc, și duh, și alte lucruri nenumărate, Dumnezeu nefiind niciuna dintre acestea, dar fiind cugetat potrivit cu forța și cu însușirea pe care o reprezintă fiecare dintre acestea. Arătându-Se, de pildă, lui Avraam, care era desăvârșit în cunoștință, Dumnezeu l-a învățat că în rațiunea unității se cuprinde rațiunea imaterială a Treimii. Aceasta pentru faptul că Avraam ieșise cu mintea total din materie și din formele ei. De aceea i S-a arătat ca Trei și i-a vorbit ca Unul

[1][1] Fiecăruia, zice, Se arată Dumnezeu după părerea ce și-o face despre El. Celor ce au trecut cu dorința inimii dincolo de compoziția corpurilor materiale și și-au armonizat puterile sufletului într-o unică și constantă mișcare neîntreruptă în jurul lui Dumnezeu, li se înfățișează Treimea ca unitate, ca să le arate existența Ei și să-i învețe în chip tainic modul existenței Ei. Iar celor ce își mișcă dorința numai în jurul afecțiunii față de cele trupești și își au puterile sufletului dezbinate între ele, li se arată Dumnezeu nu cum este El, ci cum sunt ei, văzându-i că au rămas cu amândouă mâinile prinse de dualitatea noastră, în temeiul căreia lumea trupească e alcătuită din materie și formă.

(Fac. 18, 2-3). Iar lui Lot, care nu-și curățase încă mintea de compoziția corpurilor, ci atârna încă de icoana corpurilor alcătuite din materie și formă și credea că Dumnezeu este numai Făcătorul lumii văzute, i S-a descoperit în chip de doime (Fac. 19, 1), nu de Treime, indicând prin formele în care S-a îmbrăcat că mintea pe care voiește să o învețe încă n-a ieșit din materie și formă. Astfel, dacă ai pătrunde cu pricepere rațiunile fiecărui loc în care Scriptura înfățișează în chip felurit pe Dumnezeu, ai afla drept cauză a schimbării continue a înfățișărilor Lui dispoziția celor cărora le poartă de grijă.

În cazul de față, cei ce zideau turnul porniseră mai înainte din țara de la răsărit a lumii, adică de la cunoștința unică și adevărată despre Dumnezeu, și veniseră în pământul Senaar, care se tălmăcește „dinți blestemați”, căzând în tot felul de păreri despre Dumnezeire. Aici adunând toate părerile, ca pe niște cărămizi, se apucaseră să zidească, asemenea unui turn, necredința politeistă. Din această pricină, pe drept cuvânt Dumnezeu, Care risipește unitatea conglăsuirii păcătoase a oamenilor rătăciți, Se numește aici pe Sine la plural, după dispoziția lor, care era împărțită și împrăștiată în nesfârșite păreri. Prin aceasta arată că, fiind Unul, în ei S-a împărțit în mulți. Aceasta o arată și în cazul lui Adam, zicând: „Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi” (Fac. 3, 22). Așadar, potrivit cu starea de fiecare dată a omului, Dumnezeu e înfățișat de Scriptură sau la plural, sau ca unitate.

Iar la întrebarea cu cine stă de vorbă Dumnezeu, se poate răspunde că este obiceiul Scripturii să înfățișeze sfaturile negrăite și ascunse ale lui Dumnezeu în chip trupesc, ca noi să putem înțelege cele dumnezeiești cu ajutorul cuvintelor și glasurilor care ne sunt familiare. Căci în Sine Dumnezeu este Minte necunoscută, Cuvânt negrăit și Viață necuprinsă; El nici nu grăiește, nici nu Se lasă grăit, fiind Însuși Cuvântul și Însuși Sfatul după ființă. Dacă vom înțelege astfel graiurile dumnezeieștilor Scripturi, nu ne vom poticni în niciun cuvânt dintre cele scrise, pe motiv de întunecime.

Dar cineva ar putea spune că în niciun caz numărul plural în legătură cu Dumnezeu nu se află în Scriptură într-un sens reproșabil. Și spre întărirea părerii sale ar putea aduce cuvântul: „Și a zis Dumnezeu: „Să facem pe om după chipul și asemănarea noastră” (Fac. 1, 26), declarând că prin acest cuvânt nu putem înțelege că Scriptura introduce ideea politeistă. La aceasta răspundem: Când Sfânta Scriptură vorbește despre Dumnezeu la plural, adresându-se în chip evlavios celor evlavioși, o face pentru a indica cele Trei Ipostasuri; ea înfățișează adică în chip tainic modul existenței Treimii atotsfinte, fără de început și de o ființă, dat fiind că atotslăvita, închinata și atotlăudata Treime a

Ipostasurilor este cea mai deplină unitate după ființă. Căci Dumnezeul nostru este unitate în Treime și Treime în unitate. Când însă vorbește despre Dumnezeu la plural către cei necredincioși, osândește falsa idee despre Dumnezeire a acestora, căci aceștia socotesc că deosebirea caracteristicilor personale este ființială, nu ipostatică. Iar gândind astfel despre Dumnezeire, e vădit că susțin rătăcirea politeistă[2].

Iar dacă nu-i vom convinge spunând aceasta, vom face pe placul Duhului și al celor ce iubesc pe Duhul, ocolind vrajba și înțelegând Sfânta Scriptură în acord cu dânșii. Vom zice deci și noi că ea înfățișează pe Preasfânta Treime, cea în unitate, uneori ca creatoare, ca de pildă atunci când zice: „Să facem pe om” (căci existența celor create este opera Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt), alteori ca răsplătitoare a celor ce viețuiesc întru evlavie ascultând de legile Ei, sau ca providențiatoare a celor ce au primit existența de la Ea, precum S-a arătat lui Avraam ca trei, și i-a vorbit ca unul, și alteori ca pedepsitoare sau ca judecătoare a celor ce au călcat legile firii, ca atunci când zice: „Coborându-Ne, să amestecăm limbile lor”. Căci Treimea cea sfântă și de o ființă nu a creat numai făpturile, ci le și susține, și împarte fiecăreia darurile Sale, după vrednicie. Pentru că fiind Ea un singur Dumnezeu, creator după fire, este și providențiatoarea și judecătoarea celor făcuți de Ea. Căci precum este comun Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt a crea, tot așa le este comun și a judeca, și a providenția cele create.

Întrebarea 29

Ce înseamnă cuvântul din Fapte: „Iar ei spuneau lui Pavel, prin Duhul Sfânt, să nu se suie la Ierusalim” (Fapte 21, 4)? *Și de ce n-a ascultat pe Duhul și s-a suit?*

Răspuns

Sfântul Isaia Prorocul spune în profeția sa că șapte duhuri se vor odihni peste Mântuitorul, Care va răsări din rădăcina lui Iesei (Is. 11,2). Desigur, el nu susține existența a șapte duhuri ale lui Dumnezeu ca să învețe și pe alții să gândească așa, ci a numit „duhuri” lucrările unuia și aceluiași Duh Sfânt, pentru că în fiecare lucrare Se află întreg și fără împuținare Duhul Sfânt, Care

[2][2] Cel ce zice că deosebirea caracteristicilor personale la Dumnezeu este ființială, nu ipostatică, nu este monoteist, ci politeist, întrucât susține că Dumnezeu primește prin aceste caracteristici un număr de ființe, și nu de ipostasuri.

lucrează pe măsura celui în care lucrează[1]. Iar dumnezeiescul Apostol numește diferitele lucrări ale aceluiași unic Duh Sfânt harisme, lucrate de unul și același Duh (1 Cor. 12, 4). Dacă, așadar, fiecăruia i se dă arătarea Duhului pe măsura credinței din el, prin împărtășirea de o asemenea harismă, e vădit că fiecare dintre credincioși primește lucrarea Duhului pe măsura credinței și după dispoziția din sufletul lui, această lucrare înzestrându-l cu deprinderea (aptitudinea) care îl face în stare să împlinească porunca aceasta sau aceea[2].

Deci precum unul primește cuvânt de înțelepciune (rațiunea înțelepciunii), altul cuvânt de cunoștință, al treilea cuvânt de credință și altul, iarăși, alta dintre harismele Duhului înșirate de marele Apostol, la fel unul primește prin Duhul harisma iubirii desăvârșite, nemijlocite și slobodă de toate cele materiale față de Dumnezeu pe măsura credinței lui, altul, prin același Duh, harisma dragostei desăvârșite față de aproapele și, iarăși, altul altceva, prin același Duh, cum am spus, având fiecare în lucrare (de lucrat) harisma proprie. Iar aceste harisme de le va numi cineva după Sfântul Isaia „duhuri”, socotesc că nu cade din adevăr. Căci în fiecare harismă, fie că e mai mare, fie că e mai mică, Se află lucrând, pe măsura celui în care lucrează, Duhul Sfânt.

Deci pe drept cuvânt marele Pavel, care fusese chemat de Dumnezeu slujitor al tainelor Sale pe seama oamenilor, odată ce primise nemijlocit duhul harului desăvârșit al iubirii de Dumnezeu, pe măsura credinței sale, n-a ascultat de cei ce primiseră harisma iubirii desăvârșite față de el[3], care-i spuneau „prin Duhul”, adică prin harisma iubirii față de el, lucrată în ei de Duhul (căci totuna este duhul cu harisma, precum am spus învățând din cuvântul profetului), să nu se suie la Ierusalim. Căci el a prețuit neasemănat

---

[1][1] Cel ce lucrează diferit în fiecare dintre cei înrâuriți de El în chip diferit este întreg și neîmpărțit în toți. Căci Duhul Sfânt Se arată lucrând în chip neamestecat și neîmpărțit în toți și în fiecare prin una și aceeași putere, fiind plinitorul tuturor celor ce sunt. Căci este Dumnezeu mai presus de ființă și nici toate la un loc nu-L pot încăpea.

[2][2] Orice deprindere (aptitudine) prin care se împlinește o poruncă zice că este o harismă a Duhului.

[3][3] Cel ce iubește pe Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul și din toată puterea, este mai mare, zice, decât cel ce iubește pe aproapele. Deci nu e rațional ca ceea ce e mai mare să se orienteze după ceea ce e mai mic, ci mai bine ceea ce e mai mic să se orienteze după ceea ce e mai mare. De aceea dumnezeiescul Apostol pe drept cuvânt nu a îngăduit să fie stăpânită demnitatea și cinstea apostolească de treptele peste care stăpânea ea, ca nu cumva să se strice buna rânduială a tuturor lucrurilor și mai ales a celor dumnezeiești.

mai mult iubirea dumnezeiască și mai presus de înțelegere, decât iubirea duhovnicească a altora față de el. Mai bine zis, nu s-a suit neascultând, ci le-a înălțat prin pilda sa dorința celor ce proroceau prin harisma sau prin lucrarea Duhului dată lor cu măsură, spre iubirea care este mai presus de toate. Deci nu se poate spune că nu a ascultat de Duhul marele Pavel, ci i-a învățat pe cei ce proroceau despre el prin harisma iubirii să se ridice de la o harismă mai mică a Duhului la una mai înaltă.

Sau, iarăși, dacă harisma profetească este cu mult în urma harismei apostolești, nu era potrivit cu rațiunea, care toate le îndrumă și rânduiește locul fiecăreia, să se orienteze ceea ce e mai presus după ceea ce-i mai prejos, ci mai degrabă trebuia să asculte ceea ce-i mai prejos de ceea ce-i mai presus. Căci cei ce proroceau atunci prin Duhul profetesc, nu prin cel apostolesc, vesteau chipul suferinței pe care avea să o suporte Sfântul Pavel din pricina propovăduirii. Dar el, privind numai spre ținta dumnezeiască (Filip. 3, 14), nu da nicio însemnătate celor de la mijloc[4]. Căci toată grija lui era nu cum să treacă peste cele ce i se vor întâmpla, ci cum să devină un alt hristos, împlinind după pilda lui Hristos toate acelea pentru care Hristos Și-a ales, din iubire de oameni, viața în trup. Așadar, păruta neascultare a lui Pavel nu-i decât o păzire a bunei rânduieli care cârmuiește și îndrumă toate cele dumnezeiești și pe fiecare îl face să stea neclintit la locul său propriu. Ea este o învățătură limpede ca să nu se amestece întreolaltă treptele Bisericii, așa de bine orânduite de Duhul.

Întrebarea 30

Ce înseamnă: „Puteți bea paharul pe care Eu îl beau și vă puteți boteza cu botezul cu care Eu Mă botez?” (Marcu 10, 38)? *Care este deosebirea între pahar și botez?*

Răspuns

Botezul Domnului este chipul ostenelilor noastre de bunăvoie pentru virtute, prin care, ștergând petele de pe conștiință, omorâm de bunăvoie înclinarea voii noastre către cele ce se văd. Iar paharul este chipul încercărilor fără de voie, care vin asupra noastră în timpuri de strâmtorare pentru că stăm în slujba adevărului și prin a căror suportare, punând dorul după Dumnezeu

[4][4] Cele de la mijloc sunt diferitele încercări pe care le vedeau cu prestiință cei ce proroceau Sfântului Pavel, prin Duhul, suferințele ce avea să le îndure pentru adevăr. Dar el nu avea nicio grijă de acestea, grăbindu-se să se unească cu Hristos, cu Ipostasul descoperit al bunătăților, după ce va trece prin credință dincolo de cele create.

mai presus chiar și de viață, primim de bunăvoie până chiar și moartea silnică a ființei noastre[1]. Prin urmare, aceasta este deosebirea dintre botez și pahar, că botezul face moartă aplecarea voinței noastre spre plăcerile vieții, de dragul virtuții, iar paharul convinge pe cei evlavioși să pună adevărul mai presus chiar și de viață. Paharul l-a pus înainte de botez, deoarece virtutea este pentru adevăr, nu adevărul pentru virtute[74]. De aceea, cel ce cultivă virtutea pentru adevăr nu e rănit de săgețile slavei deșarte; dar cel ce se străduiește după adevăr de dragul virtuții deschide în sine culcuș părerii de sine a slavei deșarte[2].

Întrebarea 31

Dacă „Dumnezeu nu locuiește în temple făcute de mâini” (Fapte 17, 24), *cum locuia în templul iudeilor?*

Răspuns

Dumnezeu, îngrijindu-Se preaînțelept de cei providențiați, potrivit cu starea lor, mai întâi i-a călăuzit pe oameni spre adevăr prin tipuri, întrucât se cârmuiau după simțuri. În felul acesta S-a amestecat pe Sine în chip nevăzut în toate tipurile date poporului vechi, lucrând la înălțarea celor călăuziți. A locuit prin urmare în templul iudeilor în mod figurat, iar nu cu adevărat, circumscriindu-Și prin această locuire în templu sfatul Său negrăit cu privire la povățuirea tainică a celor providențiați. Căci cel mai potrivit locaș al lui Dumnezeu este numai mintea curată. Pentru ea a îngăduit Dumnezeu să se zidească templul ca tip, voind ca prin simboluri

[1] Botezul Domnului, zice, este omorârea desăvârșită a înclinării noastre spre lumea simțurilor; iar paharul este tăgăduirea chiar și a vieții de aici, pentru adevăr.

[74] Precum Euharistia urmează după Botez, așa cunoașterea adevărului urmează după virtute, ca o treaptă mai înaltă. Prin Botez sau prin virtute, ne omorâm voia egoistă, dar nu ne omorâm energia virtuții. Prin Cuminecătura cu adevărul, uităm de noi înșine, chiar ca subiecte ale virtuții, ca să nu mai trăiască decât adevărul.

[2] Adevărul, zice, este cunoștința dumnezeiască; iar virtutea, lupta pentru adevăr a celor ce-l doresc. Așadar, cel ce îndură ostenelile virtuții pentru cunoștință, nu se robește slavei deșarte, întrucât știe că adevărul prin firea lui rămâne mai presus de toate ostenelile. Căci el prin fire nu poate fi cuprins de cele din urmă. Dar cel ce caută cunoștința de dragul ostenelilor pentru ea, desigur se robește slavei deșarte, ca unul ce crede că a luat cununa înaintea sudorilor, neștiind că ostenelile sunt pentru cunună, iar nu cununa pentru osteneli. Orice metodă se dovedește necugetată atunci când, în loc de a se ajunge prin ea la ceea ce este absolut (prin sine), e crezută ea ca un lucru absolut (prin sine).

foarte îngroșate să desfacă de materie mintea iudeilor, care era cu mult mai îngroșată decât tipurile fără simțire. El voia s-o facă să-și vadă neputința ei de a fi locaș al lui Dumnezeu din pricina materialității și a dezbinării de care era stăpânită, și prin aceasta să vină la cunoștința însușirilor ei naturale. Acest lucru neînțelegându-l însă iudeul, care nu știa decât să-și nutrească prin mândrie fudulia cucernică, a fost lipsit și de tip, și s-a înstrăinat în chip păcătos și de adevăr[1].

Întrebarea 32

Ce înseamnă: „Dacă ar dibui, ar găsi pe Dumnezeu” (Fapte 17, 27)? *Cum găsește cineva pe Dumnezeu dibuind?*

Răspuns

Cel ce nu se oprește la latura văzută a slujirii trupești a Legii, ci, pătrunzând prin căile minții în fiecare dintre simbolurile văzute, află rațiunea divină perfectă ascunsă în fiecare, în această rațiune găsește pe Dumnezeu Însuși. Dibuind bine prin puterea minții în materia prescripțiilor Legii, ca într-o grămadă de lucruri amestecate, va afla undeva, ascuns în carnea Legii, mărgăritarul-rațiune, care scapă cu totul simțirii. La fel și cel ce nu circumscrie firea celor văzute numai la cât cuprinde simțirea, ci cercetează cu mintea în chip înțelept rațiunea din fiecare făptură descoperă pe Dumnezeu, aflând din măreția arătată a lucrurilor însăși cauza lor.

Dat fiind, așadar, că însușirea proprie a celui ce dibuiește este discernământul, care pătrunde prin cunoștință simbolurile Legii și contemplă cu știință firea văzută a lucrurilor, acela deosebește cele din Scriptură, din creație și din sine însuși. În Scriptură, deosebește litera și duhul, în creație, rațiunea și ceea ce se vede la suprafață, iar în sine, mintea și simțirea. Apoi, luând din Scriptură duhul, din creație rațiunea și din sine mintea și unindu-le indisolubil întreolaltă, află pe Dumnezeu, cunoscându-L pe cât se cuvine și pe cât este cu putință în minte, în rațiune și în duh. Aceasta, pentru că s-a eliberat de toate cele ce-l rătăcesc și îl trag spre tot felul de păreri, adică de literă, de suprafața văzută a lucrurilor și de simțire, în care stă latura cantitativă a lucrurilor, atât de felurită și de potrivnică unității. Dar dacă amestecă cineva și împletește litera Legii, suprafața lucrurilor și simțirea proprie,

[1] Iudeu este, zice, cel ce cultivă numai forma cunoștinței, care este cuvântul gol, și numai chipul virtuții, care este obicei fără suflet. El se fălește cu figurile adevărului.

este asemenea unui chior cu vederea scurtă, suferind de boala necunoștinței cauzei lucrurilor[1][75].

Întrebarea 33

Ce *înseamnă: „Adevărat zic vouă că oricine va zice muntelui acesta: Ridică-te și te aruncă în mare, și nu va deosebi întru inima sa, ci va crede că ceea ce spune se va face, va fi lui ceea ce a zis”* (Marcu 11, 23)? *Ce înseamnă: „și nu va deosebi”?*

Răspuns

Dumnezeiescul și marele Apostol, definind ce este credința, zice: „Credința este ipostasul celor nădăjduite și dovada lucrurilor nevăzute” (Evr. 11, 1). Iar dacă cineva ar defini-o și ca bun lăuntric, sau ca adevărată cunoștință, doveditoare a bunurilor tainice, nu ar păcătui împotriva adevărului. În sfârșit, Domnul, învățând despre lucrurile tainice și despre cele nădăjduite și nevăzute, zice: „Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru” (Luca 17, 21). Așadar, credința în Dumnezeu este același lucru cu Împărăția lui Dumnezeu. Ea se deosebește numai prin cugetare de Împărăție, căci credința este Împărăția lui Dumnezeu fără formă, iar Împărăția este credința care a primit în chip dumnezeiesc o formă[1].

Deci pe temeiul acestui fapt, credința nu este în afară de noi. Dar noi, cultivând-o prin poruncile dumnezeiești, o facem să devină Împărăția lui Dumnezeu, care e cunoscută numai de cei ce o au. Așadar, Împărăția lui Dumnezeu este credința dezvoltată prin lucrare. Iar Împărăția aceasta înfăptuiește unirea nemijlocită cu

---

[1][1] Cel ce vede din Scriptură numai duhul fără figuri și din creație rațiunile fără forme, cu mintea eliberată de lucrarea simțirii, a aflat pe Dumnezeu; în duhul Scripturii, ca pe pricinuitorul bunătății, în rațiunile lucrurilor, ca pe al puterii, iar în sine, ca pe al înțelepciunii. Căci rațiunile celor create din nimic vestesc puterea Creatorului; duhul Scripturii, readucând pe cei rătăciți la îndumnezeire, vestește bunătatea Celui care a scris-o; iar mintea noastră, primind în ea în chip nedespărțit rațiunile celor create, dă pe față înțelepciunea Ziditorului[75].

[75] *Sofia* e conținătoarea unitară a tuturor rațiunilor. *Sofia* primă și perfectă din veci este Logosul divin. Dar apoi orice minte devine *sofia,* potrivit cu progresul ei în adunarea tuturor rațiunilor în sine, și în adâncirea lor.

[1][1] Credința simplă o numește Împărăție fără formă, întrucât cel ce o are n-a ajuns încă la asemănarea cu Dumnezeu prin virtuți. Iar Împărăție numește acea credință care a dobândit prin fapte forma dumnezeiască a bunătății.

Dumnezeu a celor ce fac parte din ea.

Așadar, s-a dovedit limpede că credința este o putere de legătură, care înfăptuiește unirea desăvârșită, nemijlocită și mai presus de fire a celui ce crede cu Dumnezeu cel crezut[2].

Omul, constând din suflet și trup, este purtat de două legi, a trupului și a duhului. Legea trupului are la dispoziția sa simțirea (lucrarea simțurilor), iar legea duhului, lucrarea minții. Legea trupului, lucrând prin simțire, leagă pe om de materie, iar legea duhului, lucrând prin minte, înfăptuiește în chip nemijlocit unirea lui cu Dumnezeu. De aceea, pe drept cuvânt „cel ce nu deosebește în inima lui", adică nu distinge cu mintea, sau nu taie uniunea nemijlocită cu Dumnezeu produsă prin credință, ca unul ce a devenit nepătimitor, mai bine zis dumnezeu, datorită unirii prin credință, „va zice muntelui acesta să se mute și se va muta"[3][76]. Prin cuvântul „acesta" se indică cugetul și legea trupului, care e cu adevărat greoi și cu anevoie de strămutat, ba, pentru puterea naturală, cu totul de nemișcat și de neclintit. Căci așa de mult s-a înrădăcinat puterea lui în firea oamenilor prin lucrarea nerațională a simțurilor, încât mulți nici nu cred că este omul altceva decât trup, având simțirea ca putere prin care se bucură de viața aceasta. Toate sunt deci cu putință celui ce crede și nu deosebește, adică nu taie unirea înfăptuită prin credință între mintea lui și Dumnezeu, de dragul legăturii afectuoase dintre suflet și trup,

---

[2] Credința este o cunoștință ce nu se poate dovedi. Iar dacă e cunoștință ce nu se poate dovedi, atunci credința este o legătură mai presus de fire, prin care în chip neștiut și indemonstrabil ne unim cu Dumnezeu într-o unire mai presus de înțelegere.

[3] Când mintea a dobândit unirea nemijlocită cu Dumnezeu, își oprește cu totul puterea firească de a cugeta și de a se cugeta. Iar când îi dă iarăși drumul acesteia și cugetă ceva din cele ce sunt în urma lui Dumnezeu, începe să deosebească, tăind unirea cea mai presus de înțelegere[76]. Până ce se află omul în această unire cu Dumnezeu, ca unul ce s-a ridicat mai presus de fire și a devenit dumnezeu prin participare, muta legea firii sale întocmai ca pe un munte nemișcat.

76 Deci unirea cea mai presus de fire și de cugetare cu Dumnezeu și oprirea lucrării naturale a cugetării are loc și în viața aceasta, dar pentru scurte răstimpuri. Unirea cu Dumnezeu și îndumnezeirea omului nu înseamnă o identificare cu Dumnezeu după ființă, dar e trăită ca o stare în care cugetarea omului nu mai face deosebire între sine și Dumnezeu, pentru că peste tot cugetarea nu mai e în funcțiune. Dar în omul îndumnezeit rămâne totuși conștiința că nu e nici numai el, nici numai Dumnezeu. E ceva analog cu relația de iubire între două persoane. Ele nu mai fac distincție între eu și tu. Dar totuși nu se trăiesc ca una singură, ca eu, sau ca tu, ci ca două deodată, ca o plinătate, ca o comunitate, deosebită de starea singulară.

susținută prin simțire. Căci toate câte înstrăinează mintea de lume și de trup și o leagă de Dumnezeu sunt desăvârșite în rezultatele lor[4].

[4][4] Mai trebuie adăugat, zice: „Toate sunt cu putință celui ce crede”, adică toate cele care înstrăinează mintea de lume și de trup. Căci acestea sunt făcute de Dumnezeu cu putință celui ce crede.

Întrebarea 34

Ce înseamnă, iarăși: „Pentru aceasta vă spun vouă: Toate câte cereți rugându-vă, să credeți că veți lua, și va fi vouă” (Marcu 11, 24)? *Cum poate cineva să creadă că va lua toate câte le cere, odată ce numai Dumnezeu știe dacă îi folosește ceea ce cere, sau nu? Deci, dacă din neștiință cere ceea ce nu-i folosește, cum îi va da? Iar dacă nu îi dă ceea ce nu-i folosește, dar a cerut din neștiință, cum poate cineva să creadă că orice cere va lua și va fi lui?*

Răspuns

Toate întrebările acestea au fost dezlegate pe scurt în răspunsul de mai înainte. Pentru că numai celor ce știu cum să creadă le este dat să știe ce trebuie, cum trebuie și care lucruri să le ceară. Căci „cunoștința nu este a tuturor” (2 Tes. 3, 2), precum nici credința. De altfel Însuși Domnul a zis: „Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui” (Matei 6, 33), îndemnându-ne adică să căutăm înainte de toate cunoștința adevărului și în al doilea rând exercitarea în împlinirea datoriilor morale. Prin aceasta a arătat limpede că cei credincioși trebuie să caute numai cunoștința dumnezeiască și virtutea care o împodobește prin fapte[77]. Dar trebuie să știm că sunt multe cele care trebuie căutate în vederea cunoștinței lui Dumnezeu și a virtuții de către cei ce cred. De pildă: izbăvirea de patimi, răbdarea încercărilor, rațiunile virtuților, chipurile lucrărilor, dezrădăcinarea afecțiunii sufletului față de trup, dezlegarea simțurilor din legătura (relația) cu lucrurile sensibile, retragerea desăvârșită a minții din toate cele create și, scurt vorbind, nenumărate alte lucruri care sunt de lipsă pentru alungarea răutății și a neștiinței, și pentru dobândirea cunoștinței și a virtuții. De aceea, pe drept cuvânt a spus Domnul: „Toate câte veți cere, crezând, veți primi”. El S-a gândit la toate câte ajută la cunoașterea lui Dumnezeu și la virtute, singurele pe care trebuie să le ceară cu știință și cu credință cei evlavioși. Căci toate acestea folosesc, și de aceea le dă Domnul cu siguranță celor care le cer. Prin urmare, acela care cere numai de dragul credinței, adică al unirii nemijlocite cu Dumnezeu, toate câte ajută la înfăptuirea acelei uniri, cu siguranță că le va lua. Dar acela care cere fără acest scop alte lucruri, sau chiar pe cele înainte pomenite, nu le va

[77] Sunt arătate în ordine inversă cele două trepte ale urcușului duhovnicesc.

primi. Căci nu crede, ci ca un necredincios își urmărește slava proprie prin cele dumnezeiești.

Întrebarea 35

Deoarece Cuvântul S-a făcut trup, și nu numai trup, ci și sânge și oase, iar pe de altă parte ni se poruncește să mâncăm trupul și să bem sângele (Ioan 1, 14; 6, 53; 19, 36), *dar oasele să nu le zdrobim* (Ieș. 12, 46), *te rog să mă înveți ce înseamnă această împărțire întreită a Cuvântului făcut om?*

Răspuns

Hotărându-Se să coboare în ființă, precum numai El a știut, Cuvântul cel mai presus de ființă și Făcătorul tuturor celor ce sunt a adus rațiunile naturale ale tuturor lucrurilor văzute și cugetate (inteligibile), împreună cu înțelesurile necuprinse ale propriei dumnezeiri. Dintre acestea, rațiunile celor cugetate sunt sângele Cuvântului, iar rațiunile celor sensibile sunt trupul Lui văzut. Deci Cuvântul fiind învățătorul tuturor rațiunilor duhovnicești, atât al celor din lucrurile văzute, cât și al celor din realitățile inteligibile, după cuviință și cu drept cuvânt dă celor vrednici să mănânce, ca pe un trup, știința cuprinsă în rațiunile lucrurilor văzute și să bea, ca pe un sânge, cunoștința aflătoare în rațiunile celor inteligibile[1]. Pe acestea le-a pregătit înțelepciunea în chip mistic încă de odinioară, dregând vin și aducând jertfe, precum se spune în Pilde (9, 2). Iar oasele, adică rațiunile mai presus de înțelegere despre Dumnezeire, care depășesc în chip nesfârșit toată firea creată, nu le dă, neavând firea celor create vreo putere să intre în legătură (relație) cu acestea[78].

Și, iarăși, trupul Cuvântului este virtutea adevărată, sângele cunoștința fără de greșeală, iar oasele teologia (cunoștința de Dumnezeu) cea negrăită[2]. Căci precum sângele se preface în forma trupului, tot așa cunoștința se preface prin făptuire în virtute[79]. Și precum oasele susțin sângele și trupul, la fel rațiunile

---

[1] Vorbește de ființa, de puterea și de lucrarea fiecărei făpturi. Acestea se văd la toate făpturile și prin ele e cunoscut Dumnezeu ca Făcător, Proniator și Judecător. Sau vorbește de cele două părți din care se alcătuiesc făpturile, adică de materia și forma celor sensibile, sau de ființa și accidentul celor inteligibile, sau de virtutea și cunoștința prin care Se face cunoscut celor vrednici Cel mai presus de cunoaștere.

78 Firea noastră creată nu poate cunoaște prin puterea ei finită cele ale lui Dumnezeu, ci numai dacă primește puterea lui Dumnezeu, ca prin El să cunoască ale Lui.

[2] Teologia negrăită este neștiința totală în sens de depășire, care este tot atât de necunoscută, pe cât se cunosc cele ce pot fi cunoscute în chip natural.

79 Cunoștința generală duce la virtute, iar virtutea duce la o cunoștință

mai presus de orice înțelegere despre Dumnezeire, aflându-se în sânul făpturilor, creează și susține în chip neștiut ființele lucrurilor și dau naștere oricărei cunoștințe și virtuți.

Iar dacă ar spune cineva că și rațiunile Judecății, și ale Providenței pot fi socotite trupul și sângele, ca unele ce vor fi cândva mâncate și băute, iar rațiunile negrăite despre Dumnezeire, ascunse în acelea, ar spune că sunt oasele, nu a căzut, cred, din adevăr.

Sau poate trup al Cuvântului mai este și reîntoarcerea desăvârșită a firii la ea însăși și restabilirea ei prin virtute și cunoștință, sângele, îndumnezeirea[3] care o va ține prin har în fericirea veșnică, iar oasele, însăși puterea necunoscută care va susține firea în fericirea veșnică prin îndumnezeire.

Iar dacă ar spune cineva, printr-o tâlcuire mai subțire, că trupul este mortificarea de bunăvoie prin virtuți, sângele desăvârșirea prin moartea pentru adevăr la vreme de strâmtorare, iar oasele rațiunile prime despre Dumnezeu, care nouă ne sunt inaccesibile, bine ar spune și acesta și n-ar cădea de la înțelegerea cuvenită.

Întrebarea 36

Ce înseamnă trupurile și sângele animalelor necuvântătoare, pe care aducându-le israeliții lui Dumnezeu, trupurile le mâncau, iar sângele nu, ci-l vărsau în cerc, la temelia altarului (Deut. 12, 27 ș. u.)?

Răspuns

Cei ce slujeau odinioară lui Dumnezeu în umbra Legii închipuie pe începătorii în evlavie. Căci și aceștia de-abia pot să înțeleagă dispozițiile văzute ale simbolurilor cu înțeles de tipuri. Dat fiind, așadar, că nu acelora li s-a dat în primul rând Legea, ci nouă, căci prin noi se desăvârșește duhovnicește, cei care viețuim după pilda lui Hristos, să cercetăm cu evlavie rațiunea jertfelor de atunci.

Începătorul în evlavie, învățând să cunoască faptele dreptății, se îndeletnicește numai cu făptuirea întru toată ascultarea și credința, mâncând cele văzute ale virtuților ca pe niște trupuri[1].

---

specială.

[3][3] Prin sânge înțelege îndumnezeirea, care va fi viața celor ce se vor învrednici de ea. Căci sângele e simbolul vieții.

[1][1] Prin cele văzute ale virtuților a înțeles disciplina morală.

Rațiunile poruncilor, care alcătuiesc cunoștința celor desăvârșiți[2], el le lasă lui Dumnezeu prin credință, neputându-se întinde cât ține lungimea cunoștinței. Căci altarul este simbolul lui Dumnezeu, Căruia toți Îi jertfim duhovnicește și Căruia Îi lăsăm cunoștința celor mai presus de puterea noastră, ca să trăim. Iar temelia altarului e chipul credinței în El, căci credința e temelia (Evr. 11, 1) care poartă toată zidirea faptelor și a înțelesurilor dumnezeiești. Tot cel ce nu se poate împărtăși cu sobrietate de beția vinului înțelepciunii dumnezeiești prin cunoștință face bine să verse rațiunile cunoștințelor pe care nu le înțelege lângă această temelie, adică să lase credinței cunoștința rațiunilor care sunt mai presus de puterea lui.

Deci ca chip al celor începători în evlavie, poporul vechi mânca trupurile jertfelor, iar sângele[3] îl vărsa la temelia altarului, întrucât, din pricina cugetului copilăresc, nu se putea ridica la cunoștința celor ce se săvârșeau tainic. Hristos însă, făcându-ni-Se Arhiereu al bunurilor viitoare (Evr. 9, 11) și jertfindu-Se pe Sine ca jertfă tainică, Își dă împreună cu trupul și sângele celor ce și-au deprins simțurile sufletului în vederea desăvârșirii, ca să poată distinge binele și răul (Evr. 5, 14)[80]. Căci cel desăvârșit a trecut nu numai de treapta începătorilor, ci și de a înaintaților[81], și de aceea nu ignoră rațiunile celor săvârșite de el după poruncă, ci bându-le întâi pe acelea (rațiunile) cu duhul, mănâncă prin fapte toată carnea virtuților, ridicându-și înțelegerea celor săvârșite prin simțuri la nivelul cunoașterii cu mintea.

Mai sunt și alte foarte multe înțelesuri ale acestora, mai ales pentru voi, iubitorilor de Dumnezeu, dar le lăsăm acum, din pricina mulțimii lor.

---

[2][2] Observă că a numit rațiunile cunoștință. Iar dacă rațiunile sunt cunoștință, cel ce cunoaște rațiunile desigur cunoaște Rațiunea (Logosul) și pe Tatăl Rațiunii. Căci Rațiunea este cunoștința exactă a Tatălui Său. „Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl Meu” (Ioan 14, 9), zice Mântuitorul.

[3][3] Sângele în înțeles spiritual este cunoștința, ca una ce hrănește trupul virtuților.

80 Aceștia nu mai împlinesc poruncile numai prin credință, fără să-și dea seama de valoarea lor, ci disting prin înțelegere binele și răul.

81 Sfântul Maxim, ca și Nil Ascetul, distinge în trei trepte pe cei ce se dedică unei vieți de evlavie: οι εισαγόμενοι, οι προσκόπτοντες και οι τέλειοι, care corespund celor ce se purifică, sau celor activi, celor ce contemplă rațiunile din natură și celor ce văd pe Dumnezeu în chip tainic. Poporul evreiesc era pe prima treaptă. De aceea nu mânca decât trupurile animalelor, nu și sângele lor.

Întrebarea 37

Se spune în Fapte despre Sfântul Pavel: „Puneau peste cei bolnavi ștergare și legături de pe trupul lui, și bolile se depărtau de la ei” (Fapte 19, 12). *Oare se făceau aceste minuni pentru promovarea misiunii lui, și deci se bucurau și cei necredincioși de ele, sau pentru că era sfințit trupul lui se săvârșeau acestea din puterea trupului lui? Și dacă din această pricină n-a pățit nimic nici de la viperă* (Fapte 28, 3-5), *pentru care motiv n-a murit trupul Sfântului de veninul viperei, dar a murit de sabie? Această întrebare se referă și la trupul lui Elisei (4* Regi *4,* 34-35; 13, 21). *Apoi ce sunt legăturile?*

Răspuns

Nu numai din pricina sfințeniei lui Pavel, nici numai din pricina credinței celor ce primeau vindecarea, săvârșea pielea trupului său vindecări prin ștergare și legături, ci fiindcă harul dumnezeiesc, împărtășindu-se lui și acelora, făcea cu milostivire în aceia lucrătoare prin credință sfințenia Apostolului[1]. Și, iarăși, din voia harului dumnezeiesc a rămas trupul lui ferit de pătimire, nefiind vătămat de veninul viperei, fie pentru că harul a schimbat puterea vătămătoare a veninului[2], fie pentru că a făcut trupul Sfântului în stare să risipească această vătămare, sau fie prin vreun alt chip al iconomiei, pe care numai Dumnezeu, Care a făcut și a prefăcut acestea, îl știe. Iar de sabie a murit tot pentru că a voit harul. Căci nu era nemuritor după fire, deși era făcător de minuni din pricina harului.

Dacă ar fi fost nemuritor după fire, ar fi fost cazul să întrebăm cum a putut muri de sabie, împotriva firii. Dar odată ce a rămas muritor prin fire și după dobândirea sfințeniei, nu-i de lipsă să întrebăm de ce a trecut din viața după trup dumnezeiescul Apostol în chipul acesta, și nu într-altul? Căci Dumnezeu, Care a rânduit mai înainte de veci viața fiecăruia într-un chip folositor, duce pe

---

[1][1] Credința celor ce aveau lipsă de vindecare și se rugau pentru ea stârnea, zice, puterea Duhului din Sfinți, ca puterea ascunsă să se facă arătată prin credință, iar credința ascunsă să se facă vădită tuturor prin putere. Căci adevăratul mod al vindecărilor se realizează atunci când, prin credința celor în care se săvârșește, pătrunde în toate puterea celor ce lucrează în Duh.

[2][2] Cel ce curăță prin aplecarea voii (γνώμη) sale stricăciunea păcatului, strică stricăciunea celor care obișnuiesc să strice prin fire. Căci nestricăciunea voinței poate susține, cu ajutorul Providenței, nestricată stricăciunea firii, întrucât prin harul Duhului Sfânt aflător în ea nu îngăduie să fie stăpânită firea de calitățile potrivnice.

fiecare, în modul în care voiește, spre sfârșitul propriu al vieții lui, fie că e drept acela, fie că e păcătos.

Dacă, așadar, ar fi una și aceeași rațiunea naturii și a harului, ar trebui să ne mire și să ne uimească tot ceea ce se întâmplă potrivit cu firea împotriva harului, sau potrivit cu harul împotriva firii. Dar dacă alta este rațiunea naturii, și alta a harului, e lucru limpede și vădit că Sfinții ca Sfinți făceau minuni din pricina harului, dar ca oameni pătimeau din pricina firii. Aceasta pentru că harul nu desființa trăsătura pătimitoare a firii, dat fiind că rațiunile firii și ale harului nu se amestecau nicidecum[3]. Astfel vom înțelege că harul lui Dumnezeu le face în Sfinți pe toate potrivit cu grija ce o poartă celor providențial, fie că trăiesc, fie că mor, urmărind prin ei, ca prin niște unelte proprii, mântuirea celorlalți. Deci nu le fac acestea Sfinții în alții prin firea lor, ci prin har. Acestea se potrivesc și despre trupul lui Elisei.

Dar fiindcă mai mult veselesc sufletul iubitorilor de Dumnezeu înțelesurile spirituale ale întâmplărilor istorisite, vom spune că pielea marelui Apostol era evlavia lui, prin care unora le era „mireasmă de viață spre viață”[4], iar altora „miros de moarte spre moarte” (2 Cor. 2, 16)[5]. Iar ștergarele sunt rațiunile limpezi ce i s-au făcut lui cunoscute prin contemplație. În sfârșit, legăturile

---

[3] Odată ce rațiunea harului și a firii nu este una și aceeași, nu trebuie să ne nedumerească faptul că unii Sfinți au rămas uneori deasupra pătimirilor, iar alteori au fost doborâți de ele. Căci trebuie să știm că minunea era a harului, iar pătimirea a firii.

[4]

[4] „Mireasmă de viață spre viață” le este Apostolul celor credincioși prin pilda sa, întrucât prin fapte îi îndeamnă să tindă spre buna mireasmă a virtuților, iar ca propovăduitor strămută pe cei ce ascultă de cuvântul harului de la viața după simțuri la viața în duh. Iar „miros de moarte spre moarte” le este celor care progresează de la moartea neștiinței la moartea necredinței, întrucât îi face să simtă osânda care îi așteaptă. Sau, iarăși, „mireasmă de viață spre viață” le este celor ce se ridică de la făptuire la contemplație, iar „miros de moarte spre moarte” celor care, după ce și-au mortificat mădularele de pe pământ prin încetarea de-a păcătui cu fapta, trec la mortificarea prealăudată a gândurilor și a năzucirilor pătimașe.

[5] Aici sunt lămurite cuvintele: „Suntem bună mireasmă a lui Hristos, pentru Dumnezeu, în cei ce se mântuiesc și în cei ce pier; unora, adică, mireasmă de viață spre viață, iar altora miros de moarte spre moarte” (2 Cor. 2, 15-16). Mireasmă de viață spre viață le este acelora cărora nu le este acoperită Evanghelia lui, iar „miros de moarte spre moarte” acelora cărora le este cu totul acoperită, întrucât „dumnezeul veacului acestuia a orbit mințile necredincioșilor” (2 Cor. 4, 4). Iar Evanghelia s-a descoperit și s-a acoperit din pricina căldurii sau a răcelii celor ce aud.

sunt modurile cuvioase ale filosofiei active a virtuții. Căci legăturile acestea sunt mânecuțe. Aceste rațiuni și moduri de lucrare se răspândeau ca o bună mireasmă din evlavia adâncă a fericitului Apostol, ca din pielea lui. Iar cei ce le primeau dobândeau vindecare de boala care-i chinuia. Unii alungau boala neștiinței prin rațiunile contemplației, ca prin niște ștergare, iar ceilalți desființau cu desăvârșire prin chipurile virtuților active neputința păcatului.

Cât privește frigul aspru (Fapte 28, 2) care s-a pornit asupra lor, cred că este povara încercărilor fără de voie. Iar insula e deprinderea tare și neclintită a nădăjduirii în Dumnezeu. Focul este deprinderea cunoștinței. Iar vreascurile sunt firea lucrurilor văzute. Prin aceasta umblând Pavel cu mâna, adică cercetând-o cu puterea dibuitoare a minții care contemplă, își nutrea cu înțelesurile ei deprinderea cunoașterii, care înlătură tristețea adusă în cugetare de furtuna încercărilor. În sfârșit, vipera este puterea rea și vătămătoare ascunsă în firea lucrurilor sensibile. Ea mușcă mâna, adică lucrarea dibuitoare a minții care contemplă, dar nu vatămă mintea străvăzătoare, deoarece aceasta nimicește îndată în lumina cunoștinței sale, ca într-un foc, puterea vătămătoare, care se lipește de mișcarea activă a minții când aceasta contemplă lucrurile sensibile.

La fel înțeleg și cele privitoare la Elisei. Oricine a murit prin greșelile sale, dacă e așezat pe mormântul Proorocului, în care se află trupul lui, adică dacă e adus aproape de amintirea care poartă urma vieții Proorocului, în care se află bine păzit trupul virtuților lui, e readus la viață prin imitarea chipului de viață al aceluia, fiind mutat la viața cea virtuoasă de la moartea de pe urma patimilor răutății[6].

Întrebarea 38

Oare din întâmplare au dat saducheii numărul de șapte frați, ca bărbați ai unei singure femei (Matei 23, 24), *sau are aceasta un înțeles mai adânc? Iar dacă are un astfel de înțeles, cine sunt aceia și cine este ea?*

Răspuns

Zic unii că nu trebuie înțelese alegoric persoanele pe care nu le laudă Scriptura. Dar fiindcă e mai bine să ne ostenim mai mult

[6][6] Păstrând, zice, cineva amintirea vieții sfinților prin imitare, leapădă moartea adusă de patimi și primește viața adusă de virtuți.

și să rugăm pe Dumnezeu neîncetat să ne dăruiască înțelepciune și putere ca să înțelegem toată Scriptura duhovnicește, voi răspunde și la această nedumerire, bizuindu-mă pe rugăciunile voastre. Saducheii sunt, după înțelesul spiritual, dracii sau gândurile care susțin că toate sunt stăpânite de întâmplare. Iar femeia este firea oamenilor. Cei șapte frați dați ei de Dumnezeu la vremi diferite de la începutul veacului, spre a o povățui și a o face să aducă roade ale dreptății, sunt legile[82]. Cu acestea petrecând firea oamenilor ca și cu niște bărbați, n-a avut de la niciuna fiu, ci a rămas stearpă de roadele dreptății.

Prima lege e cea dată lui Adam în Rai. A doua e cea care s-a dat aceluiași după izgonirea din Rai, sub formă de certare. A treia e cea care s-a dat lui Noe la ieșirea din corabie. A patra e legea tăierii împrejur, dată lui Avraam. A cincea e cea care s-a dat aceluiași în legătură cu jertfirea lui Isaac. A șasea e cea dată prin Moise. Iar a șaptea e cea dată prin harul prevestitor, sau prin insuflarea Prorocilor. În tot acest timp încă nu se însoțise firea omenească cu legea Evangheliei prin legătura credinței spre împreuna-viețuire, adică, cu bărbatul cu care avea să rămână în toți vecii.

Dracii aduc, așadar, mereu înaintea rațiunii noastre, prin gândurile ce ni le stârnesc, aceste legi, luptând împotriva credinței cu argumente în aparență întemeiate, luate din Scripturi, și făcându-ne să ne îndoim de este vreo înviere din morți și de mai trebuie să așteptăm vreun alt fel de viață după cea de aici. În caz că răspundem afirmativ, ei ne fac să ne întrebăm după care lege se va călăuzi firea oamenilor, dintre cele date ei din veac. Dacă vom zice că după vreuna dintre cele amintite, ei vor obiecta zicând: „Prin urmare, deșartă și fără de folos va fi și atunci viața oamenilor dacă nu a fost slobozită de relele de mai înainte, adică dacă firea se va învârti iarăși în aceleași lucruri. Aceasta introduce în chip vădit domnia întâmplării și scoate Providența din lume”. Dar Domnul și Cuvântul mântuitor respinge pe acești draci și aceste gânduri făcând să se străvadă nestricăciunea firii, care se va descoperi în viitor, și arătând că ea nu va viețui atunci după niciuna dintre legile de mai înainte, ci, după ce se va fi îndumnezeit, se va însoți, prin Duhul, cu Însuși Dumnezeu Cuvântul, de la Care și spre Care și-a luat și-și va lua începutul și ținta existenței.

Iar dacă va înțelege cineva prin cei șapte bărbați și cele șapte mii de ani, sau cele șapte veacuri, cu care a conviețuit firea omenească, nu va tălmăci locul fără judecată și fără înțelegerea de

[82] În grecește „legea” e de genul masculin (νόμος, νόμοι).

lipsă. Și niciunuia dintre aceștia nu-i va fi soție firea în viața viitoare, întrucât firea temporală și-a primit sfârșitul, și al optulea bărbat, adică veacul cel fără de moarte și fără de sfârșit, a luat-o pe ea.

Întrebarea 39

Ce sunt cele trei zile în cursul cărora mulțimile stăruie lângă Domnul în pustie (Matei 15, 32)?

Răspuns

Pustia este firea omenească sau lumea aceasta, în care stăruie pe lângă rațiunea virtuții și a cunoștinței[83] cei ce rabdă osteneli și necazuri plini de credință și de nădejdea bunurilor viitoare. Iar cele trei zile sunt, după unul dintre înțelesurile spirituale ale lor, cele trei puteri ale sufletului, prin care stăruind pe lângă rațiunea dumnezeiască a virtuții și a cunoștinței (printr-una adică cercetând, printr-alta dorind, și printr-a treia luptându-se pentru ea), primesc drept hrană nestricăcioasă și întăritoare de minte cunoștința lucrurilor[1].

După alt înțeles, cele trei zile înseamnă cele trei legi mai generale: cea scrisă, cea naturală și cea duhovnicească, sau cea a harului[2]. Pentru că fiecare lege luminează potrivit cu ea însăși firea omenească, având ca Făcător al luminii ei pe Soarele dreptății. Căci precum fără soare nu se poate face nicidecum ziuă, la fel, fără Înțelepciunea ființială și de sine subzistentă nu poate fi o lege a dreptății. Înțelepciunea aceasta își face răsăritul ei propriu în fiecare lege și ea este aceea care umple ochii înțelegători ai sufletelor de lumina înțelegerii. Fericitul David

---

[83] Rațiunea e totodată Logosul divin, Care e substanța virtuții și a cunoștinței.

[1][1] Vorbește despre rațiune, iuțime și poftă. Prin rațiune cercetăm, prin poftă dorim bunul cercetat, iar prin iuțime luptăm pentru el.

[2][2] A numit zile puterile (facultățile) sufletului, ca unele ce sunt în stare să primească lumina poruncilor dumnezeiești. Dar și pe cele trei legi mai generale, ca unele ce luminează sufletele ce primesc lumina. Căci precum la Facere Scriptura a numit „zi” atât lumina, spunând: „Și a văzut Dumnezeu că este bună lumina și a numit lumina zi”, cât și aerul luminat de ea, zicând: „Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață: ziua întâi” (Fac. 1, 4), tot așa a numit „zile” nu numai puterile sufletului, ci și legile care le luminează pe acestea. Căci abia întrepătrunderea acestora întreolaltă produce ziua compusă a virtuților, prin faptul că nu se mai deosebesc de lumina dumnezeiască a Cuvântului (τον κατά τον λόγον θείον φωτός) puterile străbătute cu totul de ea.

știind aceasta, zice: „Legea Ta este făclie picioarelor mele și lumină cărărilor mele” (Ps. 118, 105). Făclie a numit Legea scrisă, pentru faptul că aceasta, prin combinațiile meșteșugite ale diferitelor simboluri, ghicituri și tipuri materiale, răspândește înaintea celor ce-și lărgesc prin fapte pașii sufletului împotriva puterilor vrăjmașe lumina care arde răutatea patimilor[3]. Iar lumină a numit legea duhovnicească a harului, pentru faptul că arată simplu, fără simboluri sensibile, cărările veșnice[84], pe care mintea contemplativă, urmându-și drumul, e dusă spre cel mai înalt dintre bunuri, spre Dumnezeu, nelăsându-și determinată și limitată mișcarea cugetării de niciunul dintre lucrurile create[4]. Căci lumina legii harului e neînserată, neavând niciun fel de cunoștință care să-i definească razele atotstrălucitoare. Sau poate Prorocul a numit „picioare” drumul întregii vieți trăite după voia lui Dumnezeu, sau mișcările gândurilor bune din suflet, călăuzite ca de o făclie de lumina din Legea scrisă. Iar „cărări”, chipurile virtuților conforme cu legea naturală și rațiunile cunoștinței din legea duhovnicească, pe care le dezvăluie prezența lui Dumnezeu-Cuvântul și care readuc firea la ea însăși și la cauza ei, prin virtute și cunoștință[85].

Cei ce din dorința arzătoare după mântuire au stat în cursul acestor trei zile, sau al acestor trei legi, pe lângă Dumnezeu-Cuvântul și au răbdat cu bărbăție ostenelile fiecăreia nu sunt sloboziți flămânzi, ci primesc hrană îmbelșugată și dumnezeiască: pentru legea scrisă, izbăvirea desăvârșită de patimile contrare firii; pentru legea naturală, puterea de a împlini fără greșeală datoriile

[3] Cuvântul (Rațiunea) lui Dumnezeu este în același timp și făclie, și lumină. Lumină, fiindcă luminează gândurile naturale ale credincioșilor, și făclie fiindcă pe de o parte împrăștie întunericul vieții după simțuri în cei care se zoresc prin împlinirea poruncilor spre viața cea nădăjduită, iar pe de alta pedepsește cu arderea judecății pe cei ce se alipesc cu voia de noaptea aceasta întunecoasă a vieții, pentru iubirea de plăcere a trupului.

84 Mintea umblă veșnic pe cărările cunoștinței de Dumnezeu. În acest sens, cunoștința aceasta e o lumină neînserată. Dar și în sensul că nu e definită prin nimic mărginit.

[4] Cel ce nu s-a ridicat mai înainte pe sine însuși, prin lepădarea patimilor contrare firii, nu se va ridica la cauza proprie, adică la Dumnezeu, prin dobândirea cu ajutorul harului a bunurilor mai presus de fire. Cel ce vrea să fie ridicat cu adevărat la Dumnezeu, trebuie să se despartă cu cugetarea de lucrurile create.

85 Modurile naturale ale virtuților, sau revenirea firii la ea însăși prin virtuți, nu se realizează numai prin puterile omului, ci prin venirea la ea a lui Dumnezeu-Cuvântul. Viețuirea în conformitate cu firea e condiționată de ajutorul harului; o separație între natură și har, în sensul catolic, nu cunosc Sfinții Părinți.

firești, împlinire prin care se susțin legăturile afectuoase ale oamenilor întreolaltă, înlăturându-se toată înstrăinarea și dezbinarea care sfâșie firea; iar pentru cea duhovnicească, unirea cu Dumnezeu Însuși, în temeiul căreia, ieșind din cele create, primesc slava cea mai presus de fire, prin care nu Se mai arată decât Dumnezeu singur luminând în ei[5]. Dar mai pe larg despre acestea puteți citi în scrierea despre „Locurile îndoielnice”[86], unde se tâlcuiește un loc din „Cuvântarea Sfântului Grigorie la dumnezeiasca Cincizecime”.

Întrebarea 40

Ce înseamnă numărul celor șase vase de apă de la nunta din Cana Galileei (Ioan 2, 5)?

Răspuns

Dumnezeu, Care a făcut firea omenească, i-a dat, prin voința Sa, deodată cu existența și puterea corespunzătoare de înfăptuire a datoriilor[1]. Cele șase vase de apă sunt, așadar, puterea naturală de înfăptuire a poruncilor dumnezeiești. Oamenii, golind din ea cunoștința, în strădania lor deșartă după lucrurile materiale, își făcuseră această putere goală și fără apă, și de aceea nu știau cum să curețe murdăria păcatului, căci cel lipsit de cunoștință nu cunoaște modul de curățire a păcatelor prin virtute. Aceasta s-a întâmplat până când venind Cuvântul (Rațiunea), Ziditorul firii, a umplut de cunoștința cea după fire numita putere de înfăptuire a datoriilor, și pe urmă a prefăcut în vin, adică în rațiunea

[5] Legea scrisă are ca scop izbăvirea de patimi, cea naturală deopotrivă cinstire și deopotrivă îndreptățire a tuturor oamenilor, iar desăvârșirea celei duhovnicești stă în faptul că scopul ei este să facă pe om asemenea cu Dumnezeu, atât cât îi este cu putință omului.

[86] *Ambiguorum liber,* P. G. 91, 1589-1393.

[1] Putere numește mișcarea sădită în fire în chip ființial spre lucrarea virtuților, dar manifestată prin întrebuințarea ei voită și liberă de către cel ce o are.

cunoștinței mai presus de fire, rațiunea și legea firii[2][87] [88]. Cei ce o beau apoi pe aceasta ies din firea tuturor lucrurilor și zboară până în locul ascuns al lăuntrului dumnezeiesc, unde primesc bucuria și veselia care e mai presus de toate cunoștințele. Ei beau vinul cel bun, adică rațiunea tainică, făcătoare de îndumnezeire, la sfârșit, după ce s-au bucurat de toate celelalte binefaceri hărăzite de Providență oamenilor[3][89] [90].

Iar prin numărul șase se înțelege puterea de făptuire a firii nu numai pentru că Dumnezeu a făcut cerul și pământul în șase zile, ci și fiindcă este numărul cel mai desăvârșit înăuntrul lui zece și se compune din părțile sale. Vasele de apă, spune Scriptura, erau de câte două sau de câte trei măsuri. Prin aceasta se arată că puterea de făptuire a firii cuprinde pe planul contemplației naturale, întocmai cum ar cuprinde două măsuri, toată cunoștința făpturilor, atât a celor trupești, ce constau din materie și formă, cât și a celor inteligibile, ce constau din ființă și accident, cu un cuvânt,

---

[2][2] Cuvântul lui Dumnezeu, făcându-Se om, a umplut iar de cunoștință firea golită de cunoștința dată ei. Și întărind-o până la neschimbare, a îndumnezeit-o, nu prin fire, ci prin calitatea[88] ce i-a dat-o, pecetluind-o cu Duhul Său, ca să nu-i lipsească nimic, precum a dat apei tărie prin calitatea vinului. Căci pentru aceasta S-a făcut om adevărat, ca să ne facă pe noi dumnezei după har.

[87] Restabilirea firii numai Hristos o face. Dar El face mai mult decât atât. El umple vasele cu apă, dar pe urmă preface apa în vin.

[88] Precum apa a devenit vin nu prin ea și nu după substanță, ci prin putere de sus și printr-o calitate dăruită, așa firea noastră se îndumnezeiește nu prin sine, ci printr-o calitate deosebită de ființa ei, ce i se dă de Dumnezeu.

[3][3] Vinul bun este rațiunea care ne scoate din fire și ne ridică spre îndumnezeire[89]. Acesta i-a fost oprit lui Adam să-l bea în urma căderii[90]. Dar Cuvântul (Rațiunea), golindu-Se pe Sine din iubirea oameni, S-a făcut mai pe urmă, prin întrupare, cum numai El știe, vin bun de băut. Căci El Însuși este și Providența, ca susținătoare a lucrurilor, și Rațiunea Providenței, ca metodă de îngrijire a celor providențiate, și Providențiatorul care susține toate prin rațiunile de-a fi ale lor.

[89] Nu cred că e justă traducerea latinească: „vinul bun e rațiunea naturii, care ne ridică spre îndumnezeire”. Rațiunea firii nu ne poate îndumnezei, așa cum puterea naturală a apei n-a făcut-o pe aceasta vin. Rațiunea care scoate din fire este, cum se spune mai jos, Însuși Logosul divin, Rațiunea supremă. Dar Rațiunea divină Se coboară pe Sine ca să poată fi primită de om și băută de acesta ca un vin bun. Ea Se unește cu rațiunea umană, prefăcând-o pe aceasta, așa cum Iisus a prefăcut apa în vin, dar în vin ce poate fi suportat de om. Iar scoaterea din fire nu înseamnă scoaterea acesteia din ființa, ci numai din puterea ei.

[90] A devenit incapabil de înțelegerea Rațiunii divine, îngroșându-i-se mintea prin păcat.

cunoștința generală a celor trupești și a celor netrupești; iar pe planul învățăturii tainice despre Dumnezeu, atâta cât e cu putință firii, cunoștința și lumina despre Sfânta Treime, sau despre Tatăl, despre Fiul și despre Duhul Sfânt, ca pe trei măsuri[4].

Deci voi, care vă aflați pe treapta cunoștinței, luați aminte. Puterea generală a firii, prin care împlinește cele bune, se împarte în șase. Și acestea sunt modurile generale ale lucrărilor. Iar puterii generale a firii, care produce virtuțile, îi corespunde virtutea cea mai generală dintre toate, care se împarte și ea în șase forme (specii), generale și ele. Corespunzător cu puterea firii, virtutea generală se îmbracă în acele moduri, ramificându-se în cele șase forme[5]. Acestea trebuie să le cerceteze cel ce se inițiază și cel ce inițiază pe altul în tainele cuvintelor și înțelesurilor dumnezeiești, dacă mintea lui se desfată cu tâlcul mai înalt al acestora. Pe lângă acestea, mai trebuie să cerceteze cine sunt slujitorii care scoteau apa, cine e mirele, cine e mireasa, cine e mama care a îndrăznit să anunțe Cuvântului că „vin nu au”. Dar ca nu cumva cuvântul nostru despre acestea rămânând mut să se oprească, nedând celor flămânzi nici măcar o parte de hrană duhovnicească, voi grăi după puterea mea, fără să făgăduiesc că voi descoperi tot înțelesul celor spuse (căci mintea mea e prea slabă pentru a îmbrățișa vederile spirituale cuprinse în ele), ci numai cât va putea să cuprindă puterea mea de înțelegere.

Deci cea mai generală dintre virtuți spun toți că este iubirea. Iar puterea cea mai generală a firii, care o produce pe aceasta, spun că este rațiunea. Aceasta, prinzându-se cu tărie de cauza ei[6] și desfășurându-se în lucrare, se deosebește în șase moduri mai generale, care îmbrățișează formele (speciile) în care se împarte rațiunea iubirii, îngrijind trupește și duhovnicește de cei ce flămânzesc și însetoșează, de străini și de cei goi, de bolnavi și de cei din închisori[7]. Căci rațiunea virtuții nu se mărginește numai la

---

[4] Puterea minții e capabilă prin fire de cunoașterea făpturilor trupești și netrupești. Dar iluminările Sfintei Treimi le primește numai prin har, crezând numai că este, dar neîndrăznind să cerceteze ce este ea după ființă.

[5] Puterea generală a firii se împarte în șase moduri și lucrări. Iar iubirea generală, în șase forme de virtuți. Căci cel ce alină foamea, setea și ajută pe cei goi, pe cei străini, pe cei bolnavi și pe cei din închisoare, fie că o face aceasta trupește sau duhovnicește, împlinește iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele, constătătoare din cele șase virtuți, ca unul ce-și păstrează dorul sufletului plin numai de Dumnezeu.

[6] Cauza rațiunii este Dumnezeu, pentru a Cărui căutare omul a primit puterea rațiunii.

[7] Iubirea se împarte în cele din care constă.

trupuri și puterea firii noastre nu se arată numai în cele supuse simțurilor.

Deci puterea cea mai generală a firii omenești dă diferite forme virtuții celei mai generale, deosebind-o prin cele șase moduri ale sale în tot atâtea specii. Prin acestea firea se unește cu aplecarea unitară a voii (ἡ φύσις ενουται τω της γνώμης μοναδικώ)[91], arătând în toți (în toate) rațiunea cea neîmpărțită și modelatoare, care îi (le) adună la sine, prin faptul că face și suferă toate cu bunătate[8]. Pe această rațiune reluând-o la sine, întărită prin ostenelile datorate, mintea taie toate umflăturile și știrbirile firii pe care născocindu-le prin aplecarea voii iubirea trupească de sine a fiecăruia a sălbăticit prea blânda fire și a tăiat ființa cea una în părți multe și potrivnice, ba, cum mai rău nu se poate, chiar stricăcioase una alteia. În felul acesta, mintea readuce firea la mijlocia statornică, pentru care au și fost scrise în ea de la început legile naturale ale virtuților de către Dumnezeu[9]. Scriptura indicând poate și taina aceasta înfățișează cele șase vase goale și fără apă, arătând cum puterea cea mai generală a firii se află într-o inerție în ce privește săvârșirea binelui.

Astfel, puterea cea mai generală a firii, împărțindu-se în șase moduri de lucrare, modelează în tot atâtea forme cea mai generală dintre virtuți, îmbrățișând întreaga virtute. Făcând așa, firea ascultă de legea ei cea mai generală, ca de un judecător fără greșeală al adevărului. Pe acest judecător Scriptura l-a numit starostele mesei. Acesta declară în chip înțelept că vinul cel mai bun, pe care l-a adus Cuvântul mai pe urmă prin venirea Sa, adică rațiunea cea mai înaltă despre Dumnezeu, trebuie să-l bea firea omenească la început, ca pe cel dintâi, și cu el să se îmbete, și

---

[91] Firea se unește cu o orientare unitară a voinței tuturor și își recapătă astfel ea însăși unitatea pe care socotința deosebită a voii fiecărui individ o sfâșiase. Dar chiar prin faptul că voia dintr-un individ se unește cu firea lui, voia lui se unește cu voile tuturor. Căci îndată ce se pune cineva în acord cu firea din sine, s-a pus în acord cu firea din semeni.

[8] Cel ce datorită virtuții a devenit prin aplecarea voii egal față de toți arată în sine pe Dumnezeu cel ce nu caută la față. Căci precum Dumnezeu a creat firea tuturor după una și aceeași rațiune, așa a rânduit ca toată mișcarea voinței să fie una și aceeași. Prin aceasta rațiunea firii, care pare că se risipește, se adună.

[9] Starea de mijloc este starea izbăvită de patimile contra firii, dar neajunsă la bunurile mai presus de fire. Ea arată aplecarea (socotința) voii în acord cu firea, neavând vreo înclinare proprie și potrivnică rațiunii firii. De aceea ea consideră pe toți oamenii ca unul, având legea firii ca pe o carte scrisă de Dumnezeu.

numai pe urmă să cunoască alte vinuri, adică rațiunile lucrurilor, ca pe niște vinuri inferioare față de cel dintâi. Căci e cât se poate de drept și de cuviincios ca firea să cunoască mai întâi Rațiunea pentru care a fost făcută și numai pe urmă să iscodească rațiunile lucrurilor zidite pentru ea[10].

Iar cei ce scoteau apa și serveau sunt slujitorii Vechiului și Noului Testament, adică sfinții patriarhi, legiuitorii, conducătorii de oști, judecătorii, regii, prorocii, evangheliștii și apostolii, prin care s-a scos apa cunoștinței și s-a dat iarăși firii. Această apă a prefăcut-o în harul îndumnezeirii Cuvântul, Care a făcut firea din bunătate și a îndumnezeit-o prin iubirea de oameni. Iar dacă ar spune cineva că slujitorii sunt cugetările naturale pline de știință și de evlavie, care la porunca Cuvântului scot apa cunoștinței din buna orânduire a lucrurilor, cred că nu greșește față de adevăr.

Iar mirele e, în chip vădit, mintea omenească, care își ia drept mireasă, spre împreună viețuire, virtutea. Cuvântul, fiind chemat, vine bucuros, cinstind însoțirea lor, și întărește învoiala nunții lor duhovnicești și încălzește duhovnicește, prin vinul Său, dorința lor după multă rodire de prunci. Mama Cuvântului e credința adevărată și neîntinată. Căci precum Cuvântul ca Dumnezeu este după fire Făcătorul Maicii care L-a născut pe El după trup, făcând-o Maică din iubirea de oameni și primind să Se nască din ea ca om, la fel Cuvântul, producând în noi mai întâi credința, Se face pe urmă în noi Fiul credinței, întrupându-Se din ea prin virtuțile cu fapta[11]. Prin credință apoi ajungem la toate, primind de la Cuvântul darurile spre mântuire. Căci fără de credință, căreia Cuvântul îi este după fire Dumnezeu, iar după har Fiu, nu avem nicio îndrăzneală să ne adresăm cu cereri către El.

Fie ca o asemenea nuntă să încheiem și noi totdeauna, și fie ca Iisus cu Maica Sa să vină la ea, ca să readune cunoștința noastră care curge afară din pricina păcatului și să o prefacă în îndumnezeire. Căci aceasta scoate mintea din cunoștința lucrurilor și întărește până la neschimbabilitate cunoștința firii, ca pe o apă spirituală, prin calitatea vinului.

---

[10] Judecător natural ne este legea firii, care ne învață că, înainte de înțelepciunea din lucruri, trebuie să ne mișcăm dorința spre cunoașterea tainică a Făcătorului tuturor.

[11] Credința, în înțeles mai ascuns, este maica Cuvântului, care, fiind produsă mai întâi, naște pe urmă, întrupat prin virtuți, pe Cuvântul, care a făcut-o pe ea.

Întrebarea 41

Care este înțelesul celor cinci bărbați ai samarinencii și al celui de al șaselea, care nu îi este bărbat (Ioan 4, 18)?

Răspuns

Și femeia samarineancă, și cea care s-a măritat, după saduchei, cu cei șapte frați (Matei 22, 23) și cea cu scurgerea sângelui (Luca 8, 43), și cea care s-a aplecat la pământ (Luca 13, 11) și fiica lui Iair (Luca 8, 41), și cea siro-feniciană (Matei 15, 22) înfățișează atât firea oamenilor îndeobște, cât și sufletul[92] fiecărui om în parte. Fiecare adică înseamnă, după dispoziția ei pătimașă, atât firea, cât și sufletul. Astfel, femeia de care vorbesc saducheii este firea sau sufletul care a convietuit cu toate legile dumnezeiești date din veac, fără să aducă rod, iar de bunurile viitoare nu vrea să știe. Cea bolnavă de scurgerea sângelui este, de asemenea, firea și sufletul a căror putere, dată lor pentru a da naștere faptelor dreptății și rațiunilor, se scurge prin patimi spre materie. Siro-feniciana este, iarăși, firea și sufletul fiecăruia, a cărui cugetare, asemenea unei fiice, e rău chinuită de neputința epileptică, din pricina iubirii de materie. Fiica lui Iair, de asemenea, este firea și sufletul de sub Lege, care a murit de tot din pricina neîmplinirii dispozițiilor Legii și a poruncilor dumnezeiești. Iar femeia aplecată la pământ este firea sau sufletul care și-a încovoiat spre materie toată puterea de activitate a minții, în urma înșelăciunii diavolului. În sfârșit, samarineanca, la fel cu femeile de mai înainte, înfățișează firea sau sufletul fiecăruia, lipsit de darul prorocesc, care petrece, ca și cu niște bărbați, cu toate legile date firii; dintre acestea, cinci trecuseră, iar a șasea, deși ființa, nu era bărbat al firii sau al sufletului, deoarece nu făcea să se nască din el dreptatea care mântuiește pentru vecie.

Prima lege pe care a avut-o firea de bărbat a fost cea din Rai, a doua a fost cea care i s-a dat după izgonirea din Rai, a treia cea din vremea potopului lui Noe, a patra cea a tăierii împrejur din timpul lui Avraam, a cincea cea a aducerii lui Isaac. Toate acestea primindu-le firea, le-a lepădat, adică au murit din pricina nerodirii faptelor virtuții. Iar a șasea lege, cea dată prin Moise, era ca și când n-o avea, fie pentru că firea nu săvârșea dreptatea poruncită de ea, fie pentru că urma să treacă la legea Evangheliei, ca la un alt bărbat, întrucât Legea nu s-a dat firii oamenilor pentru veci, ci spre călăuzirea ei la ceva mai înalt și mai tainic. Aceasta înseamnă, cred, ceea ce a spus Domnul către samarineancă: „Și cel pe care-l ai acum nu este al tău”. Căci știa că firea avea să treacă la

[92] Sufletul e în grecește de genul feminin (ψυχή).

Evanghelie. De aceea și vorbea cu ea pe la ceasul al șaselea[93], când sufletul e străbătut în chip deosebit de razele cunoștinței prin venirea Cuvântului la el, după ce a trecut umbra Legii. Și sufletul stătea cu Cuvântul lângă fântâna lui Iacob, adică lângă izvorul înțelesurilor Scripturii. Dar acestea ajung despre tema de față[1].

Întrebarea 42

În ce înțeles se spune despre noi că facem păcatul și-l cunoaștem, iar despre Domnul că S-a făcut păcat, dar nu l-a cunoscut. Și cum de nu este mai grav a fi păcat și a nu-l cunoaște, decât a-l face și a-l ști? „Căci pe Cel ce n-a cunoscut păcat, zice, L-a făcut pentru noi păcat” (2 Cor. 5, 21)?

Răspuns

Corupându-se mai întâi libera alegere a rațiunii naturale a lui Adam, a corupt împreună cu ea și firea, care a pierdut harul nepătimirii, și așa s-a ivit păcatul[1]. Așadar, căderea voinței de la bine la rău este cea dintâi și cea mai vrednică de osândă. A doua, întâmplată din pricina celei dintâi, este mutarea firii de la nestricăciune la stricăciune, mutare ce nu poate fi osândită. Căci două păcate s-au ivit în protopărinte prin călcarea poruncii dumnezeiești: unul vrednic de osândă, și unul care nu poate fi osândit, având drept cauză pe cel vrednic de osândă. Cel dintâi este al hotărârii libere, care a lepădat binele cu voia, iar al doilea al firii, care a lepădat fără voie, din pricina hotărârii libere,

---

93 Ceasul al șaselea e la amiază, când soarele e mai aproape și luminează mai puternic.

[1][1] Fântâna lui Iacob e Scriptura; apa e cunoștința din Scriptură; adâncimea fântânii, înțelesul greu de atins al tainelor Scripturii. Găleata e erudiția în tâlcuirea cuvântului dumnezeiesc al Scripturii, pe care nu o avea Mântuitorul, fiind Însuși Cuvântul (Însăși Rațiunea) și netrebuind să dea celor credincioși o cunoștință adunată prin învățătură și studiu, ci dăruindu-le din harul duhovnicesc înțelepciunea cea necontenit țâșnitoare, care niciodată nu se sfârșește în cei vrednici de ea. Căci găleata, adică erudiția, scoate o foarte mică parte din cunoștință, lăsând întregul neatins, întrucât acela nu poate fi cuprins de niciun cuvânt (de nicio rațiune). Dar cunoștința după har cuprinde toată înțelepciunea câtă e îngăduită oamenilor, fără studiu, țâșnind în chip variat, potrivit cu trebuințele.

[1][1] Citește, Nile, și bagă în cap măcar și mai târziu.

nemurirea[2] [94]. Această stricăciune și alterare a firii, produsă una din alta, voind Domnul și Dumnezeul nostru s-o îndrepte, a luat toată firea și astfel a avut și El, în firea luată, trăsătura pătimitoare, împodobită cu nestricăciunea voii libere[3]. Și așa a devenit prin fire, din pricina trăsăturii pătimitoare, păcat, de dragul nostru, dar necunoscând păcatul din aplecarea voii, datorită statorniciei neschimbabile a voii Sale libere, El a îndreptat trăsătura pătimitoare a firii prin nestricăciunea voii Sale libere, făcând din sfârșitul trăsăturii pătimitoare a firii, adică din moarte, începutul prefacerii spre nestricăciunea cea după fire[4]. Și precum printr-un om, care și-a mutat de bunăvoie libera alegere de la bine, s-a săvârșit în toți oamenii prefacerea firii din nestricăcioasă în stricăcioasă, la fel, printr-un om, Iisus Hristos, Care nu Și-a mutat libera alegere de la bine, s-a săvârșit în toți oamenii restabilirea firii din starea de stricăciune în cea de nestricăciune.

Necunoscând deci Domnul păcatul meu, adică povârnirea voinței mele libere, nu a luat și nu S-a făcut păcatul meu[5]. Dar luând păcatul cel pentru mine, adică stricăciunea firii pentru povârnirea voii mele libere, S-a făcut pentru noi om prin fire pătimitor, desființând prin păcatul cel pentru mine păcatul meu[6]. Și precum în Adam hotărârea liberă a voinței lui proprii pentru rău a desființat podoaba comună a nestricăciunii firii – Dumnezeu socotind că nu e bine ca omul, care și-a înrăit voia liberă, să aibă o fire nemuritoare –, la fel, în Hristos, hotărârea voii Sale proprii pentru bine a spălat rușinea comună a stricăciunii întregii firi. Și astfel, la Înviere firea a fost preschimbată întru nestricăciune, pentru neclintirea voii libere spre rău, Dumnezeu judecând că e

---

[2] **[2]** Păcatul firii zice că este moartea, prin care încetăm de a mai fi, chiar dacă nu vrem; iar păcatul voinței, alegerea celor contrare firii, prin care refuzăm cu voia de a fi fericiți **94**.

94 Sfântul Maxim pune adeseori în paralelă existența (το είναι) cu existența fericită (το ευ είναι). Prima o avem exclusiv de la Dumnezeu, pentru a doua trebuie să colaborăm și noi, prin voia noastră liberă. Prima o avem exclusiv de la Dumnezeu în calitate de Cauză inițială, a doua prin Dumnezeu ca țintă finală spre care avem să tindem.

[3] **[3]** Domnul, întrupându-Se, ca om, a fost stricăcios după fire. În acest sens se spune că a devenit păcat.

[4] **[4]** Moartea Domnului, zice, s-a făcut început al nestricăciunii întregii firi.

[5] **[5]** Și ca om El a fost nepăcătos după fire.

[6] **[6]** Păcatul pentru noi este stricăciunea firii, păcatul nostru este caracterul lunecos al voii libere. Omul a devenit muritor, suportând moartea firii, în temeiul unei osânde drepte, ca să se desființeze moartea voii libere.

drept ca omul care nu și-a schimbat voia liberă spre rău să primească iarăși firea nemuritoare. Iar omul acesta este Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, care Și-a unit Sieși, după ipostas, trupul străbătut de sufletul rațional. Căci dacă pătimirea, stricăciunea și moartea cea după fire le-a adus în Adam povârnirea voii libere, pe drept cuvânt neclintirea voii libere din Hristos a adus nepătimirea, nestricăciunea și nemurirea cea după fire, prin Înviere.

Schimbarea firii spre pătimire, spre stricăciune și spre moarte e deci osânda păcatului săvârșit prin hotărâre liberă de Adam. Această stare nu a avut-o omul dintru început de la Dumnezeu, ci a înființat-o și a cunoscut-o săvârșind prin neascultare păcatul cu voia. Osânda prin moarte este rodul acestui păcat. Luând deci Domnul osânda aceasta a păcatului meu liber ales, adică pătimirea, stricăciunea și moartea cea după fire, S-a făcut pentru mine păcat, prin pătimire, moarte și stricăciune, îmbrăcând de bunăvoie prin fire osânda mea, El care nu era osândit după voia liberă. Aceasta a făcut-o ca să osândească păcatul și osânda mea din voie și din fire, scoțând în același timp din fire păcatul, pătimirea, stricăciunea și moartea. În felul acesta s-a făcut taină comună iconomia Celui ce din iubirea de oameni, pentru mine, cel căzut din neascultare, Și-a însușit de bunăvoie prin moarte osânda mea, ca să mă mântuiască, hărăzindu-mi prin această faptă înnoirea spre nemurire.

Socotesc că s-a arătat, pe scurt, din multe laturi, cum S-a făcut Domnul păcat, dar nu a cunoscut păcatul, și cum omul nu a devenit păcat, dar a făcut și a cunoscut păcatul, atât pe cel din voia liberă, al cărui făcător este el, cât și pe cel al naturii, pe care l-a primit Domnul pentru el, de cel dintâi aflându-Se cu totul slobod[7]. Așadar, nicidecum nu e lucru mai bun a face și a cunoaște păcatul, decât a se face păcat. Aceasta s-a văzut ținând seama de scopul Scripturii, pe care l-am arătat, și de cuvenita deosebire a înțelesurilor care se află în cuvântul păcat. Căci cel dintâi păcat produce despărțirea de Dumnezeu, lepădând prin hotărâre liberă cele dumnezeiești; iar cel de al doilea topește multă răutate, neîngăduind ca răutatea hotărârii libere să pășească la faptă, dată fiind slăbiciunea firii[8].

---

[7][7] Primul păcat zice că este cel al voii libere a lui Adam, povârnită spre rău. De aceea a fost El singur „slobod între morți” (Ps. 87, 4), neavând păcatul, pentru care s-a ivit moartea. A face și a cunoaște păcatul e vădit că ține de hotărârea voinței.

[8][8] Adam s-a făcut pătimitor prin fire, spre pedepsirea păcatului din voia liberă. Pe acesta necunoscându-l Domnul, S-a făcut păcat, luând ca om, din pricina lui, prin fire, trăsătura pătimitoare după trup.

Întrebarea 43

Dacă Scriptura spune că pomul vieții este înțelepciunea (Pilde 3, 18), *iar lucrarea înțelepciunii stă în a deosebi și a cunoaște, prin ce se deosebește pomul cunoștinței binelui și răului de pomul vieții?*

Răspuns

Marii Dascăli ai Bisericii, putând spune multe despre această temă prin harul din ei, au socotit că e mai bine să cinstească locul cu tăcerea, nevrând să spună nimic mai adânc, din pricina neputinței celor mulți de a se ridica la înțelegerea celor scrise. Iar dacă au și spus unii câte ceva, mai întâi au cercetat puterea ascultătorilor și așa au spus o parte din ce puteau spune, spre folosul celor pe care îi învățau, lăsând cea mai mare parte neatinsă. De aceea și eu m-aș fi gândit să trec mai bine locul sub tăcere, dacă n-aș fi socotit că prin aceasta aș fi întristat sufletul vostru iubitor de Dumnezeu. Deci de dragul vostru voi spune ceea ce poate să fie potrivit tuturor și ceea ce pot să înțeleagă și cei mici, și cei mari.

Pomul vieții și celălalt pom se deosebesc mult și negrăit, prin însuși faptul că unul este numit pomul vieții, iar celălalt nu al vieții, ci numai al „cunoștinței binelui și răului”. Căci pomul vieții e desigur făcător de viață; iar pomul care nu-i al vieții e vădit că este făcător de moarte. Pentru că pomul care nu e făcător de viață, deoarece nu a fost numit pom al vieții, desigur că va fi făcător de moarte, odată ce nimic altceva nu se deosebește, prin opoziție, de viață.

Afară de aceasta, pomul vieții și ca înțelepciune se deosebește foarte mult de pomul cunoștinței binelui și răului, care nici nu e înțelepciune, nici nu e numit înțelepciune. Căci proprii înțelepciunii sunt mintea și rațiunea, iar proprii deprinderii opuse înțelepciunii sunt lipsa de rațiune și simțirea (domnia simțurilor). Deci întrucât omul a venit în existență alcătuit din suflet mintal și din trup înzestrat cu simțire (simțuri), după un prim înțeles pomul vieții e mintea sufletului, în care își are scaunul înțelepciunea, iar pomul cunoștinței binelui și răului e simțirea trupului, în care e vădit că se află mișcarea nerațională. Omul, primind porunca dumnezeiască să nu se atingă prin experiența cu fapta de această simțire, n-a păzit-o.

Amândoi pomii, adică atât mintea, cât și simțirea, au, după Scriptură, puterea de a deosebi între anumite lucruri. Astfel, mintea are puterea de a deosebi între cele spirituale (inteligibile) și cele supuse simțurilor (sensibile), între cele vremelnice și cele

veșnice. Mai bine zis, ea fiind puterea de discernământ a sufletului, îl convinge ca de cele dintâi să se prindă cu toată sârguința, iar pe celelalte să le disprețuiască. Iar simțirea are puterea de a deosebi între plăcerea și durerea trupului. Mai bine zis, aceasta fiind o putere a trupurilor însuflețite și sensibile, convinge pe om să îmbrățișeze pe cea dintâi (adică plăcerea) și să respingă pe cea de-a doua (durerea). Când deci omul nu e preocupat de-a face altă deosebire decât aceasta, dintre simțirea trupească de plăcere și durere, calcă porunca dumnezeiască și mănâncă din pomul cunoștinței binelui și răului. El are adică iraționalitatea simțirii ca singurul mijloc de discernământ în slujba conservării trupului. Iar prin ea se prinde cu totul de plăcere ca de ceea ce e bun, și se ferește de durere ca de ceea ce e rău. Când însă e preocupat de-a face cu mintea numai deosebirea dintre cele vremelnice și cele veșnice, păzește porunca divină, mâncând din pomul vieții. El are adică atunci înțelepciunea aflătoare în minte ca singurul mijloc de discernământ în slujba susținerii sufletului. Iar prin ea se străduiește după slava celor veșnice ca după adevăratul bine, și se reține de la stricăciunea celor vremelnice, ca de la ceea ce e rău.

Mare este, prin urmare, deosebirea între cei doi pomi și între puterea lor naturală de discernământ, ca și între înțelesurile proprii fiecăruia. Căci termenii de bine și de rău se folosesc, fără deosebire, în mai multe înțelesuri și pot pricinui celor ce nu cugetă cu înțelepciune asupra cuvintelor Duhului, multă rătăcire. Dar voi, înțelepțiți fiind prin har, știți că ceea ce se numește simplu rău nu e în tot felul rău, ci e rău în raport cu ceva, iar în raport cu altceva nu e rău. La fel, ceea ce se numește simplu bine nu e în tot felul bine, ci e bine în raport cu ceva, iar în raport cu altceva nu e bine[1]. Păziți-vă deci de primejdia ce se naște din folosirea aceleiași numiri pentru lucruri deosebite.

Întrebarea 44

Către cine zice Dumnezeu: „Iată, Adam s-a făcut ca unul din Noi” (Fac. 3, 22)? *Dacă zice către Fiul, cum e pus Adam alături de Dumnezeu, nefiind din ființa Lui? Iar dacă zice către îngeri, cum îl pune pe înger alături de Sine, ca egal după ființă, zicând: „ca unul din Noi”?*

---

[1][1] Binele minții e dragostea nepătimașă pentru duh; iar răul ei este afecțiunea pătimașă. Binele simțirii e mișcarea pătimașă prin plăcere spre trup, iar răul ei e dispoziția ce se naște în ea prin virtute.

Răspuns

Am spus deja în capitolul despre ridicarea turnului că Scriptura închipuie pe Dumnezeu vorbind după dispoziția lăuntrică din sufletul celor providențiați. Ea indică astfel voia dumnezeiască prin figuri proprii nouă după fire. Nici aici, așadar, Scriptura nu înfățișează fără o pricină anumită pe Dumnezeu spunând: „Iată, Adam s-a făcut ca unul din Noi”, ci Îl înfățișează spunând aceasta după călcarea poruncii. Și adaugă și cauza acestei rostiri, pe care ați uitat s-o puneți în întrebare și care lămurește tot înțelesul. Căci spunând: „Iată, Adam s-a făcut ca unul din Noi”, adaugă: „cunoscând binele și răul. Și acum nu cumva să-și întindă mâna și să ia din pomul vieții și să mănânce și să trăiască în veci”. Deodată, adică, cu îndemnul ce i l-a dat, diavolul l-a învățat pe om și politeismul, spunându-i: „În ziua în care veți mânca din pom, vi se vor deschide ochii și veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul”. De aceea Dumnezeu întrebuințează în chip ironic și osânditor pluralul: „s-a făcut ca unul din Noi”, care corespunde cu ideea despre Dumnezeu sădită în Adam de amăgirea șarpelui, ca să mustre pe omul care a ascultat de diavolul[1].

Și ca să nu-și închipuie cineva că felul de vorbire ironică e străin obiceiului Scripturii, să asculte cum vorbește Scriptura în numele lui Dumnezeu către Israel: „Dacă veți umbla împotriva Mea cu viclenie, și Eu voi umbla împotriva voastră cu viclenie” (Lev. 26, 27-28). Întru nimic nu se deosebește însă viclenia de ironie. Și să-și mai amintească acela cum i-a pregătit Dumnezeu lui Ahab amăgirea, înfățișându-i minciuna ca adevăr[2], ca greșind acela să aducă Dumnezeu peste el pedeapsa cea dreaptă (3 Regi 22, 22 ș.u.). Scriptura urmărește, așadar, să-l amăgească pe Adam când înfățișează pe Dumnezeu zicând despre el că „s-a făcut ca unul din Noi”. Căci altfel cum ar adăuga Dumnezeu: „cunoscând binele și răul”, ca și cum ar avea și El o cunoștință compusă și constătătoare din lucruri opuse? Aceasta e cu neputință să o cugetăm despre Dumnezeu, cu atât mai puțin să îndrăznim să o spunem despre Acela care singur e simplu după ființă, după putere și după cunoștință și Care nu are decât cunoștința binelui[3], mai

[1][1] Dumnezeu îi grăiește lui Adam potrivit cu ideea despre Dumnezeire pe care o învățase acela de la diavol.

[2][2] Cel ce iubește minciuna e predat ei spre pierzare, ca să cunoască prin pătimire ceea ce a cultivat de bunăvoie și să afle din experiență că a îmbrățișat din neatenție moartea în loc de viață.

[3][3] Dumnezeu are numai cunoștința binelui, fiind însăși ființa și cunoștința binelui. Iar cunoștința răului nu o are, întrucât nu are nici puterea lui. Căci numai dacă are cineva prin fire putere pentru un lucru, are și cunoștința lui în chip ființial. Deci răul se cugetă în ființele

bine zis e însăși ființa, însăși puterea și însăși cunoștința. Dar nici măcar vreuna dintre ființele raționale, care își au existența de la și după Dumnezeu, nu are deodată și la un loc, în mișcarea simplă a cugetării, cunoștința compusă a celor contrare, deoarece cunoștința unuia dintre cele două lucruri care își sunt contrare produce ignorarea celuilalt lucru. Căci nu poate fi amestecată cunoștința a două lucruri contrare și nu coexistă nicidecum. Cunoștința acestui lucru înseamnă necunoștinta celuilalt dintre cele contrare, așa cum nu se poate ca ochiul să perceapă deodată ceea ce-i sus și ceea ce-i jos și ceea ce-i pe amândouă laturile, ci e de trebuință o întoarcere proprie spre fiecare dintre ele, prin desfacerea de celelalte[4].

Scriptura înfățișează, așadar, pe Dumnezeu ca și când Și-ar însuși pătimirea lui Adam, sau mustră pe Adam fiindcă a ascultat de sfatul șarpelui, făcându-l să-și dea seama de nebunia politeistă sădită în el prin amăgirea Satanei. Dacă așa este, s-a lămurit de ajuns nedumerirea. De altfel, dacă afli singur ceva mai înalt, împărtășește-mi și mie din darul hărăzit ție de Dumnezeu pentru cunoașterea lucrurilor. Iar cuvântul: „Și acum nu cumva să-și întindă mâna și să ia din pomul vieții și să trăiască în veci”, socotesc că urmărește providențial să despartă cu fapta lucrurile neamestecate, ca răul să nu se facă nemuritor, conservându-se prin împărtășirea de bine. Căci Cel ce a făcut pe om vrea ca și cunoștința aceluiași om să nu fie amestecată, stând în același timp în legătură cu cele ce-și sunt contrare[5].

Întrebarea 45

Ce *vrea să spună în Levitic* (7, 34-35) *prin pieptul legănat și brațul (șoldul) separat, închinate, în cinstea lui Dumnezeu, preoților?*

---

rationale ca ceva ce vine pe urmă, în mod accidental, împotriva firii, datorită pasivității lor, dar nu în baza unei puteri naturale.

[4][4] Cunoștința celor contrare e contemplată pe rând de cei capabili de ea.

[5][5] Cel ce și-a convins conștiința să țină răul pe care îl face ca bine prin fire, acela și-a întins puterea de activitate a sufletului ca pe o mână și a luat în chip vinovat din pomul vieții, socotind răul prin fire nemuritor. De aceea Dumnezeu, așezând prin fire în conștiința omului mustrarea pentru rău, l-a despărțit de viață, ca pe unul ce a devenit rău prin hotărârea voinței. Aceasta ca nu cumva, săvârșind răul, să-și poată convinge conștiința că răul este prin fire bun.

Răspuns

Cred că prin piept se înțelege contemplația înaltă, iar prin braț activitatea, adică deprinderea (aptitudinea) cugetării și lucrarea, sau cunoștința și virtutea[1]. Căci cunoștința aduce mintea în chip nemijlocit lui Dumnezeu, iar virtutea o desface prin fapte din toată devenirea lucrurilor. Acestea le-a lăsat Scriptura pe seama preoților, care au primit ca moștenire numai pe Dumnezeu și nimic din cele ale pământului.

Sau alt înțeles: Cei ce prin cunoștință și virtute sunt străbătuți de Duhul au să facă prin cuvântul învățăturii inimile altora capabile de evlavie și de credință, iar aptitudinea și puterea lor făptuitoare trebuie să le despartă de străduințele după firea cea stricăcioasă și să le mute spre agonisirea bunurilor nestricăcioase și mai presus de fire. De aceea pe drept cuvânt a poruncit Scriptura ca, de la cele aduse spre jertfă lui Dumnezeu, pieptul legănat, adică inima celor ce se dedică lui Dumnezeu, și brațul, adică activitatea lor, să fie date în seama preoților[2].

---

[1] Pieptul e simbolul contemplației, iar brațul al activității. Căci contemplația e aptitudinea cugetării, iar activitatea e lucrare. Prin amândouă acestea se caracterizează adevărata preoție.

[2] Cel ce prin învățătură cucernică aduce lui Dumnezeu ca jertfă inimile altora, asemenea pieptului din Levitic, și cel ce desparte puterea lor de activitate de cele stricăcioase prin împlinirea poruncilor s-a făcut preot, luând pe seama sa pieptul și brațul celor ce se aduc pe ei înșiși jertfă lui Dumnezeu.

Întrebarea 46

Care e *deosebirea între oglindă și ghicitură* (1 Cor. 13, 12)?

Răspuns

Oglinda este, ca să spun pe scurt, conștiința care are în ea în chip neștirbit forma tuturor virtuților cu fapta și prin care cel curat cu înțelegerea vede pe Dumnezeu; sau, cu alte cuvinte, ea e deprinderea cu împlinirea poruncilor, care cuprinde sinteza tuturor virtuților împletite întreolaltă în chip unitar, ca o față divină. Iar ghicitură este cunoștința rațiunilor (cuvintelor) dumnezeiești printr-o îmbrățișare deplină, pe cât se poate, cu ajutorul contemplației, cuprinzând în sine arătarea străvezie a celor mai presus de înțelegere. Oglinda este, simplu vorbind, deprinderea care indică forma originară a virtuților, ce se va descoperi celor învredniciți. Căci oglinda arată sfârșitul viitor al filosofiei cu fapta, celor ce au oglinda. Iar ghicitură indică originalul celor inteligibile, prin cunoștință**[1]**.

Deci toată dreptatea de aici, comparată cu cea viitoare, are înțelesul unei oglinzi ce reflectă chipul lucrurilor originare, dar nu cuprinde înseși lucrurile în subzistența lor descoperită. Și toată cunoștința pe care o avem aici despre lucrurile înalte, comparată cu cea viitoare, este o ghicitură ce conține o indicație a adevărului, dar nu însuși adevărul în subzistența lui, care va avea să se descopere în viitor. Întrucât în virtute și cunoștință se cuprind cele dumnezeiești, oglinda ne indică originalele prin virtute, iar ghicitura face străvezii originalele prin cunoștință. Aceasta este deosebirea între oglindă și ghicitură: oglinda vestește sfârșitul viitor al făptuirii, iar ghicitura indică taina contemplației**95**.

---

[1]**[1]** Oglinda indică bunurile ce vor corespunde făptuirii, iar ghicitura, tainele viitoare ale cunoștinței.

95 Virtutea noastră de aici, oricât ar fi de desăvârșită, e numai o oglindă prin care se vede desăvârșirea viitoare, care, pe de altă parte, nu va mai fi propriu-zis virtute, dacă virtutea e oglindă, sau văl străveziu, care odată va înceta. Iar cunoștința noastră de aici, ca treaptă mai înaltă a virtuții, oricât de bogată ar fi, nu e decât o ghicitură prin care se întrevede adevărul viitor, care la arătarea lui va desființa ghicitura, sau cunoștința de aici.

Deci și virtutea, și cunoștința au o constituție paradoxală. Pe de o parte, cuprind realitatea viitoare, pe de alta o disimulează, o ascund, ne înșală cu privire la chipul ei adevărat (κατ είδος). Ar fi interesant de comparat ideea de disimulare implicată în virtutea și cunoașterea creștină cu cea din gnoseologia lui Lucian Blaga, de pildă. S-ar putea

Întrebarea 47

Ce înseamnă: „Glasul celui ce strigă în pustie”, și celelalte? Ce e pustia și ce înseamnă aici calea Domnului și gătirea ei? Care sunt cărările Lui și ce înseamnă a le face drepte? Ce sunt văile prăpăstioase și ce înseamnă „și toată valea prăpăstioasă se va umple”? Ce sunt munții și dealurile, și ce înseamnă coborârea lor? Ce înseamnă cele strâmbe și cum se vor face drepte? Ce sunt cele aspre și cum se vor face căi netede? Și ce înseamnă ceea ce spune după toate acestea: „Și va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu” (Is. 40, 3-5; Luca 3, 4-6)?

Răspuns

Glas al lui Dumnezeu-Cuvântul, care strigă de la început în pustie, adică în firea oamenilor sau în lumea aceasta, este desigur orice sfânt, fie că închină lui Dumnezeu, cu sinceritate, ca Abel (Fac. 4, 4), cele dintâi mișcări ale contemplației sufletului, îngrășate prin virtuți[1]; fie că se prinde cu nădejdea neclintită a credinței, asemenea lui Enos (Fac. 4, 26), de bunurile viitoare, dobândind prin nădejdea în ele puterea să le cheme cu tărie[2]; fie că, încercat în toată virtutea, și-a ridicat, ca Enoh (Fac. 5, 32), mintea cu totul din legătura și din cunoștința lucrurilor și și-a mutat-o, deplin eliberată, la însăși cauza cea mai presus de înțelegere[3]; fie că, asemenea lui Noe (Fac. 6, 8), privind prin credință chipurile viitoare ale judecății dumnezeiești, și-a întocmit, ca pe o corabie, o viețuire și o deprindere care să-l scape de mânia viitoare, întărită din toate părțile cu frica lui Dumnezeu[4]; fie că,

---

spune despre categoriile stilistice ale acesteia, sau despre categoriile kantiene, care pe de o parte redau ceva din realitate, pe de alta, o disimulează, că sunt expresia puterilor noastre finite de înțelegere a realității. Când aceste puteri vor înceta și locul lor îl va lua puterea infinită dumnezeiască, atunci vom cunoaște Adevărul „față către față”.

[1][1] Cel ce cultivă cunoștința îngrășată prin virtuți, adică cunoștința lucrătoare, s-a făcut asemenea lui Abel. Drept aceea Dumnezeu caută spre el și spre darurile lui.

[2][2] Cel ce cunoaște cu adevărat cele viitoare și nădăjduiește în ele nu încetează niciodată să cheme prin fapte cele nădăjduite. Și astfel devine un nou Enos, care cheamă pe Dumnezeu.

[3][3] Cel ce a bineplăcut lui Dumnezeu prin fapte își mută mintea prin contemplație în țara celor spirituale, ca să nu mai vadă prin nălucirea vreunui lucru moartea care vine prin patimile susținute de simțire. Acesta nu se mai află sub nimic din cele ce vor să-l robească.

[4][4] Cel ce din pricina viitoarei mânii se străduiește într-o viață ostenitoare s-a făcut asemenea lui Noe, care prin puțină strâmtorare a

asemenea lui Avraam, văzând cu ochiul curat al credinței frumusețea bunurilor viitoare, a ascultat să iasă cu dragă inimă din pământul, din rudenia și din casa părintească, părăsind legătura și afecțiunea față de trup, față de simțuri și față de cele supuse simțurilor[5] și, aflându-se în timpul încercărilor și al luptelor mai presus de fire, a preferat în locul firii pe Acela care e cauza firii, precum marele Avraam a preferat pe Dumnezeu lui Isaac (Fac. 12, 1; 22, 2); fie că, asemenea lui Isaac, ajuns la vârful nepătimirii și la o foame nesăturată după contemplație, a câștigat o atât de fermă deprindere întru virtute și cunoștință, încât nu a putut fi clintit de la adevăr, chiar când era război de duhurile viclene[6]; fie că, asemenea lui Iacob, curățându-și mintea de desișul celor materiale și de confuzia lor, și-a făcut-o netedă și, îmbrăcându-și trupul în piei de ied (Fac. 27, 16), adică petrecerea trupească în asprimea vieții după Dumnezeu, a primit de la Dumnezeu puterea împotriva cugetului trupesc; apoi, tot asemenea lui Iacob, de teama răscoalei patimilor și de dorul unei învățături mai înalte prin experiență, s-a mutat în Haran (Fac. 28, 10), adică la contemplarea naturii, de la care luând prin ostenelile cu fapta toată știința duhovnicească a lumii văzute, adunată în diferite cugetări și înțelesuri, s-a întors în pământul părintesc și propriu, adică la cunoștința celor inteligibile, aducându-și, ca pe niște femei și slujnice, deprinderile și lucrările ferme ale activității și ale contemplației, pe care le-a dobândit, și pe fiii născuți lui din ele, care sunt aceștia (Fac. 33, 5)[7]. Și, simplu vorbind, ca să nu mai lungesc cuvântul peste ceea ce trebuie, înfățișând viața fiecăruia, fiecare sfânt este, în chip vădit, prin viața lui, ca unul ce are în sine pe Cuvântul care-Și strigă voia Sa către ceilalți oameni, un glas al Cuvântului și un înainte-mergător, pe măsura și după chipul dreptății și al credinței din el.

Mai mult decât toți este însă glasul lui Dumnezeu și înainte-mergător marele Ioan, vestitorul și propovăduitorul venirii adevărate a lui Dumnezeu, al celei fără figuri și fără simboluri, ca

---

trupului scapă de viitoarea osândă a necredincioșilor.

[5][5] Pământ numește trupul, rudenie simțurile, casă părintească lumea supusă simțurilor. Patriarhul ieșit din acestea a tăiat afecțiunea sufletului față de ele.

[6][6] Numai de Isaac s-a scris că nu s-a mutat din pământul făgăduinței. Tatăl său, Avraam, a ieșit din Mesopotamia și s-a dus în Egipt, iar fiul său, Iacob, a fost alungat în Mesopotamia și după aceea s-a așezat în Egipt, unde a și murit.

[7][7] Prin soții a înțeles deprinderile virtuții și ale cunoștinței, iar prin slujnice lucrările acestora. Din acestea naște, ca pe niște fii, rațiunile cuprinse în natură și în timp.

și arătătorul Lui, pentru cei ce nu-L cunosc. Căci el a arătat deschis pe Cel ce ridică păcatul lumii (Ioan 1, 26) și a contribuit, cu slujirea sa de la Botez, la îndeplinirea tainelor mântuirii, potrivit iconomiei.

Dar fiindcă, din pricina bogăției harului, orice silabă, chiar cea mai neînsemnată a dumnezeiești Scripturi, poate să se tâlcuiască în multe feluri spre folosul celor dornici de virtute și de cunoștință, să cercetăm, pe cât ne este cu putință, și altfel cuvintele puse în fruntea capitolului.

Așadar, pustia, cum am spus, e firea oamenilor și lumea aceasta, ca și fiecare suflet în parte, din pricina nerodirii celor bune, la care a ajuns prin greșeala străveche.

Glasul Cuvântului ce strigă este mișcarea conștiinței la fiecare greșeală. Aceasta, strigând în ascunsul inimii, gătește calea Domnului. Pregătirea căii Domnului e limpede și vădit că se face prin schimbarea și îndreptarea spre bine a modurilor (de viață) și a gândurilor și prin curățirea întinăciunilor de mai înainte. Iar cale frumoasă și slăvită e viața virtuoasă a fiecăruia, de-a lungul căreia Cuvântul Își face drumul mântuirii, sălășluindu-Se în el prin credință și umblând însoțit de diferitele precepte și dogme ale virtuții și cunoștinței. Cărările Cuvântului sunt diferitele moduri ale virtuților și diferitele comportări sau îndeletniciri după voia lui Dumnezeu. Pe acestea le fac drepte aceia care nu cultivă virtutea și cercetarea cuvintelor dumnezeiești nici pentru slavă, nici din zgârcenie, nici ca să fie lingușiți de oameni, sau ca să le placă lor, sau ca să se mândrească în fața lor, ci toate le fac și le spun și le cugetă pentru Dumnezeu. Căci Cuvântul lui Dumnezeu nu zăbovește pe cărările care nu sunt drepte, chiar dacă ar afla calea în anumite privințe gătită. De pildă, cineva postește și se reține de la hrana care aprinde patimile și face toate celelalte câte pot să ajute la izbăvirea de patimi. Acesta a gătit calea amintită, dar cultivă aceste moduri pentru slava deșartă, sau din zgârcenie, sau pentru a fi lingușit de oameni, sau pentru a le plăcea lor, sau din altă pricină, și nu pentru a plăcea lui Dumnezeu. Acesta nu a făcut drepte cărările lui Dumnezeu. El a răbdat osteneala pregătirii căii, dar nu-L are pe Dumnezeu umblând pe cărările Lui. Deci calea Domnului este virtutea, iar cărarea dreaptă e modul (chipul) drept și neviclean al virtuții.

„Toată valea prăpăstioasă se va umple”. E vorba, desigur, de a celor care au gătit bine calea Domnului și au făcut drepte cărările Lui, nu pur și simplu de a tuturor; adică nu și de a celor ce n-au gătit calea Domnului și nu au făcut drepte cărările Lui. Iar valea prăpăstioasă este trupul fiecăruia, atunci când a fost săpat și ros de curgerea multă a patimilor și când a fost tăiată

continuitatea și coeziunea lui duhovnicească cu sufletul, susținută prin legea lui Dumnezeu, care le leagă. Dar poate fi înțeles ca vale prăpăstioasă și sufletul care a fost scobit și ros de îndelungatele furtuni ale păcatului și care a pierdut prin viciu frumusețea netezimii în duh[8]. Deci toată valea prăpăstioasă, adică trupul și sufletul celor ce au gătit calea Domnului și au făcut drepte cărările Lui, se va umple prin lepădarea patimilor, care produc în ele, în trup și-n suflet, inegalitățile prăpăstioase, și va redobândi înfățișarea naturală a vieţuirii virtuoase, netezită în duh.

„Și fiecare munte și deal se va coborî". Cum se știe, alături de văi obișnuiesc să se afle munți și dealuri. Munte este „orice înălțime ce se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu" (2 Cor. 10, 5), iar deal e tot păcatul ce se răzvrătește împotriva virtuții. Cu alte cuvinte, munții sunt duhurile care produc neștiința, iar dealurile, cele care săvârșesc păcatul. Când deci toată valea, adică trupul sau sufletul celor ce au gătit calea Domnului și au făcut drepte cărările Lui, se va umple de cunoștință și virtute, prin prezenta lui Dumnezeu-Cuvântul care umblă în ei prin porunci, se vor umili toate duhurile cunoașterii mincinoase și cele ale păcatului. Pentru că Însuși Cuvântul lui Dumnezeu va călca și va supune și va surpa stăpânirea lor vicleană, ridicată împotriva firii omenești, săpând, așa-zicând, mărimea și înălțimea munților și a dealurilor și umplând cu ele văile[9]. Căci, într-adevăr, de va lua cineva înapoi, prin puterea Cuvântului, toate câte le-au luat dracii de la fire, producând neștiința și păcatul în cuprinsul firii, nu va mai exista nicidecum vreo înălțime a neștiinței și a păcatului, precum n-ar mai exista în lumea văzută niciun munte și niciun deal dacă ar avea oamenii vreo mașină cu care să sape munții și dealurile și să umple văile.

Deci coborârea munților și a dealurilor spirituale și viclene înseamnă restabilirea trupului și a puterilor firești ale sufletului în rânduiala lor. În urma acestei restabiliri, mintea iubitoare de Dumnezeu umplându-se în chip natural de bogăția virtuții și a cunoștinței va străbate neted veacul acesta și va păși întins spre lumea neîmbătrânită și nestricăcioasă a Puterilor spirituale și sfinte. Ea nu va mai fi amăgită de patimile de bunăvoie ale trupului, care se folosesc de plăcerea felurită și vicleană, și nu va mai fi exasperată de încercările fără de voie ale durerii, ca pentru

---

[8] Precum trupul izbit necontenit de patimi se face asemenea unei văi prăpăstioase, la fel se face și sufletul când e scobit de curgerea gândurilor rele.

[9] Lepădarea patimilor contrare firii și dobândirea virtuților conforme firii umple sufletul săpat ca o vale și smerește cugetarea înălțată ca un munte de duhurile rele.

cruțarea trupului să renunțe la calea anevoioasă a poruncilor, fugind de asprimea ostenelilor virtuții.

„Cele strâmbe se fac drepte” când mintea, eliberând mădularele trupului de patimi, adică oprind simțurile și celelalte mădulare de la lucrarea plăcerii, le învață să se miște potrivit cu rațiunea simplă a firii[10]. Iar „cele aspre”, adică încercările fără voie, vor fi căi line când mintea, bucurându-se și veselindu-se, rabdă cu inimă bună neputințele, necazurile și nevoile, desființând toată stăpânirea patimilor de bunăvoie prin ostenelile fără de voie[11]. Căci cel ce se dorește după viața adevărată, cunoscând că toată osteneala, fie cu voia, fie fără de voie, se face moarte a plăcerii, care e maica morții[12], va primi cu veselie toate asprimile încercărilor fără de voie, bucurându-se întru răbdare și făcând din necazurile sale căi ușoare și line, care-l duc fără să-l rătăcească spre cununa chemării de sus pe cel care-și face cu evlavie de-a lungul lor drumul dumnezeiesc.

Prin urmare, tot cel ce a stins prin înfrânare plăcerea întortocheată, complicată și amestecată în chip felurit în toate simțurile, a făcut drepte cele strâmbe. Și tot cel ce calcă cu puterea răbdării peste întâmplările aspre și anevoie de străbătut ale ostenelilor a făcut cele aspre căi line. De aceea „va vedea mântuirea lui Dumnezeu”, pe care o va primi ca pe o răsplată a virtuții și a ostenelilor pentru ea, ca unul ce s-a luptat bine și după lege, a biruit plăcerea prin setea de virtute și a călcat durerea prin dragostea de cunoștință, și prin amândouă a purtat bărbățește nevoințele dumnezeiești[13].

De aceea zice: „Și va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu”. Prin „tot trupul” se înțelege trupul cel credincios, după cuvântul: „Și voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul” (Ioil 2, 28), adică peste tot trupul care a crezut. Deci nu tot trupul, în general, va vedea mântuirea lui Dumnezeu. Căci trupul celor necredincioși nu o va vedea, dacă e adevărat cuvântul care zice: „Piară necredinciosul, ca să nu vadă slava Domnului” (Is. 26, 10).

---

[10] „Cele strâmbe” sunt mișcările simțurilor potrivnice firii. Ele se îndreaptă când mintea le învață să se miște potrivit firii, spre cauza proprie, adică spre Dumnezeu.

[11] „Cele aspre” sunt întâmplările încercărilor fără de voie. Ele sunt prefăcute în căi line prin răbdarea lor cu mulțumită.

[12] Maica morții este plăcerea, iar moartea plăcerii este osteneala, fie cea din voie liberă, fie cea fără voie.

[13] Cel ce iubește virtutea stinge cuptorul voit al plăcerilor. Iar cel a cărui minte este străbătută de cunoștința adevărului nu e oprit de ostenelile fără de voie din mișcarea neîncetată a dorinței care-l poartă spre Dumnezeu.

E vorba aici, în chip determinat, de tot trupul credincios. Iar prin trup ca parte, cuvântul Scripturii înțelege de obicei întreg omul. Ea strigă așadar: „Și va vedea tot omul mântuirea lui Dumnezeu”. Deci tot omul care ascultă glasul ce strigă în pustie și, după înțelesul arătat mai sus, gătește calea Domnului și face drepte cărările Lui; tot omul care apoi, prin dărâmarea munților și a dealurilor spirituale și viclene, umple valea, adică sufletul care, prin scobirea lui, adică prin călcarea poruncii dumnezeiești, a prilejuit pomeniților munți și dealuri viclene înălțarea și ridicarea[14]; tot omul care prin această umplere pricinuiește scoborârea puterilor viclene și apoi îndreaptă, prin înfrânare, căile strâmbe ale patimilor de bunăvoie, adică mișcările plăcerii, și netezește prin răbdare întâmplările aspre ale încercărilor fără de voie, adică diferitele feluri de dureri, făcându-le căi bune; tot omul de felul acesta pe dreptate va vedea mântuirea lui Dumnezeu, ca unul ce a devenit curat la inimă. Căci cel curat la inimă vede, prin virtuțile și prin contemplațiile sale evlavioase, la sfârșitul luptelor pe Dumnezeu, după cuvântul: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5, 8). Pentru că el a primit ca răsplată a ostenelilor pentru virtute harul nepătimirii, decât care nimic nu arată mai deplin pe Dumnezeu celor ce îl au.

Și poate celor ce caută înțelesurile mai înalte le este dat și altfel să audă, în temeiul acestui har, în sufletul eliberat de patimi, ca într-o pustie, glasul înțelepciunii și al cunoștinței dumnezeiești, care strigă fără sunet prin virtuți[15][96], Fiindcă unul și același Cuvânt Se face tuturor toate potrivit cu fiecare, străbătându-l pe fiecare și dăruindu-Și în mod anticipativ harul Său, ca pe un glas înainte-mergător, ce pregătește pe fiecare pentru venirea Lui. În unii acest har devine pocăință, ca înainte-mergător al dreptății viitoare, în alții virtute, ca pregătitor al cunoștinței așteptate, și, iarăși, în alții cunoștință, ca icoană a viitoarei aptitudini contemplative. Simplu vorbind, timpul se depărtează de la mintea contemplativă, când aceasta își însușește prin cunoștință (în chip gnostic) urcușurile dumnezeiești ale Cuvântului și se acomodează rațiunilor Lui suprafirești și iubitoare de oameni, prin care Se face tuturor toate, ca pe toți să-i mântuiască prin bogăția milostivirii

[14] Sufletul scobit prin păcat a dat dracilor, ca unor munți, putința de înălțare, adică de stăpânire asupra sa.

[15] Virtutea lucrată cu fapta se face glas al cunoștinței ce strigă, ca în pustie, în sufletul lipsit de patimi. Căci virtutea este înainte-mergătoarea adevăratei înțelepciuni, vestind adevărul ce se va arăta în urma ei, după iconomie, dar există înainte de ea, după cauză[96].

[96] Adevărul e cauza virtuții, dar e în folosul omului să ajungă la el prin virtute.

Lui.

Întrebarea 48

A doua Carte a Paralipomenelor zice despre Ozia: „A făcut ce este drept înaintea Domnului și L-a căutat pe Domnul în zilele lui Zaharia, care îl sfătuia în frica Domnului; iar Domnul i-a făcut parte de propășire. (...) Și a zidit Ozia turnuri în Ierusalim și la poarta unghiului și peste unghiul văii și peste unghiuri; și le-a întărit pe ele. Și a zidit turnuri în pustie și a săpat fântâni multe, că avea multe turme în Sefila și în câmpie, și lucrători la viile din munți și din Carmel, fiindcă era lucrător de pământ” (2 Paral. 26, 4-5; 9-10). *Ce sunt turnurile, ce este poarta unghiului, ce este valea și unghiul ei, și ce sunt, iarăși, unghiurile și turnurile din pustie? Ce sunt fântânile săpate și turmele? Ce este Sefila și câmpia? Cine sunt lucrătorii la vie și ce este muntele și Carmelul? Și ce înseamnă: „că era lucrător de pământ”?*

Răspuns

Vino, preaslăvite Cuvinte al lui Dumnezeu, și ne împărtășește, pe măsura puterilor noastre, descoperirea cuvintelor Tale! Înlăturând grosimea învelișurilor, arată-ne, Hristoase, frumusețea înțelesurilor spirituale. Ia-ne de mâna dreaptă, adică de puterea minții noastre, și „ne călăuzește pe calea poruncilor Tale” (Ps. 118, 35). Și ne du „la locul cortului Tău cel minunat, până înlăuntrul casei lui Dumnezeu[1] [97], în glas de bucurie și de mărturisire a

[1] [1] Prin „cortul minunat” înțelege sfântul trup al lui Dumnezeu, pe care l-a luat din firea noastră, întrucât i-a dat existență în Sine Însuși, fără de sământă. Iar casa e sufletul Lui mintal, căci Cuvântul făcându-Se om Și-a unit Sieși, în chip negrăit, un trup înzestrat cu suflet mintal, ca să curețe ceea ce-i asemenea prin cele asemenea. Iar locul este Însuși Cuvântul, Care a fixat în Sine, după ipostas, firea noastră, în chip neschimbat. La acest cort sau trup să străbatem deci, sfințind trupul nostru prin virtuți. Căci prin acestea poate deveni, după harul Duhului, de aceeași formă cu trupul slavei Lui. Și să pătrundem înlăuntrul casei lui Dumnezeu, sau în contemplația curată de orice amestec, prin cunoștința simplă și neîmpărțită, ajungând la însuși sufletul mintal al Domnului, ca să avem și noi „mintea lui Hristos” (Filip. 3, 20), cum zice Apostolul, prin împărtășirea de Duhul Sfânt. Atunci vom fi devenit după har și noi pentru El, ceea ce S-a făcut El, prin fire, după iconomie, pentru noi[97].

[97] Prin virtuți, dar nu fără har, ajungem la trupul Domnului, adică trupul nostru se modelează după trupul Lui în toate simțirile sale; prin cunoștința simplă și nedivizată ajungem la sufletul Lui, sufletul nostru aflându-se într-o contemplare pură a lui Dumnezeu. Atunci avem „mintea

zvonului de sărbătoare” (Ps. 41, 5), ca și noi, prin mărturisirea făptuirii și prin bucuria contemplației[98], să fim învredniciți a veni la locul negrăit al ospățului Tău și să ne ospătăm împreună cu cei ce prăznuiesc acolo duhovnicește, cântând cunoștința celor negrăite cu glasurile netăcute ale minții. Și mă iartă pe mine, Hristoase, că îndrăznesc, la porunca slujitorilor Tăi celor vrednici, ceea ce este peste puterea mea. Luminează cugetarea mea neluminată spre înțelegerea locului de față, ca să fii și mai mult slăvit, ca Unul ce dai orbilor vedere și faci limba celor gângavi să grăiască cu claritate.

Socotesc, așadar, că precum, până la un loc, Solomon a fost chipul lui Hristos Dumnezeu, așa a fost și Ozia până la un loc chipul Mântuitorului. Căci numele lui Ozia tălmăcit în grecește înseamnă „tăria lui Dumnezeu”. Iar tăria naturală și puterea ipostatică a lui Dumnezeu și Tatăl este Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta S-a făcut piatra cea din capul unghiului. Iar unghiul este Biserica. Căci precum unghiul face prin sine legătura dintre două ziduri, la fel Biserica lui Dumnezeu se face unirea a două popoare, a celui dintre neamuri și a celui dintre iudei. Și această unire are ca legătură pe Hristos[2]. Acesta a zidit „turnurile în Ierusalim”, adică a înălțat ca niște întăriturii, „în locul de unde se vede pacea”, cele dintâi cuvinte (rațiuni) dumnezeiești și de nedărâmat ale dogmelor despre Dumnezeire. Iar „la poarta unghiului” a înălțat cuvintele (rațiunile) dogmelor despre întrupare. Căci poartă și ușă a Bisericii e tot El[3], fiindcă zice: „Eu sunt ușa” (Ioan 10, 9). Această poartă este înconjurată de turnuri, adică de întăriturile dogmelor dumnezeiești despre întrupare, arătând că cei ce voiesc să creadă drept trebuie să intre înlăuntrul unghiului, adică în Biserică, prin întăriturile acestea și să fie apărați de ele. Căci cel ce e asigurat de turnurile dogmelor dumnezeiești ca de niște întăriturii ale adevărului nu se teme de gândurile și de dracii care-l amenință cu pierzarea.

„Și peste unghiul văii”. Valea este trupul. Iar unghiul acestuia

---

lui Hristos” cea umană, adică ne urcăm până acolo până unde S-a coborât El, ne întâlnim cu El în punctul de intersecție al Dumnezeirii cu omenitatea, în starea omului îndumnezeit.

[98] Prin cele două trepte ale urcușului.

[2][2] Piatra din capul unghiului este legătura unghiului, adică a Bisericii.

[3][3] Prin poarta unghiului înțelege întruparea, care e poarta Bisericii; iar prin turnuri, dogmele drepte despre întrupare.

este unirea lui cu sufletul[99] prin legătura în duh[4]. Peste această unire se zidesc turnurile, adică întăriturile poruncilor și învățăturile pe care le scoate dreapta socoteală din ele, ca prin acestea să se păzească nedesfăcută unirea trupului cu sufletul, ca un unghi.

„Și a zidit turnuri peste unghiuri”. Unghiuri poate a numit Scriptura diferitele uniri dintre făpturile despărțite, care s-au realizat prin Hristos[5]. Căci El a unit pe om înlăturând tainic, în duh, deosebirea dintre bărbat și femeie, întrucât a eliberat în amândoi rațiunea firii de caracteristicile crescute din patimi[100]. A unit apoi pământul, înlăturând deosebirea dintre paradisul sensibil și pământul pe care-l locuim[101]. A unit de asemenea pământul cu cerul, arătând astfel firea lucrurilor sensibile ca una singură, ce gravitează spre ea însăși. A unit iarăși cele sensibile cu cele inteligibile, dovedind că și firea celor create este una singură, aflându-se într-o strânsă legătură printr-o oarecare rațiune tainică. În sfârșit, a unit într-un mod și după o rațiune mai presus de fire toată firea creată cu Creatorul. Și peste fiecare dintre aceste uniuni sau unghiuri a zidit turnurile întărite ale dogmelor

---

[99] Imaginea unghiului pentru unitatea ce se realizează între două lucruri, care totuși nu se confundă, este cât se poate de potrivită. Unghiul e un întreg, în care se disting totuși părțile unite. Linia dreaptă n-ar putea exprima această noutate, ci ar arăta o contopire a celor unite.

[4] Prin unghiul văii înțelege unirea cea după fire a trupului cu sufletul și legătura cea după duh a sufletului cu trupul, când acesta e slujitor al virtuții.

[5] Unghiuri numește, în general, diferitele uniri ale făpturilor, adică unirile diferitelor naturi mai generale între ele, spre a da o unică armonie.

[100] Των εν τοις πάθεσιν ιδιωμάτων. Rațiunea firii umane e aceeași în bărbat și femeie. Dar patimile au grefat pe ea caracteristici deosebite în bărbat și femeie. De aceste caracteristici provenite din patimi curăță Hristos rațiunea firii omenești, arătând-o la fel în bărbat și femeie. Dar această uniformizare se realizează numai în duh, adică numai dacă se copleșește în ei viața trupească – a simțirii – prin duhul care s-a deschis în adâncul lor prin Duhul dumnezeiesc și a inundat toată existența lor. În duh, bărbatul și femeia sunt la fel, numai trupul cu simțirile corespunzătoare îi diferențiază.

[101] Pământul acesta poate redeveni prin viața noastră curată și prin bună înțelegerea dintre oameni paradisul sensibil care a fost la început. Nu o graniță geografică desparte paradisul originar de pământul ce-l locuim, ci granița păcatului. Prin Hristos pământul a redevenit un paradis în potență și deci în dezvoltare, așa cum în om s-a inaugurat ordinea învierii.

dumnezeiești, care să le susțină și să le lege strâns[6] [102].

„Și a zidit turnuri în pustie”. Pustia este firea celor văzute, adică lumea aceasta în care Cuvântul a zidit drept turnuri opiniile cucernice despre lucruri, dăruindu-le celor ce le cer; cu alte cuvinte, a sădit în duh rațiunile juste ale dogmelor contemplației naturale.

„Și a săpat fântâni multe, că avea multe turme în Sefila și în câmpie, și lucrători la viile din munți și din Carmel, fiindcă era lucrător de pământ”. Pustia este, cum am spus, lumea sau firea oamenilor. În aceasta a săpat fântâni, prin aceea că a scos pământul din inimile celor vrednici, le-a curățat de greutatea și de cugetul pământului și le-a lărgit ca să poată primi ploile dumnezeiești ale înțelepciunii și ale cunoștinței, ca să adape turmele lui Hristos, adică pe cei ce au nevoie, pentru pruncia sufletului, de învățătura morală[7].

„Turmele din Sefila”. Sefila se tâlcuiește „căldare strâmtă”. Acestea indică pe cei ce se curăță prin încercările fără de voie și se spală de întinăciunile sufletului și ale trupului. Aceștia au nevoie să bea ca pe o apă învățătura despre răbdare[8].

Iar turmele „din câmpie” arată pe cei ce propășesc bucurându-se de lărgime, întrucât lucrurile cele de-a dreapta își desfășoară cursul potrivit cu dorința lor; sau pe cei ce propășesc în bine pe drumul virtuților și se lărgesc fără patimă în împlinirea poruncilor, umblând pe calea sau în legea lor. Aceștia încă au nevoie să se adape din cuvântul care îi îndeamnă la smerenie, la comuniunea și împreuna-pătimire cu cei mai neputincioși și la

---

[6] Fiecare unire a făpturilor pomenite se face după o rațiune a înțelepciunii. Pe acestea Scriptura le numește turnurile unghiurilor. Căci rațiunea ființială pe care o cunoaștem în fiecare făptură[102] și rațiunea care le leagă pe toate împreună într-o singură armonie e ca o fortificație și ca un turn al fiecăreia dintre făpturi.

[102] ο τε κατ ουσίαν της επ αυτώ γνώσεως. Deci s-ar putea traduce și așa: rațiunea cea după ființă, pe baza căreia cunoaștem făptura respectivă. Fie într-un sens, fie într-altul, rațiunea oricărei făpturi e o fortificație care nu poate fi dărâmată, sau alterată. Rațiunea aceasta ține laolaltă, ca un turn, părțile unei făpturi. Tot așa face și rațiunea mai generală a mai multor lucruri, cu acestea.

[7] Fântâni a numit inimile care primesc darurile cerești ale sfintei cunoștințe, după ce au fost săpate prin cuvântul tare al poruncilor. Ele au lepădat, ca pe niște bolovani, iubirea față de patimi și afecțiunea firii față de lucrurile sensibile și s-au umplut de cunoștința cea în duh, venită de Sus, care spală patimile și dă viață virtuților.

[8] Turmele din Sefila sunt cei ce învață prin multe strâmtorări filosofia morală și au nevoie de cuvintele (rațiunile) care îndeamnă la răbdare.

mulțumirea pentru cele hărăzite lor[9].

„Lucrători la viile din munți” sunt cei ce cultivă pe culmile contemplației rațiunea dumnezeiască și extatică a cunoștinței, care înveselește inima[10]. Iar „lucrătorii la viile din Carmel” sunt cei ce prin contemplație se exercită în chip înalt în știința desăvârșitei curățiri, cu înlăturarea totală a celor create. Căci Carmelul se tâlcuiește „recunoașterea (acceptarea) tăierii împrejur”. Deci cel ce cultivă vie în el cultivă ideea mistică a tăierii împrejur prin cunoaștere, tăind dimprejurul minții tot ce e materie și toate cele materiale, dar fără să-și socotească în chip iudaic rușinea drept slavă[11] [103] [104]. Scriptura zice că și aceștia au trebuință de apa dumnezeiestei înțelepciuni din fântânile săpate în pustie, ca, pe măsura credinței, fiecare să primească cuvântul potrivit pentru cele crezute, adică harul prin care să învețe pe alții cuvântul mântuitor[105]. Căci prin acesta Domnul nostru Iisus Hristos îngrijește în chip minunat de sufletul fiecăruia, dat fiind că El este și Se face fără încetare agricultorul cel bun și priceput care lucrează toate cele spuse mai înainte, pentru mântuirea noastră.

Acesta este, pe scurt, unul dintre înțelesurile cuvintelor de mai înainte. Acest înțeles are în centru pe Iisus Hristos. După alt înțeles, ele se referă la mintea fiecăruia, descriind desăvârșirea celor întăriți de frica și de iubirea lui Dumnezeu[12]. Înainte însă de

---

[9] Turmele din câmpie sunt cei ce înaintează lesnicios pe drumul virtuților și rămân nevătămați de rău. Aceștia au nevoie de cuvintele (rațiunile) care îndeamnă la mulțumire.

[10] Prin munți, în general, înțelege contemplarea înaltă a naturii în duh. Pe aceasta o cultivă cei ce au lepădat nălucirile sensibile și au străbătut la rațiuni, prin mijlocirea virtuților.

[11] Carmelul e înălțimea recunoașterii tăierii împrejur[103]. Iar tăierea împrejur e înlăturarea afecțiunii naturale față de cele ce se schimbă[104] și suprimarea legăturii afectuoase a minții față de făpturi. Vița de vie a acestei stări este rațiunea Providenței, care hărăzește extazul sobru. Pe aceasta o cultivă bărbații sau gândurile ce se mișcă numai în jurul Monadei simple și fără de început. Căci cel ce se mișcă numai spre aceasta a tăiat de la sine, ca pe un prepuț, afecțiunea care acoperă cauza creării lucrurilor.

[103] Înălțimea recunoașterii necesității tăierii împrejur.

[104] η της κατά φύσιν σχέσεως προς γένεσιν αφαίρεσις. E plăcerea pentru lucrurile prinse în șuvoiul devenirii. Sau plăcerea pentru fenomenul apariției și creșterii lucrurilor și tristețea pentru fenomenul veștejirii și dispariției lor.

[105] S-ar putea traduce și așa: „ca, pe măsura credinței, fiecare să primească rațiunea cuvenită din cele crezute, adică harul învățăturii mântuitoare”.

[12] Alt înțeles al acestora.

a înfățișa acest înțeles al cuvintelor, trebuie să-mi arăt mirarea că s-a putut spune de Ozia, care, potrivit istoriei, era regele Iudeei, că avea lucrători la viile din Carmel, știut fiind că acest munte nu se afla în împărăția lui Iuda, ci cădea în împărăția lui Israel, însăși capitala lui Israel fiind zidită pe vârful lui[13]. Dar, precum se vede, Scriptura, vrând să stârnească cugetarea noastră leneșă la cercetarea adevărului, a amestecat în țesătura istoriei ceea ce n-a existat niciodată.

Ozia, așadar, e mintea care a dobândit tăria dumnezeiască în vederea făptuirii și a contemplației[106]. Căci, precum am spus, Ozia se tălmăcește prin „tăria lui Dumnezeu". „Și l-a căutat, zice, Ozia pe Domnul în zilele lui Zaharia, care îl sfătuia în frica Domnului". Zaharia se tălmăcește „pomenirea lui Dumnezeu". Deci mintea, până are în ea vie pomenirea lui Dumnezeu, caută prin contemplație pe Domnul. Dar nu oricum, ci în frica Domnului, adică prin împlinirea poruncilor[14]. Căci cel ce îl caută printr-o contemplație fără fapte nu află pe Domnul, pentru că nu L-a căutat în frica Domnului.

„Iar Domnul i-a făcut parte de propășire". Domnul hărăzește propășire oricui săvârșește fapte întru cunoștință[107], învățându-l modurile poruncilor și descoperindu-i rațiunile adevărate ale lucrurilor[108].

„Și a zidit Ozia turnuri în Ierusalim". Cel ce propășește în căutarea Domnului prin contemplație împreunată cu frică, adică cu împlinirea poruncilor, zidește turnuri în Ierusalim, înălțând adică în starea simplă și pașnică a sufletului rațiunile despre Dumnezeire[15].

„Și peste poarta unghiului". Poarta unghiului, adică a credinței bisericești, este viața evlavioasă[16]. Căci prin aceasta intrăm la moștenirea bunurilor. Deasupra ei mintea gnostică (ce se

---

[13] Se arată cu curaj că e cu neputință să se fi petrecut istoria lucrurilor în conformitate cu acest loc.

[106] În vederea celor două trepte ale urcușului duhovnicesc.

[14] Prin frica de Dumnezeu a indicat filosofia activă, arătând sfârșitul prin început. Căci „începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu" (Pilde 1, 7).

[107] Sau: oricui împreunează făptuirea cu cunoștința sau caută să pătrundă înțelesul poruncilor pe care le împlinește.

[108] „Modurile poruncilor": modurile de aplicare practică; rațiunile lor sau ale lucrurilor; înțelesurile, rosturile lor în ansamblul Universului și al existenței.

[15] Gândul înalt despre Dumnezeire este turn în suflet, întărit prin împlinirea poruncilor.

[16] Ce este poarta unghiului.

îndeletnicește cu cunoașterea) zidește, ca niște turnuri puternice și nebiruite, întăriturile dogmelor despre întrupare, constătătoare din diferite învățături, ca din tot atâtea pietre; de asemenea, diferitele moduri ale virtuților, prin care se asigură împlinirea poruncilor.

„Și peste unghiul văii". Valea este trupul. Iar unghiul acestuia e unirea lui cu sufletul prin legea poruncilor. Peste această unire zidește mintea, ca pe un turn, cunoștința, care supune trupul sufletului, prin legea duhului[109].

„Și peste unghiuri". Multe, zice, sunt unghiurile peste care mintea cea puternic întărită în Dumnezeu a zidit turnurile. Unul dintre aceste unghiuri este unirea celor particulare cu cele generale, de aceeași fire, prin aceeași rațiune a existenței. Așa se unesc, de pildă, indivizii cu speciile, speciile cu genurile și genurile cu ființa. În felul acesta marginile se împreunează în chip unic[110]. Peste aceste concretizări particulare și prin ele se străvăd rațiunile generale, realizându-se, ca niște unghiuri, unirile multe și variate ale celor ce se deosebesc între ele[17]. Un alt fel de unghi este unirea minții cu simțirea, a cerului cu pământul, a celor sensibile cu cele inteligibile și a firii cu rațiunea ei[18]. Peste toate acestea mintea contemplativă își înaltă concepțiile adevărate, prin știința ei, zidind cu înțelepciune turnurile spirituale peste aceste unghiuri, adică ridicând deasupra acestor uniuni dogmele care le susțin.

„Și le-a întărit pe ele, și a zidit turnuri în pustie și a săpat fântâni multe"[19]. Cel ce a putut să-și elibereze simțurile de patimi și să-și izbăvească sufletul din robia simțurilor a reușit să ridice zid în calea intrării diavolului în minte prin mijlocirea simțurilor. De aceea se spune că a înălțat în pustie, adică în contemplația naturală, ca pe niște turnuri întărite, opiniile evlavioase despre lucruri, în care refugiindu-se, nu se teme de dracii care tâlhăresc în pustia aceasta, adică în firea celor văzute, și amăgesc mintea

---

[109] Cunoștința de aici nu e gnoza în general, prin care e cunoscut Dumnezeu, ci διάγνωσις, prin care omul recunoaște unirea dintre trup și suflet și drept urmare necesitatea ca trupul să se supună sufletului.

[110] μοναδικώς. În fiecare individ se întâlnește particularul cu universalul într-un chip unic, care nu se mai repetă.

[17][17] Rațiunile celor particulare, în împreunare cu cele generale, înfăptuiesc unirile celor deosebite, deoarece rațiunile mai generale îmbrățișează în chip unitar rațiunile celor particulare, la care se referă în mod firesc lucrurile particulare.

[18][18] Există și între acestea o rațiune a relației în duh, care înfăptuiește unirea lor întreolaltă.

[19][19] Observă cum trebuie să se înțeleagă cuvântul „a întărit".

prin simțuri, trăgând-o spre întunericul neștiinței[20].

„Și a săpat fântâni multe”, adică diferitele deprinderi în cele bune, capabile să primească prin cunoștință (prin gnoză), pentru a le împărtăși altora, învățăturile hărăzite de sus. „Căci avea multe turme în Sefila și în câmpie, și lucrători la viile din munți și din Carmel, fiindcă era lucrător de pământ”. Cel ce luptă după lege pentru adevăr, prin armele de-a dreapta și de-a stânga, împrospătează puterea de răbdare a turmelor din Sefila, adică mișcările sufletului dedicate trupului, care se exercită în purtarea încercărilor fără de voie, adăpându-le cu temeiuri de rezistență din deprinderile felurite ale virtuții și ale cunoștinței, ca din niște fântâni săpate; iar pe cele din câmpie, adică mișcările sufletului care prosperă în cele de-a dreapta, sau în lărgimea virtuților, le adapă cu rațiuni (cu gânduri) de smerenie și de cumpătare, ca nici să nu cadă în cele de-a stânga și nici să nu fie scoase din cele de-a dreapta.

„Și lucrători la viile din munți și din Carmel”. Lucrătorii de la viile din munți sunt gândurile[111] evlavioase ale contemplației, care zăbovesc pe înălțime și cultivă cunoștința extatică și tainică[21]. Iar cei din Carmel sunt gândurile care cultivă știința nepătimirii și a curățirii desăvârșite prin înlăturarea tuturor lucrurilor și grijilor, ca pe un prepuț ce trebuie tăiat, întrucât învăluie puterea de rodire a sufletului. Aceste gânduri taie cu totul dimprejurul minții, prin cunoștință, afecțiunea ei față de lucrurile pământești[112]. Căci Carmelul înseamnă „acceptarea (recunoașterea) tăierii împrejur”.

La sfârșit se spune de Ozia că e agricultor. Aceasta pentru că toată mintea care a dobândit tăria lui Dumnezeu în vederea contemplației este ca un agricultor adevărat, păzind curate de neghină semințele dumnezeiești ale celor bune, prin silința și prin îngrijirea sa, până ce are în sine pomenirea lui Dumnezeu care o susține. Căci zice: „Și era căutând pe Domnul în zilele lui Zaharia, întru frica Domnului”. Iar Zaharia, tălmăcit în limba greacă, înseamnă „pomenirea lui Dumnezeu”.

De aceea să ne rugăm neîncetat Domnului, ca pomenirea Lui mântuitoare să rămână în noi pururea, pentru ca izbânzile noastre duhovnicești să nu ne strice sufletul făcându-l să se înalțe cu

[20] Cel ce a dobândit o opinie cucernică despre fiecare lucru nu se mai teme de dracii care înșală pe oameni prin cele văzute.

[111] În grecește „gândurile” sunt de genul masculin (λογισμοί).

[21] Via face vin, vinul produce beție, iar beția extaz. Prin urmare, și rațiunea activă, care este via, cultivată prin virtuți, naște cunoștința, iar cunoștința, extazul fericit, care scoate mintea din legătura cu simțirea (lucrarea simțurilor).

[112] Relația sau legătura minții cu lucrurile pământești.

mândrie și să îndrăznească lucruri mai presus de fire, ca Ozia.

Întrebarea 49

Ce înseamnă cele spuse în aceeași carte: „Și a văzut Iezechia că vine Sanherib și hotărârea lui să lupte împotriva Ierusalimului. Și s-a sfătuit cu bătrânii lui și cu cei puternici ca să astupe apele izvoarelor care erau în afara cetății; și ei l-au ajutat. Și a adunat popor mult și a astupat apele izvoarelor și râul care trecea prin cetate” (2 Paral. 32, 2-4)? *Ce înseamnă acestea, după înțelesul lor mai înalt?*

Răspuns

Iezechia este mintea care a încins filosofia lucrătoare împreunată cu cunoștința și puterea de discriminare dumnezeiască împotriva puterii vrăjmașe. Căci Iezechia înseamnă, după numele lui, „puterea sau stăpânirea dumnezeiască”. De aceea împărățește el peste Ierusalim, adică peste suflet, sau peste viziunea păcii, cu alte cuvinte peste contemplația cunoscătoare, eliberată de patimi[1]. Când aceasta vede puterea vrăjmașă pornită împotriva ei, se sfătuiește după cuviință cu bătrânii și cu cei puternici să astupe apele izvoarelor din afara cetății. Iar căpeteniile unei asemenea minți sunt rațiunea credinței, a nădejdii și a dragostei, care stăpânesc ca niște bătrâni peste toate înțelesurile și gândurile dumnezeiești din suflet. Ele sfătuiesc cu înțelepciune mintea și totodată o întăresc împotriva puterii vrăjmașe și-i arată modalitățile de nimicire a ei. Căci fără credință, nădejde și dragoste mintea nu poate nici să oprească cele rele, nici să izbândească în cele bune.

Credința convinge mintea războită să-și ia refugiul la Dumnezeu, dându-i curaj să îndrăznească prin armele duhovnicești ce i le pune la îndemână, nădejdea se face chezașul cel mai nemincinos al ajutorului dumnezeiesc, făgăduind nimicirea puterilor dușmane. Iar iubirea o face să fie cu anevoie de clintit, mai bine zis cu totul de neclintit din dragostea dumnezeiască, chiar când e războită, fixând în dorul după Dumnezeu toată puterea naturală a ei[2].

---

[1][1] Contemplația simplă a lucrurilor are nevoie de un suflet slobozit de patimi. Sufletul acesta se numește Ierusalim, pentru virtutea desăvârșită și pentru cunoștința nematerială cuprinsă în el. EI se dobândește când sunt înlăturate nu numai patimile, ci și închipuirile sensibile, pe care Scriptura le-a numit apele izvoarelor din afară.

[2][2] Credința mângâie și încurajează mintea războită, întărind-o cu nădejdea ajutorului. Iar nădejdea, punându-ne sub ochi ajutorul în care

Și, de fapt, numele tălmăcite ale căpeteniilor corespund cu cele spuse. Căpeteniile lui Iezechia erau în acea vreme Eliachim, fiul lui Hilchia, economul (supraveghetorul), Somnas scriitorul și Ioah, fiul lui Asaf, cronicarul. Eliachim înseamnă „învierea lui Dumnezeu”, iar tatăl său, Hilchia, înseamnă „partea lui Dumnezeu”. Și, de fapt, învierea lui Dumnezeu în noi prin credință este fiul cel dintâi și unic al părții lui Dumnezeu, adică al cunoștinței adevărate[3]. Această credință, împreunată cu cuvenita supraveghere a cunoștinței, adică cu darul discriminării, distinge limpede între năvălirile ispitelor cu voia și cele fără de voie.

Iar Somnas, scriitorul, înseamnă „întoarcere”, arătând limpede sensul cel mai deplin al nădejdii dumnezeiești, fără de care nu e cu putință întoarcerea nimănui spre Dumnezeu[4]. Iar propriu nădejdii e să scrie, adică să învețe cele viitoare și să le pună sub ochi ca prezente; apoi să convingă pe cei războiți de puterea vrăjmașă că nu e departe de ei Dumnezeu care-i apără și pentru Care sfinții duc lupta.

În sfârșit, Ioah, fiul lui Asaf, cronicarul, se tălmăcește „frăția lui Dumnezeu”, iar Asaf, tatăl lui, „adunare”. Prin urmare, din adunarea și unirea în jurul celor dumnezeiești a puterilor sufletești, adică a celei raționale, a celei impulsive și a celei poftitoare, se naște iubirea. Prin aceasta, cei ce au dobândit prin har o cinste egală la Dumnezeu (căci frăția înseamnă harul egalei cinstiri), înscriind în memorie strălucirea frumuseții dumnezeiești, păstrează în ei neștearsă dorința după iubirea dumnezeiască, care înscrie și întipărește în partea cugetătoare a sufletului frumusețea cea pură[5].

Deci așa stând lucrurile, precum s-a arătat întrucâtva și din tălmăcirea numelor, orice minte încinsă, asemenea lui Iezechia, cu putere dumnezeiască, are alături de sine, ca pe niște bătrâni sau căpetenii, în primul rând puterea rațiunii. Din aceasta se naște credința cunoscătoare, care învață mintea în chip negrăit că Domnul e pururea de față, și nădejdea, datorită căreia le are pe cele viitoare de față ca și pe cele prezente. În al doilea rând, are

---

credem, respinge năvălirea vrăjmașilor. În sfârșit, iubirea sleiește de putere atacul (προσβολή) vrăjmașilor împotriva minții iubitoare de Dumnezeu, slăbindu-l cu desăvârșire prin setea după Dumnezeu.

[3] Prima înviere a lui Dumnezeu în noi, după ce a fost omorât prin neștiință, este credința bine gospodărită prin faptele poruncilor.

[4] Lucrările corespund, zice, numirilor. Căci fără așteptarea vreunui lucru plăcut sau neplăcut nu se întoarce nimeni spre bine.

[5] Nimic nu adună pe cei risipiți ca iubirea, care face una aplecarea voinței lor, susținută de un singur cuget. Iar semnul prezenței ei este deopotrivă cinstire a tuturor.

puterea poftitoare, prin care ia ființă iubirea de Dumnezeu. Prin aceasta fixându-se mintea de bunăvoie în dorul după Dumnezeirea cea atotsfântă e însuflețită de dorința cea mai puternică după Cel iubit. În sfârșit, mai are lângă sine puterea iuțimii, prin care se prinde cu tărie de pacea dumnezeiască, îmboldind mișcarea poftei spre dorirea lui Dumnezeu[6] [113]. Orice minte are aceste puteri conlucrând cu ea la desființarea păcatului și la înființarea și susținerea virtuții ca pe niște bătrâni, întrucât ele sunt cele dintâi puteri ale sufletului și chiar îi întregesc ființa lui, apoi ca pe niște căpetenii, întrucât au stăpânirea peste mișcările ce pornesc din ele și dispun prin voința minții, care le mișcă, de lucrările supuse lor[7]. Ele sfătuiesc mintea și o ajută să astupe apele izvoarelor, care erau sau, mai bine zis, care sunt afară din cetate. Căci totdeauna ceea ce-i trecut pentru istorie e prezent, în chip tainic, în înțelesul spiritual.

Având aceste trei puteri sănătoase și neamăgite, mintea adună poporul cel mult, adică mișcările și gândurile evlavioase

---

[6] [6] Fără puterea (facultatea) rațiunii, zice, nu există cunoștință știutoare. Iar fără cunoștință nu poate exista credința[113], din care iese ca un rod bun nădejdea, prin care cel credincios se află cu cele viitoare ca și cu cele de față. La fel, fără puterea poftitoare nu poate exista dorul, al cărui sfârșit (capăt final) este iubirea. Căci a iubi ceva este propriu poftei. În sfârșit, fără puterea iuțimii, care întărește pofta ca să ajungă la unirea cu ceea ce o desfată, nu poate veni pacea, dacă „pacea” înseamnă într-adevăr posesia netulburată și totală a lucrului dorit.

[113] E vorba de credința progresată, luminată de evidență, nu de credința de la început.

[7] [7] Rațiunea, zice, este izvorul gândurilor cunoscătoare (gnostice), precum iuțimea și pofta al celor impulsive și poftitoare.

care pornesc în mod natural din ele[114]. Iar apele din afara cetății, adică din afara sufletului, care formează râul ce trece prin mijlocul cetății, sunt cugetările ce curg în suflet, trimise prin fiecare simț din sectorul corespunzător al lumii sensibile, în timpul contemplării naturale. Din ele se formează cunoașterea celor sensibile, care străbate sufletul asemenea unui râu ce trece prin cetate[8].

Câtă vreme e străbătut de această cunoștință, sufletul nu leapădă chipurile și nălucirile sensibile, prin care obișnuiește puterea vicleană și pierzătoare să pornească războiul împotriva lui. De aceea zice Iezechia: „Ca să nu vină regele Asur și să afle apă multă și să biruiască” (2 Paral. 32, 4). E ca și când mintea perspicace ar zice către puterile sale, în vremea năvălirii patimilor: „Să oprim contemplarea naturală și să ne îndeletnicim numai cu rugăciunea și cu muncirea trupului, prin filosofia activă (dintre acestea rugăciunea e închipuită prin urcarea regelui în templul lui Dumnezeu, iar muncirea trupului prin îmbrăcarea lui Iezechia cu sac), ca nu cumva prin ideile lucrurilor sensibile cel-viclean să

---

[114] Unificarea tuturor tendințelor sufletești într-o singură direcție bună dă o mare putere omului. Dar ea se face foarte greu. Căci sunt unele tendințe care fac opoziție. Și atunci se pornește un război înlăuntrul omului pentru înfrângerea recalcitranților. Iată cum descrie Blondel această strategie: „Există în om o multiplicitate de tendințe, de apetituri mai mult sau mai puțin concertate sau divergente, un polipsihism de care s-a putut spune că sunt ca un popor numeros ce are să stea sub șefia sau guvernământul rațiunii și al voinței, și între care se găsesc atât supuși docili și disciplinați, cât și recalcitranți și dizidenți. Ceea ce s-a numit asceză și luptă spirituală nu e decât manifestarea și metoda aplicabilă în această istorie lăuntrică, în această *«militia hominis adversus et propter semet-ipsum».* (...) Aceasta pentru că în fața oricărei atitudini definite și hotărâte se ridică, din spirit de contradicție, partida nemulțumiților. (...) Orice efort inițial este ca o declarație de război moliciunii și împrăștierii forțelor vii, care au și ele instinctul conservării și independenței”. Acestea trezesc în noi „stări de conștiință străine sau ostile, voiri noi care se ridică împotriva voinței”. *(L'Action,* vol. II, p. 194-196). Lupta aprigă începe deci abia în cei ce s-au hotărât la o viață mai conformă cu poruncile dumnezeiești. Și asupra lui Iezechia pornesc dușmanii când au văzut opera de consolidare ce-a purces să o înfăptuiască.

[8] Iezechia, în înțeles mai înalt, e mintea care filosofează cu fapta, precum cetatea e sufletul, iar izvorul, diferitele forme ale lucrurilor sensibile. Apele sunt închipuirile sau înțelesurile lor, iar râul cunoștința adunată din înțelesurile lucrurilor sensibile prin contemplația naturală.

strecoare în noi și chipurile și formele lor[9] [115] [116]. Căci prin acestea s-ar naște în noi patimile pentru înfățișările lucrurilor văzute, lucrarea rațională din noi încetând să mai străbată prin mijlocirea simțirii (percepției) spre realitățile inteligibile, și astfel cel-viclean ar reuși să surpe cetatea, adică sufletul, și să ne târască în Babilon, adică în confuzia patimilor” [10].

Cel ce, prin urmare, în vremea răscolirii patimilor își închide vitejește simțurile și leapădă cu desăvârșire închipuirea și amintirea celor sensibile și oprește cu totul mișcările naturale ale minții îndreptate spre cercetarea celor din afară, acela a astupat, asemenea lui Iezechia, apele izvoarelor care sunt în afara cetății și a tăiat râul care trece prin mijlocul cetății. La aceasta l-au ajutat puterile amintite și multul popor adunat, adică gândurile evlavioase ale fiecărei puteri. Făcând așa, sufletul a biruit și rușinat, prin mâna lui Dumnezeu, puterea vicleană și tirană ridicată împotriva lui, omorând, la porunca dumnezeiască, prin rațiunea capabilă să distrugă patimile, ca printr-un înger, una sută optzeci și cinci de mii din ostașii ei. Iar acest număr indică deprinderea păcatului care a pătruns în chip nerațional în cele trei puteri ale sufletului prin cele sensibile, ca și lucrarea simțurilor îndreptată spre ele[11].

---

[9] [9] Nu trebuie, zice, ca acela care nu s-a curățit încă de patimi să se apuce de contemplarea naturală. Căci icoanele lucrurilor sensibile pot da minții o formă pătimașă[115] dacă nu e cu desăvârșire eliberată de patimi.

[115] Τυπώσαι προς πάθος τον νουν. Este ideea care, prin Evagrie și Nil Ascetul, vine de la Aristotel (vezi prefața la Nil Ascetul, în *Fil. rom.,* vol. 1, E.I.B.M.O., p. 181).

[116] Contemplarea naturală nu e rea. Dar ea nu se poate face fără primejdie decât pe treapta a doua, după curățirea patimilor, dar și atunci trebuie oprită când se simte ispita celui-rău de-a asocia la înțelesurile sau la chipurile lucrurilor gânduri de poftă.

[10][10] Mintea care zăbovește cu închipuirea la înfățișările lucrurilor sensibile de dragul simțirii se face creatoarea unor patimi necurate, nestrăbătând prin contemplare spre realitățile inteligibile înrudite cu ea.

[11][11] Când rațiunea e fără de minte, iar mânia precipitată și pofta nerațională, ajung stăpâne pe suflet neștiința, tirania și desfrâul. Din acestea se naște deprinderea păcatului cu fapta, împletită cu diferitele plăceri ale simțurilor. Pe aceasta o indică numărul celor 185.000. Căci înmulțind pe 60 cu 3, pentru pornirea desăvârșită a fiecărei puteri (facultăți) spre rele, și adăugând pe cinci, pentru plăcerea aflătoare în simțuri, căpătăm acest număr, care înseamnă deprinderea ce făptuiește răul. Dispunând diavolul de această deprindere, pătrunde cu silnicie în suflet. Dar Dumnezeu o ucide ca printr-un înger prin rațiunea înțelepciunii cunoscătoare (gnostice) și scapă sufletul, acest adevărat Ierusalim, și mintea din suflet de primejdia de a fi robite de păcat.

Prin urmare, mintea care vrea să risipească prin cunoștință îngrămădirile nevăzute nu trebuie să se ocupe nici cu contemplația naturală și nici altceva să nu facă în vremea atacului dracilor vicleni, ci numai să se roage, să-și îmblânzească trupul cu osteneli, să stingă cu toată sârguința cugetul pământesc și să păzească zidurile cetății (adică virtuțile ce străjuiesc sufletul, sau metodele de păstrare a virtuților, adică înfrânarea și răbdarea), prin gândurile bune, înnăscute firii noastre[12]. De asemenea, e nevoie ca niciun gând să nu răspundă prin contraziceri vreunuia dintre dușmanii spirituali din afară. Aceasta ca nu cumva cel ce aduce în suflet răsturnări viclene, amăgindu-l prin cele de-a dreapta, să-l despartă de Dumnezeu, furându-i dorința și, înșelându-l prin cele ce par bune, să-i atragă cugetarea care caută cele bune spre cele rele. Acest amăgitor este închipuit prin Rabșache, căpetenia regelui Sanherib al Asiriei, de care spune Scriptura că vorbește evreiește. Rabșache se tălmăcește „tare la băutura împreunată cu sărutările" sau „cel care are multe sărutări". Căci vicleanul drac, care obișnuiește să războiască mintea prin cele de-a dreapta, vorbește evreiește, aducând în suflet prin virtutea părută, dar neadevărată, răsturnări viclene și arătându-i o iubire înșelătoare și pierzătoare, decât care sunt mai bune rănile prietenului care lovește. Că zice: „Mai bine să te încrezi în rănile prietenului, decât în sărutările dușmanului" (Pilde 27, 6) [13].

Iar Sanherib se tălmăcește „ispita uscăciunii" sau „dinți ascuțiți". El e diavolul care, secând într-adevăr prin gândurile ascuțite spre rău (căci aceasta cred că înseamnă „dinții ascuțiți") apa dumnezeiască a cunoștinței ce curge în noi, prin lucrarea ce o produce în cei ce o primesc, își împlinește cu adevărat slujba indicată de nume. El este și se numește cu adevărat „ispita uscăciunii", ca cel ce îi face lipsiți de orice împărtășire de viață în Duh pe cei ce cad în vicleniile lui.

Sau poate i se spune lui Sanherib, adică diavolului, „ispita uscăciunii", pentru faptul că e lipsit și sărac, neavând nicio putere proprie când năvălește împotriva noastră[14]. Și, de fapt, fără

[12] Poporul de la ziduri sunt gândurile înnăscute firii noastre.

[13] Prietenul e aici Domnul. Rănile de la El sunt diferitele feluri de certări aduse în vederea mântuirii asupra fiecăruia, spre chinuirea trupului sau a cugetului trupesc, ca duhul să se mântuiască în ziua Domnului (1 Cor. 5, 5). Dușmanul este diavolul. Iar sărutările lui sunt diferitele feluri de plăceri ale simțurilor, prin care amăgind sufletul, îl înduplecă să se despartă de iubirea Celui ce l-a făcut.

[14] Sanherib se tălmăcește „ispita uscăciunii", pe de-o parte fiindcă usucă inimile celor ce ascultă de el, despărțindu-le de harul din care izvorăsc gândurile sfinte, pe de alta, fiindcă el însuși este uscat, ca unul

lucrurile sensibile prin care obișnuiește să războiască sufletul, nu ar putea să ne vatăme. De aceea are nevoie pentru supunerea noastră de izvoarele din afara cetății, adică de înțelesurile lucrurilor materiale, prin care obișnuiesc să pătrundă în suflet înfățișările și chipurile lucrurilor sensibile. Căci simțurile, primind întipărirea lor, ajung de multe ori, din pricina afecțiunii față de ele, o armă vicleană și vătămătoare în mâna diavolului, spre înlăturarea podoabei dumnezeiești din suflet, predând dușmanului, prin moleșeala plăcerii, puterea rațiunii din noi.

Dar cel ce prin înfrânarea amintită își închide bărbătește simțurile și prin puterile sufletului ridică ziduri la intrările chipurilor sensibile spre minte, ușor risipește meșteșugirile viclene ale diavolului, făcându-l să se întoarcă cu rușine pe calea pe care a venit. Iar calea pe care vine diavolul sunt materiile ce par trebuincioase pentru susținerea trupului[15]. Deci acela îl silește să se întoarcă în țara sa, adică în lumea de confuzie și de haos, ucigându-l tocmai prin gândurile viclene născute din el, cărora le-a schimbat direcția spre readucerea păcii. Căci cel ce a putut să biruiască pe diavolul chiar prin gândurile viclene aduse de el, cărora le-a dat prin contemplație o întrebuințare mai bună, a ucis pe Sanherib prin fiii săi și l-a fugărit în Armenia*, țara sa (4 Regi 19, 36-37). Acela a întrebuințat spre întărirea păcii gândurile care au tulburat sufletul prin simțuri. Căci Armenia se tălmăcește prin „așezarea păcii”. Iar așezarea păcii se realizează prin dobândirea virtuților dumnezeiești. Mintea întorcând în această direcție gândurile care mai înainte o îmbrânceau, prin simțuri, spre patimile de ocară, ucide pe diavolul care le naște spre pierzarea firii omenești[16].

Bine și înțelept a lucrat așadar Iezechia, după înțelesul spiritual al Scripturii, astupând apele izvoarelor care erau în afara

---

ce e sărac și lipsit, neavând nimic al său. De aceea se ascunde cu viclenie, ca un tâlhar, în înfățișările lucrurilor sensibile, când năvălește împotriva noastră.

[15] Tot ce-i de prisos și peste trebuința firească este necumpătare. Iar aceasta e calea diavolului spre suflet. Dar tot prin ea se întoarce acela cu rușine în țara lui când firea e povățuită de înfrânare. Sau, iarăși, calea e formată din afectele naturale, care atunci când sunt satisfăcute peste trebuință aduc pe diavol în suflet, iar când sunt satisfăcute potrivit cu trebuința îl întorc prin ele spre țara lui. Iar țara acestuia este deprinderea și confuzia învârtoșată a viciului în care trăiește totdeauna și la care duce pe cei biruiți de iubirea celor materiale.

* În textul biblic – *Asiria* (4 Regi 18, 13).

[16] Cel ce întoarce gândurile spre virtute le-a dat odihnă, depărtându-le de învălmășeala nestatornică a patimilor.

Ierusalimului, din pricina lui Sanherib, împăratul asirienilor. Izvoarele din afara cetății, adică a sufletului, sunt toate cele sensibile. Iar râul care trece prin mijlocul cetății este suma de cunoștințe adunate prin contemplație naturală din înțelesurile lucrurilor sensibile. Aceasta trece prin mijlocul sufletului, aflându-se la hotarul dintre minte și simțire[17]. Căci cunoștința lucrurilor sensibile nu e cu totul străină nici de puterea minții și nu ține cu totul nici de lucrarea simțurilor (de percepție), ci se află la locul de întâlnire a minții cu simțirea sau a simțirii cu mintea, făcând prin sine legătura între ele[18].

De simțire (de percepția sensibilă) ține întrucât cuprinde întipăririle lăsate de înfățișările lucrurilor sensibile; iar de minte, întrucât transformă în rațiuni întipăririle lăsate de aceste înfățișări. De aceea cu drept cuvânt s-a numit cunoștința lucrurilor râu ce trece prin mijlocul cetății, întrucât ea este puntea dintre cele două extremități, adică dintre minte și simțire. Pe această cunoștință o astupă, în vremea năvălirii patimilor, cel ce risipește conștient concentrările ascunse ale dracilor vicleni, ca să ocolească primejdia intrării chipurilor materiale în minte. Și făcând așa, ucide una sută optzeci și cinci de mii de dușmani, adică deprinderea făcătoare de păcat, care, contrar rațiunii, s-a sălășluit în cele trei puteri ale sufletului prin mijlocirea lucrurilor sensibile; de asemenea, ucide lucrarea simțurilor îndreptată spre cele sensibile, adică lucrarea nerațională a puterilor naturale prin simțuri. Căci numărul șase, fie că e alcătuit din unimi, fie din zeci, fie din sute, fie din alți multipli ai acestora, indică celor familiarizați cu știința numerelor deprinderea făcătoare de virtute sau de păcat, în proporție cu multiplul din care se alcătuiește, adică cu dispoziția ce stă la baza deprinderii acesteia sau aceluia. Cu acest număr șase „legându-se”, „adunându-se”, sau „împreunându-se” numărul cinci, se indică simțurile, adică puterea sau deprinderea sau lucrarea lor închinată celor sensibile, „alăturată” sau „adăugată” sau „combinată” cu puterile naturale ale sufletului. De pildă, dacă „se leagă” cinci cu șase ca unimi, adică simplu cu simplu, se arată ca putere (ca potență) capacitatea

---

[17] Mintea unindu-și, conform naturii, prin mijlocirea rațiunii, lucrarea simțurilor, adună cunoștința adevărată din contemplația naturală, iar acestei cunoștințe i s-a spus râu ce străbate sufletul, pentru prezența cugetării în lucrarea simțurilor.

[18] Aplecarea voii are „alături” de sine în chip natural virtualitatea unei destoinicii și i se „adaugă” o deprindere, căci deprinderea se adaugă la destoinicie. Iar deprinderea e „combinată” totdeauna cu lucrarea, chiar dacă aceasta nu se arată continuu, lipsind de multe ori condițiile materiale.

de lucru prin simțuri. Iar dacă „se adună” la numărul șase înmulțit aparte numărul cinci alcătuit numai din unimi, se arată deprinderea de-a lucra prin simțuri în baza puterii sufletului. Dacă, în sfârșit, „se împreună” cu numărul șase înmulțit aparte numărul cinci înmulțit aparte, se indică înfăptuirea efectivă a unui lucru în baza puterii, deprinderii și lucrării prin simțuri, adică aducerea la îndeplinire a virtuții sau a păcatului, precum va avea numărul fie un înțeles rău, fie un înțeles de laudă, după locul respectiv din Scriptură[117]. În locul de față, numărul șase înmulțit cu mai multe zeci, „adunându-se” cu cinci, alcătuit din unimi, dă numărul 185 (180+5) și arată deprinderea facultăților naturale cu săvârșirea păcatului prin simțuri, întrucât acest număr se află în locul prezent din Scriptură în înțeles rău[19]. Pe această deprindere o ucide prin

---

[117] Numărul cinci reprezintă simțurile, numărul șase, fiind alcătuit din 2x3, reprezintă cele trei puteri (facultăți) sufletești. „Legarea”, „adunarea” sau „împreunarea” acestor numere reprezintă o unire tot mai deplină. Lor le corespunde „alăturarea”, „adăugarea” și „combinarea” puterilor sufletești cu simțurile, de asemenea într-o gradație. De pildă 5 „legat” cu 6, ca unimi simple, reprezintă simpla „alăturare” potențială a simțurilor cu puterile sufletului; multiplul lui 6 „adunat” cu 5 (de pildă 180+5) reprezintă „adăugarea” simțurilor la puterile sufletești și înseamnă deprinderea acestora de-a lucra prin simțuri. Iar multiplul lui 6 „împreunat” cu multiplul lui 5 reprezintă „combinarea” puterilor sufletești cu simțurile în sinteza deplină a împlinirii faptei bune sau a păcatului, în baza potenței și a deprinderii. (Vezi și Scoliile 18 și 19).

[19] Prin „legarea” numerelor înțelege enunțarea numerelor simple până la 10, deosebindu-se prin copula „și”; de pildă, 6 și 5. Ea arată destoinicia potențială de a lucra virtutea sau păcatul, după cum se vorbește în Scriptură despre astfel de numere în sens bun sau rău. Prin „adăugarea” unui număr înțelege adaosul unui număr simplu, constătător din unimi, la un număr înmulțit în sine însuși. În acest caz, iarăși, se deosebesc prin conjuctia „și”; de pildă: șaizeci și cinci, sau o sută optzeci și cinci, cum e numărul nostru. Ea arată nu numai destoinicia de a lucra prin simțuri, ci și deprinderea de a săvârși virtutea sau viciul prin simțuri. Iar prin „împreunarea” numerelor înțelege întâlnirea numerelor înmulțite în ele însele, care de asemenea se deosebesc prin conjuctia „și”; de pildă, 60 și 40, sau 500 și 600, și cele asemenea. Aceasta arată nu numai destoinicia virtuală și deprinderea de a lucra, ci și lucrarea virtuții sau a păcatului prin simțuri în baza deprinderii. Prin urmare, cel ce cunoaște sensul fiecărui număr până la zece va ști ce înseamnă în Scriptură fiecare număr, după cum se leagă, se adaugă, sau se împreună. Unitatea (1) înseamnă neamestecarea, doimea (2) deosebirea, treimea (3) egalul și inteligibilul, patru (4) indică lucrurile sensibile, cinci (5) simțurile și cercul, șase (6) activitatea și desăvârșirea, șapte (7) rotunjimea și neamestecarea, opt (8) stabilitatea și nemișcarea, nouă (9) hotarul dintre materie și formă, sau între cele sensibile și simțire, zece (10) atotplinul.

rațiunea dumnezeiască a cunoștinței, ca printr-un înger, mintea care se întemeiază mai mult pe rugăciune decât pe propria putere și socotește numai pe Dumnezeu drept cauză a oricărei izbânzi și a oricărei biruințe asupra diavolului.

Prin urmare, cel ce în vremea năvălirii ispitelor se abține de la contemplația naturală și stăruie numai în rugăciune, adunându-și mintea din toate și concentrând-o în ea însăși și în Dumnezeu, omoară deprinderea puterilor naturale ale sufletului de-a lucra răul prin simțuri, mișcându-se împotriva firii. Făcând așa, el întoarce cu rușine pe diavolul, dat fiind că acela nu mai dispune de deprinderea amintită, în care încrezându-se cu îngâmfarea-i obișnuită, a venit asupra sufletului, ridicându-se prin cugetări trufașe împotriva adevărului.

Cunoscând, încercând și făcând acest lucru marele David, care a avut mai mult decât toți experiența războaielor de gând, zice: „Cât a stat cel fărădelege înaintea mea, am rămas mut și surd și m-am smerit și am tăcut despre cele bune” (Ps. 38, 2-3). După el, dumnezeiescul Ieremia poruncește poporului să nu iasă din cetate, pentru sabia dușmanilor care o înconjura din toate părțile (Ier. 6, 25). Iar dacă fericitul Abel ar fi păzit această rânduială și n-ar fi ieșit împreună cu Cain la câmp (Fac. 4, 8), adică în oceanul contemplației naturale, înainte de a ajunge la nepătimire, nu l-ar fi ucis legea trupului, care este și se numește Cain, năvălind asupra lui cu viclenie și amăgindu-l prin cele de-a dreapta în cursul contemplării lucrurilor, înainte de deprinderea desăvârșită[20]. Dar nefăcând așa, a fost ucis de Cain, pe care, cum îl arată numele, Adam, primul om, l-a dobândit ca prima roadă a greșelii sale, născând legea păcatului, pe care nu a creat-o Dumnezeu deodată cu omul în Rai. Căci Cain se tâlcuiește „dobândire”. Asemenea și Dina, fiica marelui Iacob, dacă n-ar fi ieșit împreună cu fetele celor

---

[20][20] Cain este legea trupului, cea dintâi pe care o naște Adam după ce a călcat porunca dumnezeiască. Iar Abel este cugetul duhului, pe care-l naște tot acela, mai pe urmă, prin căință. Pe acesta îl ucide Cain, fiindcă a purces la contemplarea naturii înainte de a dobândi deprinderea desăvârșită în acest scop. Dar cine va omorî pe Cain se va dezlega de șapte răzbunări, zice Dumnezeu (Fac. 4, 15). Pe el, tot Dumnezeu îl numește în Evanghelie „duh viclean”, „care ia cu sine șapte duhuri mai rele decât el” (Matei 12, 45). Acesta este, poate, gândul iubirii trupești de sine, sau al lăcomiei pântecelui, căruia îi urmează totdeauna gândul curviei și al iubirii de arginți, al întristării și al mâniei, al trândăviei, al slavei deșarte și al mândriei. Deci cel ce ucide pe Cain, adică lăcomia pântecelui, a ucis împreună cu ea și patimile care odrăslesc în urma ei, după cuvântul: „Cel ce va ucide pe Cain se va dezlega de șapte răzbunări”.

din partea locului, adică cu nălucirile sensibile, nu ar fi înjosit-o Sichem, fiul lui Hemor (Fac. 34, 1-2)[118]. Sichem se tâlcuiește „spate”, iar Hemor „măgarul”, adică trupul. Deci spatele trupului, adică Sichem al lui Hemor, e legea de dinapoi, nu cea de dinainte, adică cea de pe urmă, nu cea dintâi. Căci la început, adică înainte (înainte de a se fi săvârșit călcarea poruncii dumnezeiești), nu avea trupul omenesc, adică Hemor, legea păcatului, adică pe Sichem, ci legea păcatului a odrăslit în trup mai pe urmă, din pricina neascultării[21]. Cunoscând Scriptura acest lucru și voind să indice ivirea ulterioară a acestei legi, a numit-o Sichem, adică „spate”, sau ceea ce e mai pe urmă, căci spatele arată prin fire ceea ce se află la urmă.

Deci bine este ca înainte de deprinderea desăvârșită să nu ne apucăm de contemplarea naturală, ca nu cumva, căutând să aflăm rațiunile duhovnicești din făpturile văzute, să adunăm, prin neatenție, patimi. Căci în cei nedesăvârșiți stăpânesc mai mult înfățișările externe ale lucrurilor văzute, care preocupă simțurile, decât rațiunile lucrurilor ascunse în înfățișări, care preocupă sufletul.

Întrebarea 50

Ce înseamnă ceea ce se spune, iarăși, în aceeași carte: „Și s-au rugat regele Iezechia și Isaia prorocul, fiul lui Amos, pentru acestea și au strigat la cer. Și a trimis Domnul un înger și a nimicit pe tot puternicul și războinicul și pe toată căpetenia și pe conducătorul de oaste în tabăra regelui Asur. Și s-a întors cu rușinea feței în țara lui” (2 Paral. 32, 20-21).

Răspuns

Cuvântul Sfintei Scripturi, deși are margini (e circumscris) după literă, sfârșindu-se deodată cu timpul în care se petrec lucrurile istorisite, după duh, în înțelesurile lui mai înalte, rămâne totdeauna fără hotar (necircumscris). Și nimeni să nu spună că nu poate crede aceasta, știind că Dumnezeu care a vorbit e fără hotar (necircumscris) după natură. Căci cei ce voiesc să asculte cu inima curată sfatul Scripturii se cuvine să creadă că cuvântul grăit de El

---

[118] Locul din Ieremia și exemplele lui Abel și al Dinei le folosește în același sens cu Nil Ascetul *(Cuvânt ascetic,* cap 46-47, *Filoc. rom.,* vol. I, E.I.B.M.O., 2008, p. 236).

[21][21] Legea nașterii și a stricăciunii trupului, potrivit căreia naștem și ne naștem, a pătruns mai pe urmă în firea oamenilor, din pricina greșelii, fiindcă n-am păzit legea îndumnezeitoare a duhului ascultând de prima poruncă.

se aseamănă mai mult Lui[119]. Fiindcă, dacă Dumnezeu este cel ce a grăit, iar El este după ființă nehotărnicit, e vădit că și cuvântul grăit de El e nehotărnicit[1].

Așadar, chiar dacă cele petrecute figurat în timpul lui Iezechia au luat sfârșit, contemplând duhovnicește întâmplările istorisite, care s-au sfârșit atunci, să admirăm înțelepciunea Duhului Sfânt care le-a scris. Căci în fiecare dintre cei ce se împărtășesc de firea omenească a așezat putința să realizeze în sine așa cum trebuie și cum se cuvine înțelesul celor scrise. Astfel, oricine vrea să se facă învățăcel al cuvântului dumnezeiesc și să nu socotească nimic din cele prezente și trecătoare deopotrivă cu virtutea poate deveni un alt Iezechia în duh. Ba și un alt Isaia, neîmpiedicat de nimic să se roage, să strige la cer, să fie auzit și să obțină de la Dumnezeu, printr-un înger, distrugerea și pieirea celor ce îl războiesc spiritual.

Dar cel ce vrea să înțeleagă Sfânta Scriptură în lumina cunoștinței lui Hristos, ca referindu-se la suflet, trebuie să se exercite cu toată sârguința și în tălmăcirea numelor, care poate să lămurească tot înțelesul celor scrise. E nevoie să facă aceasta dacă vrea să ajungă la înțelegerea întocmai a celor scrise și să nu coboare în chip iudaic înălțimea Duhului la pământ, spre trup, închizând (circumscriind) făgăduințele dumnezeiești și nestricăcioase ale bunurilor spirituale în stricăciunea bunurilor trecătoare, precum o fac unii dintre așa-zișii creștini[2]. Aceștia poartă în chip mincinos numele care derivă de la Hristos, dovedindu-se că tăgăduiesc prin faptele lor înțelesul lui și umblând pe o cale contrară lui Hristos, cum va arăta pe scurt cuvântul nostru.

Căci Dumnezeu a venit la noi făcându-Se om, pe lângă alte pricini tainice pe care nu le poate pătrunde nicio rațiune, și pentru ca să plinească Legea duhovnicește, prin înlăturarea literei, și să înalțe și să facă arătată puterea ei de viață făcătoare, depărtând partea care omoară. Iar partea Legii care omoară este, după dumnezeiescul Apostol, litera, precum puterea de viață făcătoare a ei este duhul. Căci zice: „litera omoară, iar duhul face viu” (2 Cor.

---

[119] Cuvântul Scripturii se aseamănă mai mult lui Dumnezeu cel necircumscris, decât omului mărginit de la care l-a împrumutat Dumnezeu. Căci în gura lui Dumnezeu cuvântul omenesc își lărgește cuprinsul la infinit, potrivit cu Cel ce îl folosește.

[1] Precum Dumnezeu după ființă nu e supus cunoașterii, la fel nici cuvântul Lui nu poate fi cuprins prin cunoștința noastră.

[2] Cei ce își lipesc cugetarea în chip iudaic numai de literă așteaptă făgăduințele bunurilor neprihănite în veacul acesta, necunoscând bunurile firești ale sufletului.

3, 6). Dar dacă-i așa, creștinii mincinoși de care vorbeam au ales fățiș partea contrară lui Hristos și au ignorat toată taina întrupării. Ei nu numai că și-au îngropat prin literă toată puterea înțelegerii și n-au voit să fie după chipul și asemănarea lui Dumnezeu[3], ci au ales mai bine să fie pământ, potrivit amenințării (Fac. 3, 19), și să se întoarcă la pământ, prin afecțiunea lor față de literă, ca față de pământ, în loc să aleagă legătura cu cerul, adică cu duhul, și să fie răpiți în văzduh, adică în lumina spirituală, întru întâmpinarea Domnului în nori, adică în contemplațiile înalte, și astfel să fie totdeauna împreună cu El prin cunoștință (1 Tes. 4, 17). De aceea cu drept cuvânt se cade să ne scârbim de aceștia, întrucât se aleg cu o pagubă insuportabilă din pricina neștiinței, dar și să ne întristăm, întrucât dau multe prilejuri iudeilor spre întărirea în necredință. Dar noi, lăsându-i pe aceia să fie așa cum vor, să ne întoarcem la noi înșine și la Scriptură, începând cercetarea duhovnicească a capitolului de față cu tălmăcirea numelor.

Deci Iezechia se tălmăcește „puterea lui Dumnezeu”; Ahaz, tatăl lui, înseamnă „forță”; Isaia se tălmăcește „ridicarea lui Dumnezeu”, adică „înălțarea lui Dumnezeu”; iar Amos, tatăl lui, înseamnă „popor al ostenelii”. „Puterea lui Dumnezeu” este virtutea care omoară patimile și străjuiește gândurile evlavioase și pe care o naște lucrarea poruncilor, care nu e decât „forță”, luată în înțeles moral[4]. Prin aceasta nimicim, cu ajutorul lui Dumnezeu, mai bine zis numai cu puterea Lui, Puterile rele care se împotrivesc celor bune. Iar „înălțimea lui Dumnezeu” este cunoștința adevărului, pe care o naște „osteneala” contemplării făpturilor[5], și sudorile împreunate cu lucrarea virtuților, care (sudori) devin părinții acelei osteneli. Prin cunoștință nimicim cu totul puterea minciunii, care se împotrivește adevărului, umilind și surpând „toată înălțarea duhurilor rele ce se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu” (2 Cor. 10, 5).

Iar „rugăciunea” este cererea acelor lucruri pe care obișnuiește Dumnezeu să le dea oamenilor spre mântuire. Și pe drept cuvânt. Căci dacă votul (ευχη) este tăgăduirea acelor bunuri (virtuți) care se aduc lui Dumnezeu din partea oamenilor, rugăciunea (προσευχή) va fi cererea acelor bunuri pe care le hărăzește Dumnezeu oamenilor spre mântuire. Ea deci aduce

[3][3] Cel ce poartă „chipul Celui ceresc” (1 Cor. 15, 49) se sârguiește să urmeze în toate duhului Sfintei Scripturi, care conservă sufletul prin virtute și cunoștință. Iar cel ce poartă „chipul celui pământesc” cultivă numai litera, care susține slujirea trupească prin simțuri, ce dă naștere patimilor.

[4][4] Făptuirea naște virtutea, ca Ahaz pe Iezechia.

[5][5] Contemplația naște cunoștința, ca Amos pe Isaia.

răsplata dispoziției cu care am făcut mai înainte făgăduințele.

Iar „strigarea” este stăruința și sporirea în lucrarea diferitelor chipuri ale virtuților și în contemplarea diferitelor vederi ale cunoștinței, în vremea năvălirii dracilor celor răi. Pe aceasta o ascultă Dumnezeu în chip firesc mai mult decât pe toate, căci Se bucură mai mult de dispoziția celor ce cultivă virtutea și cunoștința, decât de un glas mare.

Prin „cer” se înțelege în Sfânta Scriptură adeseori Însuși Dumnezeu, precum spune undeva Ioan Înainte-mergătorul, marele propovăduitor al adevărului: „Nu poate omul să ia nimic de la sine, de nu-i va fi dat lui din cer” (Ioan 3, 2), adică „de la Dumnezeu”, căci „toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor” (Iac. 1, 17). În acest înțeles trebuie luat cuvântul „cer” din textul Scripturii, dat în capitol. Dar Scriptura mai numește „cer” și Puterile cerești, după cuvântul: „Cerul îmi este Mie scaun” (Is. 66, 1). Aceasta pentru că Dumnezeu Se odihnește în ființele simple și netrupești. Iar dacă ar spune cineva că și mintea omenească, curățită de toată nălucirea materială și împodobită cu rațiunile dumnezeiești ale celor inteligibile, este „cer”, nu ar cădea, după părerea mea, din adevăr. Dar nici cel care ar numi „cer” înălțimea cunoștinței spirituale din oameni nu ar greși. Căci într-adevăr cunoștința adevărată se face, asemenea cerului, scaun al lui Dumnezeu, primind pe Dumnezeu să Se întroneze în ea, prin tendința nestrămutată a dorinței ei ferme și înalte spre bine. La fel, lucrarea curată a virtuților este numită „așternut al picioarelor Lui” (Is. 66, 1), întrucât primește deasupra ei tălpile dumnezeiești și nu le lasă câtuși de puțin să se murdărească de întinăciunile trupului, înțelegând prin pământ trupul[6] [120].

Deci regele Iezechia închipuie, după tălmăcirea numelui său, virtutea, deoarece acest nume, tradus în limba greacă, înseamnă „puterea lui Dumnezeu”, iar puterea lui Dumnezeu împotriva Puterilor vrăjmașe se manifestă numai prin virtute. Ahaz, tatăl lui Iezechia, se tălmăcește „forță” și indică lucrarea poruncilor, precum s-a spus mai înainte. Din această lucrare se naște puterea dumnezeiască a virtuții. Proorocul Isaia închipuie cunoștința celor înalte, căci numele lui, tălmăcit, înseamnă „înălțimea lui Dumnezeu”. El indică înălțimea cunoștinței celei după Dumnezeu, născută din osteneala diferitelor contemplări ale lucrurilor. Căci

[6][6] Cel ce își însoțește cunoștința cu făptuirea și făptuirea cu cunoștința e scaun și așternut picioarelor lui Dumnezeu. Scaun, pentru cunoștință, așternut picioarelor, pentru făptuire[120].

[120] Deci cele două trepte (practica și gnoza) nu se exclud, ci treapta cunoașterii păstrează făptuirea virtuoasă.

Amos înseamnă „osteneala poporului”, precum am arătat.

Prin urmare, acesta fiind înțelesul numelor, e vădit că orice om iubitor de înțelepciune și evlavios, înarmat cu virtute și cu cunoștință, sau cu făptuire și cu contemplație, când va vedea năvălind asupra lui, prin afecte, Puterea vicleană, cum a pornit asupra lui Iezechia împăratul asirienilor, va socoti că nu poate avea decât un singur ajutor spre împrăștierea relelor: pe Dumnezeu. Iar pe Acesta și-L va face milostiv strigând fără glas, prin stăruință și mai mare în virtute și cunoaștere. Și așa va primi în ajutor, mai bine zis spre mântuire, un înger, adică o rațiune mai înaltă a înțelepciunii și a cunoștinței, care va zdrobi pe tot puternicul și războinicul, căpetenia și conducătorul de oaste din tabăra împăratului Asur[7] și-l va întoarce pe el cu rușinea feței în țara lui. Căci împărăția vicleană și pierzătoare a diavolului, închipuită prin împărăția asirienilor, pornind război împotriva virtuții și a cunoștinței oamenilor, caută să le doboare sufletul prin puterile (facultățile) înnăscute ale lor. Întâi le aţâță puterea poftitoare ca să dorească cele potrivnice firii, îndemnând-o să aleagă cele sensibile în loc de cele inteligibile; apoi le răscolește iuțimea, ca să lupte pentru lucrul sensibil ales de poftă; în sfârșit, învață rațiunea să născocească diferitele moduri ale plăcerilor celor după simțuri. Cu un cuvânt, ea așază ca stăpâne peste aceste puteri lucrurile sensibile, sau face să domnească peste facultățile sufletului legea pământului.

Deci „puternic” a numit Scriptura pe dracul cel viclean care pune stăpânire peste poftă și o aprinde spre dorințele necuviincioase ale plăcerilor urâte. Căci nimic nu e mai puternic și mai silnic decât pofta naturală. Iar „războinic” a numit pe dracul care se așază în iuțime și o face să se lupte necurmat pentru plăceri. „Căpetenie” a numit pe cel ce se ascunde în chip nevăzut în înfățișările lucrurilor sensibile și cheamă în chip amăgitor spre fiecare dintre ele dorințele sufletului, pentru fiecare simț. Și a numit Scriptura pe acesta „căpetenie”, pentru faptul că el face ca fiecare patimă să fie stăpânită de ceva corespunzător din cele sensibile. Căci fără vreun lucru sensibil care să atragă puterile sufletului spre el prin mijlocirea vreunui simț, n-ar lua ființă patima[8]. Iar „conducător de oaste” a numit pe dracul care

[7][7] Tabăra regelui Asiriei este adunarea gândurilor rele. „Puternic” în ea este acela care mișcă dorințele naturale spre plăcere. „Războinic” este cel ce stârnește mânia spre păzirea plăcerilor. „Căpetenie”, cel ce aţâță simțurile prin înfățișările lucrurilor văzute, iar „conducător de oaste”, cel ce dă chip patimilor și născocește mijloacele și modurile de înfăptuire a lor.

[8][8] Fără un lucru sensibil nu se produce patima. Căci dacă nu este

abuzează de facultatea rațională a sufetului, mișcând-o spre născocirea și aflarea tuturor căilor ce duc spre rău. În sfârșit, „fața” diavolului este poleiala plăcerii, prin care pune stăpânire peste orice suflet ce se grăbește să o primească și prețuiește mai mult lucrurile sensibile care vrăjesc simțurile, decât contemplarea celor inteligibile, care îngrașă mintea. Această „față” o rușinează cel ce a primit de la Dumnezeu, prin rugăciune, rațiunea înțelepciunii, care nimicește toată Puterea vicleană, adică desființează cu desăvârșire tirania cea rea, care tulbură sufletul. Căci „i-a nimicit”, zice Scriptura, nu i-a zdrobit. Fiindcă zdrobirea (τρίψις) are ca efect numai încetarea activității pătimașe, iar „nimicirea” (εκτρίψις) este desființarea totală chiar și a mișcărilor din cugetare[9].

Iar țara regelui Asur, adică a diavolului viclean și atotrău, este deprinderea învârtoșată și dură a păcatului sau a neștiinței, deprindere lipsită de orice căldură de viață pe care o dă virtutea și de orice lumină spirituală pe care o aduce cunoștința[10]. Diavolul se întoarce singur în ea după încercarea nereușită a atacului. Căci prin atacul său n-a putut strămuta în această deprindere a sa Ierusalimul, adică sufletul iubitor de Dumnezeu și cu totul nepătimaș, care are în sine, ca pe un Iezechia, rațiunea desăvârșită a făptuirii și, ca pe un Isaia, mintea luminată de cunoștință, care dobândesc îndurarea lui Dumnezeu și nimicesc prin înger puterea cea rea.

Așa am înțeles eu locul, după puterea mea. Dacă poate cineva să vadă în cele spuse un înțeles mai înalt, ne va face și nouă, și lui bucurie, arătând acest înțeles mai de preț al celor scrise. Căci am spus mai înainte despre cuvântul Scripturii dumnezeiești că rămâne totdeauna fără hotar (necircumscris), hotărnicind (circumscriind) pe toți cei ce-l grăiesc, dar el însuși neputând fi hotărnicit de cei care-l grăiesc. Deci chiar de am spus ceva după puterea mea, și aceasta luându-mi o mare îndrăzneală, nu am îmbrățișat tot înțelesul celor scrise, acesta aflându-se infinit mai presus de puterea mea.

---

femeie, nu este nici curvie; dacă nu sunt mâncări, nu este nici lăcomie; și dacă nu este aur, nu există nici patima iubirii de arginți. Deci orice mișcare pătimașă a puterilor noastre naturale e stăpânită de un lucru sensibil, sau de un drac care ațâță prin acel lucru sufletul spre păcat.

[9] „Zdrobirea” oprește lucrarea, „nimicirea” desființează chiar și gândul răului.

[10] Precum partea de miazănoapte a pământului nu se bucură de soare, la fel nici deprinderea rea, în care locuiește diavolul, nu primește lumina cunoștinței.

Întrebarea 51

„Și mulți aduceau daruri Domnului în Ierusalim și plocoane lui Iezechia, regele Iudeei. Și s-a ridicat în ochii tuturor neamurilor” (2 Paral. 32, 23). *Ce sunt „darurile” și ce sunt „plocoanele”? Și ce înseamnă: „S-a ridicat în ochii tuturor neamurilor”?*

Răspuns

Dumnezeu, zidind toată firea cea văzută, n-a lăsat-o să se miște numai prin simțire, ci a semănat cu înțelepciune în fiecare dintre speciile care o alcătuiesc rațiuni duhovnicești de-ale înțelepciunii și moduri de purtare cuviincioasă[1]. Iar aceasta a făcut-o ca nu numai prin făpturile tăcute să se vestească cu glas mare Făcătorul lor, arătat prin rațiunile lucrurilor, ci și omul, povățuit de legile și modurile naturale ale celor văzute, să afle cu ușurință calea învățăturii care duce spre El[2]. Căci era propriu Bunătății supreme ca să facă nu numai din ființele dumnezeiești și netrupești ale celor spirituale chipuri ale slavei tainice și dumnezeiești, ca unele ce primesc, după cât le e îngăduit, analog cu ele însele, splendoarea mai presus de înțelegere a frumuseții neajunse, ci să amestece și în lucrurile sensibile, care sunt atât de departe de ființele spirituale, urme din măreția proprie, ca să poată transporta prin ele mintea omenească în chip neamăgitor spre Dumnezeu, ajutând-o să se ridice mai presus de toate cele văzute și să lase în urma ei toate cele aflătoare la mijloc, prin care și-a tăiat acest drum[3].

Dar nu numai pentru aceasta, ci și ca să nu mai aibă niciunul dintre cei ce slujesc făpturii în loc de Făcător putința să-și scuze neștiința, odată ce aude făptura vestind mai puternic decât orice glas pe Făcătorul ei[4].

---

[1][1] Arată care sunt rațiunile și care sunt modurile zidirii.

[2][2] Pentru aceste trei pricini a semănat Dumnezeu în firea văzută rațiuni duhovnicești și moduri de purtare cuviincioasă: a) ca să se vestească Ziditorul făpturilor, b) ca omul, povățuit de rânduielile și de modurile firii, să afle ușor calea dreptății care duce spre El, și c) ca niciunul dintre necredincioși să nu aibă drept scuză neștiința.

[3][3] Cele ce se află la mijloc între Dumnezeu și oameni sunt lucrurile sensibile și realitățile inteligibile. Mintea omenească, când s-a apropiat de Dumnezeu, s-a înălțat deasupra lor, nemaifiind robită de lucrurile sensibile prin făptuire și nici reținută de realitățile inteligibile prin contemplație.

[4][4] Făptura se face pârâșa oamenilor necredincioși, ca una ce prin rațiunile din ea vestește pe Ziditorul ei, iar prin legile naturale ale fiecărei specii povățuiește pe om spre virtute. Rațiunile ni se arată în

Dar dacă Făcătorul celor văzute a semănat în fire în chip natural rațiuni duhovnicești de-ale înțelepciunii și moduri de purtare cuviincioasă, atunci urmează că orice minte încununată, cum se cuvine, cu virtute și cunoștință, împărățind asemenea marelui Iezechia peste Ierusalim, adică peste o deprindere ce nu vede decât pacea, sau peste o stare lipsită de orice patimi (căci Ierusalim se tâlcuiește „vederea păcii”), are toată zidirea în stăpânirea ei prin formele care o alcătuiesc. Iar zidirea Îi aduce lui Dumnezeu, prin mijlocirea minții, rațiunile duhovnicești ale cunoștinței, ca pe niște „daruri”, iar minții însăși îi oferă, ca pe niște „plocoane”, modurile virtuții conforme cu legea naturală care există în ea. Și prin amândouă călăuzește pe drumul drept mintea care poate să-și câștige prin ele o mare strălucire, adică mintea iubitoare de înțelepciune, care se desăvârșește prin rațiune și viață, sau prin fapte și contemplație[5]. Scriptura spune apriat că Domnului I se aduc „daruri”, iar regelui, „plocoane”. Căci, precum spun cei ce s-au sârguit cu aceste lucruri, „daruri” se numesc, după înțelesul lor exact, lucrurile ce se aduc acelora care nu duc lipsă de ele, iar „plocoane”, lucrurile ce se dau celor ce au lipsă de ele. De aici vine obiceiul obștesc al oamenilor de a numi lucrurile pe care le aduc regilor „daruri”. Acest obicei are, poate, în vedere faptul că cei ce le primesc nu sunt lipsiți de ele.

De asemenea, ar putea spune cineva dintre cei cu râvnă în toate că tot din această pricină s-au numit „daruri” lucrurile aduse de magi Domnului, Care din iubirea de oameni S-a făcut asemenea nouă. Desigur că spunând aceasta nu va schimba nimic din adevărul simbolului.

Aducând deci Domnului rațiunile duhovnicești din lucruri, I le aducem ca „daruri”, întrucât El prin fire nu e lipsit de niciuna dintre acestea. Căci nu Îi aducem Domnului, pe lângă altele, rațiunile lucrurilor, pentru că ar fi lipsit de ele, ci ca să-L lăudăm întrucâtva, după puterea noastră, ca unii ce suntem îndatorați la

---

conservarea statornică a fiecărei specii, iar legile, în identitatea activității naturale a fiecărei specii. Neluând seama la ele cu puterea minții noastre, am ignorat Cauza lucrurilor și ne-am scufundat în tot felul de patimi contrare firii.

[5][5] Omul, contemplând rațiunile duhovnicești ale lucrurilor văzute, învață că este un Făcător al celor arătate, dar nu cercetează cum este Acela, căci aceasta nu o poate înțelege nimeni. Făptura văzută ne ajută să înțelegem că este un Făcător, dar nu și cum este Făcătorul. Astfel Scriptura a numit „daruri” rațiunile celor văzute, care vestesc stăpânirea Lui peste toate, iar „plocoane” legile naturale ale lor, prin care cunoscând omul cum este fiecare dintre specii învață să nu strice legea firii printr-o lege străină.

aceasta, din făpturile Lui. Iar „plocoane” primește cel ce se îndeletnicește plin de râvnă cu filosofia dumnezeiască, ca unul ce are lipsă prin fire atât de modurile naturii pentru virtute, cât și de rațiunile ei pentru cunoaștere.

Dar se pot înțelege și altfel „darurile”[6]. Dacă „darul” este ceea ce se dă celor ce mai înainte n-au adus nimic, putem spune că mintea cunoscătoare (gnostică) primește ca „daruri”, din contemplarea lucrurilor, rațiunile care alcătuiesc (susțin) credința fără nicio demonstrație rațională[7] și care sunt aduse prin ea Domnului. Căci pentru credință nu aduce nimeni nimic mai înainte[8] [121]. Fiindcă mintea Îl privește în chip firesc și fără nicio meșteșugire pe Făcătorul propriu, întrucât Îl vestește zidirea. Pentru că ce ar putea să aducă cineva de valoare egală cu credința[9], ca să primească credința în Dumnezeu ca datorie, și nu ca „dar”. Iar ca „plocoane” primește[10] legile naturale ale lucrurilor, imitându-le prin modurile sale de viețuire, adică aducând mai înainte de dobândirea lor ostenelile căinței[122]. Prin

---

[6][6] Alt înțeles al darurilor.

[7][7] Credința în Dumnezeu am primit-o în dar, fiind o cunoștință ce se mișcă nemijlocit în jurul lui Dumnezeu și conținând o știință ce nu se poate dovedi. „Căci ea este ipostasul lucrurilor nădăjduite” (Evr. 11, 1), care nu sunt cuprinse în cunoștința vreuneia dintre făpturi.

[8][8] Înaintea virtuții se aduce credința, iar înaintea cunoștinței virtutea. Dar înaintea credinței nu se aduce nimic, căci începutul și izvorul tuturor bunurilor din oameni este credința. Mai înainte de ea nu putem aduce nimic[121].

[121] Ordinea acestor trei trepte: credință, virtute, cunoștință, o întâlnim la Marcu Ascetul *(Despre Botez, Filoc. rom.,* vol. 1).

[9][9] Nimic, zice, nu este de-o valoare egală cu credința.

[10][10] E vorba de omul credincios și duhovnicesc.

[122] Cunoașterea lui Dumnezeu prin natură, deși e un act al rațiunii, totuși nu e un act ce se datorează exclusiv ei, întrucât nu rațiunea construiește „rațiunile” din lume, pe care ar urca apoi ca pe o schelă la Dumnezeu. Ci rațiunile acelea sunt puse în natură de Dumnezeu Însuși, ca o masă de-a gata pe seama rațiunii umane, care nu are decât să le constate. Nefiind construite de rațiune, prin demonstrație, ea le acceptă oarecum prin credință. Astfel, contemplarea rațiunilor din lume e pe de o parte un act al rațiunii, pe de alta, un act de credință, de credință a rațiunii am zice. Zidirea le duce prin mintea umană lui Dumnezeu, întrucât de-abia omul le raportează conștient la Dumnezeu, ca la cauza lor. Dacă rațiunile îi sunt oferite omului de fire, sau de Dumnezeu prin fire de-a gata, nu tot același lucru se poate spune despre legile naturii. Ca omul să și le însușească, se cere un efort îndelungat. Numai după aceea le-a primit cu adevărat. Efortul e susținut de căința sau de regretul pentru viața anterioară, neconformă cu firea.

acestea dezbracă întâi pe omul cel vechi și abia după aceea iese la culesul roadelor dreptății, adunând diferitele moduri ale virtuții, sădite în făpturi. Căci nu și le-ar putea însuși pe acestea dacă nu ar dezbrăca mai întâi pe omul cel vechi, strâmtorându-l la culme prin osteneli și sudori multe, așa cum face șarpele când năpârlește.

Astfel, mintea cunoscătoare (gnostică) primește ca „daruri" pentru Dumnezeu rațiunile susținătoare ale credinței, culese din lucruri, neaducând și nedând înainte de ele nimic. Căci „cine a dat Lui mai înainte ceva și i se va întoarce lui?" (Rom. 11, 35)[11] [123].

Și primește ca „plocoane" legile naturale ale lucrurilor, imitându-le prin modurile sale de viețuire. De pildă, mintea înțeleaptă, imitând legea naturală a bolții cerești, primește ca „plocon" putința de a se menține pururea în mișcarea cea mai regulată și mai constantă a virtuții și a cunoștinței, mișcare ce poartă cu sine în chip ferm rațiunile luminoase atotstrălucitoare ale lucrurilor, întocmai ca pe niște stele[12].

Sau, imitând legea naturală a soarelui, care își schimbă locurile după trebuințele Universului, primește alt „plocon", și anume buna chibzuială, prin care se acomodează cu înțelepciune și după cuviință tuturor împrejurărilor, rămânând totdeauna aceeași prin identitatea neîmputinată a luminii pe care o răspândește prin virtute și cunoștință[13].

---

[11][11] Mintea cunoscătoare (gnostică) primește rațiunile lucrurilor ca împreună-mărturisitoare[123] ale credinței în Dumnezeu, dar nu ca creatoare ale credinței. Căci nu sunt rațiunile făpturilor principiu (început) al credinței, fiindcă în acest caz ceea ce e crezut ar fi limitat. Pentru că dacă principiul unui lucru poate fi îmbrățișat prin cunoaștere și deci dovedit, atunci și lucrul respectiv însuși poate fi îmbrățișat prin cunoaștere după fire.

[123] Συνηγόρους (grăiesc împreună, pledează împreună pentru credința în Dumnezeu). Nu de la cunoașterea lor începe credința omului, ci aceasta vine cu ea. Sau nu se află în ființa lor Dumnezeu ca obiect al credinței, căci în acest caz ar fi mărginit. Dumnezeu se poate străvedea dincolo de ele, dar numai de cel ce vine cu credință în sine. În orice caz, credința e un dat primordial al harului (nu al naturii) în om și în fața lui, dincolo de ulucile rațiunilor.

[12][12] Legea cerului este să se miște constant în cerc. De la ea primește cel ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticul) mișcarea statornică în bine, imitând prin identitatea virtuții sale mișcarea neîntreruptă a bolții cerești.

[13][13] Legea naturală a soarelui este să producă prin deplasările sale varietatea anotimpurilor. De la ea învață cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea să se acomodeze diferitelor împrejurări, păstrând însă prin rațiune strălucirea virtuții neumbrită de niciuna dintre întâmplările ce vin

De asemenea, primește de la vultur puterea de a privi țintă spre strălucirea dumnezeiască a luminii pure, fără să i se vatăme câtuși de puțin pupila spirituală de către raza atotstrălucitoare[14].

Imită apoi cerbul, străbătând ca pe niște munți înălțimile vederilor dumnezeiești și nimicind prin discernământul rațiunii patimile ascunse în firea lucrurilor ca niște otrăvuri; apoi, stingând prin multele și feluritele izvoare ale cunoștinței veninul răutății rămas în amintire cu vreo ocazie oarecare[15].

Nu mai puțin imită mersul sprinten al caprei și siguranța păsării, sărind ca o capră peste cursele dracilor ce poartă război împotriva virtuții, și zburând ca o pasăre peste laturile duhurilor ce luptă împotriva cunoștinței[16] [124].

Spun unii că oasele leului, ciocnindu-se unul de altul, scot scântei. Deci și aceasta o imită mintea care se îndeletnicește prin fire[125] cu cunoașterea și cu slujirea lui Dumnezeu, întrucât caută adevărul prin dezbateri, lovind între ele gândurile evlavioase ca pe niște oase și aprinzând astfel focul cunoștinței[17].

Se face apoi înțeleaptă ca șarpele și blândă ca porumbelul, întrucât își păstrează în orice împrejurare credința nezdrobită, ca pe un cap, și leapădă din sine oțărârea mâniei, ca un porumbel, neștiind să poarte gând rău față de cei ce-o necăjesc și-o batjocoresc[18].

Ba primește și de la turturea, ca „plocon”, silința de a-i imita nevinovăția, făcând prin voință toate cele ce le fac făpturile necuvântătoare din necesitate[19].

---

asupra-i pe neașteptate.

[14] Legea naturală a vulturului este să primească raza soarelui drept în pupilă. De la ea învață cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea să-și lase mintea de bunăvoie înconjurată necontenit de lumina dumnezeiască.

[15] Arată ce învață cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea din legea naturală a cerbilor, dacă ia seama la firea celor create.

[16] Arată ce învață prin imitare de la capră sau de la pasăre cel ce-și taie prin fapte calea spre cunoștință, dacă își păstrează virtutea nevânată de dușmani.

[124] A se observa paralelismul permanent al celor două trepte ale vieții duhovnicești: a virtuții și a cunoștinței.

[125] Mintea gnostică și iubitoare de Dumnezeu (γνωστικώς και θεοφιλής), nu pentru că n-ar putea să nu fie așa, ci pentru că numai fiind așa se află în conformitate cu firea ei.

[17] Arată lucrul bun pe care îl învață filosoful în cele dumnezeiești însușindu-și cu voința și în chip rațional ceea ce aparține prin fire leului.

[18] Arată cum trebuie să devină iubitorul de înțelepciune imitând șarpele și porumbelul.

[19] Arată ce putem învăța de la turturea.

Astfel mintea iubitoare de înțelepciune, contemplând întru cunoștință lumea făpturilor după rațiunea sau modul de viață natural al fiecăreia, dacă se îndeletnicește cu cunoașterea (dacă e gnostică), primește rațiunile duhovnicești ale lucrurilor ca pe niște „daruri" aduse lui Dumnezeu de creație, iar dacă se îndeletnicește cu făptuirea (dacă e practică), imitând prin modurile sale de viețuire legile naturale ale lucrurilor, primește „plocoanele", dezvăluind în sine, prin viața ce o trăiește, toată măreția înțelepciunii dumnezeiești purtată în chip nevăzut de făpturi [20].

Cineva ar putea susține că Scriptura a spus că lui Dumnezeu I se aduc „daruri" pentru că a voit să arate nemărginirea bunătății dumnezeiești, care primește de la noi ca „daruri" cele ce ni le-a dat, ca și când nu ne-ar fi dat mai înainte nimic, socotind ca venind de la noi tot ce-I aducem. Desigur că și acesta ar avea dreptate spunând așa, căci arată cât de mare și negrăită e bunătatea lui Dumnezeu față de noi, primind ale Sale ca venind din partea noastră și mărturisindu-Și trebuința după ele, ca după lucruri străine[21].

„Și s-a înălțat, zice, Iezechia în ochii tuturor neamurilor". Cel ce a ajuns prin fapte și contemplație, asemenea lui Iezechia, pe cel mai înalt pisc al virtuții și al cunoștinței, pe drept cuvânt s-a înălțat mai sus decât toate neamurile, adică s-a ridicat prin făptuire deasupra patimilor trupești și necinstite și a corpurilor zise naturale[22]; și simplu grăind, ca să arăt pe scurt, deasupra tuturor celor ce cad sub simțuri, străbătând prin contemplație și cunoștință (în chip gnostic) toate rațiunile din ele. Căci și acestea se numesc în Scriptură în chip figurat „neamuri", fiind prin natura lor de alt neam în raport cu sufletul și cu mintea. Dar întrucât acestea nu se războiesc împotriva minții, Dumnezeu nu a poruncit câtuși de puțin să se poarte război contra lor[23]. Căci nu ni s-a poruncit să luptăm cu făpturile din afară, din fața simțurilor, ci să luptăm fără încetare cu patimile de ocară ce locuiesc în noi, adică în pământul inimii, împotriva firii. Cu acestea trebuie să luptăm până le vom stârpi din el și vom ajunge singuri stăpâni peste acest

---

[20] Cel ce preface prin imitare legile făpturilor în lege proprie este virtuos, umplând de rațiune mișcarea celor lipsite de rațiune. Iar cel ce preface, tot prin imitare, legea sa în legi de ale făpturilor e pătimaș, făcând nerațional ceea ce e rațional.

[21] Altă explicare a darurilor, dovedind bunătatea dumnezeiască.

[22] Numește corpuri naturale toate cele ce sunt supuse facerii și stricăciunii.

[23] Bună observație este aceea că nu trebuie să luptăm împotriva firii, al cărei Ziditor este Dumnezeu, ci împotriva mișcărilor și lucrărilor contrare firii și dezordonate ale puterilor ființiale din noi.

pământ, care va fi de aici înainte netulburat, odată ce au fost nimicite patimile străine[24]. De aceea Scriptura, vorbind despre „darurile” ce se aduceau lui Dumnezeu și despre „plocoanele” ce se aduceau regelui, nu a spus simplu: „Toți aduceau daruri lui Dumnezeu și plocoane regelui”, ci „mulți”, adică nu toate neamurile, ci multe neamuri. Prin aceasta se arată că există așa-zise neamuri de la care nu se aduce nimic lui Dumnezeu sau regelui. Căci pe drept cuvânt se spune că numai făpturile care alcătuiesc lumea celor create aduc, pe de o parte, ca „daruri” lui Dumnezeu, rațiunile dumnezeiești din ele, după care au și fost create, ca unele ce au fost făcute de Dumnezeu, pe de alta, ca „plocoane” regelui, legile lor naturale, ca unele ce au fost create pentru om, ca mintea acestuia, orientându-se după ele, să-și statornicească modurile susținătoare ale virtuții. Dar patimile din noi, adică „neamurile” cu existență mincinoasă, care n-au fost create de Dumnezeu, nu aduc nimic lui Dumnezeu, deoarece nu au fost create de El. Căci patimile de ocară își au originea de la noi, care am călcat porunca lui Dumnezeu, nu de la Dumnezeu. Drept aceea, niciuna dintre ele nu aduce nimic lui Dumnezeu, neavând nicio rațiune a înțelepciunii sau a cunoștinței, ca unele ce există în chip fraudulos, prin lepădarea înțelepciunii și a cunoștinței[126].

Deci prin cuvintele: „Și s-a înălțat în ochii tuturor neamurilor”, Scriptura arată că cel ce s-a învrednicit, prin ostenelile cu fapta, să locuiască în nepătimire, ca în Ierusalim, și s-a eliberat de toată tulburarea păcatului, încât nu mai lucrează, nu mai grăiește, nu mai ascultă și nu mai gândește decât ceea ce e propriu păcii, după ce a primit în suflet, prin contemplarea naturii, lumea celor văzute[127]; care își aduce prin el rațiunile dumnezeiești

---

[24] Filosofia lucrătoare îl ridică pe cel activ deasupra patimilor, iar contemplația îl ridică pe cel ce cultivă cunoașterea deasupra celor văzute, înălțându-i mintea spre cele inteligibile, înrudite cu ea.

[126] Tot ce e făcut de Dumnezeu își are o rațiune și o legitimare în existență, contribuind la armonia Universului. Numai patimile n-au nicio rațiune, deci nicio legitimare, și produc tulburare în relațiile dintre făpturi. Deci pe nedrept își revendică păcatul o rațiune, și încă cu câtă exclusivitate! Își revendică rațiunea prin fraudă, precum prin fraudă există. Se vede de acolo că patima duce o făptură la nimicire. Nu se poate concepe o consolidare veritabilă și eternă a existenței prin patimă. Dar tot pe nedrept se socotește că virtutea, credința și trăirea mistică în Dumnezeu sunt lipsite de rațiune.

[127] Întâi mintea primește prin contemplația curățită de patimi chipurile și rațiunile lor în sine, apoi se înaltă mai presus de ele la Dumnezeu. Urcușul la Dumnezeu, la vederea Lui mai presus de înțelegere, duce prin cunoașterea cât mai bogată a lumii, nu prin ocolirea ei.

din ea, ca pe niște „daruri”, Domnului, iar legile din ea și le aduce lui „plocoane”, ca unui rege, acesta s-a ridicat în ochii tuturor neamurilor, ca unul ce s-a înălțat prin făptuire mai presus de toate patimile trupești, iar prin contemplație mai presus de corpurile naturale și de toate speciile ce cad sub simțuri, odată ce a străbătut rațiunile duhovnicești și modurile lor de viață. Așa am înțeles eu și cuvântul că „mulți” aduceau daruri, dar nu „toți”. Adică aduc daruri lui Dumnezeu neamurile din afară sau făpturile, dar nu neamurile din lăuntrul nostru, sau patimile. Căci toate făpturile care alcătuiesc lumea laudă și preamăresc pe Dumnezeu cu glasuri negrăitoare. Iar lauda lor se face a noastră. „De la ele învăț eu să-L laud”, zice marele Grigorie, cel cu numele de Teologul.

Deci Sfânta Scriptură, adresând, precum s-a arătat, tuturor celor ce vor să se mântuiască îndemnul ei neforțat, nu s-a încuiat în îngustimea unei persoane. Căci fiecare poate deveni un Iezechia, imitând în duh pe Iezechia. Fiecare poate striga prin rugăciune către Dumnezeu și poate să fie ascultat și să primească un înger, adică rațiunea (inspirația) unei înțelepciuni și cunoștințe mai înalte, în vremea năvălirii dracilor vicleni, prin care să nimicească pe tot puternicul și războinicul, căpetenia și conducătorul de oaste, adică mișcările pătimașe ale poftei și ale mâniei, precum și împătimirea față de cele sensibile și gândul care, asemenea unui conducător de oaste, născocește modurile de înfăptuire a păcatului. Iar făcând așa, fiecare poate ajunge la starea de pace, prin izbăvirea de patimi, și se poate îndeletnici cu contemplarea lucrurilor. Iar prin aceasta primește, spre slava lui Dumnezeu și spre propășirea sa proprie, ca pe niște „daruri”, rațiunile care alcătuiesc cunoștința, și ca pe niște „plocoane”, modurile care susțin virtutea. Căci și unele, și altele îi sunt aduse lui de toată zidirea. Iar după toate acestea se ridică cu cinste în ochii tuturor neamurilor, adică se înalță mai presus de toate patimile prin virtute și de toate făpturile prin cunoștință[128] și

[128] Prin virtute se depășesc patimile; prin cunoștință întâi se cunosc (prin contemplația naturală), apoi se depășesc (prin teologie) lucrurile create. Virtutea dezleagă pe om de lucruri ca valori ultime, și prin aceasta îl eliberează de patimi. Cel ce caută lucrurile în ele însele, pentru plăcerea ce-o are de ele, lucrează dus de patimă, sau e legat de ele (prin σχέσις). Îndată ce caută prin lucruri un scop mai presus de ele, a scăpat de patimă și a câștigat libertatea acelui „pur agir” – neîmpovărat de pasivitate sau pasionalitate – de care vorbește Blondel *(op. cit.*, vol. I, p. 235).

Dar virtuțile, lucrând conform cu firea lucrurilor, mai au și rostul de a scoate la iveală rațiunile lucrurilor, dezvoltând virtualitățile din ele. Căci rațiunile semănate în firea lucrurilor nu sunt niște entități statice, ci

păzește prin smerenie harul mântuirii, ca să nu pățească cele ce urmează acestora în Scriptură.

Întrebarea 52

„Dar n-a răsplătit Iezechia după binefacerea pe care i-a făcut-o lui Dumnezeu, ci s-a înălțat inima lui. Și s-a abătut peste el mânie și peste Iuda și Ierusalim. Și s-a smerit Iezechia din înălțarea inimii lui și cei ce locuiau în Ierusalim. Și n-a mai venit peste ei mânia Domnului în zilele lui Iezechia” (2 Paral. 32, 25-26). *Ce este binefacerea și celelalte?*

Răspuns

Multe și felurite binefaceri i-a hărăzit Dumnezeu lui Iezechia, scăpându-l și izbăvindu-l în diferite timpuri din toată nevoia și strâmtorarea. El însă nu a dat lui Dumnezeu toată mulțumirea pentru mântuire, așa cum trebuia, ci a fost atins de întinăciune omenească și și-a atribuit sieși o parte din meritul izbânzilor. De aceea, pe drept cuvânt se spune că nu a răsplătit Iezechia după binefacerea pe care i-a făcut-o lui Dumnezeu. Căci nu a măsurat recunoscător mulțumirea cu mărirea izbânzilor primite de la Dumnezeu, ci s-a înălțat inima lui, neizbutind să scape de boala părerii de sine, care se naște aproape natural din virtute și cunoștință.

„Și s-a abătut peste el mânie și peste Iuda și Ierusalim”. Mânia lui Dumnezeu este, după unul dintre înțelesuri, durerea pe care o simt cei povățuiți prin certare[1]. Ea însoțește necazurile fără de voie ce sunt trimise asupra noastră. Prin acestea Dumnezeu călăuzește adeseori mintea care se mândrește cu virtutea și cu înțelepciunea, spre modestie și smerenie, dându-i putința să se cunoască pe sine însăși și să-și mărturisească propria slăbiciune. Căci simțindu-și mintea slăbiciunea, leapădă închipuirea deșartă a inimii. De aceea se spune și despre Iezechia, după ce a venit asupra lui mânia: „Și s-a smerit Iezechia din înălțarea inimii lui și cei ce locuiau în Ierusalim. Și n-a mai venit peste ei mânia Domnului în zilele lui Iezechia”.

După alt înțeles, mânia Domnului este întreruperea revărsării darurilor dumnezeiești[2]. Acest lucru se întâmplă cu folos oricărei minți care se înalță pentru bunurile date ei de Dumnezeu și se laudă cu ele ca și când ar fi niscai isprăvi proprii. Dar trebuie să

---

factori dinamici (Blondel, *op. cit.,* p. 229).

[1][1] Ce este mânia lui Dumnezeu.

[2][2] Cum poate fi înțeleasă și în alt chip mânia lui Dumnezeu.

aflăm și să vedem ce înseamnă faptul că nu numai peste Iezechia, care s-a înălțat cu inima, s-a abătut mânia, ci și peste Iuda și peste Ierusalim. Acest amănunt trebuie să convingă pe cei ce stăruie cu toată osteneala numai pe lângă litera Scripturii, că iubitorii de Dumnezeu trebuie să se sârguiască cu toată puterea spre înțelegerea duhovnicească a celor scrise dacă cunoașterea adevărului le este mai de preț ca orice. Căci dacă vom asculta numai de literă, adeseori vom grăi nedreptate despre judecata lui Dumnezeu. De pildă, în acest caz vom spune că pedepsește împreună cu cel păcătos, în chip nedrept, și pe cei ce n-au păcătuit. Dar atunci cum va fi adevărat cuvântul care zice: „Nu va muri tatăl pentru fiu și nici fiul pentru tată, ci fiecare va muri pentru păcatul său” (Deut. 16, 24; 2 Regi 4, 6; Iez. 18, 20)? Sau cum se va adeveri cuvântul spus de David către Dumnezeu: „Căci Tu răsplătești fiecăruia după faptele sale” (Ps. 61, 11)?

„Și s-a înălțat, zice, inima lui Iezechia”. Dar nu a adăugat: „și inima locuitorilor din Ierusalim și Iuda”. Cum a pedepsit atunci împreună cu cel vinovat și pe cei nevinovați? Iată ceva ce nu pot înțelege după interpretarea acelora[3]. Căci zice: „Și s-a înălțat inima lui Iezechia. Și s-a abătut mânie peste el și peste Iuda și Ierusalim”. Așadar, despre acestea nu a scris Scriptura că s-au înălțat. Dar atunci cei ce rămân la literă și pun mai presus cuvântul decât înțelesul spiritual nu pot dezlega această greutate. De aceea nu rămâne decât să recurgem la înțelesul duhovnicesc și atunci vom afla fără osteneală adevărul care e acoperit de literă și care strălucește ca o lumină celor iubitori de adevăr.

Deci toată mintea cunoscătoare și iubitoare de înțelepciune[129] are cu sine și Iuda, și Ierusalimul. Iuda, în înțeles duhovnicesc, înseamnă viețuirea ca mărturisire, sau deprinderea căinței, care crește prin fapte împreună cu gândurile ce o susțin, pe măsură ce înaintează mintea în urcușul ei[130]. Căci Iuda se tălmăcește „mărturisire”. Iar Ierusalimul, înțeles alegoric, este deprinderea pașnică cu adevărul și cu vederile dumnezeiești care îl alcătuiesc.

---

[3] A celor ce ascultă numai de literă.

129 Toată mintea gnostică și filosoafă, adică cea care cultivă cunoștința și activitatea morală.

130 Un loc clasic despre persistența activității morale pe treapta superioară a gnozei. Cu cât înaintează mintea pe treptele cunoașterii, cu atât sporește omul în activitatea virtuoasă. Iar prin înaintarea în făptuirea virtuoasă, sporește în virtute, sau în modul mărturisitor al vieții (τον κατ’ εξομολόγησίν τρόπον). E și firesc să fie așa. Cu cât cunoaștem mai mult pe Dumnezeu, așadar și sfințenia Lui, ne dăm seama de inferioritatea noastră morală. Și viața noastră devine tot mai mult o mărturisire a acestui fapt.

Scurt vorbind, pe Iuda îl are mintea ca filosofie lucrătoare, iar Ierusalimul ca inițiere tainică în contemplație. Așadar, când mintea înțelepțită prin harul dumnezeiesc a respins prin filosofia lucrătoare și contemplativă toată puterea ce s-a ridicat împotriva virtuții și a cunoștinței și a dobândit o victorie deplină asupra duhurilor răutății, dar acest fapt nu o determină să aducă cuvenita mulțumire lui Dumnezeu, autorul biruinței, ci se înalță cu inima, socotindu-se pe sine cauza întregii isprăvi, atunci pentru pricina că nu I-a răsplătit lui Dumnezeu după binefacerea de care s-a împărtășit, suportă nu numai ea mânia părăsirii ce vine asupra ei, ci și Iuda, și Ierusalimul, adică deprinderea activității și a contemplației. Căci îndată se răscoală, cu îngăduința lui Dumnezeu, patimile de ocară împotriva activității morale și întinează conștiința care a fost până acum curată, iar părerile mincinoase se amestecă în contemplarea lucrurilor și strâmbă cunoștința care a fost mai înainte dreaptă[4].

Căci există o regulă și o lege a Providenței așezată în făpturi, potrivit căreia cei ce s-au arătat nerecunoscători pentru bunurile primite sunt povățuiți spre recunoștință prin cele potrivnice, trebuind să facă experiența celor contrare ca să cunoască puterea dumnezeiască, aceea care le-a dăruit bunurile. Și s-a rânduit așa, ca nu cumva, îngăduindu-ni-se de Providență să ne păstrăm neclătinată părerea de noi înșine pentru faptele cele bune, să ne rostogolim în dispoziția opusă, a mândriei, socotind virtutea și cunoștința ca izbânzi firești ale noastre, nu ca daruri dobândite prin har. În acest caz am fi ca aceia care se folosesc de bine pentru a face răul, și lucrurile prin care ar trebui să se facă în noi și mai neclintită cunoștința dumnezeiască ne-ar prilejui boala ignorării lui Dumnezeu[5].

Căci cel care-și închipuie că a ajuns la capătul din urmă al virtuții nu va mai întreba de Cauza din care izvorăsc virtuțile, ci va circumscrie puterea dorinței lor numai în sine, păgubindu-se însuși de condiția mântuirii sale, adică de Dumnezeu. Dar cel ce-și simte

---

[4][4] Pe cel ce se înalță pentru faptele sale îl ajunge necinstea patimilor, iar pe cel ce se mândrește cu cunoștința, judecata cea dreaptă îl lasă să se abată de la contemplația adevărată.

[5][5] Prin regula și legea sădite de Dumnezeu în făpturi înțelege Pronia susținătoare a lucrurilor. Aceasta povățuiește, după o dreaptă judecată, spre recunoștință pe cei ce s-au arătat nerecunoscători pentru belșugul binefacerilor față de Cel ce le-a hărăzit; și anume așa că le rărește binefacerile. Ea îi trezește adesea pe aceia la simțire prin cele potrivnice, făcându-i să cunoască pe Cel ce le-a hărăzit bunurile. Căci părerea de sine pentru virtute și cunoștință, dacă nu e certată prin pedeapsă, naște boala mândriei, care produce o dispoziție vrăjmașă lui Dumnezeu.

sărăcia sa naturală în ceea ce privește virtuțile nu va înceta să alerge cu grabă spre Cel ce poate împlini lipsa sa[6].

Cu dreptate vine deci pedeapsa peste mintea care se înalță în cugetările sale. Iar această pedeapsă constă în părăsirea ei sau în îngăduința ce o dă Dumnezeu de a fi tulburată de draci în activitatea ei, adică în Iudeea, și în contemplația ei, adică în Ierusalim, ca să câștige conștiința neputinței sale naturale și conștiința puterii și a harului dumnezeiesc, care o apără și îi dăruiește toate bunurile. Prin aceasta se va smeri, alungând de la sine cu totul trufia străină și potrivnică firii. Drept urmare, nu va mai veni asupra ei cealaltă mânie, cea a retragerii darurilor hărăzite, cum n-a mai venit peste Iezechia, care îndată ce a venit peste el prima mânie sau părăsire s-a smerit și a ajuns la cunoștința Celui ce i-a dăruit bunurile. Căci după cuvintele: „Și s-a abătut mânie peste el și peste Iuda și Ierusalim”, se spune: „și n-a mai venit peste ei mânia Domnului în zilele lui Iezechia”. Adică n-a mai venit cealaltă mânie, cea a retragerii darurilor, fiindcă prima părăsire l-a învățat să fie recunoscător. Căci cel ce nu se cumințește prin primul fel de mânie sau părăsire, ca să vină la smerenie, are de suportat cu siguranță cealaltă mânie, care îl despoaie de lucrarea darurilor și-l lipsește de puterea care-l păzea mai înainte. „Strica-voi gardul viei”, zice Dumnezeu despre nerecunoscătorul Israel, „și va fi de jaf; surpa-voi zidul ei și va fi călcată în picioare. Și voi părăsi via Mea și nu va mai fi nici tăiată, nici săpată și vor crește în ea spini și bălării. Și voi porunci norilor să nu mai verse ploaie peste ea” (Is. 5, 5-6). Același lucru se povestește alegoric că l-a pățit și Saul, primul rege al lui Israel. Acela, primind prin ungere deodată cu dregătoria regească și harul prorociei, fiindcă nu l-a păzit pe acesta, primește ca prima mânie chinuirea din partea duhului rău[7]. Iar fiindcă nu și-a venit la simțire prin aceasta, și-a agonisit cealaltă mânie și a sfârșit cu viața, ajungând pentru nechibzuința lui în fața morții lipsit de orice pietate. Această tristă pățanie a lui o arată faptul că întâi este

---

[6][6] Cel ce a cunoscut insuficiența virtuții sale niciodată nu se oprește din drumul ei. Căci dacă ar face așa, s-ar păgubi de începutul și de ținta ei, adică de Dumnezeu, oprindu-și mișcarea dorinței în jurul său. În acest caz și-ar închipui că a ajuns desăvârșirea, în vreme ce el e căzut de la Cel cu adevărat existent, spre Care tinde toată mișcarea celui ce se sârguiește.

[7][7] Nesimțirea pagubei ce o suferă virtuțile este cale lunecoasă spre necredință. Căci cel ce pentru plăcerile trupului s-a obișnuit să nu mai asculte pe Dumnezeu, va tăgădui și pe Dumnezeu Însuși când se va ivi prilejul, prețuind viața trupului mai mult decât pe Dumnezeu, după ce a pus plăcerile acesteia mai presus de voia lui Dumnezeu.

chinuit de draci, pe urmă recurge de bunăvoie la demoni prin vrăjitoare și le aduce cult vrăjitoresc întocmai ca necredincioșii (1 Regi 16, 14 ș.u.).

Deci dacă prin Iezechia înțelegem mintea iubitoare de înțelepciune, prin Iudeea activitatea, iar prin Ierusalim contemplația, când vom băga de seamă că mintea pătimește ceva în oarecare chip, să credem că deodată cu mintea pătimește și puterea ei făptuitoare și cea contemplativă prin rațiunile care le susțin. Căci nu e cu putință să pătimească subiectul, fără să pătimească și cele cuprinse în subiect[8].

Deci înțelesul spiritual se armonizează perfect cu cuvântul Scripturii, încât nu se aduce nicio bârfire judecăților dumnezeiești și nu e răsturnată nicio altă poruncă[9]. Căci după înțelesul spiritual pe care l-am dat, nu se înalță numai Iezechia, adică mintea, cugetând mare lucru despre isprăvile sale, ci se înalță împreună cu ea și Iudeea, și Ierusalimul, adică activitatea și contemplația, așa cum nici nu pătimesc acestea luate în sine, de vreme ce nu există ca ipostasuri proprii. De aceea nu vine numai peste Iezechia, adică peste minte, mânia, ci și peste Iuda și Ierusalim. Căci îndată ce se întinează mintea în vreo privință, se pătează împreună cu ea și activitatea și contemplația, chiar dacă nu sunt părtașe la vina care aduce mânia.

Deci să ne aplicăm și nouă înțelesul celor scrise. Căci deși după istorie aceste lucruri s-au întâmplat cu Iezechia ca tip, ele s-au scris pentru noi, spre îndemn duhovnicesc. Cele scrise atunci ni se întâmplă nouă totdeauna în chip spiritual, întrucât puterea vrăjmașă e totdeauna gata de luptă împotriva noastră. Ele s-au scris ca, absorbind noi pe cât putem toată Scriptura în minte, să ne luminăm mintea cu înțelesurile dumnezeiești, iar trupul să-l facem să strălucească de modurile de trăire[131] conforme cu rațiunile dumnezeiești înțelese, prefăcându-l în unealtă cuvântătoare

---

[8] Subiect numește mintea, ca una ce este capabilă de virtute și cunoștință. Iar cele cuprinse în subiect sunt activitatea și contemplația, care stau față de minte în raport de accidente. De aceea ele suferă în tot chipul împreună cu mintea care pătimește, având orice mișcare a aceleia drept început al schimbării lor proprii.

[9] O altă poruncă este aceea care rânduiește ca fiul să nu moară pentru tată.

131 Ideea Sfântului Maxim de „mod” care imprimă un fel practic de a fi întregii vieți (modul pătimitor, modul mărturisitor etc.) poate fi apropiată de ideea „existențialelor” din filosofia lui Heidegger.

(rațională) a virtuții, prin lepădarea afectelor înnăscute[10] [132].

Acest loc al Scripturii se referă deci la tot omul iubitor de Dumnezeu și virtuos, care s-a încins înțelepțește (în chip gnostic) cu putere împotriva dracilor, asemenea lui Iezechia. Dacă unui astfel de om i s-ar întâmpla un atac din partea duhurilor rele, care poartă război cu mintea lui în chip nevăzut, iar el, primind prin rugăciune un înger trimis de Dumnezeu, adică rațiunea (inspirația) unei înțelepciuni mai înalte, ar risipi și ar nimici toată ceata diavolului, dar n-ar socoti apoi pe Dumnezeu cauza acestei biruințe și mântuiri, ci și-ar atribui sieși toată biruința, se poate spune că omul acela n-a răsplătit lui Dumnezeu după darul Lui, întrucât nu a cântărit mărimea mulțumirii cu mărimea mântuirii și nu a măsurat întocmai dragostea (dispoziția) sa cu binefacerea Celui ce l-a mântuit – căci răsplătirea constă în dragostea corespunzătoare a celui mântuit față de Cel ce l-a mântuit, dragoste măsurată prin fapte -, ci și-a înălțat inima sa, mândrindu-se cu darurile pe care le-a primit, ca și cum nu le-ar fi primit. Un astfel de om va avea de suportat, cu dreptate, mânia ce vine asupra lui. Căci Dumnezeu îngăduie diavolului să se războiască cu el mintal, ca pe planul activității să-i clatine modurile virtuții, iar pe planul contemplației să-i tulbure rațiunile limpezi ale cunoștinței. În felul acesta, dându-și și omul seama de slăbiciunea proprie, va recunoaște că Dumnezeu e singura putere care răpune în noi patimile și se va smeri pocăindu-se și lepădând umflata părere de sine. Prin aceasta va recâștiga mila lui Dumnezeu și va întoarce mânia care vine după aceea asupra celor ce nu se căiesc, ca să retragă harul ce păzește sufletul, lăsând pustie mintea nerecunoscătoare[11].

Iar prin „zilele regelui Iezechia”[12], Scriptura a înțeles poate diferitele iluminări ce le primește toată mintea bine-credincioasă și iubitoare de Dumnezeu, care se apleacă prin contemplație asupra lucrurilor spre a înțelege înțelepciunea vestită de toate în chip felurit. Până ce activitatea și contemplația se însoțesc cu aceste

---

[10] Afectele înnăscute ale trupului, când sunt cârmuite de rațiune, sunt slobode de osândă, dar când se mișcă fără rațiune își atrag osânda. Deci trebuie lepădate afectele, întrucât mișcarea lor, deși înnăscută, e întrebuințată adeseori împotriva firii, nefiind cârmuită de rațiune[132].

[132] Patima are ca pricină o întrebuințare irațională a afectelor.

[11] Mânie mântuitoare este îngăduința ce o acordă Dumnezeu dracilor să războiască prin patimi mintea care s-a înălțat. Scopul ei este ca mintea, pătimind cele de necinste, după ce s-a lăudat cu virtuțile, să cunoască cine este Dătătorul lor, sau să se vadă dezbrăcată de bunurile străine, pe care a socotit că le are de la sine, fără să le fi primit.

[12] Ce sunt zilele regelui Iezechia, în care nu vine mânia.

iluminări[13], nu au să sufere de o împuținare a virtuții și a cunoștinței, Soarele Dreptății aducând într-o astfel de minte, prin răsăritul Său, aceste zile[14].

Întrebarea 53

Iarăși zice despre Iezechia: „Și i-au îngropat pe ei pe înălțimea mormintelor fiilor lui David. Și slavă și cinste i-au dat lui tot Iuda și cei ce locuiesc în Ierusalim” (2 Paral. 32, 33). *Ce este înălțimea mormintelor și celelalte?*

Răspuns

David, luat în înțeles spiritual, este Domnul nostru Iisus Hristos, piatra pe care au aruncat-o cu dispreț ziditorii, adică preoții și căpeteniile iudeilor, și care a ajuns în capul unghiului, adică al Bisericii (Ps. 117, 22; Matei 21, 42). Căci unghiul este Biserica, după Scriptură. Fiindcă precum unghiul se face unirea a două ziduri pe care le împreună într-o legătură indisolubilă, așa și Biserica s-a făcut unirea a două popoare, împreunând la un loc pe cei dintre neamuri și pe cei dintre iudei într-o singură învățătură de credință și strângându-i într-un singur cuget. Iar piatra din capul acestui unghi este Hristos, ca Cel ce e cap al întregului trup (Col. 1, 18). Căci numele lui David, tălmăcit, înseamnă „disprețuire”. Iar acesta nu este decât Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu, Cel ce pentru mine a îmbrăcat chip de rob (Filip. 2, 7) și S-a lăsat ocărât de oamenii care n-au crezut adevărului și disprețuit de poporul plin de păcate (Ps. 21, 6-7). Este Păstorul cel bun, Care Și-a pus sufletul Său pentru oi (Ioan 10, 11) și a omorât leul și ursul (1 Regi 17, 36), adică a smuls din fire mânia și pofta, care sfâșiau forma chipului dumnezeiesc ce se afla în noi prin rațiune. Este tânărul îmbujorat, pentru patima morții, împodobit cu ochi frumoși (1 Regi 16, 12; 17, 42), adică cu slava rațiunilor mai înalte ale Providenței și Judecății (căci ochii Cuvântului sunt Judecata și Providența), prin care, chiar când pătimește pentru noi, supraveghează toate. Este omorâtorul lui Goliat cel spiritual și îngâmfat, adică al diavolului, care are statura de cinci coți (1 Regi 17, 51; 17, 4), din pricina patimii ce lucrează prin cele cinci simțuri ale noastre[1]; căci statura diavolului se înalță atât cât se

---

[13][13] Iudeea și Ierusalimul sunt, în înțeles tainic, făptuirea și contemplația.

[14][14] Soarele Dreptății este Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul tuturor, Iisus Hristos.

[1][1] Diavolul este de cinci coți, zice, din pricina simțurilor. Căci fără

întinde lucrarea simțurilor noastre în chip pătimaș spre cele sensibile. Este împăratul lui Israel cel adevărat și văzător de Dumnezeu, chiar dacă Saul, adică poporul vechi cel după Lege, se înfurie, chinuit de pizmă din pricina necredinței, întrucât nu se poate lipsi de slava cea trecătoare. Prigonit de acela, David, împăratul meu, îi ia sulița și vasul de apă (1 Regi 26, 12), adică ia poporului vechi puterea virtuții cu fapta și harul contemplației cunoscătoare[2], pe care le dă iarăși celor ce vin la el cu credință, adică acelora dintre iudei care vor moșteni mântuirea primind vestea Împărăției Sale.

De asemenea, îi taie aceluia aripa veșmântului, pe când șade în peșteră ca să lepede prisosul stomacului (1 Regi 24, 4-6), adică ia de la poporul cel vechi înalta cuviință a filosofiei morale, sau înălțimea înțelesurilor din învelișul simbolurilor și ghiciturilor Legii. El socotește că nu se cuvine și nu e drept ca poporul iudeilor, adică al oamenilor pământești și iubitori de trup, care șade în veacul acesta, sau în litera Legii, ca într-o peșteră, închizând făgăduințele dumnezeiești ale bunurilor nestricăcioase în stricăciunea celor trecătoare, să aibă podoaba cea spirituală a poruncilor Legii ca pe o aripă a veșmântului, pe care să o ducă prin abuz la stricăciune[3] [133].

Acesta este David cel spiritual, adevăratul Păstor și Împărat, Care surpă puterile vrăjmașe. Este Păstor pentru cei ce se îndeletnicesc încă cu filosofia lucrătoare și pasc ca pe o iarbă contemplația naturală; și Împărat pentru cei ce și-au reînnoit frumusețea chipului dat lor, făcându-l asemenea modelului prin legile și rațiunile duhovnicești, iar acum stau cu mintea nemijlocit în fața marelui Împărat al veacurilor (1 Tim. 1, 17) și oglindesc

---

acestea mișcarea nesocotită a răutății lui în sufletul nostru nu poate spori în creșterea păcatului.

[2] [2] „Sulița”, zice, simbolizează puterea virtuții, iar „vasul de apă” indică taina cunoștinței.

[3] [3] „Peșteră” numește lumea aceasta și litera Legii. Iar Saul este poporul iudaic, a cărui minte întorcându-se de la lumina dumnezeiască a celor spirituale, se așază jos, în întunericul celor legale și în umbra literei, folosind creația lui Dumnezeu și Legea spre producerea stricăciunii. Căci cel ce mărginește făgăduințele nemuritoare numai la literă și la înfățișările lucrurilor ce cad sub simțuri le predă stricăciunii, ca pe o mâncare pe care o preface în excrement, arătând din sfârșit începutul opiniei sale despre Dumnezeu[133]. „Veșmântul” este învelișul de ghicituri ale Legii, iar „aripa” lui sublimitatea sensurilor descoperite prin contemplația duhovnicească. Această sublimitate e tăiată de la aceia care interpretează Sfânta Scriptură numai după simțuri.

[133] Arătând din acest rezultat final caracterul concepției sale inițiale despre Dumnezeu.

frumusețea neapropiată (1 Cor. 13, 12), dacă se poate spune așa[4].

Deci fii acestui David sunt toți Sfinții din veac, ca unii ce s-au născut din El în duh. Și mormintele acestor fii sunt amintirile vieții lor pământești după Dumnezeu[134]. Iar ridicătura pe care sunt așezate aceste morminte este înălțimea cunoștinței și a iubirii lor de Dumnezeu. Acolo înmormântează mintea, așezând-o în locașul meritat al fericirii, tot Iuda și cei ce locuiesc în Ierusalim, adică modurile activității și rațiunile cunoștinței cuprinse în adevărata contemplație[5]. Dar numai mintea ce a murit, în sens lăudabil, tuturor lucrurilor, și anume celor sensibile prin lepădarea lucrării simțurilor, iar celor inteligibile prin oprirea mișcării mintale[135].

Deci Iezechia însemnând puterea lui Dumnezeu, adică mintea puternică în activitate și prealuminată în cunoștință, prin înmormântarea lui avem să înțelegem înmormântarea minții atunci când aceasta moare, adică atunci când se desface cu voia de toate cele create și se ridică la cele necreate[6]. Înmormântarea ei o face

---

[4] Domnul e numit Păstorul acelora care sunt călăuziți prin contemplația naturală spre staulul de sus și Împăratul celor ce se supun legii Duhului și stau lângă tronul harului lui Dumnezeu prin contactul simplu al minții, pe temeiul cunoștinței celei neîmpărțite.

134 În grecește τα μνημεία (monumentele) înseamnă monumentele amintitoare; τα μνημεία (mormintele) și αι μνήμαι (amintirile) sunt înrudite etimologic.

[5] Cei ce locuiesc în Iudeea sunt modurile de activitate virtuoasă, iar cei ce locuiesc în Ierusalim sunt rațiunile cunoașterii ce se cuprind în contemplație.

135 Despre moartea mistică a minții în Dumnezeu, adică despre încetarea lucrărilor ei naturale, pentru a fi înlocuite de lucrările necreate dumnezeiești, a vorbit Sfântul Maxim și în *Capete despre dragoste,* II, 62 *(Filoc. rom.,* vol. 11, E.I.B.M.O., 2008, p. 97), și în diferite locuri din *Capete gnostice (loc. cit.).* În *Ambigua* (P. G. 91, 1113) spune că sufletul are trei feluri de mișcări: a minții, care mișcându-se în chip neștiut în jurul lui Dumnezeu nu-L cunoaște din niciuna dintre făpturi, din pricina transcendenței Lui; a rațiunii, care definește pe Cel necunoscut numai după cauză, prin rațiunile adunate din lume; și a simțirii, care din icoanele văzute din afară adună ca din niște simboluri rațiunile mai sus pomenite. Toate aceste trei mișcări trebuie depășite. Cea a simțirii, prin uitarea icoanelor sensibile și păstrarea în rațiune numai a rațiunilor lor; cea a rațiunii, prin unificarea tuturor rațiunilor într-o singură cugetare simplă și neîmpărțită; iar cea a minții, prin desfacerea de toate cele create și prin odihna ei chiar și de lucrarea naturală, adunându-se întreagă în Dumnezeu. Așadar, moartea mistică a minții înseamnă depășirea chiar și a cugetării ei suprarațională, intuitive, nedefinite.

[6] Moartea vrednică de laudă a minții este desfacerea ei voluntară de

tot Iuda și cei ce locuiesc în Ierusalim, adică activitatea virtuoasă a ei și contemplația adevărată întru cunoștință[136]. Și ea are loc „pe înălțimea mormintelor fiilor lui David”, adică e ridicată la înălțimea amintirii Sfinților din veac. „Și i-au dat lui – adică minții – slavă și cinste”; slavă, ca uneia ce a ajuns prin cunoștința spirituală deasupra tuturor rațiunilor din lucruri, iar cinste, ca uneia care s-a curățat de toate patimile și și-a făcut mișcarea simțurilor (simțirii) nesupusă legilor naturale din lucruri[7].

Sau poate careva dintre cei foarte râvnitori ar spune că slava este frumusețea supremă a chipului, iar cinstea imitarea exactă a asemănării; și că pe cea dintâi o produce contemplarea adevărată a rațiunilor duhovnicești, iar pe cea de-a doua, împlinirea scrupuloasă și sinceră a poruncilor[8]. Pe acestea avându-le marele Iezechia, a fost înmormântat pe înălțimea mormintelor fiilor lui David. Dacă cineva ar vrea să redea mai limpede acest lucru, în loc de: „l-au înmormântat pe el pe înălțimea mormintelor lui David”, ar putea spune: „au așezat amintirea lui Iezechia la înălțimea amintirii Sfinților din veac”.

Să băgăm de seamă că nu s-a zis: „în mormintele lui David”, ci: „pe înălțimea mormintelor lui David”. Căci atât rațiunea cea după trup a Domnului, cât și modul vieții Sale sunt mai presus de orice comparație cu făpturile, și anume nu numai cu oamenii, ci și cu îngerii, fiind cu desăvârșire necuprinse, ca să nu mai vorbim de înțelesul neajuns al dumnezeirii Sale infinite[9]. Deci e plăcut lucru chiar și omului celui mai sensibil la ceea ce înseamnă măreție să fie înmormântat în mormintele fiilor lui David, sau, ceea ce-i o supremă cinste, pe înălțimea mormintelor fiilor lui David. Căci Scriptura nu spune de nimeni să fi fost înmormântat în mormintele lui David, cu atât mai puțin pe înălțimea mormintelor lui David.

---

toate lucrurile. După aceasta primește viața dumnezeiască prin har, dobândind în loc de lucruri, în chip neînțeles, pe Făcătorul lucrurilor.

136 Contemplația adevărată de pe treapta gnozei (ἡ κατά τήν γνώσιν αληθής θεωρία). Deci și gnoza trebuie lepădată când mintea părăsește lucrările ei.

[7][7] „Slavă” numește cunoștința indefinită și nemărginită de nicio rațiune, iar „cinste”, mișcarea nereținută a voinței în virtute, potrivit cu firea.

[8][8] Cunoștința care nu uită nimic, fiind o mișcare indefinită și mai presus de înțelegere a minții în jurul infinității dumnezeiești, închipuie, prin indefinitul ei, „slava” suprainfinită a adevărului. Iar imitarea voluntară a bunătății înțelepte a Providenței primește ca „cinste” asemănarea vădită a minții cu Dumnezeu, întipărită în dispoziția sa lăuntrică.

[9][9] Ascultă, Nile, care te târăști pe jos, și taci!

Pentru că viața după trup a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru nu-și găsește, precum am spus, în niciun sens și în niciun chip, comparație. Căci zice: „Virtutea Lui a acoperit cerurile” (Avac. 3, 3), adică chiar și dreptatea Domnului ca om, arătată prin trup, a acoperit Puterile de sus prin covârșitoarea abundență a dreptății Sale, în toate privințele[10] [137]. Căci nu era om simplu, ci și Dumnezeu, Care S-a întrupat ca să înnoiască prin El și întru El firea învechită a oamenilor și să o facă părtașă de firea dumnezeiască, adică să o facă să lepede toată stricăciunea, nestatornicia și alterarea. Căci prin acestea firea noastră se făcuse asemenea dobitoacelor, încât rațiunea era covârșită de lucrarea simțurilor. A Lui să fie slava în veci.

Întrebarea 54

În Cartea a treia a lui Ezdra s-a scris despre Zorobabel: „Și când a ieșit tânărul, ridicându-și fața la cer, înspre Ierusalim, a binecuvântat pe Împăratul cerului, zicând: De la Tine este biruința, de la Tine înțelepciunea și a Ta este slava, și eu sunt robul Tău. Bine ești cuvântat. Cel ce mi-ai dat mie înțelepciune, și Ție mă mărturisesc, Doamne al părinților noștri” (3 Ezd. 4, 58-60). *Ce înseamnă: „Ridicându-și fața la cer, înspre Ierusalim” și celelalte?*

Răspuns

Zorobabel, după regula exactă a limbii ebraice, se pronunță când aspru, când lin, și e când un cuvânt compus, când o împreunare de două cuvinte despărțite, când un singur cuvânt elementar. Pronunțat aspru, acest cuvânt înseamnă „sămânța tulburării”[138], iar pronunțat lin, „răsăritul tulburării”. Când e

[10] După înțelesul mai înalt, David este Hristos, iar mormântul său amintirea dreptății Lui, care n-are asemănare în toată firea rațională. Căci Cuvântul lui Dumnezeu făcându-Se om nu Și-a măsurat dreptatea după legile naturale ale trupului, ci a lucrat prin trup dreptatea naturală ce se află în El ca în Dumnezeu, nefiind lipsit de lucrarea naturală[137].

[137] A lucrat dreptatea naturală a lui Dumnezeu ce se afla în El. Căci aceasta nu era redusă la o prezentă statică, potențială după întrupare, în sensul teoriilor moderne despre chenoză (vezi S. Bulgakov), ci își avea lucrarea corespunzătoare, prin care se manifesta.

[138] Tulburarea ca stare obiectivă de confuzie și dezordine pătimașă există înainte de orice coborâre a minții ca spirit critic în ea. Dar ca fapt de conștiință e dezvăluită de-abia prin această trezire și pătrundere a minții în ea, în baza căinței. De aceea se poate spune de această primă

cuvânt compus înseamnă „răsărit de tulburare”, iar când formează două cuvinte despărțite, „răsăritul de împrăștiere”. În sfârșit, când e cuvânt unic, înseamnă „însăși odihnă”[1].

Zorobabel este, așadar, mintea iubitoare de înțelepciune (filosoafă). Prima dată ea e semănată, după dreptate, prin pocăință, în „tulburarea” provocată de robia patimilor. În al doilea rând urmează „răsăritul tulburării”, adică mintea dă la iveală „rușinea” ce i-o pricinuiește „tulburarea patimilor”. În al treilea rând vine „răsăritul în tulburare”, adică mintea prin cunoștință aduce lumină în lucrarea confuză a simțurilor îndreptate spre cele sensibile și nu le mai lasă pe acelea să se apropie de lucrurile sensibile fără rațiune[139]. În rândul al patrulea vine „răsăritul din împrăștiere”, adică mintea oferă puterilor sufletești, împrăștiate în jurul lucrurilor sensibile, răsăritul faptelor dreptății, care dă naștere activității raționale, întrucât aceasta nu mai e lipsită de cunoașterea prin contemplație, care readuce puterile împrăștiate spre realitățile spirituale. În rândul al cincilea mintea devine „ea însăși odihnă”, după ce a împăciuit toate și a unit activitatea cu binele prin fire, iar contemplația cu adevărul prin fire[140].

Căci toată activitatea se săvârșește pentru bine și toată contemplația caută cunoașterea numai pentru adevăr[2]. După ce s-

---

coborâre a minții în ea că e sau sământă aruncată „în tulburare”, sau „sământă a tulburării”, având adică să dea la iveală pentru conștiință această tulburare sau confuzie. Nu e mai puțin adevărat că tulburarea sau confuzia obiectivă dată la iveală e o altfel de tulburare decât cea care există ca fapt obiectiv. E deja o „rușine”, o „tulburare” ce poartă în ea germenele căinței. Această dare la iveală a tulburării obiective și deci transformarea ei în tulburare subiectivă căincioasă, se petrece în faza a doua, „în răsăritul tulburării”.

[1] Arată în câte feluri se tălmăcește Zorobabel, tradus în limba greacă.

139 Atât tulburarea ca stare pătimașă obiectivă, cât și tulburarea ca rușine pentru păcate e împrăștiată în această a treia fază, când mintea, prin lumina cunoștinței ei, se face deplin stăpână în suflet și împrăștie stăpânirea patimilor.

140 Dacă în faza a treia mintea mai lasă puterile sufletului să se îndrepte nepătimaș spre lucrurile sensibile, în faza a patra le trimite spre realitățile inteligibile, iar în a cincea se odihnește și de această activitate, adunându-se în Dumnezeu.

[2] Sfârșitul (ținta din urmă) a virtuții este binele, care înseamnă împlinirea și întregirea lucrării dumnezeiești. Spre această împlinire duce puterea (facultatea) rațională a sufletului, folosindu-se de puterea mâniei și a poftei potrivit cu firea. Și în ea iese la iveală frumusețea asemănării noastre cu Dumnezeu. Iar sfârșitul filosofiei contemplative este adevărul, care e cunoștința unitară și neîmpărțită a tuturor celor ce sunt în jurul lui

a ajuns la ele, nu va mai fi nimic care să stârnească activitatea sufletului sau să atragă contemplația lui prin vederi străine. Căci sufletul a ajuns atunci dincolo de tot ce este și se gândește, și L-a îmbrăcat pe Dumnezeu Însuși, Care e singur bun și adevărat și Se află mai presus de toată ființa și înțelegerea.

Mintea, devenită astfel prin diferitele propășiri în virtute, iese, în urma biruinței sale, de la împăratul Darie, adică din legea naturală[141], după ce i-a arătat aceleia puterea iubirii și a adevărului, prin compararea virtuților cu patimile, și a luat de la aceea scrisori care să întărească pornirea ei și să o oprească pe cea a dușmanilor. Iar după ce iese, cunoscând de unde i-a venit harul biruinței, „își ridică fața la cer, înspre Ierusalim” și binecuvântează pe Împăratul cerului.

„Fața” unei astfel de minți este dispoziția ascunsă a sufletului în care se află toate trăsăturile virtuților. Pe aceasta o ridică mintea „la cer”, adică spre înălțimea contemplației, „înspre Ierusalim”, adică înspre deprinderea nepătimirii[3].

Sau, poate, prin cuvintele „la cer, înspre Ierusalim”, se arată că mintea caută spre locașul ei din cer (2 Cor. 5, 1-2) și spre cetatea celor scriși în ceruri (Evr. 12, 23)[4] [142], despre care „lucruri preaslăvite s-au grăit” (Ps. 86, 2), cum zice David.

Căci nu putea să binecuvânteze pe Dumnezeu fără să-și ridice fața sau dispoziția sufletului compusă, ca din niște trăsături, din multe și felurite virtuți, spre înălțimea contemplației și a cunoștinței, prin deprinderea nepătimirii, adică a stării pașnice și nevinovate[5] [143].

Dumnezeu. Spre el e purtată mintea curată, după ce a lepădat cu totul judecata cea după simțuri, în această cunoștință se descoperă neîntinată demnitatea chipului dumnezeiesc.

141 Legea (νόμος) fiind în grecește de genul masculin, împăratul Darie poate fi înțeles ușor ca legea care stăpânește peste fire.

[3] Fața minții contemplative ce se îndreaptă spre înălțimea cunoștinței adevărate ca spre cer este dispoziția virtuoasă.

[4] Alt înțeles al aceluiași lucru. Conform acestuia, numai aceia sunt scriși în cer, care se oferă pe ei înșiși cu voia ca să fie scriși cu condeiul Duhului[142]. Căci Duhul Sfânt scrie în cer numai pe cei ce voiesc, fără să silească pe nimeni.

142 Cel ce nu e scris înlăuntrul său de condeiul Duhului nu e scris nici în cer. Pentru că nu se asortează cu cerul; n-a devenit o bucată a cerului. Se va urca în cer numai cine s-a acomodat de aici cerului, numai acela în care s-a coborât în prealabil cerul.

[5] Nimeni nu poate să binecuvânteze cu adevărat pe Dumnezeu dacă nu și-a sfințit trupul prin virtuți și nu și-a luminat sufletul prin cunoștință.

143 Dispoziția aceasta, ca față a sufletului, nu e o stare de moment, ci

Și ce zice, ridicându-și fața? „De la Tine este biruința”. Prin „biruință” arată sfârșitul făptuirii împotriva patimilor ca pe o răsplată a nevoințelor dumnezeiești împotriva păcatului. „Și de la Tine înțelepciunea”. Prin „înțelepciune” arată sfârșitul la care se ajunge prin contemplație, sfârșit care înlătură, prin cunoștință, toată neștiința sufletului. „Și a Ta este slava”. „Slavă” numește strălucirea frumuseții dumnezeiești care iradiază din acelea și constă din unirea biruinței și a înțelepciunii, a activității și a contemplației, a virtuții și a cunoștinței, a bunătății și a adevărului. Căci acestea, unindu-se întreolaltă, iradiază o singură slavă, și aceea a lui Dumnezeu[144] [6]. De aceea foarte potrivit adaugă: „Și eu sunt robul Tău”, știind că toată activitatea și contemplația, virtutea și cunoștința, biruința și înțelepciunea, bunătatea și adevărul le săvârșește în noi, ca în niște organe, Dumnezeu, noi neaducând nimic decât dispoziția care voiește cele bune[7]. Această dispoziție o are și marele Zorobabel. De aceea adaugă, zicând către Dumnezeu: „Bine ești cuvântat, Cel ce mi-ai dat mie înțelepciune, și Ție mă mărturisesc, Doamne al părinților”. Ca rob recunoscător, Zorobabel toate le-a atribuit lui Dumnezeu, Care toate le-a dăruit. De la El a primit și înțelepciunea, prin care îi poate mărturisi, ca unui Domn al părinților, puterea bunurilor hărăzite. Drept aceea spune: „Bine ești cuvântat, Doamne”, arătând prin aceasta că Dumnezeu are înțelepciunea infinită sau, mai bine zis, e Însăși Înțelepciunea, de la Care primind și el înțelepciune Îi mărturisește recunoștința sa.

---

un chip sufletesc permanent, dobândit de om prin anumite deprinderi. Ea, deși e ascunsă în suflet, se răsfrânge și pe fața din afară. Când fața dinlăuntru e o sinteză a tuturor virtuților, nu mai e o față urâtă, ci o față frumoasă, care reprezintă totodată starea de nepătimire. Căci starea de nepătimire constând din absența oricărei patimi e totuna cu prezența tuturor virtuților, odată ce orice patimă e alungată prin virtutea corespunzătoare.

144 Cea mai mulțumitoare definiție a slavei dumnezeiești. Ea nu e o însușire sau o lucrare singulară a lui Dumnezeu, în rând cu celelalte, ci strălucirea totală care iradiază din ansamblul tuturor însușirilor și lucrărilor divine.

[6] Biruința este capătul din urmă al nevoințelor dumnezeiești ale sufletului pe terenul faptelor. Acesta este binele neamestecat. Iar înțelepciunea este capătul din urmă al vederilor tainice ale sufletului în ordinea cunoștinței (a gnozei). Acesta este adevărul simplu spre care îl duce mintea pe cel ce s-a eliberat de nălucirile sensibile și rațiunea care și-a supus partea vitală a sufletului. Întâlnirea acestora, a biruinței și înțelepciunii sau a bunătății și adevărului, dezvăluie o singură slavă în cei în care se produce, iradiind lumina asemănării.

[7] Cu ce contribuim noi la virtute.

Iar „Domn al părinților” Îl numește ca să arate că toate isprăvile Sfinților au fost în chip vădit daruri ale lui Dumnezeu și deci niciunul dintre ei n-a avut nimic, decât bunul ce i s-a dat de la Domnul Dumnezeu, pe măsura recunoștinței și a bunăvoinței celui ce l-a primit; altfel spus, fiecare dintre ei a dobândit numai acele bunuri pe care le-a atribuit Domnului, Care le-a dăruit[8].

Deci „părinți” numește pe Sfinții din veac. Căci primind credința lor și imitându-le viața, a reușit prin voință să se nască din aceia cu duhul, ca fiu născut prin voința sa liberă din părinți care de asemenea au această calitate prin voința lor liberă. Calitatea aceasta este cu atât mai prețuită la Dumnezeu decât calitatea celor ce devin părinți și fii prin trup, și nu prin voință, cu cât se deosebește prin superioritatea ființei sufletul de trup[9].

Acest Zorobabel este unul dintre tinerii ce stau în preajma regelui Darie (3 Ezd. 4, 13), adică a legii naturale, și cuprinde toată întinderea bunurilor dumnezeiești din oameni în două cuvinte. El risipește cutezanța celorlalți și atrage la sine legea care împărățește peste fire, iar aceasta decretează slobozirea puterilor sufletului ținute în robia străină a patimilor.

Duhurile rele, care iau partea trupului ca mai pământesc, sunt două, prin însăși doimea numărului indicându-se caracterul pătimaș și pieritor al trupului[10]. Iar mintea, ce ține partea

---

[8] Din care pricină e numit Dumnezeu, Domnul părinților.

[9] Părinții după duh se fac părinți cu voia ai celor ce vor să le fie fii, prin învățătura ce le-o dau, plăsmuindu-i prin cuvântul și viața lor cea după Dumnezeu. Iar fiii după duh se fac fii cu voia ai celor ce vor să le fie părinți, prin primirea învățăturii lor, lăsându-se formați de bunăvoie de către aceia prin cuvântul și viața lor. Căci harul Duhului lucrează nașterea liber consimțită a celor ce nasc și se nasc după El, ceea ce nu au părinții după trup, care sunt părinți involuntari ai unor fii involuntari. Căci plăsmuirea celor ce nasc și se nasc pe cale naturală e o faptă a firii, nu a voinței.

[10] Numărul doi indică aici materia și forma, a căror întâlnire cauzează facerea (alcătuirea) trupului și a căror desfacere provoacă stricarea lui. Prin urmare, lucrurile care există prin împreunarea materiei și a formei au un sfârșit contrar începutului natural, odată ce stricarea nimicește facerea. Pentru facere și pentru stricare luptă două puteri: cea a poftei și cea a mâniei. Cea dintâi dorește să păstreze în existență facerea; cea de a doua luptă să înlăture desfacerea ce urmează stricării. Avocații acestor puteri sunt dracii cei vicleni: unii propun legii naturale ieșirea sufletului de la cele dumnezeiești prin poftă, al cărei simbol este vinul, iar alții, stăpânirea tiranică prin mânie asupra celor materiale, al cărei chip este „împărăția”. Ei vor să o convingă să aleagă viața pătimașă prin acele puteri. Iar numărul unu înseamnă sufletul cel simplu după ființă, ca chip al unității triipostatice și supranaturale după ființă.

sufletului, care e simplu după ființă, e una, fiind expresia unității lui neîmpărțite, de care nu se poate atinge moartea cu niciun chip, întrucât nu admite vreo tăiere care să-l împartă.

Deci zice unul dintre tineri, adică cel dintâi, prezentând vitalitatea pătimașă a trupului: „Cel mai tare este vinul” (3 Ezd. 3, 10). El numește „vin” toată întinderea patimilor iubitoare de plăceri, pe care le circumscrie în acest singur cuvânt. Acest „vin” provoacă „beția” ce scoate pe om din minți și pervertește întrebuințarea gândurilor firești. Căci spune Scriptura: „Mânia dracilor este vinul lor și mânia aspidelor fără vindecare” (Deut. 32, 33). Ea numește fierberea plăcerilor trupești „vinul dracilor”, iar neascultarea îngâmfată și disprețuitoare, „vinul aspidelor”. Căci se spune de această fiară că, spre deosebire de toate celelalte fiare ale pământului, își astupă urechile de la cântări, disprețuind cu mândrie pe cei ce cântă.

Altul dintre tineri, adică al doilea, zice: „Cel mai tare este împăratul” (3 Ezd. 3, 11). El numește „împărat” toată slava deșartă a bogăției, a domniei și a celorlalte străluciri din afară. E slava care naște neștiința, prin care se produce sfâșierea firii, întrucât toți se ignoră unul pe altul și toți se sfâșie între ei pentru un singur lucru: pentru că fiecare vrea să fie slăvit mai mult decât alții, fie datorită puterii, fie bogăției, fie plăcerii sau altor pricini pentru care se vor slăviți cei ce nu cunosc slava dumnezeiască, cea care rămâne, și disprețuiesc puterea ei.

Aceștia, reducând tot adâncul de mocirlă al patimilor contrare firii la aceste două izvoare, l-au făcut pe Darie judecător al cuvintelor, nădăjduind că legea care stăpânește peste fire își va da consimțământul la opiniile lor.

Dar al treilea, care este mintea ce ține partea virtuții și a cunoștinței și se străduiește să sloboadă sufletul din robia cea rea a patimilor, zice: „Mai tari sunt femeile, și pe toate le biruiește adevărul” (3 Ezd. 3, 12). „Femei” a numit el virtuțile îndumnezeitoare, din care se naște în oameni iubirea, care îi unește cu Dumnezeu și întreolaltă. Aceasta răpește sufletul[145] tuturor celor supuși nașterii și stricăciunii, ca și al ființelor spirituale care sunt mai presus de acestea, și îl împletește cu Dumnezeu Însuși într-o unire drăgăstoasă[146], atât cât este cu

---

Avocatul acestuia, adică al sufletului, este mintea, care e una, precum și sufletul e unul. El dovedește legii naturale, prin pilda adevărului și a „femeilor”, că credința în Dumnezeu și iubirea față de El sunt mai tari decât toate și o convinge să le dea acestora puterea.

[145] Sufletul fiind în grecește de genul feminin e socotit ca o fecioară ce se însoțește cu Dumnezeu într-o căsătorie tainică.

[146] Κατ ερωτικήν τινα σύγκρασιν („într-un amestec drăgăstos”). Sfinții

putință firii omenești, înfăptuind în chip mistic căsătoria dumnezeiască și neprihănită. Iar „adevăr” a numit cauza cea unică și singură a lucrurilor, începutul, stăpânirea, puterea și slava, din care și pentru care s-au făcut și se fac toate și prin care și pentru care se susțin toate în existență, și de dragul căreia se face toată strădania și mișcarea celor iubitori de Dumnezeu. Scurt vorbind, prin „femei” a arătat sfârșitul virtuților: iubirea[11]. Căci aceasta e plăcerea unirii nedespărțite și neîntrerupte a celor ce se împărtășesc prin dorință de binele prin fire. Iar prin „adevăr” a indicat capătul tuturor cunoștințelor și chiar al tuturor celor ce pot fi cunoscute, capăt spre care sunt atrase, ca spre începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor, mișcările naturale, printr-o oarecare rațiune generală. Căci începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor, ca adevăr, biruiește toate prin fire și atrage spre sine mișcarea tuturor făpturilor[12].

Mintea iubitoare de înțelepciune (filosoafă) grăind astfel către legea firii alungă de la ea toată amăgirea dracilor vicleni și o convinge să decreteze slobozirea gândurilor și a puterilor sufletului ținute în robia patimilor, și să vestească celor închiși în întuneric, adică în pofta după cele sensibile, dezlegarea de lanțurile robiei spirituale. Prin aceasta îi lasă să se suie în Iudeea,

---

Părinți folosesc termenul σύγκρασις atât pentru unirea sufletului cu Dumnezeu, cât și pentru unirea firii omenești și dumnezeiești în Hristos. „Amestecul” acesta însă nu e una cu „contopirea” (σύγχυσις), pe care o interzice definiția de la Sinodul din Calcedon. Amestecul e întrepătrunderea a două substanțe fără să-și piardă identitatea (de exemplu, sufletul cu trupul). Ar fi bine să-și însușească acest termen și teologia românească, pentru a preciza unirea ca reciprocă îmbibare de substanțe și de energii ce-și păstrează identitatea lor, spre a nu se socoti unirea simplă alipire.

[11][11] Prin femei a înțeles virtuțile, al căror sfârșit este iubirea; iar prin adevăr, cunoștința necantitativă. Cunoscând legea care împărățește peste fire prețul acestora, adică al iubirii și al cunoștinței, leapădă ca pe un vin plăcerea patimilor trupești și ca pe o împărăție pofta nebună după slavă a tuturor celor stăpâniți de părerea de sine în chip neînfrânat.

[12][12] Adevărul se descoperă ca unul și singur când e înlăturată pluralitatea prin depășirea ei. El acoperă puterile cunoscătoare ale tuturor celor ce pot să cugete și să fie cugetate, ca unul ce este prin subzistența lui supraființială mai presus de cele ce înțeleg și sunt înțelese, îmbrățișând (circumscriind) printr-o putere infinită capetele extreme ale lucrurilor, adică începutul și sfârșitul lor. Prin aceasta el atrage spre sine mișcarea tuturor, și unora le dă cunoștința clară, de al cărei har s-au lipsit, iar altora le dăruiește putința de recunoaștere vădită a binelui pe care îl doreau, printr-o simțire negrăită, datorită împărtășirii de El.

adică în virtute, ca să zidească în Ierusalim, adică în deprinderea nepătimirii, templul Domnului sau cunoștința capabilă să primească înțelepciunea[147] [13].

Deci înțelept și preaînțelept este marele Zorobabel. Căci primind înțelepciunea de la Dumnezeu, el a putut, datorită ei, să combată, să învingă și să răstoarne răspunsurile date de duhurile rele, care, ținând partea trupului, căutau să aducă la amăgire și la stricăciune neamul omenesc. Prin cele două răspunsuri ale sale, el a spulberat cu totul ambele răspunsuri vrăjmașe și a eliberat sufletul din robia cea rea a patimilor. Dat fiind că aceia prin lauda vinului se străduiau să obțină cea mai mare cinste pentru fierberea plăcerilor trupești, iar prin lauda împăratului ridicau mai presus de toate puterea slavei lumești, acesta a arătat, prin simbolul femeilor, superioritatea plăcerii duhovnicești, care nu are sfârșit, iar prin adevăr a indicat puterea care nu poate fi clintită de nimic. Prin aceasta l-a înduplecat (pe Darie) să disprețuiască bunurile prezente și să caute pe cele viitoare.

Acesta este înțelesul sănătos și înțelept pe care îl au, după părerea mea, răspunsurile celor trei tineri. El a fost socotit de Duhul vrednic de a fi fixat în scris pentru îndemnul nostru. Iar dacă cineva ar putea să vadă un înțeles mai înalt în cele scrise, potrivit cu puterea ce i s-a dat de a înțelege cele dumnezeiești, nu trebuie să fie invidiat. Căci harul Duhului nu se micșorează în cei ce se împărtășesc de el (din care pricină se și naște patima invidiei), chiar dacă unul primește mai mult, iar altul mai puțin din har. Pentru că fiecare dobândește după măsura credinței lui arătarea lucrării Duhului. Așa încât fiecare își este propriul

---

147 De la virtute (Iudeea) se înaintează spre nepătimire sau la totalitatea virtuților (Ierusalim); de la aceasta la cunoștință (templu). Iar cunoștința (gnoza), ca rezultat al străduaniei contemplative omenești, ajutată, se înțelege, de har, primește de sus, ca o încoronare, Înțelepciunea. Ideea că templul, ca o culme a străduaniei omenești în virtute și cunoaștere, primește Înțelepciunea divină ca har, și-a găsit expresia în măreața biserică a lui Justinian, dedicată Sofiei dumnezeiești, ca una ce-a fost destinată să se umple de înțelepciunea dumnezeiască. Mintea curățită și gnostică, ca templu subiectiv, și biserica sfințită, ca minte colectivă a obștii credincioase, ca minte a cosmosului, sunt vasele destinate să se umple de Sofia divină, de energia și lumina dumnezeiască coborâtă la măsura făpturii în curs de îndumnezeire.

[13] Prin poporul din Babilon se înțeleg alegoric gândurile ținute în robia patimilor. Prin Darie, legea naturală; prin Zorobabel, mintea cunoscătoare (gnostică); prin Iudeea, virtutea; prin Ierusalim, deprinderea nepătimirii; prin templu, cunoștința capabilă să primească înțelepciunea; prin suirea din Babilon în Iudeea, mutarea de la cele trupești la cele duhovnicești prin pocăință.

distribuitor al harului[14]. Și dacă ar cugeta bine, n-ar trebui să invidieze pe cel ce a dobândit haruri mai mari, deoarece atârnă de el însuși dispoziția prin care primește bunurile dumnezeiești.

Dar să venim și la alt înțeles tainic al celor scrise, și anume la acela care descoperă adevărul originar al lor. Zorobabel cel adevărat și nou[15], vestit prin cel vechi în mod figurat, este Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, Care a fost conceput, purtat și născut „în confuzia”[148] firii noastre, ca, făcându-Se om după fire, să readucă la sine firea, scoțând-o din confuzie.

Acesta n-a fost dus în robie împreună cu noi și n-a fost strămutat în confuzia patimilor[16]. „Căci n-a săvârșit păcat, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui” (Is. 53, 9). Dar S-a născut între noi cei robiți, ca un rob, și „a fost socotit cu noi, cei fără de lege” (Is. 53, 12), făcându-Se din iubirea de oameni „întru asemănarea trupului păcatului, pentru păcat” (Rom. 8, 3). S-a făcut „întru asemănarea trupului păcatului”, întrucât, fiind prin fire Dumnezeu nepătimitor, a binevoit să Se facă, potrivit iconomiei, în chip neschimbat, om prin fire pătimitor[17]. Și S-a făcut așa „pentru păcat”, deoarece

---

[14] Norma împărțirii bunurilor duhovnicești e măsura credinței fiecăruia. Căci pe măsura credinței sporim în râvna făptuirii. Cel ce lucrează, după analogia lucrării sale își arată măsura credinței, primind măsura harului după cum a crezut. Iar cel ce nu lucrează, după analogia nelucrării își arată măsura necredinței, lipsindu-se de har după necredința lui. Prin urmare, face rău invidiosul că bârfește. Căci de el atârnă, și nu de altul, să creadă și să lucreze, și după măsura credinței să primească harul.

[15] Cum este Zorobabel chip al Domnului.

148 „Confuzia” reprezintă Babilonul unde s-a născut Zorobabel și de unde a eliberat pe iudei. Babel intră și în compoziția numelui: Zoro-Babel.

[16] Frumos s-a arătat congruența dintre chip și adevăr. Căci precum Zorobabel n-a fost dus el însuși în robie, ci s-a născut dintre cei ce se aflau atunci în robia Babilonului și s-a făcut eliberatorul lor, așa și Domnul, fiind fără de păcat, S-a născut dintre noi, a fost între noi și S-a socotit ca unul dintre noi. El a îmbrăcat de bunăvoie trăsătura pătimitoare a firii noastre, prin care, suportând cu adevărat neputințele noastre naturale, ne-a slobozit de sub stăpânirea pricinuitoare de stricăciune și ne-a suit de pe pământ la cer. Anume, prin întruparea Sa a luat fără știrbire toată firea noastră, unind-o cu Sine printr-o unire negrăită, dar prin chemarea harului, numai pe aceia care au primit cu bucurie chemarea și au cinstit prin fapte harul renașterii lor.

[17] „Trupul păcatului” este acela care își are obârșia din sămânța bărbătească. Căci în el se află ca potență și păcatul, și stricăciunea, prin fire: păcatul ca început, iar stricăciunea ca sfârșit al existenței sale. Iar „trupul întru asemănarea trupului păcatului” este trupul lui Dumnezeu, zămislit fără sămânță bărbătească.

„pentru păcatele noastre a fost dus la moarte și pentru noi a suferit dureri”; „pentru păcatele noastre a fost rănit și pentru fărădelegile noastre a fost zdrobit, ca noi să ne vindecăm cu rana Lui” (Is. 53, 4-5). „Duhul feței noastre, unsul Domnului, a fost prins întru stricăciunile noastre, el despre care noi ziceam: întru umbra lui vom trăi printre neamuri” (Plâng. 4, 20).

El este Răsăritul cel drept din împrăștierea noastră, în care am ajuns prin păcat. Despre El spune Duhul Sfânt prin prorocul: „Că va răsări vouă Răsărit drept” (Ier. 23, 5), sau: „Iată bărbat, Răsăritul este numele Lui și va răsări dedesubtul Lui” (Zah. 6, 12), sau: „Răsări-va Soarele dreptății, aducând tămăduire în aripile Lui” (Mal. 3, 20) (4, 2, Septuaginta). Prin cuvântul „dedesubtul Lui” se arată taina neînțeleasă a întrupării Cuvântului, din care a răsărit mântuirea tuturor[18]. Iar „aripile Soarelui dreptății” ar fi cele două Testamente, prin care zburând Cuvântul în noi, ne vindecă rana căderii în păcat și ne dăruiește desăvârșita sănătate a virtuții, adică prin cel Vechi înlătură păcatul, iar prin cel Nou sădește virtutea. Sau, iarăși, aripile sunt Pronia și Judecata. Cuvântul, zburând prin acestea, Se sălășluiește în chip nevăzut în făpturi, tămăduind prin rațiunile înțelepciunii pe cei ce voiesc să se tămăduiască și vindecând prin modurile certării pe cei greu de urnit spre virtute. Prin acestea unora le curăță întinăciunea trupului, iar altora le șterge petele sufletului[149] [19].

El avea după fire stricăciunea, prin care era asemenea nouă, iar în potență nepăcătoșenia prin fire, după care era neasemenea nouă.

[18] În raport cu teologia pură și supremă, învățătura întrupării este a doua. Cea dintâi se ocupă cu învățătura supremă despre ființă. A doua înfățișează lucrarea supremă a Providenței, care a fost numită de Duhul „Răsăritul de dedesubt”. Căci în învățătura dumnezeiestei întrupări se cuprinde facerea veacurilor și a celor din veac și prelungirea fără hotar (la indefinit) a vieții celei după har și mai presus de veacuri a făpturilor.

[149] Prin Providență Dumnezeu îndrumă în chip pozitiv pe om prin binefacerile ce i le dă în fiecare clipă și prin meditația asupra lor; prin Judecată îl abate de la rău, trimițându-i diferite certări. Aceste două moduri alternează sau chiar se împletesc, ca într-o pedagogie părintească. În fiecare zi Dumnezeu ne dă bunurile Sale și aproape în fiecare zi ne și ceartă. El zilnic stă la judecată cu noi, ca să ne scape de Judecata neîndurată, de la sfârșit.

[19] Acela care iubește lucrurile bune și frumoase tinde de bunăvoie spre harul îndumnezeirii, fiind călăuzit de Providență prin rațiunile înțelepciunii. Iar acela care nu e îndrăgostit de acestea e tras de la păcat împotriva voii lui, și lucrul acesta îl face Judecata cea dreaptă prin diferitele moduri de pedepse. Cel dintâi, adică iubitorul de Dumnezeu, e îndumnezeit prin Providență, cel de al doilea, adică iubitorul de materie, e oprit de Judecată să ajungă la osândă.

El este cel ce readuce din robie pe Israel cel adevărat. El îl mută nu dintr-o țară într-alta, cum a făcut vechiul Zorobabel, strămutând poporul din Babilon în Iudeea, ci de pe pământ la cer, de la păcat la virtute, de la neștiință la cunoștința adevărului, de la stricăciune la nestricăciune și de la moarte la nemurire, scurt vorbind, de la lumea văzută și pieritoare la lumea spirituală și statornică, și de la viața ce se destramă la cea care rămâne și nu se destramă.

El este adevăratul ziditor al templului rațional, surpat de păcate și ars de focul străin, pe care noi l-am adus asupra lui umblând în lumina focului din noi și în flacăra în care ardeam, întrucât nu numai că am făcut să urmeze slugarnic partea mintală a sufletului, cugetului trupesc, ci am și aprins fără rușine materia patimilor prin lucrarea noastră[20].

El este cel care a înduplecat prin înțelepciune pe Darie împăratul, adică legea firii. Pentru că nu se poate ca în acest loc să se înțeleagă prin Darie diavolul, odată ce s-a făcut de bunăvoie împreună-lucrător cu harul în slobozirea poporului și s-a lăsat convins că nimic nu e mai tare și mai de folos firii spre mântuire, decât credința și buna conștiință. Căci prin adevăr se înțelege credința care are în ea rațiunea adevărului, iar conștiința cea bună e semnul iubirii de Dumnezeu, indicată alegoric prin femei, întrucât unde este ea nu e cu putință călcarea poruncilor dumnezeiești[21].

El este acela care a clădit din nou în Sine Însuși, printr-o unire negrăită și neîmpărțită, „cortul lui David” (Am. 9, 11; Fapte 15, 16), adică firea stricată de moarte din pricina păcatului.

El este Zorobabel care a ridicat cu slavă casa căzută a lui Dumnezeu, despre care zice Duhul: „Va fi slava din urmă a casei acesteia mai presus decât cea dintâi” (Ag. 2, 9). Căci Cuvântul a intrat într-o a doua comuniune cu firea, care e cu atât mai minunată decât cea dintâi, cu cât prima dată i-a dăruit din ceea ce era mai bun, iar pe urmă S-a împărtășit El Însuși din ceea ce era

---

[20] Focul nostru cel de ocară este legea trupului, lumina acestui foc este deprinderea patimilor de a se mișca potrivit cu această lege, iar flacăra de ocară este arderea ce o pricinuiește în noi lucrarea patimilor. Sau, iarăși, focul cel de ocară este păcatul, lumina cea de ocară este deprinderea cu păcatul, iar flacăra este lucrarea lui. Prin urmare, nu se cade minții să se încălzească la acest foc, nici să se lumineze cu această lumină, nici să ardă în această flacără. Căci ceea ce e lumină pentru plăcerea simțurilor, pentru minte este adânc de întuneric.

[21] Credința autentică slujește adevărului, neavând în ea minciună, iar conștiința cea bună poartă în ea puterea iubirii, neaflându-se în ea vreo călcare a poruncii dumnezeiești.

mai rău. Aceasta, ca să mântuiască și chipul, și să facă nemuritor și trupul. Deci ștergând cu totul cuvântul șarpelui suflat în urechile firii, a făcut iarăși curată firea, ca la început. Ba încă a făcut-o să întreacă prin îndumnezeire prima ei plăsmuire. Și precum, neexistând la început, a întemeiat-o, așa, surpându-se pe urmă, a făcut-o neschimbabilă, ca să nu mai cadă[22]. Prin aceasta a împlinit tot Sfatul lui Dumnezeu și Tatăl, îndumnezeind-o prin întrupare[150]. „Mâinile lui Zorobabel (cel spiritual) au pus temelie, zice, casei acesteia (adică omului) și mâinile lui o vor isprăvi" (Zah. 4, 9). E vorba aici de prima plăsmuire a omului și de refacerea de pe urmă, a lui Hristos Însuși, prin unirea cea negrăită[23].

El este Zorobabel care a eliberat pe cei din robie și are în mână piatra de cositor, împodobită cu cei șapte ochi ai Domnului, prin care privește Dumnezeu peste tot pământul (Zah. 4, 10). După istorie nu se pare câtuși de puțin să fi avut Zorobabel în mână o piatră de cositor care să aibă șapte ochi, și încă ai Domnului, care să privească peste tot pământul. Fiind deci cu neputință să luăm acestea după literă, vom recurge la înțelesul mai înalt al celor scrise.

Zorobabel este, cum am spus adeseori mai înainte, Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos. Iar piatra aceluia este credința în El. A avea această piatră „în mână" înseamnă că în Hristos credința se face arătată prin împlinirea poruncilor. Căci „credința fără fapte este moartă" (Iac. 2, 26), precum și faptele fără de credință. Iar „mâna" este, evident, simbolul faptelor. Deci Domnul

---

[22] Învierea este refacerea firii în așa fel, că aceasta întrece starea ei din Paradis. Superioritatea constă în general în neschimbabilitatea universală a tuturor, iar în special în negrăita îndumnezeire după har a sfinților.

[150] Fiul lui Dumnezeu a fixat firea omenească în Sine ca pe un „cort", în „locul" de supremă soliditate al Dumnezeirii, ca s-o facă să nu mai cadă, fiind ținută chiar de Dumnezeu. De aceea chiar întruparea constituie o îndumnezeire a firii omenești, chiar ea face această fire să nu mai poată luneca în păcat, deși Învierea își are și ea rostul ei în iconomia mântuirii. Desigur, această consolidare a firii omenești în nepătimire prin întrupare nu trebuie răstălmăcită în sensul unei mântuiri fizice, conform acuzației ce-o aduc apusenii Părinților orientali. Firea omenească a lui Hristos nu mai lunecă din motive spirituale. E prea aproape de ea adevărul și binele suprem, ca s-o mai atragă ceva inferior.

[23] Mâinile lui Zorobabel cel spiritual sunt, poate, pe de o parte, lucrarea creatoare, prin care primim existența în vederea fericirii, iar pe de alta, lucrarea restauratoare, prin care primim harul în vederea fericirii veșnice; sau, pe de o parte, virtuțile, iar pe de alta, revărsarea neîmprăștiată a cunoștinței, de care ne împărtășim prin contemplație, de pe urma acestui har.

ținând în mână piatra, ne învață să avem în El credința arătată prin fapte. Iar cei șapte ochi ai Domnului cu care e împodobită piatra aceasta sunt cele șapte lucrări ale Duhului Sfânt[24]. „Și se vor odihni peste El, zice, șapte duhuri: duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii, duhul cunoștinței, duhul științei, duhul sfatului, duhul tăriei, duhul temerii de Dumnezeu” (Is. 11, 2).

Duhul temerii de Dumnezeu se arată în înfrânarea cu fapta de la păcate; duhul tăriei, în pornirea și mișcarea plină de râvnă spre lucrarea și împlinirea poruncilor; duhul sfatului, în deprinderea discernământului care ne ajută să împlinim cu rațiune poruncile dumnezeiești și să deosebim cele bune de cele rele; duhul științei ne face să știm fără greșeală modurile activității virtuoase, după care lucrând nu cădem niciodată din dreapta judecată a rațiunii; duhul cunoștinței ne dă putința să cuprindem cu mintea rațiunile din porunci, pe care se întemeiază modurile de activitate ale virtuților; duhul înțelegerii este consimțământul afectuos al sufletului cu modurile și rațiunile poruncilor sau, mai bine zis, prefacerea lui în acelea, prefacere prin care se produce o fuziune a puterilor noastre naturale cu modurile și rațiunile poruncilor; duhul înțelepciunii ne face să ne înălțăm la Cauza rațiunilor duhovnicești din porunci și la unirea cu ea; prin aceasta cunoscând, pe cât este cu putință oamenilor, în chip neștiut, rațiunile simple ale lucrurilor, aflătoare în Dumnezeu, scoatem ca dintr-un izvor țâșnitor al inimii adevărul din toate, împărtășindu-l în chip felurit și celorlalți oameni[25]. În felul acesta urcăm pe o anumită cale și după o anumită ordine de la cele ce sunt față de

---

[24] Credința s-a numit „piatră” pentru tăria, neschimbabilitatea, statornicia și imobilitatea totală a adevărului ei, ca și pentru rezistența ei în fața asalturilor minciunii. Ea e ținută „în mână”, arătându-se prin aceasta puterea ei, care produce și susține toate virtuțile. Iar cei șapte ochi pe care îi are indică puterea ei de discernământ, ca și faptul că îmbrățișează cunoștința deplină și fără greșeală a celor vremelnice, și e capabilă de lucrarea înșeptită a Preasfântului Duh, pe care numărul nu o face compusă.

[25] Explicația fiecărui dar duhovnicesc. Propriu temerii este să se înfrâneze de la rele. Propriu tăriei este să lucreze cele bune. Propriu sfatului este să deosebească între cele contrare. Propriu științei este să cunoască fără greșeală datoriile. Propriu cunoașterii e să cuprindă cu fapta rațiunile dumnezeiești din virtuți. Propriu înțelegerii este consimțământul sufletului cu cele cunoscute. În sfârșit, propriu înțelepciunii este unirea neînțeleasă cu Dumnezeu, prin care dorința celor vrednici se transformă în posesiune. Ea face pe cel părtaș la ea dumnezeu prin participare și tălmaci al fericirii dumnezeiești printr-o înfățișare și lămurire necontenită și fără pompă a tainelor dumnezeiești înaintea celor ce au trebuință.

Dumnezeu ultimele, dar față de noi cele mai apropiate, spre cele dintâi și față de noi cele mai depărtate, iar față de Dumnezeu cele mai apropiate[26] [151].

Căci de fapt, de la încetarea de-a păcătui prin temere, venim la lucrarea virtuților prin tărie; iar de la lucrarea virtuților, la discernământul sfatului. De la discernământ trecem apoi la deprinderea virtuților, sau la știință; iar de la deprinderea virtuților, la cunoștința rațiunilor din virtuți. De la aceasta ne ridicăm la deprinderea care preface puterile naturale în rațiunile cunoscute ale virtuților, adică la înțelegere, și de la aceasta la contemplarea simplă și exactă a adevărului din toate lucrurile. În sfârșit, pornind de la aceasta vom scoate la iveală multe și variate rațiuni cucernice ale adevărului din contemplarea înțeleaptă a lucrurilor sensibile și a ființelor inteligibile.

Urcând, așadar, prin acești ochi ai credinței, sau prin aceste iluminări, ne adunăm în unitatea dumnezeiască a înțelepciunii, concentrând harismele (darurile), care s-au împărțit pentru noi, prin înălțările noastre treptate pe scara virtuților[27], neomițând, cu ajutorul lui Dumnezeu, nimic din cele spuse. Aceasta pentru ca nu cumva, neglijându-le puțin câte puțin, să ne facem credința noastră oarbă și fără ochi, lipsită de iluminările Duhului, care ni se împărtășesc prin mijlocirea virtuților, și să fim trimiși, după

---

[26] Temerea, care e primul dar ce-l dobândim noi în fapt, Scriptura l-a așezat la urmă. Ea este începutul înțelepciunii. Pornind de la ea ne urcăm înțelegerea spre ținta înțelepciunii. Iar după ce am dobândit-o pe aceasta, ne aflăm în imediată apropiere de Dumnezeu Însuși, nemaiavând decât înțelepciunea ca mijlocitoare a unirii cu El[151]. Dar nu e cu putință să ajungă la înțelepciune cel ce nu s-a scuturat mai înainte prin temere și prin celelalte daruri intermediare de urdorile neștiinței și de praful păcatelor. De aceea Scriptura, ținând seama de ordinea reală, înfățișează înțelepciunea ca pe cea mai aproape în raport cu Dumnezeu, iar temerea ca pe cea mai aproape în raport cu noi. Aceasta, ca să învățăm și noi regula și legea bunei rânduieli.

[151] Întrucât înțelepciunea se află în nemijlocită apropiere de Dumnezeu, pentru că în ea se cuprind concentrat toate darurile ce le primim de la Dumnezeu și ea e totul ce primește făptura de la Dumnezeu, se poate spune că Dumnezeu ia contact cu lumea prin Sofia, că treapta culminantă la care se poate ridica lumea e Sofia.

[27] Unitatea înțelepciunii poate fi contemplată ca existând nedivizat în diferitele virtuți ce izvorăsc din ea; și pe măsură ce sporim în lucrările tuturor virtuților o concentrăm tot mai mult, încât se descoperă iarăși ca o unitate simplă prin reîntoarcerea la ea a tuturor virtuților pornite din ea. Aceasta se întâmplă când noi, pentru care se lansează din sine prin nașterea fiecărei virtuți, ne strângem iarăși în ea, urcând prin fiecare virtute.

dreptate, la muncile veacurilor nesfârșite, ca unii ce ne-am orbit ochii dumnezeiești ai credinței, în ceea ce ne privește[28].

Căci tot cel ce și-a scos acești ochi ai credinței din sine prin neîmplinirea poruncilor va fi osândit cu siguranță, nemaiavând pe Dumnezeu privind la el[152]. Aceasta este, socotesc, pricina pentru care Scriptura a numit credința piatră de cositor, întrucât pedepsește pe cei ce n-o împodobesc prin împlinirea poruncilor și-i folosește pe cei ce o păstrează înfrumusețată cu lucrările Duhului[29] [153]. „Căci va fi, zice marele Simeon vorbind despre Domnul, spre căderea și ridicarea multora din Israel” (Luca 2, 34); se înțelege, spre căderea celor necredincioși și spre ridicarea celor credincioși. Pentru că spun unii despre cositor că se compune din argint și plumb. Dar plumbul este simbolul mustrării, al pedepsirii, al chinuirii și al osândei grele, iar argintul este chipul strălucirii, al slavei și al măririi. Dacă e așa, atunci și credința, indicată prin cositor, pe de o parte mustră, pedepsește, chinuiește și osândește pe cei ce s-au dovedit slabi în ea prin nelucrarea poruncilor, având poate drept plumb neputința trupului, împuternicită prin unirea cu Cuvântul; iar pe de altă parte, slăvește, luminează și duce spre

---

[28] Credință oarbă are acela care nu împlinește prin credință poruncile dumnezeiești. Căci dacă poruncile dumnezeiești sunt lumină, e vădit că cel ce nu împlinește poruncile dumnezeiești e lipsit de lumină și poartă numai numele gol, dar nu pe cel adevărat al credinței.

[152] Ochii credinței, ca evidență a adevărurilor credinței, dobândită prin fapte, deși sunt în noi, ajutându-ne să vedem, totuși nu sunt ai noștri, ci sunt darul lui Dumnezeu, sau lucrările Lui. Ca atare, deși vedem și noi prin ei, sunt ochii prin care Însuși Dumnezeu privește în noi și în jurul nostru. Iar noi vedem prin acești ochi ai lui Dumnezeu. În acest sens pe Dumnezeu Îl cunoaște cel ce e cunoscut de Dumnezeu.

[29] Scriptura a indicat prin ochii Domnului lucrările Duhului. Cel ce nu-i deschide pe aceștia prin împlinirea poruncilor nu-L are pe Dumnezeu privind spre el. Și prin mulți ochi privește Dumnezeu pe cei de pe pământ dacă lumina virtuții noastre este rază a privirii dumnezeiești[153].

[153] Privirea lui Dumnezeu e efectivă, e creatoare și modificatoare. Raza privirii lui Dumnezeu produce virtutea noastră, trimițând în noi o adevărată energie spirituală. Dar noi deschidem ochiul lui Dumnezeu prin silința de-a împlini poruncile, noi le primim extern. Dar Dumnezeu transformă această silință exterioară într-o calitate statornică și plăcută a noastră. Virtutea este deci și ea un fel de unire cu Dumnezeu, dar prin „privire”, de la distanță, nu o unire care înlătură „distanța” (diastaza). Diferența de grad între unirea pe care o realizează între om și Dumnezeu moralitatea și contemplația a arătat-o Paul Hankamer cu pilda lui Schiller pentru prima, cu a lui Eckhart și Goethe pentru a doua. Pentru cei din urmă „moralitatea era încă treaptă spre un scop final” *(Jakob Böhme. Gestalt und Gestaltung,* Cohen, Bonn, 1924, p. 25).

îndumnezeire pe cei ce s-au dovedit tari în ea prin lucrarea poruncilor, având poate drept argint dumnezeirea Cuvântului, care strălucește în cei vrednici, după puterea lor[30].

Alții au înțeles prin piatra de cositor pe Domnul nostru Iisus Hristos, ca pe unul ce e compus din două firi, din dumnezeire și omenitate. Iar dacă cineva vrea să înțeleagă credința în Hristos sau pe Hristos Însuși într-un chip mai spiritual, credința, și Hristos Însuși, este plumbul, întrucât mustră sufletul, chinuiește trupul, pedepsește patimile și osândește pe demoni, iar argint, întrucât umple mintea de strălucire prin virtuți, o slăvește prin cunoștințe și o face prin îndumnezeire lumină ce oglindește Lumina primă. În acest sens trebuie înțeleasă și „căderea”, și „ridicarea” care se vor întâmpla din pricina Lui: El provoacă căderea trupului, adică a cugetului trupesc, și ridicarea puterilor naturale ale virtuții și ale gândurilor care susțin cunoștința. Simplu vorbind, Cuvântul provoacă în cei vrednici căderea întregului om vechi după chipul lui Adam și al literei Legii, și ridicarea omului nou după chipul Său și al duhului Legii[31].

Dar poate Scriptura închipuie credința prin piatra de cositor și pentru faptul că dă putință celor ce-și înnegresc virtutea și cunoștința să se lumineze iarăși prin pocăință, redobândind activitatea și contemplația și revenind din nou la strălucirea plină de lumină a vieții[32].

Întrebarea 55

„Și au fost toți din Israel de la doisprezece ani și mai în sus, afară de copii și de femei, patruzeci și trei de mii trei sute șaizeci.

---

[30] Cositorul caracterizează credința, întrucât are însușirile naturale ale argintului și ale plumbului. Căci dacă nu e păzită, credința pedepsește prin osânda veșnică pe care o aduce asupra celor ce nu au păzit-o, apăsându-i ca plumbul. Iar pe cei ce o păzesc, îi slăvește, împodobindu-i ca un argint lucitor și măreț.

[31] Niciunul dintre cei ce păcătuiesc nu poate aduce ca scuză a păcatului slăbiciunea trupului. Pentru că unirea cu Dumnezeu-Cuvântul a întărit toată firea prin dezlegarea ei de blestem, nelăsându-ne nicio scuză pentru pornirea cea de bunăvoie spre patimi. Căci dumnezeirea Cuvântului, aflându-se totdeauna prin har în cei ce cred în El, veștejește legea păcatului din trup.

[32] Precum cositorul, înnegrindu-se, iarăși capătă luciu, așa și cei credincioși, chiar dacă se înnegresc prin păcate, își recapătă din nou strălucirea prin pocăință. Poate și din această pricină credința s-a asemănat cu cositorul.

Iar robii și roabele lor, șapte mii trei sute și șapte; psalți și cântăreți, opt sute cincizeci și cinci; cămile, patru sute treizeci și cinci; cai, șapte mii șapte sute treizeci și șase; catâri, opt sute patruzeci și cinci; măgari, cinci mii cinci sute douăzeci și cinci” (Neem. 7, 66-69; 3 Ezd. 5, 63-69)[154]. *Fă o agapă spirituală din lucrurile acestea așa de mari și de înalte, scrise de Duhul prin Prorocul, cu privire la a șasea întoarcere din robie. Ce înseamnă această coborâre și această povestire fără rost și nedemnă de Duhul, să amintească de cai, de catâri, de măgari și încă cu atâta precizie în numărătoare?*

Răspuns

A vorbi cu precizie despre acestea este cu putință numai acelora care, pentru multa curăție a minții lor, au primit de la Dumnezeu tot harul pe care-l pot primi oamenii[1]. Căci pătrunzând cu ajutorul acestui har în noianul vederilor tainice, aceștia văd numai rațiunile celor scrise, dezbrăcate de veșmântul figurilor. Ei nu se ocupă câtuși de puțin de simbolurile care le dau o formă sensibilă, decât în cazul când voiesc preaînțelept să le înfățișeze corporal celor ce, din pricina nevârstniciei minții, nu se pot ridica peste percepția simțurilor, ci trebuie să se exercite mai întâi prin figuri sensibile, ca apoi să dorească să se urce la rațiunile arhetipice ce sunt mai presus de percepția sensibilă[2]. Dar noi socotim că nu este absurd să ne apropiem de realitățile subtile prin conjectură, dată fiind facultatea naturală din noi, care se dorește după cunoașterea celor dumnezeiești. Căci două bunuri pot rezulta din conjectură pentru cei ce sunt stăpâniți de o

---

154 Numerotarea aceasta nu corespunde exact cu cea din locurile citate.

[1][1] Harul deplin al Duhului este înțelepciunea ca potență, ca deprindere și ca lucrare, care îmbrățișează toate cunoștințele câte ajung până la oamenii desăvârșiți în Hristos. Prin ea mintea, părăsind figurile percepute prin simțuri, pătrunde în varietatea rațiunilor dezvelite ale celor ce s-au făcut și s-au scris, sintetizând trăsăturile dumnezeiești aflate în ele într-un întreg de formă dumnezeiască, din care iradiind în chip unitar cunoștința neîmpărțită a tuturor lucrurilor, obișnuiește să strălucească lumina adevărului.

[2][2] Cei ce se îndeletnicesc într-adevăr cu cunoașterea (gnosticii), cunoscând rațiunile tainelor din Scripturi, se folosesc de tipurile istoriei ca de niște exemple spre a ridica cugetarea celor pe care îi învață; ei armonizează înțelesul spiritual cu litera istoriei, ca să salveze atât figura (tipul) pentru simțuri, cât și înțelesul pentru mintea omului. Căci omul constă din suflet și trup, deci unul și același om are atât minte, cât și simțire.

venerație sinceră față de cele dumnezeiești: cel ce abordează prin conjectură lucrurile dumnezeiești, fie descoperă adevărul în privința celor cugetate, și atunci aduce cu bucurie, drept jertfă de laudă, mulțumiri Celui ce i-a dat știre despre ceea ce a căutat[3], fie constată că înțelesul celor scrise îi scapă, și atunci respectă și mai mult lucrurile dumnezeiești, aflând că înțelegerea lor întrece propria lui putere.

Deci apropiindu-mă și eu prin conjectură de cele scrise, rog pe Dumnezeu să-mi fie într-ajutor în cele ce voi spune, căci știu că puterea înțelegerii mele e cu mult prea slabă față de sublimitatea tainelor Scripturii. De voi reuși, voi datora întreaga izbândă lui Dumnezeu, care m-a ridicat prin înțelegere spre mulțumire, iar de nu voi reuși, voi socoti și nepriceperea un bine, pe care îl voi datora tot lui Dumnezeu, Care, tăind cu anticipație, prin purtarea Sa de grijă, mândria ce mi s-ar fi putut naște din cunoștință, mi-a făcut din nepricepere un îndemn spre modestie[4]. Prin urmare, apropiindu-mă prin conjectură de înțelesul celor scrise, voi începe de la cele de mai înainte din Scriptură. În capitolul de dinainte de acestea s-a scris despre Zorobabel: „Și când a ieșit tânărul, ridicându-și fața sa la cer, înspre Ierusalim, a binecuvântat pe Împăratul cerului” (3 Ezd. 4, 58). Se înțelege că a ieșit după ce a dat răspuns la întrebările împăratului Darie. Deci a ieșit de la fața acestuia. Darie este însă, cum am spus mai înainte, legea care stăpânește asupra firii[5]. De fapt acest înțeles al lui corespunde cu tălmăcirea propriului nume. Căci numele lui Darie înseamnă „neam”, sau „genealogie” (carte a neamurilor) sau „cel cuprins într-o genealogie”, cum spun cei ce cunosc înțelesul exact al

[3] Lauda este un cuvânt care vestește frumusețea dumnezeiască; lăudarea este o relație a celui ce laudă cu ceea ce laudă, adică o rostire a cuvintelor care vestesc măreția dumnezeiască. Prin ea se naște deprinderea cunoștinței, care preface pe cel ce laudă în cel lăudat. Iar „jertfa acestei laude” nu este numai omorârea desăvârșită a patimilor contrare firii și depășirea afectelor conforme firii, ci și aducerea totală a celui ce laudă lui Dumnezeu.

[4] Cunoștința care nu e ținută în frâu de frica lui Dumnezeu prin fapte produce îngâmfare, deoarece convinge pe cel îngâmfat de pe urma ei să prezinte ca al său ceea ce i s-a dat în dar și să prefacă în laudă de sine dania Cuvântului. Iar activitatea virtuoasă, care crește deodată cu dorul de Dumnezeu, neprimind cunoștința lucrurilor ce sunt mai presus de cele ce trebuie făcute, îl face pe cel activ să se smerească și să se adune în sine prin rațiunile mai presus de puterea proprie.

[5] Cel ce a învins mișcările neraționale ale patimilor contrare firii prin credință și prin dragoste de Dumnezeu iese chiar și din legea firii, iar rațiunea lui se mută în țara celor inteligibile, scoțând din robia străină și ceea ce-i de același neam după fire, împreună cu cele proprii lor.

acestui cuvânt. Dar cuvântul „neam” sau „genealogie” exprimă o lege naturală, căci „neamul” și toate cele cuprinse într-o „genealogie” stau sub fire[6].

Deci bine am făcut că am înțeles prin Darie legea firii. Căci legea firii îmbrățișează genurile (neamurile) și speciile care se află sub fire, cât și cele ce se contemplă în legătură cu firea, adică timpul și spațiul. Căci toate acelea fără de care nu există un lucru creat se contemplă deodată cu acel lucru[155].

Darie este, prin urmare, cum am spus, legea firii. Iar Zorobabel e mintea contemplativă, care, ieșind de la legea firii simbolizată prin Darie, s-a ridicat peste toată ordinea lucrurilor văzute de sub timp și spațiu și și-a înălțat fața, adică dispoziția capabilă de cunoștință, dobândită prin virtute, către cer, cu alte cuvinte către sublimitatea ființelor spirituale; înspre Ierusalimul spiritual din ceruri, adică înspre acel Ierusalim ale cărui „ziduri sunt zugrăvite pe palmele Domnului” (Is. 19, 16). Căci în el se află locuința tuturor celor ce se veselesc (Ps. 86, 6) și la el se întorc cu adevărat toți aceia care scapă din robie și își caută casa lor cea din

---

[6] Sub fire se află tot ce este fie subiect (suport), fie în împreunare cu subiectul, fie în subiect. Din acestea se culeg definițiile lucrurilor ce pot fi definite. Căci cele ce întregesc diferitele naturi ale lucrurilor se socotesc că țin de definițiile lor, indicând precis lucrul respectiv, ca unele ce subzistă în mod natural în subiect sau împreună cu subiectul și din care și în care își are subiectul existența, neputând fi contemplate afară de subiect.

Iar în jurul firii sunt cele ce pot fi gândite sau mai înainte sau deodată cu ea. Aceasta pe de o parte pentru că lucrurile s-au făcut undeva și cândva; iar pe de alta, pentru că de la prima facere a lucrurilor trebuie gândită împreună cu ele poziția și mișcarea lor. Acestea sunt timpul și spațiul, în care se află firea după poziția din afară și după începutul mișcării, dar nu după substanță. Căci nu din ele constă firea, ci în ele își are exterior începutul existenței și poziția.

Când contemplăm, așadar, numai rațiunile existenței genurilor, speciilor și indivizilor, sesizăm în rațiunile lor ființiale diferențele care le constituie. Dar când căutăm nașterea lor, întrebând despre „unde” și „când”, ni se prezintă deodată cu lucrurile, în chip necesar, și timpul, și spațiul, trebuind să contemplăm începutul și poziția lor, fără de care nu există nimic din cele făcute. Căci niciun lucru nu este liber de circumscrierea prin început și poziție.

155 Sfântul Maxim face deosebirea între fire și cele în legătură cu firea (τα περί την φύσιν). Firea e totalitatea lucrurilor ce se nasc și pier, iar cele în legătură cu firea sunt timpul și spațiul.

cer (2 Cor. 5, 2), cum zice Apostolul[7]; toți aceia care pot zice cu marele David: „De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea; să se lipească limba mea de grumazul meu de nu-mi voi aduce aminte de tine” (Ps. 136, 5-6). Prin „dreapta” se înțelege lucrarea duhovnicească a poruncilor dumnezeiești și prealăudate, iar „limba lipită de grumaz” este activitatea de cunoaștere a rațiunii noastre, care din pricina neștiinței stă lipită de gâtlej, adică de patima ce-și are sediul în preajma gâtlejului, și din această pricină nu poate fi pusă în mișcare de dorința după bunurile negrăite, și de aceea nu poate să guste din bunătatea Domnului[8].

Așadar, Zorobabel care, grăbindu-se spre Ierusalim, scoate rațiunile de sub timp și fire[9] **156**, este mintea noastră contemplativă. Dar poate fi și Cuvântul creator, Cel mai presus de noi, Care a venit între noi ca unul dintre noi, adică S-a făcut om, ca să adune prin întrupare la Sine pe cei ce s-au rostogolit de bunăvoie în pătimire și viață în patimi și în moartea trupului. Deci fie că e mintea, fie că e Cuvântul, Zorobabel îi scoate împreună cu sine și-i duce cu sine spre Ierusalimul ceresc pe toți cei ce s-au făcut, pe cât e cu putință, asemenea lui. Desăvârșirea acestora în virtute și în cunoștință a închipuit-o Scriptura simbolic prin diferitele specii și numere amintite înainte. Căci tot omul drept și iubitor de Dumnezeu, întorcându-se în chip spiritual spre Ierusalimul de sus, plinește numerele amintite ale diferitelor

---

[7] Ierusalimul și locuința cerească sunt deprinderea nepătimașă cu virtutea și cunoștința, în care nu se cuprinde nicio idee greșită care să lupte cu ea.

[8] Limba, zice, este simbolul activității cunoscătoare a sufletului, iar gâtlejul este semnul iubirii naturale de trup. Deci cel ce își lipește acestea întreolaltă într-un chip vrednic de ocară nu poate să-și aducă aminte de deprinderea pașnică cu virtutea și cunoștința, îndulcindu-se cu sârg de tulburarea patimilor trupești.

[9] Darie, zice, înseamnă legea firii. Iar legea firii îmbrățișează și firea, și timpul, ca una ce stăpânește mișcarea tuturor, atât pe a celor după fire, cât și pe a celor din jurul firii. Prin urmare, mintea care iese de sub legea firii, ca de la Darie, se ridică deasupra timpului și a firii, nefiind reținută de niciunul dintre înțelesurile celor de sub fire și timp, ca nu cumva, purtând icoanele celor stricăcioase, să devină templu al idolilor, și în loc de a avea un singur Dumnezeu să aibă multe chipuri ale patimilor necurate cărora să se închine**156**.

156 Idolii se iau aici în înțelesul de chipuri și concepte definite, socotite drept Dumnezeu. (Așa le socotește Sfântul Grigorie al Nyssei). Mintea, după cum primește în sine chipuri și concepte definite, sau se lărgește ca să contemple Dumnezeirea cea nemărginită, se face sau templu al idolilor, sau templu al lui Dumnezeu.

specii, adunând rațiunile fiecărei specii și număr într-o unică plenitudine a virtuții și a cunoștinței. Aceasta o arată limpede sensul locului mai sus pomenit din Scriptură.

„Și au fost toți din Israel de la doisprezece ani și mai în sus, afară de copii și de femei, patruzeci și trei de mii trei sute șaizeci”. E de admirat exactitatea cuvintelor Duhului, Care notează că niciunul dintre cei numărați în Ierusalim după ce au ieșit din Babilon, adică din confuzia veacului acestuia, nu era sub doisprezece ani. Prin aceasta Scriptura a arătat în chip tainic că numai cel ce s-a ridicat peste simțire (percepția sensibilă) și peste timp (căci aceasta înseamnă numărul 12, care se compune din 5, adică din cele cinci simțuri, și din 7, adică din timp)[10] și a tăiat orice afecțiune a sufletului față de ele, a ieșit din confuzia lor, zorind spre cetatea de sus. Și numai acesta are cu sine, în afară de copii și de femei, numărul patruzeci și trei de mii trei sute șaizeci.

„Copiii” sunt, poate, gândurile referitoare la afectele firești și nevinovate și independente de voia noastră, iar „femeile”, fie cugetările, fie poftele și plăcerile naturale care nu aduc nicio osândă celor ce le au, fiind urmarea necesară a poftirii naturale. Pentru că și hrana cea mai simplă ne produce o plăcere naturală, chiar dacă nu voim, întrucât ne satisface trebuința de mai înainte. La fel băutura, prin faptul că potolește neplăcerea setei, sau somnul, prin faptul că reînnoiește puterea cheltuită prin veghere. De asemenea, toate celelalte funcții ale firii noastre, care sunt, pe de-o parte, necesare pentru susținerea ei, iar pe de alta, folositoare celor ce se sârguiesc pentru dobândirea virtuții. Toate acestea, măcar că nu se numără împreună cu bărbații, ies totuși împreună cu orice minte care fuge de confuzia păcatului, ca nu cumva aceasta să fie ținută din pricina lor în robia patimilor condamnabile și contrare firii, care atârnă de voia noastră și nu-și au în altceva sursa în noi decât în mișcarea afectelor conforme cu firea[11] [157]. Dar nu se numără împreună, întrucât afectele care conservă firea în viața de aici nu se pot muta împreună cu noi la viața nemuritoare și veșnică[12].

---

[10] Ce taină cuprinde numărul doisprezece.

[11] Prin copiii care n-au fost numărați, dar au ieșit împreună cu cei ce-i aveau, a înțeles gândurile[157] afectelor ce nu stau în puterea noastră, care deși se nasc din noi, nu atârnă de noi să le întrebuințăm cum vrem. Iar prin femei a înțeles dorințele care provin din afectele firești și ireproșabile ce nu atârnă de noi. Pe acestea mintea le scoate cu sine când pornește spre viața cea după Dumnezeu, ca să nu cadă în robia patimilor celor contrare firii.

[157] „Gândurile” (λογισμοί) sunt în grecește de genul masculin.

[12] Arată cauza pentru care nu a numărat Scriptura femeile și copiii

Cele patru miriade (patruzeci de mii) sunt pătrimea virtuților generale, cu care străbătând mintea natura și timpul, ajunge la ținta fericită a nepătimirii[158]. Să ne explicăm: Miriada (numărul de zece mii) e indicată numai prin cifra unității și nu poate fi notată prin nicio altă cifră, fiind după suport identică cu unitatea și deosebindu-se numai prin cugetare, cum se deosebește sfârșitul de început. Căci miriada este sfârșitul unității, și unitatea este începutul miriadei, sau, mai bine zis, miriada este unitatea pusă în mișcare, și unitatea este miriada până n-a fost pusă în mișcare[13]. Dar tot așa, fiecare dintre virtuțile generale are ca început și sfârșit monada dumnezeiască, adică pe Dumnezeu, întrucât pornește din El și sfârșește în El și este una cu Dumnezeu, deosebindu-se numai prin cugetare. Căci e vădit că de la El și spre El își are originea orice virtute.

Sau poate Scriptura înțelege prin cele patru miriade (patruzeci de mii) cele patru înaintări în împlinirea poruncilor dumnezeiești de-a lungul contemplației și al cunoașterii. Fiecare înaintare merge până la zecele proxim. Astfel, prima înaintare constă în lucrarea simplă a poruncilor de către începători, după fuga lor de păcat[14]. Ea împlinește prima decadă, care e în același

---

împreună cu bărbații.

158 Nepătimirea e Ierusalimul. La el se ajunge prin virtuți.

[13][13] Miriada (numărul zece mii) este sfârșitul unității ce se mișcă, iar unitatea este începutul miriadei ce nu se mișcă. Căci începutul fiecărui sfârșit este lipsa mișcării spre el, iar sfârșitul fiecărui început este terminarea mișcării acestuia. Astfel și credința, fiind prin fire începutul virtuților, are ca sfârșit împlinirea binelui prin ele, iar binele prin fire, ca sfârșit al virtuților, având credința ca început, e concentrat înlăuntrul ei. Căci credința este binele concentrat înlăuntru, iar binele este credința activată. Iar Dumnezeu este credincios și bun prin fire; credincios, ca primul bine, bun, ca ultimul obiect al dorinței. Deci acestea sunt la El în tot chipul identice întreolaltă, întrucât nu se deosebesc real prin nicio rațiune, ci numai cugetarea le deosebește din pricina mișcării celor ce pornesc de la El și sfârșesc la El. Așadar, miriada închipuind ultimul obiect al dorinței, reprezintă desăvârșita dorință a celor ce se mișcă spre El. Iar unitatea fiind simbolul primului bine, reprezintă statornicia desăvârșită a celor ce pornesc de la El. Prin urmare, cele patru miriade (patruzeci de mii) sunt binele desăvârșit arătat prin fapte de fiecare virtute generală, potrivit cu firea ei.

[14][14] Cel ce fuge de rău și se ferește simplu să nu păcătuiască lucrează cele zece porunci. Iar cel ce în lucrarea desăvârșită a fiecărei porunci le cuprinde și pe celelalte, întrucât toate pot fi privite în fiecare prin lucrarea fiecăreia, a făcut din decadă o sută. Căci păzirea desăvârșită a fiecărei porunci cu fapta înseamnă împlinirea deplină și a celorlalte. Și, iarăși, cel ce a ajuns cu deplină știință la discernământul

timp monadă. A doua înaintare e cea care îmbrățișează prin fiecare poruncă pe celelalte. Ea face aceeași decadă sută împlinită prin lucrarea tuturor poruncilor prin fiecare. Căci decada lucrată înzecit produce suta. A treia înaintare este înzecirea sutei prin legea firii. Căci înzecită este și legea firii[15], ca una ce constă din zece părți, și anume: din cele trei puteri ale sufletului, din cele cinci simțuri, din funcția vocală și din fecunditatea naturală. De puterea rațiunii[16] se folosește omul la căutarea Cauzei și a bunurilor din jurul Cauzei; de puterea poftei spre dorirea celor căutate, iar de iuțime spre păzirea și iubirea lor. Simțurile, la rândul lor, îi servesc la deosebirea lucrurilor[17], care și ea se împarte în cinci[18], și din care se naște știința. Această încincită deosebire împarte lucrurile în „cele începute" și „în cele neîncepute", în „cele care sunt de cugetat" și în „cele care nu sunt de cugetat", în „cele care sunt de grăit" și în „cele care nu sunt de grăit", în „cele ce se pot face" și în „cele ce nu se pot face", în „cele stricăcioase" și în „cele nestricăcioase". Iar de funcția vocală se folosește spre grăire, precum de fecunditate spre sporirea bunurilor celor căutate, dorite, iubite, cunoscute și grăite[19].

---

desăvârșit al lor, a făcut din sută mie. Și, în sfârșit, cel ce a pătruns cu mintea prin contemplație la rațiunile dezvăluite ale acestora a făcut din mie miriadă, readunându-se din desfășurarea în fapte în unitatea contemplației. Scurt vorbind, cel ce păzește necălcate poruncile prin ocolirea desăvârșită a păcatului, apoi le împlinește desăvârșit, pe urmă a dobândit cel mai deplin discernământ natural al lor și, în sfârșit, a străbătut la desăvârșita lor vedere duhovnicească, are cele patru miriade (patruzeci de mii), pe care le-a adunat prin rațiunea desăvârșită a fiecărei înaintări. Căci starea de desăvârșire are în sine nedespărțite rațiunile începutului și ale sfârșitului.

[15] Cum lucrează legea firii noastre.

[16] Care este modul de lucrare al fiecărei puteri (facultăți) naturale, pentru care am și primit puterile naturale.

[17] Se înțelege că a celor dumnezeiești.

[18] În câte feluri se împarte virtutea generală.

[19] „Început" numește răul, căci are ca început mișcarea noastră contrară firii. Iar „neînceput" numește binele, căci binele e prin fire înainte de orice veac și timp. „Lucru ce trebuie cugetat" numește binele, căci singur el trebuie cugetat, iar „lucru ce nu trebuie cugetat" numește răul, căci singur el nu trebuie cugetat. „Lucru ce trebuie grăit" numește binele, căci numai de el trebuie să se vorbească, iar „lucru ce nu trebuie grăit" numește răul, căci numai de el nu trebuie să se vorbească. „Lucru ce trebuie făcut" este binele, căci după fire este nefăcut, însă după har, pentru iubirea de oameni, primește să fie făcut de noi, spre îndumnezeirea noastră, a celor ce-l facem, îl grăim și-l cugetăm; ba chiar numai el singur trebuie făcut. Iar „lucru ce nu trebuie făcut" este răul,

Astfel, suta înzecită prin legea firii devine mie. Iar a patra înaintare este urcușul, prin contemplație și cunoaștere, al legii firești, cu împărțirile arătate, spre rațiunea originară a fiecărei porunci. La capătul acestui urcuș se contemplă miriada concentrată, indicată prin cifra primei unități. Căci cel ce împlinește poruncile în mod simplu, apoi îmbrățișează în împlinirea fiecăreia pe celelalte, pe urmă unește cu îmbrățișarea acestora distincțiile legii firești, și pe aceasta o urcă în sfârșit, prin cunoaștere (în chip gnostic), spre rațiunea fiecărei porunci, a concentrat cele patru miriade, onorate la fiecare înaintare, prin taina unității, în care se adună rațiunea miriadei.

Sau cele patru miriade mai înseamnă și cele patru nepătimiri generale[20]. Prima nepătimire este înfrânarea desăvârșită de la păcatele cu fapta, constatată la cei începători[21]. A doua nepătimire este lepădarea totală a gândurilor care consimt cu păcatele. Aceasta o găsim la cei ce cultivă virtutea cu rațiune[22]. A treia este nemișcarea totală a poftei spre patimi. Ea e proprie celor ce contemplă în chip spiritual în înfățișările lucrurilor văzute rațiunile lor[23]. A patra nepătimire este curățirea totală chiar și de închipuirea simplă a patimilor. Aceasta o aflăm în cei ce și-au făcut mintea, prin cunoștință și contemplație, oglindă curată și străvezie a lui Dumnezeu[24].

Deci cel ce s-a curățat pe sine de lucrarea patimilor, s-a eliberat de consimțirea cugetării cu ele, și-a oprit mișcarea poftei

---

care singur nu trebuie făcut. „Stricăcios” numește răul, căci firea răului este stricăciunea, ca unul ce nu are nicidecum existență. Iar „nestricăcios” e binele, ca cel ce e veșnic și nu încetează niciodată să existe și este păzitorul tuturor celor în care se sălășluiește. Pe el îl căutăm prin puterea (facultatea) rațională a noastră, îl dorim prin puterea poftitoare, îl păzim nerăpit prin puterea mâniei, îl distingem prin simțuri, cu bună știință, neamestecat cu cele contrare, îl grăim prin puterea glăsuitoare, evidențiindu-l celor ce nu-l cunosc, și-l înmulțim prin puterea roditoare; mai bine zis, noi ne înmulțim prin el.

[20] Alt înțeles.

[21] Cea dintâi nepătimire este mișcarea trupului spre fapte când nu e atinsă de păcat.

[22] A doua nepătimire este lepădarea totală a gândurilor pătimașe din suflet. Prin ea se stinge mișcarea patimilor din prima nepătimire, neavând gândurile pătimașe care s-o aprindă la lucru.

[23] A treia nepătimire este totala nemișcare a părții poftitoare spre patimi. De dragul acesteia există și cea de a doua, care constă din curăția gândurilor.

[24] A patra nepătimire este lepădarea desăvârșită a închipuirilor sensibile din cugetare. Prin ea și-a primit existența și a treia, neavând în sine închipuirile sensibile care să dea formă icoanelor patimilor.

spre ele și și-a făcut mintea curată chiar și de închipuirea simplă a lor, având cele patruzeci de mii, iese din materie și din cele pământești și zorește spre regiunea dumnezeiască și pașnică a lumii spirituale.

Astfel înțelegem cele patruzeci de mii. Iar cele trei mii indică învățătura desăvârșită, dreaptă, evlavioasă și rațională despre Treimea Sfântă și de o ființă, potrivit căreia credem și lăudăm unitatea triipostatică ca pe un singur Dumnezeu[25].

Iar numărul de trei sute înfățișează aici ideea Providenței. Întâi pentru că prin forma literei care îl indică[159] e închipuită puterea care, venind de sus, străbate cele de jos și cuprinde extremitățile celor două laturi, prin care se arată Providența, care strânge totul în chip negrăit. Al doilea, pentru că acest număr a fost cinstit prin chipul crucii pe care s-a săvârșit taina cea mare, cea dintâi și cea ascunsă a Providenței. Căci taina întrupării lui Dumnezeu a fost un mod de lucrare negrăită a Providenței. Poate că în acest semn al crucii și al numelui Celui ce a fost pironit pe ea pentru noi a îndrăznit marele patriarh Avraam când a ieșit și a biruit puterile vrăjmașe indicate prin regi. Căci se spune că a ieșit cu trei sute optsprezece slujitori (Fac. 14, 14-15), adică cu acest semn și cu numele lui Iisus[26] [160]. Pentru că de multe ori Scriptura descoperă celor curați gândul ei și prin forma literelor.

Iar dacă vrea cineva să cunoască gândul Sfintei Scripturi și din număr, va afla că și așa prin el se indică Providența[161]. Căci

---

[25] Numărul o mie este unitatea ce nu mai are lipsă de desăvârșire. Căci el cuprinde rațiunea cea mai deplină a unităților dinainte de el, ca și pe a lui însuși. De aceea și când e înmulțit dă iarăși o unitate, și nu o decadă. Căci rezultatul înmulțirii numărului o mie este o unitate, cum zic cei ce au pătruns în înțelesul numerelor. Pe drept cuvânt deci treimea miilor înseamnă învățătura teologică despre Treime, prin care cel ce o posedă împreună cu desăvârșita virtute părăsește Babilonul spiritual.

[159] În grecește numărul 300 e notat prin litera T.

[26] Litera „tau” (T) este semnul crucii, păstrând în forma ei înfățișarea crucii. Iar „iota” (I), ca literă inițială a lui Iisus, indică numele înfricoșat. „Ita” (H), ca inițială și ea, exprimă fermitatea virtuții. Patriarhul Avraam, transformându-le tainic pe acestea în număr, a ieșit cu îndrăzneală împotriva puterilor vrăjmașe având trei sute optsprezece slugi, adică toată învățătura teologiei, simbolizată prin trei sute (T), taina negrăită a întrupării Cuvântului, reprezentată prin zece, și modul desăvârșit al deprinderii neclintite în virtute, exprimat prin opt (H)[160]. Toate acestea Scriptura le-a numit slugi născute în casă, ca unele ce sunt roduri dumnezeiești după har ale inimii celui ce le-a dobândit.

[160] Numărul 8 e dincolo de nestatornicia timpului, închipuit prin 7.

[161] În alineatul anterior s-a arătat ideea Providenței din forma scrisă a numărului, acum se arată din numărul însuși.

lucrarea Providenței constă nu numai în a păstra firea cu existența nemicșorată, ci și în a face să nu-i lipsească nimic pentru a deveni fericită prin har[162]. Deci adăugând cineva la două sute o sută, capătă trei sute[27]. Iar prin acest număr se indică natura și virtutea. Natura este indicată prin numărul două sute, ca una ce constă din materie și formă. Căci materia este împătrită, pentru cele patru elemente ale ei, iar forma este încincită, pentru simțurile care pun pe frământătura materiei tiparul formei. Înmulțind acum pe patruzeci cu cinci, sau pe cincizeci cu patru, căpătăm numărul două sute. Iar numărul o sută înseamnă virtutea desăvârșită, ca unul ce cuprinde decada poruncilor dumnezeiești înzecită. La aceasta ajungând Avraam, devine tată al marelui Isaac, căci fiind mort după fire s-a făcut după duh născător al vieții și al bucuriei. Deci adăugând la două sute o sută, capeți numărul trei sute, care indică Providența ce susține firea în tendința ei spre fericire[163] [28].

Iar numărul șaizeci înseamnă puterea naturală care împlinește poruncile și s-a desăvârșit prin rațiunile virtuților. Căci numărul șase înseamnă puterea de activitate a firii, ca unul ce constă din părțile proprii. Din această pricină s-a și scris că Dumnezeu a făcut lumea în șase zile. Iar numărul zece arată desăvârșirea virtuții prin împlinirea poruncilor. Prin urmare, numărul șaizeci[29] indică limpede puterea naturală care primește

---

[162] O traducere literală: căci lucrarea Providenței constă nu numai în a păstra firea nemicșorată după rațiunea existenței, ci și în a o face fără lipsă după rațiunea existenței fericite, dobândite prin har.

[27][27] Arată cum numărul trei sute exprimă Providența desăvârșită.

[163] Susține firea după rațiunea existenței ei fericite.

[28][28] Numărul o sută este decada înzecită a poruncilor dumnezeiești. Căci le îmbrățișează desăvârșit pe toate prin împlinirea fiecăreia. Iar îmbrățișarea desăvârșită a poruncilor dumnezeiești prin împlinirea fiecăreia este virtutea totală și întreagă. La rândul său, virtutea desăvârșită este cunoștința fără greșeală a adevărului. Așadar, mintea care cunoaște fără greșeală adevărul a ajuns la o sută de ani, ca marele Avraam, și deci își socotește și ea trupul mortificat, adică îl vede desfăcut de viața după simțuri, ceea ce o face să nască bucuria vie în duh. Căci așa se tălmăcește Isaac. Deci e propriu Providenței nu numai să păzească firea conform cu rațiunea ei, ci și să o îndumnezeiască, îmbunătățindu-i desăvârșit aplecarea voinței prin virtuți, pe temeiul înțelepciunii dobândite. Iar firea privită împreună cu acestea constituie numărul trei sute.

[29][29] Numărul șase este indicația desăvârșită a existenței lucrurilor. Iar numărul zece înseamnă putința existenței fericite a lucrurilor. Deci înzecind cineva pe șase, sau înșesind pe zece, capătă pe șaizeci, care arată starea faptică a existenței fericite a lucrurilor.

rațiunile dumnezeiești aflătoare în porunci.

Așadar, cele patruzeci de mii adăugate la trei mii trei sute șaizeci indică rațiunea desăvârșită a virtuții, taina venerată a teologiei, ținta adevărată a Providenței și puterea de activitate a firii care a fost îmbunătățită prin virtuți. Deci cel ce și-a eliberat, prin duh, mintea de trup, de simțuri și de lume, iese din ele, părăsind amestecarea și confuzia lor[30], ca cei de odinioară Babilonul; el zorește spre cetatea de sus, având mintea desprinsă de orice afecțiune față de ceva.

„Iar robii și roabele acestora, șapte mii trei sute șapte". Legea spune despre robi și despre roabe: „Robii și roabele dintre evrei să slujească șase ani, iar într-al șaptelea să fie lăsați slobozi. Iar robii și roabele de alt neam să slujească în veac" (Deut. 15, 12). „Veac" socotesc că numește anul al cincizecilea al slobozirii.

Robul evreu și roaba evreică sunt rațiunea și cugetarea[164], care slujesc filosofului ce se îndeletnicește cu făptuirea șase ani, ajutându-l să iscodească tot ce contribuie la frumusețea morală și la modurile virtuții. Căci rațiunea și cugetarea slujesc oricui se îndeletnicește cu făptuirea, ca un rob și o roabă, iscodind și creând modurile activității virtuoase[31]. Și toată puterea lor e îndreptată împotriva duhurilor răutății, care se opun făptuirii morale. Ducând așadar la îndeplinire filosofia lucrătoare, pe care a indicat-o numărul „șase" al anilor (căci s-a spus că numărul „șase" înseamnă filosofia lucrătoare)[165], rațiunea și cugetarea sunt lăsate slobode ca să se reîntoarcă la contemplarea duhovnicească a rațiunilor din lucruri, care sunt înrudite cu ele. Ele au ajuns atunci la anul al „șaptelea", adică la deprinderea nepătimirii[32] [166] . Căci patimile au fost subjugate prin multa osteneală a rațiunii și a cugetării unite cu ea și de aceea au ieșit și s-au depărtat de la suflet.

---

[30] Desigur că a trupului, a simțurilor și a lumii.

[164] „Rațiunea" în grecește e de genul masculin: λογος; iar „cugetarea" e de genul feminin: διάνοια. Ele slujesc celui de pe prima treaptă a urcușului.

[31] Cine sunt, în sens spiritual, robul și roaba evreică.

[165] Numărul șase simbolizează cele șase zile de lucru de peste săptămână, deci activitatea în general.

[32] Venind nepătimirea, pe care o indică anul al șaptelea, rațiunea și cugetarea se întorc la contemplarea celor înrudite, după ce au scăpat de slujirea modurilor trupești ale virtuților[166].

[166] Anul al șaptelea e anul de odihnă, de eliberare de la o muncă străină. Cugetarea se întoarce la contemplarea rațiunilor pure, după ce omul a dobândit nepătimirea.

Iar robul și roaba de alt neam sunt puterea mâniei și a poftei[167]. Pe acestea mintea contemplativă le supune pentru totdeauna stăpânirii rațiunii, ca să-i slujească la dobândirea virtuților prin bărbăție și cumpătare. Și nu le lasă libere până ce nu e înghițită moartea nenorocitului de trup de viața nemărginită, și până ce nu se arată în chip curat icoana Împărăției veșnice, având imprimată în ea, prin imitare, întreaga formă a arhetipului. Ajunsă aici, mintea contemplativă slobozește mânia și pofta, pe cea din urmă prefăcând-o în plăcere curată și în atracție neprihănită pentru dragostea dumnezeiască, iar pe cea dintâi în ardoare duhovnicească, în statornicie înfocată și în nebunie sobră[33]. În această stare ajunsese după merit marea rază a luminii netulburate, marele Apostol Pavel, când l-a auzit pe regele Agripa spunându-i: „Ești nebun, Pavele” (Fapte 26, 24). Dar și el însuși scrie despre sine corintenilor: „Că dacă ne-am ieșit din noi, este pentru Dumnezeu, iar de suntem cu mintea întreagă, este pentru voi” (2 Cor. 5, 13). El numește nebunia sobră, cea după Dumnezeu, „ieșire din sine” (extaz), ca una ce scoate mintea afară din lucrurile create, măcar că în sine e sobră și chibzuită.

Iar numărul robilor socotesc că indică viața vremelnică, trăită conform cu rațiunea și împreunată cu modurile nepătimirii[34]. În

---

[167] „Puterea mâniei” în grecește e de genul masculin: θυμός, iar „puterea poftitoare” e de genul feminin: επιθυμία.

[33] Plăcerea este pofta activată, odată ce ea este un bun prezent, după definiția ei. Iar pofta este plăcerea neactivată, odată ce este un bun viitor, după definiția ei. Iuțimea este furia ca intenție. Iar furia este iuțimea trecută în faptă. Deci pentru cel ce și-a supus aceste puteri rațiunii, pofta a devenit plăcere prin împreunarea neprihănită a sufletului cu Dumnezeu în har, iar iuțimea ardoare curată ce apără plăcerea provenită din unirea cu Dumnezeu și mânie sobră care face puterea voinței să iasă cu totul din lucruri în dorința sufletului după Dumnezeu. Prin urmare, până ce lumea e vie în noi prin afecțiunea de bunăvoie a sufletului față de cele materiale, nu trebuie să dăm libertate acestor puteri (facultăți), ca nu cumva, amestecându-se cu cele sensibile ca și cu niște rudenii, să războiască sufletul și să-l cucerească, biruit fiind de patimi, cum au făcut odinioară babilonienii cu Ierusalimul. Căci prin răstimpul în cursul căruia Legea a poruncit să rămână robii de alt neam la stăpân, Scriptura a indicat ca bună afecțiunea sufletului față de lumea aceasta, sau de viața de aici, indicând prin cele ale istoriei, cele spirituale.

[34] Numărul șapte mii, care are aici un înțeles bun, înseamnă viața vremelnică și prezentă, împodobită cu virtute și cu rațiune. Căci dacă numărul o mie înseamnă legea scrisă și naturală, după înțelesul ce l-am văzut când am explicat miriadele, împodobind împreună viața celui iubitor de Dumnezeu, este vădit că numărul șapte mii indică toată viața

cursul acesteia, mintea, folosindu-se de rațiune și de cugetare ca de niște robi și roabe evreice care slujesc făptuirii, hotărăște măsurile ajutorului ce trebuie să-l dea acestea virtuții, strămutându-le la contemplație. Îngrijindu-se de asemenea de mânie și de poftă, ca de niște robi și roabe de alt neam, așa cum un stăpân se îngrijește de slujitori, le călăuzește la aceeași libertate de la sfârșit[35]. Și anume așa că pofta o preface în dorința ce se desfată de cele dumnezeiești, iar mânia în vigoarea nesfârșită a dorului ce se bucură de ele, făcând pe robii de alt neam evrei adevărați după har.

„Cântăreți și psalmozi opt sute cincizeci și cinci”. „Cântăreții” sunt cei ce vestesc cuvântul (rațiunea) dumnezeiesc prin modurile virtuților cu fapta, fără contemplație[36]. Iar „psalmozii” sunt cei ce inițiază tainic în cuvântul (rațiunea) dumnezeiesc pe alții, prin modurile virtuților împreunate cu dulceața cunoștinței din contemplație, încântându-le urechile lor spirituale[37].

---

de sub timp a iubitorului de Dumnezeu, păzită de aceste legi. Iar trei sute indică Pronia lui Dumnezeu, Care îngrijește de existența după fire și de fericirea după har a celor providențial. În sfârșit, șapte simbolizează nepătimirea în modurile de comportare. Deci cel ce prin puterile sale firești își păzește viața nepătimașă, cum voiește Providența, având șapte mii trei sute șapte robi și roabe, iese din confuzia și tulburarea patimilor.

[35] „Sfârșit” numește atât nepătimirea de aici după fapte, cât și îndumnezeirea de acolo după har.

[36] „Cântăreți” numește pe cei ce prin viața lor de fapte vestesc voile lui Dumnezeu.

[37] „Psalmozi”, zice, sunt aceia care nu numai fac voile lui Dumnezeu, ci și povestesc altora tainele petrecute în ei.

Numărul acestora indică știința lucrurilor veșnice[38] [168], atât cât le este îngăduită oamenilor. Din numărul opt sute cincizeci, „opt sute” indică rațiunile viitoare ale cunoștinței, iar „cincizeci” ale virtuții. În sfârșit, „cinci” înfățișează știința lucrurilor de aici, precum am arătat vorbind despre numărul „cinci” puțin mai înainte.

„Cămile, trei sute treizeci și cinci”. Cămilele ce ies împreună cu fiii lui Israel eliberați din robia amară sunt diferitele reprezentări (contemplații) naturale ale lucrurilor văzute, care sunt alcătuite, asemenea cămilei, pe de o parte din înfățișările cele văzute ce se raportează la simțuri, și sunt, așa zicând, picioarele lor, iar pe de alta, din rațiunile mai înalte, privite în ele cu duhul, care se raportează la minte, și sunt, așa zicând, capul lor.

Poate despre aceste cămile a zis marele Isaia, prevestind profetic slava Ierusalimului spiritual: „Și te vor acoperi pe tine cămilele de Madian și Efa” (Is. 60, 6). Ele sunt reprezentările

---

[38] Numărul opt cuprinde în sine atât nemișcarea, cât și mișcarea, nemișcarea, când e privit în sine, căci orice număr cu soț e nemișcat, neavând un centru; mișcarea, când se adună la cel de dinainte de el sau la cel de după el, întrucât atunci dă un număr fără soț. Căci tot numărul fără soț e prin sine mobil, datorită distanței egale a extremelor față de mijloc. Deci ceea ce face opt între numerele de sub zece, aceea face numărul optzeci între numerele de sub o sută. La fel și opt sute între numerele așezate sub o mie. Așadar, privit în sine înfățișează starea pe loc, dar circumscrie mișcarea celui dinaintea lui. Căci șapte, șapte zeci și șapte sute înfățișează însușirea temporalității. Prin urmare, dat fiind că cele supuse timpului și facerii sunt sesizate de simțire (lucrarea simțurilor), urmează că cunoștința sau știința fără greșeală a celor veșnice și spirituale o primește mintea desăvârșită (înțelegem prin știință cunoștința ființială). Iar numărul cincizeci, cuprinzând în sine o unitate fără soț, adăugată după înmulțirea lui șapte cu sine însuși, indică sfârșitul împlinirii virtuților de către cei drepți. Căci nu se mai mișcă spre săvârșirea virtuților cel ce a ajuns la Binele prin fire și a primit în sine imobilitatea. Pentru că unitatea este începutul și sfârșitul oricărei mișcări. Iar numărul „cinci” indică știință despre acestea. Căci cuprinde rațiunile celor inteligibile, raționale, sensibile, a celor care au viață și a celor care există pur și simplu[168], rațiuni pe care singură înțelepciunea dumnezeiască le cuprinde, care e definită ca știință fără greșeală a adevărului.

[168] E gradația existențelor așa cum a fost văzută de Dionisie Areopagitul *(De divinis nominibus,* VI, 3; P. G. 3, 8/7): οι νόες, τά λογικά, τά αισθητικά, τά ζώντα, τά όντα.

(contemplațiile) duhovnicești ale afectelor (patimilor) firești[39]. Căci Madian se tălmăcește „golirea stomacului”, sau „lut sângeros”, sau „sudori omenești și ale mamei”. Iar Efa, „posesia spatelui”, care este contemplația ridicată deasupra patimilor trupești. Căci spatele sufletului este trupul, ca unul ce este îndărătul lui. Deci Scriptura zice aici că locul sau reședința duhovnicească a cunoștinței pașnice și nedezbinate a vederilor tainice este asemenea unei cetăți sfinte, acoperită de ele ca de niște vite.

Același sens îl arată și numărul însuși, care indică mișcarea rațională în jurul timpului și al naturii[40].

„Și cai, șapte mii șapte sute treizeci și șase”. „Cal” este acela care aleargă în viață pe drumul celor virtuoși, având toată vigoarea iuțimii (mâniei). Căci se spune că tăria calului stă în unghiile picioarelor, pe care le are de la fire. De aceea a și fost socotit cel mai destoinic și mai tare la drum dintre toate celelalte animale domestice și supuse oamenilor. Cu ei aseamănă marele Proroc Avacum și pe sfinții Apostoli când zice prin Duhul: „Și ai suit pe mare caii Tăi, care tulbură ape multe” (Avac. 3, 15). El

---

[39][39] Cămilele de Madian sunt, dacă Madian se tălmăcește „golirea stomacului”, reprezentările lucrurilor care se nasc și pier, iar dacă se tălmăcește ca „lut cu sânge”, sunt rațiunile Providenței referitoare la viața aceasta trecătoare și nestatornică. În sfârșit, dacă se tălmăcește ca „sudori omenești și ale mamei” sunt rațiunile Judecății dumnezeiești referitoare la viața prezentă, pe care le adună gândurile prin cugetare și intuiția prin simțurile îndreptate spre cele văzute. Din acestea, adică din gânduri și din intuiție, se încheagă adevărata opinie despre lucruri, care este rodul cugetării în împreunare cu simțurile. Deci „sudorile omenești și ale mamei” sunt gândurile cugetării produse cu osteneală și intuițiile simțirii, care ne alăptează ca o mamă.

Iar cămilele de Ghefar sunt cele ce provin din posesiunea spatelui. Și spatele sufletului este trupul, întrucât există pentru suflet. Deci, dacă întrebuințăm bine posesiunea trupului, ni-l facem slujitor sufletului spre nașterea de virtuți și nu luăm în considerare decât rațiunile dumnezeiești ale lui, pentru care a fost creat. Pe urmă, adunând și rațiunile celor văzute, ca pe niște cămile de Madian, acoperim Ierusalimul nostru, adică sufletul, ascunzându-l în vederile dumnezeiești ale lucrurilor și făcându-l nevăzut și nebiruit de patimi.

[40][40] Numărul patru sute indică firea lumii corporale. Căci aceasta este formată din patru elemente. Iar numărul treizeci și cinci înseamnă mișcarea rațională a celor virtuoși în timp. Căci șapte înmulțit cu cinci dă numărul treizeci și cinci. Iar șapte înseamnă mișcarea temporală, precum cinci înseamnă cunoștința rațională. Adunând deci pe patru sute cu treizeci și cinci ai arătat cunoștința rațională, naturală și temporală a sfinților bărbați ce trăiesc sub fire și timp.

numește „cai” pe sfinții și fericiții Apostoli, care poartă cuvântul mântuitor al adevărului înaintea neamurilor și împăraților, în toată lumea, pe care o numește figurat „mare”. Iar neamurile le-a asemănat cu apele. Căci și ele sunt tulburate și agitate de puterea cea mare din cuvântul Duhului și trecute de cutremurul mântuitor de la necredință la credință, de la neștiință la cunoaștere și de la păcat la virtute.

Aceasta o arată și numărul însuși al cailor, care închipuie deprinderea cu filosofia practică a virtuții. Căci numărul „șapte mii șapte sute”, ca număr ce indică timpul, arată mișcarea sprintenă a virtuților, iar „treizeci și șase”, activitatea firii care aleargă împreună cu virtuțile[41].

„Iar catâri opt sute patruzeci și cinci”. Catârul este, după înțelesul cel de laudă, deprinderea care nu rodește păcatul[42]. Din acest motiv s-a rânduit, într-un chip cât se poate de potrivit și de cuvenit duhului Scripturii, ca cel ales rege în Israel să nu șadă pe cal, ci pe catâr. Prin aceasta Scriptura arată că mintea contemplativă, care împărățește peste înțelesurile și reprezentările (vederile) lucrurilor, ca și peste mișcările proprii, trebuie să aibă o deprindere neroditoare de rău, adică una care nici să nu zămislească, nici să nu nască răul. Ea trebuie să fie purtată de această deprindere atunci când se mișcă în contemplație, ca nu cumva, ocupându-se cu cercetarea duhovnicească a lucrurilor, să cadă din nebăgare de seamă în puterea vreunuia dintre duhurile rele, care pot corupe prin ceva din cele sensibile dispoziția curată a inimii.

Știm însă că în Scriptură catârul are și un înțeles de ocară. De pildă, zice: „Nu fiți asemenea calului și catârului, în care nu este înțelegere” (Ps. 31, 10). Scriptura numește „cal” deprinderea de a umbla după plăcerile patimilor (Ier. 5, 8)[43], iar „catâr” deprinderea care nici nu zămislește, nici nu naște binele. Scriptura le interzice deopotrivă pe amândouă celor ce doresc mântuirea; pe cea dintâi, întrucât lucrează păcatul, pe cea de-a doua, întrucât nu lucrează virtutea. Tot în acest sens de ocară trebuie luat și catârul

---

[41] Există o potriveală între numere și cele numărate. Calul sprinten la alergat reprezintă prin picioarele sale mobilitatea perpetuă și urcușul. Timpul ce se mișcă iute, nefăcând nicio pauză în curgerea lui, reprezintă activitatea neobosită a celor numărate. Și pe aceasta o face evidentă numărul rotund. Căci numărul șase, înmulțindu-se cu sine însuși, se naște pe sine însesit. Deci cuvântul Duhului a arătat prin cai și prin numărul lor sprinteneala, iuțimea și neoboseala deprinderii virtuoase a dumnezeiești bărbați, indicați în chip tainic.

[42] Ce este catârul.

[43] Ce sunt calul și catârul din Scriptură, în sens de ocară.

lui Abesalom, pe care acesta călărind a pornit la uciderea părintelui său (2 Regi 18, 9). Prin aceasta Duhul arată că cel rănit de slava deșartă, din pricina virtuții și a cunoștinței, își hrănește în deșert coama părerii de sine, dichisind-o și amestecând-o ca pe un catâr, spre a amăgi pe privitori cu afișarea unei purtări morale. Călărind acela pe ea, își închipuie că-l va răsturna pe tatăl care l-a născut prin învățătura cuvântului, urmărind să răpească cu mândrie și în chip silnic la sine slava virtuții și a cunoștinței, pe care o are tatăl său de la Dumnezeu.

Dar ieșind la largul contemplației naturale în duh, la războiul rațional pentru adevăr, din pricina simțirii nemortificate rămâne spânzurat cu părul de stufișul stejarului vederilor materiale. Astfel, însăși închipuirea de sine, care-i leagă mintea de acelea, îi slujește spre moarte, suspendându-l între pământ și cer. Căci cel stăpânit de slava deșartă nu are cunoștința drept cer care să-l atragă din părerea de sine ce-l reține jos, dar nici talpa făptuirii smerite drept pământ care să-l tragă în jos din îngâmfarea ce-l ține pe sus[44]. Pe acesta evlaviosul dascăl care l-a născut, lăsându-se dus de iubirea de oameni, îl plânge și după ce moare, deoarece, asemenea lui Dumnezeu, nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu (Iez. 33, 11).

Iar ca să înțelegem și în alt chip locul[45], David înseamnă, desigur, mintea activă, iar Abesalom închipuirea de sine, născută

---

[44] Cel ce oferă privitorilor aparența unei cunoștințe numai prin repetarea unor cuvinte furate, înșelând auzul celor neînțelepți, asemenea lui Abesalom, și spurcând în auzul celor profani, prin posedare silnică, frumoasele și de Dumnezeu iubitoarele contemplații ale celui ce l-a învățat pe el, întocmai ca pe niște țiitoare, după sfatul lui Ahitofel (care se tălmăcește „frate care umple de praf”, adică frate care sărută cu viclenie), se dovedește că suferă de slavă deșartă și cade în mâna slugilor lui David, în codrul acoperit de varietatea contemplațiilor naturale, atunci când pornește cu îndrăzneală la luptă împotriva celui superior (2 Regi, cap. 16-18). Căci se dovedește că nu calcă nici pe pământ, ca unul ce nu are soliditatea virtuții, și n-a dobândit nici cerul, ca unul ce n-a ajuns cu adevărat la deprinderea înaltă a cunoașterii. Acela moare primind trei săgeți în inimă, care sunt: amintirea fărădelegii față de cel ce l-a învățat, rușinea pentru mândria cu o cunoștință pe care nu o are și așteptarea inevitabilei judecăți viitoare pentru acestea. Împuns de aceste săgeți, iubitorul de slavă deșartă moare străpuns. Dar îi precedă Ahitofel, sfetnicul lui cel rău, care își capătă pe drept moartea prin spânzurătoare (2 Regi 17, 23), ca unul ce a învățat pe fii să se ridice împotriva părinților și a văzut zădărnicit sfatul său cel rău. Căci nu mai poate suporta viața după ce a înlăturat vălul de pe falsa prietenie față de David și n-a putut dovedi că cel ce se laudă cu cunoștința părută are stăpânirea rațiunii.

[45] Altă explicație a acelorași.

din mintea activă în împreunare cu simțirea (percepția)[169]. Căci simțirea este fiica regelui Gheșur, pe care luând-o David a născut pe Abesalom. Iar „Gheșur” se tălmăcește „călăuza zidului”. Zidul este, desigur, trupul. Iar călăuza trupului este legea trupului, sau simțirea. Din aceasta se naște Abesalom, care se tălmăcește „socotita pace a tatălui”, care este, evident, închipuirea de sine. Căci socotind că am biruit patimile, dăm naștere închipuirii de sine. Marele David, luând cunoștință că aceasta s-a răzvrătit împotriva lui, deoarece și-a oprit făptuirea prin cunoaștere, părăsind cortul, Ierusalimul și Iudeea, fuge dincolo de Iordan, în pământul Galaad, care se tălmăcește „strămutarea mărturiei” sau „descoperirea lor”. Aceasta arată că David se socotește pe sine nevrednic, din pricina închipuirii răzvrătite, de cortul sfânt, adică de teologia mistică, de Ierusalim, adică de cunoștința care vede cele dumnezeiești, și de Iudeea, adică de mărturisirea bucuriei pentru faptele sale.

Aceasta înseamnă că mintea își strămută puterile sale de la bucurie la întristare și la conștiința sau la mărturisirea celor săvârșite mai înainte; cu alte cuvinte, la amintirea tuturor greșelilor în parte. Căci aceasta este „descoperirea lor”. Simplu vorbind, ea se mută prin cugetare în timpul de dinainte de har (căci aceasta înseamnă „a trece dincolo de Iordan”), când era străină de harul virtuții și al cunoștinței. În felul acesta, cunoscându-și neputința proprie și dobândind adânca smerenie ce se opune închipuirii de sine, prin conștiința stării sale, ucide pe răzvrătit, adică închipuirea de sine, care trecuse la el pe când se afla în întristare multă. Și așa revine la slava proprie și stăpânește peste pământul lui Iuda și împărățește peste Ierusalim, și slujește în cortul sfânt al lui Dumnezeu slujbă curată și neprihănită[46].

Dar să revenim la numărul catârilor iudeilor sloboziți din

---

169 „Mintea” (νους) fiind în grecește de genul masculin, iar „simțirea” (αίσθησις) de genul feminin, icoana căsătoriei între ele se potrivește.

[46] Galaad, tălmăcit ca „mutarea plânsului”, indică suferința pocăinței, iar tălmăcit ca „mutarea mărturiei” înseamnă mustrarea conștiinței pentru greșeală; în sfârșit, tălmăcit ca „descoperirea lor”, închipuie mărturisirea păcatelor după felul lor. Ajungând în această stare, mintea, care e urmărită de părerea de sine din pricina vreunui bine, ucide această părere de sine, născută din ea prin împreunarea cu simțirea cea de alt neam. Și iarăși se întoarce în Iudeea și Ierusalim, adică la mărturisirea milostivirilor dumnezeiești față de ea, la nepătimirea desăvârșită de pe urma virtuților și la contemplarea pașnică a lucrurilor în duh; iar la urma acestora, la teologia mistică, ca la un cort sfânt în care se descoperă în chip tainic frumusețile cele cu totul nevăzute de alții.

robie și să privim după putere la sensul spiritual din el. „Catâri, zice, erau opt sute patruzeci și cinci”.

Numărul acesta indică nepătimirea desăvârșită a minții față de cele sensibile și de simțuri, în temeiul deprinderii de a nu rodi păcatul, adică a deprinderii de a nu naște păcatul. Căci numărul „opt sute”, luat în înțeles de laudă, înseamnă nepătimirea caracteristică veacului viitor, numărul „patruzeci” indică lucrurile sensibile, iar „cinci” indică simțurile[47] [170].

„Iar asini, cinci mii cinci sute douăzeci și cinci”. Asinul[48] este trupul care slujește sufletului, purtând poverile și ostenelile faptelor pentru dobândirea virtuții; cu alte cuvinte, deprinderea virtuoasă a trupului. Tot astfel de asini au avut fiii marelui Iacov de au putut aduce din Egipt în pământul făgăduinței grâul trebuincios hranei, adică cunoștința duhovnicească, adunată din contemplația naturii ca din Egipt și închisă în sacii cugetărilor, pe care îi pun prin făptuire deasupra trupurilor, transportându-i spre viața viitoare.

Iar numărul rotund al acestor asini arată mișcarea constantă a deprinderii virtuoase a trupului spre fapte, urmând fără abatere cuvântului cunoștinței. Căci cei pricepuți în aceste lucruri numesc mișcarea sferică neschimbată, ca una ce rămâne la fel în toate împrejurările, mai mult decât celelalte mișcări ale lucrurilor[49].

---

[47] Opt este unul dintre numerele dinăuntrul decadei; optzeci, dinăuntrul sutei; opt sute, dinăuntrul miei; opt mii, dinăuntrul miriadei. Privite în ele însele, aceste numere indică imobilitatea, adică o scădere a cantității și o creștere a intensității[170]. Prin urmare, când se află în Scriptură în înțeles lăudabil, el arată nemișcarea desăvârșită spre patimi, adică încetarea patimilor. Iar acest lucru caracterizează starea veacului viitor, în care nu se vor mai naște patimi, numărul patruzeci este icoana lucrurilor sensibile, iar cinci este icoana simțurilor, sub care cade lumea sensibilă ca obiect de știință naturală. Deci pe drept cuvânt numărul acesta indică deprinderea neroditoare de rău și eliberarea desăvârșită a dumnezeiești bărbați de afecțiunea simțurilor față de cele sensibile.

[170] Bună definiție a imobilității, a odihnei de pe treptele superioare ale vieții duhovnicești și din viața viitoare; ea nu e inerție, ci adunare din împrăștiere și agitație, într-o trăire unitară și intensivă.

[48] Ce este asinul în înțeles mai înalt.

[49] Numărul cinci este rotund, și prin înmulțire cu orice număr fără soț se regăsește pe sine. Căci înmulțind cu oricare număr fără soț pe cinci sau multiplii lui cinci, vei afla că numărul rezultat se sfârșește în cinci. De pildă: 5x3=15; 5x5=25; 5x7=35; 5x9=45. Tot așa, înaintând la infinit, vei afla că cinci ori cinci înmulțit cu fiecare număr fără soț, sau cincizeci ori cincizeci, sau cinci sute ori cinci sute, sau cinci mii ori cinci mii, dau numere în care se regăsesc, în sensul că se sfârșesc în ele însele. Dar acest lucru e propriu mișcării circulare și sferice. Deci cu drept

Acestea le-am spus după puterea noastră de a înțelege și de a spune. Iar dacă cineva ar voi să spună că în acestea sunt preînchipuite diferitele trepte ale credincioșilor Bisericii și dispozițiile lor, n-ar greși. Astfel „bărbații” sunt cei ce au ajuns, pe cât e cu putință, la măsura plinirii vârstei lui Hristos și săvârșesc virtutea din iubire, prin proprie hotărâre. „Robii și roabele” sunt cei ce poartă povara filosofiei lucrătoare de teama chinurilor veșnice, cu care sunt amenințați. „Cântăreții”, cei ce propovăduiesc frumos și bine cuvântul făptuirii și tămăduiesc patimile altora. „Psalmozii”, cei ce arată prin contemplație frumusețea cunoștinței cuvintelor (rațiunilor) dumnezeiești și depărtează ca pe un întuneric neștiința de la alții. „Cămilele” sunt cei ce îmblânzesc prin rațiune răutatea voinței, călăuzind-o spre virtute. „Caii”, cei ce aleargă bine în stadionul vieții plăcute lui Dumnezeu. „Catârii”, cei care au moravuri amestecate și care dovedesc în viața comună o înțelepciune practică fără prihană. „Asinii sau vitele de jug” sunt cei ce trebuie să ostenească cu fapta și primesc prin contemplație să se așeze rațiunea asupra lor. Adunându-i pe toți aceștia, avem plinirea Sfintei Biserici, împodobită cu multe frumuseți și de virtutea multora[50].

După părerea mea, cuvântul despre înțelesul duhovnicesc al acestor taine a ajuns la sfârșit. Dar dacă s-ar afla cineva plin de bogăția harului cunoștinței în stare să vadă, ca marele Samuel, în chip spiritual cele de mai înainte, să ne descopere și nouă înțelesul cuprins în cuvântul celor scrise, ca să iradieze lumina înaltă a adevărului în toți și să convingă pe cei ce pot să învețe că nimic nu s-a scris fără rost și în deșert de către Duhul Sfânt, chiar dacă noi nu putem cuprinde. Căci toate sunt cu rost și pline de taină și țintesc mântuirea oamenilor, al cărei început și sfârșit este înțelepciunea, care începe prin a produce temerea[51] și sfârșește prin a naște iubirea, mai bine zis ea însăși ni se face, de dragul nostru, la început temere[52], ca să oprească de la păcat pe cel

---

cuvânt învățații în știința numerelor au numit numărul cinci sferic și ciclic, ca unul ce nu iese niciodată din sine, prin înmulțirea cu numerele fără soț. Dar el simbolizează și știința generală, care nu iese niciodată din sine în mișcarea fără de sfârșit în jurul totului și cuprinde toate prin puterea cuvântului.

[50] Altă explicare a tuturor celor spuse, scurtă, precisă și ordonată.

[51] Înțelepciunea, eliberând prin pedepse de patimi, produce frica, iar prin dobândirea virtuților stârnind mintea să privească la cele viitoare, produce dorul după ele.

[52] Înțelepciunea este frică în cei ce n-o doresc, născând privațiunea prin fugă (de cele ale vieții), și este dor în cei ce o iubesc, sau deprindere de a se bucura (de alte bunuri).

îndrăgostit de ea, și la sfârșit iubire, ca să umple de bucurie spirituală pe cei care au dat totul pentru a se împărtăși de ea.

Aceștia cred că sunt „bărbații” despre care scrie Duhul, aceștia „robii și roabele”, „psalmozii și cântăreții”, „cămilele”, „catârii” și „asinii”. Nu e vorba de cei pe care îi cunoaște simțirea trupească, ci de cei pe care îi înțelege mintea curată și sunt zugrăviți de condeiul harului.

S-a isprăvit, cu ajutorul lui Dumnezeu, tomul al cincilea.

Întrebarea 56

Iarăși s-a scris in întâia carte a lui Ezdra: „Și auzind dușmanii seminției lui Iuda și Veniamin, au venit să vadă ce este cu sunetul trâmbițelor și au aflat că cei întorși din robie zidesc templul Domnului Dumnezeului lui Israel. Și apropiindu-se de Zorobabel și de Isus și de capii familiilor lui Israel, le grăiră lor: „Să clădim împreună cu voi, căci asemenea vouă ascultăm pe Domnul vostru și jertfim Lui din zilele lui Azvacafat, regele asirienilor, care ne-a strămutat aici”. Și le-au zis lor Zorobabel și Isus și capii familiilor lui Israel: „Nu putem zidi împreună casa Domnului Dumnezeului nostru. Noi vom zidi singuri Domnului Dumnezeului lui Israel” (1 Ezd. 4, 1-3). Ce înseamnă acestea și mai ales ce înseamnă gelozia pentru care n-au voit să zidească împreună cu aceia care se închinau aceluiași Dumnezeu?

Răspuns

Iuda înseamnă „mărturisire”. Iar înțelesul mărturisirii este îndoit[1]. Și anume, există o mărturisire de mulțumire pentru bunurile primite în dar, și există una pricinuită de mustrarea și de certarea pentru relele săvârșite. Căci mărturisire se numește și înșirarea cu mulțumire a binefacerilor dumnezeiești de către cei vinovați. Și amândouă produc smerenia, căci atât cel ce mulțumește pentru cele bune, cât și cel ce se cercetează pentru fărădelegi se umilesc[2]. Cel dintâi socotindu-se nevrednic pentru bunurile ce i s-au dat, cel de al doilea rugându-se să primească iertare pentru greșeli. Iar Veniamin se tălmăcește, după înțelesul exact al acestui cuvânt la evrei, „plânsul sau suspinarea mamei”, sau „îndrumarea mamei”, sau „fiul dreptei”, sau „zidirea poporului”.

---

[1][1] Mărturisirea este de două feluri.

[2][2] Toată mărturisirea, zice, smerește sufletul: cea dintâi învățându-l că a fost îndreptat prin har, iar cea de a doua că trebuie să se învinovățească pentru greșelile sale, întru întristarea de bunăvoie.

Deci tot cel ce se mărturisește într-unul dintre cele două chipuri arătate este din semința lui Iuda. Și tot cel ce plânge pentru virtute, sau are dreptatea ca pe o mamă care îi îndrumă cu pricepere viața și rațiunea, sau este multora cale și zidire spre mântuire pentru bogăția virtuții și revărsarea învățăturii sale în cuvânt, face parte din semința lui Veniamin[3]. Așa i-a definit Scriptura pe cei ce s-au eliberat din robia patimilor și au părăsit afecțiunea față de cele sensibile și s-au făcut, prin deprinderea cu nepătimirea, capabili să zidească casa lui Dumnezeu. Iar „casă" numesc mintea zidită din diferitele virtuți și rațiuni prin făptuire și contemplație, spre a fi locuință lui Dumnezeu în duh. În sfârșit, dușmanii acestora sunt cele patru neamuri mutate în pământul lui Israel de către Azvacafat, regele Asiriei. Căci acesta a fost primul care a adus în pământul lui Israel babilonieni, hutei, ematei și evei (4 Regi 17, 24).

Babilonienii închipuie mândria, tălmăcindu-se prin „fire confuză (zăpăcită)"[4]. Huteii închipuie slava deșartă întrucât își mută cugetarea de la virtute la stearpa părere de sine. Căci numele lor, tălmăcit, înseamnă „ieșire din acestea"[5].

Emateii închipuie voința de a plăcea oamenilor. Căci emat se tălmăcește „vederea celor din afară". Prin aceasta se împart darurile cele mai bogate acelora care cultivă virtutea în chip mincinos, pentru văzul oamenilor[6].

---

[3] Cel ce plânge pentru păcatele de mai înainte și are în sine în chip desăvârșit credința în Dumnezeu, care-l naște mereu spre dreptate, și-și oferă viața și rațiunea ca să se întipărească în ele toată virtutea, s-a făcut pe sine mădular al seminției duhovnicești a lui Veniamin, arătându-și nașterea după Dumnezeu ca faptă a voinței, nu a necesității. Căci cel ce suportă de bunăvoie nașterea după Dumnezeu este „fiul dreptei".

[4] Prin babilonieni înțelege mândria, dat fiind că aceasta produce o cugetare confuză. Căci patima mândriei constă în două neștiințe. Iar aceste două neștiințe împreunându-se, dau o cugetare confuză. Căci numai acela este mândru, care ignoră atât ajutorul dumnezeiesc, cât și neputința omenească. Deci mândria este lipsa cunoștinței de Dumnezeu și de om. Căci prin negarea celor două extreme ia ființă o afirmare mincinoasă.

[5] Prin hutei înțelege slava deșartă. Căci slava deșartă este abaterea de la scopul cel după Dumnezeu și îndreptarea spre alt scop decât cel dumnezeiesc. Fiindcă iubitorul de slavă deșartă este cel ce urmărește virtutea pentru slava sa, nu pentru a lui Dumnezeu, și care plătește prin ostenelile sale laudele goale de la oameni.

[6] Prin ematei înțelege voința de a plăcea oamenilor. Căci cel ce voiește să placă oamenilor are grijă numai de purtările din afară și de cuvintele lingușitoare, ca prin cele dintâi să fure vederea, iar prin cele de al doilea auzul acelora care se lasă îndulciți și impresionați numai de cele

În sfârșit, eveii închipuie înșelăciunea fățărniciei. Căci se tălmăcesc „șerpuitori”. Ei scot din virtute pe cei ce-i ascultă, prin înșelăciune și fățărnicie prietenoasă, așa cum a făcut șarpele dintâi cu Adam[7].

Iar Azvacafat, care i-a strămutat pe aceștia în pământul lui Israel, se tălmăcește „cel ce robește de la spate”, adică în chip ascuns și neobservat; sau „cel ce robește în lanțuri”. Dar e vădit că acesta este diavolul, care pe toate le face pe ascuns spre surparea firii omenești și pe fiecare îl strânge în lanțurile propriilor păcate. Acesta a adus în pământul lui Israel, adică în deprinderea cunoștinței și a virtuții, mândria, slava deșartă, voința de a plăcea oamenilor și fățărnicia, împreunându-le cu cei ce se îndeletnicesc cu virtutea și cunoașterea, ca să fure ostenelile celor ce se trudesc după bine, abătându-le cu viclenie spre alte lucruri decât spre cauza supremă, scopul activității lor[8].

Poate tocmai fiindcă știa că acești draci vicleni se țin pe urmele celor virtuoși, scrie dumnezeiescul Apostol tesalonicenilor (1 Tes. 2, 4-6) că nu s-a dus la ei „cu cuvinte de lingușire”, ca un fățarnic (cum poate credeau ei despre dânsul), nici „cu ascunse porniri de lăcomie”, vrând să placă oamenilor, nici „căutând mărire de la cineva”, ca un iubitor de slavă. Căci nu și-a arătat

---

ce se văd și se aud, și mărginesc virtutea numai la ceea ce cade sub simțuri. Deci voința de a plăcea oamenilor se arată în afișarea unor purtări și cuvinte care vor să fie cinstite de oameni ca virtuoase.

[7] Prin evei înțelege fățărnicia. Iar fățărnicia este afectarea prefăcută a prieteniei, sau ura acoperită sub înfățișarea prieteniei, sau dușmănia ce se arată ca bunăvoință, sau invidia ce-și dă o față iubitoare, sau dispoziția păcătoasă ce înșală pe privitori prin afișarea chipurilor virtuții, sau o viață care are forma virtuții, dar nu și podoaba ei de fapte, sau afectarea unei dreptăți ce constă numai în aparență, sau chipul filosofiei lucrătoare care acoperă golul ascuns al voinței virtuoase, sau amăgirea cu chip de adevăr pe care o cultivă cei ce imită pe șarpe prin șiretenia năravurilor.

[8] Cauza lucrurilor și a bunurilor din lucruri este Dumnezeu. Deci cel ce se ostenește pentru virtute și cunoștință și nu sporește, pe măsura creșterii sale în har, în recunoașterea nevredniciei proprii, nu a scăpat de răul mândriei. Iar cel ce cultivă binele pentru slava proprie se cinstește pe sine mai mult decât pe Dumnezeu, fiind străpuns de pironul slavei deșarte. De asemenea, cel ce săvârșește sau urmărește virtutea pentru a fi văzut de oameni pune aprobarea omenească mai presus de cea dumnezeiască, bolind de patima de a plăcea oamenilor. Iar cel ce își vopsește în chip viclean purtările sale cu buna cuviință a virtuții și-și acoperă dispoziția rea a voinței cu înfățișarea văzută a cuviosiei, spre amăgirea oamenilor, cumpără virtutea cu viclenia fățărniciei. Deci Azvacafat cel spiritual îndreaptă intenția fiecăruia dintre aceștia de la cauza proprie spre alte scopuri.

nicio mândrie, fiind vădite trăsăturile smereniei sale: nenumăratele prigoniri și pătimirile cu trupul, sărăcia desăvârșită și simplitatea în rostirea cuvântului. „Căci deși sunt simplu în cuvânt, dar nu și în cunoștință” (2 Cor. 11,6).

Deci „aceia auzind sunetul trâmbițelor, au venit să vadă ce e cu acest sunet și au aflat că cei scăpați din robie zidesc templul Domnului Dumnezeului lui Israel”. Trâmbițele, al căror sunet îl aud dracii necurați, sunt cuvintele despre virtute și cunoștință. Iar sunetul acestor cuvinte sunt faptele virtuților și buna statornicie în modul de comportare a celor ce s-au întors prin pocăință de la păcat la virtute și s-au ridicat de la neștiință la cunoștința de Dumnezeu[9].

„Și au venit la Zorobabel și la Isus și la capii familiilor și le-au zis lor: «Să clădim împreună cu voi, căci la fel cu voi ascultăm de Domnul vostru și-l jertfim Lui »”. Zorobabel este mintea activă, Isus mintea contemplativă[10], iar capii familiilor sunt puterile (facultățile) sufletului din care răsar modurile virtuții și rațiunile cunoștinței. De acestea se apropie dracii necurați ai mândriei, ai slavei deșarte, ai voinței de a plăcea oamenilor și ai fățărniciei, zicând: „Să clădim împreună cu voi templul Domnului”. Căci niciunul dintre acești draci vicleni nu împiedică vreodată râvna omului virtuos, ci înlăturând mai degrabă lipsurile virtuților îndeamnă la și mai mari silințe, făcându-se împreună-râvnitor cu cei ce se nevoiesc, ca să atragă la sine inima celui ce se străduiește, după ce a pierdut măsura constantă a moderației, și să-l conducă pe neobservate spre altă țintă decât cea spre care credea că merge. De aceea spun viclenii: „la fel cu voi ascultăm de Domnul vostru”. Căci nu urăsc neprihănirea și nu se scârbesc de post, nici de împărțirea de ajutoare, sau de primirea de străini, sau de cântarea de psalmi, sau de citiri, sau de învățăturile cele mai înalte, sau de culcarea pe jos, sau de veghere, sau de toate celelalte prin care se caracterizează viața după Dumnezeu, până ce scopul și cauza celor ce se săvârșesc le slujește lor. De aceea pe ceilalți draci îi observă ascetul mai repede și scapă mai ușor de vătămarea ce vine de la ei. Dar pe aceștia, care au aparența că ajută omului să umble pe calea virtuții și că zidesc împreună cu el

[9] Cuvintele lui Dumnezeu grăite simplu, numai prin rostire, nu se aud, neavând drept glas faptele celor ce le grăiesc. Iar dacă se rostesc cu glas prin împlinirea poruncilor, dracii se mistuie de puterea acestui glas, iar oamenii zidesc cu râvnă, prin sporirea în faptele dreptății, templul dumnezeiesc al inimii.

[10] Prin Zorobabel se înțelege aici mintea activă, dat fiind că e mai războinic, iar prin Isus, mintea contemplativă, dat fiind că e preot și a fost rânduit să facă necontenit rugăciuni către Dumnezeu.

templul Domnului, ce minte înaltă i-ar putea descoperi? Ea poate aceasta numai „prin cuvântul viu și lucrător care pătrunde în toate și străbate până la despărțitura sufletului și a duhului” (Evr. 4, 12), adică cunoaște care dintre fapte și gânduri sunt sufletești sau forme și mișcări naturale ale virtuții, și care duhovnicești sau forme și mișcări mai presus de fire și proprii lui Dumnezeu, date firii prin har[11] [171]; prin cuvântul care străbate până la despărțitura „dintre încheieturi și măduvă”, cunoscând potrivirea sau nepotrivirea dintre modurile virtuții și rațiunile duhovnicești[12]; prin cuvântul care „judecă cugetările și intențiile inimilor” (Evr, 4, 12), adică afecțiunile ascunse ale adâncului nostru față de cele spuse și pricinile nevăzute ale acestora din suflet[13].

Căci „nu este înaintea Lui nicio făptură ascunsă”, se înțelege în noi, care credem că ne putem ascunde; „fiindcă toate sunt goale și descoperite” (Evr. 4, 13), nu numai cele ce s-au făcut și s-au gândit, ci și cele ce se vor face și se vor gândi. Căci poate despre faptele și gândurile viitoare spune Scriptura că „nu este făptură ascunsă”, și nu despre cele ce s-au săvârșit. Fiindcă acestea ne sunt și nouă înșine și le sunt și altora descoperite. Cu atât mai mult lui Dumnezeu, Care a cunoscut de mai înainte toate veacurile nesfârșite care au fost, sunt și vor fi, și Care are de mai înainte prin fire cunoștința facerii tuturor; și Care nu din lucruri, ci de la Sine a primit în Sine de mai înainte cunoștința lucrurilor. Căci El este cunoștința ființială a lucrurilor, fiind Făcătorul lor; e însăși cunoștința (αυτό γνώσις), ca Cel ce are cunoștința Sa prin fire, mai presus de orice cauză. Dar chiar și față de aceasta Se află mai presus în tot chipul, conform unei rațiuni suprainfinite, care

---

[11] Despărțitura sufletului și a duhului indică deosebirea dintre virtuțile din fire, ale căror rațiuni le avem în chip firesc, și cele de la Duhul, al căror har îl primim în dar[171]. Deosebirea acestora o face Scriptura în chip clar.

[171] Interpretarea aceasta înlătură trihotomismul. Sufletul e firea, duhul e harul. Sau sufletul e omul lăuntric natural, iar duhul e omul lăuntric duhovnicesc, adică sufletul străbătut de har.

[12] „Măduva” este cuvântul dumnezeiesc, care nutrește ca pe niște oase gândurile dumnezeiești din noi, care, la rândul lor, susțin trupul virtuților. Iar „încheietura” este modul făptuirii, în care se realizează unirea gândurilor cu rațiunile dumnezeiești spre a da întregul virtuții.

[13] „Cugetările și intențiile”, pe care zice că le judecă cuvântul, sunt legăturile afectuoase ale sufletului cu rațiunile dumnezeiești și cu gândurile și cauzele acestor legături. Căci cugetarea mișcă amintirea, care este prin fire afecțiune, iar intenția privește spre sfârșit, ceea ce e propriu cauzei.

depășește de infinite ori însăși infinitatea[172] [14]. Căci El este Făcătorul și al așa-zisei cunoștințe în orice sens și chip, și nu este accesibil niciunei cunoștințe ce poate fi cugetată sau rostită.

Cine deci, neavând acest cuvânt[173] sălășluit în adâncul inimii, va putea să scape de vicleșugurile ascunse ale fățărniciei dracilor împotriva noastră și să stea de sine, cu totul singur, fără niciun amestec cu ei, și să zidească templul Domnului, asemenea marelui Zorobabel, a lui Isus și a capilor de familii, care spun hotărât și cu glas mare duhurilor amăgitoare ale mândriei, ale slavei deșarte, ale plăcerii de la oameni și ale fățărniciei: „Nu vom zidi cu voi templul Domnului Dumnezeului nostru, ci vom zidi singuri Domnului lui Israel”? Numai cel ce are acest cuvânt poate cunoaște că amestecul dracilor cauzează stricăciunea și surparea întregii clădiri și întinează harul și frumusețea strădaniilor închinate lui Dumnezeu. Căci nimeni nu poate, având ca ajutor la virtute pe vreunul dintre dracii pomeniți, să o zidească pe aceasta lui Dumnezeu. Pentru că nu are pe Dumnezeu ca scop în cele ce le face, ca să se exercite în virtute privind spre El. Deci nu din gelozie n-au primit cei ieșiri din robie pe babilonieni, pe hutei, pe ematei și pe evei să zidească împreună cu ei templul Domnului, ci fiindcă au cunoscut cursele ce se ascundeau în aparența de prietenie a dracilor, care voiau să le aducă prin bine, pe neobservate, moartea păcatului.

Fie deci ca și noi să zicem totdeauna duhurilor răutății care ne momesc în chip nevăzut cu înfățișarea prieteniei duhovnicești și ne spun: „Să zidim împreună cu voi templul Dumnezeului vostru”, „Nu putem să zidim împreună casa Domnului Dumnezeului nostru, ci noi vom zidi singuri Domnului lui Israel”. Singuri într-o anumită privință, deoarece, odată ce ne-am eliberat de duhurile care ne războiau din lipsa virtuții și de la care am ieșit, nu vrem ca,

---

[172] A se vedea paralela în *Capete gnostice* I, 49 *(Filoc. rom.,* vol. II, E.I.B.M.O., 2008, p. 172). Dumnezeu ca ființă e mai presus de infinitatea energiilor Sale, de care se vor împărtăși făpturile. E o gradație „infinită” în infinitate. Infinită este bucuria întâlnirii făpturii cu Dumnezeu, dar niciodată nu se termină creșterea acestei bucurii.

[14][14] Cunoștința ființială este Dumnezeu. Dar mintea premerge în chip vădit oricărei cunoștințe, căci aceasta cade sub ea. Deci Dumnezeu este mai presus și de această cunoștință, dat fiind că este în chip suprainfinit mai presus și de orice minte sub care cade cunoștința.

[173] Se pare că în toată această interpretare a locului de la Evrei 4, 12, λόγος e considerat de Sfântul Maxim nu „cuvânt”, ci rațiune, inspirație, pătrundere, iluminare, străfulgerare a înțelegerii, a rațiunii, șoaptă sau rază pornită din Logosul ceresc.

înălțându-ne prin excesele noastre[15], să fim iarăși străpunși și să cădem cu atât mai cumplit ca întâia oară, cu cât din cea dintâi cădere exista nădejdea întoarcerii, în temeiul unei iertări pentru slăbiciune, dar din cea de a doua întoarcerea este cu neputință sau foarte grea, deoarece acum suntem urâți din pricina mândriei ce ne vine din faptul că am săvârșit în loc de cele de-a dreapta, altele care sunt și mai la dreapta[16]. Dar totuși nu singuri în altă privință, deoarece îi avem pe Sfinții îngeri ca ajutoare la cele bune, dar și mai mult pe Dumnezeu, Care Se arată El Însuși pe Sine în noi prin faptele dreptății[174] și ne zidește pe noi Sieși templu sfânt

---

[15] Dracii care războiesc sufletul în lipsa virtuții sunt aceia care îl învață desfrâul și beția, iubirea de arginți și cele asemenea. Iar cei ce îl războiesc din pricina excesului de virtute sunt aceia care îl învață părerea de sine, slava deșartă, mândria și cele asemenea, strecurând și prin cele de-a dreapta, în chip ascuns, ispitele cele de-a stânga.

[16] Definiția virtuții este unirea prin cunoștință a neputinței omenești cu puterea dumnezeiască. Deci cel ce se închide pe sine în neputința firii încă nu ajuns la hotarul virtuții. Din această pricină el păcătuiește, ca unul ce n-a primit încă puterea care întărește neputința. Iar cel ce prezintă cu îndrăzneală în loc de puterea dumnezeiască neputința proprie ca putere, a sărit peste hotarul virtuții. El păcătuiește prin aceea că nu recunoaște ceea ce s-a făcut mai pe urmă prin el în chip suprafiresc. El socotește păcatul drept virtute. E mai de iertat deci cel ce s-a închis în neputința sa naturală, pătimind mai bine căderea de la virtute din trândăvie, decât cel ce prezintă în loc de puterea dumnezeiască neputința proprie ca putere în stare să împlinească datoriile. Căci mai degrabă își pricinuiește căderea prin îndrăzneala sa.

174 Virtuțile sunt prima treaptă a unirii noastre cu Dumnezeu, iar cunoașterea a doua. Între asceză sau făptuire și mistică nu e o opoziție, ci o continuitate. În faza activă, unirea nu e atât de ființială și de durabilă, pentru că dumnezeiescul e prezent numai în parte, lăsând loc și creaturalului. În faza mistică, creaturalul a făcut loc cu totul dumnezeiescului. Paul Hankamer *(op. cit.),* arătând că Schiller a crezut în unirea omului cu Dumnezeu prin fapta morală, iar Eckhart și Goethe prin mistică, socotește că prima este o unire prin voință, a doua prin ființă, că prima este neexistențială și trecătoare, a doua existențială și statornică. „Această unire prin faptă rămâne totdeauna mărginită, oarecum vremelnică. Prin fapta morală Dumnezeu nu devine trăit ființial în om. El rămâne în afară de om și pretinde o împlinire treptată a poruncii și a legii care e în afară de om și deasupra omului". La Eckhart și Goethe, omul nu mai e despărțit de Dumnezeu numai prin voință, ci prin ființă, prin faptul că e o individualitate. „Nu de faptă, ci de ființă e aici vorba. Nicio făptuire morală nu tămăduiește un astfel de neajuns. Numai o nimicire poate ajuta, moartea și învierea, jertfa adânc tainică, care e destinul necesar al întregii umanități. Mântuirea aici este o unire supramorală, reală și ființială între Spiritul universal și persoană" (p. 24-25).

și slobod de toată patima.

Întrebarea 57

„Mult poate rugăciunea lucrătoare a dreptului (Iac. 5, 16). *Ce înseamnă „lucrătoare”?*[175]

Răspuns

Eu știu că rugăciunea este lucrătoare în două feluri. Într-unul, când cel ce se roagă aduce rugăciunea sa lui Dumnezeu împreunată cu faptele poruncilor, când deci rugăciunea lui nu cade de pe limbă numai ca un cuvânt simplu și ca un sunet gol al vocii, zăcând leneșă și fără consistență, ci când este lucrătoare, vie și însuflețită prin împlinirea poruncilor. Căci rugăciunea și cererea își primesc consistența când le umplem prin virtuți. Această umplere face rugăciunea dreptului tare, încât toate le poate lucrând prin porunci.

Într-alt fel este lucrătoare când cel ce are lipsă de rugăciunea dreptului săvârșește faptele rugăciunii îndreptându-și viața de mai înainte și făcând tare cererea dreptului, întrucât o împuternicește prin purtarea sa cea bună. Căci nu folosește rugăciunea dreptului celui care, având trebuință de ea, se desfată mai mult cu păcatele decât cu virtuțile. De pildă, marele Samuel plângea odinioară pe Saul, care păcătuise, dar nu putea să-L facă pe Dumnezeu îndurător, neavând în ajutorul plânsului său îndreptarea cuvenită a păcătosului. De aceea Dumnezeu, oprind pe slujitorul Său de la plânsul de prisos, îi zice: „Până când vei plânge pentru Saul? Căci Eu l-am lepădat pe el, ca să nu mai împărățească peste Israel” (1 Regi 16, 1).

De asemenea Ieremia, care suferea tare pentru poporul iudeilor înnebunit de amăgirea dracilor, nu este auzit când se roagă, întrucât nu are ca putere a rugăciunii întoarcerea necredincioșilor iudei de la rătăcire. De aceea, oprindu-l și pe el Dumnezeu de la rugăciunea în zadar, zice: „Și tu nu te mai ruga pentru poporul acesta și nu-Mi mai cere să am milă de ei; nu te mai ruga și nu mai veni la Mine pentru ei, că nu voi auzi” (Ier. 7,

---

Dar din locul acesta al Sfântului Maxim și din cele în care spune că Hristos e ființa virtuții, rezultă că nu se poate face o deosebire atât de categorică între unirea cu Dumnezeu prin virtuți și unirea mistică. Unirea prin virtuți nu e numai o unire în sectorul voinței, ci ea atinge și ființa omului. Iar unirea prin ființă nu se poate realiza fără unirea prin voință.

[175] ενεργούμενη s-ar putea traduce poate mai corect ca „lucrată”: rugăciune lucrată prin fapte. Dar lucrată în felul acesta, rugăciunea devine la rândul ei lucrătoare, eficace; din principiu pasiv, factor activ.

16).

Este cu adevărat o mare nesimțire, ca să nu zic nebunie, să ceară mântuire prin rugăciunile drepților acela care-și desfată sufletul cu cele stricăcioase, și să ceară iertare pentru acele fapte cu care se laudă întinându-se cu voința. Cel ce are trebuință de rugăciunea dreptului trebuie să nu o lase nelucrătoare și inertă dacă urăște cu adevărat cele rele, ci să o facă lucrătoare și tare, întraripând-o prin propriile sale virtuți și în stare să ajungă la Cel ce poate să dea iertare pentru greșeli.

Prin urmare, mult poate rugăciunea dreptului când e lucrătoare fie prin dreptul care o face, fie prin cel ce roagă pe drept s-o facă. Când e lucrătoare prin dreptul care o face, îi dă lui îndrăzneală către Cel ce poate să împlinească cererile drepților; iar când e lucrătoare prin cel ce roagă pe drept s-o facă, îl eliberează pe el de ticăloșia de mai înainte, schimbându-i dispoziția spre virtute.

Întrebarea 58

„Întru aceasta vă bucurați puțin acum, măcar că trebuie să vă întristați în multe feluri de încercări” (1 Petru 1, 6). *Cum, întristat fiind cineva în încercări, poate să se bucure întru cele ce se întristează?*

Răspuns

Cuvântul adevărului cunoaște două feluri de întristări: una ascunsă în suflet, iar alta arătată prin simțire. Cea dintâi[1] cuprinde tot adâncul sufletului, lovit de biciul conștiinței; iar cea de-a doua se întinde peste toată simțirea care se adună din revărsarea ei naturală sub povara durerilor[2]. Cea dintâi este urmare a plăcerii trăite cu simțurile, iar cealaltă a bucuriei din suflet[3] [176] [177]. Mai bine zis, una este urmarea patimilor de

[1][1] Adică întristarea sufletului.

[2][2] Acum numește întristare durerea simțirii.

[3][3] Întristarea sufletului este urmarea plăcerii simțurilor, căci din aceasta se naște întristarea sufletului. De asemenea, întristarea trupului este urmarea plăcerii sufletului, căci bucuria sufletului se face întristare a trupului[176].

[176] Bucuria sufletească e concomitentă cu asceza trupească.

[177] Bucuria duhovnicească înseamnă o comprimare a plăcerilor senzuale, precum plăcerile senzuale produc întristare în suflet.

bunăvoie ale simțurilor, iar cealaltă a celor fără de voie[178].

Căci întristarea este, după părerea mea, o dispoziție din care lipsește plăcerea. Iar lipsa plăcerilor e adusă de osteneală. Osteneala, la rândul ei, e provocată în chip vădit de lipsa deprinderii naturale sau de pierderea ei. Iar lipsa deprinderii naturale e produsă de îmbolnăvirea puterii ce se află prin sine la dispoziția deprinderii. Această boală a puterii ce se află prin fire la dispoziția deprinderii vine din reaua întrebuințare a lucrării ei naturale. În sfârșit, reaua întrebuințare a lucrării ei constă în mișcarea puterii spre ceea ce nu e potrivit cu firea și nu are consistentă[4].

Dar precum cunoaște Scriptura două feluri de întristări, la fel cunoaște două feluri de ispite (încercări)[5]. Unul cu voia și unul fără de voie, unul creator de plăceri voite, celălalt aducător de dureri fără de voie. Ispita cu voia dă ființă plăcerilor voite, iar cea fără de voie aduce durerile fără de voie[179]. Una este cauza

---

178 Patimile de bunăvoie sunt cele păcătoase. Ele produc întristare sufletului. Patimile fără de voie sunt durerile, strâmtorările. Ele produc întristare simțurilor.

[4][4] Definițiile întristării se alternează în ce privește cauza care o produce.

[5][5] Întristarea este de două feluri. Una este a simțirii, născându-se din lipsa plăcerilor trupești; iar alta a minții, producându-se prin lipsa bunurilor sufletului. Dar tot de două feluri zice că sunt și ispitele. Unele sunt cu voia, altele fără de voie. Cele cu voia sunt, pe de o parte, pricinile plăcerii trupești a simțurilor, pe de alta, ale întristării din suflet. Căci numai păcatul săvârșit întristează sufletul. Iar cele fără de voie, care se arată în strâmtorările involuntare, sunt pricinile plăcerii din suflet și ale durerii trupești a simțurilor.

179 Ispita fără de voie, care e o suferință, un necaz, o osteneală, e mai potrivit să se numească încercare. E și ea o ispită, întrucât suferința îl face și ea pe om adeseori să păcătuiască pentru a scăpa de ea. Dar pe când ispita plăcerii (ispita în sens restrâns) trebuie respinsă, ispita durerii (încercarea) trebuie acceptată. Deci atitudinile față de ele trebuie să fie direct opuse. Rău ar fi când s-ar respinge amândouă (indiferentism, apatie), dar și mai rău când s-ar accepta ispita plăcerii și s-ar respinge a durerii. Ispita (plăcerii) aduce plăcere simțirii și întristare sufletului, iar încercarea (durerii) aduce întristare simțirii și bucurie sufletului. Nu te poți bucura cu sufletul și totodată desfăta cu simțurile, adică nu poți primi deodată și ispita, și încercarea. Deci beția și desfătarea pe care o simțim în vremea unei voluptăți, deși ni se pare că ne-a pătruns toată ființa, e numai o plăcere a simțurilor, nu și a sufletului. Sufletul a putut să se scufunde în acele clipe, dacă nu simțim în mijlocul acelei voluptăți o întristare internă ca semn al prezenței lui. Am devenit, cu alte cuvinte, în acele clipe, întregi ai simțurilor. În niciun caz voluptatea nu e și a sufletului.

întristării din suflet, iar cealaltă a întristării după simțuri[6].

De aceea socotesc că Domnul și Dumnezeul nostru, învățând pe ucenicii Săi cum trebuie să se roage, le spune să se roage să nu le vină felul ispitelor cu voia: „Și nu ne duce pe noi în ispită” (Matei 6, 13), adică îi învață pe ucenicii Săi să se roage să nu fie lăsați să facă experiența ispitelor plăcerii, adică a celor voite și poftite. Iar marele Iacob, zis fratele Domnului, învățând pe cel ce luptă pentru adevăr să nu se ferească de felul ispitelor fără de voie, zice: „Mare bucurie să socotiți, frații mei, când cădeți în felurite ispite” (Iac. 1, 2), adică în încercările care nu sunt voite și poftite și produc dureri[7]. Și Domnul o arată aceasta limpede adăugând: „ci ne izbăvește de cel-rău”, iar marele Iacob zicând: „știind că cercarea credinței voastre lucrează răbdarea, iar răbdarea să-și aibă lucrul ei desăvârșit, ca să fiți desăvârșiți și întregi, fără nicio lipsă” (Iac. 1, 3-4). „Desăvârșit” este cel ce luptă împotriva ispitelor cu voia prin înfrânare, și în cele fără de voie stăruie cu răbdare[8], iar „întreg” este cel ce-și însoțește făptuirea cu cunoștința și a cărui contemplație nu este lipsită de fapte[9] [180].

Așadar, întristarea și plăcerea fiind împărțite între suflet și simțire, cel ce caută plăcerea sufletului primește întristarea simțurilor și devine cercat, desăvârșit și întreg. „Cercat”, întrucât a experiat prin simțire cele contrare[181]; „desăvârșit”, întrucât a luptat neobosit cu plăcerea și întristarea din simțuri prin înfrânare și răbdare; „întreg”, întrucât păstrează neștirbite, statornice și constante deprinderile care luptă cu dispozițiile simțirii, opuse întreolaltă; aceste deprinderi sunt făptuirea și contemplația, care rămân legate întreolaltă și nedespărțite, făptuirea vădind prin modurile ei cunoștința contemplației, iar contemplația purtând, ca și rațiunea, platoșa virtuții cu fapta[10].

---

[6] Ispita cu voia produce întristarea în suflet și creează plăcerea în simțuri; iar cea fără de voie naște plăcerea sufletului și întristarea trupului.

[7] Domnul ne învață să ne rugăm să nu ajungem în ispitele cu voia, care produc plăcere trupului și durere sufletului. Iar marele Iacob ne îndeamnă să ne bucurăm de încercările cele fără de voie, care alungă plăcerea trupului și durerea sufletului.

[8] Arată pe cine numește desăvârșit.

[9] Arată pe cine numește întreg.

180 Dovadă că în mistica răsăriteană contemplația nu înseamnă inactivitate, cum a fost aceasta socotită. Treapta contemplativă nu o desființează pe cea activă, anterioară.

181 Cele contrare simțurilor sunt durerile.

[10] „Cercat” este cel ce a făcut experiența durerii și a plăcerii trupești, întrucât a încercat atât latura favorabilă, cât și pe cea

Deci, fiindcă Scriptura spune că întristarea ca și plăcerea sunt de două feluri, și una se află în suflet, iar alta în simțuri, să privim pe scurt și cauzele lor.

Întristarea din suflet este îndoită. Una este pentru greșelile proprii, alta pentru greșelile străine. Iar cauza acestei întristări este în chip vădit plăcerea după simțuri a celui ce se întristează sau a celor pentru care se întristează[11]. Căci judecând drept, aproape că nu este păcat în oameni care să nu-și aibă ca început al nașterii sale afecțiunea nerațională a sufletului față de plăcerea simțurilor[12].

Iar cauza plăcerii din suflet este, în chip vădit, întristarea după simțuri a celui ce se veselește și se bucură de virtuțile proprii sau ale altora[13]. Căci după judecata cea dreaptă, aproape că nu este virtute între oameni care să nu aibă ca început al nașterii sale întoarcerea înțeleaptă a sufletului de la simțire[14]. Dobândind sufletul care urmărește virtutea această desfacere de simțire, aceasta din urmă se va afla în chip necesar în dureri și osteneli, nemaiavând unită cu ea puterea care născocește diferitele plăceri în temeiul afecțiunii voluntare a sufletului față de ele[15]. Dimpotrivă, această putere respinge acum bărbătește, prin înfrânare, năvala plăcerilor firești ale simțurilor. Iar față de ostenelile și durerile fără de voie și potrivnice firii ce vin asupra-i rămâne cu totul neînduplecată, neputând fi abătută de la deprinderea și de la frumusețea dumnezeiască a virtuții, de plăcerea cea fără consistență. Și nu cade de la înălțimea virtuților ca să abată ostenelile ce vin asupra-i, pentru a cruța trupul de

---

nefavorabilă a celor trupești. „Desăvârșit” este cel ce a biruit plăcerea și durerea trupului prin puterea rațiunii. Iar „întreg” este cel ce și-a păstrat neschimbate deprinderile făptuirii și ale contemplației, prin tăria dragostei de cele dumnezeiești.

[11] Oricărei întristări din suflet îi premerge, zice, o plăcere a trupului.

[12] Fără legătura pătimașă a sufletului cu simțurile nu este în oameni păcat.

[13] Cel ce domolește trupul prin ostenelile de bunăvoie bucură sufletul duhovnicește.

[14] Virtutea se naște prin înstrăinarea de bunăvoie a sufletului de trup.

[15] Puterea născocitoare de care vorbește este puterea cugetătoare (mintală) a sufletului. Aceasta ieșind din legătura cu simțurile, nu mai are cine să se îngrijească de plăceri pe seama trupului, printr-o afecțiune de bunăvoie față de el. Ea nu se mai ocupă nici cu ușurarea durerii trupului, din pricina preocupării totale și afectuoase a voinței de cele dumnezeiești.

simțirea durerilor. Iar cauza întristării după simțuri este preocuparea totală a sufletului de cele conforme firii sale, pe când plăcerea după simțuri o produce în chip vădit lucrarea sufletului contrară firii lui, neputând avea alt început al nașterii ei decât abaterea sufletului de la cele conforme firii sale[16]. Căci lucrarea după fire a minții și a simțurilor sunt opuse una alteia din pricina deosebirii extreme a celor supuse lor[17]. Pentru că cele supuse minții sunt entitățile spirituale și necorporale pe care le sesizează după ființă; iar cele supuse simțurilor sunt lucrurile sensibile și corporale pe care le percep ele de asemenea prin fire.

Deci fiindcă nu e cu putință minții să străbată la cele spirituale înrudite cu ea fără contemplarea lucrurilor sensibile, așezate la mijloc, iar aceasta nu se poate face fără lucrarea simțurilor care o întovărășește și care e înrudită cu lucrurile sensibile[18], pe drept cuvânt, dacă se lipește de înfățișările celor văzute, socotind lucrarea simțurilor care o întovărășește drept o lucrare naturală[19], cade din cele spirituale și conforme firii, prinzându-se, așa zicând, cu amândouă mâinile de cele corporale și contrare firii. Purtată apoi de acestea în chip nerațional (din pricina simțirii care a biruit-o), mintea pe de o parte naște întristarea din suflet, întrucât acesta e lovit de biciuirile dese ale conștiinței, iar pe de alta produce plăcerea din simțire, îngrășând-o cu născocirile mijloacelor de desfătare a trupului. Dacă însă mintea, de la prima atingere prin simțuri cu cele văzute, taie înfățișarea acestora și contemplă rațiunile duhovnicești ale lucrurilor, curățite de figurile așezate pe ele, produce plăcerea din suflet, nemaifiind reținută de niciunul dintre lucrurile văzute prin simțuri, și naște întristarea din simțire, aceasta fiind lipsită de toate lucrurile naturale sensibile. Căci acolo unde simțurile sunt

---

[16] Preocuparea sufletului de cele conforme cu firea se face începutul durerii simțurilor. Căci sufletul ostenindu-se pentru cele bune după fire, nu mai este nicio putere care să născocească mijloacele ce procură plăcere simțurilor.

[17] Simțurilor le sunt supuse cele sensibile, iar minții, cele inteligibile. Deci mare este deosebirea între cele sensibile și cele inteligibile.

[18] Mintea, îndată ce socotește lucrarea simțurilor ca proprie, se încâlcește în înfățișările lucrurilor sensibile și născocește plăceri pe seama trupului, neputând străbate dincolo de natura celor văzute, fiind reținută de legătura pătimașă cu simțurile.

[19] Cel ce preface legile lucrurilor, prin imitare, în lege a sa este un virtuos, făcând rațională mișcarea celor lipsite de rațiune. Iar cel ce preface legea sa în legile altora, prin imitare, e un pătimaș, schimbând rațiunea în ceea ce-i lipsit de rațiune.

cârmuite de rațiune în contemplarea celor văzute, trupul e lipsit de toată plăcerea după fire, neavând simțurile slobode și dezlegate de lanțurile rațiunii, ca să slujească plăcerilor[182] [20].

Dacă deci, precum am spus, întristarea sau durerea sufletului (căci sunt unul și același lucru) e produsă de plăcerea din simțire, iar întristarea sau durerea simțirii, de plăcerea din suflet, pe drept cuvânt cel ce dorește și nădăjduiește viața „păstrată în cer spre moștenire nestricăcioasă, neprihănită și nevestejită, prin învierea din morți a Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos” (1 Petru 1,3-4), are în suflet o veselie și o bucurie negrăită, bucurându-se neîncetat de nădejdea bunurilor viitoare, dar în trup și în simțire poartă întristarea sau ostenelile cauzate simțirii de feluritele încercări și de durerile prilejuite de ele. Căci orice virtute este însoțită de plăcere și de durere: durere pentru trup, care se lipsește de simțirea dulce și lină, și plăcere pentru suflet, care se desfată în duh cu rațiunile curățite de tot ce cade sub simțuri.

Se cuvine deci ca mintea, întristându-se în viața aceasta (căci așa cred că se înțelege „acum”) cu trupul pentru multele strâmtorări ce-i vin din încercările pentru virtute, să se bucure și să se veselească cu sufletul pururea pentru nădejdea bunurilor veșnice, chiar dacă simțirea e apăsată de durere. „Căci nu sunt vrednice pătimirile timpului de acum de slava viitoare ce se va descoperi nouă” (Rom. 8, 18), zice Apostolul.

În felul acesta se poate omul bucura, după părerea mea, pentru ceea ce se întristează. Căci întristându-se cu trupul de virtute din pricina ostenelilor, se bucură cu sufletul de aceeași virtute, privind la frumusețea celor viitoare ca la ceva prezent[21].

---

[182] Deci pentru Sfântul Maxim cele două plăceri, din suflet și din simțire, nu pot fi în niciun caz împreună. Nu le poate avea cineva deodată pe amândouă. Dimpotrivă, plăcerii din suflet îi corespunde durerea din simțire și viceversa. Omul trebuie deci să aleagă deodată cu plăcerea din una, durerea din cealaltă. În textul grec pretutindeni se vorbește de „simțire”. Eu am tradus uneori prin „simțuri”. E vorba de lucrarea simțurilor, de percepție, la care se poate asocia o plăcere sau o întristare.

[20] Când stăpânește în noi rațiunea, aceasta chinuiește în mod necesar trupul, care îi slujește în vederea virtuții.

[21] Trupul e al sufletului, iar nu sufletul al trupului. Căci cel mai mic este al celui mai mare, nu cel mai mare al celui mai mic. Deci, fiindcă pentru greșeala dintâi a răsărit în trup legea păcatului, care este plăcerea simțurilor, iar pentru aceasta s-a hotărât moartea trupului prin osteneli și dureri, rânduită spre desființarea legii păcatului, cel ce știe că moartea s-a ivit din pricina păcatului, spre desființarea lui, se bucură pururea în sufletul său când vede cum e desființată legea păcatului din trupul său prin feluritele osteneli și dureri, ca să primească fericita viață

Pentru această frumusețe, cel ce se înnoiește necontenit prin nașterea sufletului în duh, moare în fiecare zi, asemenea marelui David (Ps. 43, 24; 1 Cor. 15, 31), prin renunțarea de bunăvoie la trup, având atât plăcerea mântuitoare, cât și întristarea folositoare[22]. Iar prin întristare nu înțelegem pe cea nerațională, a celor mulți, care apasă sufletul pentru că e lipsit de plăceri sau de bunuri materiale ce stârnesc în om porniri contrare firii spre cele care nu trebuie[23] și îl fac să fugă de cele ce nu trebuie să fugă[24], ci pe cea rațională și încercată de cei înțelepți în cele dumnezeiești, și pe cea care descoperă răul prezent. Căci întristarea este un rău prezent, care se află în suflet, când plăcerea simțirii împiedică discernământul rațiunii, sau în simțire, când drumul sufletului înaintează neîmpiedicat în virtute, aducând cu atât mai multe strâmtorări simțirii, cu cât procură mai multă plăcere și bucurie sufletului închinat lui Dumnezeu, prin lumina înrudită a virtuții și a cunoștinței.

Întrebarea 59

„Pentru această mântuire au căutat cu stăruință și au cercetat cu de-amănuntul Prorocii care au prorocit despre harul cel rânduit vouă, cercetând care și ce fel de timp este acela arătat lor de Duhul lui Hristos din ei, Care le mărturisea despre Patimile în Hristos și despre măririle de după ele” (1 Petru 1, 10-11). *Dacă fericiții Proroci ne-au lăsat în scris cele ce au răsunat în urechile lor de la Duhul, ca să le căutăm și să le cercetăm, cum și cu ce căutare și cercetare le-au căutat și cercetat, odată ce le-au răsunat în urechi și au scris cele descoperite lor?*

Răspuns

viitoare în duh. Căci știe că nu poate ajunge la aceea dacă nu e golită mai înainte din trup, ca dintr-un vas, încă în această viață, legea păcatului, susținută prin afecțiunea voinței față de el.

[22] Plăcerea mântuitoare este plăcerea sufletului pentru virtute. Iar întristarea folositoare, durerea trupului de dragul virtuții.

[23] Cel ce e lipit de patimi și de lucruri își duce pornirile spre cele ce nu se cuvin.

[24] Cel ce nu primește întâmplările care îl depărtează de patimi și de lucruri fuge de cele ce nu trebuie să fugă.

Puterile de căutare și de cercetare a lucrurilor dumnezeiești sunt sădite în firea oamenilor, ființial, de către Făcător, prin însăși aducerea ei în existență. Iar descoperirile lucrurilor dumnezeiești le împărtășește prin har puterea Preasfântului Duh. Dat fiind însă că cel-viclean a țintuit în urma păcatului aceste puteri încă de la început de firea celor văzute, „și nu mai era cine să înțeleagă și să caute pe Dumnezeu” (Ps. 13, 2; 53, 3), întrucât toți cei părtași de firea omenească își mărgineau puterea minții și a rațiunii la înfățișarea lucrurilor sensibile și nu mai aveau nicio înțelegere pentru cele mai presus de simțuri, pe drept cuvânt harul Preasfântului Duh a restabilit puterea celor ce n-au îmbrățișat rătăcirea cu intenție și cu toată inima, dezlipind-o de cele materiale. Deci reprimind-o curățită prin har, aceștia au căutat întâi și au cercetat, apoi au căutat cu stăruință și au cercetat cu de-amănuntul tainele dumnezeiești prin același har al Duhului.

Fiindcă nu e îngăduit să zicem că numai harul de sine lucrează în Sfinți cunoștințele tainelor, fără puterile care primesc prin fire cunoștința[1]. Căci atunci socotim că sfinții Proroci nu înțelegeau iluminările date lor de către Preasfântul Duh. Dar în acest caz cum ar mai fi adevărat cuvântul care zice: „Înțeleptul înțelege cele din gura sa” (Pilde 16, 25; Septuaginta)? Pe de altă parte, n-au primit cunoștința adevărată a lucrurilor nici numai căutând-o prin puterea firii, fără harul Duhului Sfânt. Căci atunci s-ar dovedi de prisos sălășluirea Duhului în Sfinți, neajutându-le întru nimic la descoperirea adevărului. Și cum ar mai fi adevărat cuvântul care zice: „Toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorând de la Părintele luminilor” (Iac. 1, 17); sau: „Fiecăruia i s-a dat arătarea Duhului spre folos; căci unuia, zice, i s-a dat prin Duhul cuvânt de înțelepciune, altuia cuvânt de cunoștință prin același Duh, altuia, iarăși, credință, în același Duh, altuia darul tămăduirilor” ș.a.m.d. Apoi adaugă: „Toate le lucrează însă unul și același Duh, împărțind fiecăruia îndeobște precum voiește” (1 Cor. 12, 7-11). Și voiește ceea ce este spre folos fiecăruia, ca să împlinească dorul nepătimaș al celor ce caută cele dumnezeiești. Căci cel ce caută fără patimă cele dumnezeiești

[1][1] Nici harul dumnezeiesc nu produce iluminările cunoștinței dacă nu e cineva în stare să primească iluminarea prin puterea naturală, nici capacitatea de primire a acestuia nu produce iluminarea cunoștinței fără harul care să o dăruiască.

desigur va lua ceea ce caută[2] [183]. Iar cel ce caută cu vreo patimă, nu va primi ce caută, căutând în chip rău. Căci zice: „Cereți și nu primiți, fiindcă cereți rău” (Iac. 4, 3).

Prin urmare, harul Duhului Sfânt nu lucrează înțelepciunea în Sfinți fără mintea care să o primească; nici cunoștința fără rațiunea capabilă de ea; nici credința fără convingerea minții și a rațiunii despre cele viitoare și deocamdată nearătate; nici darurile vindecărilor fără iubirea de oameni cea după fire; nici vreun altul dintre celelalte daruri fără deprinderea și puterea capabilă de fiecare. Dar, iarăși, nu va dobândi omul ceva din cele înșirate numai prin puterea naturală, fără puterea lui Dumnezeu, care să le dăruiască[3].

Iar aceasta o arată limpede toți Sfinții, care, după ce se învrednicesc de descoperirile celor dumnezeiești, caută rațiunile celor descoperite (Dan. 12, 8; Zah. 4, 5). Astfel, Avraam, primind făgăduința că va moșteni pământul arătat lui prin cuvintele ce i le spune Dumnezeu: „Eu sunt Domnul care te-am scos pe tine din pământul caldeilor, ca să-ți dau pământul acesta spre moștenire”, nu se mulțumește să primească ceea ce a căutat ieșind din pământul caldeilor, ci a căutat cu dor să afle și felul cum va moșteni, zicând către Dumnezeu: „Stăpâne Doamne, prin ce voi cunoaște că-l voi moșteni?” (Fac. 15, 7). Iar Moise, primind puterea semnelor și a minunilor, a căutat să învețe și modurile și rațiunile prin care avea să dovedească vrednicia de crezare a semnelor dăruite (Ieș. 4, 1). Iar marele David zice: „Și a pus în ei cuvintele semnelor și ale minunilor Lui, în pământul lui Ham” (Ps. 104, 26). Și tot el zice despre sine, strigând către Dumnezeu: „Descoperă ochii mei și voi înțelege minunile din legea Ta” (Ps.

[2] Cel ce cere fără patimă, primește harul de a lucra prin fapte virtuțile; cel ce caută în chip nepătimaș, află adevărul din lucruri prin contemplarea naturală; iar cel ce bate în chip nepătimaș la ușa cunoștinței, va intra neîmpiedicat la harul ascuns al teologiei mistice (cunoștința tainică despre Dumnezeu)[183].

[183] Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc.

[3] Mintea este organul înțelepciunii; rațiunea este al cunoștinței; încredințarea (convingerea) amândurora, al credinței, care e susținută prin amândouă; iubirea naturală de oameni, al darurilor vindecărilor. Căci tot darul dumnezeiesc are în noi, ca putere sau dispoziție, un organ corespunzător și capabil de el. Astfel, cel ce și-a curățat mintea de orice nălucire sensibilă primește înțelepciune; cel ce și-a făcut rațiunea stăpână peste afectele înnăscute, adică peste mânie și poftă, primește cunoștință; cel ce are în minte și rațiune o încredințare neclintită cu privire la Dumnezeu, primește credința care toate le poate; iar cel ce a ajuns la iubirea naturală de oameni, după înlăturarea totală a iubirii păcătoase de sine, primește darurile vindecărilor.

118, 18). Apoi: „Făclie picioarelor mele este legea Ta și lumină cărărilor mele” (Ps. 118, 105). Iar marele Daniel, care dorea cu atâta putere vedeniile dumnezeiești, pentru care a stat nemâncat trei săptămâni, căutând rațiunile lor, aude pe un înger zicând către alt înger: „Tâlcuiește celui de colo vedenia” (Dan. 8, 16). În sfârșit, marele Proroc Zaharia la fiecare vedenie din prorocia lui îl înfățișează pe îngerul ce grăia în el, arătându-i și învățându-l rațiunile vedeniilor, zicând: „Și mi-a arătat mie îngerul care grăiește în mine; și am zis îngerului care grăiește în mine: Doamne, ce sunt acestea?” (Zah. 1, 9).

E limpede din acestea că toți Sfinții, pe de-o parte, au primit de la Duhul descoperiri, pe de alta au cerut să li se lămurească rațiunile celor descoperite. De asemenea, că harul Duhului nu desființează câtuși de puțin puterea firii, ci mai degrabă, fiind slăbită prin întrebuințarea ei într-un mod contrar firii, o face iarăși tare prin întrebuințarea ei într-un mod potrivit firii, înălțând-o la înțelegerea celor dumnezeiești.

Desigur, Duhul Sfânt este cel ce caută și cercetează în noi cunoștința lucrurilor. Dar nu caută pentru Sine ceea ce caută, fiindcă e Dumnezeu și mai presus de orice cunoștință, ci pentru noi, cei ce avem lipsă de cunoștință. Precum și Cuvântul făcându-Se trup nu săvârșește taina întrupării pentru Sine, ci pentru noi.

Dar precum fără trup însuflețit mintal nu ar fi lucrat Cuvântul în chip dumnezeiesc cele ale trupului, la fel nici Duhul Sfânt nu lucrează în Sfinți cunoștințele tainelor fără puterea cea după fire, care caută și cercetează cunoștința. Deci ori de căutau, ori de căutau cu stăruință, ori de cercetau, ori de cercetau cu de-amănuntul, Sfinții aveau harul Duhului, care mișca puterea mintală și rațională a lor spre căutarea și cercetarea celor privitoare la mântuirea sufletelor. Fără Duhul nu vedeau nimic din cele duhovnicești, fiindcă nu poate mintea omenească să perceapă fără lumina dumnezeiască cele dumnezeiești și spirituale.

Căci precum nu poate ochiul să perceapă cele sensibile fără lumina soarelui, la fel fără lumina duhovnicească nu ar putea primi mintea omenească niciodată vreo vedere duhovnicească. Cea dintâi luminează simțul văzului prin fire spre perceperea corpurilor[4], cea de-a doua luminează mintea spre contemplare pentru a înțelege cele mai presus de simțuri[5].

Iar „mântuirea sufletelor” este sfârșitul credinței. Sfârșitul credinței este descoperirea adevărată a Celui crezut. Iar descoperirea adevărată a Celui crezut este pătrunderea

[4] E vorba de lumina sensibilă.

[5] E vorba de lumina duhovnicească.

(perihoreza) negrăită a Celui crezut în cel ce crede, după măsura credinței fiecăruia. Această pătrundere, la rândul ei, este întoarcerea finală a celor ce cred la principiul lor. Iar întoarcerea finală a celor credincioși la principiul propriu este împlinirea dorinței[6]. Împlinirea dorinței este odihnirea pururea mobilă[184] a celor plini de dorință în jurul Celui dorit. Iar odihnirea pururea mobilă a celor plini de dorință în jurul Celui dorit este bucuria veșnică și neîncetată de Cel dorit. Bucuria veșnică și neîntreruptă e împărtășirea de bunurile dumnezeiești mai presus de fire[185]. Iar împărtășirea de bunurile dumnezeiești mai presus de fire este asemănarea celor ce se împărtășesc cu Cel de care se împărtășesc. Asemănarea celor ce se împărtășesc cu Cel de care se împărtășesc înseamnă identitatea actualizată prin asemănare a celor ce se împărtășesc cu Cel de care se împărtășesc, atât cât este cu putință. Iar identitatea actualizată prin asemănare a celor ce se împărtășesc cu Cel de care se împărtășesc este îndumnezeirea celor ce se învrednicesc de îndumnezeire. Îndumnezeirea, ca să

[6] Se înțelege a celor ce se mișcă spre Dumnezeu.

184 η αεικίνητος στάσις. Pentru explicarea acestei stări veșnice a se vedea *Filoc. rom.,* vol. II, E.I.B.M.O., 2008, p. 209, nota 112. Grigorie de Nyssa și-a pus întrebarea cum poate fi același lucru și stare, și mișcare? Și a răspuns: „Cu cât rămâne cineva mai ferm și mai neclintit în bine, cu atât străbate mai mult drumul virtuții. Căci cel nesigur și lunecos în gândurile sale, fără o statornicie fermă în bine, învăluit de furtună și purtat în toate părțile, cum zice Apostolul (Efes. 4, 14), nu înaintează spre înălțimea virtuții. De pildă, cei ce pășesc pe nisip, chiar dacă par că străbat cu picioarele spații mari, se ostenesc în zadar, pasul lunecând mereu în jos din pricina nisipului. Ei fac mișcarea, dar mișcarea lor nu realizează niciun progres. Dar dacă cineva, cum zice psalmistul, scoțându-și picioarele din adâncul lunecos, și le sprijină pe piatră (Ps. 39, 2-3), (iar piatra e Hristos, virtutea desăvârșită), cu cât devine mai ferm și mai nemișcat, după sfatul lui Pavel, cu atât străbate mai repede drumul folosindu-se de stabilitate (στάσις) ca de o aripă oarecare, care înaripează pentru călătoria în sus prin statornicia în bine” *(Vita Moysis,* P. G. 44, 405 CD.). Precum sintetizează Sfântul Grigorie mișcarea cu stabilitatea în cei desăvârșiți, care continuă să se desăvârșească, la fel pentru Sfântul Maxim odihna eternă nu e o încremenire. Deși văd pe Cel dorit, infinitatea Lui face ca niciodată ei să nu termine în a-L cunoaște și iubi, ci veșnic să dorească a-L cunoaște și mai mult.

185 „Bucuria, zice Sfântul Maxim, nu are nimic opus, nici trecut, nici viitor. Căci bucuria nu cunoaște nici tristețe trecută și nu așteaptă cu frică nici săturarea (plictiseala) viitoare” *(Ambigua,* P.G. 91, 1088). Dacă-i așa, bucuria adevărată, care nu poate fi decât bucuria veșnică, nu poate fi procurată de bunurile create, mărginite, ci numai de bunurile dumnezeiești, care niciodată nu sfârșesc, care fac pe cel părtaș de ele să iasă din timp.

spun sumar, este concentrarea și sfârșitul tuturor timpurilor și veacurilor, și a celor din timp și din veac. Iar concentrarea și sfârșitul timpurilor și veacurilor și a celor din ele este unirea nedespărțită a începutului adevărat și propriu cu sfârșitul adevărat și propriu în cei mântuiți[7] [186] [187] [188]. Unirea nedespărțită a începutului și sfârșitului adevărat în cei mântuiți este ieșirea cea bună din cele naturale[189] a celor hotărniciți ființial între început și sfârșit. Iar ieșirea cea bună din cele naturale a celor mărginiți între început și sfârșit este o lucrare atotviguroasă și supraputernică, nemijlocită și infinită a lui Dumnezeu ce lucrează la infinit în cei învredniciți de acea ieșire bună din cele naturale[8] [190]. În sfârșit, lucrarea aceasta nemijlocită, infinită, atotviguroasă și supraputernică a lui Dumnezeu, ce lucrează la infinit, este o plăcere și o bucurie tainică și supratainică a celor stăpâniți de ea în temeiul unei uniri negrăite și mai presus de înțelegere; o bucurie pe măsura căreia nu se poate afla minte sau rațiune, înțelegere sau cuvânt în lumea celor create[191].

Căci nu posedă firea rațiunile celor mai presus de fire, precum nici legile celor contrare firii. Mai presus de fire numesc plăcerea dumnezeiască și neînțeleasă pe care Dumnezeu o procură firii unindu-Se după har cu cei vrednici. Iar contrară firii este durerea negrăită ce se naște din lipsa acelei plăceri, pe care

---

[7][7] Faptul existenței[186] prezintă pe Dumnezeu ca origine naturală (început), iar tendința după existența fericită[187] înfățișează pe Dumnezeu ca țintă finală (sfârșit), spre care tinde cu voia tot cel ce e pătruns de dorința să se zidească din nou în Dumnezeu. Unitatea acestora stă în existența fericită[188] venită prin har. Aceasta înfățișează pe Dumnezeu, Care e prin fire mai presus de orice început și sfârșit, făcând pe cei ce au după fire un început și un sfârșit să fie după har fără de început și fără de sfârșit.

[186] Rațiunea existenței.

[187] Rațiunea existenței fericite.

[188] Rațiunea existenței fericite.

[189] Ieșirea bună din cele naturale (η κρείττων των κατά φύσιν έκβασις) nu e o ieșire în jos, o părăsire a puterilor naturale, ci o depășire a celei mai înalte trepte a lor.

[8][8] Prefacerea calitativă după har, până la îndumnezeire, este ieșirea din cele hotărnicite în mod natural între început și sfârșit[190].

[190] Cei înălțați peste timp trebuie să aibă simțirea că sunt fără de început, că ceea ce-i în ei nu are început, și că sunt fără de sfârșit.

[191] Până când în făptură e Dumnezeu numai ca început, ea contribuie cu lucrarea ei la dezvoltarea darului primit ca început. Dar când Dumnezeu S-a făcut și sfârșit în făptură, adică începutul s-a unit cu sfârșitul, nu mai lucrează decât Dumnezeu.

Dumnezeu o procură firii unindu-Se în afară de har cu cei nevrednici. Căci Dumnezeu unindu-Se cu toți, după calitatea dispoziției aflătoare în fiecare, dă fiecăruia, precum știe El, simțirea potrivită, după cum s-a pregătit fiecare prin sine însuși spre primirea Celui ce Se va uni cu toți la sfârșitul veacurilor[192] [9].

Deci socotesc că prin „mântuirea sufletelor", ca sfârșit al credinței (1 Petru 1, 9), corifeul Apostolilor, Petru, înțelege împărtășirea de cele mai presus de fire. „Pentru această mântuire – desigur prin Duhul Sfânt – au căutat cu stăruință Prorocii și au cercetat cu de-amănuntul care și ce fel de timp este acela arătat lor de Duhul lui Hristos aflător în ei, Care le mărturisea despre Patimile în Hristos și despre măririle de după ele". Așadar, pe cei ce caută cu stăruință în duh mântuirea sufletelor și cercetează cu de-amănuntul rațiunile și modurile duhovnicești ale acestei mântuiri, îi povățuiește la înțelegere Duhul Sfânt, Care nu lasă să rămână în ei nemișcată și nelucrătoare puterea prin care pot să caute cu stăruință cele dumnezeiești.

Mai întâi El îi învață să „caute" omorârea voinței din păcat sau a păcatului din (prin) voință și învierea voinței în (prin) virtute sau a virtuții în (prin) voință. De asemenea, să „cerceteze" modurile de omorâre a voinței din păcat sau a păcatului din (prin) voință; la fel rațiunile învierii voinței în (prin) virtute și a virtuții în (prin) voință[10]. Căci prin aceste moduri și rațiuni obișnuiește să se înfăptuiască omorârea păcatului din (prin) voință sau a voinței din păcat, precum și învierea virtuții în (prin) voință sau a voinței în (prin) virtute. Fiindcă ei au în chip vădit ca parte în veacul acesta (pe care Scriptura l-a numit „timp") patimile în Hristos sau pentru Hristos în preajma firii, patimi pe care li le-a mărturisit lor Duhul Sfânt, ca să se sădească în Hristos întru asemănarea morții Lui prin omorârea păcatului, dar și întru asemănarea învierii, prin

---

192 Orice făptură trebuie să ajungă la o încetare a lucrării ei naturale (Sâmbăta) și la o sălășluire în ea a lucrării exclusive a lui Dumnezeu. Făptura bună, prin dezvoltarea până la limita de sus a posibilităților sale, iar făptura rea, prin coruperea totală a puterilor ei naturale.

[9] Cuvânt tainic despre Judecata viitoare.

[10] Mai întâi cel evlavios „caută" să omoare păcatul pentru voință și voința pentru păcat; pe urmă „cercetează" cum și în ce chip trebuie să le mortifice pe acestea una pentru alta. După mortificarea desăvârșită a acestora una pentru alta, „caută" viața voinței în virtute și a virtuții în voință; pe urmă „cercetează" cum și în ce chip trebuie să dea viață fiecăreia dintre acestea în cealaltă. „Căutarea" este, ca să dăm o definiție, dorirea unui lucru dorit, iar „cercetarea" e căutarea modului de împlinire a dorinței după lucrul dorit.

lucrarea virtuților[11].

Căci se cuvine, de fapt, ca cel ce vrea să se mântuiască să omoare nu numai păcatul pentru voință[193], ci și voința însăși pentru păcat (față de păcat)[194] și să învie nu numai voința pentru virtute[195], ci și însăși virtutea pentru voință[196]. Aceasta pentru ca întreaga voință omorâtă să fie despărțită de întregul păcat omorât, încât să nu-l mai simtă, și întreaga voință înviată să simtă întreaga virtute înviată, printr-o unire nedespărțită[12].

Aceasta „căutând-o" mai întâi Sfinții prin Duhul Sfânt, au dobândit filosofia lucrătoare. După aceasta, devenind curați și slobozi de orice întinare, și-au mișcat ochiul mintal al sufletului spre ținta finală a făpturilor prin același Duh, „căutând cu stăruință", după învierea voinței, și nestricăciunea firii, și „cercetând cu de-amănuntul" modurile și rațiunile nemuririi celei dumnezeiești[197]. Căci nu mai „căutau" învierea voinței, pe care o primiseră deja prin făptuire morală de la Duhul, precum nu mai „cercetau" nici modurile ei, ci „căutau acum cu stăruință" nestricăciunea firii, pe care nu o aveau, și „cercetau cu de-amănuntul" modurile și rațiunile îndumnezeirii ei. Spre aceasta le era acum tot zorul, dorind slava ei în Hristos, ca precum au pătimit împreună cu El în veacul acesta (pe care, cum am zis, Scriptura l-a numit „timp"), așa să fie și slăviți împreună cu El în veacul viitor,

---

[11] Cel ce a omorât voința pentru păcat s-a împreunat cu Hristos întru asemănarea morții, iar cel ce a înviat-o pe aceasta pentru dreptate, s-a împreunat cu El și întru asemănarea învierii Lui.

193 τη προαιρέσει νεκρώσαι των αμαρτίαν. E totuna cu omorârea păcatului din sau prin voință (τήν κατά τήν προαίρεσίν της αμαρτίας νέκρωσίν).

194 αλλά και αυτήν την προαίρεσίν τη αμαρτία. E totuna cu omorârea voinței din păcat (τήν κατά την αμαρτίαν της προαιρέσεως νέκρωσίν). E o paralelă la expresia Sfântului Pavel: „Eu m-am răstignit lumii (mi-am omorât voința pentru sau din păcat) și lumea s-a răstignit mie (am omorât păcatul pentru sau din voință)" (Gal. 6, 14).

195 αναστήσαι τη αρετή την προαίρεσίν. E totuna cu învierea voinței în sau prin virtute (τήν κατά την αρετήν της προαιρέσεως αναβίωσίν).

196 τη προαιρέσει την αρετήν. E totuna cu învierea virtuții în sau prin voință (κατά την προαίρεσίν της αρετής αναβίωσίν).

[12] Păcatul și voința omorându-se una pentru alta dobândesc o îndoită nesimțire una față de alta. Iar dreptatea și voința având viața una în alta dobândesc o îndoită simțire una față de alta.

197 Asceza, făptuirea morală, învie voința. Treapta ulterioară, gnoza sau îndumnezeirea, ce urmează după încetarea activității morale, învie și firea întru nestricăciune și nemurire. Până nu se consolidează voința în neschimbabilitatea în bine, nu poate dobândi nici firea neschimbabilitatea. Între asceză și mistică e o continuitate necesară.

devenind, într-un chip mai presus de fire, moștenitori ai lui Dumnezeu după har și împreună-moștenitori cu Hristos după iconomie, prin puterea întrupării Celui ce Și-a însușit toată firea.

Căci Hristos fiind prin fire Dumnezeu și om, ca Dumnezeu Îl moștenim noi după har într-un chip mai presus de fire, prin participarea cea negrăită. Iar ca om, care ne-a însușit pe noi făcându-Se pentru noi în chipul nostru, Se moștenește și El Însuși pe Sine împreună cu noi, datorită coborârii Sale neînțelese. Pe acesta Sfinții văzându-L mai înainte în chip tainic în duh, au învățat că slavei celei întru Hristos ce se va arăta în viitor pe urma virtuții trebuie să-i premeargă în timpul de față pătimirile în El pentru virtute. Căci „cercetau, zice, care și ce fel de timp este acela arătat lor de Duhul lui Hristos din ei, Care le mărturisea de mai înainte pătimirile în Hristos”.

Deci ei „căutau cu stăruință” și „cercetau cu de-amănuntul” nu numai nestricăciunea firii și rațiunile îndumnezeirii ei, ci și timpul în care va veni încercarea prin pătimiri de dragul ei, ca să facă vădite atât dispoziția celor ce o doresc cu adevărat, cât și intenția celor ce o doresc cu fățărnicie; apoi și timpul, adică veacul celălalt, în care se va arăta prezentă și actualizată îndumnezeirea după har, care îi va face pe toții întru asemănare dumnezeiască, pe măsura în care este capabil fiecare să o primească. Poate pe aceasta a numit-o Scriptura „mărirea” ce va urma ostenelilor pentru virtute.

Acestea trebuie spuse ca răspuns celui ce ar zice: De ce n-a zis Scriptura aici „căutare” și „cercetare”, ci „căutare cu stăruință” și „cercetare cu de-amănuntul”? Răspunzând astfel, va arăta lămurit înțelesul lor cel mai apropiat. Dar eu cunosc și alt înțeles al lor, pe care l-am auzit de la oarecare înțelept. Zicea adică acela, spunând un lucru mai tainic despre „căutarea” și „căutarea cu stăruință” a originii (începutului) și a țintei finale (sfârșitului). Și anume, despre „căutare” că ea e folosită în chip natural pentru origine, iar „căutarea cu stăruință” pentru ținta finală. Căci în mod firesc nimeni nu-și va „căuta cu stăruință” originea, precum nimeni nu va „căuta” în mod firesc ținta finală. Ci originea și-o „caută”, iar ținta finală și-o „caută cu stăruință”. Dar, zicea, de când omul a aruncat prin neascultare, de îndată ce-a început să existe, îndărătul său originea proprie, nu mai putea să „caute” ceea ce s-a situat în urma lui. Și deoarece originea circumscrie în mod natural mișcarea celor pornite din ea, pe drept cuvânt s-a numit ea și țintă finală, în care ca într-o cauză își află sfârșitul mișcarea celor ce se află în mișcare.

Deci omul „căutându-și cu stăruință” ținta sa finală dă de originea sa, care se află în mod natural în ținta finală. Căci

părăsind „căutarea” originii sale, a întreprins prin fire „căutarea cu stăruință” a ei ca țintă finală. Fiindcă nu era cu putință să scape din hotarul ei, care-l înconjoară din toate părțile și-i circumscrie mișcarea. Deci, cum am zis, nu putea „căuta” originea ajunsă înapoia sa, dar a trebuit să „caute cu stăruință” ținta finală, aflătoare înaintea sa, ca să cunoască prin ținta finală originea părăsită, după ce nu a cunoscut ținta finală din origine.

Poate și aceasta vrea să ne învețe înțeleptul Solomon când zice: „Ce este ce a fost? Însăși ceea ce va fi. Și ce este ce s-a făcut? Însăși ceea ce se va face” (Eccl. 1, 9). Prin aceasta arată oarecum cu înțelepciune originea din țintă, căci nu se mai arată după călcarea poruncii ținta finală din origine, ci originea din ținta finală; nici nu mai „caută” cineva rațiunile originii, ci „caută cu stăruință” pe acelea care duc pe cei aflători în mișcare spre ținta finală.

Dar cineva ar putea spune că de multe ori cuvântul „căutare” în Scriptură nu are în mod sigur acest înțeles.

De pildă, se spune: „Caută pacea și urmărește-o pe ea” (Ps. 33, 13), sau: „Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui” (Matei 6, 3). Dar acela poate găsi chiar în aceste locuri, dacă le privește cu atenție, întărirea celor spuse de noi. Căci spunând Scriptura: „Caută pacea și urmărește-o pe ea”, prin aceasta a dat sfatul să se urmărească originea în ținta finală; iar „Împărăția”, care este originea, a poruncit să se „caute cu stăruință” prin dreptate, care este ținta finală a Împărăției. Căci Împărăția lui Dumnezeu este înainte de orice „dreptate”, mai bine zis ea este însăși dreptatea spre care tinde, ca spre ținta finală, toată mișcarea celui ce se străduiește. Fiindcă dreptatea înseamnă a da în mod egal fiecăruia după vrednicie; iar Împărăția este ocrotirea după lege. Deci dreptatea e aceeași cu Împărăția. Prin ea, ca prin ținta finală, pot merge cu ușurință cei ce vor spre Împărăție, ca spre origine. Fiindcă dreptatea este Împărăția lucrată (actualizată), iar Împărăția, dreptatea sprijinită prin fapte. Căci a ocroti după lege făpturile înseamnă a da fiecăreia cele potrivite cu vrednicia sa. Iar a da fiecăreia cele potrivite cu vrednicia sa e totuna cu ocrotirea după lege a existențelor. Prin urmare, nicio deosebire în cuvinte nu zdruncină acordul dintre înțelesurile Sfintei Scripturi pentru cei ce înțeleg cu înțelepciune cele dumnezeiești.

Iar dacă ar vrea cineva să înțeleagă și altfel „căutarea” și „cercetarea” [13], sau „căutarea cu stăruință” și „cercetarea cu deamănuntul”, va afla că acestea: „căutarea” și „căutarea cu

[13] Alt înțeles al acestora.

stăruință”, se referă la minte, iar „cercetarea” și „cercetarea cu de-amănuntul” la rațiune. Căci în mod natural mintea „caută” și prin fire rațiunea „cercetează”. „Căutarea” este, ca să dau o definiție, o mișcare simplă însoțită de dorință, pe care o face mintea spre ceva ce poate fi cunoscut; iar „cercetarea” este o distincție simplă și însoțită de o intenție, pe care o face rațiunea cu privire la ceva ce poate fi cunoscut. „Căutarea cu stăruință” este mișcarea pătrunsă de cunoaștere și de știință, și însoțită de o dorință de-o anumită calitate sau mărime, pe care o face mintea spre ceva ce poate fi cunoscut; iar „cercetarea cu de-amănuntul” este distincția prin fapte pe care o face rațiunea cu privire la ceva ce poate fi cunoscut, mânată de o intenție de-o anumită calitate sau mărime. Aplicând aceste definiții la cele dumnezeiești, zicem despre „căutare” că este mișcarea primă și simplă, și însoțită de dorință a minții spre propria cauză, iar „cercetarea”, distincția primă și simplă, pe care o face rațiunea cu privire la propria cauză, mânată de o anumită intenție. „Căutarea cu stăruință” este, iarăși, mișcarea pătrunsă de cunoștință și de știință pe care o face mintea spre propria cauză, mânată de o dorință fierbinte. Iar „cercetarea cu de-amănuntul” este distincția pe care o face rațiunea ce împlinește virtuțile, cu privire la cauza proprie, mânată de o intenție chibzuită și înțeleaptă[14].

Deci și Sfinții Proroci, „căutând cu stăruință” și „cercetând cu de-amănuntul” cele privitoare la mântuirea sufletului, erau purtați spre Dumnezeu de o mișcare arzătoare și înfocată a minții, pătrunsă de știință și cunoștință, și făceau cu rațiunea distincții înțelepte în vreme ce împlineau poruncile dumnezeiești. Iar cei ce-i imită pe ei caută de asemenea stăruitor, cu cunoștință și știință, mântuirea sufletelor, și cercetează amănunțit, cu chibzuială și înțelepciune, distincțiile din faptele dumnezeiești.

Întrebarea 60

*„Ca al unui miel neîntinat și nespurcat, care este Hristos, cunoscut mai înainte de întemeierea lumii, dar arătat în timpurile din urmă pentru noi” (*1 Petru 1, 19-20). *De cine cunoscut mai*

[14] Mintea, mișcându-se fără să știe spre cauza lucrurilor, numai prin dorință, „caută” numai; iar rațiunea, scrutând rațiunile adevărate din lucruri în chip felurit, le „cercetează”.

înainte?

Răspuns

Prin taina lui Hristos cuvântul Scripturii a numit pe Hristos Însuși. Aceasta o mărturisește limpede marele Apostol spunând: „Taina cea ascunsă neamurilor s-a descoperit acum” (Col. 1, 26), de unde se vede că după el taina lui Hristos e tot una cu Hristos. Iar această taină este, desigur, unirea negrăită și neînțeleasă a Dumnezeirii și a omenității într-un singur ipostas. Unirea aceasta adună omenitatea la un loc cu Dumnezeirea în tot chipul în rațiunea ipostasului și face din amândouă un singur ipostas compus, fără să aducă niciun fel de micșorare a deosebirii lor ființiale după fire. Astfel se înfăptuiește, precum am spus, un singur ipostas al lor, și totuși deosebirea firilor rămâne neatinsă, ceea ce face ca și după unire să se păstreze nemicșorată integritatea lor după fire, măcar că sunt unite. Căci acolo unde prin unire nu s-a produs nicio schimbare sau alterare în cele ce s-au unit, a rămas neatinsă rațiunea ființială a fiecăreia dintre cele ce s-au unit. Iar acolo unde rațiunea ființială a rămas neatinsă și după unire, au rămas nevătămate și firile, nepierzând niciuna ale sale din pricina unirii.

Căci se cădea Făcătorului a toate ca, făcându-Se prin fire, potrivit iconomiei, ceea ce nu era, să Se păstreze pe Sine neschimbat, atât ca ceea ce era după fire[198], cât și ca ceea ce a devenit prin fire[199] potrivit iconomiei. Fiindcă nu se poate cugeta la Dumnezeu vreo schimbare[200], precum nu se poate cugeta peste tot vreo mișcare, care singură face cu putință schimbarea la cele ce se mișcă[201]. Aceasta este taina cea mare și ascunsă. Aceasta

---

198 κατά φύσιν.

199 φύσει. E o deosebire între φύσει și κατά φύσιν. Fiul lui Dumnezeu nu a devenit „după fire” om, dar a devenit „prin fire”, adică într-adevăr luând o fire omenească, nu numai în aparență.

200 E o foarte interesantă deducție a nealterării firii omenești din Hristos. Ipostasul lui Hristos e un întreg nedespărțit. Iar acest ipostas fiind dumnezeiesc, el nu se poate schimba în nimic din ceea ce are. Prin urmare, nici firea omenească, devenită parte a Cuvântului dumnezeiesc, nu poate ieși din definiția ei.

201 Mișcarea aici e luată în sens rău, ca ieșire a unei firi din normalitatea ei. Acest sens păcătos al mișcării am văzut că îl cunoaște și Sfântul Grigorie de Nyssa *(Vita Moysis,* P.G. 44, 405 D). Poate că numai această mișcare o socotește început al păcatului și Evagrie Ponticul, și nu mișcarea în general, cum socotește Hans Urs von Balthasar *(Die gnostischen Centurien des Maximus Confessor,* p. 118). De pildă, despre aceste două feluri de mișcări vorbește Evagrie *(Capitula prognostica,* II,

este ținta fericită (sfârșitul) pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit mai înainte de începutul lucrurilor, pe care, definindu-l, spunem că este ținta finală mai înainte gândită, pentru care sunt toate, iar ea pentru niciuna. Spre această țintă finală privind, Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor. Acesta este cu adevărat sfârșitul Providenței și al celor providențiale, când se vor readuna în Dumnezeu cele făcute de El. Aceasta este taina care circumscrie toate veacurile și descoperă sfatul suprainfinit al lui Dumnezeu, Care există de infinite ori infinit înainte de veacuri. Iar vestitor (înger) al ei S-a făcut Însuși Cuvântul ființial al lui Dumnezeu devenit om. Căci Acesta a dezvăluit, dacă e îngăduit să spunem, însuși adâncul cel mai dinlăuntru al bunătății părintești și a arătat în Sine sfârșitul pentru care au primit făpturile începutul existenței. Fiindcă pentru Hristos sau pentru taina lui Hristos au primit toate veacurile și cele aflătoare înlăuntrul veacurilor începutul existenței și sfârșitul în Hristos. Căci încă dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărniciei (indefinitului), a măsurii și a lipsei de măsură, a marginii și a nemărginirii, a

72, ed. W. Frankenberg, p. 179): „Cine a cugetat prima despărțire și cine a cunoscut prima mișcare (e despărțirea lui Adam de Dumnezeu și mișcarea lui spre păcat, *n. tr.)* și cum ființele raționale prin ostenelile lor (mișcarea cea bună, n. *tr.)* se întorc la moștenirea lor”.

Creatorului și a creaturii, a stabilității și a mișcării[202] [1]. Iar această taină s-a înfăptuit în Hristos, Care s-a arătat în cele din urmă dintre timpuri, aducând prin ea împlinire hotărârii de mai înainte a lui Dumnezeu. Aceasta, pentru ca cele ce se mișcă după fire să găsească odihnă în jurul Aceluia care este după ființă cu totul nemișcat, ieșind din mișcarea lor față de ele însele și una față de alta; de asemenea, ca să primească prin experiență cunoștința trăită a Aceluia în care s-au învrednicit să se odihnească, cunoștință care le oferă posesiunea fericită, neschimbată și

[202] Ideea aceasta o exprimă Sfântul Maxim și în *Capete gnostice,* 1, 66-67 (*Filoc. rom.,* vol. II, E.I.B.M.O., 2008, p. 182-183). Comentând aceste capete, Mans Urs von Balthasar (op. *cit.,* p. 135) spune: „Întruparea Domnului este centrul, sensul și scopul lumii, ba moartea și învierea lui Hristos sunt numai forma concretă a legii universale în general, chiar făcând abstracție de păcat. Desigur Maxim nu exclude păcatul – deci nu e martor direct pentru teoria scotistă a întrupării – , dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeiesc în vederea aceleia". În acest loc, Sfântul Maxim spune că nu abia păcatul lui Adam, ci însăși constituția lumii, așa cum a ieșit din gândul și din actul creator al lui Dumnezeu, o îndrumă spre Hristos. În cap. 66-67 *(op. cit.)* se spusese că toate cele create au fost întemeiate spre Hristos, întrucât toate se cer după cruce, mormânt și înviere. Acum spune că această întemeiere spre Hristos stă în aceea că toate cele create se cer după unirea cu necreatul, fapt inițiat prin întruparea Cuvântului lui Dumnezeu.

În legătură cu această concepție amintim că Serghie, fostul patriarh al Moscovei, într-o epistolă în care lua atitudine față de învățăturile lui Serghie Bulgakov, declara drept greșeală afirmația acestuia că „Dumnezeu a creat lumea în vederea întrupării Fiului lui Dumnezeu". El zicea textual: „După concepția lui Bulgakov, dimpotrivă, întruparea Fiului lui Dumnezeu nu e un simplu accident *(Zufälligkeit)* în planul lumii, ci „Dumnezeu a creat lumea tocmai în vederea întrupării" (în *Orient und Occident,* Neue Folge, Erstes Heft, März, 1936, p. 5). Fără să apărăm concepția lui Bulgakov în ansamblul ei, e vădit că fraza lui de mai sus e mai în acord cu Sfântul Maxim decât părerea patriarhului Serghie. Aceasta cu atât mai mult cu cât Bulgakov nu exclude cauzalitatea păcatului din întruparea Fiului lui Dumnezeu. (Vezi *loc. cit.,* p. 19, unde Bulgakov își citează din *Mielul lui Dumnezeu,* ed. rusă, Paris, YMCA Press, p. 363-438, următoarele propoziții: „Întruparea lui Dumnezeu s-a îndeplinit în toată însemnătatea și întinderea ei așa cum a fost hotărâtă din veșnicie în sfatul lui Dumnezeu; ea a fost totuși îndeplinită pentru omenirea căzută. În urma acestei căderi, ea a devenit înainte de toate un mijloc pentru mântuire și răscumpărare, dar și-a menținut totodată plenitudinea însemnătății ei și dincolo de răscumpărare, căci ea nu se epuizează în ultima").

S-ar părea că după Sfântul Maxim problema trebuie rezolvată în sensul că chiar fără de păcat lumea era destinată unei întrupări a Logosului în ea, unei morți și învieri a omenității Logosului și a lumii în

constantă a Celui cunoscut de ele.

Căci Scriptura știe de o îndoită cunoștință a celor dumnezeiești. Una e relativă și constă numai în raționament și în înțelesuri, neavând simțirea experiată prin trăire a Celui cunoscut. Prin ea ne călăuzim în viața aceasta. Cealaltă e în sens propriu adevărată, și constă numai în experiența trăită, fiind în afară de raționament și de înțelesuri și procurând toată simțirea Celui cunoscut, prin participarea la El după har[2]. Prin aceasta vom primi în viața viitoare îndumnezeirea mai presus de fire, ce se va lucra fără încetare. Cunoștința relativă, cuprinsă în raționament și înțelesuri, mișcă dorința spre cunoștința trăită prin participare[3]. Iar cea trăită, care procură simțirea Celui cunoscut, prin participare și prin experiență, înlătură cunoștința cuprinsă în raționament și înțelesuri.

Căci este cu neputință, zic înțelepții, să existe deodată cu

El. Dar păcatul a dat acestei întrupări caracterul de extremă chenoză, crucii, caracterul sângeros și ispășitor, iar învierii, caracterul de biruință asupra morții. Fără păcat ar fi fost o întrupare, o cruce și o înviere mistică, în sensul că creatul chiar ca atare (chiar ajuns la nepătimire) trebuie să primească în el pe Dumnezeu într-un mod mai deplin (întrupare), să se odihnească de activitățile și însușirile sale (moarte) și să învie la o activitate exclusiv dumnezeiască (îndumnezeire). Logosul cu omenitatea Sa ne-ar fi fost înainte-mergătorul pe acest drum. Așadar, taina lui Hristos a fost rânduită din veac, și lumea a fost creată cu o constituție corespunzătoare cu ea, dar păcatul a modelat într-un fel nou executarea ei. Dar dincolo de sensul răscumpărător impus de păcat, întruparea, moartea și învierea Lui au și sensul mistic, și în acest sens ele trebuie repetate de fiecare făptură.

[1][1] Hotarul care cuprinde este marginea acelora care sunt prin fire mărginite. Iar măsura este circumscrierea cantității universale și sfârșitul veacurilor și al naturilor vremelnice. Marginea este circumscrierea celor mărginite în existența lor de un început și un sfârșit. Iar creatura este ipostasul scos din cele ce nu sunt. Unirea acestora după ipostas, prin Providență, cu Acela prin Care s-au făcut acestea, a fost cugetată de mai înainte. Aceasta, ca să se conserve, pe de o parte, existența lucrurilor după ființă așa cum se cuvenea, pe de alta, ca să primească o subzistență (un suport) sau un mod de a fi după harul dumnezeiesc, dobândind toată starea de neschimbabilitate prin unirea cu Dumnezeu.

[2][2] Cunoștința, zice, este îndoită. Una stă în raționament și în înțelesuri despre Dumnezeu, neavând simțirea celor cugetate printr-o prezență a feței lor. Cealaltă este cea prin trăire, care singură are posesiunea adevărurilor prin prezența feței lor, fără raționamente și înțelesuri.

[3][3] Dat fiind că rațiunea indică prin cunoștință un lucru ce poate fi cunoscut, ea mișcă dorința celor ce sunt mișcați de ea spre posesiunea lucrului indicat.

experiența lui Dumnezeu raționamentul cu privire la El; sau deodată cu simțirea lui Dumnezeu înțelegerea Lui. Fiindcă prin raționamentul despre Dumnezeu înțeleg o cunoștință prin analogie, scoasă din contemplarea lucrurilor. Prin simțire, experiența prin participare a bunurilor mai presus de fire[4]. În sfârșit, prin înțelegere, cunoștința simplă și unitară despre El, răsărită din lucruri. Dar poate că acestea au valoare în legătură cu orice alt lucru, dacă experiența cutărui lucru oprește raționamentul cu privire la el și dacă simțirea lui dă odihnă silinței de a-l înțelege. Căci experiență numesc însăși cunoștința trăită (κατ' ενέργειαν), care se ivește după încetarea oricărui raționament, iar simțire însăși participarea la lucrul cunoscut, care apare după încetarea oricărei înțelegeri. Poate că acestea vrea să ni le spună în chip tainic marele Apostol când zice: „Cât despre prorocii, se vor desființa; cât despre darul limbilor, va înceta; cât despre cunoștință, se va sfârși" (1 Cor. 13, 8). El vorbește, desigur despre cunoștința aflătoare în raționament și înțelesuri.

Această taină a fost cunoscută mai înainte de toate veacurile de către Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. De Tatăl, ca Cel care a binevoit-o, de Fiul, ca Cel care a îndeplinit-o, iar de Sfântul Duh, ca Cel care a conlucrat. Fiindcă una este cunoștința Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, odată ce una este și ființa și puterea lor. Căci nu ignora Tatăl întruparea Fiului, precum nici Duhul Sfânt. Pentru că în întreg Fiul, Care împlinea taina mântuirii noastre prin întrupare, Se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-Se, ci binevoind să Se întrupeze Fiul; și în întreg Fiul Se afla întreg Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită, pentru noi.

Deci fie că zice cineva Hristos, fie taina lui Hristos, singură Sfânta Treime are prestiința ei după ființă; cu alte cuvinte, numai Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Și să nu se întrebe nimeni cu nedumerire cum Hristos, fiind unul din Sfânta Treime, e prestiut de ea. Căci nu ca Dumnezeu a fost Hristos prestiut, ci ca om, adică întruparea Lui cea după iconomie pentru om. Pentru că Cel ce este veșnic existent, din Cel veșnic existent mai presus de cauză și de rațiune, niciodată nu e prestiut. Fiindcă prestiute sunt numai acelea care au un început al existenței, fiind cauzate. Deci Hristos a fost prestiut nu ca ceea ce era după fire pentru Sine Însuși, ci ca ceea ce S-a arătat mai pe urmă făcându-Se din iconomie pentru noi.

Căci se cădea cu adevărat ca Cel ce este după fire Făcătorul

---

[4][4] Cunoștința prin rațiune premerge oricărei experiențe. Căci posesiunea lucrului e dată numai prin experiență.

ființei lucrurilor să Se facă și Autorul îndumnezeirii după har a celor create, ca astfel Dătătorul existenței să se arate și ca Dăruitorul fericirii veșnice a existenței. Deci, dat fiind că niciuna dintre făpturi nu se cunoaște pe sine sau vreun alt lucru ca ceea ce sunt după ființă, pe drept cuvânt nu e făptură care să nu fie lipsită după fire și de prestiința celor ce vor fi. Numai Dumnezeu, Care este mai presus de cele ce sunt, Se cunoaște și pe Sine ca ceea ce este după ființă și le cunoaște și pe toate cele făcute de El mai înainte de-a fi. Ba, va dărui după har și făpturilor cunoștința despre ele însele, ca și cunoștința reciprocă despre ceea ce sunt după ființă, și le va descoperi rațiunile lor ce se află în El în chip unitar mai înainte de facerea lor.

Unii spun că Hristos a fost cunoscut mai înainte de întemeierea lumii de către aceia cărora li S-a arătat apoi în timpurile cele mai de pe urmă, întrucât și ei au existat dinainte de întemeierea lumii, împreună cu Hristos cel cunoscut de mai înainte. Dar noi nu primim această învățătură, fiindcă e cu totul străină de adevăr, ca una ce face ființa celor raționale coeternă cu Dumnezeu[203]. Căci nu e cu putință să fie cineva cu Hristos precum este El, și apoi să nu mai fie cu El, dacă în El ajung veacurile la capătul lor și în El se opresc cele ce se află în mișcare. Fiindcă în El niciuna dintre făpturi nu mai e supusă schimbării[204].

Iar „neîntinat” L-a numit cuvântul Scripturii pe Hristos, și „nespurcat”, ca pe unul ce a fost prin fire cu totul slobod, atât cu sufletul, cât și cu trupul, de stricăciunea păcatului. Căci sufletul Lui nu avea întinăciunea răutății, nici trupul Lui spurcăciunea păcatului.

---

[203] Se respinge teoria preexistenței.

[204] În acest sens taina lui Hristos circumscrie toate veacurile sau toate au fost făcute pentru ea. Toate se readună în Dumnezeu după har. Dar Dumnezeu, Cel în care se readună toate, este Hristos, Logosul cel întrupat. Iar prin aceasta, prin faptul că Dumnezeu, Cel în care „sfârșesc” toate, e și om, identitatea ființei omenești e asigurată pentru vecii vecilor. Minunată este taina aceasta! Ea face cu putință cea mai strânsă unire a firii omenești cu cea dumnezeiască, chezășuindu-i totuși neschimbarea. Iar mai înainte am văzut că neschimbarea aceasta nu înseamnă numai o nealterare în rău, ci și o neieșire din hotarele ei în sus, căci firea omenească e firea lui Dumnezeu-Cuvântul, iar Acesta nu Se schimbă în nimic din ale Sale. Dar prin aceasta se asigură și neschimbabilitatea firii noastre îndumnezeite. Cu atât mai puțin se poate altera în rău o fire omenească unită cu Hristos. Prin aceasta se respinge teoria preexistenței, după care sufletele au preexistat la Dumnezeu și apoi, căzând în păcat, au fost trimise în corpuri.

Întrebarea 61

„Căci vremea este ca să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu. Iar dacă începe întâi de la noi, care va fi sfârșitul celor ce nu ascultă de Evanghelia lui Dumnezeu? Și dacă dreptul abia se mântuiește, unde se va arăta necredinciosul și păcătosul?” (1 Petru 4, 17-18). *Ce înseamnă: „ Vremea este să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu”? Sau: „dacă dreptul abia se mântuiește”?*

Răspuns

Dumnezeu, Care a zidit firea omenească, nu a creat împreună cu ea nici plăcerea, nici durerea din simțire (din simțuri), ci a dat minții ei o anumită capacitate de plăcere, prin care să se poată bucura în chip tainic de El. Această capacitate (care e dorința naturală a minții după Dumnezeu) lipind-o primul om de simțire îndată ce a fost creat, și-a văzut plăcerea mișcându-se potrivnic firii, spre lucrurile sensibile, prin mijlocirea simțurilor[1]. Dar Cel ce Se îngrijește de mântuirea noastră a înfipt în mod providențial în această plăcere, ca pe un mijloc de pedepsire, durerea, prin care s-a sădit în chip înțelept în firea trupului legea morții, ca să limiteze nebunia minții care-și mișcă potrivnic firii dorința spre lucrurile sensibile[2].

Astfel, datorită plăcerii potrivnice rațiunii, care a pătruns în fire, a pătruns, ca un antidot, și durerea conformă cu rațiunea. Aceasta e mijlocită de multe pătimiri, între care și dintre care este și moartea, și are rostul să înlăture plăcerea potrivnică firii, ba chiar să o desființeze cu desăvârșire, ca să se arate harul plăcerii dumnezeiești în minte[3]. Căci toată durerea având drept cauză a nașterii sale fapta unei plăceri care îi premerge, e o datorie pe care trebuie să o plătească în chip natural, în virtutea cauzalității, toți cei ce sunt părtași de firea omenească. Fiindcă plăcerea

---

[1][1] Plăcerea și durerea nu au fost create, zice, deodată cu firea trupului, ci călcarea poruncii a născocit-o pe cea dintâi, spre coruperea voinței, iar pe a doua a adus-o ca osândă spre destrămarea firii, ca plăcerea să lucreze moartea de bunăvoie a sufletului din pricina păcatului, iar durerea să pricinuiască, prin destrămare, nimicirea formei trupului.

[2][2] Dumnezeu a dat, prin Providență, firii durerea fără voie și moartea de pe urma ei, spre pedepsirea plăcerii de bunăvoie.

[3][3] Căutarea ostenelilor de bunăvoie și suportarea celor fără de voie desființează plăcerea, oprind mișcarea ei actuală. Dar nu smulg puterea ei, sălășluită ca o lege în adâncul firii în vederea nașterii. Căci filosofia care cultivă virtutea produce nepătimirea voii, dar nu pe a firii. Iar prin nepătimirea voii se sălășluiește harul plăcerii dumnezeiești în minte.

potrivnică firii e urmată în chip firesc de durere în toți cei a căror naștere a fost anticipată de legea plăcerii fără cauză. Iar fără cauză numesc plăcerea primei greșeli, întrucât nu a fost urmarea unei dureri premergătoare.

Deci după cădere toți oamenii aveau în mod natural plăcerea ca anticipație a venirii lor pe lume și niciunul nu era liber de nașterea pătimașă prin plăcere. De aceea toți plăteau în mod natural durerile ca pe o datorie, și ca pe o datorie suportau moartea de pe urma lor, și nu se afla chip de scăpare pentru cei tiranizați silnic de plăcerea nejustificată[4] și stăpâniți în mod natural de durerile justificate și de moartea cea atotjustificată de pe urma lor[205]. Căci pentru desființarea plăcerii atotnecuvenite era trebuință de durerile atotcuvenite de pe urma ei, care sfâșiau în chip jalnic pe om (ce-și avea de-acum începutul facerii în stricăciunea plăcerii și sfârșitul în stricăciunea morții). Iar pentru îndreptarea firii ce pătimea, trebuia să se iscodească o durere și o moarte în același timp și necuvenită, și necauzată; necauzată (nevinovată) prin faptul de-a nu avea plăcerea ca anticipare a nașterii, și necuvenită prin faptul de a nu fi urmarea unei vieți pătimașe. Aceasta pentru ca durerea și moartea atotnecuvenite, așezându-se la mijloc între plăcerea necuvenită și moartea atotcuvenită, să desființeze total originea atotnecuvenită a firii din plăcere și sfârșitul ei atotcuvenit prin moarte, cauzat de acea origine. Și așa să se facă neamul omenesc iarăși liber de plăcere și de durere, recăpătându-și firea limpezimea de la început, nemaifiind întinată de trăsăturile care au pătruns în firea celor supuși facerii și stricăciunii[5].

Pentru aceasta Cuvântul lui Dumnezeu, fiind Dumnezeu desăvârșit după fire, Se face om desăvârșit, constătător din suflet mintal și trup pătimitor după fire, asemenea nouă, afară numai de păcat, neavând câtuși de puțin plăcerea răsărită din neascultare ca anticipație a nașterii Sale în timp din femeie, dar însușindu-Și, din iubirea de oameni, de bunăvoie, durerea de pe urma aceleia, care

---

[4] Plăcerea necuvenită este legea păcatului, care s-a zidit în fire în urma greșelii lui Adam.

[205] Se mai poate traduce: plăcerea nedreaptă și durerea sau moartea dreaptă. Sau plăcerea necuvenită și durerea și moartea cuvenită.

[5] Osteneala și moartea Domnului au fost mijlocul care a desființat extremele, întrucât nașterea Lui a fost liberă de plăcere, iar moartea trupului Său dumnezeiesc, luat pentru noi, curată de viața pătimașă. Răbdând pentru noi cu trupul nașterea și moartea de bunăvoie, S-a făcut mijloc care a desființat nașterea noastră din plăcere și moartea de pe urma vieții pătimașe, și ne-a mutat la o altă viață, liberă de început temporal și de sfârșit, pe care nu firea, ci harul o creează.

este sfârșitul firii[6]. Iar aceasta a făcut-o ca, suferind pe nedrept, să desființeze obârșia noastră din plăcerea necuvenită, care ne tiraniza firea; căci moartea Domnului n-a fost o datorie plătită pentru această obârșie din plăcere, ca la ceilalți oameni, ci mai degrabă o putere opusă acestei obârșii; de asemenea, ca să înlăture cuvenitul sfârșit al firii prin moarte, întrucât acesta[7] nu avea la El ca pricină plăcerea nelegiuită, pentru care a pătruns (acest sfârșit în fire) și care era pedepsită prin el după dreptate[206].

Căci Domnul fiind înțelept, drept și puternic după fire, se cădea ca înțelept să nu ignore modul tămăduirii, ca drept să nu înfăptuiască în chip silnic mântuirea omului stăpânit de păcat cu voia lui, iar ca atotputernic să nu Se arate slab în aducerea la îndeplinire a vindecării.

Înțelepciunea Și-a arătat-o în modul tămăduirii, făcându-Se om fără vreo schimbare sau știrbire. Cumpăna dreptății a arătat-o în mărimea pogorârii, luând de bunăvoie osânda noastră în trăsătura pătimitoare[207] a firii Sale și făcând din această trăsătură o armă spre desființarea păcatului și a morții de pe urma lui, adică a plăcerii și a durerii de pe urma ei. Pentru că în trăsătura pătimitoare[8] stătea puterea păcatului și a morții, adică domnia silnică a păcatului prin plăcere și stăpânirea morții prin durere. Căci e vădit că în trăsătura pătimitoare a firii stă puterea plăcerii și a durerii. Pentru că vrând să scăpăm de simțirea chinuitoare a durerii, ne luăm refugiul în plăcere, încercând să ne mângâiem firea torturată de chinurile durerii. Dar grăbindu-ne să tocim împunsăturile durerii prin plăcere, întărim și mai mult zapisul

---

[6] Era cu neputință ca firea noastră, supusă plăcerii de bunăvoie și durerii fără de voie, să fie readusă iarăși la viața de la început dacă nu Se făcea Dumnezeu om, primind de bunăvoie, pentru pedepsirea plăcerii voluntare a firii, durerea ce nu era anticipată de nașterea din plăcere. În chipul acesta a slobozit firea de osânda nașterii, primind o naștere ce nu-și avea începutul în plăcere.

[7] Sfârșitul prin moarte al Domnului.

206 Durerea și moartea, în general, sunt un flux menit să spele începutul din păcat al firii, care întinează întreaga ei existență. Dar la omul de rând ele nu reușesc să urnească acest nămol. La Iisus însă acest flux nu se izbește de zidul unei origini pătimașe proprii. De aceea la El trece dincolo de persoana Sa, curățând cu impetuozitatea lui originea de păcat a celor ce sunt copărtași la firea Lui omenească și, ca urmare, înlăturând și moartea ce rezultă din această origine.

207 Το παθητόν. Traducerea cea mai bună ar fi: modul pătimitor. Căci e un mod care influențează întreaga fire. Este o „existențială”, în sensul filosofiei lui Heidegger.

[8] Se înțelege că trăsătura pătimitoare a firii.

aceleia împotriva noastră, neputând ajunge la o plăcere eliberată de durere și de osteneli[9].

Iar tăria puterii atotcovârșitoare Și-a arătat-o dăruind firii neschimbabilitatea prin toate cele contrare suferite de El[10]. Căci dăruind firii prin Patimi nepătimirea, prin osteneli odihna și prin moarte viața veșnică, a restabilit-o iarăși, înnoind prin privațiunile Sale trupești deprinderile firii și dăruindu-i acesteia prin întruparea Sa harul mai presus de fire, adică îndumnezeirea.

Făcutu-S-a deci Dumnezeu om cu adevărat și a dat firii o altă obârșie pentru o a doua naștere, obârșie care o duce prin osteneală și durere spre plăcerea vieții viitoare[208]. Căci protopărintele Adam, călcând porunca dumnezeiască, a dat firii altă obârșie decât cea dintâi, constătătoare din plăcere, dar sfârșind în moartea prin durere; și a născocit, la sfatul șarpelui, o plăcere ce nu era urmarea unei dureri de mai înainte, ci mai degrabă ducea la durere. Prin aceasta i-a dus, cu dreptate, pe toți cei născuți din el după trup, împreună cu sine, la sfârșitul morții prin durere, datorită obârșiei lor nedrepte din plăcere. Dar tot așa și Domnul, făcându-Se om și dând o altă obârșie firii, pentru o a doua naștere, din Duhul Sfânt, și primind moartea atotcuvenită din durere a lui Adam, devenită în El atotnecuvenită, întrucât nu-Și avea ca obârșie a nașterii Sale plăcerea atotnecuvenită de pe urma neascultării protopărintelui, a adus desființarea ambelor extreme: a obârșiei și a sfârșitului făpturii omenești după chipul lui Adam, ca unele ce nu au fost date de la început de Dumnezeu. Și așa a făcut pe toți cei renăscuți în El duhovnicește, liberi de vina ce apăsa asupra lor. Drept urmare, aceștia nu mai au de la Adam plăcerea nașterii, dar păstrează din pricina lui Adam durerea care lucrează în ei moartea, nu ca o datorie pentru păcat, ci ca mijloc împotriva păcatului, potrivit unei orânduiri înțelepte, dintr-o necesitate naturală[11]. Iar când moartea nu mai are plăcerea ca

---

[9] Cum sporim și mai mult pedeapsa firească a durerii, silindu-ne să o alinăm prin plăcere.

[10] Înțelepciunea lui Dumnezeu se arată în faptul că Se face prin fire om cu adevărat, dreptatea în faptul că ia prin naștere trăsătura pătimitoare a firii asemenea nouă, iar puterea în faptul că pregătește firii prin Patimi și moarte o viață veșnică, și o nepătimire neschimbată.

208 Precum prima obârșie, plăcerea împreunării trupești, mâna firea, prin perpetuarea iubirii de plăcere, spre durere, corupție și moarte, așa noua obârșie, a harului, îndemnând-o la dureri și osteneli potrivnice plăcerii, o duce spre plăcerea adevăratei vieți.

[11] Domnul, smulgând în cei născuți în El prin harul Duhului plăcerea pornită din legea păcatului, și prin aceasta desființând nașterea după trup, le îngăduie să primească moartea, care înainte era spre

mamă care o naște și pe care trebuie să o pedepsească, se face în chip vădit pricină vieții veșnice[209]. Astfel, precum viața lui Adam din plăcere s-a făcut maica morții și a stricăciunii, la fel moartea Domnului pentru Adam (căci El era liber de plăcerea lui Adam) se face născătoare a vieții veșnice[210].

Deci socotesc că Scriptura a deosebit bine lucrurile, arătând cum provenienţa din Adam prin plăcere, punându-și pecetea silnică peste fire, a dat-o pe aceasta hrană morții ce s-a ivit din pricina ei, și cum naşterea Domnului după trup a adus desființarea amândurora, adică a plăcerii din Adam și a morții din pricina lui Adam, ștergând odată cu păcatul lui Adam și pedeapsa lui Adam. Căci nu era cu putință să fie predat la sfârșit stricăciunii prin moarte Cel venit pe lume neatins de originea prin care s-a ivit ca sfârșit moartea[12]. Dar dacă-i așa, potrivit acestei deosebiri, până când au stăpânit silnic peste fire, în ce privește începutul și sfârșitul, adică naşterea și stricăciunea, numai trăsăturile lui Adam, nu era vremea să se înceapă judecata spre deplina osândire a păcatului. Dar când S-a arătat Cuvântul lui Dumnezeu în trup și S-a făcut om desăvârșit, afară numai de păcat, purtând prin fire, dar cu voia Sa, în trupul lui Adam numai pedeapsa, și a osândit păcatul în trup, suferind în chip nevinovat Cel drept pentru cei nedrepți, și a răsturnat rostul morții, prefăcând-o în osândă a păcatului din osândă a firii, a venit vremea să se înceapă judecata pentru osândirea păcatului prin răsturnarea rostului morții.

Dar să lămuresc și mai bine acest lucru: Păcatul, amăgind la început pe Adam, l-a înduplecat să calce porunca dumnezeiască. Prin aceasta dând ființă plăcerii, iar prin plăcere sălășluindu-se pe sine în însuși adâncul (sânul) firii, a osândit la moarte întreaga fire, împingând prin om toată firea celor create spre destrămarea prin

---

osânda firii, spre osânda păcatului.

[209] „Moartea” fiind în grecește de genul masculin (θάνατος), iar „plăcerea” de genul feminin, textul grec poate permite jocul de cuvinte: când moartea nu mai are plăcerea ca mamă, se face tată al vieții veșnice.

[210] Viața lui Adam e pricină de moarte obștească. Moartea Domnului e pricină de viață obștească și veșnică. Pentru că viața lui Adam era o falsă viață, o consumare a adevăratei vieți prin viermele plăcerii. Iar moartea Domnului nu înseamnă o omorâre a vieții, ci a viermelui care rodea sâmburele adevărat al vieții.

[12][12] Firea oamenilor a avut după cădere, ca început al existenței, zămislirea din sămânță împreunată cu plăcere, iar ca sfârșit moartea prin stricăciune împreunată cu durere. Domnul însă, neavând un asemenea început al naşterii după trup, n-a fost supus după fire nici sfârșitului, adică morții.

moarte[13]. Căci aceasta a plănuit-o diavolul cel viclean, semănătorul păcatului și tatăl răutății, care prin mândrie s-a înstrăinat pe sine de slava dumnezeiască, iar din invidie față de noi și față de Dumnezeu l-a scos pe Adam din Rai: să nimicească lucrurile lui Dumnezeu și să împrăștie cele ce au fost aduse la existență. Fiindcă ne pizmuiește spurcatul nu numai pe noi, pentru slava ce-o primim de la Dumnezeu din pricina virtuții, ci și pe Dumnezeu pentru puterea prealăudată ce o are în ochii noștri din pricina mântuirii[14].

Deci toată firea noastră era stăpânită de moarte din pricina căderii. Iar motivul stăpânirii era plăcerea, care, luându-și începutul dintr-o neascultare, se menținea de-a lungul întregului lanț de nașteri naturale. Din pricina acestei plăceri a fost adusă moartea ca osândă peste fire. Dar Domnul, făcându-Se om și neprimind ca anticipație a nașterii Sale după trup plăcerea necuvenită, pentru care a fost adusă peste fire osânda cuvenită a morții, dar primind cu voia după fire moartea în trăsătura pătimitoare a firii, adică suferind-o, a răsturnat rostul (întrebuințarea) morții, nemaiavând aceea în El rostul de osândă a firii, ci a păcatului. Căci nu era cu putință ca în Cel ce nu Și-a luat nașterea din plăcere să fie moartea osândă a firii. Drept aceea, în El a avut rostul să desființeze păcatul protopărintelui, din pricina căruia stăpânea peste toată firea frica morții.

Căci dacă în Adam moartea a fost osândă a firii, întrucât aceasta și-a luat ca obârșie a nașterii ei plăcerea, pe drept cuvânt moartea în Hristos a devenit osândă a păcatului, firea recăpătând din nou în Hristos o obârșie liberă de plăcere. Astfel, precum în Adam păcatul din plăcere a osândit firea la stricăciune prin moarte, și cât a stăpânit el a fost vremea în care firea era osândită la moarte pentru păcat, tot așa în Hristos a fost cu dreptate ca firea să osândească păcatul prin moarte și să fie vremea în care să înceapă a fi osândit păcatul la moarte, pentru dreptatea dobândită de fire, care a lepădat în Hristos cu totul nașterea din plăcere, prin care se întinsese peste toți cu necesitate osânda morții ca o datorie. Deci aceeași moarte în Adam este o osândă a firii de pe urma păcatului, iar în Hristos o osândă a păcatului de pe urma dreptății. Căci cel ce suferă moartea ca o osândă a firii de pe urma

---

[13] Diavolul, vrând să întoarcă firea celor create în neființă, a luptat să-l facă pe om să calce porunca dumnezeiască.

[14] Diavolul, pizmuind pe Dumnezeu și pe noi, și convingând cu viclenie pe om că e pizmuit de Dumnezeu, l-a făcut să calce porunca. Pe Dumnezeu L-a pizmuit ca să nu se arate în fapt (actual) puterea Lui prealăudată, care îndumnezeiește pe om; iar pe om, ca să nu ajungă părtaș al slavei dumnezeiești prin virtute.

păcatului său o suferă după dreptate. Dar Cel ce nu o suferă de pe urma păcatului Său primește de bunăvoie moartea adusă în lume de păcat spre desființarea păcatului, dăruind-o mai degrabă din iconomie firii ca un har spre osândirea păcatului.

Deci precum din pricina lui Adam, care a înființat prin neascultare legea nașterii din plăcere, și drept urmare a acesteia moartea ca osândă a firii, toți cei ce aveau existența din Adam, după legea nașterii din plăcere, aveau în chip necesar și fără să vrea, împreunată virtual cu nașterea, și moartea ca osândă a firii, și deci atunci era vremea în care firea era osândită prin păcat, întrucât stăpânea peste fire legea nașterii prin plăcere; tot așa, din pricina lui Hristos, Care a smuls din fire cu totul legea nașterii prin plăcere, și prin urmare rostul morții ca osândă a firii, primind-o de bunăvoie numai ca osândă a păcatului, toți cei ce s-au renăscut cu voia din Hristos prin baia renașterii în Duh și au lepădat prin har nașterea de mai înainte prin plăcere din Adam și păzesc harul nepăcătuirii de la Botez și puterea nemicșorată și neîntinată a înfierii tainice în duh, prin legea poruncilor evanghelice, au în ei, după cuviință, moartea (întrebuințarea morții) ce se lucrează spre osânda păcatului[211]. Ei au apucat vremea în care se osândește prin har păcatul în trup. Iar osândirea aceasta are loc, în general, după fire, pentru marea taină a înomenirii, chiar din vremea întrupării, iar în special, după lucrarea prin har, din vremea când primește fiecare prin Botez harul înfierii. Prin acest har, lucrat (actualizat) în chip voluntar prin împlinirea poruncilor[212], având la început numai nașterea cea în duh, suportă fiecare, prin multe pătimiri, moartea (întrebuințarea morții) spre osânda păcatului[15].

Pentru că cel ce a fost botezat și păzește Botezul, întărindu-l prin porunci, nu mai plătește moartea ca o datorie pentru păcat, ci primește întrebuințarea morții ca osândă a păcatului, care să-l

---

211 Moartea din Adam, ca și moartea din Hristos, e nu numai un eveniment final care încheie viața pământească a omului, ci și o putere activă, care omoară pe încetul, cea dintâi firea, cea de-a doua păcatul. Fiecare dintre aceste morți e dată ca putere: cea din Adam în nașterea din plăcere, cea din Hristos în înfierea după har. Și fiecare trece din potență în realitate actuală, lucrându-se cea dintâi prin continuarea viețuirii în plăcere, cea de-a doua prin împlinirea poruncilor. Mai bine zis, nu e o altă și altă moarte, ci moartea cea dintâi, a firii, suferă o schimbare a întrebuințării, a rostului ei.

212 Vezi ideea aceasta la Sfântul Marcu Ascetul, *Despre Botez, Fil. rom., vol.* 1.

[15] Osânda generală a legii ce stăpânea peste fire după căderea este întruparea cea adevărată a lui Dumnezeu; iar osânda specială a acestei legi este renașterea fiecăruia prin voință.

treacă în chip tainic la viața dumnezeiască și fără de sfârșit. Căci Sfinții, care au străbătut calea vieții de aici trecând prin multe pătimiri, pe care le-au purtat cu bărbăție pentru adevăr și dreptate, au eliberat firea din ei de moartea ca osândă pentru păcat, și arma morții, care slujea spre nimicirea firii, au folosit-o spre nimicirea păcatului, după pilda căpeteniei mântuirii lor, Iisus. Fiindcă dacă păcatul se slujea de moarte ca de-o armă pentru nimicirea firii în cei ce săvârșeau păcatul asemenea lui Adam, cu atât mai mult se va sluji firea de moarte ca de-o armă spre nimicirea păcatului în cei ce săvârșesc dreptatea prin credință.

Drept aceea, când s-a înfăptuit taina întrupării și Dumnezeu cel întrupat a desființat cu totul în cei născuți cu duhul din El nașterea firii după legea plăcerii, „a venit vremea să se înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu”, adică să fie osândit păcatul, începând să fie osândit prin pătimiri de la cei ce cred și au cunoscut adevărul și și-au lepădat prin Botez nașterea din plăcere. Căci pe aceștia i-a numit Petru „casa lui Dumnezeu”, precum mărturisește dumnezeiescul Apostol Pavel zicând: „Iar Hristos în casa Sa, a Cărui casă suntem noi” (Evr. 3, 6). Dar și Petru însuși, corifeul Apostolilor, arată aceasta prin cuvântul următor: „Iar dacă începe întâi de la noi (se înțelege judecata), care va fi sfârșitul celor ce nu ascultă de Evanghelia lui Dumnezeu?” E ca și cum am zice: Dacă noi, care am fost învredniciți să devenim, din darul Domnului, casa lui Dumnezeu prin Duh, suntem datori să arătăm o așa de mare răbdare în pătimirile pentru dreptate spre osânda păcatului și să primim cu dragă inimă moartea de ocară ca niște răufăcători, măcar că suntem buni, „care va fi sfârșitul celor ce nu ascultă de cuvântul Evangheliei”? Cu alte cuvinte, care va fi sfârșitul sau judecata celor ce nu numai că țin cu toată silința, până la sfârșit, vie și lucrătoare în suflet și trup, în aplecarea voii și în fire, nașterea lor de la Adam prin plăcere, ce stăpânește peste fire, dar nu primesc nici pe Dumnezeu și Tatăl Fiului celui întrupat, Care ne cheamă, nici pe Însuși Mijlocitorul și Fiul, trimis al Tatălui, Care a primit, cu voia Tatălui, de bunăvoie, moartea pentru noi, ca să ne împace cu Tatăl? Iar aceasta a făcut-o ca să ne slăvească pentru Sine de pe urma faptei Sale, luminându-ne cu frumusețea dumnezeirii proprii atât de mult, cât a primit El să fie necinstit pentru noi, prin pătimirile noastre. Căci aceasta socotesc că este „Evanghelia lui Dumnezeu”: solie și îndemn al lui Dumnezeu către oameni, trimisă prin Fiul Său, Care S-a întrupat și a dăruit ca răsplată a împăcării cu Tatăl, celor ce ascultă de El, îndumnezeirea nenăscută (sau necreată) **[16]**.

---

[16]**[16]** Îndumnezeirea nenăscută este lumina consistentă a Dumnezeirii

Din pricina aceasta marele Apostol îi plânge pe cei neascultători în cele ce urmează, zicând: „Iar dacă dreptul abia se mântuiește, unde se va arăta necredinciosul și păcătosul?” „Drept” numește pe cel credincios și pe cel ce păstrează harul dat lui la Botez, păzind prin multe pătimiri nesmulsă din el înfierea prin Duhul. Iar „mântuire”, harul deplin al îndumnezeirii, pe care-l va da Dumnezeu celor vrednici și pe care abia îl va primi cel ce stăruie cu toată puterea în toate cele dumnezeiești. În sfârșit, „necredincios” și „păcătos” numește pe cel străin de harul Evangheliei; „necredincios”, pentru necredința în Hristos, iar „păcătos”, pentru făptura cea veche, care se menține vie în el prin stricăciunea patimilor. Sau poate „necredincios” a numit Scriptura pe cel lipsit cu totul numai de cunoștința cea întru Hristos, iar „păcătos” pe cel ce crede, dar calcă poruncile evanghelice care păstrează curată cămașa nestricăciunii primită prin Sfântul Botez. Locul acestora, al necredinciosului și al păcătosului, nu e necunoscut celor ce cultivă cât de cât cunoștința tainică. Căci cuvântul „unde” indică desigur un loc care nu e lipsit de o circumscriere spațială[17]. Față de locul acestora, locul dreptului se deosebește prin aceea că el nu mai e înfățișat prin cuvântul „unde”, căci dreptul a primit prin har, ca loc mai presus de „unde”, pe Dumnezeu Însuși, cum i s-a făgăduit. Căci Dumnezeu nu este „undeva”, ci în chip absolut dincolo de orice „unde”, și în El este locașul tuturor celor mântuiți, după cum s-a scris: „Fii mie Dumnezeu ocrotitor și loc întărit, ca să mă mântuiești” (Ps. 30, 2). Și tot cel ce nu se va împărtăși de El, spre a primi din relația cu El fericirea[18] [213], va fi asemenea unui mădular al trupului lipsit cu totul de lucrarea de viață dătătoare a sufletului.

în cei vrednici, care nu are un început, ci numai o arătare neînțeleasă.

[17][17] Cum trebuie înțeles cuvântul „unde”.

[18][18] Cel ce nu va dobândi viața dumnezeiască curată, cea nescrisă împrejur, nu va fi liber de durere, căci va avea necontenit viața născută care îi va circumscrie existența sau i-o va mărgini, iar nu viața nenăscută și liberă de toată situarea în spațiu și de toată mișcarea în timp, ce nu poate fi cuprinsă, și de aceea nici circumscrisă[213]. Căci viața dumnezeiască și neînțeleasă, deși dă bucurie celor ce se împărtășesc de ea după har, nu poate fi cuprinsă. Ea rămâne pururea necuprinsă, chiar celor ce o posedă prin participare, deoarece ca nenăscută este prin fire infinită.

[213] Aici cauza durerii e văzută în circumscriere. Mărginirea pune o limită bucuriei. Desigur, simplul fapt de-a fi creat nu implică pentru om durerea. Altfel durerea ar fi de la Dumnezeu. Căci omul creat își învinge mărginirea prin comuniunea cu Dumnezeu, numai păcatul împietrește în mărginire.

Sau, iarăși, odată ce Dumnezeu va fi locul necircumscris, nedistanțat[214] și nesfârșit al tuturor celor ce se vor mântui, făcându-se pe Sine fiecăruia pe măsura pătimirilor însoțite de cunoștință pe care le-a suportat aici pentru dreptate, așa cum se arată sufletul în mădularele trupului, lucrând în ele după capacitatea proprie fiecărui mădular și legându-le la un loc ca să poată exista și susține viața, „unde se va arăta necredinciosul și păcătosul”, care este lipsit de acest har? Căci cel ce nu poate să primească pe Dumnezeu în sine ca să lucreze în el fericirea, unde se va arăta, odată ce a căzut de la viața dumnezeiască cea mai presus de veac, de loc și de timp?

Dacă rămânem deci la înțelesul dintâi, la cel afirmativ, necredinciosul și păcătosul care se va arăta „undeva” nu va fi câtuși de puțin liber de viața circumscrisă, el neavând viața cea slobodă de orice circumscriere și dincolo de orice loc. Iar dacă primim înțelesul al doilea, cel negativ, e cazul să întrebăm unde se va arăta necredinciosul și păcătosul, odată ce nu va avea pe Dumnezeu, Care îmbrățișează toată viața fericită și Care va fi locul tuturor celor drepți? Dacă n-are pe Dumnezeu Însuși ca loc, cum se va afla în locașul și în așezământul fericirii din Dumnezeu? Și, simplu vorbind, dacă dreptul se mântuiește cu multă greutate, ce se va alege de cel ce nici gând n-a avut de credință și de virtute în viața de aici? **[19]**.

---

214 αδιάστατος. Se mai poate traduce: lipsit de intervale, între Dumnezeu și omul mântuit nu va mai fi niciun interval; sau omul mântuit ajuns în Dumnezeu sporește în El ca într-un loc continuu, fără intervale, netrebuind să facă salturi sau să-și întrerupă sporirea. Pe de o parte, viața în Dumnezeu e o odihnă, nemaitrebuind să schimbe „locul” trecând dintr-un loc în altul, sau de la un lucru la altul, pe de alta, e o înaintare eternă în desăvârșire.

[19]**[19]** Dumnezeu prin una și aceeași voință nesfârșit de puternică a bunătății va cuprinde pe toți îngerii și oamenii, fie buni, fie răi. Dar nu toți aceștia se vor împărtăși la fel de Dumnezeu, Care Se află în toți în chip nesilit (ασχέτως), ci după capacitatea lor. Cei ce și-au păzit voința în toate, în conformitate cu firea, și au făcut-o în stare să primească în mod actual rațiunile firii, conform cu rațiunea întreagă a fericirii veșnice, se împărtășesc, pentru consimțirea voii lor cu voia dumnezeiască, în întregime de bunătate, prin viața dumnezeiască ce luminează în ei ca în îngeri, sau ca în oameni. Iar cei ce și-au făcut în toate voința neconformă cu firea, prefăcând-o în factor de risipire a rațiunilor firii, în opoziție cu rațiunea fericirii, vor cădea din întreaga bunătate dumnezeiască, din pricina dezbinării voii lor de voia dumnezeiască, prin împrietenirea acestei voi cu o existență ticăloasă. Făcând așa, aceștia pun o distanță între ei și Dumnezeu, neavând rațiunea fericirii fecundată de voință prin lucrarea binelui, prin care obișnuiește să se arate viața dumnezeiască.

Întrebarea 62

Ce înseamnă ceea ce zice Sfântul Proroc Zaharia: „Și am ridicat ochii mei și am privit: și iată o seceră zburând, lungimea de douăzeci de coți, iar lățimea de zece coți. Și a zis către mine: „Acesta este blestemul care iese peste fața a tot pământul”. Iar după puțin: „Și o voi scoate pe ea, zice Domnul Atotțiitorul, și va intra în casa furului și în casa celui ce jură strâmb întru numele Meu și în chip mincinos, și se va așeza în mijlocul casei lui și o va pierde pe ea, și lemnele ei, și pietrele ei” (Zah. 5, 1-4; Septuaginta). *Ce este secera și măsura lungimii și a lățimii? Și de ce zboară? Și cine este furul și cel ce jură strâmb? Și care este casa lui? Ce sunt lemnele și pietrele?*

Răspuns

Dumnezeu, Care a zis: „Am înmulțit vedeniile și în mâinile proorocilor M-am asemănat” (Os. 12, 11; Septuaginta), a trimis de mai înainte, închipuite prin simboluri, diferite vestiri despre minunata Sa venire în trup în vederea mântuirii noastre, descoperindu-ne prin fiecare proroc altă și altă vestire, după puterea de înțelegere a fiecăruia. Deci dăruind și marelui Proroc Zaharia înțelegerea tainelor Sale viitoare în trup, i-a înfățișat în chip înțelept spre contemplare o seceră. Prin aceasta a arătat că, după ce Se va întruchipa pe Sine, în mod felurit și tainic, în figurile cuprinse în vedeniile Proorocilor, va primi El Însuși cu adevărat și de bunăvoie făptura noastră prin fire, ca să arate că adevărul prevestit prin figuri a venit la noi în mod real.

Deci secera este Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul cel unul născut și Cuvântul Tatălui, Cel ce pentru Sine este și rămâne pururea simplu după fire, iar pentru mine Se face compus după ipostas, precum numai El știe, prin primirea trupului însuflețit mintal, fără ca prin unirea deplină cu trupul după ipostas să primească contopirea într-o singură fire și fără ca prin deosebirea

---

Deci rațiunea firii este acul balanței care dă pe față mișcarea voinței fiecăruia, dacă aceasta se apleacă spre rău sau spre bine, urmând ca în conformitate cu această mișcare să se împărtășească de viața dumnezeiască sau să nu se împărtășească. Căci sub raportul existenței și al existenței veșnice, Dumnezeu va cuprinde pe toți, fiind în toți prezent; dar sub raportul fericirii veșnice, va cuprinde în chip deosebit numai pe îngerii și pe oamenii sfinți, lăsând celor ce nu sunt așa nefericirea veșnică, ca rod al voinței lor.

deplină față de trup după fire să se taie în doi fii[1] [215]. Iar unire deplină după ipostas numesc desăvârșita neîmpărțire, precum deosebire deplină după fire, desăvârșita necontopire și neschimbare. Căci taina dumnezeiestei întrupări nu introduce prin deosebirea după fire a celor din care constă și o deosebire după ipostas, nici prin unirea după ipostas o contopire într-o singură fire. Primul lucru nu se întâmplă ca să nu primească taina Treimii un adaos; iar al doilea, ca să nu fie după fire nimic de un neam și de o ființă cu Dumnezeirea[2]. Căci cele două firi s-au împreunat într-un ipostas, dar nu într-o singură fire. Iar aceasta ca să se arate prin unire atât unitatea ipostasului, rezultată din adunarea laolaltă a firilor, cât și deosebirea firilor ce s-au întâlnit într-o unitate nedespărțită, fiecare dintre ele rămânând, în ce privește însușirea naturală, în afară de orice schimbare și contopire.

Căci dacă împreunarea firilor s-ar fi făcut ca să dea naștere unei singure firi, taina mântuirii noastre ne-ar fi rămas cu totul necunoscută, neavând de unde sau cum să putem afla coborârea lui Dumnezeu la noi. Pentru că în asemenea caz sau că s-ar fi schimbat trupul în firea dumnezeiască din pricina unirii dumnezeiești, sau s-ar fi schimbat ființa dumnezeiască în firea trupului, sau s-ar fi contopit amândouă prin cine știe ce amestec, producând vreo alta deosebită de ele, nemaipăstrând niciuna dintre firile din care constă rațiunea ei neștirbită[3]. Dar fie că s-ar fi schimbat trupul în firea Dumnezeirii, fie că s-ar fi schimbat firea Dumnezeirii în trup, sau fie că unirea într-o singură fire ar fi împins firile spre producerea vreunei firi alta decât ele, eu n-aș cunoaște taina întrupării dumnezeiești, neputând constata după unire o deosebire de natură între trup și Dumnezeire. Iar dacă există în Hristos după unire vreo deosebire după fire între trup și Dumnezeire (căci nu sunt după ființă unul și același lucru Dumnezeirea și trupul), aceasta înseamnă că unirea firilor

---

[1][1] Privește taina! Privește cum aduce la tăcere pe cei ce socotesc că firile stau de sine. Privește moartea italianului și a lui Nil[215].

[215] Nu se știe cine a fost acel Nil de credință latină sau grec din Calabria. Se combate aici teza nestoriană sau adopțiană.

[2][2] Nu admitem, zice, în Hristos vreo deosebire a ipostasurilor, fiindcă Treimea a rămas Treime și după ce S-a întrupat Dumnezeu și Cuvântul, neadăugându-I-se Sfintei Treimi vreo persoană din pricina întrupării. Dar admitem o deosebire a firilor, ca să nu înfățișăm trupul de o ființă cu Cuvântul după fire.

[3][3] Cel ce nu admite deosebirea firilor nu are prin ce să adeverească mărturisirea că a devenit Cuvântul trup fără schimbare, nerecunoscând că ceea ce a primit și ceea ce a fost primit în ipostasul cel unic al lui Hristos și Dumnezeu cel unul s-au păstrat după fire ca ceea ce erau.

împreunate în El nu s-a făcut pentru a da naștere unei singure firi, ci pentru a face să rezulte un singur ipostas în privința căruia nu aflăm în Hristos nicio deosebire, în niciun chip. Căci după ipostas Cuvântul este unul și același cu trupul Său. Fiindcă dacă Hristos primește cu referire la ceva vreo deosebire oarecare, nu poate fi după acel ceva una în tot chipul. Dar dacă cu referire la altceva nu primește nicio deosebire, după acel altceva este și se zice cu evlavie una în tot chipul și totdeauna.

Deci dat fiind că orice deosebire, întrucât este deosebire, are ca bază câtimea celor ce se deosebesc (căci fără această câtime n-ar fi deosebire), iar câtimea nu poate fi indicată fără număr, bine este să folosim numărul numai pentru arătarea deosebirii firilor din care constă Hristos după unire, indicând prin aceasta că firile se păstrează neschimbate după unire, dar nu divizând prin număr unitatea celor ce concurg într-un singur ipostas. Iar gândul acesta ni-l arătăm neadăugând niciun număr la cuvântul ipostas. Căci în ceea ce nu se cugetă nicio deosebire, nu se introduce nicio câtime. Iar unde nu poate fi introdusă câtimea, nu-și are locul nici numărul, care indică deosebirea. Deci după ipostas este compus. Căci după ipostas este unul și același și singur. Astfel, pe de-o parte păzim unitatea și identitatea ipostasului, pe de alta, mărturisim deosebirea firilor ce concurg într-un singur ipostas. Acesta este Cel pe care L-a văzut minunatul Zaharia zburând în chip de seceră. Căci Cuvântul lui Dumnezeu este secerătorul a toată răutatea și neștiința.

„Lungimea ei, zice, era de douăzeci de coți, iar lățimea ei, de zece coți”. Căci Hristos, ca Dumnezeu și Cuvântul, Se lărgește progresiv sub chipul Providenței până la zece coți, adică în cele zece porunci dumnezeiești ale vieții active[4]. Căci în zece porunci Se lărgește Cuvântul lui Dumnezeu, prin care legiferând împlinirea celor ce trebuie făcute și reținerea de la cele ce nu trebuie făcute, a îmbrățișat toată mișcarea voii libere a celor providențiați. Iar ca Cel ce S-a făcut trup și S-a întrupat în chip desăvârșit, tot El Se lungește până la douăzeci de coți, din pricină că trupul se alcătuiește prin înmulțirea elementelor cu simțurile [5].

Căci cinci sunt simțurile și patru elementele din a căror împreunare se alcătuiește firea oamenilor. Dar cinci înmulțit cu patru dă numărul douăzeci. Iar prin lungime a indicat Scriptura modul iconomiei, pentru înălțimea ei și pentru faptul că taina dumnezeiestei întrupări este mai presus de toată firea.

Secera a fost văzută „zburând” pentru faptul că nu are nimic

---

[4][4] De ce este Domnul seceră și ce înseamnă lățimea de zece coți.

[5][5] De ce tot El, ca seceră, are lungimea de douăzeci de coți.

pământesc, ca și pentru iuțimea, agerimea și, într-o vorbă, pentru scurtimea cuvântului[6]. Căci circumscrie toată mântuirea oamenilor numai în inima celor ce se mântuiesc, dat fiind că aceasta constă numai în credință și bună conștiință[7]. Și, de fapt, nimic nu poți face mai iute decât să crezi și mai ușor decât să mărturisești cu gura harul Celui în care crezi. Primul lucru arată iubirea însuflețită a celui ce crede față de Făcătorul lui, iar al doilea dispoziția credincioasă față de aproapele. Iar iubirea și dispoziția sinceră sau credința și buna conștiință sunt mișcări nevăzute ale inimii, care nu au lipsă ca să se producă de nicio materie din afară. „Căci cuvânt scurt va face Domnul pe pământ” (Is. 10, 23; Septuaginta; Rom. 9, 28).

Acesta este „blestemul” pe care l-a trimis Dumnezeu și Tatăl peste fața a tot pământul[8]. E blestemul adevărat peste blestemul adevărat. Deoarece neascultarea lui Adam s-a făcut blestem prin greșeala lui, întrucât n-a lăsat porunca să crească spre a aduce roadele dreptății, ca să ia creația binecuvântare, peste blestemul lui Adam vine binecuvântarea firească a lui Dumnezeu și Tatăl, care se face astfel blestem al blestemului provenit din păcat, spre desființarea neascultării ce-a crescut aducând roade ale nedreptății, ca să fie oprită creația de-a mai crește în păcat. Căci S-a făcut pentru mine blestem și păcat Cel ce a dezlegat blestemul meu și a ridicat păcatul lumii (Ioan 1, 29; 2 Cor. 5, 21; Gal. 3, 13).

Fiindcă două blesteme aveam eu: unul era rodul voinței mele, adică păcatul, prin care sămânța roditoare a sufletului, adică puterea virtuții, căzuse în pământ; iar altul era moartea firii, adusă asupra ei pe dreptate, din pricina voii mele. Moartea aceasta a împins firea cu sila și fără să vrea acolo unde se semănase mișcarea voinței mele de bunăvoie[9]. Deci Dumnezeu, Care a creat firea, a luat asupra Sa de bunăvoie blestemul cu care a fost osândită firea, adică moartea, și astfel a omorât prin propria Sa moarte de pe cruce blestemul păcatului ce trăia în mine prin voia mea. Și așa blestemul Dumnezeului meu s-a făcut blestem și moarte a păcatului meu, neîngăduind să ajungă neascultarea la roadele nedreptății; dar totodată s-a făcut binecuvântare a

[6] De ce a văzut Prorocul secera zburând.

[7] Credința naște prin nădejde iubirea desăvârșită față de Dumnezeu; iar conștiința cea bună naște prin păzirea poruncilor iubirea față de aproapele. Căci conștiința cea bună nu are ca pârâș porunca călcată. Iar acestea le poate crede numai inima celor ce se doresc după mântuirea cea adevărată.

[8] Cum este Domnul blestem și al cui blestem este.

[9] Pentru că omul avea dorința îndreptată spre pământ, într-acolo era împins și el, fără să vrea, de către moarte.

dreptății dumnezeiești prin împlinirea poruncilor și viață fără de sfârșit[216].

Această seceră, adică Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, nimicește pe fur și pe cel ce jură strâmb și casa lui o surpă. Dar furul și cel ce jură strâmb este diavolul cel viclean[10]. E fur fiindcă a scos cu vicleșugul înșelăciunii pe om din Rai, adică a răpit un lucru și o făptură și o avuție de preț a lui Dumnezeu, trăgându-l în locul acesta al necazurilor, și a murdărit icoana slavei dumnezeiești cu multe pete ale păcatelor. Prin aceasta a căutat să-și facă dintr-o avuție străină o avuție proprie, poftind cu răutate bunurile străine, nu ca să le păstreze, ci ca să le fure, să le sfâșie și să le piardă (Ioan 10, 10)[11]. Iar jurător pe strâmb este fiindcă e mincinos și înșelător. Căci făgăduind să dea lui Adam slava Dumnezeirii, l-a tras spre necinstea și batjocura necuvântătoarelor, ba, ca să spun mai drept, l-a făcut mai de ocară decât orice dobitoc (Ps. 48, 12), făcându-l să fie cu atât mai de ocară decât dobitoacele prin lipsa lui de rațiune, cu cât este mai grețos ceea ce-i contra firii decât ceea ce-i conform cu firea. Ba l-a înstrăinat și de nemurire, îmbrăcându-l în haina spurcată a stricăciunii.

Iar casă a acestui fur și jurător pe strâmb s-a făcut lumea de aici a stricăciunii și a confuziei necontenite, pe care și-a însușit-o tâlhărindu-l pe om[12] și în care i s-a îngăduit să tâlhărească mai

---

[216] Întruparea Fiului lui Dumnezeu e și binecuvântare, și blestem; binecuvântare pentru om, și blestem pentru păcat. Căci ceea ce e blestem pentru păcat e binecuvântare pentru om.

Dar numirea de binecuvântare și blestem se referă aici la întruparea Domnului, pentru că se referă mai întâi la durerea și la moartea aduse peste Fire în urma păcatului lui Adam cu voia. Durerea și moartea aceasta erau un blestem pentru păcat, ba, într-un anumit sens, și pentru firea omenească. Dar rostul lor era să fie mai ales o binecuvântare pentru fire, întrucât îl îndemnau pe om să se oprească de la păcatul cu voia. Blestemul acesta al doilea l-a luat Fiul lui Dumnezeu asupra Sa prin întrupare, scăpându-ne pe noi de apăsarea lui. El S-a făcut blestem în locul nostru, făcându-ni-Se însă tocmai prin aceasta binecuvântare.

[10] Ce este „furul” și „cel ce jură strâmb”.

[11] Furt viclean este robirea firii prin amăgire. Sfâșierea cu care sfâșie diavolul pe cei răpiți de el este junghierea voinței îndreptate spre viața în Dumnezeu și omorârea totală a amintirii acelei vieți. Iar pierzania este neștiința ce se naște în cei sfâșiați, din lipsa cunoștinței lui Dumnezeu. Căci de aceea le fură gândul răpindu-i la sine, ca să-i lipsească de viața întru virtute și cunoștință.

[12] Ce este casa „furului” și „a celui ce jură strâmb”.

departe, pentru pricini pe care le știe Dumnezeu[13], Care l-a îngăduit să tâlhărească până ce dăinuie cursul ciclic al timpului.

Dar Cuvântul lui Dumnezeu așezându-Se în această lume ca într-o casă prin întruparea Sa negrăită și legând pe diavolul (Matei 12, 29), a surpat-o, iar lemnele și pietrele ei, adică statuile și altarele și soclurile statuilor, le-a dărâmat și le-a nimicit[14]. Căci prin ele diavolul, tatăl minciunii, își închipuia că e cinstit de cei rătăciți ca un fel de dumnezeu pocit și multiform, datorită faptului că făcuse din nebunia lor un mijloc de slăvire proprie, ca unul ce e cu mult mai nebun decât cei astfel prostiți. Fiindcă ce e mai nesocotit decât a-și închipui cineva un lucru care prin fire nu există cu adevărat. Deci Mântuitorul sufletelor și trupurilor noastre, Care S-a făcut om din iubire de oameni, așezându-Se prin trup în această casă a furului și a jurătorului pe strâmb, care este diavolul, adică în această lume, a surpat-o întreagă, adică a nimicit modul ei rătăcit de mai înainte[15] și a îndreptat-o iarăși potrivit cu rațiunea cunoștinței adevărate. Și, scurt vorbind, alungând pe tâlhar din avuțiile străine, S-a făcut iarăși El stăpân peste ai Săi prin virtute, zidind peste tot pământul de sub cer, în chip măreț, Sfânta Lui Biserică.

Sau poate e fur diavolul[16] fiindcă unelteşte până astăzi cum să atragă prin vicleșugul înșelăciunii dorința fiecăruia spre el. Iar jurător pe strâmb și mincinos, fiindcă e înșelător și amăgește pe cei ușuratici să se despartă de bunurile din mână în nădejdea altora și mai bune și fiindcă pricinuiește pe neobservate, prin lucrurile socotite dulci, tot felul de greutăți celor ce ascultă de el. Iar „casa” acestui fur și mincinos este dispoziția iubitoare de păcat a inimii fiecăruia. Ea are ca „pietre” învârtoșarea și nesimțirea inimii față de cele bune, iar ca „lemne”, amintirile ce aprind ușor focul necurat al patimilor.

Sau poate Scriptura numește „lemne”, în chip figurat, pofta[17]. Aceasta fiindcă s-a scris că lemnul a corupt prima dată

---

[13] Ar putea spune cineva că pricina pentru care s-a îngăduit diavolului să tâlhărească este aceea ca să cunoască și oamenii din experiență răutatea lui, și așa arătându-se să li se facă și mai urât; de asemenea, ca toți oamenii să-și descopere unii altora, prin cercare, dispoziția sufletului, și prin aceasta fiecare să-și aibă sieși conștiința proprie ca apărătoare lăuntrică. Căci Dumnezeu nu are lipsă de o astfel de experiență ca să ne afle cum suntem, având cunoștința tuturor în mod ființial și înainte de nașterea lor.

[14] Ce sunt lemnele și ce sunt pietrele.

[15] Surparea casei, adică a lumii rătăcite, s-a făcut prin întrupare.

[16] Înfățișarea aceluiași după alt înțeles.

[17] Alt înțeles al aceluiași.

mișcarea ei (Fac. 3, 6), îndreptând-o împotriva firii; apoi fiindcă ea este puterea sufletului care se aprinde de orice patimă, ca materia lemnoasă de foc. Iar prin „pietre” se indică poate duritatea și nesimțirea mișcărilor iuțimii, care nu ascultă de rațiunea virtuții. Pe toate acestea, împreună cu „casa” în care se găsesc, adică cu dispoziția lăuntrică, le surpă și le nimicește Cuvântul lui Dumnezeu prin sălășluirea Sa, scoțând din ea, mai întâi prin credință, pe diavolul care își făcuse odinioară prin amăgire locuința în ea și care se socotea că e tare. Pe acesta îl leagă cu lanțuri de nesfârâmat și-i pradă casa, scoțând din inimă deprinderea lesne de aprins a patimilor împreună cu învârtoșarea față de cele bune (Luca 11, 22).

Sau poate numește „pietre” nepăsarea sufletului față de cele bune, adică nesimțirea față de virtuți. Iar prin „lemne”, râvna față de cele rele[18]. Toate acestea alungându-le Cuvântul din inimile credincioșilor, nu încetează să împăciuiască și să unească într-un singur trup al virtuților pe cei de departe și pe cei de aproape, surpând peretele din mijloc al despărțiturii, adică păcatul, și rupând zapisul care ne silea voința spre rău, și supunând cugetul trupesc legii duhului (Ef. 2, 14-17; Col. 2, 14). Prin cei de departe a înțeles, cred, mișcările simțirii, care sunt după fire cu totul străine de legea lui Dumnezeu. Iar prin cei de aproape, lucrările cugetătoare (mintale) ale sufletului, care după rudenie nu sunt departe de Cuvântul. Pe acestea le adună Cuvântul după surparea legii trupești, unindu-le laolaltă în duh prin virtute (prin modul virtuții). Căci prin „peretele din mijloc” cred că a înțeles legea trupului cea după fire, afecțiunea față de patimi, sau păcatul. Pentru că numai afecțiunea cea de ocară față de patimi se face zid al legii firii, adică al părții pătimitoare a firii, despărțind trupul de suflet și de rațiunea virtuților, neîngăduind să se facă cu ajutorul făptuirii trecerea la trup prin mijlocirea sufletului[19]. Dar venind Cuvântul și biruind legea firii, adică trăsătura pătimitoare a firii, a desființat afecțiunea față de patimile contrare firii.

Acesta este Domnul meu și Dumnezeul meu Hristos Iisus, pe Care L-a văzut Prorocul ca pe o seceră având douăzeci de coți lungime, ca unul ce îmbrățișează toată lucrarea simțurilor îndreptată spre cele sensibile, și zece coți lățime, întrucât Dumnezeul și Mântuitorul meu cuprinde toată mișcarea rațională. Căci spun unii că a număra e o faptă ce aparține prin fire numai

[18] Acest înțeles se potrivește pentru cei pătimași. Căci cel ce pătimește de nemișcarea totală față de bine se mișcă cât se poate de repede spre rău. Fiindcă nemișcarea față de amândouă e cu neputință.

[19] Mișcarea simțurilor împreunată cu lucrarea minții dă naștere virtuții însoțită de cunoștință.

rațiunii. Iar decada este îmbrățișarea și sfârșitul oricărui număr. Prin urmare, Cuvântul lui Dumnezeu îmbrățișează nu numai puterile simțurilor, ci și lucrările mintale, ca unul ce e Făcător nu numai al corpurilor, ci și al celor necorporale.

Iar „seceră” a fost numit în vedenie nu numai fiindcă seceră din firea rațională răul pe care nu El l-a semănat și adună firea pe care nu El a împrăștiat-o, ci și pentru că seceră și așază în hambarele dumnezeiești pe cei mântuiți[20]; în sfârșit, și pentru că, fiind mânuit de lucrările virtuților, Se unește cu puterile făptuitoare ale sufletului[21].

Dar pentru cel ce vrea să vadă, cuvântul Scripturii indică aici două persoane și două case, pe care le desființează secera. Căci se zice: „Și va intra în casa furului și în casa celui ce jură strâmb în numele Meu”. Prin cele două persoane a indicat cele două lucrări generale ale amăgirii diavolești, care le cuprind pe toate celelalte, sau cele două moduri ale lucrărilor. Iar prin cele două case a indicat cele două dispoziții generale ale omului, favorabile rătăcirii, care le conțin pe toate celelalte. De pildă, când cel-rău răpește prin vicleșugul amăgirii cunoștința înnăscută a firii despre Dumnezeu, atrăgând-o spre sine, e „fur”, întrucât încearcă să se facă stăpân peste închinarea datorată lui Dumnezeu, sau, cu alte cuvinte, abate vederea mintală a sufletului de la rațiunile duhovnicești din făpturi și circumscrie puterea cugetării numai la privirea înfățișării din afară a lucrurilor sensibile. Iar când abuzează de mișcările firești, atrăgând puterea de activitate a sufletului în chip sofistic spre cele contrare firii, și prin cele părute bune ispitește prin plăcere dorința sufletului spre cele rele, „jură strâmb” pe numele Domnului, ducând sufletul amăgit spre alte lucruri decât spre cele făgăduite. Deci este „fur” fiindcă răpește la sine cunoștința firii, având drept casă dispoziția iubitoare de neștiință a celor amăgiți. Și „jură strâmb”, fiindcă înduplecă puterea de activitate a sufletului să se ostenească zadarnic cu cele contrare firii, având drept casă dispoziția iubitoare de păcat a voii celor care îl ascultă[22].

Așadar, diavolul este „fur” fiindcă strâmbă cunoștința firii[217] și „jură strâmb” fiindcă abate puterea de activitate a firii de la

---

[20] Pentru ce L-a numit „seceră”.

[21] Cuvântul Se unește cu puterile de activitate ale sufletului ca secera cu mâna secerătorului, pentru a tăia patimile și a aduna virtuțile.

[22] Diavolul e „fur”, fiindcă produce neștiința; și „jură strâmb”, fiindcă produce răutatea. El are drept „case” mintea amăgită a celui neștiutor și aplecarea spre păcat a voii celui păcătos.

[217] Schimbă direcția cunoașterii naturale.

săvârșirea virtuții. Casa „furului” este dispoziția sufletească ce stă la baza unei cunoașteri mincinoase, iar casa „celui ce jură strâmb” este dispoziția străbătută de necurăția patimilor de ocară, în acestea pătrunzând cu iubire de oameni cuvântul mântuitor al lui Dumnezeu, le face locaș al lui Dumnezeu prin Duhul, aducând cunoștința adevărului în locul rătăcirii și al neștiinței, și virtutea și dreptatea în locul răutății și al vicleniei. În felul acesta își face prin ele arătarea în cei drepți.

Deci prin persoane Scriptura a indicat modurile vicleniei variate a unuia și aceluiași diavol rău, iar prin „case” dispozițiile corespunzătoare cu aceste moduri, ale celor stăpâniți de diavol.

Dar „fur” mai este și cel ce folosește cuvintele dumnezeiești spre amăgirea celor ce-l ascultă, fără să fi cunoscut puterea lor prin fapte. E cel ce se îndeletnicește cu rostirea goală a lor pentru a cumpăra slavă și vânează prin cuvântul limbii lauda ascultătorilor, adică renumele de drept. Simplu vorbind, „fur” este cel a cărui viață nu corespunde cuvântului și a cărui dispoziție sufletească e în contrazicere cu limba, adică cel ce se ascunde sub bunuri străine [23]. Scriptura zice cu dreptate despre acesta: „Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: „Pentru ce povestești dreptățile Mele și iei asupra ta legământul Meu prin gura ta?” (Ps. 49, 17).

Și, iarăși, „fur” este cel ce acoperă cu modurile și cu moravurile văzute viclenia nevăzută a sufletului, și cu înfățișări de bunăcuviință dispoziția dinăuntru[24]. Căci precum fură cel de mai înainte prin declamarea cuvintelor cunoștinței mintea ascultătorilor, la fel fură acesta prin fățărnicia moravurilor simțirea privitorilor[25]. Către aceștia de asemenea se va zice: Rușinați-vă cei ce v-ați îmbrăcat în veșminte străine (cf. Sof. 1, 8) sau: „Domnul va descoperi chipul lor în ziua aceea” (Is. 3, 17). Dar mie îmi pare că aud în fiecare zi pe Dumnezeu zicându-mi acestea în ascunsul inimii, ca unul ce mă simt vinovat de amândouă lucrurile.

Iar „cel ce jură strâmb sau mincinos în numele Domnului” este acela care făgăduiește lui Dumnezeu o viață virtuoasă și face

---

[23][23] Înțeles frumos și foarte potrivit nouă, celor ce falsificăm, de dragul slavei deșarte, podoaba virtuții și a cunoștinței.

[24][24] Dar „fur” este, zice, și cel ce-și dă cu prefăcătorie o înfățișare amăgitoare de om virtuos și acoperă cu arătarea din afară viclenia ascunsă a voinței.

[25][25] Cel ce simulează cunoștința numai prin rostire de vorbe fură mintea ascultătorilor spre slava proprie; iar cel ce face prin purtări pe virtuosul fură vederea privitorilor spre slava proprie. Amândoi, furând prin amăgire, duc la rătăcire: unul înțelegerea sufletească a ascultătorilor, celălalt, simțirea trupească a privitorilor.

lucruri străine făgăduinței, iar prin neîmplinirea poruncilor calcă, ca și mine, legământul ce și l-a luat de a duce o viață evlavioasă. Scurt vorbind, cel ce jură strâmb și mincinos este acela care s-a hotărât să trăiască după voia lui Dumnezeu, dar nu s-a mortificat deplin față de viața aceasta. El a jurat lui Dumnezeu, adică a făgăduit să-și păzească cursul vieții fără de ocară în nevoințele dumnezeiești, dar nu a împlinit făgăduința, și de aceea nu e deloc vrednic de laudă[26]. „Căci lăuda-se-va, zice, tot cel ce se jură întru El” (Fs. 62, 10), adică tot cel ce făgăduiește lui Dumnezeu viața sa și împlinește cu adevărat jurământul bunei făgăduieli prin faptele dreptății. Dar dacă cel ce împlinește făgăduințele sale va avea laudă, fiindcă a jurat lui Dumnezeu și și-a ținut jurământul, vădit este că cel ce și-a călcat legămintele sale va avea parte de mustrare și de ocară, ca unul ce a mințit.

Intrând secera, adică cunoștința lui Dumnezeu și Tatăl, Care e prin ființă cunoștință și virtute, în inimile acestora ca în niște case, cu alte cuvinte în dispoziția fiecăruia, le nimicește cu totul, desființând, prin schimbarea spre bine, starea de mai înainte a inimii fiecăruia și ducându-i pe amândoi spre împărtășirea de binele ce le lipsește. Astfel preface pe furul cunoștinței în lucrător neînfricat al adevărului, iar pe furul blândeții aparente a moravurilor în cultivator destoinic al dispoziției ascunse a sufletului; de asemenea, pe cel ce jură strâmb îl face păzitor adevărat al făgăduințelor sale, ce-și întărește făgăduințele prin împlinirea poruncilor.

Întrebarea 63

La același Proroc s-a scris iarăși: «Și a zis către mine: „Ce vezi?”. Și am zis: „Iată văd un candelabru cu totul de aur și o lampă (făclie) deasupra lui; și șapte candele pe el și șapte pâlnii la candelele de pe el. Și doi măslini deasupra lui, unul de-a dreapta lămpii și altul de-a stânga”» (Zah. 4, 2-3; Septuaginta). *Ce este candelabrul și de ce e de aur; ce este lampa de deasupra lui, ce sunt cele șapte candele, ce sunt cele șapte pâlnii la cele șapte candele, ce sunt cei doi măslini și de ce se află de-a dreapta și de-a stânga lămpii?*

Răspuns

Cuvântul prorocesc, descriind de departe, în chip simbolic, măreția prealuminată și suprastrălucită a Sfintei Biserici, a

[26] Ce este cel ce „jură strâmb”.

zugrăvit vedenia aceasta astfel, voind să arate, cred, înțelesul tainei celei noi a ei. Deci candelabrul cu totul de aur este Biserica atotlăudată a lui Dumnezeu, curată și neîntinată, neprihănită și nealterată, nemicșorată și primitoare a adevăratei lumini[1]. Căci se spune că aurul fiind inalterabil, dacă e scufundat în pământ nu se înnegrește și nu e ros de rugină, iar dacă-i ars nu se micșorează. Afară de aceea, el întărește și înnoiește prin forța sa naturală puterea văzului celor ce și-o ațintesc asupra lui. Așa este și Biserica atotslăvită a lui Dumnezeu, care întrece în chip real cea mai curată natură a aurului. Ea e nealterată, ca una ce nu are niciun amestec străin în învățătura ei tainică despre Dumnezeu, mărturisită prin credință[2]; e curată, întrucât strălucește de lumina și de slava virtuților[3]; e neîntinată, nefiind pătată de nicio murdărie a patimilor[4]; e neprihănită, ca una ce nu are atingere cu niciunul dintre duhurile rele[5]. Trăind în împrejurările pământești, ea nu e înnegrită de rugina păcatului. În sfârșit, ea rămâne nemicșorată și neîmputinată, deoarece, cu toate că e arsă din vreme în vreme în cuptorul prigoanelor și încercată de răscoalele necontenite ale ereziilor, nu suferă sub povara încercărilor nicio slăbire în învățătura sau în viața, în credința sau disciplina ei[6]. De aceea, ea întărește prin har înțelegerea celor ce caută spre ea cu evlavie. Căci ea cheamă, pe de o parte, pe necredincioși, dăruindule lumina cunoștinței adevărate, pe de alta, păstrează pe cei ce contemplă cu iubire tainele ei, păzind nevătămată și fără beteșug pupila înțelegerii lor. Iar pe cei ce au suferit vreo clătinare îi cheamă din nou și le reface prin cuvânt de îndemn înțelegerea bolnavă. Așa se înțelege candelabrul văzut de Proroc, după unul dintre înțelesurile cuvintelor de mai sus.

Iar lampa de deasupra lui[7] este lumina părintească și adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume (1 Ioan 1, 9)[8], adică Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta, prin primirea

[1][1] Ce este candelabrul.

[2][2] Cum este Biserica aur inalterabil.

[3][3] Cum e curată.

[4][4] Cum e neîntinată.

[5][5] Cum e neprihănită.

[6][6] Cum e nemicșorată.

[7][7] Ce înseamnă lampa candelabrului.

[8][8] Nu tot omul care vine în această lume e luminat numaidecât de Cuvântul, căci mulți rămân neluminați și nepărtași de lumina cunoștinței. Ci e vădit că numai omul care vine prin voia sa proprie în lumea cea adevărată, adică a virtuților. Deci tot omul care vine cu adevărat, prin nașterea de bunăvoie, în lumea aceasta a virtuților, e luminat în mod sigur de Cuvântul, dobândind o deprindere neclintită în virtute și o

trupului nostru luat de la noi, S-a făcut și S-a numit lampă, ca Cel ce e înțelepciunea și Cuvântul cel după fire al lui Dumnezeu și Tatăl, Care e propovăduit în Biserica lui Dumnezeu prin credința cea dreaptă și e înălțat și dezvăluit între neamuri de viețuirea virtuoasă prin păzirea poruncilor. El luminează ca o lampă (făclie) tuturor celor din casă, adică din lumea aceasta, precum El Însuși zice: „Nimeni nu aprinde făclie și o pune sub obroc, ci în sfeșnic, de luminează tuturor celor din casă" (Matei 5, 15). Deci S-a numit pe Sine „făclie" pentru faptul că, fiind după fire Dumnezeu și făcându-Se trup după iconomie, ca lumină după ființă e ținut în scoica trupului în chip necircumscris prin mijlocirea sufletului ca făclie, cum e ținut focul prin feștilă. Aceasta a înțeles-o și marele David când a numit pe Domnul „făclie", zicând: „Legea Ta este făclie picioarelor mele și lumină cărărilor mele" (Ps. 118, 105). Căci Mântuitorul și Dumnezeul meu mă izbăvește de întunericul neștiinței și al răutății. De aceea a și fost numit de Scriptură „făclie". Căci cuvântul (grecesc) λύχνος (făclie) vine de la „a dezlega întunericul" – λύειν το νύχος (căci νύχος înseamnă „întuneric", cum zic cei ce studiază înțelesul cuvintelor). Pentru că împrăștiind, asemenea unei făclii, negura neștiinței și întunericul răutății. S-a făcut El Însuși tuturor cale de mântuire, călăuzind prin virtute și cunoștință spre Tatăl pe toți cei ce voiesc să păsească, prin împlinirea poruncilor dumnezeiești, pe urmele Lui, ca pe-o cale a dreptății. Iar candelabrul este Sfânta Biserică, pentru că în ea luminează, prin propovăduire. Cuvântul lui Dumnezeu, trimițându-Și razele adevărului asupra tuturor celor ce se află în această lume ca într-o casă oarecare, umplându-le înțelegerea tuturor cu cunoștința dumnezeiască[9].

Pe de altă parte, „obrocul" simbolizează sinagoga iudeilor, adică slujirea trupească a Legii, care acoperă prin grosimea simbolurilor literei lumina cunoștinței adevărate a sensurilor[10]. Cuvântul (Rațiunea) nu vrea să fie ținut câtuși de puțin sub acest obroc, ci vrea să fie așezat în vârful și pe înălțimea Bisericii. Căci dacă Cuvântul[218] e ținut sub litera Legii ca sub un obroc, îi lipsește pe toți de lumina veșnică, nedăruindu-le vederea duhovnicească celor ce nu se străduiesc să se lepede de simțirea (percepția)

cunoștință adevărată și fără greșeală.

[9] Cum este Dumnezeu, Cuvântul cel întrupat, și făclie.

[10] Ce este obrocul sub care nu se cuvine să fie pusă făclia, ca să fie acoperită.

[218] Ca în multe alte locuri și aici λόγος înseamnă și Hristos Însuși, dar și cuvântul propovăduirii, sau rațiunea (sensul) ascunsă în cuvintele și ceremoniile Legii. Mai bine zis, rațiunile sau sensurile Scripturii sunt razele Logosului dumnezeiesc.

înșelătoare, care nu e capabilă decât de eroare și nu sesizează decât aspectul coruptibil al corpurilor înrudite cu ea. El vrea deci să fie pus în sfeșnic, adică în Biserică, sau în slujirea rațională în duh, ca să-i lumineze pe toți, din toată lumea, învățându-i să viețuiască și să se poarte conform cu rațiunea, și numai atâta grijă să aibă de cele corporale, câtă e de lipsă ca să taie orice afecțiune a sufletului față de ele; de asemenea, ca toată străduința să le fie să nu dea sufletului nicio închipuire materială după ce a fost stinsă prin rațiune simțirea (percepția simțurilor), care la început a respins rațiunea (cuvântul) și a acceptat iraționalitatea plăcerii ca pe un șarpe lunecos[11]. Căci cu dreptate a fost rânduită moartea împotriva simțirii, ca să nu mai poată oferi diavolului intrare spre suflet. Iar simțirea aceasta, fiind una după gen, se împarte în cinci specii, înduplecând prin percepția fiecărui simț sufletul amăgit să iubească cele sensibile înrudite cu acel simț, în loc să-L iubească pe Dumnezeu[12]. De aceea, cel ce ascultă înțelepțește de rațiune[219] alege de bunăvoie moartea trupului înainte de moartea silnică și fără de voie, despărțindu-și total voința de simțire[220].

Dar cel ce rămâne numai la litera Scripturii are ca singură stăpânitoare peste fire simțirea (percepția), prin care se manifestă afecțiunea sufletului față de trup. Căci litera, dacă nu e înțeleasă duhovnicește, e mărginită în conținutul ei de simțire, care nu îngăduie să străbată înțelesul celor scrise până la minte. Iar dacă litera se adresează numai simțirii, tot cel ce primește litera în chip iudaic, numai ca istorie, trăiește după trup, suportând în fiecare zi prin aplecarea voii moartea păcatului, din pricina simțirii celei vii, neputând să omoare cu duhul faptele trupului, ca să trăiască viața cea fericită în duh. „Căci de vețuiți după trup, veți muri”, zice dumnezeiescul Apostol, „iară de omorâți cu Duhul faptele trupului, veți trăi” (Rom. 8, 13). Drept aceea, aprinzând făclia, adică

---

[11] Prin femeie a înțeles simțirea, prin șarpe plăcerea. Căci amândouă sunt diametral opuse rațiunii.

[12] Simțirea (senzația) punând stăpânire peste minte o învață să se închine la mulți dumnezei. Căci simțirea robindu-se prin fiecare simț patimilor slujește lucrului sensibil corespunzător, ca lui Dumnezeu.

219 În acest pasaj, rațiunea, căreia i se opune simțirea, poate fi și Logosul divin, sau, mai bine zis, rațiunea din noi e în același raport cu Logosul ca sensurile lucrurilor cu El.

220 Moartea simțirii e menită să mântuiască pe om de moartea firii. Moartea ca osândă a fost pricinuită de creșterea lucrării simțurilor, care l-a legat pe om de lumea văzută, despărțindu-l de Dumnezeu. Moartea simțirii e moartea omului trupesc, a omului aplecat spre cele din afară, a omului „mort” duhovnicește, pentru a învia omul din lăuntru, omul adevărat, omul mintal, sinea omului.

rațiunea care aduce lumina cunoștinței prin contemplație și fapte, să nu o punem sub obroc, ca să nu fim osândiți, ca unii ce mărginim la literă puterea necuprinsă de minte a înțelepciunii, ci în sfeșnic, adică în Sfânta Biserică, pe culmea contemplației adevărate, ca să răspândească asupra tuturor lumina dumnezeiești dogme.

Despre această Sfântă Biserică Legea a prevestit în chip figurat că va fi candelabru turnat și cu totul de aur. Aceasta întrucât, pe de o parte, nu are în ea nicio parte goală, lipsită de puterea Cuvântului, iar pe de alta, e străină de toate prisosurile materiale și nu are nimic pământesc.

Dar marele Zaharia, descriind acest candelabru în toate amănuntele, adaugă că afară de lampă mai erau pe el șapte candele (făclii). Aceste șapte candele trebuie să le înțelegem aici în alt chip de cum am înfățișat candela (făclia) din Evanghelie. Căci nu toate persoanele și lucrurile care sunt exprimate prin același cuvânt trebuie înțelese în unul și același chip, ci fiecare dintre cele spuse trebuie înțeles după sensul locului din Sfânta Scriptură, dacă vrem să ținem seama de scopul celor scrise[221].

Prin candele socotesc că Sfânta Scriptură înțelege aici lucrările Duhului Sfânt, sau darurile (harismele) Duhului Sfânt, pe care le dăruiește Bisericii Cuvântul, Care e capul întregului trup[13]. Căci s-a spus: „Și Se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al evlaviei; și duhul temerii îl va umple pe El” (Is. 11, 2-3). Dar Capul Bisericii, potrivit unei imagini omenești, este Hristos. Deci Cel ce are după fire pe Duhul dăruiește, ca Dumnezeu, Bisericii lucrările Duhului. Căci Cuvântul făcându-mi-Se mie om, îmi lucrează mie toată mântuirea, dându-mi prin ale mele cele proprii Lui după fire, mie celui pentru care S-a făcut și om. Și așezându-Se în situația celui ce primește, pentru mine, scoate la arătare ale Sale proprii. Căci cerând, ca un iubitor de oameni, pentru Sine harul de care am lipsă eu, îmi atribuie mie meritul (puterea) isprăvilor Lui după fire. Deci pentru mine se spune că primește și acum ceea ce are prin fire fără de început și mai presus de rațiune. Căci Duhul Sfânt, precum este prin fire al lui Dumnezeu și Tatăl, după ființă, la fel este prin fire și al Fiului după ființă, ca Cel ce purcede ființial în chip negrăit din Tatăl prin

---

[221] Pasajul acesta are un înțeles deplin numai în grecește, întrucât „candela” de aici (Zah. 4, 3) e exprimată în grecește tot prin cuvântul λύχνος, ca și „făclia” de la Matei 5, 15. În traducerea românească s-a evitat confuzia, întrucât λύχνος de la Zaharia s-a tradus prin „candela”, iar λύχνος de la Matei 5, 15, prin „făclie”.

[13] Ce înțelege Scriptura prin candele.

Fiul cel născut din Tatăl; și dăruiește candelabrului, adică Bisericii, ca niște candele, lucrările proprii. Și precum candela împrăștie întunericul, tot așa lucrările Duhului scot și alungă din Biserică păcatul cel de multe feluri.[14] Astfel, înțelepciunea desființează nechibzuința, înțelegerea depărtează nepriceperea, sfatul alungă lipsa de discernământ, tăria înlătură slăbiciunea, cunoștința șterge neștiința, evlavia alungă necredința și ticăloșia faptelor ei, în sfârșit, temerea depărtează învârtoșarea nepăsării. Căci nu numai poruncile sunt lumină, ci și lucrările Duhului[15].

Dar candele care ard toată viața în Biserică, răspândind lumina mântuirii, sunt și treptele care susțin buna ei rânduială. De pildă, învățătorul înțelept al dumnezeieștilor și înaltelor dogme și taine e o candelă care descoperă învățături necunoscute înaintea mulțimii. Iar cel ce ascultă cu înțelegere și pricepere înțelepciunea grăită de cei desăvârșiți e și el o candelă, întrucât ca ascultător cuminte păzește în sine lumina adevărului celor grăite[222]. Cel ce deosebește cu bun sfat timpurile de lucruri și acomodează modurile de activitate cu rațiunile lucrurilor, neîngăduind să se amestece întreolaltă în chip nepotrivit, fiind un sfetnic minunat se dovedește și el ca o altă candelă. Iar cel ce suportă cu cuget neclintit atacurile încercărilor fără de voie, ca fericitul Iov și ca vitejii mucenici, este o candelă tare, păzind și el cu răbdare bărbătească nestinsă lumina mântuirii, ca unul ce are pe Domnul tărie și laudă (Ps. 117, 14). Cel ce cunoaște meșteșugirile vicleanului și nu ignoră tăbărârile războaielor nevăzute este și el o altă candelă învăluită de lumina cunoștinței, putând zice cu dreptate împreună cu marele Apostol: „Căci nu ne sunt necunoscute gândurile lui” (2 Cor. 2, 11). Iar cel ce duce o viață evlavioasă (bine-credincioasă) după porunca Domnului, îndreptând-o prin virtuți, e o altă candelă, ca unul ce-și adevărește

---

[14] Privește mărimea harului! Privește oceanul nemărginit al învățăturii despre Dumnezeu (teologia)!

[15] Care sunt roadele darurilor Duhului.

222 Nu numai cel ce învață e o treaptă de cinste în Biserică, ci și cel ce ascultă cu atenție. Ba el urmează imediat după prima treaptă a celor înțelepți, aflându-se pe treapta înțelegerii. De altfel, adeseori cel ce învață simte cum îi crește puterea cuvântului și cum se luminează datorită ascultării înțelegătoare a celor pe care îi învață. Ascultarea cu înțelegere e și ea un har, și harurile alcătuiesc un întreg întreolaltă, ca și cei în care se găsesc. Descoperirea adevărurilor e într-o anumită măsură rodul comuniunii dintre propovăduitor și ascultător.

Treptele acestea sunt altele decât treptele ierarhice ale hirotoniei, încredințate cu administrarea Tainelor. Cele două sisteme se presupun reciproc.

evlavia (credința) prin modurile purtărilor sale. În sfârșit, cel ce în așteptarea judecății face din înfrânare zid ce oprește intrarea patimilor la suflet s-a făcut o altă candelă, curățând cu sârguință, prin frica de Dumnezeu, petele patimilor întipărite pe el și făcându-și viața străvezie și luminoasă prin ștergerea întinăciunilor contrare firii[16].

Deci curățirea celor vrednici de curăția adusă de virtuți o face Duhul Sfânt prin temere, evlavie și cunoștință; iar iluminarea, care hărăzește cunoștința lucrurilor după rațiunile pe temeiul cărora există, o dăruiește celor vrednici de lumină prin tărie, sfat și înțelegere; în sfârșit, desăvârșirea o hărăzește celor vrednici de îndumnezeire prin înțelepciunea atotluminoasă, simplă și întreagă, ridicându-i în mod nemijlocit și în tot chipul spre cauza lucrurilor, atât cât e cu putință oamenilor, încât strălucesc în ei numai însușirile dumnezeiești ale bunătății lui Dumnezeu. Prin aceasta cunoscându-se pe ei înșiși din Dumnezeu, iar pe Dumnezeu din ei înșiși[17], întrucât între ei și Dumnezeu nu mai e niciun zid care să-i despartă, dat fiind că între înțelepciune și Dumnezeu nu mai este nimic, se vor bucura de neschimbabilitatea neclintită, ca unii ce au depășit toate cele de la mijloc[18], în care se ascundea odinioară primejdia de a greși în privința cunoașterii[223]. Căci ei au fost ridicați în chip negrăit și neînțeles, după har, pe culmea cea mai

---

[16] Ce sunt candelele după alt înțeles.

[17] Temerea, evlavia și cunoștința dau naștere filosofiei active, precum tăria, sfatul și înțelegerea nasc contemplația naturală în duh. Dar învățătura tainică despre Dumnezeu (teologia) o dăruiește numai înțelepciunea dumnezeiască.

[18] Prin cele de la mijloc înțelege firea celor sensibile și a celor inteligibile, prin care mintea omenească e ridicată spre Dumnezeu, ca spre cauza lucrurilor.

[223] După ce s-a depășit primejdia de-a greși în privința cunoașterii, s-a dobândit neschimbabilitatea morală. Așadar, nestatornicia morală se datorează greșelilor de cunoaștere. În primejdia acestui fel de greșeli se găsește omul până ce se află între lucrurile create. Dar odată ajuns în nemijlocită legătură cu Dumnezeu, nu mai poate greși. Greșeala vine din putința unor deducții greșite de la lucrurile create la Dumnezeu (la Adevăr). Când Adevărul e trăit direct, mintea nu mai poate greși, căci Adevărul îi copleșește lucrările ei, prin care ar putea greși. Adevărul acesta e Dumnezeu, întrucât e contemplat de mintea creată. El e contemplat direct, dar totuși de mintea creată. Ca atare, el e una cu Dumnezeu, între el și Dumnezeu nu e nimic la mijloc, dar totuși nu e Dumnezeu cum Se cunoaște Însuși pe Sine. Aceasta e înțelepciunea. E forma supremă în care se poate comunica Dumnezeu făpturii. În cadrul înțelepciunii mintea creată poate înainta la infinit. Dar niciodată nu poate trece dincolo de ea.

înaltă, infinită și de infinite ori infinit dincolo de toate după fire, printr-o neștiință și o tăcere negrăite.

„Și șapte pâlnii la cele șapte candele de pe sfeșnic”. Cuvântul nostru despre candele a indicat două înțelesuri ale lor. Cel despre pâlnii va începe de aici. Spun unii că pâlnia e un vas în formă de cupă în care oamenii obișnuiesc să pună uleiul care trebuie vărsat în candelă spre hrănirea și susținerea luminii. Așadar, după înțelesul mai înalt, pâlniile celor șapte candele ale sfeșnicului văzut sunt deprinderile (aptitudinile) și dispozițiile capabile să primească diferitele rațiuni și moduri de activitate morală care hrănesc și întrețin cele șapte candele, adică lucrările Duhului; cu alte cuvinte, deprinderile și dispozițiile celor ce au primit în Biserică împărțirea darurilor[19]. Căci precum fără untdelemn e cu neputință să se întrețină nestinsă candela, tot așa, fără o deprindere care să hrănească cele bune prin rațiuni, moduri de activitate morală, idei și gânduri potrivite și cuvenite, e cu neputință să se păzească nestinsă lumina darurilor. Pentru că tot darul duhovnicesc are lipsă de o deprindere (aptitudine) corespunzătoare cu el, care să-i toarne neîncetat, ca un untdelemn, materia cugetării, fiind păstrat prin deprinderea celui ce l-a primit.

Pâlniile celor șapte candele ale candelabrului sunt, așadar deprinderile (aptitudinile) corespunzătoare cu darurile dumnezeiești ale Sfintei Biserici. Din ele înțelepții și neadormiții paznici ai bunurilor dăruite varsă, ca din niște vase, asemenea înțeleptelor fecioare din Evanghelie, untdelemnul bucuriei în candelele darurilor (harismelor).

„Și doi măslini deasupra lui; unul de-a dreapta lămpii și altul de-a stânga”. Cuvântul a descris foarte frumos și potrivit toată vedenia care se referă la Sine Însuși. Căci înfățișând candelabrul, lampa, candelele, pâlniile, a adăugat și doi măslini. Aceasta fiindcă se cădea cu adevărat ca deodată cu lumina să fie cugetată în chip firesc și cauza care naște puterea ce întreține lumina, ca nu cumva să se stingă lumina din candelabru, nefiind alimentată. Cei doi măslini ai candelabrului de aur, adică al Sfintei Biserici universale, sunt cele două Testamente, din care, ca din niște măslini, se stoarce, prin căutare și cercetare evlavioasă, ca un untdelemn, substanța înțelesurilor care alimentează lumina darurilor dumnezeiești. Prin această substanță deprinderea fiecăruia păzește nestinsă lumina harului ce s-a dat pe măsura lui, lumină ce se întreține, ca printr-un untdelemn, prin înțelesurile

[19] Ce sunt, în înțeles mai înalt, pâlniile candelelor.

Scripturilor[20]. Căci precum fără măslin nu se poate afla untdelemn adevărat și natural și precum fără vas nu se poate ține uleiul primit, iar nefiind hrănită de untdelemn lumina candelei se stinge cu siguranță, la fel fără Sfintele Scripturi nu se poate dobândi cu adevărat substanța dumnezeiască a înțelesurilor, și fără deprinderea capabilă să primească, ca un vas, aceste înțelesuri, nu poate lua naștere o cugetare demnă de Dumnezeu, iar lumina cunoștinței din daruri, nealimentată de înțelesurile dumnezeiești, nu poate fi întreținută nestinsă de cei ce o au.

Așadar, înălțându-ne privirea la înțelesul duhovnicesc, cuvântul nostru a asemănat candelabrul cu Biserica; lampa cu Dumnezeu cel întrupat, Care S-a îmbrăcat cu firea noastră în chip neschimbat, după ipostas; cele șapte candele cu darurile sau lucrările Duhului, cum a arătat limpede marele Isaia; pâlniile candelelor cu deprinderile capabile de înțelesurile dumnezeiești ale Scripturii, care primesc darurile dumnezeiești; în sfârșit, cei doi măslini, cu cele două Testamente, din care se primește prin înțeleaptă străduanie substanța înțelesurilor dumnezeiești prin care se întreține nestinsă lumina tainelor dumnezeiești[21].

„Unul de-a dreapta lămpii, iar altul de-a stânga”. Prin dreapta socotesc că înțelege Prorocul partea mai duhovnicească a Scripturii, iar prin stânga, pe cea mai trupească[22]. Iar dacă stânga indică partea mai trupească a Scripturii, iar dreapta pe cea mai duhovnicească, socotesc că măslinul de-a stânga înseamnă Vechiul Testament, care se ocupă mai mult de filosofia activă, iar măslinul din dreapta, Noul Testament, care ne învață taina cea nouă și naște în fiecare dintre credincioși deprinderea contemplativă. Căci cel dintâi oferă celor ce se îndeletnicesc cu filosofia dumnezeiască modurile virtuții, cel de-al doilea, rațiunile cunoștinței. Cel din urmă, răpind mintea din pâcla celor văzute, o ridică spre ceea ce e înrudit cu ea, curățită de toată nălucirea materială, iar cel dintâi curăță mintea de toată împătimirea după cele materiale, scoțând prin forța bărbăției, ca printr-un ciocan, piroanele care țintuiesc afecțiunea voii de trup. Cel Vechi ridică trupul străbătut de rațiune (raționalizat) spre suflet, prin mijlocirea virtuților, împiedicând mintea să coboare la trup; iar Cel Nou ridică mintea aprinsă de focul dragostei spre Dumnezeu. Cel dintâi face trupul una cu mintea prin mișcarea de bunăvoie, iar al doilea face mintea una cu Dumnezeu prin deprinderea (cu lucrarea) harului. Prin aceasta mintea dobândește atâta

[20] Ce sunt cei doi măslini.

[21] Recapitulare și definiție scurtă a explicațiilor de mai înainte.

[22] Ce este „dreapta” și ce este „stânga”.

asemănare cu Dumnezeu, încât din ea poate fi cunoscut Dumnezeu – Cel ce din Sine nu poate fi cunoscut de nimeni după fire – ca un original dintr-o icoană[23].

În acest chip înțelegem acestea. Iar de vrea cineva să refere sensul celor spuse și la fiecare om, va găsi de asemenea înțelesuri frumoase și evlavioase. De pildă, va putea să înțeleagă prin candelabru sufletul fiecăruia[24]. Acesta e întreg de aur, ca unul ce, după firea sa mintală și rațională, e nestricăcios și nemuritor și e cinstit cu cea mai împărătească putere a voii libere. El are asupra sa lampa credinței, adică Cuvântul care S-a făcut trup și Căruia Îi crede cu tărie și slujește cu adevărat. Și în el se așază făclia (candela) aprinsă a cuvântului cunoștinței, după învățătura și îndemnul aceluiași Cuvânt al lui Dumnezeu, Care zice: „Nimeni nu aprinde făclie și o pune sub obroc, ci în sfeșnic, ca să lumineze tuturor celor din casă”. Căci Domnul poate numește aici „făclie”[25] cuvântul cunoștinței în duh, arătat prin fapte, adică legea duhului[26]. Iar „obroc”, cugetul pământesc al cărnii, adică legea pătimașă a trupului. Legea harului nu trebuie pusă sub acesta, ci în suflet, care e cu adevărat un sfeșnic de aur, ca să lumineze prin fulgerările faptelor dreptății și ale cugetărilor înțelepte tuturor celor din casă, adică din Biserică, sau din lumea aceasta. În felul acesta, cel ce poartă această lumină îi face pe privitori să imite binele și să slăvească și ei prin faptele virtuții, și nu numai prin simpla rostire de vorbe, pe Tatăl din ceruri, adică pe Dumnezeu, Care produce în sfinți, pe culmile contemplațiilor tainice ale cunoștinței, podoaba faptelor virtuoase ale dreptății. Căci s-a scris: „Ca să vadă faptelor voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri” (Matei 5, 16).

---

[23] Vechiul Testament, zice, fiind simbolul făptuirii și al virtuții, face trupul să consimtă cu mintea în orice mișcare. Iar noul Testament, dăruind contemplația și cunoștința, luminează mintea, care se îndeletnicește cu ele în chip tainic, cu darurile dumnezeiești.

[24] Un înțeles particular al candelabrului, care se referă la sufletul fiecăruia.

[25] Ce este făclia.

[26] Dumnezeu Se face și se numește Tată după har al acelora care au primit de bunăvoie nașterea curată în duh. Aceștia, purtând asupra vieții lor pecetea lui Dumnezeu, Care i-a născut, pe care o arată prin virtuți ca pe o față a sufletului, îi face pe cei ce privesc la ei să mărească pe Dumnezeu prin schimbarea modurilor lor de purtare, întrucât le oferă acelora spre imitare viața proprie, ca pe o pildă aleasă de virtute. Căci Dumnezeu nu trebuie slăvit numai cu cuvântul gol, ci prin faptele dreptății, care vestesc cu mult mai mult decât cuvântul majestatea dumnezeiască.

Așa să înțelegi candelabrul și lampa din vedenia Proorocului. Iar prin cele șapte candele se vor înțelege, după explicarea de mai înainte, diferitele daruri ale Duhului, care își coboară lumina și se odihnesc peste cel ce se desăvârșește în Hristos prin virtute și cunoștință[27]. Căci Scriptura înțelege aici prin Hristos pe cel ce viețuiește după Hristos și e plin de lumina acelorași rațiuni și moduri de activitate, atât cât este cu putință omului, având și el înțelepciune și înțelegere, sfat și tărie, cunoștință, evlavie și temere, prin care se spune că privește Dumnezeu, ca prin niște ochi spirituali, peste întreg pământul fiecărei inimi. „Căci aceste șapte candele sunt ochii Domnului, care privesc peste tot pământul” (Zah. 4, 10).

„Și șapte pâlnii la candelele de pe el”. Pâlniile sunt deprinderile cu făptuirea și contemplația ale celor vrednici să li se împartă darurile dumnezeiești. Din acestea ei varsă substanța cugetărilor tainice, cum ar vărsa untdelemn din niște vase, păstrând nestinsă lumina darurilor Duhului[28].

Iar prin cei doi măslini să înțelegi, precum am spus, cele două Testamente[29]. Cel de-a stânga lămpii e Testamentul Vechi, care procură neîncetat puterii cunoscătoare sau contemplative a sufletului, ca pe un untdelemn, modurile virtuților prin activitate[30]. Iar cel de-a dreapta este Testamentul Nou, care procură neîncetat părții pasive sau celei active a sufletului[31], ca pe un untdelemn, rațiunile duhovnicești ale cunoștințelor prin contemplație[224]. Și așa, prin fiecare se desăvârșește frumos taina mântuirii noastre, arătându-se învățătura prin viață, și slava vieții prin învățătură. În felul acesta, activitatea apare ca o contemplație

---

[27] Ce trebuie să înțelegem că sunt cele șapte candele.

[28] Ce sunt pâlniile.

[29] Ce sunt cei doi măslini.

[30] Vechiul Testament procură celui ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticului) modurile virtuților, iar Noul Testament îi hărăzește celui ce se îndeletnicește cu activitatea rațiunile cunoștinței adevărate.

[31] Părții pasive a sufletului îi spune parte activă.

224 Cele două Testamente se întregesc întreolaltă cum se întregesc activitatea și contemplația în viața duhovnicească a omului. Contemplația e întreținută de untdelemnul virtuților, închipuit prin Testamentul Vechi, iar virtuțile sunt întreținute de untdelemnul contemplației, închipuit prin Testamentul Nou. Sau untdelemnul celor doi măslini, activitatea virtuoasă și contemplația, Testamentul Vechi și Nou, întrețin una și aceeași lumină, a vieții duhovnicești unitare. Neîncetat se întregesc. O nouă dovadă că cel contemplativ nu se socotește dezlegat de activitatea virtuoasă.

lucrătoare, iar contemplația ca o activitate cunoscătoare. Scurt vorbind, virtutea apare ca o manifestare a cunoștinței, iar cunoștința ca o putere susținătoare a virtuții[32]. Și prin amândouă, adică prin virtute și cunoștință, se manifestă o singură înțelepciune. Prin aceasta cunoaștem că cele două Testamente consună întreolaltă în toate și se unesc în înfăptuirea tainei celei unice prin har mai mult decât se unesc sufletul și trupul în alcătuirea unui singur om, prin sinteza întreolaltă[33] [225].

Iar dacă cineva, tare în înțelesurile spirituale, ar zice că cei doi măslini sunt cele două legi, cea naturală și cea duhovnicească, nu s-ar abate de la adevăr. În această interpretare legea naturală, ca cea de la stânga lămpii, adică a lui Dumnezeu Cuvântul cel întrupat, ar oferi rațiunii, prin simțirea (percepția simțurilor) înrudită cu ea, modurile de activitate în vederea virtuții, desprinzându-le din lucrurile sensibile. Iar cea spirituală sau duhovnicească, de la dreapta, ar culege, prin cugetarea înrudită cu ea, rațiunile din lucruri, în vederea cunoașterii duhovnicești[34]. Și așa, prin amândouă umplem diferitele deprinderi corespunzătoare cu darurile duhovnicești, cu vederi active și contemplative, întocmai ca pe niște pâlnii ale candelelor, păzind nestinsă lumina adevărului.

Sau, înțelegând locul acesta al Scripturii într-un sens și mai înalt, putem vedea în cei doi măslini de la dreapta și de la stânga lămpii: Providența și Judecata. Iar la mijloc, între ele, stă, ca într-un candelabru de aur, în Sfânta Biserică universală, sau în sufletul

---

[32][32] Cel ce arată cunoștința întrupată în activitate și activitatea însuflețită de cunoștință a descoperit modul exact al adevăratei lucrări îndumnezeitoare. Iar cel ce o are numai pe una dintre acestea, despărțită de cealaltă, sau a făcut din cunoștință o nălucire (fantezie) inconsistentă (fără suport), sau din activitate un idol (o formă) fără suflet. Căci cunoștința fără faptă nu se deosebește întru nimic de nălucire, neavând fapta ca temelie; iar activitatea irațională e tot una cu un idol (cu o formă) fără suflet, neavând cunoștința care să o însuflețească.

[33][33] Precum sufletul și trupul fac prin împreunare pe om, la fel activitatea și contemplația dau prin unire o singură înțelepciune cunoscătoare[225], iar Vechiul și Noul Testament realizează o singură taină.

[225] Scoliile 32 și 33 sunt cea mai hotărâtă dezmințire a părerii că în Răsărit contemplativul se dezinteresează de activitate. Cea mai frumoasă definiție a înțelepciunii e cea din scolia 33: unirea activității și a contemplației.

[34][34] Legea naturală e la stânga, fiindcă se folosește de simțire (de percepția simțurilor). Ea oferă Cuvântului (rațiunii) modurile virtuților și face cunoștința lucrătoare. Iar legea duhovnicească e la dreapta, fiindcă lucrează prin minte. Ea amestecă în simțire (percepție) rațiunile duhovnicești din lucruri și face activitatea rațională.

fiecărui sfânt, lumina adevărului care luminează tuturor. Și lumina aceasta este Cuvântul, Care ca Dumnezeu cuprinde totul și descoperă rațiunile adevărate și atotgenerale ale Providenței și Judecății, prin care conservă lucrurile și în care constă taina mântuirii noastre, hotărâtă mai înainte de toate veacurile și înfăptuită în cele din urmă dintre timpuri. Dintre acestea, Providența, care stă ca un măslin la dreapta lămpii, o percepem numai prin credință din modul negrăit al unirii ipostatice a Cuvântului cu trupul însuflețit în chip rațional; iar Judecata, care stă la stânga, o înțelegem în chip negrăit din taina Patimilor de viață făcătoare suportate de Dumnezeu cel întrupat pentru noi[226] [35] [227]. Căci întâi El a primit întruparea cu voia pentru bunătatea Sa, ca Cel ce este prin fire Mântuitorul tuturor; iar pe urmă a răbdat Patimile de bunăvoie ca Răscumpărător[36]. Căci nu S-a făcut Dumnezeu om de mai înainte ca să pătimească, ci ca să-l mântuiască pe om prin Patimi, întrucât acesta se făcuse robul patimilor prin călcarea poruncii dumnezeiești, după ce la început fusese nepătimitor.

Așadar, la dreapta se află taina întrupării Cuvântului, cea conformă Providenței. Ea înfăptuiește prin har îndumnezeirea mai presus de fire a celor ce se mântuiesc, îndumnezeire hotărâtă mai

---

[226] Providența, în general, se arată în toate darurile pozitive pe care ni le face Dumnezeu pe cale naturală și supranaturală, iar Judecata în toate încercările și pedepsele ce ni le trimite Dumnezeu ca să ne îndrepte și să ne desăvârșească. Dar atât Providența, cât și Judecata au culminat în întruparea și Patimile Domnului. De aceea întruparea Lui e o manifestare specială a Providenței, iar Patimile o manifestare specială a Judecății. Sau prin întruparea Domnului s-au revărsat toate darurile dumnezeiești pentru toată lumea, iar în Patimile Lui toată asprimea pedagogică pentru toate greșelile.

[35] Providența s-a arătat în unirea ipostatică a Cuvântului cu trupul, iar Judecata în faptul că a primit să pătimească pentru noi cu trupul. Prin ele, adică prin unire și Patimă, s-a înfăptuit mântuirea tuturor[227].

[227] Apusenii acuză pe răsăriteni că socotesc mântuirea realizată prin coborârea substanței divine în creație prin întrupare. Fapt e că în vreme ce ei socotesc mântuirea ca un rod exclusiv al crucii – teoria satisfacției, a ispășirii substitutive – răsăritenii recunosc rolul amândurora în realizarea mântuirii, atât al întrupării, cât și al Patimii, precum se vede și din această scolie. Și anume, pe când în Apus întruparea e numai premisa necesară a răstignirii (Fiul lui Dumnezeu trebuia să Se facă om ca să Se poată răstigni), în Răsărit chiar unirea intimă a lui Dumnezeu cu omenirea constituie un mijloc de mântuire și îndumnezeire a omului, Patima rămânând totuși necesară în procesul realizării acestora.

[36] Întruparea s-a făcut spre mântuirea firii create, iar Patimile spre răscumpărarea celor ținuți de moarte, din pricina păcatului.

înainte de veacuri, la care nu se va putea ridica după fire nicio rațiune a făpturilor. Iar la stânga stă taina Patimii de viață făcătoare a lui Dumnezeu, Care a voit să pătimească după trup. Ea este conformă Judecății și pricinuiește, pe de o parte, desființarea desăvârșită a tuturor însușirilor și mișcărilor care au pătruns în fire împotriva firii prin neascultare, și înfăptuiește, pe de alta, restaurarea deplină a tuturor însușirilor și mișcărilor conforme cu firea de la început[37]. În urma acestei restaurări nu se va mai afla în făpturi nicio rațiune știrbită și falsificată. Acestea, adică Providența și Judecata, sau întruparea și Patima, pe de o parte pentru neclintirea, curăția și incoruptibilitatea virtuții și a statorniciei bărbătești cu fapta, iar pe de alta, pentru strălucirea și transparenta contemplației și a cunoașterii tainice, au fost asemănate de Proroc cu doi munți de aramă, dintre care au ieșit, asemenea unor care cu cai (Zah. 6, 1 ș.u.), cele patru Evanghelii[38], care au străbătut și au ocolit tot pământul și au vindecat rana din neascultarea lui Adam, făcând să se odihnească prin credință și bună viețuire Duhul lui Dumnezeu peste țara de la miazănoapte, adică peste neamurile asupra cărora stăpânea negura neștiinței și peste firea asupra căreia domnea silnic întunericul păcatului[39].

Sau poate cele patru care reprezintă forța celor patru virtuți generale, egale la număr cu sfintele Evanghelii[40]. Căci și ea a străbătut, ca pe un pământ, toată inima credincioșilor și a oblojit rana cea de ocară pricinuită în ea de patimi, făcând să se odihnească, prin împlinirea poruncilor, Duhul lui Dumnezeu în pământul de la miazănoapte, adică în trup, întrucât a scos la arătare, prin faptele dreptății, legea duhului.

Sau poate prin cei doi măslini mai putem înțelege contemplația și activitatea[41]. Dintre acestea, contemplația e pusă în valoare de Providența manifestată prin întrupare, iar activitatea e pusă în lucrare de Judecata manifestată prin Patimă[228]. Cea

---

[37] Taina întrupării, zice, depărtează însușirile potrivnice firii de la firea omenească, iar pe cele conforme firii le restaurează.

[38] Providența și Judecata, Întruparea și Patima, le-a închipuit prin doi munți de aramă, din care țâșnesc cele patru Evanghelii.

[39] Prin țara de la miazănoapte a înțeles neamurile care se aflau odinioară în rătăcirea neștiinței ca într-o țară a întunericului, iar acum au ajuns în țara luminii, la cunoștința adevărului, prin harul celor patru sfinte Evanghelii, ca elemente nestricăcioase, fiind renăscute după omul dinlăuntru și mintal spre viața veșnică, prin credință.

[40] Alt înțeles al celor patru care.

[41] Alt înțeles al măslinilor.

228 O traducere mai literară: Dintre acestea, Providența, manifestată la

dintâi, privind sufletul, se află la dreapta Cuvântului; cea de a doua, privind trupul, se găsește la stânga[229]. Cea dintâi cheamă mintea spre înrudirea cu Dumnezeu, cea de a doua sfințește simțirea (lucrarea simțurilor) cu Duhul și șterge din ea pecețile patimilor[42].

Sau, iarăși, prin cei doi măslini trebuie să înțelegem credința și buna conștiință[43]. La mijlocul acestora stă Cuvântul, Căruia prin credință Îi aduc credincioșii închinare dreaptă, iar prin conștiința cea bună îi slujesc cu evlavie, silindu-se să-și facă bine unul altuia.

Sau prin cei doi măslini Scriptura a închipuit cele două popoare, pe cel dintre păgâni și pe cel dintre iudei [44]. Ele sunt numite și „fiii ungerii” (Zah. 4, 14; Septuaginta) (așa tâlcuiește Scriptura măslinii), pentru nașterea lor în duh și pentru harul înfierii dat lor spre îndumnezeire. La mijlocul lor Se află Dumnezeu cel întrupat, stând ca într-un candelabru în Biserica universală, cea una și singură, și prin acesta împăcându-le cu Sine și întreolaltă și făcându-le născătoare de lumină prin virtute și cunoștință.

Sau poate prin cei doi măslini Scriptura a mai indicat tainic sufletul și trupul[45], întrucât cel dintâi este împodobit ca un măslin cu rațiunile cunoștinței adevărate, iar trupul e acoperit cu faptele virtuților.

Iar dacă cineva ar spune că Scriptura indică prin cei doi măslini și cele două lumi[46], bun ar fi și înțelesul acesta. Căci de fapt Cuvântul ca Dumnezeu stă la mijlocul acestor lumi, pe cea inteligibilă făcând-o să licărească tainic în cea sensibilă prin chipuri, iar pe cea sensibilă învățându-ne să o înțelegem ca

---

întrupare, face să se arate rațiunea contemplației; iar Judecata, manifestată la Patimă, face să se lucreze modul activității.

Înțelesul propoziției este: întruparea a înlesnit contemplarea lui Dumnezeu, aducându-L în legătură directă cu firea omenească. Iar Patimile fac să se activeze în toți cei credincioși străduința de curățire prin faptele ascezei mortificatoare.

229 Prin contemplare îmbogățim sufletul, prin faptele ascezei curățăm trupul.

[42] Contemplativului i se dezvăluie rațiunea întrupării, realizată în temeiul Providenței, iar activul arată în lucrare chipul Patimilor Cuvântului, purtate în temeiul Judecății.

[43] Altă explicație a măslinilor.

[44] Altă explicație a acelorași.

[45] Altă explicație a acelorași.

[46] Altă explicație a celor doi măslini.

aflându-se în cea inteligibilă prin rațiuni[47].

Și, iarăși, dacă ar spune cineva că vedenia celor doi măslini a închipuit viața de aici și viața viitoare[48], bună ar fi și explicarea aceasta. Căci și între acestea stă Cuvântul, trăgându-ne de la viața de aici prin virtute și ducându-ne la cea viitoare prin cunoștință. Aceasta a înțeles-o poate minunatul Avacum când a zis: „În mijlocul a două vieți vei fi cunoscut” (Avac. 3, 2; Septuaginta). El a înțeles prin vieți ceea ce a înțeles marele Zaharia prin „munți de aramă” sau prin măslini, adică cele două lumi, sau veacuri, sau viețile corespunzătoare lor, sau sufletul și trupul, sau activitatea și contemplația, sau deprinderea binelui și lucrarea lui, sau Legea și Prorocii, sau Vechiul Testament întreg și Noul Testament, sau cele două popoare, cel dintre păgâni și cel dintre iudei, sau cele două legi, cea naturală și cea duhovnicească, sau credința și buna conștiință, în mijlocul tuturor acestora stă Cuvântul, lăudat și preamărit de toate și călăuzindu-le pe toate spre o singură armonie în bine, ca Dumnezeu al tuturor. Căci de aceea le-a făcut pe toate, ca să devină legătura nedesfăcută a tuturor, unindu-le pe toate cu binele și întreolaltă.

Iar prin candelabrul din vedenie Scriptura a indicat poate Biserica și sufletul, ca cele ce prin firea lor au lumina harului ca un bun dobândit. Căci numai Dumnezeu are binele prin fire. De aceea toate cele ce sunt prin fire capabile de lumină și bunătate primesc lumina și bunătatea de la El prin participare.

Acestea le-a spus cuvântul nostru despre cele scrise, având grijă de măsura cuvenită. Tu însă, Cuvioase Părinte, care ai văzut prin tine însuți, cu ajutorul lui Dumnezeu, lucruri mai înalte ca acestea, luminează cu razele pururea strălucitoare ale înțelegerii tale sufletul meu tocit la vedere.

---

[47] Cel ce înțelege lumea văzută contemplă pe cea inteligibilă. Căci închipuindu-și cele inteligibile le modelează prin simțire (le îmbracă în figuri prin simțuri) și schematizează în minte rațiunile văzute. El strămută în fața simțurilor în chip felurit ființa lumii spirituale, și în fața minții compoziția felurită a lumii sensibile. El înțelege lumea sensibilă prin cea inteligibilă, transferând prin rațiuni simțirea (conținutul simțirii) în minte, și pe cea inteligibilă prin cea sensibilă, împletind mintea cu simțirea în vreme ce contemplă figurile.

[48] Altă explicație a acelorași.

Întrebarea 64

Ce înțeles are cuvântul de la Iona Prorocul, care zice despre Ninive: „În care locuiesc mai mult de douăsprezece zeci de mii de bărbați, care n-au cunoscut dreapta, nici stânga lor” (Iona 4, 11)? *Căci eu nu aflu în literă un înțeles mulțumitor. Fiindcă n-a zis „copii”, ca să cred că vorbește despre prunci, ci „bărbați”. Dar care bărbat, având mintea nevătămată, nu-și cunoaște dreapta și stânga lui? Deci spune-mi ce sunt „bărbații” și ce este „dreapta” și „stânga”, după înțelesul mai înalt?*

Răspuns

Nimic din ce se scrie în Scriptură despre persoane, sau lucruri, sau timpuri, sau alte lucruri însuflețite sau neînsuflețite, sensibile sau spirituale, nu trebuie să le înțelegem totdeauna în același fel dacă vrem să nu se producă un dezacord între istorie și înțelesul spiritual al locului. De aceea, cel ce vrea să afle fără greșeală sensul dumnezeiesc al Scripturii trebuie să ia fiecare dintre lucrurile înșirate, de fiecare dată în alt înțeles, după deosebirile întâmplărilor petrecute sau povestite, dându-i potrivit cu locul și cu timpul tâlcuirea cuvenită. Căci orice nume notat în Scriptură are multe înțelesuri, după diferitele etimologii posibile ale cuvântului ebraic. Aceasta o vedem limpede și aici.

Căci Iona se tălmăcește, după diferitele sale etimologii, „odihna și darul lui Dumnezeu”, sau „tămăduirea lui Dumnezeu”, sau „harul lui Dumnezeu dat lor”, sau „osteneala lui Dumnezeu”, sau „porumb”, sau „fuga de podoabă”, sau „întristarea lor”[1]. Apoi el ajunge și în Ioppe, și pe mare, și în chit, și în Ninive, și sub curcubetă. Dintre acestea, Ioppe se tălmăcește „loc de unde se vede bucuria”, sau „frumusețea minunată”, sau „bucurie puternică”[2]. Deci Prorocul Iona închipuie sau pe Adam, sau firea cea de obște, sau pe Hristos, sau harul prorocesc, sau poporul nemulțumitor al iudeilor, care se întristează de orice bine și pizmuiește toate darurile dumnezeiești[3]. De pildă, închipuie pe Adam și firea cea de obște când fuge din Ioppe pe mare, fapt pentru care, după unul dintre înțelesurile numelui său, se numește „fuga de podoabă”. Căci Ioppe închipuie Raiul[4], care este și se numește cu adevărat „locul de unde se vede bucuria”, sau „bucurie puternică”, sau „frumusețe minunată”, dată fiind bogăția nestricăciunii din el, cum era Raiul sădit de mâna lui Dumnezeu.

---

[1][1] În câte feluri se tălmăcește Iona.

[2][2] În câte feluri se tălmăcește Ioppe.

[3][3] Câte lucruri închipuie Iona, înțeles duhovnicește.

[4][4] Ce închipuie Ioppe, înțeleasă duhovnicește.

„Și a sădit, zice, Domnul Rai în Eden și a pus acolo pe omul pe care-l zidise” (Fac. 2, 8). Dar ce sunt pomii din el, fie că e vorba de pomi văzuți, fie de pomi spirituali, și ce este pomul vieții din mijlocul Raiului? Ce sunt toți acești pomi din care a luat Adam poruncă să mănânce, dar poate că nici nu s-a atins de ei? Căci îi spune Dumnezeu: „Din tot pomul din Rai vei mânca” (Fac. 2, 16).

Ioppe mai înseamnă însă și virtutea și cunoștința, precum și înțelepciunea de pe urma lor[5]. Virtutea, când se tălmăcește „frumusețe minunată”; cunoștința, când se înțelege ca „loc de unde se vede bucuria”. Iar înțelepciunea, când se tălmăcește „bucurie puternică”; căci prin înțelepciune omul desăvârșit primește o bucurie negrăită, adică bucuria puternică ce susține cu adevărat viața cea după Dumnezeu, sau cea dumnezeiască a omului. Fiindcă „înțelepciunea este pom de viață tuturor celor ce se lipesc de ea și temelie sigură celor ce se reazemă pe ea, ca pe Domnul” (Pilde 3, 18). Deci firea oamenilor fuge pururea din Ioppe, adică din deprinderea virtuții și a cunoștinței, ca și de la harul înțelepciunii de pe urma lor, precum a fugit Adam prin neascultare din Rai. Fuge, pentru că cugetarea ei zace cu plăcere în cele rele. Și fugind, e târâtă cu voia ei pe mare, adică pe valurile murdare ale păcatelor, cum s-a rostogolit Adam în lumea aceasta după ce a căzut din Rai, îmbrățișând amăgirea și confuzia nestatornică a lucrurilor materiale, pricinuite de valuri și pricinuind alte valuri. Iar câștigul celor ce îmbrățișează această amăgire este că se scufundă și sunt înghițiți de chit și sunt covârșiți de ape până la suflet. Apoi sunt împresurați de cel mai de pe urmă adânc și capul li se afundă între crăpăturile munților, ca, în sfârșit, să coboare pe fundul pământului, ale cărui zăvoare sunt încuietori veșnice (Iona 2, 7). Căci pământul acela fiind talpa celui mai de jos adânc, e cu adevărat „întunecat și neguros, pământ al întunericului veșnic, în care nu este nicio licărire și nu se poate vedea viață a muritorilor”, cum zice undeva marele Iov, cel care a purtat cu izbândă mari războaie pentru adevăr (Iov 10, 21-22).

Deci Prorocul înfățișează în chip tainic pe Adam, adică firea cea de obște a oamenilor, în fiecare dintre stările prin care a trecut: cum a fugit de la bunătățile dumnezeiești, ca din Ioppe, și e târâtă în mizeria vieții de aici, ca pe o mare, scufundându-se în oceanul agitat și frământat al patimilor pământești[6]; cum e înghițită apoi de chit, fiara cea spirituală și nesăturată, adică de diavol, și cum e covârșită din toate părțile de apa ispitelor până la

---

[5] Alt înțeles al cuvântului Ioppe, care se potrivește inșilor singuratici.

[6] E vorba de o furtună mult agitată.

suflet, adică e copleșită de ispitele vieții; apoi cum e împresurată de cel mai de pe urmă adânc, cu alte cuvinte cum e înfășurată mintea de neștiința totală și cum e copleșită judecata de marea povară a păcatului; pe urmă, cum i se afundă capul în crăpăturile munților, sau cum e prinsă prima învățătură despre monadă, întemeiată pe credință[7], care e capul întregului trup al virtuților, între cugetările puterilor viclene, ca între niște crăpături întunecoase ale munților, și e spartă în multe puteri și năluciri (căci prin crăpăturile munților Scriptura a indicat ideile amăgitoare ale duhurilor răutății, ce sălășluiesc undeva în fundul ultimului adânc al neștiinței); în sfârșit, cum coboară până jos pe pământ, „ale cărui zăvoare sunt încuietori veșnice”, sau cum cade în deprinderea goală de orice simțire dumnezeiască și lipsită de orice mișcare de viață a virtuților, adică într-o deprindere ce nu mai are nicio simțire pentru bunătate și nicio dorință care să se miște spre Dumnezeu[8]. E deprinderea peste care apasă ca un abis întunericul neștiinței și noianul cumplit al răutății[9] și în care își au rădăcinile munții rătăcirii, adică duhurile răutății, în ale căror crăpături afundându-se firea omenească a devenit pe urmă bază pentru cea mai păcătoasă deprindere, ca una ce s-a făcut reședință și unealtă a rătăcirii și a răutății lor. În această deprindere se află, ca niște zăvoare veșnice, împătimirile sufletului după cele materiale, care nu lasă cugetarea să se izbăvească de întunericul neștiinței, ca să vadă lumina adevăratei cunoștințe[10]. Această deprindere a indicat-o poate, cum spuneam puțin mai înainte, în chip acoperit, marele Iov prin cuvintele: „Pământ întunecat și neguros, pământ al întunericului veșnic” (Iov 10, 21). E pământ întunecat, fiindcă e pustie de orice cunoștință și contemplație adevărată; și neguros, pentru că e lipsită de orice virtute și activitate. Și continuă: „În el nu este nicio licărire – se înțelege de cunoștință și de adevăr – și nu se poate vedea viață a muritorilor”, adică o viețuire demnă de ființele raționale[11].

---

[7] „Cap” e numită aici învățătura primă despre monadă, ca început al oricărei virtuți; iar crăpăturile munților sunt cugetările duhurilor viclene, în care s-a scufundat mintea noastră prin neascultare.

[8] „Pământul cel mai de jos” este deprinderea goală de orice simțire a cunoștinței lui Dumnezeu și de orice mișcare de viață virtuoasă.

[9] „Adânc” (abis, noian) numește neștiința ce zace peste deprinderea păcatului, deasupra căreia plutesc, ca pe un pământ, mările păcatului.

[10] „Pământ” numește deprinderea învârtoșată în păcat, iar „zăvoarele veșnice”, poftele pătimașe după cele materiale, care țin robită cea mai rea dintre deprinderi.

[11] „Licărirea de lumină” este cunoștința adevărată, iar „viața celor muritori” este purtarea demnă de ființele raționale, de care-i lipsit cel

Prorocul ajunge în toate aceste stări poate ca să închipuie prin sine patimile în care s-a rostogolit omenirea în chip jalnic, făcându-și ale sale cele ale firii comune a oamenilor. De aceea, când închipuie pe Adam, i se potrivește unul dintre înțelesurile numelui, și anume „fuga de podoabă”. Când însă preînchipuie pe Dumnezeu, Care S-a coborât pentru noi întru ale noastre, prin trup însuflețit mintal, făcându-Se ca noi, afară numai de păcat, și zugrăvește anticipat taina întrupării și a Patimilor în vederea mântuirii, atunci prin plecarea sa din Ioppe pe mare indică coborârea Domnului din cer în lumea aceasta[12], iar prin înghițirea sa de către chit și prin aruncarea nevătămată după trei zile și trei nopți prevestește taina morții, a îngropării și a învierii[230]. De aceea i se potrivește cât se poate de bine un alt înțeles al numelui, și anume: „odihna și tămăduirea lui Dumnezeu”, sau „harul lui Dumnezeu dat lor”, sau poate și „osteneala lui Dumnezeu”, pentru Patima cea de bunăvoie a Domnului. Căci Prorocul a preînchipuit tainic prin întâmplările sale pe Hristos Iisus, adevăratul Dumnezeu, „odihna” adevărată a celor osteniți de dureri, „tămăduirea” celor zdrobiți și „harul” iertării greșelilor[13]. Pentru că și Domnul și Dumnezeul nostru, făcându-Se om, a coborât din cer în oceanul vieții noastre, ca dintr-o Ioppe, ce se tălmăcește „locul de unde se vede bucuria”, pe marea acestei lumi, precum s-a scris: „Care în locul bucuriei ce era pusă înaintea Lui a răbdat crucea, nebăgând în seamă ocara” (Evr. 12, 2). Și coborându-Se de bunăvoie în inima pământului, unde ne ținea închiși Vicleanul, după ce ne înghițise prin moarte, a ridicat din nou toată firea cea robită la cer, după ce a smuls-o de acolo

---

stăpânit de-o deprindere rea.

[12] „Mare” a numit aici lumea noastră, în care a venit Domnul prin trup.

[230] Iona înghițit de chit mai închipuie și chenoza Domnului în cursul istoriei, având să iasă la arătare la sfârșitul istoriei. Precum aici chitul nu e liniștit cât poartă pe Iona în sine, așa nici istoria nu rămâne neinfluențată de prezența Domnului în adâncul ei. De multe ori forțele aspre ale istoriei poartă în pântecele lor idei mari. Fără voie ele servesc pe Hristos, Care va ieși odată la iveală. Curente și forțe încruntate ale istoriei duc în pântecele lor idei mari, care altfel nu s-ar fi putut impune în viața popoarelor, așa cum Iona n-ar fi putut să-și facă drumul cu atâta repeziciune fără chitul care nu-și dădea seama cărui plan mai înalt servește. Chenoza lui Iisus în istorie e totuși numai aparentă. E o chenoză plină de forță.

[13] „Odihnă” este Domnul ca Cel ce izbăvește de ostenelile pentru virtute; „tămăduire a lui Dumnezeu”, ca doctorul care vindecă rana venită prin moarte; „harul lui Dumnezeu”, ca Cel ce aduce răscumpărare; și „osteneală a lui Dumnezeu”, ca Cel ce primește patimile noastre.

prin înviere. Prin aceasta El ne este cu adevărat „odihnă”, „tămăduire” și „har” [14]. „Odihnă”, ca Cel ce dezleagă prin viața Sa vremelnică legea robiei silnice a trupului; „tămăduire”, ca Cel ce tămăduiește prin înviere firea zdrobită prin moarte și stricăciune; „har”, ca Cel ce dăruiește prin credință înfierea în duh și harul îndumnezeirii, dat fiecăruia după vrednicie. Căci trebuia cu adevărat să ajungă lumina și puterea lui Dumnezeu și Tatăl în acel pământ în care stăpâneau întunericul și zăvoarele veșnice. Și aceasta, pentru ca Cel ce e lumina duhovnicească să împrăștie întunericul neștiinței și Cel ce e puterea ipostatică a lui Dumnezeu să sfărâme zăvoarele păcatului, și așa să sloboadă firea celor încătușați cumplit de cel-viclean, dăruindu-i lumina nestinsă a cunoștinței adevărate și puterea de nedezrădăcinat a virtuților.

Dar Prorocul închipuie prin persoana sa și harul prorocesc care se strămută prin Evanghelie din slujirea Legii, socotită odinioară atât de slăvită, la neamuri, lăsând poporul iudaic, devenit necredincios, pustiu de bucuria ce o avea de acea slujire, ca prin multe necazuri, primejdii, strâmtorări, osteneli, prigoniri și morți să întoarcă Biserica neamurilor la Dumnezeu, ca pe o Ninive. Când închipuie acest har al prorociei, Prorocul părăsește în chip tainic Ioppe, ceea ce înseamnă că harul se depărtează de la slujirea Legii, și pornește pe marea potrivniciilor fără de voie și a luptelor cu ele, a ostenelilor și a primejdiilor, până ce e înghițit de moarte, ca de un chit, fără să fie câtuși de puțin vătămat[15]. Căci nimic de pe lume nu a putut împiedica mersul harului propovăduit neamurilor prin Evanghelie, „nici necaz, nici strâmtorare, nici prigoană, nici foamete, nici primejdie, nici sabie” (Rom. 8, 35). Dimpotrivă, prin acestea harul se întărea și mai mult, biruind pe toți cei ce se ridicau împotrivă. Pătimind, biruia și mai mult pe cei ce i se împotriveau și astfel a întors firea rătăcită la Dumnezeul cel viu și adevărat, cum a întors Iona cetatea Ninive. Și deși își închipuia Vicleanul că acoperă harul cu mulțimea prigoanelor, ca pe Proroc chitul, nu l-a putut ține până la sfârșit, neputând slăbi tăria puterii prin care lucra harul. Ba această putere făcea harul să lumineze și mai strălucitor în ucenicii lui, după ce treceau prin aceste potrivnicii, așa încât Vicleanul își pricinuia prin atacurile lui mai degrabă surparea puterii sale[16]. Căci el vedea nu numai că harul nu poate fi biruit de el, ci și că slăbiciunea naturală a sfinților care îl vesteau neamurilor se prefăcea în tărie ce surpa

---

[14] Cum este Domnul și Dumnezeul nostru har. Vezi, Nile, și nu te clătina de cuvântul „plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 14).

[15] Cum închipuie Iona harul prorocesc.

[16] Răbdarea Sfinților stinge puterea atacatoare a celui-viclean.

puterea lui și-i dobora toată înălțarea ce se ridica împotriva cunoștinței lui Dumnezeu (2 Cor. 10, 5); ba tocmai când se credea că este înfrântă trupește prin strâmtorări, apărea și mai împuternicită duhovnicește. Acest lucru l-a cunoscut din experiența pătimirilor sale Pavel, marea trâmbiță a adevărului, care a devenit slujitor al harului prorocesc în Hristos către neamuri, întru înnoirea duhului, și nu în vechimea literei. De aceea zice: „Avem comoara aceasta în vase de lut” (2 Cor. 4, 7). „Comoară” numește cuvântul harului; iar „vas de lut”, trupul acesta pătimitor, sau părută simplitate în cuvântul rostit, care a biruit toată înțelepciunea lumii, sau care cuprindea în sine, cât era cu putință, înțelepciunea lui Dumnezeu, pe care nu o cuprindea lumea și care a umplut toată lumea de lumina cunoștinței adevărate cuprinsă în ea. Și adaugă: „Ca mulțimea puterii să fie a lui Dumnezeu, iar nu din noi; întru toate necaz pătimind, dar nu strâmtorându-ne; lipsiți fiind, dar nu deznădăjduiți; prigoniți, dar nu părăsiți; doborâți, dar nu prăpădiți; în toată vremea omorârea lui Iisus în trup purtând-o, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru. Că pururea noi cei vii ne dăm la moarte pentru Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor. Încât moartea în noi se lucrează, iar viața în voi” (2 Cor. 4, 7-12). Căci cei ce propovăduiau cuvântul harului, purtând fără vină și din toată inima moartea cea de bunăvoie, prin pătimirile lor lucrau neamurilor viața cea în duh, întru cunoștința adevărului[17]. Aceasta a pătimit-o și Iona, care, preînchipuind tainic în sine harul, a îndurat atâtea primejdii, ca să întoarcă pe niniviteni de la rătăcire la Dumnezeu. De aceea, după un alt înțeles al numelui său, se mai tălmăcește și „darul lui Dumnezeu”, sau „osteneala lui Dumnezeu”. Căci într-adevăr „dar al lui Dumnezeu” de oameni iubitor și „osteneală dumnezeiască” prealăudată este harul prorocesc trimis neamurilor. E „dar”, întrucât dăruiește lumina cunoștinței adevărate și procură nestricăciunea vieții celor ce-l primesc; și e „osteneală a lui Dumnezeu”, întrucât înduplecă pe slujitorii săi să se împodobească cu ostenelile pentru adevăr și-i învață pe cei ce se îngrijesc prea tare de viața în trup să crească mai mult prin pătimiri decât prin bucurii, dându-le ca dovadă a puterii covârșitoare a Duhului din ei neputința naturală a trupului lor de-a suporta pătimirile[18].

Deci cuvântul harului străbătând prin multe încercări la firea

---

[17] Sfinții pătimind trupește și primind de bunăvoie moartea trupului pentru adevăr au procurat neamurilor o viață de credință în duh.

[18] Neputința după fire a Sfinților este o dovadă a puterii covârșitoare dumnezeiești. Prin ea Domnul a biruit pe diavolul cel trufaș.

oamenilor, sau la Biserica neamurilor, precum Iona prin multe necazuri la cetatea cea mare a Ninivei, înduplecă legea care împărățește peste fire să se scoale de pe tronul ei, adică din deprinderea de mai înainte în rău, sau din trăirea după simțuri, și să-și scoată haina sa, adică să lepede fumurile slavei lumești pentru moravurile sale, apoi să îmbrace sacul, adică jalea și asprimea neplăcută a relei pătimiri, și o purtare demnă de viața cea plăcută lui Dumnezeu, și să șadă în cenușă, adică în sărăcia cu duhul, în care e învățat să șadă tot cel ce vrea să trăiască cu evlavie și are în sine biciul conștiinței care-l lovește pentru greșelile sale[19]. Dar nu numai pe împărat îl înduplecă cuvântul cel propovăduit al harului să creadă lui Dumnezeu, ci și pe bărbați, adică pe oamenii cu firea întreagă, convingându-i să mărturisească tare că unul este Dumnezeu, Făcătorul și Judecătorul tuturor, și hotărându-i să se lepede cu desăvârșire de îndeletnicirile lor cele rele de mai înainte și să se îmbrace în sac de la cel mai mic până la cel mai mare dintre ei, adică să înceapă cu toată râvna o viață aspră, omorâtoare de patimi. Iar „mici și mari” cred că sunt numiți aici de Scriptură, după înțelesul mai înalt, cei vinovați de o răutate mai mică sau mai mare.

„Și au crezut bărbații Ninivei lui Dumnezeu și au hotărât să postească și s-au îmbrăcat în sac, de la cel mai mic până la cel mai mare dintre ei. Și a mers cuvântul până la împăratul Ninivei și s-a sculat de pe tronul său și s-a dezbrăcat de veșmântul său și s-a îmbrăcat cu sac și a șezut în cenușă. Apoi s-a vestit și s-a poruncit în Ninive de la împărat și de la dregătorii săi, spunându-se: Oamenii și dobitoacele, boii și oile să nu guste nimic, nici să pască, și apă să nu bea” (Iona 3, 5-7). „Împărat” al firii este, cum am zis, legea firii. „Dregătorii” lui sunt puterea rațională, cea irascibilă și cea poftitoare. „Bărbații” acestei cetăți, adică ai firii, sunt, după unul dintre înțelesuri, cei ce păcătuiesc prin rațiune și au o cunoștință greșită despre Dumnezeu și despre lucrurile dumnezeiești[20]. „Dobitoacele” sunt cei ce păcătuiesc prin poftă și trag la povara plăcerii prin patimile trupești. „Boii” sunt cei ce folosesc toată mișcarea mâniei pentru dobândirea bunurilor pământești; căci zic unii că sângele boului, când e băut, pricinuiește îndată moartea celui ce îl bea; deci sângele lui este, în chip vădit, simbolul mâniei. „Oile” de ocară de aici sunt cei ce pasc

[19] „Împăratul” este legea naturală; „tronul”, deprinderea pătimașă a simțurilor; „veșmântul împărătesc”, îmbrăcămintea slavei deșarte; „sacul”, plânsul pocăinței; „cenușa”, smerita cugetare.

[20] „Oameni” numește pe cei ce greșesc prin rațiune; „dobitoace”, pe cei ce greșesc prin poftă; „boi”, pe cei ce greșesc prin iuțime; iar „oi”, pe cei ce greșesc în contemplarea celor văzute.

fără de minte, numai prin simțuri, cele văzute, ca pe o iarbă, din pricina patimii ce-i stăpânește. Toate acestea socotim că au în acest loc al Scripturii un înțeles de ocară, până ce luându-le Cuvântul le va preface în bune. De aceea adaugă Scriptura despre ele: „Să nu guste nimic, nici să pască, și apă să nu bea”. În felul acesta se vor depărta cauzele de mai înainte, care susțineau în fiecare dintre cele înșirate patimile. Iar după înlăturarea acestor cauze, ele își vor schimba îndeletnicirile rele de care erau stăpânite odinioară. Arătând-o aceasta Scriptura, adaugă: „Și s-au îmbrăcat în sac oamenii, și dobitoacele n-au păscut, și au strigat către Domnul și Dumnezeu cu stăruință; și s-a întors fiecare de la calea sa cea rea și de la nedreptatea din mâinile sale” (Iona 3, 8; Septuaginta).

„Oamenii” sunt, cum am spus, cei stăpâniți printr-o greșită judecată a rațiunii de patimile sufletești; iar „dobitoacele”, cei țintuiți de patimile trupești, prin reaua întrebuințare a mâniei și a poftei, în vederea plăcerii. Deci toți îmbracă, ca pe un sac, omorârea mădularelor de pe pământ, sau a întregii legi și cugetări pământești, și strigă cu stăruință, adică cu glas mare sau cu îndrăzneală, cerând iertarea păcatelor de mai înainte și depărtându-se de la cursul obișnuinței, ca de la o cale oarecare, și de la nedreptatea lucrată de faptele lor, ca de niște mâini.

Astfel Ninive, înțeleasă ca firea cea comună a oamenilor, sau ca Biserica neamurilor, are pururea pe Iona sau cuvântul harului prorocesc propovăduind în ea și în fiecare zi întorcând pe cei rătăciți la Dumnezeu. Iar dacă referim înțelesul spiritual al Ninivei la fiecare ins în parte, atunci cetatea cea mare zicem că este sufletul fiecăruia[21], la care, după ce a păcătuit, este trimis cuvântul lui Dumnezeu ca să-i propovăduiască pocăința spre viață. În acest caz, prin împăratul cetății înțelegem mintea; dregătorii sunt puterile înnăscute; bărbații, gândurile pătimașe; dobitoacele, mișcările poftitoare ale trupului; boii, mișcările lacome ale mâniei spre bunurile materiale; iar oile, mișcările simțurilor, care percep lucrurile sensibile fără cugetare. Deci cuvântul lui Dumnezeu înduplecă mintea, adică pe împărat, să se ridice ca de pe un tron din deprinderea de mai înainte cu neștiința, și să se dezbrace ca de o haină de părerea mincinoasă despre lucruri, apoi să îmbrace ca pe un sac căința pentru cele rău cugetate și să se așeze, ca în cenușă, în deprinderea sărăciei cu duhul; pe urmă să poruncească oamenilor, dobitoacelor, boilor și oilor să postească, înfrânându-se de la mâncarea păcatului și de la băutura neștiinței, adică să se rețină de la săvârșirea păcatelor și de la contemplarea înșelătoare

[21] Ninive înseamnă și sufletul fiecăruia.

prin simțuri, și să se îmbrace în sac, adică în deprinderea care omoară patimile contrare firii, dar cultivă virtuțile și cunoștințele cele după fire; apoi să strige către Dumnezeu cu stăruință, adică să denunțe cu putere cele de mai înainte și să se roage cu smerenie ca să primească iertare de la Cel ce poate să o dea; de asemenea, să ceară puterea statornică pentru împlinirea poruncilor și pentru păzirea hotărârii spre cele bune de la Acela care e gata să o dea celor ce o cer, pentru ca în felul acesta să-și poată abate cugetarea de la rătăcirea de mai înainte, ca de la o cale rea, și să lepede deprinderea de a născoci răul din puterile făptuitoare ale sufletului.

În această mare cetate, adică în firea obștească a oamenilor, sau în Biserica alcătuită din neamuri, sau în sufletul fiecăruia, mântuit prin cuvântul virtuții și al cunoștinței, adică al credinței și al bunei conștiințe, „locuiesc mai mult de douăsprezece miriade (douăsprezece zeci de mii) de oameni care nu-și cunosc dreapta nici stânga lor” (Iona 4, 11). Cred că Scriptura indică aici prin cele douăsprezece miriade, după un înțeles mai înalt, rațiunile timpului și ale firii, adică cunoștința cuprinzătoare a firii văzute, împreună cu acelea fără de care aceasta nu poate să existe[22]. Căci dacă numărul doisprezece se formează prin adunarea lui cinci și șapte, iar firea e încincită pentru simțuri, și timpul înșeptit, atunci numărul doisprezece indică, desigur, firea și timpul. De notat însă că a spus „mai mult” de douăsprezece miriade de oameni, ca să cunoaștem că acest număr e circumscris și depășit în chip indefinit „de mai multe”, care fac prin ele o sumă superioară numărului doisprezece.

Deci Biserica prealăudată a lui Dumnezeu, având rațiunile virtuții și ale cunoștinței, care întrec rațiunile timpului și ale firii și străbat spre măreția celor veșnice și inteligibile, are „mai mult de douăsprezece miriade de bărbați, care nu-și cunosc dreapta sau stânga lor”. Căci cel ce, din pricina virtuții legiuite, și-a uitat de patimile din trup, ca de unele ce sunt la stânga, și, din pricina cunoștinței fără greșeală a faptelor sale, nu e stăpânit de boala părerii de sine, ca de una ce e la dreapta, a devenit bărbat ce nu-și cunoaște dreapta lui, întrucât nu iubește slava ce se destramă, nici

[22] Cele fără de care nu există niciun lucru sunt timpul și spațiul, fără de care nu există nimic din cele făcute.

stânga, întrucât nu se Iasă atâțat de patimile trupului[23] [231].

Așadar, prin „dreapta” Scriptura înțelege, după cum se vede, slava deșartă de pe urma așa-ziselor isprăvi, iar prin „stânga”, neînfrânarea ce răsare de pe urma patimilor de rușine. Pe acești bărbați ce nu cunosc dreapta și stânga lor îi are orice suflet luminat de vederile celor spirituale (inteligibile). Pentru că tot sufletul care își retrage puterea cugetării de la contemplarea naturii și a timpului are cugetările[232] naturale ca pe niște bărbați ce au trecut de numărul doisprezece, sau ca pe niște rațiuni ce nu se mai ostenesc cu cele ce sunt sub fire și sub timp, ci se îndeletnicesc cu înțelegerea și cunoașterea dumnezeiești taine, și de aceea nu cunosc dreapta sau stânga lor. Căci cunoașterea virtuților după rațiunea lor, adică recunoașterea adevărată prin trăire a cauzei virtuților[24], face pe cei părtași de ea să nu mai cunoască deloc insuficiența și excesul de virtute, care stau de cele două părți ale mijlociei virtuților, ca dreapta și stânga.

Pentru că dacă în rațiune nu se află nimic contrar rațiunii[25], e limpede că cel ce s-a înălțat la rațiunea virtuților nu va mai cunoaște câtuși de puțin poziția celor fără rațiune. Fiindcă nu e cu putință să privească deodată două lucruri care se contrazic și să cunoască pe unul dintre ele manifestându-se deodată cu celălalt.

Căci dacă în credință nu se află nicio rațiune a necredinței și dacă prin fire lumina nu poate fi cauza întunericului, și diavolul nu se poate arăta deodată cu Hristos, e vădit că nici ceea ce-i contrar

---

[23] Biserica și sufletul fiecăruia, având în ele rațiunile virtuții și ale cunoștinței, care depășesc timpul și firea, au mai mult de douăsprezece zeci de mii. Căci rațiunea virtuții nu cunoaște păcatul trupului, care e stânga; iar rațiunea cunoștinței nu cunoaște răutatea sufletului, care e dreapta[231].

[231] O altă precizare a păcatului de-a stânga și de-a dreapta. Dacă păcatul de-a dreapta este mândria ce se naște din excesul virtuții, evident că el e un păcat al sufletului.

[232] În grecește „cugetările” (λογισμοί) sunt de genul masculin.

[24] Cauza virtuților e Dumnezeu. Iar cunoștința cu lucrul a Acestuia înseamnă prefacerea adevărată a celui ce cunoaște pe Dumnezeu în duh, în urma unei stăruitoare deprinderi.

[25] Rațiunea naturală urcă, prin mijlocirea virtuților, pe cel ce se îndeletnicește cu făptuirea la minte; iar mintea îl duce, prin contemplație, pe cel ce se dorește după cunoștință la înțelepciune. Dar patima nerațională înduplecă pe cel ce nesocotește poruncile să se coboare la simțire (senzație). Iar sfârșitul acesteia este că mintea se lipește de plăcere.

rațiunii nu poate exista la un loc cu rațiunea[26]. Iar dacă ceea ce-i contrar rațiunii nu poate să se afle la un loc cu rațiunea, e vădit că cel ce s-a înălțat la rațiunea virtuților nu poate cunoaște poziția celor contrare rațiunii. El cunoaște virtutea numai așa cum este, dar nu cum e socotită[27]. De aceea nu cunoaște nici dreapta prin exces, nici stânga prin insuficiență, fiindcă în amândouă acestea se poate constata iraționalul. Căci dacă rațiunea este hotarul și măsura lucrurilor[28], ceea ce e fără hotar și fără măsură, sau e peste hotar și peste măsură, e lipsit de rațiune, și de aceea contrar rațiunii. Căci amândouă acestea aduc la fel celor ce se mișcă astfel căderea de la ceea ce există cu adevărat. Una dintre ele prin faptul că îi face să-și îndrume cursul vieții spre ceva nedefinit și nelămurit[29], și să nu aibă pe Dumnezeu ca scop, întrucât din pricina lipsei de măsură a minții își iau ca țintă să se abată de la dreapta tot mai spre dreapta; iar cealaltă, prin faptul că îi abate și ea de la scop, îndrumându-le cursul vieții numai spre cele ce țin de simțuri, întrucât din pricina lipsei de putere a minții îi face să socotească drept țintă ceea ce se circumscrie prin simțuri. Acestea nu le cunoaște și nu le pătimește[30] cel ce ascultă numai de rațiunea virtuții și hotărnicește prin ea[31] toată mișcarea minții sale, încât să nu poată cugeta peste rațiune sau fără rațiune.

Iar dacă cineva vrea să-și înalțe mintea la un înțeles și mai înalt, prin „dreapta” poate să înțeleagă rațiunile celor netrupești, iar prin „stânga” pe ale trupurilor. Dar mintea ce se înalță spre cauza lucrurilor nereținută de nimic nu mai cunoaște aceste

---

[26] Necredință numește lepădarea poruncilor; credință, consimțirea cu ele; întuneric, necunoașterea binelui, lumină, cunoștința lui. Hristos e numit ființa și ipostasul acestora; iar diavol, deprinderea atotrea, care dă naștere tuturor relelor.

[27] Virtute numește deprinderea atotnepătimașă și învârtoșată în bine, care nu are nimic contrar, nici pe o parte, nici pe alta. Căci ea poartă pecetea lui Dumnezeu, Care nu are nimic contrar.

[28] Dacă rațiunea hotărnicește ființa fiecărui lucru, niciunul dintre lucruri nu se depășește pe sine prin fire și nu-și rămâne mai prejos de sine. Hotarul făpturilor este să ajungă prin dorință la cunoașterea cauzei lor; iar măsura este să o imite prin trăire, pe cât e aceasta cu putință făpturilor.

[29] Când cele ce se mișcă își poartă dorința peste hotarul și măsura lor își fac drumul de prisos, neajungând la Dumnezeu, în Care se oprește mișcarea dorinței tuturor, primind posesiunea și bucuria lui Dumnezeu, Care e ținta finală de sine subzistentă a lor.

[30] Adică ceea ce e peste hotar și peste măsură, și fără hotar și fără măsură.

[31] Adică prin rațiune.

rațiuni, întrucât nu mai vede nicio rațiune în Dumnezeu, Cel ce după cauză e mai presus de orice rațiune. Adunându-se spre El din toate lucrurile, nu mai cunoaște nicio rațiune a celor de care s-a despărțit, privind în chip negrăit numai Rațiunea la care s-a ridicat după har[32].

Pe acești bărbați și pe cei asemenea lor, care într-adevăr nu cunosc dreapta și stânga lor cea de ocară, îi cruță Dumnezeu, și pentru ei lumea toată. (Am zis „cea de ocară", deoarece aproape toate cele din Scriptură au și un înțeles de laudă, și un înțeles de ocară). Dar poporul iudeu, pizmaș și vrăjmaș al oricărei iubiri de oameni, se plânge de mântuirea oamenilor și de aceea îndrăznește să se răzvrătească chiar și împotriva bunătății dumnezeiești. Plin de nerecunoștință, de nemulțumire și de ură față de oameni, el scrâșnește din dinți, se scârbește de viață și-și face pricină de întristare din mântuirea neamurilor în Hristos. Socotind, din neștiință, mai de preț o curcubetă decât mântuirea oamenilor, se îndurerează când o vede că se usucă roasă de vierme. Nebunia aceasta a evreilor a zugrăvit-o în sine ca tip marele Proroc Iona, fără să pătimească el însuși – ferească Dumnezeu! – de scăderile iudeilor, ci osândind în sine cu anticipație necredința lor, pentru care au căzut din slava de mai înainte, ca dintr-o Ioppe[33]. De aceea i-a dat Duhul Sfânt în chip tainic acest nume capabil să arate prin diferitele lui tălmăciri starea lăuntrică a tuturor celor preînchipuiți. Când deci dezvăluie în sine, ca tip, nebunia iudeilor care se întristează pentru mântuirea oamenilor și se smintește de minunata lor chemare, dar se scârbește de viață și dorește, hulind voia lui Dumnezeu, mai bine moartea din pricina veștejirii curcubetei, numele lui se tălmăcește „întristarea lor"[34]. Această întristare o condamnă Scriptura când zice: „A văzut Dumnezeu faptele lor – adică ale ninivitenilor -, că s-au întors de la căile lor cele rele și I-a părut rău să-i mai pedepsească pe ei și nu i-a mai pedepsit. Și s-a întristat Iona și a zis: Acum, Stăpâne Doamne, ia sufletul meu de la mine, că mai bine este mie să mor decât să trăiesc" (Iona 3, 10; 4, 1, 4). Și iarăși: „Și a poruncit Domnul Dumnezeu unui vierme a doua zi dimineața, și a ros pe dedesubt curcubeta, și s-a uscat. Și a fost după ce a răsărit soarele... și a lovit soarele capul lui Iona și s-a împuținat cu sufletul și s-a scârbit de viața lui și a zis: „Mai bine este mie să mor decât să trăiesc"

[32] Mintea ce se întinde spre Dumnezeu prin extaz lasă în urmă atât rațiunile ființelor netrupești, cât și pe ale trupurilor. Căci nu poate fi privit deodată cu Dumnezeu ceva din cele de după Dumnezeu.

[33] Cum închipuie Iona și poporul iudeu.

[34] Cum se tălmăcește Iona când închipuie și mustră în sine, ca tip, poporul iudeu.

(Iona 4, 8-9).

Ninive este deci Biserica neamurilor, care a primit cuvântul harului și s-a întors de la rătăcirea de mai înainte a închinării la idoli și de aceea s-a mântuit și s-a învrednicit de slava cerurilor. Iar umbrarul pe care și l-a făcut Iona după ce a ieșit din cetate (Iona 4, 6) închipuie Ierusalimul de jos și templul din el făcut de mâini. Curcubetă înfățișează umbra vremelnică a slujirii trupești și numai după literă a Legii, care nu e statornică și nu poate să mulțumească mintea. Iar viermele este Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, precum El Însuși zice despre Sine la Prorocul David: „Sunt vierme, și nu om” (Ps. 21, 6). Căci S-a făcut și s-a numit cu adevărat vierme pentru trupul fără de sământă pe care l-a primit. Fiindcă precum viermele nu are împreunarea și amestecarea ca pricină premergătoare a nașterii lui, tot așa nici nașterii după trup a Domnului nu i-a premers vreo amestecare. Dar mai e vierme și pentru faptul că a îmbrăcat trupul ca pe o momeală pusă în undița dumnezeirii spre amăgirea diavolului, pentru ca dracul spiritual cel nesăturat, înghițind trupul pentru firea lui ușor de apucat, să fie sfâșiat de undița Dumnezeirii și, deodată cu trupul sfânt al Cuvântului, luat din noi, să dea afară toată firea omenească pe care o înghițise mai înainte; cu alte cuvinte, pentru ca, așa cum înghițise acela mai înainte pe om momindu-l cu nădejdea dumnezeirii, tot așa, momit fiind mai pe urmă cu firea omenească, să dea afară pe cel amăgit cu nădejdea dumnezeirii, amăgit fiind el însuși cu nădejdea că va pune mâna pe omenire; apoi ca să se arate bogăția covârșitoare a puterii dumnezeiești, care biruie prin slăbiciunea firii biruite tăria celui ce a biruit-o mai înainte; și ca să se arate că mai degrabă biruie Dumnezeu pe diavol folosindu-se de momeala trupului, decât diavolul pe om cu făgăduința firii dumnezeiești[35]. Acest vierme a ros curcubeta și a uscat-o, adică a pus capăt slujirii Legii, ca unei umbre, și a uscat părerea de sine a iudeilor, întemeiată pe ea.

„Și a fost a doua zi, după ce a răsărit soarele”. A doua zi, adică după trecerea ghiciturilor din chipurile Legii și a timpului hotărât pentru slujirea trupească a ei, a răsărit harul tainei celei noi, aducând o altă zi, a unei cunoștințe mai înalte și a unei virtuți dumnezeiești, o zi care îndumnezeiește pe cei ce o îmbrățișează. Deci după ce viermele acesta a ros curcubeta și soarele acesta (căci unul și același e și vierme, și soare al dreptății: vierme, întrucât S-a născut după trup fără de sământă și zămislirea Lui e

[35] Mai tare a biruit Domnul puterea tiranului, momindu-l cu slăbiciunea trupului, decât diavolul pe Adam, făgăduindu-i demnitatea Dumnezeirii.

mai presus de orice înțelegere; iar soare, întrucât S-a coborât pentru mine sub pământ, prin taina morții și a mormântului, și întrucât e prin fire și prin sine lumină veșnică)[36] a răsărit din morți prin înviere, „a poruncit Dumnezeu unui vânt arzător, și soarele a lovit capul lui Iona". Cu alte cuvinte, după răsăritul soarelui dreptății, adică după învierea și înălțarea Domnului, a venit vântul arzător al încercărilor peste iudeii rămași nepocăiți și le-a lovit capetele lor, potrivit unei drepte judecăți, întorcând, după cum s-a scris, durerea lor peste capetele lor (Ps. 7, 16), precum înșiși ceruseră mai înainte zicând: „Sângele Lui asupra noastră și asupra copiilor noștri" (Matei 27, 25). Căci de fapt, după învierea și înălțarea Mântuitorului, a venit peste ei ca un vânt foarte arzător răzbunarea prin neamuri și Soarele meu a doborât la pământ slava și puterea întregului neam, lovind în ea ca într-un creștet. Căci închizându-și ochii înțelegerii în fața Lui, nu au cunoscut lumina adevărului, care le strălucea lor.

Sau vântul arzător ridicat împotriva iudeilor, care n-au ascultat de cuvântul harului, mai este și părăsirea, care oprește ploaia cunoștinței și rouă proorociei și usucă izvorul natural al cugetărilor evlavioase din inimă[37]. Este părăsirea adusă cu dreptate peste ei, fiindcă și-au pătat mâinile de sânge nevinovat și au dat adevărul pe mâna minciunii și au tăgăduit pe Dumnezeu Cuvântul, Cel ce pentru mântuirea neamului omenesc a venit la noi în chipul nostru, fără schimbare. De aceea au fost lăsați și ei în propria lor rătăcire, în care nu se poate afla nicio dispoziție apropiată de credința și de temerea de Dumnezeu, ci numai o ambiție uscată, secetoasă și străbătută de toată patima cea rea. E ambiția ce poate fi caracterizată prin îngâmfare (trufie), care e o patimă blestemată ce constă din împreunarea a două rele: mândria și slava deșartă. Dintre acestea, mândria tăgăduiește pe Cel ce e cauza virtuții și a firii, iar slava deșartă falsifică firea și însăși virtutea[38]. Căci cel mândru nu face nimic după Dumnezeu, iar cel robit de slava deșartă nu întreprinde nimic după fire. Iar din

---

[36] Domnul este vierme, pentru trupul fără de sămânță; iar soare, atât pentru apusul în mormânt, prin care Cuvântul S-a coborât ca om sub pământ, cât și ca Cel ce este prin fire și după ființă lumină și Dumnezeu.

[37] Vântul arzător închipuie nu numai încercările, ci și părăsirea de către Dumnezeu, în urma căreia nu li s-au mai hărăzit iudeilor darurile dumnezeiești.

[38] Propriu mândriei este a nu recunoaște că Dumnezeu este Făcătorul virtuții și al firii, precum propriu slavei deșarte este să dezbine firea pentru a o slăbi; iar trufia este fătul amândurora, fiind o deprindere păcătoasă compusă din tăgăduirea de bunăvoie a lui Dumnezeu și din ignorarea cinstei egale a celor de aceeași fire.

amestecarea lor se naște îngâmfarea, care pe Dumnezeu Îl disprețuiește, bârfind și hulind Providența, iar de la fire se înstrăinează folosind toate ale firii împotriva firii și stricând frumusețea și buna întocmire a firii prin reaua întrebuințare a lor. Scurt vorbind, poporul iudeu, îngăduind prin necredința în Hristos, dracului trufaș să-i lege mintea, a urât deopotrivă pe Dumnezeu și pe oameni: pe Dumnezeu, întrucât Îl pune mai prejos de plăcerea trupului, și de aceea respinge slujirea Lui în duh; iar pe oameni, întrucât socotește pe cei ce nu-și coboară neamul după trup din Iacob cu desăvârșire străini de Făcător, și de aceea își închipuie că uciderile pe care le plănuiește împotriva noastră sunt bineplăcute lui Dumnezeu. El nu știe, pe cât se pare, în nebunia lui, că trupul și înrudirea de neam nu pot apropia de Dumnezeu așa de mult cum poate apropia sufletul care poartă aceeași pecete a credinței ca și celelalte suflete, și aceeași aplecare lăuntrică a voii spre bine. Iar aceasta stinge legea trupului cu totul, încât nu se mai străvede decât rațiunea lui Dumnezeu arătându-se prin duh și făcându-i pe toți una după minte, ca să cunoască pe unul Dumnezeu și ca să fie între toți o singură iubire și armonie[39], datorită căreia niciunul nu mai este despărțit duhovnicește de niciunul, chiar dacă trupește, după locurile ce le ocupă, sunt departe unul de altul.

Deci vântul arzător este trufia, care e patima urii de Dumnezeu și de oameni. Fiindcă ea usucă inima necredincioșilor, veștejind cugetările evlavioase despre Dumnezeu și rațiunile drepte despre fire, ca un vânt arzător. Căci spun unii că acest vânt se produce prin amestecarea unui vânt de la răsărit și a unuia de la miazăzi, și de aceea usucă umezeala împrăștiată în pământ. El se mai numește și Evroclidonul („Vârtejul larg”) sau Tifonicul („Fumegosul”). Numele dintâi îl poartă fiindcă stârnește din toate părțile furtună pe pământ și pe mare, iar al doilea, fiindcă aduce o negură uscată. Dar pe amândouă acestea le pricinuiește și trufia. Căci de fapt aceasta stârnește mare tulburare în suflet și umple mintea de întunericul neștiinței. Acest vânt arzător l-a stârnit Dumnezeu, adică l-a lăsat să vină, după batjocorirea lui Hristos, asupra iudeilor, care dobândiseră o dispoziție corespunzătoare cu el, ca să se facă vădită tuturor voia lor față de Dumnezeu și oameni. De aceea, împinși de negura neștiinței, s-au aruncat pe ei înșiși de bunăvoie în partea opusă lui Dumnezeu, nemaiavând nimic de făcut decât să se plângă și să se înciudeze de mântuirea prin credință și de slava de care s-au împărtășit neamurile și de pierderea drepturilor lor ce le aveau după trup. Pentru aceea zic:

---

[39] Înrudirea sufletească ce se înfăptuiește prin duh desface afecțiunea voinței pentru trup și o leagă de Dumnezeu, prin dor.

„Acum, Doamne, ia sufletele de la noi, că mai bine este nouă să murim decât să trăim”. Aceasta o spun ei din pricină că s-a uscat curcubeta, adică a încetat slujirea în umbrele Legii, care noaptea a crescut, și noaptea a pierit, ca una ce nu avea nicio lumină spirituală care să poată lumina înțelegerea sufletului, fiind circumscrisă numai la figurile și la ghiciturile simbolurilor[40].

Dar noi să îmbrățișăm duhovnicește, prin credință și prin dreptatea care o însoțește, duhovniceasca Ninive, adică Biserica alcătuită din neamuri, care este, precum s-a scris, o mare cetate a lui Dumnezeu, mântuită după cele trei zile ce i-au fost orânduite spre pocăință. Și să ne grăbim să ne facem cetățeni ai acestei mari cetăți a lui Dumnezeu prin pocăință și prin schimbarea noastră în bine. Căci Scriptura spune în mod apriat despre ea că este o cetate mare a lui Dumnezeu: „Iar Ninive era cetate mare lui Dumnezeu”. Unde poate afla iudeul respectuos față de adevăr spunându-se în Scriptură un cuvânt ca acesta despre Ierusalimul de jos? Eu, deși am citit de multe ori toată Sfânta Scriptură, nu am aflat spunându-se nicăieri: „Și Ierusalimul era cetate mare lui Dumnezeu”. Dar cine ar putea, bizuindu-se pe puterea cuvântului și pe bogăția ideilor, să măsoare și să circumscrie măreția acestei cetăți, care este și se numește a lui Dumnezeu? Mie îmi este acest lucru cu neputință, precum socotesc că îi este cu neputință oricărui om cu mintea înțeleaptă, care își dă seama cât de puțin de majestatea dumnezeiască și nu ignoră că toate sentințele dumnezeiești trebuie să aibă ceva din măreția lui Dumnezeu. Dar cum era „cetate mare lui Dumnezeu” prima cetate a asirienilor, în care domnea confuzia rătăcirii, unde trona regește nebunia slujirii la idoli, care se afla atât de departe de țara numită sfântă, făgăduită lui Israel cel trupesc? Desigur că ea n-ar fi putut fi numită așa dacă n-ar fi văzut Dumnezeu de mai înainte mărimea credinței, necuprinsă de niciun cuvânt, a Bisericii celei din neamuri. Prin aceasta a înfățișat viitorul ca prezent, iar ceea ce era mai înainte străin Și-a însușit ca pe ceva propriu, și ceea ce era vrednic de ocară din pricina necredinței a făcut prin cuvântul Său să fie străbătut de dumnezeire, plin de cinste și cu un viitor care întrece orice cuvânt[41]. De aceea a putut zice prin Prorocul: „Și Ninive era cetate mare a lui Dumnezeu”. La această cetate a fost trimis cuvântul harului prorocesc, care i-a vestit distrugerea cea fericită, zicând: „Încă trei zile, și Ninive va fi distrusă” (Iona 3, 4;

[40] Noapte numește simbolurile Legii, sub care se află Legea. În ele sufletul nu-și poate găsi luminarea dacă nu sunt înțelese duhovnicește.

[41] Biserica neamurilor a fost numită cetate mare închinată lui Dumnezeu pentru taina cea mare și de niciun cuvânt măsurată a iconomiei dumnezeiești.

Septuaginta). Ajungând la acest loc al sorocului de trei zile, socotesc să las celelalte lucruri care pot fi spuse celor ce caută înțelesul mai înalt al Scripturii. Căci eu urmăresc să notez și să spun numai ceea ce e sigur că nu se află alături de adevăr.

Deci auzind că Prorocul vestește în chip determinat: „Încă trei zile, și Ninive va fi distrusă”, socotesc că hotărârea aceasta împotriva Ninivei rămâne neschimbată, mai bine zis sunt sigur că are să se facă cercetarea asupra Ninivei. Lucrul se înțelege așa: că după cele trei zile pe care le-a petrecut Prorocul ca chip în pântecele chitului, desemnând de mai înainte în sine îngroparea de trei zile și învierea Domnului, Scriptura așteaptă să vină alte trei zile[42], în care are să se arate lumina adevărului și adevărata împlinire a tainelor prevestite, ca apoi să se producă distrugerea cetății, dat fiind că aceste zile din urmă nu vor mai preînchipui numai adevărul îngropării și al învierii Mântuitorului, ci îl vor arăta limpede, împlinindu-se în realitate, pe când cele trei zile de mai înainte, pe care le-a petrecut Iona în chit, numai îl preînchipuiau. Căci dacă orice chip se referă la un adevăr așteptat în viitor, iar chipul în acest caz a constat în petrecerea de trei zile a lui Iona în pântecele chitului, este vădit că chipul are să arate ca urmând după el, în mod real, taina unui adevăr nou.

Și de fapt trei zile și trei nopți a petrecut Domnul în inima pământului, cum Însuși Domnul zice: „Precum a fost Iona în pântecele chitului trei zile și trei nopți, așa va fi și Fiul omului în inima pământului trei zile și trei nopți” (Matei 12, 40). Deci spunând Scriptura: „încă trei zile”, arată în chip ascuns că alte trei zile au trecut, căci altfel nu ar fi spus „încă”, adică „vor mai fi trei zile, și Ninive va fi distrusă”. Deci nu chipul avea să distrugă Ninive după hotărârea dumnezeiască, ci adevărul, despre care a spus: „încă trei zile”. E ca și când Iona ar fi zis: „Vor mai fi încă trei zile, după chipul arătat prin mine, în care va avea loc o îngropare și o înviere mai tainică, și după aceea Ninive va fi distrusă”.

Dar ar putea întreba cineva nedumerit: Cum se mai ține Dumnezeu de cuvânt, odată ce hotărăște distrugerea, dar nu o execută? Răspundem acestuia că Dumnezeu Își ține cuvântul, distrugând de fapt, și mântuind cetatea. Primul lucru îl face prin faptul că aceia se leapădă de rătăcire, al doilea prin faptul că

---

[42][42] După ființă adevărul premerge tipurilor; după arătare însă, tipurile premerg temporal adevărului. Deci fiindcă Iona a zugrăvit în sine cu anticipație adevărul ca tip, rămânând trei zile și trei nopți în pântecele chitului, Scriptura vorbind de „încă trei zile”, înțelege prin ele cele trei zile ale îngropării și învierii Domnului, după care va fi distrusă rătăcirea și neștiința neamurilor.

primesc cunoștința adevărată. Mai bine zis, omoară rătăcirea din ei prin credința înviorată din nou[43] și le înfăptuiește mântuirea prin moartea rătăcirii. Căci Ninive se tălmăcește prin „înnegrire înăsprită” și „frumusețe atotlină”. Deci potrivit cu înțelesurile cuvântului, Domnul, după îngroparea de trei zile și după învierea Sa, a distrus „înnegrirea înăsprită”, adusă în fire de neascultare, și a înnoit „frumusețea atotlină” a firii prin ascultarea credinței, arătând iarăși în fire, prin înviere, frumusețea atotlină a nestricăciunii, neînăsprită de nimic pământesc. Dar aceasta se poate spune și despre firea cea obștească, și despre Sfânta Biserică, și despre sufletul fiecăruia care a lepădat prin credință și bună conștiință chipul lui Adam celui vechi și pământesc și a îmbrăcat chipul Celui ceresc.

Așadar, s-a arătat limpede că Prorocul reprezintă mai multe înțelesuri, după sensurile numelui său, care se tălmăcește potrivit cu diferitele locuri ale Scripturii. Tălmăcit ca „fugă de podoabă” [44], indică pe Adam și firea cea de obște; ca „odihna și tămăduirea lui Dumnezeu”, sau „osteneala lui Dumnezeu”, pe Domnul și Dumnezeul nostru, potrivit cu explicația dată. Iar tălmăcit ca „porumb” și „dar al lui Dumnezeu”, indică harul propovăduirii și bogăția Duhului cuprinsă în el. „Osteneala lui Dumnezeu” indică multele nevoințe ale celor ce se fac slujitori ai acestei chemări adevărate. Iar când se tălmăcește ca „întristarea lor”, indică furia iudeilor împotriva adevărului, adică pizma pentru bunurile străine, care naște întristarea în cei stăpâniți de ea. Acest rău s-a înrădăcinat în firea iudeilor, care s-au umplut de ură față de Dumnezeu și oameni, și de aceea nu urmăresc decât să strice firea, fără rușine, prin sânge și ucideri.

Dar deoarece cuvântul nostru a avut un curs grăbit, a trecut peste înțelesul căii de trei zile. Căci se zice în Scriptură: „Iar Ninive era cetate mare lui Dumnezeu, cale ca de trei zile” (Iona 3, 3). Dacă voiți, să întregim puțin ceea ce am lăsat afară. Drumul de trei zile sunt diferitele moduri de viețuire ale celor ce merg pe calea Domnului, sau viețuirile care corespund fiecăreia dintre legile generale. Iar legi generale sunt: cea naturală, cea scrisă și cea a harului. Căci fiecăreia dintre aceste legi îi corespunde o anumită viețuire și un anumit curs al vieții, ca și o dispoziție lăuntrică deosebită, produsă de acea lege prin voia celor ce se conformează cu ea. Fiindcă fiecare dintre aceste legi creează o

---

[43] Reînvie credința adică.

[44] Înșirarea pe scurt a tălmăcirilor numelui lui Iona, după cum se referă acest nume prin înțelesurile lui la diferite persoane și moduri de viață.

altă dispoziție în fiecare dintre cei ce se află sub puterea ei[45]. De pildă, legea naturală, când rațiunea nu e copleșită de simțire, ne îndeamnă fără o învățătură specială să îmbrățișăm pe toți cei înrudiți și de același neam, întrucât firea însăși ne învață să ajutorăm pe cei ce au lipsă și să vrem toți tuturor același lucru pe care și-l dorește fiecare să-i fie făcut de alții[46]. Aceasta ne-a spus-o Însuși Domnul, zicând: „Câte vreți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea” (Matei 17, 12; Luca 6, 35). Căci cei a căror fire e cârmuită de rațiune au aceeași dispoziție[47]. Iar cei care au aceeași dispoziție e vădit că au și același mod de purtare și același curs al vieții. În sfârșit, cei al căror mod de purtare și curs al vieții este același desigur că sunt uniți de bunăvoie printr-o legătură de afecțiune, care-i adună pe toți printr-o unică aplecare a voii, în aceeași rațiune a firii, în care nu se mai află câtuși de puțin dezbinarea ce stăpânește acum în fire din pricina iubirii de sine a fiecăruia.

Iar legea scrisă, înfrânând prin frica de pedepse pornirile fără rânduială ale celor neînțelepți, îi obișnuiește să-i socotească pe toți egali. Prin aceasta se consolidează forța dreptății, încât cu timpul devine fire, prefăcând frica sufletului într-o afecțiune față de bine ce se întărește pe încetul prin voință, iar obișnuința de a se curăța prin uitare de cele de mai înainte într-o deprindere care face să se nască deodată cu sine iubirea față de alții[48]. Iar în aceasta stă plinirea legii, toți unindu-se întreolaltă prin iubire. Căci plinirea legii este solidaritatea prin iubire a tuturor celor ce s-au împărtășit de aceeași fire, purtând rațiunea firii încununată de dorul dragostei și înfrumusețând legea firii cu adaosul dorului[233]. Căci legea firii este rațiunea naturală care și-a supus simțirea

---

[45] Adică a legii.

[46] Efectul legii naturale este afecțiunea voluntară a tuturor față de toți.

[47] Definiții prin care se arată însușirea caracteristică a legii naturale.

[48] Legea scrisă, împiedicând prin frică nedreptatea, obișnuiește pe om spre ceea ce e drept, iar cu vremea preface obișnuința într-o afecțiune iubitoare de dreptate, ce dă naștere unei deprinderi ferme spre bine, care produce uitarea răutăților de mai înainte.

233 Cei ce se iubesc se doresc. Dorul mai presupune și o oarecare distanță. Dar o anumită distanță se menține oricând între două persoane, dat fiind că după ființă ele nu se pot unifica. Deci oricând în dragoste e și dor. Iar dorul înfrumusețează pe cel dorit.

modurilor[234] [49]. Iar legea scrisă, sau plinirea legii scrise, este rațiunea naturală care și-a luat ca ajutor în raporturile de reciprocitate cu cei de același neam rațiunea duhovnicească. De aceea zice: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți” (Matei 19, 19). Dar nu zice: „Să ai pe aproapele tău ca pe tine însuți”. Căci al doilea arată numai solidaritatea cu cei de același neam spre menținerea existenței, iar primul înseamnă grija de ei în vederea fericirii[50].

În sfârșit, legea harului învață pe cei călăuziți de ea să imite nemijlocit pe Dumnezeu, Care, dacă se poate spune așa, ne-a iubit mai mult decât pe Sine Însuși, măcar că Îi eram dușmani din pricina păcatului. Ne-a iubit adică așa de mult, încât a binevoit să coboare în ființa noastră, în mod neschimbat, El care este în mod supraființial mai presus de orice ființă și fire, și să Se facă om și să fie unul dintre oameni. Din aceeași iubire n-a refuzat să-Și însușească osânda noastră și să ne îndumnezeiască după har tot așa de mult pe cât S-a făcut El după iconomie și prin fire om. Iar aceasta a făcut-o ca să învățăm nu numai să ne ajutăm întreolaltă în chip natural și să ne iubim unii pe alții ca pe noi înșine în chip duhovnicesc, ci să purtăm de grijă de alții mai mult decât de noi înșine în chip dumnezeiesc, și aceasta să ne fie dovada dragostei întreolaltă: ca, în temeiul virtuții noastre, să fim gata a suferi cu bucurie moartea de bunăvoie unii pentru alții. „Căci nu este altă iubire mai mare ca aceasta, ca cineva să-și pună sufletul pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13).

Deci legea firii este, ca să spun pe scurt, rațiunea naturală care și-a supus simțirea spre înlăturarea nesocotinței (naționalității) prin care se menține dezbinarea între cei uniți prin natură. Iar legea scrisă este rațiunea naturală care, după înlăturarea naționalității simțirii, și-a asociat și iubirea duhovnicească prin care susține reciprocitatea între cei de același neam. În sfârșit, legea harului este rațiunea mai presus de fire, care preface firea în chip neschimbat[235] îndumnezeind-o și arată în

---

[234] Modurile sunt totdeauna modurile virtuților, chipuri statornice de activitate morală sau rațională, dat fiind că păcatul e opusul bărbăției statornice.

[49] Definiții care arată lucrarea fiecăreia dintre legile amintite.

[50] A avea pe aproapele ca pe tine însuți e propriu grijii care se preocupă numai de viața lui, iar aceasta ține de legea naturală. A-l iubi însă pe aproapele ca pe tine însuți înseamnă a avea grijă și de fericirea lui prin virtute, iar aceasta o poruncește legea scrisă. În sfârșit, a-l iubi pe aproapele mai mult decât pe tine însuți e propriu legii harului.

[235] Există o rațiune mai presus de fire. Deci să nu confundăm, ca de obicei, raționalul cu naturalul. Mai bine zis, să nu se circumscrie

firea oamenilor ca într-o icoană Arhetipul necuprins și mai presus de ființă și de fire, și procură fericirea veșnică[51].

Iar dacă acesta este înțelesul celor trei legi, cu drept cuvânt cetatea cea mare a lui Dumnezeu, adică Biserica, sau sufletul fiecăruia, se află la capătul unui drum de trei zile, ca una ce primește și cuprinde dreptatea firii, a legii și a duhului[52]. Căci în aceste trei legi se află toată podoaba Bisericii, câtă se cuprinde în lărgimea virtuții, în lungimea cunoștinței și în adâncimea înțelepciunii și a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice)[236]. Deci să nu ne despărțim prin dispoziția noastră lăuntrică de această cetate, ca poporul iudeu, iubindu-ne trupul ca pe un umbrar și îngrijindu-ne de plăcerea trupului nostru ca de o curcubetă, ca nu cumva străpungând-o viermele conștiinței să usuce afecțiunea noastră rătăcită spre plăceri, și venind asupra noastră, prin încercările fără de voie, pedeapsa pentru cele ce le-am făcut rău în viață, ca un vânt arzător, să ne scârbim de viață și să ne răzvrătim împotriva judecății dumnezeiești.

Căci fiecare dintre noi cei biruiți de amăgirea celor materiale, care ne bucurăm de plăcerile trupului, primește ca pe un vierme cuvântul lui Dumnezeu, care îl împunge prin conștiință și roade afecțiunea lui față de plăcere ca pe o rădăcină de curcubetă, ca apoi răsărirea desăvârșită a luminii cuprinse în cuvintele Duhului să-i usuce lucrarea păcătoasă, iar vântul cu arșiță, adică amintirea chinurilor veșnice, să-i ardă, ca pe un creștet, începutul patimilor răutății de la momelile ce vin prin simțuri[53]. Astfel vom dobândi

---

raționalul la natural. Fără îndoială, naturalul este rațional, dar nu singurul rațional. Rațional mai e și supranaturalul, numai subnaturalul sau contranaturalul e irațional.

Desigur raționalul supranatural e într-o altă privință suprarațional. Și anume în raport cu rațiunea noastră „naturală”, ne trebuie o rațiune „supranaturală” ca să vedem rațiunea celor mai presus de fire. Dar rațiunea noastră are o afinitate pentru raționalitatea adevărurilor mai presus de fire. De aceea, primind rațiunea mai presus de fire, firea noastră, deci și rațiunea naturală, nu se schimbă, nu se știrbește, cum se întâmplă prin păcat.

[51] Definiții scurte, care arată însușirea prin care fiecare dintre cele trei zile înfăptuiește cele bune.

[52] Calea celor trei zile este desăvârșirea prin cele trei legi a celui ce le păzește, împlinind toată dreptatea lor.

[236] Virtutea corespunde legii naturale. Ea e largă și lărgește firea fiecăruia dintre noi, scoțându-ne din egoism. Cunoștința rațiunilor divine corespunde legii scrise și e întinsă, lungind linia vederii noastre. Înțelepciunea și teologia mistică corespunde legii harului și e adâncă, adâncind vederea noastră în Dumnezeu.

[53] Alt înțeles, mai subtil, al umbrarului și al curcubetei, al

cunoștința rațiunilor Providenței și ale Judecății, care ne învață să prețuim cele veșnice mai mult decât cele vremelnice, a căror lipsă obișnuiește să întristeze pe oameni[54]. Căci dacă cuvântul Scripturii arată că omul se întristează pentru umbrar și pentru curcubetă, adică pentru trup și pentru plăcerea trupului, iar că Dumnezeu Se îngrijește de Ninive, vădit este că ceea ce socotește Dumnezeu vrednic de iubire e cu mult mai de preț și mai de cinste decât toate lucrurile dragi și scumpe oamenilor, fie că există în oarecare fel, fie că nu există, ci numai par să existe, în urma unei judecăți greșite sau a unei prejudecăți, neavând nicio rațiune a existenței lor reale, ci fiind rodul nălucirii care amăgește mintea și dă o figură goală celor ce nu sunt, nu însă și un ipostas real patimii.

Întrebarea 65

În Cartea a doua a Regilor s-a scris: «Și s-a făcut foamete în zilele lui David trei ani, unul după altul. Și a căutat David fața Domnului. Și Domnul a zis: „Peste Saul și peste casa lui nedreptatea, fiindcă a omorât pe ghibeoniți”. Și a chemat David pe ghibeoniți și le-a zis lor: „Ce voi face vouă și cu ce să vă împac ca să binecuvântați moștenirea Domnului?”. Și au zis către rege: „Bărbatul care ne-a zdrobit pe noi și a socotit să ne stârpească pe noi vrem să-l pierdem pe el, ca să nu mai fie în niciun hotar al lui Israel. Dați-ne nouă șapte bărbați din fiii lui și-i vom spânzura pe ei Domnului în muntele lui Saul” (...). Și a luat regele pe cei doi feciori pe care Resfa, fiica lui Aia, îi născuse lui Saul: Ermoni și Memfivoste și pe cei cinci fii pe care Nerob, fiica lui Saul, îi născuse lui Ezdriel (...) și i-a dat pe ei în mâna ghibeoniților. Și i-au spânzurat pe ei în munte înaintea Domnului, și au căzut acolo cei șapte împreună. Și i-au omorât în zilele secerișului, la începutul secerișului orzului. Și a luat Resfa, fiica lui Aia, sacul și și l-a întins sieși pe stâncă până ce a căzut peste ei ploaia lui Dumnezeu din cer (...). Și au împlinit toate câte a poruncit regele. Iar după acestea S-a milostivit Dumnezeu de țară”' (2 Regi 21, 1-14). *De ce după moartea lui Saul i s-a cerut lui David ispășire, stăpânind*

---

viermelui, al vântului arzător și al soarelui.

[54][54] Cel ce e împiedicat în pornirile trupului spre plăcere învață să cunoască rațiunile Providenței, care ține în frâu materia inflamabilă a patimilor. Iar cel ce suferă lovituri dureroase în trupul său învață să cunoască rațiunile Judecății, care-l curățâ, prin osteneli fără de voie, de întinăciunile de mai înainte.

foamete peste țară până ce a dat pe cei șapte bărbați din sămânța lui Saul ca să fie omorâți de ghibeoniți? Care e sensul acestor cuvinte și cum trebuie să le înțelegem duhovnicește?

Răspuns

Cunoștința exactă a cuvintelor Duhului se descoperă numai celor vrednici de Duhul, adică numai acelora care printr-o îndelungată cultivare a virtuților, curățându-și mintea de funinginea patimilor, primesc cunoștința celor dumnezeiești, care se întipărește și se așază în ei de la prima atingere, asemenea unei fețe într-o oglindă curată și străvezie[1]. Aceia însă a căror viață e împunsă, ca și a mea, de petele patimilor, de-abia pot să deducă din anumite socotințe probabile cunoștința celor dumnezeiești, fără să îndrăznească a o pătrunde și exprima cu de-amănuntul. Și eu știu limpede, cinstite Părinte, că întrucât le-ai pătimit, cunoști cele dumnezeiești și le știi din experiență mai bine decât le știu spune eu, care nu pot grăi nimic despre cele dumnezeiești pe temeiul pătimirii lor[2]. Totuși nu e de osândit nici osteneala aceasta a mea, mai ales din partea voastră, care mi-ați poruncit și mi-ați impus această osteneală de-a grăi despre cele mai presus de putere.

Deci Saul înseamnă în acest loc al Sfintei Scripturi Legea care împărățește cu litera ei prin puterea poruncii trupești peste iudeii cei trupești[3], sau modul și înțelesul trupesc al Legii, care împărățește peste cei ce se lasă călăuziți numai de literă[237]. Fiindcă Saul se tălmăcește după înțeles ca „iadul cerut”. Poporul iudeilor, adică, alegând viața de plăceri în locul împărăției și al

---

[1] Mintea curățită până la capăt prin virtuți învață să cunoască rațiunile virtuților, făcându-și din cunoștința întipărită de ele în mod dumnezeiesc o față proprie. Căci prin sine mintea este fără formă și fără trăsături, având ca formă dobândită fie cunoștința în duh întemeiată pe virtuți, fie neștiința produsă de patimi.

[2] Cel ce a primit ca formă a minții cunoștința dumnezeiască în duh, cea din virtuți, se zice că pătimește cele dumnezeiești, fiindcă nu a primit-o pe aceasta prin fire, datorită existenței, ci prin har după participare. Iar cel ce n-a primit cunoștința cea din har, chiar de ar spune ceva ce ține de cunoștință, nu cunoaște din experiență înțelesul a ceea ce spune. Căci învățarea simplă a unui lucru nu dă cunoștința pe care o dă deprinderea.

[3] Spune bine cum trebuie înțeles Saul în acest loc al Scripturii. Căci acest înțeles se potrivește în multe privințe cu înțelesul din alte locuri și cu ceea ce rezultă din istorie.

237 A se vedea aceeași interpretare a lui Saul și în *Capete gnostice,* II, 52-53; P. G. 90, I 143; în *Filoc. rom.,* vol. II, E.I.B.M.O., 2008, p. 224.

vieții trăite virtuos în Duhul lui Dumnezeu, a cerut să împărățească peste el iadul, adică neștiința, în loc de cunoștință. Căci tot cel ce a căzut din iubirea dumnezeiască e stăpânit prin plăcere de legea care nu poate păzi nicio poruncă dumnezeiască sau nici nu vrea să o păzească.

După altă tălmăcire, Saul înseamnă „ceva dat cu dobândă" sau „împrumut cu dobândă". Căci nu s-a dat Legea scrisă celor ce au primit-o spre a le fi ca o avuție, ci ca să-i pregătească spre făgăduința așteptată. De aceea, dându-i Dumnezeu lui Saul împărăția, în legământul făcut cu el nu i-a făgăduit împărăția veșnică. Fiindcă tot ce se dă ca împrumut nu i se face celui ce l-a primit avuție proprie, ci pricină de muncă și de osteneală spre adunarea altei avuții. Iar Riţpa, țiitoarea lui Saul, se tălmăcește „drumul gurii". Drum al gurii este însă învățarea Legii numai prin rostirea cuvintelor, adică aducerea ei în casă în mod nelegitim. Aceasta o face cel ce cultivă numai slujirea trupească a Legii, din care nu i se naște niciun rod bun și evlavios[4]. Căci cel ce se îndeletnicește numai cu partea trupească a Legii, prin învățarea cuvintelor, nu are slujirea aceasta a Legii într-o împreunare legitimă cu rațiunea. De aceea, ceea ce i se naște e vrednic de osândă și de ocară. Căci din împreunarea nelegiuită cu Resfa se naște Ermoni și Memfivoste, care înseamnă „anatema lor", și „rușinea gurii lor". De fapt Ermoni, după un înțeles, se tălmăcește „anatema", iar Memfivoste, „rușinea gurii lor". „Anatema lor" este stricăciunea păcatului cu gura, adusă de lucrarea patimilor[5]. Iar Memfivoste este mișcarea nenaturală a minții spre rău sau gândul născocitor de rele al minții, care este și se numește „rușinea" minții.

Sau „anatema lor" este locul în care e ținută firea acum spre certare, adică lumea aceasta[6], care a devenit ținutul morții și al stricăciunii din pricina păcatului și în care a căzut primul om din Rai după călcarea poruncii dumnezeiești. Această lume o naște prin afecțiunea iubitoare de plăcere a voii, adică prin pofta

---

[4] Precum cel ce se împreună cu o țiitoare nu are căsătoria legiuită, la fel cel ce se îndeletnicește cu învățarea Legii trupește nu are cu ea o conviețuire legiuită, născând din ea dogmele nelegitime, care se strică odată cu viața trupului.

[5] Cel ce-și însușește Scriptura trupește învață din ea păcatul cu fapta, iar mintea i se deprinde să cugete la păcat. Acela învață din litera Legii despre dezmierdări, împreunări desfrânate și ucideri, și se deprinde să socotească spurcată toată zidirea lui Dumnezeu.

[6] Alt înțeles spiritual. „Anatema" este lumea aceasta, ca loc de osândă pe care-l naște prin patimă sau prin poftă cel ce nu străbate cu mintea la duhul Legii.

lumească, din împlinirea Legii numai prin rostirea cuvintelor, cel ce nu străbate cu mintea spre frumusețea și măreția dumnezeiască a duhului dinlăuntrul literei Legii. Iar „rușinea gurii lor” este cultivarea în minte a gândurilor iubitoare de lume și de trup. Căci îndată ce din chipul văzut al Legii trupești sau al literei ei obișnuiește să se nască prin afecțiunea voii lumea, adică dispoziția iubitoare de lume, se naște și cultivarea cu mintea a gândurilor iubitoare de lume și trup[7].

Sau, iarăși, „anatema lor” este mișcarea urâtă, pământească și fără formă a patimilor, iar „rușinea gurii lor”, mișcarea minții care adaugă patimilor un chip și plăsmuiește o frumusețe plăcută simțurilor[8]. Căci fără puterea născocitoare a minții patima nu e dusă spre plăsmuirea unei forme. Prin urmare, cel ce mărginește înțelesul unei făgăduințe dumnezeiești numai la litera Legii are învățătura Legii numai ca pe o țiitoare, nu ca pe o soție legitimă. De aceea în chip necesar o astfel de învățătură naște anatema și rușinea, nu din pricina ei, ci a celui care o ia, adică se împreunează cu ea în chip trupesc. Căci cel ce crede că Dumnezeu a rânduit prin Lege jertfele și sărbătorile, Sâmbetele și lunile noi pentru dezmierdarea și odihna trupului, cu siguranță va cădea sub puterea patimilor și sub rușinea murdăriei gândurilor lor spurcate; acela va fi robul lumii ce se strică și al îndeletnicirii cu gânduri trupești; de asemenea, al materiei și al formei patimilor[9], neputând avea în cinste nimic altceva decât cele supuse stricăciunii. De aceea poate unul ca acesta naște în chip păcătos pe Merob, care, la rândul ei, naște cinci fii lui Ezdriel. Merob se tălmăcește „săturarea gâtlejului”, care nu e altceva decât lăcomia pântecelui. Aceasta înțelegând porunca în chip iudaic, naște lui Ezdriel modurile de întrebuințare abuzivă a simțurilor. Ezdriel este partea contemplativă a sufletului, căci numele acesta se tălmăcește „putere dumnezeiască”, sau „ajutor tare”, sau „vedere puternică”. Iar acestea nu sunt decât mintea cea făcută după chipul lui Dumnezeu, dar îndouplecată apoi să se împreuneze cu lăcomia pântecelui, care este fiica Legii înțeleasă trupește, adică a literei. Căci mintea fiind convinsă de litera Legii că dezmierdarea trupului este o poruncă dumnezeiască, nu o primește decât pe aceasta spre conviețuire, socotind-o dumnezeiască și cinstind-o ca

---

[7][7] Lucrul spre care ne simțim atrași, la acela și cugetăm cu mintea.

[8][8] După alt înțeles, „anatema” este nemișcarea fără chip a patimilor; iar „rușinea gurii” este mișcarea minții ce dă patimii un chip pentru simțuri și procură prin născociri o materie potrivită patimii.

[9][9] Înfățișează în rezumat cele trei înțelesuri ale textului.

pe o fiică a Legii care împărătește[238]. Și așa face să se nască din ea modurile de întrebuințare abuzivă a simțurilor[10]. Căci odată ce partea contemplativă a sufletului, ascultând de litera Legii, îmbrățișează dezmierdarea trupească în vederea conviețuirii cu ea[239], socotind-o din pricina poruncii dumnezeiască, începe să întrebuințeze simțurile contrar firii, nemaiîngăduind întrebuințarea niciunei lucrări a simțurilor conform cu firea.

Deci cel ce se îndeletnicește cu slujirea Legii în chip trupesc[11] are cunoștința celor dumnezeiești ca pe o țiitoare, nu ca pe o soție legiuită, și face să se nască din ea „anatema" (osânda) lucrării patimilor și „rușinea" gândurilor urâte din ele; iar din Merob (fiica lui Saul), adică din lăcomia pântecelui, dobândește ca nepoți modurile întrebuințării abuzive a simțurilor. Din această pricină el obișnuiește să omoare rațiunile și gândurile aflătoare în firea lucrurilor, adică pe cele conforme cu firea, ca pe niște ghibeoniți. Căci ghibeoniții se tălmăcesc „munteni", sau „plutitori în văzduh" (meteori), indicând desigur rațiunile mai înalte ale contemplației naturale, sau gândurile noastre conforme cu firea[240]. Pe acestea le ucide Saul și oricine imită pe Saul prin dispoziția sa lăuntrică, prin faptul că, lăsându-se amăgit de a se ține numai de litera Legii, leapădă și strâmbă rațiunile cele după fire. Căci nimeni nu poate să primească o rațiune sau un gând firesc dacă dă atenție numai slujirii trupești a Legii. Fiindcă simbolurile nu sunt același lucru cu firea. Iar dacă simbolurile nu sunt una cu firea, e limpede că cel ce se lipește de simbolurile Legii ca de prototipuri nu poate nicicând să vadă ce sunt lucrurile după firea lor. De aceea respinge nebunește rațiunile cele după

---

238 „Legea" (νόμος) este în grecește de genul masculin, deci poate închipui pe Saul.

[10] Cel ce e convins că e poruncă de la Dumnezeu să se desfete trupește după Lege primește cu bucurie lăcomia pântecelui, ca pe un dar dumnezeiesc spre împreună viețuire, și din ea naște modurile ce întinează prin rea întrebuințare lucrarea simțurilor.

239 „Mintea" (νους) e în grecește de genul masculin; iar „dezmierdarea" (τρυφή) de genul feminin. Astfel li se potrivește imaginea împreunării conjugale.

[11] Scurtă recapitulare a celor spuse mai înainte, prin care se arată că cel ce înțelege Legea trupește are învățătura despre ea ca pe o țiitoare, din care naște deprinderea și lucrarea patimilor, și-și aduce în casă lăcomia pântecelui, de parc-ar fi dumnezeiască, dând naștere modurilor care întinează prin rea întrebuințare simțurile, ca prin ele să stârpească rațiunile și semințele naturale din lucruri.

240 „Rațiunile" și „gândurile" (λόγοι και λογισμοί) sunt în grecește de genul masculin.

fire[12]. El nu cugetă că trebuie ocrotiți aceia care au fost cruțați de Isus (Iosua 9, 3 ș.u.) și pentru care acela a purtat și un război înfricoșat împotriva celor cinci regi ce au năvălit împotriva lor, război în care a luptat și cerul însuși, prin pietre de grindină (Iosua 10, 5 ș.u.), alături de Isus, împotriva celor ce s-au ridicat asupra ghibeoniților; aceia pe care Cuvântul cel întrupat i-a pus să care lemne și apă la cortul dumnezeiesc, adică la Sfânta Biserică, preînchipuită prin cort (Iosua 10, 27 ș.u.)[13]. Căci acesta este Iisus care a ucis modurile (de activitate) și gândurile pătimașe, care s-au ridicat prin simțuri împotriva lor. Fiindcă totdeauna Iisus, Cuvântul (Rațiunea) lui Dumnezeu, ocrotește rațiunile contemplației naturale, punându-le să care lemne și apă la cortul dumnezeiesc al tainelor Sale, adică să procure materia ce se aprinde de lumina cunoștinței dumnezeiești și să dea prilejul pentru curățarea de petele patimilor și pentru creșterea vieții în duh. Căci fără contemplația naturală nu se susține în nimeni în niciun chip puterea tainelor.

Nu e greșit însă, nici potrivnic evlaviei, să se spună și aceea că ghibeoniții înfățișează soarta neamurilor ce vin la Iisus, împlinitorul făgăduințelor dumnezeiești, Care le mântuiește învățându-le să care lemne și apă, adică să poarte pe umerii virtuților, prin fapte, rațiunea tainică și mântuitoare a crucii și a renașterii dumnezeiești prin apă; și să procure chivotului dumnezeiesc al credinței celei evlavioase prin făptuire omorârea mădularelor pământești (Col. 5, 3), ca pe niște lemne, iar prin contemplație revărsarea cunoștinței în duh, ca pe o apă[14].

Deci fie că preînchipuie rațiunile contemplației naturale, fie neamurile mântuite prin credință, ghibeoniții îl au pe cel ce s-a hotărât să trăiască în chip iudaic numai după litera Legii drept dușman care luptă împotriva celui ce se mântuiește. Căci acesta, slujind pântecelui ca lui Dumnezeu (Filip. 3, 19) și înfățișându-și rușinea ca pe un lucru vrednic de cinste, se alipește de patimile de ocară de parc-ar fi dumnezeiești și de aceea nu se îngrijește decât de lucrurile vremelnice, adică de materie și formă și de lucrarea încincită a simțurilor rău întrebuințate; de cele dintâi ca de niște

---

[12][12] Cel ce rămâne la simbolurile Legii nu poate să privească firea lucrurilor potrivit cu rațiunea și să îngrijească de rațiunile puse de Făcător ființial în lucruri, din pricina deosebirii între simboluri și firea lucrurilor.

[13][13] Rațiunile firii cară lemne făcându-se materie pe seama cunoștinței celor dumnezeiești, și cară apă înfăptuind curățarea de patimi și răspândirea lucrării de viață dătătoare a Duhului.

[14][14] Alt înțeles al aceluiași, înfățișând prin ghibeoniți chemarea neamurilor.

fii ai țiitoarei Resfa, iar de cele din urmă ca de niște nepoți de la necinstita fiică Merob. Iar simțirea (lucrarea simțurilor) unindu-se cu materia și forma, pe de o parte, dă naștere patimii, pe de alta, ucide și stârpește cugetările cele după fire[15]. Pentru că rațiunea firii nu se poate arăta la un loc cu patima, precum nici patima nu se naște împreună cu firea[241] [16].

Deci cel ce se ține numai de litera Scripturii ca Saul, pe de o parte respinge rațiunile cele după fire, iar pe de alta, nu crede în chemarea neamurilor anunțată tainic de mai înainte, căutând în Lege, așa cum o înțelege el, numai plăcerea trupului. Iar câtă vreme stăpânește această dispoziție trupească peste cei ce, înțelegând astfel Legea, trăiesc numai după simțuri, nu se ivește în ei foamea cunoștinței duhovnicești[17]. Pentru că foamea este absența bunurilor ce au fost cunoscute odată prin experiența însăși și lipsa totală a mâncărurilor duhovnicești care întrețin sufletul. Căci cum va socoti cineva ca foame sau ca lipsă absența celor pe care nu le-a cunoscut niciodată? De aceea, cât trăiește Saul nu se ivește foametea, pentru că nu se simțea lipsa cunoștinței duhovnicești cât trăia litera Legii și împărățea peste iudeii cei pământești cu înțelegerea. Când însă începe să strălucească raza harului evanghelic și ia David împărăția peste cei duhovnicești cu înțelegerea, cu alte cuvinte Legea înțeleasă duhovnicește, lucru care se întâmplă după moartea lui Saul, adică după sfârșitul literei (căci David se tălmăcește „disprețuire” și „cel tare la vedere”, primul înțeles potrivindu-i-se din punctul de vedere al iudeilor, întrucât litera copleșește duhul, iar al doilea din punctul de vedere al creștinilor, întrucât duhul biruie litera[18]), atunci se simte foametea cunoștinței duhovnicești. Și anume o

---

[15] Ermoni și Memfivoste sunt materia și forma, iar cei cinci fii ai Merobei, încincită rea întrebuințare a simțurilor. Împreunându-le pe acestea laolaltă, adică împletind simțurile cu materia și forma în urma înțelegerii trupești a Legii, cel ce mărginește înțelesul la literă pe de o parte dă naștere patimii trupești, iar pe de alta corupe rațiunile naturale.

241 Patima e contrară firii, iar firea existând totdeauna potrivit unei rațiuni, patima e contrară și rațiunii.

[16] Patima și firea, după rațiunea existenței lor, niciodată nu există împreună.

[17] Cel ce nu crede că Scriptura este duhovnicească, nu-și simte puținătatea cunoștinței.

[18] Când David e înțeles ca Lege, în sens iudaic, înclinând litera, se tălmăcește „disprețuire”, pentru tradiția interpretării trupești a celor dumnezeiești, iar când înseamnă, în sens creștin, duhul, se tălmăcește „cel tare la vedere”, pentru contemplația cunoștinței ce se petrece în minte.

simte poporul credincios îndeobște, și sufletul fiecăruia îndeosebi, când alege învelișul din afară al literei în locul contemplației tainice în duh și socotește, așa zicând, sufletul Scripturii mai de necinste decât trupul ei[19]. Căci cu adevărat flămânzește poporul celor ce cred și au cunoscut adevărul, ca și sufletul fiecăruia, atunci când cade din contemplația duhovnicească prin har și ajunge în robia formelor și chipurilor literei, care nu hrănește mintea cu înțelesurile mărețe, ci umple simțirea cu năluciri pătimașe prin figurile trupești ale simbolurilor Scripturii. Din această pricină se spune că foamea de cunoștința lui Dumnezeu se prelungește „trei ani, unul după altul”. Căci tot cel ce nu-și însușește înțelegerea duhovnicească a dumnezeiești Scripturi leapădă, pe de o parte, deodată cu ea, asemenea iudeilor, și legea naturală, iar pe de altă parte, nu cunoaște nici legea harului, prin care li se dă celor călăuziți de ea îndumnezeire.

Prin urmare, foametea celor trei ani înseamnă lipsa de cunoștință care le vine din cele trei legi, din cea naturală, din cea scrisă și din cea a harului, corespunzător cu fiecare, celor ce nu caută prin contemplație înțelesul lor mai înalt. Căci nu poate cultiva câtuși de puțin știința Scripturilor acela care leapădă rațiunile naturale ale lucrurilor în contemplarea sa și dă atenție numai simbolurilor materiale, negândindu-se la niciun înțeles duhovnicesc mai înalt[20] [242]. Pentru că atât timp cât stăpânește numai latura istorică a Scripturii încă n-a încetat stăpânirea celor trecătoare și vremelnice asupra înțelegerii, ci, chiar dacă a murit

[19] Prin sufletul Scripturii a înțeles duhul ei, iar prin trup litera.

[20] Cei trei ani sunt cele trei legi, cea scrisă, cea naturală și cea a harului, care vin una după alta. Deci cel ce înțelege Legea scrisă trupește nu hrănește sufletul cu virtuți; la fel cel ce nu sesizează rațiunile lucrurilor nu-și nutrește mintea din belșug cu înțelepciunea variată a lui Dumnezeu; iar cel ce nu cunoaște marea taină a harului celui nou nu se veselește cu nădejdea viitoarei îndumnezeiri. Așadar, lipsa contemplației duhovnicești sub regimul Legii scrise e urmată de lipsa înțelepciunii variate a lui Dumnezeu ce se poate primi prin legea naturală, iar aceasta e urmată, la rândul ei, de ignorarea îndumnezeirii ce se va da prin har în temeiul tainei celei noi[242].

[242] Este interesant că în această ordine a legilor, legea naturală e așezată după cea scrisă, fiind socotită pe o treaptă mai înaltă. Această ordine corespunde cu cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: a activității virtuoase, a contemplării naturale, a îndumnezeirii. Ordinea aceasta a legilor o înțelegem dacă o considerăm nu atât pe planul istoriei, cât pe al vieții fiecărui ins. Apoi, dacă prin legea scrisă se înțelege în special legea celor zece porunci. Astfel fiecare om trebuie să înceapă de la împlinirea poruncilor pentru a se ridica la contemplarea lui Dumnezeu în natură și apoi a se uni cu Dumnezeu.

Saul, mai trăiesc copiii și nepoții lui, care sunt șapte la număr. Cu alte cuvinte, din slujirea trupească și vremelnică a Legii obișnuiește să se nască în cei iubitori de trup, pentru pricina amintită, o dispoziție pătimașă, ce-și are ca încurajare în rătăcire porunca arătată în simboluri[21]. Pentru această pricină socotesc că nu s-a ivit foamete în zilele lui Saul, adică nu se simțea lipsa cunoștinței duhovnicești în vremea slujirii după trup a Legii, ci în vremea harului evanghelic. Căci abia acum, după ce a trecut împărăția literei, flămânzim când nu înțelegem duhovnicește toată Scriptura, pentru faptul că nu gustăm din slujirea cea tainică în duh, așa cum se cuvine creștinilor. Iar când ne trezim la simțire asemenea lui David și căutăm fața Domnului[22], înțelegem limpede că harul cunoștinței s-a luat de la noi din pricină că n-am primit rațiunile cele după fire, pentru a intra la contemplația tainică în duh, ci suntem lipiți încă de gândurile trupești din litera Legii.

«Și a căutat David, zice Scriptura, fața Domnului. Și a zis Domnul: „Peste casa lui Saul nedreptatea, pentru că a omorât pe ghibeoniți”». David este toată mintea străvăzătoare, care viețuiește în Hristos[23] și caută totdeauna fața Domnului. Iar fața Domnului este contemplația și cunoștința adevărată a celor dumnezeiești, pe care căutând-o cineva prin virtute, află pricina pentru care lipsește (cunoștința) și primește porunca să dea morții pe cei doi fii ai lui Saul din țiitoarea sa Resfa și pe cei cinci fii ai fiicei sale, Merob. Saul se tălmăcește, cum am spus, prin „iadul cerut”, sau „neștiința dorită”, iar „neștiința dorită” înseamnă desigur litera Legii, adică stăpânirea slujirii trupești a Legii, cu alte cuvinte a părții trupești a Legii; sau mintea lipită trupește numai de materia literei prin simțuri[24]. Resfa se tălmăcește „calea gurii”, care înseamnă învățătura Legii numai prin rostirea cuvintelor. Căci „calea gurii”, dar nu și a înțelegerii, o folosește cu adevărat numai cel străin de contemplația duhovnicească a Legii. Iar fiii Resfei sunt Ermoni și Memfivoste. Ermoni se tălmăcește

---

[21] Cel ce nu înțelege Legea duhovnicește, chiar dacă Legea a murit pentru el, dat fiind că nu-i mai servește trupește, dar mai păstrează înțelesurile coborâte ale Legii, mai cruță încă pe copiii și pe nepoții lui Saul. De aceea e chinuit de foamea cunoștinței.

[22] Precum fața e pecetea caracteristică pentru fiecare, la fel cunoștința duhovnicească caracterizează și revelează dumnezeiescul. De aceea cel ce o caută pe aceasta caută fața Domnului.

[23] David se mai tălmăcește „cel tare la vedere” și „minte străvăzătoare”.

[24] Cel devenit în întregime trup prin jertfele sângeroase aduse după litera Legii iubește neștiința, socotind că porunca e numai spre plăcerea trupului.

„anatema lor”, ceea ce înseamnă stricăciunea lucrării păcătoase a patimilor prin trup, sau locul, adică lumea, în care se suportă pedeapsa pentru călcarea poruncii, cu alte cuvinte afecțiunea din plăcere față de lume, sau poate mișcarea pământească, urâtă și diformă a patimilor. Iar Memfivoste se tălmăcește „rușinea trupului lor”, ceea ce înseamnă mișcarea nenaturală a minții spre păcat, adică gândirea născocitoare de patimi, sau poate cultivarea gândurilor iubitoare de lume și de trup, sau, în sfârșit, mișcarea minții care dă chip patimilor și plăsmuiește frumusețI plăcute pentru simțuri. Aceștia sunt fiii pe care îi naște Legea scrisă și mintea ce se lipește numai de litera Legii, din slujirea Legii numai prin rostirea cuvintelor. Iar Merob, fiica lui Saul, se tălmăcește „săturarea gâtlejului”, ceea ce înseamnă lăcomia pântecelui. Căci litera Legii, care închide în simboluri pe cei ce slujesc ei, și mintea care mărginește Legea în chip literal la figuri, de dragul vieții trupești, nu pot da naștere decât dezmierdării trupului și afecțiunii față de cele materiale. Iar cei cinci fii ai Merobei, fiica lui Saul, sunt cele cinci moduri pătimașe ale relei întrebuințări a celor cinci simțuri, pe care le naște lui Ezdriel, adică părții contemplative, afecțiunea care slujește prin Lege numai trupului, prin dezmierdarea lui.

Pe acești doi fii ai lui Saul (adică materia și forma)[25] și pe cei cinci nepoți ai lui (adică cele cinci moduri ale mișcării abuzive a simțurilor spre materie și formă, sau împletirea pătimașă și nenaturală a simțurilor cu cele sensibile, sau cu cele supuse timpului și curgerii), după moartea lui Saul (adică după trecerea slujirii trupești a Legii și după trecerea neștiinței), David îi predă, la porunca dumnezeiască, ghibeoniților, care viețuiesc pe înălțimea muntelui lui Saul (adică a contemplării duhovnicești a Legii), ca să-i omoare. Cu alte cuvinte, legea duhovnicească, sau mintea, predă afecțiunea generală a celor de sub timp față de partea trupească și sensibilă a simbolurilor, rațiunilor și gândurilor mai înalte ale contemplației naturale, pentru a o stârpi și ucide.

Căci dacă cineva nu a deosebit mai înainte în chip natural[243]

---

[25] Cel ce slujește, zice, Legii trupește, naște păcatul cu fapta ca materie și modelează consimțirea minții cu păcatul ca formă, prin plăcerile corespunzătoare simțurilor. Iar cel ce primește Scriptura duhovnicește omoară prin cugetările naturale pe înălțimea contemplației lucrarea păcatului ca materie și consimțirea cu păcatul ca formă, împreună cu modurile întrebuințării abuzive a simțurilor, în vederea plăcerii, ca pe niște fii și nepoți ai Legii scrise.

[243] φυσικώς. Din Scolia 26 se vede că e vorba de contemplația naturală.

lucrurile dumnezeiești și spirituale din simboluri[26] și dacă, drept urmare, nu s-a născut în el dorul de a se apropia numai cu mintea de frumusețea celor spirituale, scoțând cu totul afară simțirea (lucrarea simțurilor) de la adâncurile dumnezeiești, nu se poate elibera de varietatea trupească a figurilor. Iar câtă vreme umblă după acestea, ținându-se de literă, pe drept cuvânt nu află alinare foamei de cunoștință. Căci s-a osândit pe sine să mănânce pământul Scripturii, sau trupul, asemenea șarpelui cel amăgitor, dar nu înțelesul, sau duhul și sufletul Scripturii, adică pâinea cea cerească și îngerească (înțeleg contemplarea și cunoștința duhovnicească, cea în Hristos, a Scripturilor), mâncare pe care o dăruiește Dumnezeu din belșug celor ce-L iubesc pe El, precum s-a scris: „Pâine din cer le-a dat lor, pâinea îngerilor a mâncat omul” (Ps. 77, 29)[244].

Prin urmare, dacă dorim să ne saturăm cu harul dumnezeiesc, trebuie să stârpim înțelegerea trupească, cea după simțuri, a Scripturii, care dă naștere patimilor și dispoziției afectuoase față de cele vremelnice și trecătoare (sau lucrării pătimașe a simțurilor, îndreptată spre cele sensibile). Să le stârpim și pe acestea ca pe niște fii și nepoți ai lui Saul prin contemplația naturală, întru înălțimea rațiunilor (cuvintelor) dumnezeiești, ca într-un munte. Căci dacă, după cuvântul dumnezeiesc, asupra lui Saul și asupra casei lui atârnă nedreptatea fiindcă a omorât pe ghibeoniți, e vădit că Legea înțeleasă numai după literă, adică poporul iudeilor și tot cel ce imită pe acela în ce privește înțelegerea (căci pe aceștia i-a numit Scriptura casa lui Saul), săvârșește nedreptate față de adevăr. Fiindcă acesta mărginește înțelesul Legii numai la literă și nu primește contemplația naturală, care ajută la descoperirea cunoștinței ascunse tainic în literă și mijlocește între figuri și adevăr, desfăcând pe cei călăuziți de ea de la cele dintâi și ducându-i spre cel din urmă, ci o respinge pe aceasta cu totul și o înlătură de la cunoașterea tainică a celor dumnezeiești.

Așadar, cei ce caută vederile celor dumnezeiești trebuie să omoare această înțelegere trupească, vremelnică și trecătoare a Legii, prin contemplația naturală, întru înălțimea cunoștinței, ca într-un munte. „Și a chemat, zice, David, pe ghibeoniți și le-a zis lor: „Ce voi face vouă și cu ce să vă împac, ca să binecuvântați moștenirea Domnului?”. Și au zis către rege: „Bărbatul care ne-a

---

[26] Fără contemplația naturală nimeni nu cunoaște deosebirea simbolurilor Legii de lucrurile dumnezeiești.

[244] Interpretarea aceasta a pâinii îngerilor a se vedea și la Origen: *De oratione,* P. G. 11, 515.

zdrobit pe noi și ne-a prigonit și a socotit să ne stârpească pe noi, să-l pierdem pe el, ca să nu mai stea în tot hotarul lui Israel. Dați-ne nouă șapte bărbați din fiii lui și-i vom spânzura pe ei Domnului în muntele lui Saul. Și a luat regele pe cei doi feciori ai Resfei, fiica lui Aia, țiitoarea lui Saul, pe Ermoni și pe Memfivoste, și pe cei cinci feciori ai Merobei, fiica lui Saul, pe care i-a născut lui Ezdriel. Și i-a dat pe ei în mâna ghibeoniților. Și i-au spânzurat pe ei în munte înaintea Domnului. Și au căzut acolo cei șapte împreună. Și i-au omorât în zilele secerișului, la începutul secerișului" (2 Regi 21, 2-9). Unde aflăm în istorie să fi stârpit ghibeoniții pe Saul, „ca să nu mai stea el în tot hotarul lui Israel"? Căci Maribaal, fiul lui Ionatan, fiul lui Saul, a fost scăpat de regele David (2 Regi 21, 7) [245], ca și mulți alții din familia lui Saul, cum se arată în Cartea Paralipomenelor (1 Paral. 12, 2). Și cum pot spune ghibeoniții, luând din sămânța lui Saul șapte bărbați: „Îl vom pierde pe el, ca să nu mai stea în tot hotarul lui Israel", odată ce acela murise cu mulți ani înainte? Precum se vede, s-a amestecat în povestirea istorică ceva fără noimă, ca să ne îmboldească să căutăm adevărul mai înalt al celor scrise. Deci stârpește înțelesul cel trupesc al Scripturii, adică pe Saul din tot hotarul lui Israel, cel ce omoară de fapt, prin contemplația naturală, ca prin niște ghibeoniți, afecțiunea pofticioasă și trupească față de materia nestatornică și curgătoare, afecțiune născută în suflet din Legea scrisă. Acela ucide, ca pe niște fii și nepoți ai lui Saul, înțelesul pogorât al Legii, prin mijlocirea contemplației naturale, întru înălțimea cunoștinței ca într-un munte, și descoperă înaintea Domnului, prin mărturisire, înțelegerea trupească a Legii de mai înainte. Căci așa poate fi înțeleasă „spânzurarea înaintea Domnului" de către cei iubitori de învățătură.

Aceia scot prin cunoștință la lumină înțelegerea greșită ce o aveau despre Lege luată după literă[27]. Dar tot cel ce a ucis înțelegerea trupească a Legii a ucis și a stârpit desigur litera Legii, „ca să nu mai stea în tot hotarul lui Israel", adică în toată rațiunea contemplației duhovnicești[28]. Căci Israel se tălmăcește „minte văzătoare de Dumnezeu". Dar e vădit că latura trupească a Legii nu se mai poate afla în niciun fel în contemplația duhovnicească a celor ce au ales duhul în loc de literă. Căci, după cum s-a scris, „Duh este Dumnezeu, și cei ce se închină Lui se cade să I se

[245] Fiului lui Ionatan i se spune aici tot Memfivoste.

[27] Prin spânzurare a înțeles scoaterea la iveală a literei omorâte a Legii pe înălțimea contemplației, prin cunoștința în duh.

[28] Prin „hotarul lui Israel" a înțeles toată rațiunea și tot modul contemplației, în care nu se poate menține deloc predania înțelegerii trupești a Legii.

închine în duh și adevăr” (Ioan 4, 24), nu în literă. Fiindcă „litera omoară, iar duhul face viu” (2 Cor. 3, 6). Pentru aceasta, ceea ce obișnuiește să omoare trebuie să fie omorât prin duhul de viață făcător. Căci este cu neputință să existe și să lucreze împreună partea trupească și partea dumnezeiască a Legii, adică litera și duhul, odată ce nu poate lucra în armonie ceea ce nimicește viața cu ceea ce o hărăzește prin fire[29].

Deci socotind acest loc ca istorie, ceea ce spune Scriptura nu corespunde adevărului. Căci cum au stârpit ghibeoniții pe Saul din tot hotarul lui Israel, odată ce se află și după aceea mulți din familia lui în popor? Dar înțelegând acestea spiritual, aflăm în chip clar că Legea scrisă, adică rânduiala trupească a slujirii în simboluri, e desființată total prin mijlocirea contemplației naturale întru înălțimea cunoștinței. Căci unde mai dăinuie tăierea împrejur a trupului când Legea e înțeleasă duhovnicește? Unde mai sunt Sâmbetele și începuturile lunilor? Unde praznicele sărbătorilor? Unde mai e rânduiala jertfelor, a odihnei pământului și celelalte prescripții ale slujirii trupești a Legii? Căci privind lucrurile în chip natural, știm că desăvârșirea nu stă în a tăia ceva din întregimea cea după fire lăsată de Dumnezeu. Doar nu stă desăvârșirea în ciuntirea meșteșugită a firii și în lepădarea prin născocire a ceea ce i s-a dat de la Dumnezeu potrivit cu rațiunea creației. Altfel, am socoti că meșteșugul e mai puternic ca Dumnezeu în întărirea dreptății și am considera ciuntirea născocită a firii drept întregire a unei dreptăți ciuntite după creație[30] [246]. Ci din locul tipic pe care-l ocupă părticica tăiată învățăm să facem în chip duhovnicesc

---

[29] Duhul, zice, e dătătorul vieții, iar Legea omorâtoarea vieții. Prin urmare, nu poate lucra deodată și litera, și duhul, precum nu există împreună ceea ce e făcător de viață cu ceea ce e făcător de stricăciune.

[30] Părticica ce se taie împrejur (prepuțul) e ceva natural, și tot ce e natural e o faptă a creației dumnezeiești. Iar fapta creației dumnezeiești este „bună foarte”, după cuvântul care zice: „A văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut și, iată, erau bune foarte” (Fac. 1, 31). Legea însă, poruncind înlăturarea acelei părticele prin tăierea împrejur, înfățișează pe Dumnezeu ca pe unul ce și-ar corecta în chip artificial propriul Său lucru, ceea ce chiar și numai a gândi constituie culmea impietății. De aceea cel ce înțelege în mod natural[246] simbolurile Legii știe că Dumnezeu nu urmărește să corecteze firea în chip artificial, ci poruncește să fie tăiată pasionalitatea adăugată la rațiunea (constituția) sufletului și indicată tipic prin acea părticică trupească. Pe aceasta o leapădă cunoștința prin bărbăția voinței arătată în făptuire. Căci preotul care face tăierea împrejur închipuie cunoștința ce mânuiește ca pe un cuțit împotriva patimii bărbăția rațiunii arătată în fapte. Așa e desființată predania trupească a Legii, când duhul covârșește litera.

246 Prin contemplația naturală în duh.

(gnostic) tăierea împrejur a dispoziției pătimașe a sufletului, ca aplecarea voii noastre să se conformeze mai deplin cu firea, corectând legea pătimașă a nașterii (facerii) adăugată pe urmă. Căci tăierea tainică (mistică) împrejur constă în tăierea totală a afecțiunii pătimașe a minții față de nașterea (facerea) ivită pe urmă[247] [31].

Iar Sâmbăta (Sabatul) este oprirea deplină a lucrării patimilor și încetarea totală a mișcării minții spre cele create, precum și desăvârșita trecere la Dumnezeu[248] [32]. Cel ajuns apoi la Dumnezeu, atât cât e cu putință omului, prin virtute și cunoștință, nu trebuie să mai cugete, ca la niscai lemne (Num. 15, 32)[249], la

---

[247] Despre tăierea împrejur vezi și *Capete gnostice,* 1, 40-41; *Fil. rom., vol.* II, E.I.B.M.O., 2008, p. 169; P. G. 90, 1096, și *Ambigua* P. G. 91, 1392-3. Acolo am tradus περί την γένεσιν: față de cele ce se nasc și pier, luându-mă după interpretarea lui Hans Urs von Balthasar. Dar întrucât de aici se vede că legea acestei γένεσις e introdusă ulterior în creație, ea trebuie să însemne modul pătimaș al nașterii, sau patima împreunată cu ea, și nu în general facerea sau devenirea, sau cele ce se nasc și pier. Ea e επίκτητον sau επείσακτον, adăugată la fire, nu ține ființial de fire, și prin tăierea ei nu se înlătură ceva propriu firii, ci voința se conformează mai degrabă firii.

[31] Scurtă definiție a contemplației tainice (mistice).

[248] Despre Sabat vezi și *Capete gnostice,* 1, 35-39, 51-60; II, 64-65. În general, și în acele locuri găsim aceeași întreită gradație în interpretarea mistică a Sâmbetei: 1. oprirea de la păcat; 2. oprirea de la activitățile îndreptate spre făpturi; 3. Străbaterea minții la Dumnezeu. Dar în *Capete gnostice* (I, 38) mai găsim între prima oprire și a doua încă una: oprirea activități naturale a simțurilor, când rămâne activă numai mintea în contemplarea naturală a rațiunilor din lucruri. Evagrie spusese: „Sabatul este liniștea sufletului rațional care nu trece hotarele firii” *(Capitula prognostica,* IV, 44, Frankenberg, p. 291). Conform cu imanentismul său, Evagrie nu interpretează Sâmbăta și ca o depășire a granițelor firii. Comentariul lui Baboi interpretează acest cap așa: „Cei ce prin viețuire morală au ajuns la acea liniște naturală încât sufletul nu se mai lasă atras de cele pământești, păstrează acea ordine naturală și nu mai trec peste granița naturală a firii lor rațională, pe care a pus-o Dumnezeu în ei la creație, ci o păzesc cu grijă înlăuntrul lor spre fericirea proprie”. Pe când pentru Maxim Sâmbăta simbolizează și o trecere a sufletului dincolo de toate la Dumnezeu, pentru Evagrie ea e numai o revenire a firii în granițele ei, din abaterile prin păcat. După Maxim, Sâmbăta simbolizează mai mult decât tăierea împrejur, care e înlăturarea a tot ce s-a adăugat în chip rău la fire; pentru Evagrie nu e mai mult.

[32] Definiția instituției tainice a Sâmbetei, prin care se arată în chip mistic ce este Sâmbăta și care este rațiunea duhovnicească a ei. Ea este oprirea patimilor și a mișcării minții în jurul firii celor create.

[249] Evagrie încă folosise tipul omului care, adunând lemne Sâmbăta, a

vreo materie oarecare ce aprinde patimile, nici să mai adune rațiunile firii, ca să nu dogmatizăm ca elinii un dumnezeu ce se îndulcește cu patimile sau se măsoară cu hotarele (definițiile) firii[250]. Căci atunci pe Dumnezeu nu-L strigă decât tăcerea desăvârșită[33] și nu și-L reprezintă decât neștiința totală prin depășire (ή καθ' υπεροχήν αγνωσία)[251].

Iar începuturile lunilor zicem că sunt diferitele iluminări ce ne întâmpină pe drumul zilelor trăite în virtute și cunoștință[34], cu ajutorul cărora privind deodată peste toate veacurile, împlinim anul primit al Domnului (Is. 61,2) „împodobit cu cununa bunătății" (Ps. 64, 12). Iar cununa bunătății este credința curată, împodobită cu cuvintele înalte ale dogmelor și cu cugetările duhovnicești ca și cu niște pietre prețioase, și încoronând mintea iubitoare de Dumnezeu, ca pe un cap[35]. Sau, mai bine, cununa bunătății[36] este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Care cu felurimea modurilor Providenței și ale Judecății, adică prin înfrânarea de la patimile de bunăvoie și prin răbdarea celor fără de voie[37], înconjoară mintea ca pe o frunte, și prin împărtășirea harului îndumnezeirii face mintea mai frumoasă decât pe Sine însuși.

Dintre sărbători, cea dintâi[38] este simbolul filosofiei active, care trece pe cei călăuziți de ea din Egiptul păcatului la virtute; a doua[39] este chipul contemplației naturale în duh, care aduce lui Dumnezeu ca pe o pârgă a secerișului cunoștința evlavioasă despre lucruri; a treia simbolizează taina teologiei (a cunoștinței de Dumnezeu)[40], îmbrățișând aptitudinea (deprinderea) cunoașterii tuturor rațiunilor duhovnicești din făpturi, desăvârșita nepăcătuire prin har în temeiul iconomiei Cuvântului întrupat și neschimbabilitatea nemuritoare și desăvârșită în bine, ca una ce e împreunată cu trâmbițe, cu jertfă de împăcare și cu fixarea de

---

fost ars (se înțelege în cuptorul patimilor). *(Capitula prognostica,* IV, 26, Frankenberg, p. 281).

250 De aici se vede că Sâmbăta simbolizează ridicarea și peste contemplarea rațiunilor din lume.

[33] Dumnezeu adică.

251 Sâmbăta, așadar, simbolizează și teologia apofatică.

[34] Ce înseamnă începutul lunilor.

[35] Definiția cununii bunătății.

[36] Altă definiție, mai tainică, a acelorași.

[37] Aici spune că înfrânarea este o lucrare a Providenței, ca una ce curăță de patimile de bunăvoie, iar răbdarea o lucrare a Judecății, ca una ce înfruntă încercările fără de voie.

[38] Prin cea dintâi sărbătoare înțelege Pascha.

[39] Prin a doua sărbătoare înțelege Cincizecimea.

[40] A treia sărbătoare este Ziua împăcării, din luna a șaptea.

corturi[252].

Acesta socotesc că este un înțeles al cinstirii zilelor. Căci nu a poruncit Dumnezeu să se cinstească Sâmbăta, începuturile lunilor și sărbătorile fiindcă a voit să fie cinstite anumite zile de către oameni. În felul acesta i-ar fi învățat prin porunca Legii să slujească făpturii în locul Făcătorului, făcându-i să-și închipuie că zilele sunt venerabile prin fire și de aceea trebuie să li se aducă închinare[41]. Dumnezeu însă a indicat simbolic că El este acela care trebuie cinstit prin zile. Căci El este Sâmbăta, ca Cel ce e repausul sufletului după ostenelile în trup și odihna după străduințele pentru dreptate[42] [253]. El este și Paștele, fiindcă sloboade pe cei ținuți în robia amară a păcatului[43]. Dar este și Cincizecimea, ca început și sfârșit (țintă finală) al lucrurilor și ca

---

[252] Trâmbițele vestesc cunoștința, jertfa aduce curăția de păcate, iar fixarea cortului înseamnă fixarea trupului, ca să nu se mai sfărâme.

[41][41] Privește cum pierde Legea pe cei ce o înțeleg trupește, convingându-i să slujească făpturii în locul Făcătorului și să-și închipuie că cele făcute pentru ei sunt prin fire vrednice de închinat, iar pe Cel pentru care au fost făcuți ei să nu-L cunoască.

[42] [42] Cum este Dumnezeu Însuși Sâmbătă.

[253] Sensul acesta al Sâmbetei nu-l găsim atât de clar în *Capete gnostice.* De aici se pare că acestea sunt scrise înainte de *Răspunsuri către Talasie,* și nu pe urmă, cum crede Hans Urs von Balthasar. În *Ambigua* se spune despre Sâmbătă ceva apropiat. Ea e „marea zi a odihnei de lucrurile dumnezeiești, care, după Scriptura Facerii, nu are nici început, nici sfârșit, nici facere; e arătarea celor mai presus de hotar și măsură după mișcarea celor definite prin măsură; e identitatea nesfârșită a celor necuprinse și nescrise împrejur după câtimea celor ce pot fi cuprinse și scrise împrejur” (P. G. 91, 392). Așadar, Sâmbăta nu e numai ceva negativ, numai oprirea de la cele naturale, ci apariția vieții dumnezeiești în om, sau, mai bine zis, chiar odihna de la cele naturale nu e decât opera lui Dumnezeu.

[43][43] Cum este Dumnezeu Însuși Pascha cea tainică.

rațiune (cuvânt), întru care se cuprind toate prin fire[44] [254] [255] [256]. Căci dacă Cincizecimea cade după perioada unei săptămâni de săptămâni, ea este o zecime încincită. Dar aceasta înseamnă că natura celor create, care după rațiunea sa e încincită, din pricina simțurilor, după străbaterea naturală a timpului și a veacurilor se va sălășlui în Dumnezeu, Cel unul după fire, nemaiavând nicio margine[257], căci în Dumnezeu nu este niciun interval. Fiindcă spun unii că este Cuvântul o monadă ce se lărgește ca Providență, înaintând în cele zece porunci. Când însă firea se va uni după har

---

[44][44] Despre taina sărbătorii Cincizecimii. Aici explică tainic sensul duhovnicesc al celor indicate, înțelegând prin Cincizecime pe Dumnezeu Însuși. Căci monada[254], rămânând stătătoare după desfășurarea înșeptită a săptămânii, dă Cincizecimea; sau, iarăși, prin adausurile sale la ea însăși monada se face decadă, iar aceasta înmulțită cu cinci dă Cincizecimea, care astfel e începutul și sfârșitul celor ale sale (început, deoarece e mai înainte de orice cantitate, iar sfârșit, deoarece e mai presus de orice cantitate). Dar tot așa și Dumnezeu, Care a lăsat să fie închipuit de monadă prin analogie, e începutul și sfârșitul lucrurilor și rațiunea prin care există toate. E începutul, deoarece este mai înainte de toată ființa și mișcarea; sfârșitul, deoarece este mai presus de toată ființa și mișcarea; rațiunea, deoarece în calitate de cauză este Proniatorul tuturor și susține forma individuală prin care fiecare făptură rămâne în rațiunea proprie. Când deci vor ajunge la capăt timpurile și veacurile, al căror simbol este săptămâna, nu va mai fi decât singur Dumnezeu, fără mijlocirea acelora fără de care nu este nimic, adică fără locuri și timpuri, susținând El Însuși, prin unirea adevărată cu făpturile, ființa celor mântuiți, adică firea creată. Căci pe aceasta a închipuit-o prin numărul cinci nu numai din pricina simțurilor sub care cade, ci și din pricina științei universale, care constă în îmbrățișarea prin cunoștința fără greșeală a celor spirituale (inteligibile) și raționale, a ființelor sensibile, a viețuitoarelor și a lucrurilor. Așadar, firea celor create va înceta odată de a mai sta în spațiu și de a se mai mișca în timp, ridicându-se în cei mântuiți mai presus de cele care au fost făcute pentru ea, adică de loc și de timp, prin unirea adevărată cu Dumnezeu, pentru care a fost făcută. Căci odată ce și-a făcut pe Dumnezeu Însuși, conform cu rațiunea Providenței, calitate proprie, prin decada poruncilor (arătându-și prin trăsături caracteristice împroprierea îndumnezeirii prin har), se va elibera de circumscrierea pe care i-o dă starea în spațiu și mișcarea în timp[255], primind ca pe o stare (odihnă) pururea mobilă posesiunea nemărginită a celor dumnezeiești, și ca pe o mișcare stătătoare, dorința nesăturată după ele[256].

[254] Numărul 1, care urmează după de 7x7=49.

[255] Se va elibera de circumscrierea în spațiu prin stare, și în timp prin mișcare.

[256] De multe ori scoliile la această operă a Sfântului Maxim aduc întregiri prețioase de sens, sau sensuri noi neaflătoare în cuprinsul operei

cu Cuvântul, nu vor mai exista cele fără de care nu este nimic[258], încetând mișcarea ce transformă (alterează) pe cele ce se mișcă prin fire. Căci stabilitatea mărginită în care se găsește în chip necesar prin transformare mișcarea celor ce se mișcă trebuie să primească un sfârșit prin venirea stabilității nesfârșite, în care are să se odihnească mișcarea celor ce se mișcă[259]. Pentru că unde este o graniță după fire, este și o mișcare ce transformă pe cele ce se află în acest cuprins. Iar unde nu este o graniță, desigur că nu se va cunoaște nicio mișcare care să transforme pe cele cuprinse acolo[260].

(de pildă, scoliile 20 și 21). O astfel de contribuție o aduce și scolia prezentă. Ea precizează de ce viața viitoare va fi o stare pururea mobilă, având accentul pe stare, pe odihnă: pentru că *va poseda* bunul dumnezeiesc. De asemenea, de ce va fi totodată o mișcare stătătoare, cu accentul pe mișcare: pentru că acel bun, fiind nesfârșit, va întreține mereu dorința de a-l cuprinde mai deplin. Sau va fi o odihnă mobilă, întrucât posesia va îmbrățișa un bun nemărginit; și o mișcare stătătoare, întrucât nemărginirea bunului posedat va întreține necontenit dorința după el.

[257] La care să ajungă.

[258] Timpul și spațiul.

[259] Lumea aceasta a tuturor lucrurilor și ființelor e o stabilitate între două granițe (de pildă, între naștere și moarte). Când granița din urmă a fost atinsă de o ființă, ea a încetat, adică a trecut dincolo de graniță. Dar în Dumnezeu ființele nu mai au nicio graniță, deci nu mai au numai o stabilitate mărginită, ci una nemărginită.

[260] Prin faptul că orice lucru sau ființă creată are două granițe, ea trebuie să străbată distanța de la una până la alta. Acest interval (διάστασις) pe care trebuie să-l parcurgă ființa o ține în mișcare. Faptul că are o margine o face să se miște, dar și să moară, sau să se transforme în altceva când mișcarea o duce la granița sa ultimă. Dar în Dumnezeu nu mai e o margine pentru nimic. Deci în El nimic nu mai moare sau nu se mai transformă. În El e o stabilitate eternă. Pe de altă parte, El nefiind cuprins între două granițe, neaflându-se un interval sau mai multe ce trebuie străbătute, în El nu e nici mișcare propriu-zis. Facem două observații. Prima: Stabilitatea (στάσις) e luată aici în alt sens decât în acela de încremenire. E o stabilitate în sensul de persistare în ființa proprie. Deci o stabilitate care nu exclude desăvârșirea. Așa se sintetizează odihna și mișcarea *(Ambigua* P. G. 91, 1221: „Dumnezeu nici nu Se mișcă, nici nu stă). O altă observație: Intervalul e atât ceea ce se cuprinde înăuntrul a două granițe, cât și spațiul dintre granița finală părăsită și alta inițială neatinsă, niciunul dintre aceste intervale nu e în Dumnezeu. De aceea în El făptura nu are parte nici de o evoluție prin care scoate la iveală forme noi, nici de un sfârșit sau alterare, adică de-o încetare totală de-a exista ca ființa cutare, pentru a începe după aceea ca altceva. Deci nici de mișcare (ca alterare), nici de încetare (ca moarte), ci

Lumea însă este un spațiu mărginit și o stabilitate mărginită, iar timpul, o mișcare circumscrisă. De aceea mișcarea din cursul vieții transformă cele aflătoare în lume. Când însă firea va trece cu lucrarea și cugetarea peste spațiu și timp (adică peste cele fără de care nu este nimic, sau peste stabilitatea și mișcarea mărginită) și se va împreuna nemijlocit cu Providența, va afla Providența ca pe o rațiune prin fire simplă și stabilă ce nu are nicio margine și de aceea nicio mișcare. Deci până ce firea se află în lume în chip temporal, e supusă mișcării transformatoare, din pricina stabilității mărginite a lumii și a coruperii prin alterare în cursul timpului. Dar ajunsă în Dumnezeu, va avea, datorită monadei naturale a Celui în care a ajuns[261], o stabilitate pură în mișcare și o identică mișcare stabilă, săvârșită etern în jurul Aceluiași, Unul și Singur. E ceea ce numește Scriptura sălășluirea statornică și nemijlocită a celor create în jurul primei lor cauze.

Taina Cincizecimii este deci unirea nemijlocită a celor providențiați cu Providența, adică unirea firii cu Cuvântul, prin lucrarea Providenței, unire în care nu se mai arată nici timp, nici devenire[262]. Iar trâmbița este Cuvântul, ca Cel ce face să răsune în noi cunoștințele dumnezeiești și negrăite. Tot El este și ispășire, ca Cel ce S-a făcut ca noi și topește în Sine fărădelegile noastre, și cu darul harului duhovnicesc îndumnezeiește firea care a păcătuit. Și, în sfârșit, El este și înfigerea corturilor, ca Cel ce ne fixează în neschimbabilitate prin deprinderea noastră în bine asemenea lui Dumnezeu și constituie legătura care ne duce prin prefacere spre

---

de oprire ca mișcare eternă și identică, de mobilitate stabilă, sau de stabilitate mobilă.

Un loc paralel al lui Maxim: „Începutul oricărei mișcări naturale a celor ce se mișcă este facerea (γένεσις) celor ce se mișcă, iar început al facerii lor este Dumnezeu ca Făcător. Sfârșit al facerii celor făcute este stabilitatea (στάσις) pe care o produce după străbaterea tuturor celor mărginite, nemărginirea (απειρία). În aceasta se oprește toată mișcarea celor ce se mișcă în mod natural, pentru faptul că nu există în ea nicio distanță sau interval (διάστημα), neavând deci unde, cum și spre ce să se miște, întrucât are pe Dumnezeu, Care hotărnicește chiar și nemărginirea ce hotărnicește toată mișcarea, ca sfârșit în calitate de cauză” *(Ambigua,* P. G. 91, 1217).

[261] Dumnezeu fiind prin natura Lui unitatea care e identică cu totul, nu are nicio graniță. De aceea cel aflător în Dumnezeu, neajungând nicicând la o graniță, nu piere și nu se alterează în veci. Continuitatea nemărginită a monadei divine, sau a vieții ei, care se face viață a celui ajuns în Dumnezeu, asigură stabilitatea eternă a aceluia.

[262] γένεσις. În unirea cu Dumnezeu nu mai e naștere, facere, dezvoltare și moarte, sau transformare în altceva.

nemurire[45] [263].

Iar dacă ne apropiem cu înțelegerea naturală de Scriptură, nu credem că prin tăierea de dobitoace necuvântătoare și prin stropiri de sânge Îl îndulcim pe Dumnezeu, ca să dea iertarea păcatelor ca o răsplată celor ce le aduc. Dacă am crede aceasta, ne-am închina, fără să ne dăm seama, unui dumnezeu pătimaș, care dorește cu patimă și cu multă sârguință acele lucruri pentru care socotim și pe oamenii ce le caută cu mare poftă ca neînfrânați și nestăpâniți[46] [264]. Ci e vorba aici de jertfe duhovnicești. Căci jertfe duhovnicești știm că sunt nu numai omorârea patimilor înjunghiate cu sabia Duhului, care e cuvântul lui Dumnezeu, și deșertarea în intenție a întregii vieți din trup, asemenea sângelui, ci și aducerea înțeleaptă a moravurilor și a tuturor facultăților naturale lui Dumnezeu, ca ardere de tot în focul harului celui în duh, spre a le preda lui Dumnezeu[47]. Astfel, înțelegând în chip natural[265] fiecare dintre simbolurile aflătoare în Scriptură, omorâm întru înălțimea contemplației tainice, ca pe un munte, pe șapte dintre fiii lui Saul, adică predania vremelnică a Legii[266], și stârpim pe Saul, adică înțelesul trupesc legat de litera Scripturii, „spre a nu mai sta el în tot hotarul lui Israel”, adică în contemplația duhovnicească. Căci

---

[45][45] În luna a șaptea sunt trei sărbători: a Trâmbițelor, a împăcării și a înfigerii corturilor. Dintre acestea, trâmbița este chipul Legii și al Proorocilor și al cunoștinței propovăduite de aceștia. Sărbătoarea împăcării este simbolul împăcării lui Dumnezeu cu omul prin întrupare. Căci Dumnezeu, îmbrăcând de bunăvoie osânda celui osândit, a topit dușmănia învârtoșată de mai înainte împotriva Lui. Iar înfigerea corturilor este preînchipuirea învierii și a prefacerii tuturor în starea de neschimbabilitate[263].

[263] Nicăieri nu am găsit la Sfântul Maxim că întruparea și jertfa lui Hristos au avut ca scop să plătească lui Dumnezeu cu viața Sa pentru om, în sensul teoriei satisfacției. Împăcarea s-a făcut ontologic, în Hristos, nu juridic, între Hristos și Tatăl.

[46][46] Cel ce se bucură de jertfele sângeroase simple e un pătimaș care face pe cei ce aduc jertfe să umble în dâra patimilor. Iar cel ce cinstește pe cineva sincer se bucură de ceea ce se bucură și cel cinstit de el[264].

[264] Dacă Dumnezeu S-ar bucura de jertfe de sânge, ar fi în drept să se bucure și credinciosul de primirea jertfelor de la alții, adică să se mențină în egoism.

[47][47] Scriptura socotește jertfe junghierea patimilor și închinarea facultăților naturale lui Dumnezeu. Dintre acestea berbecul este chipul rațiunii, taurul este simbolul mâniei, iar țapul înfățișează pofta.

[265] E vorba de contemplarea naturală, care se face în duh, prin har, spre deosebire de privirea trupească, exterioară.

[266] Numărul șapte închipuie timpul. E vorba aici de latura vremelnică, trecătoare a Legii.

trăind acesta, cu adevărat zdrobește, prigonește și stârpește rațiunile și gândurile naturale prin faptul că mărginește Legea numai la trup, cinstind ca dumnezeiești patimile de ocară[48]. Dar gândurile naturale, luând încuviințare de la legea duhului, omoară aceste patimi pe toate deodată, la începutul secerișului orzului, adică atunci când prin filosofia lucrătoare o rațiune cumpănită adună la un loc toate virtuțile[267]. Atunci e omorât înțelesul pământesc al Scripturilor și toată năzuința trupească e stârpită cu desăvârșire. Căci îndată ce se îndeletnicește cineva în mod rațional cu filosofia virtuților, și-a mutat în chip firesc[268] înțelegerea Scripturilor spre duh. El slujește acum în chip activ lui Dumnezeu întru înnoirea duhului prin vederile cele înalte, și nu întru vechimea literei prin înțelegerea coborâtă, trupească și simțuală a Legii, spre a hrăni patimile și a sluji păcatului, asemenea iudeilor[49]. El ucide cu fapta, prin gândurile naturale, înțelegerea pătimașă și trupească a Legii, cum istorisește cuvântul Scripturii zicând: „Și a luat regele pe cei doi fii ai Resfei, fiica lui Aia, țiitoarea lui Saul, pe Ermoni și pe Memfivoste, și pe cei cinci fii ai Merobei, fiica lui Saul, pe care i-a născut lui Ezdriel, și i-a dat pe ei în mâna ghibeoniților”. Mâna ghibeoniților este activitatea virtuoasă a gândurilor naturale[50], prin care sunt uciși fiii Resfei, Ermoni și Memfivoste, adică lucrarea patimilor și mișcarea desfrânată a gândurilor născute din învățarea trupească a Legii, numai prin rostirea cuvintelor. De asemenea, cei cinci fii ai Merobei, adică modurile desfrânate ale celor cinci simțuri, născute din voluptate, prin întrebuințarea contrară firii a lucrării lor. Pe acestea le omoară împreună, ca într-un munte, pe înălțimea contemplației duhovnicești, orice minte înaltă și sublimă în cele dumnezeiești, la începutul secerișului orzului, adică la începutul activității virtuoase, sau al contemplației evlavioase conforme cu

---

[48] Când stăpânește asupra sufletului înțelesul pământesc al Scripturii, acesta leapădă rațiunile naturale, omorându-le prin reaua întrebuințare a puterilor naturale.

[267] E faza primă a vieții duhovnicești, faza purificării sau a dobândirii virtuților.

[268] Mutarea la înțelegerea duhovnicească a Scripturii e naturală, pentru că e conformă cu firea noastră și cu firea Scripturii. Dar ea nu are loc decât prin contemplarea naturală, care se face cu ajutorul Duhului. Restabilirea în fire și rămânerea în ea nu se pot realiza fără harul de sus.

[49] Îndată ce încetează cineva de a mai înțelege Scriptura trupește, după simțuri, străbate cu mintea la duh prin mijlocirea firii, săvârșind duhovnicește acelea pe care săvârșindu-le iudeul mânia pe Dumnezeu.

[50] Ce este mâna ghibenoniților, căreia îi predă David pe cei din sămânța lui Saul.

firea. Le omoară împreună, întrucât înjunghie deodată lucrarea patimilor, mișcarea urâtă a gândurilor și modurile desfrânate ale lucrării abuzive a simțurilor.

„Și au căzut, zice, împreună cei șapte și i-au omorât la începutul secerișului orzului. Și a luat Resfa, fiica lui Aia, sac și l-a întins sieși pe piatră, până a căzut peste ei ploaia lui Dumnezeu din cer”. Resfa, precum am spus, înseamnă „drumul gurii”, care este învățarea trupească a Legii numai prin rostirea cuvântului. Aceasta, după ce sunt omorâte patimile născute din ea și după ce se fac arătate, ca pe un munte, pe vârfurile contemplației naturale, în inima celor stăpâniți mai înainte de ea[51], își așterne ca un sac căința pe piatră (adică pe credința în Domnul), împlinind în duh, prin pocăința cea după Hristos, cele orânduite. Ziua și noaptea ea are adică înaintea ochilor prin amintire, ca pe niște fii, împlinirea trupească de mai înainte a Legii până ce cade ploaia lui Dumnezeu din cer, adică până ce sunt trimise cunoștințele dumnezeiești ale Scripturii din înălțimea contemplației duhovnicești[52], ca să stingă patimile și să restaureze virtuțile. Căci deprinderea în ale Legii venind prin pocăință la Hristos, Piatra cea adevărată și tare, primește ploaia dumnezeiască a cunoștinței duhovnicești a Scripturii, după împlinirea poruncii regelui David, adică a minții celei tari la vedere. Căci se zice: „Și a făcut toate câte le-a poruncit regele. Iar după acestea s-a milostivit Dumnezeu de țară”. Prin urmare, deprinderea cu dumnezeieștile Scripturi strămutându-se la Hristos, adică la piatră, după porunca regelui David (adică a „legii duhovnicești” sau „a minții celei tari la vedere”), prin mijlocirea căinței (al cărei simbol e sacul), împreunată cu lucrarea virtuților, face să coboare ploaia dumnezeiască a cunoștinței și-L înduplecă pe Dumnezeu să Se milostivească de pământul (țara) inimii și să trimită șuvoaiele dumnezeiești ale darurilor (harismelor) și să procure din belșug roadele dreptății. Prin aceasta pune capăt neștiinței de mai înainte a celor dumnezeiești, care stăpânea ca o foamete, și umple țara de bunătățile duhovnicești, încărcând sufletul cu grâu, cu vin și cu untdelemn. Cel dintâi[53] îl întărește ca învățătură a cunoștinței lucrătoare; al doilea[54] îl înveselește ca o dragoste dumnezeiască ce înviorează

[51] Spânzurarea este, zice, scoaterea la iveală pe care o suferă patimile date pe față de gândurile înalte ale firii prin contemplația înaltă.

[52] Deprinderea cu împlinirea trupească a Legii având prin pocăință înaintea ochilor înțelesurile trupești ale Legii, omorâte, dacă se așază lângă cuvântul lui Hristos, primește ca pe o ploaie iluminările cerești ale cunoștinței.

[53] Grâul adică.

[54] Vinul adică.

ardoarea dorinței după unirea cu Dumnezeu; iar cel din urmă[55] luminează fața virtuților ca o nepătimire lină și liniștită, străvezie și luminoasă, și liberă de toată mișcarea pământească[56].

Deci să zicem și noi asemenea marelui David: Să stârpim pe Saul din tot hotarul lui Israel, adică să omorâm slujirea cea pământească și trupească a Legii, sau chipul iudaic al slujirii și înțelesul trupesc și imediat al literei Scripturii din toată contemplația tainică și să trecem la înțelesul duhovnicesc care îndumnezeiește și să ne împăcăm cu ghibeoniții (adică cu rațiunile naturale ale lucrurilor), pe care i-a scăpat neatinși Isus (Iosua 9, 20), adevăratul împlinitor al făgăduințelor dumnezeiești, și pentru a căror stârpire de către Saul a oprit Dumnezeu ploaia dumnezeiască a cunoștinței tainice. Iar prin ghibeoniți, adică prin contemplația naturală, să omorâm înțelegerea pătimașă, materială și vremelnică a Legii, adică pe cei șapte bărbați dintre fiii lui Saul, pe care îi naște Resfa, sau „drumul gurii”, care este învățarea trupească a Legii, și Merob, care se tălmăcește „săturarea gâtlejului”, adică dezmierdarea pântecelui, cea dintâi născând, adică, pe Memfivoste și pe Ermoni, dintre care primul se tălmăcește „rușinea gurii”, iar celălalt „anatema lor”, sau deprinderea și lucrarea patimilor, iar cea de-a doua născând lui Ezdriel, adică părții contemplative a sufletului, pe cei cinci fii, adică cele cinci moduri pătimașe ale relei întrebuințări a simțurilor. Stârpindu-le pe acestea prin contemplația naturală, împăcăm pe Dumnezeu cel mâniat, ca unii ce am trecut de la literă la duh. Prin aceasta facem să coboare ploaia dumnezeiască a cunoștinței și ne bucurăm din belșug de roadele dreptății. Căci ridicând litera Legii, ca pe un Saul oarecare, sau înțelegerea materială a literei, născută în cei pământești la înțelegere, ca pe niște fii și nepoți ai lui Saul, la înălțimea cunoștinței tainice și duhovnicești, prin mijlocirea contemplației naturale, omorâm tot înțelesul trupesc și vremelnic sau, mai bine zis, pământesc al Legii, dacă l-am urât și noi pe Saul ca Dumnezeu și l-am socotit nevrednic să mai împărățească peste Israel (1 Regi 16, 1); adică dacă am respins modul trupesc al Scripturii, sau iudaismul, ca să nu mai împărățească peste puterea cugetătoare din noi spre a o robi trupului.

Căci trebuie să-l urâm pe Saul (sau slujirea trupească a Legii)

---

[55] Untdelemnul adică.

[56] „Grâul” l-a numit întărire a sufletului, în calitatea lui de cunoștință duhovnicească; „vinul”, mijloc înveselitor al inimii, ca unul ce înfăptuiește unirea cu Dumnezeu prin dragoste; iar de „untdelemn” a spus că luminează fața, fiind semnul caracteristic al harului duhovnicesc, ce luminează mintea în starea de nepătimire.

și să-l scoatem din demnitatea împărătească, fiindcă a cruțat pe Agag, regele lui Amalec, și pe cele mai grase dintre oile și vitele aceluia, ca și viile și măslinii lui, adică materiile care aprind mânia și pofta, și pricinile dezmierdărilor, ba pe însuși Agag l-a trecut viu în pământul făgăduinței (1 Regi 15, 8), ceea ce înseamnă că a strămutat vițelul sau cugetul pământesc al trupului în locul cunoștinței dumnezeiești, adică în inimă[57]. Căci Agag se tălmăcește „viței”, fiind poate vițelul acela pe care nebunul și neînțeleptul Israel[58], turnându-și-l în pustie, l-a îndumnezeit (Ieș. 32, 4), prețuind mai mult plăcerea pântecelui decât slujirea dumnezeiască. Pe acest viței îl nimicesc Moise și Samuel: cel dintâi fărâmițându-l și împrăștiindu-l sub apă, iar cel de al doilea înjunghiindu-l cu sabia duhovnicească (Ieș. 32, 20; 1 Regi 15, 32). Cu alte cuvinte, îl nimicește harul viu și lucrător al Duhului Sfânt (căci aceasta înseamnă Moise) și ascultarea lui Dumnezeu prin împlinirea poruncilor (căci aceasta înseamnă Samuel)[269]. De fapt Moise se tălmăcește „apă săltătoare”, iar Samuel „ascultarea lui Dumnezeu”, care este credința adevărată și viața după voia lui Dumnezeu.

Deci stăpânirea păcatului sau cugetul trupesc e omorât pe de o parte de harul Sfântului Botez, iar pe de alta e înjunghiat de ascultarea lucrătoare a poruncilor dumnezeiești cu sabia Duhului (adică cu cuvântul cunoștinței dumnezeiești, celei în duh). Căci ascultarea aceasta strigă tainic către patima păcatului, cum a strigat și marele Samuel către Agag: „Precum sabia ta a lipsit pe mame de copiii lor, așa și mama ta va fi azi între femei lipsită de fii” (1 Regi 15, 33). De fapt, patima lăcomiei stomacului a lipsit multe virtuți de fii, pierzându-i prin gândul lucios și lunecos al plăcerii, ca printr-o sabie. Căci prin necumpătare stârpește semințele cumpătării, prin lăcomie strică cumpăna egală a dreptății, prin iubirea trupească de sine taie legătura naturală a iubirii de oameni și, scurt vorbind, patima lăcomiei pântecelui omoară toți copiii ce se nasc din virtute. Iar această patimă o desființează, precum am zis, numai harul Botezului și împlinirea

---

[57] Amalec este lăcomia pântecelui. Regele lui Amalec este cugetul pământesc. Boii și oile acestuia sunt materiile care hrănesc patimile. Vita este mișcarea obraznică a gândului. Măslinul este lucirea care aprinde pofta după plăcere. Cel ce stăruie pe lângă latura trupească a Legii le mută pe acestea în deprinderea slujirii lui Dumnezeu ca într-un pământ sfânt, luând ca plată pentru ele lepădarea de către Dumnezeu.

[58] „Nebun” a fost numit poporul iudeu ca necredincios, iar „neînțelept”, ca cel ce făcea răul sau ca „neevlavios și păcătos”.

[269] Moise simbolizează harul Botezului, Samuel împlinirea poruncilor de după aceea. Niciuna fără alta nu ajunge pentru nimicirea păcatului.

poruncilor prin ascultarea lui Dumnezeu[59]. Deci Dumnezeu, după ce a uns ca rege al lui Israel Legea, care cultivă prin literă patima aceasta, se căiește și trece puterea împărăției de la ea, dând-o lui David, adică legii evanghelice și duhovnicești. Căci David este fiul lui Iesei, iar Iesei se tâlcuiește „facerea lui Dumnezeu”. Deci Sfânta Evanghelie este rodul facerii, sau al lucrării proprii lui Dumnezeu în trup. Ea primește împărăția pentru veacuri nesfârșite. Sub stăpânirea ei avem parte de o bucurie și de o veselie netrecătoare, căci ea e ziua neînserată și fără de sfârșit. Fiindcă se spune: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa” (Ps. 117, 24). Iar ziua înseamnă aici harul evanghelic[270], sau taina Aceluia care a adus acest har și în care vrea să umblăm, cum zice dumnezeiescul Apostol, noi toți cu bună-cuviință, ca în ziua cunoștinței și a adevărului (Rom. 13, 13). Căci ziua luminii veșnice este Hristos Însuși, în Care trebuie să viețuiască toți cei ce au crezut în El, întru bună-cuviința virtuților.

Fiindcă El singur a fost făcut de Dumnezeu după trup fără de sămânță și a înnoit legile firii și a fost „gătit înaintea fetei tuturor popoarelor, lumină spre descoperirea neamurilor și spre slava poporului Israel” (Luca 2, 31-32). Căci Domnul nostru este într-adevăr lumină neamurilor, descoperindu-le prin cunoștința cea adevărată ochii înțelegerii, acoperiți de întunericul neștiinței[60]; și cu adevărat S-a gătit pe Sine popoarelor credincioase pildă bună a virtuții și a viețuirii dumnezeiești, făcându-Se chip și model al fetei celei virtuoase[61], spre Care privind ca spre călăuza mântuirii noastre izbutim să dobândim, imitându-L prin faptele noastre, virtuțile, pe cât ne este cu putință. Dar tot El este, ca Dumnezeu și Cuvântul, și slavă poporului Israel, întrucât umple mintea de strălucirea luminii dumnezeiești a cunoștinței prin contemplație tainică[62]. Sau poate Scriptura numește „popoare” rațiunile naturale, iar „față” a lor, slava fără pată a cărei pregătire (lumină spre cunoaștere) S-a făcut Însuși Cuvântul ca Făcător al firii[63]. Iar

---

[59] Patima lăcomiei pântecelui omoară, zice, puii dumnezeiești ai virtuților. Dar și pe ea o omoară harul credinței și ascultarea poruncilor dumnezeiești, prin rațiunea umplută de cunoștință.

[270] „Harul” (ἡ χάρις) în grecește e de genul feminin, deci poate fi înțeles ca ziuă.

[60] Cum este Domnul lumină.

[61] Cum este Domnul pregătire înaintea fetei tuturor popoarelor.

[62] Cum este Domnul și slavă a lui Israel.

[63] Ce sunt „popoarele” și ce este pregătirea înaintea fetei popoarelor, după alt înțeles.

„neamurile”[271] sunt patimile contra firii[64], pe care le descoperă din ascunzișul lor, dăruind lumina cunoștinței, și le smulge cu totul din fire. Deci Cuvântul Se face slavă a lui Israel deoarece curăță mintea de patimile contra firii și o împodobește cu rațiunile cele după fire, dar pe lângă aceea și pentru că o înconjoară cu diadema neschimbării, prin îndumnezeire[65]. Căci slava adevărată a lui Israel constă în izbăvirea de patimile contrare firii și în dobândirea rațiunilor celor după fire și a bunurilor mai presus de fire.

Iar cel ce primește pe acest David spiritual, deși e pizmuit de Saul, nu e biruit. Dimpotrivă, dată fiind marea sa iubire de oameni și nepătimirea la care a ajuns, chiar urât fiind liniștește prin chitara Duhului pe dușmanul chinuit de duhul cel rău și-l domolește, scăpându-l, ca de un drac viclean, de boala cea rea (epilepsia) a cugetului pământesc (1 Regi 16, 18; 18, 9). Căci tot cel ce urăște din pizmă și ponegrește cu răutate pe cel ce e mai tare în nevoințele virtuților și mai bogat în cuvântul cunoștinței duhovnicești este un Saul chinuit de duhul cel rău, întrucât nu suferă faima și fericirea celui mai bun în virtute și cunoștință și se înfurie cu atât mai tare, cu cât nu-l poate ucide pe binefăcător (1 Regi 20, 30). Adeseori acesta îl repede cu ciudă chiar și pe preaiubitul său Ionatan, adică gândul intim al conștiinței, care mustră ura nedreaptă și povestește cu respect de adevăr vredniciile celui urât. El se poartă deci întocmai ca Saul, nebunul de odinioară, către care a zis Samuel, după ce a călcat acela poruncile dumnezeiești: „Nebunește ai lucrat că ai călcat porunca mea, pe care ți-a dat-o ție Dumnezeu” (1 Regi 13, 13). Iar Saul este, cum am spus înainte, sau Legea scrisă sau nația iudeilor, care viețuiește după Legea scrisă. Căci de la amândouă acestea, care sunt împletite întreolaltă în chip pământesc, Se depărtează Duhul Domnului, adică contemplația și cunoștința duhovnicească, în locul lui venind duhul rău (adică cugetul pământesc), care le chinuiește cu tulburările și frământările neîntrerupte ale celor supuse facerii și stricăciunii, ca pe unele ce sunt posedate de boala nestatorniciei gândurilor. Căci Legea privită numai după literă și înțeleasă material e parcă stăpânită de boala cea rea, fiind frământată de nenumărate contraziceri și neavând nicio armonie cu ea însăși, iar mintea iudaizantă, zăpăcită până la nebunie de învârtirea și nestatornicia celor materiale, își schimbă în chip necesar și ea mereu dispoziția. Dar când David, adică Domnul

---

[271] „Neamurile” au un înțeles inferior „popoarelor”, fiind neamurile străine sau păgâne.

[64] Ce sunt „neamurile” pe care, venind, le descoperă Cuvântul.

[65] În ce înțeles este iarăși Cuvântul slavă a lui Israel.

nostru Iisus, Care e prin fire cu adevărat cântăreț, încântă prin duhul contemplației tainice Legea și pe iudeu, pe cea dintâi o face din pământească duhovnicească, iar pe cel de al doilea îl mută de la necredință la credință. Deci asemenea lui Saul, atât Legea, cât și națiа iudaică pot fi și posedate, și înțelepte. Legea este posedată când e înțeleasă pământește, iar iudeul este posedat când vrea să slujească lui Dumnezeu pământește. Și, iarăși, Legea este înțeleaptă când e înțeleasă duhovnicește, iar iudeul e înțelept când a trecut de la slujirea trupească la cea duhovnicească a lui Dumnezeu.

De notat că pe cei scăpați de Isus îi omoară Saul. Căci pe cei pe care îi salvează duhul, îi omoară litera.

De aceea Dumnezeu, Care a uns pe Saul – înțeleg Legea scrisă – ca să împărățească peste Israel, se căiește când o vede înțeleasă trupește de către iudei și dă puterea împărăției duhului, care este aproapele literei, însă mai bun decât ea. „Și voi da, zice, împărăția aproapelui tău, care este mai bun ca tine” (1 Regi 15, 28). Căci precum David era aproape de Saul, la fel duhul se află în vecinătatea literei, obișnuind să se arate după moartea literei[66].

Să rugăm deci și noi pe David cel spiritual[67] să cânte minții noastre posedate de cele materiale din harfa contemplației și a cunoștinței duhovnicești și să alunge duhul rău care o rostogolește prin simțuri în cele materiale, ca să putem înțelege Legea duhovnicește și să aflăm rațiunea tainică ascunsă în ea, spre a ne-o face avuție statornică și merinde spre viața veșnică, ca să nu rămânem numai cu împrumutul legii simbolice a literei, străini de cunoștința duhovnicească cea după har, și să ne îndeletnicim numai cu întrebarea despre cele dumnezeiești, ca unii ce nu vedem, lipsindu-ne de privirea atotclară a adevărului indicat de cuvintele tainice[68]. (Căci Saul, tălmăcit în grecește, înseamnă amândouă acestea. Fiindcă pe lângă cele spuse, el mai înseamnă fie „un lucru împrumutat”, fie „întrebare”. Iar Legea scrisă este și una, și alta. Este primul lucru, întrucât nu este un bun propriu al firii, ci o însoțește pe aceasta în existența ei. Iar al doilea, întrucât

---

[66] Îndată ce omoară cineva înțelesul trupesc al Legii, aflător în litera ei, primește ca împărat pe Cuvântul (rațiunea) în duh.

[67] Prin David a înțeles și pe Domnul, și Evanghelia, și legea duhovnicească, și cunoștința, și contemplația, și făptuirea, și poporul cel nou. El poate fi înțeles în multe chipuri, potrivit cu diferitele locuri.

[68] Cel ce are numai tipurile, dar nu și arhetipurile tainelor, are numai întrebarea, dar nu și cunoștința iluminărilor în duh. El a primit ca împrumut ceea ce s-a spus mai înainte, adică experiența prin simțuri a simbolurilor Legii, dar cu sufletul flămânzește după duhul ei, socotind ca un miop întrebarea drept adevărata cunoștință.

ne stârnește spre cunoștința adevărată și spre înțelepciunea originară pe noi cei ce nu socotim întrebarea ca însăși înțelegerea adevărului originar al celor dumnezeiești, ci ne sârguim numai prin simbolurile trupești ale Legii, ca printr-o întrebare oarecare, spre înțelegerea bunurilor dumnezeiești). Aceasta, ca să ne odihnim de grija întrebării, în care se află poate de multe ori și rătăcire[69], odată ajunși la adevărul celor după care întrebăm, și să primim fericirea produsă în chip neschimbat de împărtășirea de ele[70], fericire ce preface trăsăturile ființei noastre după chipul ei, întru Hristos Iisus, Dumnezeul și Mântuitorul nostru, Căruia să-I fie slava în vecii vecilor. Amin.

[69] În dispute este de multe ori și rătăcire.

[70] Fericirea își întipărește semnele sale în cei ce s-au învrednicit de ea prin împărtășire, și-i face înfățișători ai ei.

Cuprins

Prefață de P.F. Părinte Patriarh Daniel.....5
Cuvântul înainte la prima ediție.....7
Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură.....17
Cuvânt înainte la scoliile așezate în urma răspunsurilor.....27
Întrebarea 1: Despre afecte.....28
Întrebarea 2: Despre lucrarea lui Dumnezeu.....30
Întrebarea 3: Despre omul cu urciorul.....31
Întrebarea 4: Despre veșmintele Mântuitorului.....33
Întrebarea 5: Despre blestemul lui Adam.....34
Întrebarea 6: Despre îndoita naștere din Dumnezeu.....35
Întrebarea 7: Despre binevestirea adusă celor morți.....38
Întrebarea 8: Dumnezeu este lumină.....39
Întrebarea 9: Ce ne-a descoperit și ce ne va descoperi Dumnezeu 39
Întrebarea 10: Despre cele două temeri de Dumnezeu.....40
Întrebarea 11: Starea dintâi a îngerilor.....43
Întrebarea 12: Despre cămașa mânjită de pe trup.....44
Întrebarea 13: Despre „cele nevăzute ale lui Dumnezeu”.....44
Întrebarea 14: Ce este închinarea la făpturi.....45
Întrebarea 15: Despre prezența Duhului în toate.....46
Întrebarea 16: Despre vițelul de aur din pustie.....47
Întrebarea 17: Moise amenințat cu uciderea.....49
Întrebarea 18: Îndreptarea din Lege.....52
Întrebarea 19: Judecata după Lege.....52
Întrebarea 20: Despre smochinul fără rod.....53
Întrebarea 21: Despre dezbrăcarea Stăpâniilor.....55
Întrebarea 22: Despre sfârșitul veacurilor ajuns la noi.....59
Întrebarea 23: Despre tronul lui David dat lui Iisus.....64
Întrebarea 24: Cele două străji trecute de Petru.....66
Întrebarea 25: Hristos e capul bărbatului.....67

Întrebarea 26: Nabucodonosor, sluga Domnului.....72
Întrebarea 27: Descoperirea despre Corneliu.....77
Întrebarea 28: Amestecarea limbilor.....82
Întrebarea 29: Prorocirea despre suirea lui Pavel la Ierusalim.....84
Întrebarea 30: Paharul și Botezul.....85
Întrebarea 31: Dumnezeu nu locuiește în temple făcute de mâini 86
Întrebarea 32: Dibuirea lui Dumnezeu.....87
Întrebarea 33: Credința mută munții.....88
Întrebarea 34: Ce primim prin rugăciune.....90
Întrebarea 35: De ce mâncăm Trupul și Sângele Cuvântului, dar nu și oasele.....91
Întrebarea 36: Ce înseamnă trupul și sângele animalelor jertfite. 92
Întrebarea 37: Despre ștergarele puse pe trupul Apostolului Pavel 93
Întrebarea 38: Despre cei șapte frați luați de o femeie.....96
Întrebarea 39: Înțelesul celor trei zile cât au stat mulțimile lângă Domnul.....97
Întrebarea 40: Despre cele șase vase cu apă de la nunta din Cana 99
Întrebarea 41: Despre cei cinci bărbați ai samarinencei.....103
Întrebarea 42: Cum S-a făcut Domnul păcat.....104
Întrebarea 43: Deosebirea între pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului.....106
Întrebarea 44: În ce înțeles zice Dumnezeu: „Iată, Adam s-a făcut ca unul din Noi”.....108
Întrebarea 45: Ce înseamnă pieptul legănat și brațul despărțit..110
Întrebarea 46: Despre deosebirea între oglindă și ghicitură.....111
Întrebarea 47: Despre „glasul celui ce strigă în pustie”.....112
Întrebarea 48: Și a zidit Ozia turnuri în Ierusalim.....117
Întrebarea 49: Iezechia astupă izvoarele.....124
Întrebarea 50: Îngerul nimicește oastea lui Sanherib.....133
Întrebarea 51: Mulți aduceau daruri lui Dumnezeu și plocoane lui Iezechia.....138
Întrebarea 52: Iezechia se înalță, apoi se smerește.....145

Întrebarea 53: Despre îngroparea lui Iezechia.....150
Întrebarea 54: Zorobabel binecuvântează pe Domnul.....154
Întrebarea 55: Numărătoarea celor întorși din Babilon.....168
Întrebarea 56: Despre zidirea templului.....185
Întrebarea 57: Mult poate rugăciunea lucrătoare a dreptului.....191
Întrebarea 58: Bucuria în întristări.....192
Întrebarea 59: Despre căutare și cercetare.....198
Întrebarea 60: Taina lui Hristos, rânduită dinainte de veacuri…207
Întrebarea 61: E vremea să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu.....212
Întrebarea 62: Despre secera văzută de Zaharia.....221
Întrebarea 63: Despre candelabrul văzut de Zaharia.....230
Întrebarea 64: Despre prorocul Iona și Ninive.....243
Întrebarea 65: Despre ghibeoniți și urmașii lui Saul.....262

Redactor: MARINELA BOJIN
Tehnoredactare computerizată: AURELIA DROANĂ
Format 16/61x86. Coli de tipar 32 1/4. Cd. nr. 1002
TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
Intrarea Miron Cristea nr. 6, Sector 4, București, 040162
Telefon 021 406 71 93; 021 406 71 94; Fax: 021 300 05 53
www.editurapatriarhiei.ro
editura@patriarhia. ro
tipogr. inst .biblic@rdslink. ro
magazin@editurapatriarhiei.ro